NICOLAE PĂUN
RALUCA ANA BĂDILĂ

DINCOLO DE EUROPA

CONFERINȚA DE PACE DE LA PARIS, 1946

Editura Presa Universitară Clujeană

Nicolae Păun

Raluca Ana Bădilă

DINCOLO DE EUROPA

Conferința de Pace de la Paris, 1946

Nicolae Păun

Raluca Ana Bădilă

DINCOLO DE EUROPA

Conferința de Pace de la Paris, 1946

Presa Universitară Clujeană

2018

Referenţi ştiinţifici:

Prof. univ. dr. Vasile Pușcaș

Prof. univ. dr. Ovidiu Pecican

Conf. univ. dr. Adrian Corpădean

ISBN 978-606-37-0447-5

Redactori: Papp Eva, Ramona Ciupei, Cristian Popa
Tehnoredactare computerizată: Codruța Săcelean
Coperta: Cristian Popa

Universitatea Babeş-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruţa Săcelean
Str. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro
http://www.editura.ubbcluj.ro/

Cuprins

Table of Contents

Table de matières

Cuvânt înainte

Lasciate ogni speranza, voi ch'entrate.

(Dante, Infernul, III, 9)

Istoria oferă analogii. O face adesea cu un substrat pedagogic. Tentația istoricului de a se apleca asupra lor vine tocmai din posibilitatea de a evidenția diferențele dintre episoade relativ similare. Primul și al doilea Război Mondial constituie asemenea ocazii. În mare măsură, aceiași actori: Germania, Marea Britanie, Franța, Rusia și Statele Unite, alături de cobeligeranți în sisteme de alianță, răscolesc geopolitica europeană și lasă în urmă mai mult ruine decât o cenușă fertilă din care să renască o nouă societate. Secolul 20 este, în fond, un secol condensat la un război de 30 de ani, cu un *intermezzo* plin de speranțe, urmat de o competiție globală între ceea ce istoria umanității încă nu mai văzuse: două superputeri.

O Conferință de Pace, la Versailles, în 1919, încheie (relativ) Primul Război Mondial[1]. Cel de-al doilea Război Mondial, în schimb, este urmat de semnarea unei serii de tratate a căror perfectare s-a întins pe o perioadă de nu mai puțin de 12 ani, între 1944 și 1956: Armistițiul cu România din 12 septembrie 1944, cel cu Finlanda din 19 a aceleiași luni, cel cu Bulgaria din 28 octombrie și cel din 20 ianuarie 1945 cu Ungaria. A urmat Capitularea Germaniei semnată la Reims pe 7 mai 1945, ratificată la Berlin în ziua următoare. Capitularea Japoniei a fost semnată pe 2 septembrie 1945 la bordul navei USS Missouri, în golful Tokyo. Celor șase documente oficiale le-au urmat actele diplomatice ale

[1] Va mai exista războiul de după război, seria de conflicte militare care vor opune până în anii 1921–1923 câteva state: Polonia și URSS, România și Ungaria, Grecia și Turcia, Rusia sovietică și națiunile din Caucaz.

Tratatului de la Paris din 10 februarie 1947, încheiat între Națiunile Unite – în număr de 21 – și Italia, România, Bulgaria, Ungaria, Finlanda; cele ale Tratatului *de la San Francisco din 8 septembrie 1951*, între Japonia și 48 de națiuni aliate (fără URSS); *Tratatul de la Taipei din 27 aprilie 1952*, între China republicană și Japonia; *Acordul de la Paris privind constituirea Republicii Federale Germane din 23 august 1954*, cu restabilirea responsabilităților diplomatice ale noii entități ridicate pe teritoriile fostului Reich, administrate de britanici, americani și francezi. Vor urma, la 20 septembrie 1956, *Tratatul de la Moscova*, prin care Uniunea Sovietică oferea suveranitate zonelor germane ocupate de aceasta în est, ridicate la rang de Republică Democrată – contrapondere a republicii federale -, apoi *Tratatul de la Belvedere din Viena*, încheiat de URSS, Statele Unite, Marea Britanie și Franța cu Austria, pe 15 mai, având valențe de Tratat de Stat: documentul reconstituia Republica Austriacă și punea capăt ocupației militare quadruple de până atunci. În fine, pe 19 octombrie 1956, mult-așteptatul document oficial între URSS și Japonia (*de facto*, o declarație comună) punea capăt stării de război restaurând relațiile diplomatice între cele două părți. Declarația nu a fost formalizată vreodată într-un tratat de pace[2].

Un prim adevăr se desprinde din această multitudine de inițiative diplomatice care fundamentează pacea mondială și care sunt semnate în diverse metropole ale emisferei nordice: Europa încetase să mai fie privită drept centru al lumii. Sfâșiată timp de două generații succesive prin războaie întinse de la Pirinei la Caucaz, transformarea ei din stăpână a destinelor mondiale în regiune sub dublu control marca destructurarea întregului echilibru de putere și a principiilor de diplomație create după Congresul de la Viena și căruia lumea centrată pe Geneva în anii '20 încercase să-i dea un nou lustru.

Al doilea, derivând din primul, ține de transformarea Europei. Dacă Primul Război destrămase patru imperii pentru a le înlocui cu nouă țări create pe baze etnice în mare măsură, al Doilea a transformat șase regate în republici, în parte succesoare ale imperiilor căzute în 1918: Italia, România, Iugoslavia, Bulgaria, Albania și Ungaria (în regim de regență). În treizeci de ani, statalitățile dintre Rhin și Marea Neagră sunt

[2] Încheierea tratatului era lăsată pe viitor, conform declarațiilor comune din 14 noiembrie 2004 ale președintelui Federației Ruse (stat succesor URSS) și ministrului Afacerilor Externe rus, în decursul unei vizite la Tokyo.

transformate sub diverse raporturi: ca teritoriu, ca forme de guvernare și ca regim politic, implicit ca vecinătăți și alianțe internaționale. Mizele geopolitice se schimbă în profunzime.

Printr-un paradox bine observat de François Fejtő[3], comunismul avea mai mulți partizani în Europa apuseană decât în vecinătatea imediată a lumii sovietice. Or, în Polonia, România și Bulgaria, unde Moscova considera că are interese, imposibilitatea de a găsi actori care să-i accepte poziția a impus susținerea cu orice mijloace a grupărilor comuniste pentru ca acestea să neutralizeze rivalii antisovietici. Slăbiciunea lui Stalin se cerea compensată. Era prea greu de împăcat proiectul Kremlinului de preluare a controlului în țările din Europa răsăriteană, cu dreptul popoarelor de a dispune de ele însele – proclamat de Roosevelt în aceeași perioadă –, dar încercarea merita, pentru că obiectivul Moscovei era consolidarea pozițiilor și recompunerea întregii regiuni în sensul dorit de ea. Din acest context se naște alternanța între intervențiile contrarii spiritului sau literei armistițiilor (inclusiv a înțelegerii de la Ialta) și concesiile făcute de sovietici solicitărilor anglo-americane. Pentru că, fundamental, Europa central-răsăriteană era considerată de Kremlin parte dintr-un sistem global de schimburi, dezbătut pe coasta Crimeei în februarie 1945, apoi la Potsdam, apoi în întrunirile miniștrilor afacerilor externe ai Puterilor, fiind transpus în practică la Conferința de la Paris. Or, acest sistem de schimburi impune echilibre pe care Europa central-răsăriteană nu le poate surclasa ca importanță. Viitorul României era indisolubil legat, în opinia negociatorilor tratatelor de pace, de evoluția Coreei sau a Japoniei. Regimul reparațiilor depindea de sferele de influența negociate în cadrul Comisiei aliate de control din Berlin. Frontiera italo-iugoslavă și coloniile italiene de Polonia, de libertatea navigației pe Dunăre și de modificarea unor prevederi ale tratatului de la Montreux[4].

---

[3] *Histoire des démocraties populaires*, Seuil, Paris, 1992, vol. 1 (L'ère de Staline), p. 92.

[4] Aceasta s-a văzut cel mai bine în timpul Conferinței de la Londra din septembrie 1945 când sovieticii au limitat cooperarea cu aliatii in chestiunile privind România și Bulgaria pentru că s-au simțit neglijați de anglo-americani în legatură cu deciziile legate de Japonia (cf. James F. Byrnes, *Speaking Frankly*, Harper and Brothers Publishers, New-York, 1947, sau ediția franceză, *Cartes sur table*, Morgan, Paris, 1947).

Atmosfera de la conferințele din 1945, 1946 și a celei de la Paris din 1947 a fost departe de a fi cordială. Chestiunea este binecunoscută. Cooperarea de la Ialta, (unde au fost stabilite prevederi considerate drept temporare sau circumstanțiale) a fost substituită cu ceea ce Dean Acheson numea „un spirit de competiție pentru poziții strategice și pentru influență în lume, între Statele Unite și Rusia[5].” Tranziția către pace și, mai ales, găsirea unor actori guvernamentali din țările Europei central-răsăritene care sa fie dispuși la cooperare cu Moscova, dar care sa fie acceptați și de anglo-americani, nu a fost ușoară pentru URSS și nici nu s-a soldat cu rezultatele dorite. Crizele nu au încetat să apară, din Polonia în Ungaria, România și Bulgaria, pe tot parcursul acestei perioade. Invers, capacitatea anglo-americanilor de a-și face auzită și ascultată părerea în aceeași regiune, dispăruse în mod vizibil după 1946. În plus (așa cum remarcau atât Fejtő cât și Byrnes, atenți la un articol din New York Herald Tribune din 10 octombrie 1945), „bomba atomică” era ferm prezentă în luările de poziție ale participanților la conferințe. „Americanii, în posesia acestei arme redutabile, considerau că echilibrul de forțe se modificase în favoarea lor, drept care sovieticii trebuiau să țină cont și să-și modereze exigențele. În spiritul lui Truman și a consilierilor acestuia, concesiile acordate la Ialta nu mai corespundeau realității[6].” Sovieticii nu ar fi acceptat acest punct de vedere: dacă cedau asupra unor chestiuni, erau gata să ceară compensații în alte domenii, cu înverșunare.

În ceea ce privește teatrul european al războiului, Tratatele de pace de la Paris au fost semnate pe 10 februarie 1947 în Salonul Orologiului de la Ministerul Afacerilor Externe, pe Quai d’Orsay – loc ce urma să devină, peste trei ani, cadrul excepționalei declarații Schuman cu privire la constituirea unei Comunități Europene a Cărbunelui și Oțelului. Lucrările desfășurate între 29 iulie și 15 octombrie 1946 permiteau Puterilor aliate victorioase (Marea Britanie cu Imperiul și Commonwealth-ul, Uniunea Sovietică, Statele Unite și Franța) să încheie o pace cu cei înfrânți: Regatul Italiei, statele foste aliate ale Germaniei naziste – România, Ungaria, Bulgaria – și Finlanda. Pentru aceste cinci țări, tratatele însemnau, totodată, revenirea la o normalitate sub aspectul

[5] D. Acheson, introducerea de la John Campbell, *The United States in World Affairs, 1947–1948*, Harper & Brothers for the Council on Foreign Relations, New-York, 1948.

[6] F. Fejtő, *op. cit.*, p. 106.

dreptului internațional, ca state suverane, deplin responsabile și din acel moment apte să acceadă în Organizația Națiunilor Unite.

Clauzele politice ale tratatelor vădeau un spirit de generozitate față de învinși care, cel puțin ca principiu, se dorea respectat, pentru a exemplifica diferența radicală între Aliați și atrocitățile naziste. (Procesele de la Nürnberg tocmai se încheiaseră.) Semnatarii se angajau să ia toate măsurile necesare pentru a proteja persoanele aflate sub jurisdicția lor, indiferent de rasă, sex, limbă sau religie, cu asigurarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (inclusiv a libertății de expresie, a presei, a religiei, a opiniei politice și a întrunirilor publice). Cetățenii statelor care se aliaseră cu Germania nu urmau să fie vizați de sancțiuni specifice. Guvernele acestora trebuiau să vegheze la non-recrudescența organizațiilor fasciste sau naziste și, în general, a celor care ar fi avut ca scop privarea cetățenilor de drepturile lor democratice. (Pentru cei care s-au aflat la Est de linia Stettin-Trieste, aceste prevederi au rămas literă moartă: nimic din ceea ce însemna drepturile omului sau libertățile fundamentale nu au mai fost respectate de regimurile care, în simbioză cu Kremlinul, impuneau marxism-leninismul în forma stalinistă de putere.)

Însă, Parisul nu a marcat un progres real în reglementarea păcii față de conferințele anterioare (Teheran, Moscova, Ialta, Potsdam). Proiectele nu au fost niciodată materializate pentru că, pe o serie întreagă de domenii, Cei Patru Mari nu cădeau de acord. Fractura dintre Kremlin și anglo-americani lăsa să se întrevadă, în fond, radicalizarea pozițiilor, care avea să urmeze, iar divergențele dintre participanți au dus la schimburi de opinii violente în timpul dezbaterilor. Unul dintre observatori, Maurice Merleau-Ponty, nota: „s-ar părea că unii dintre Aliați n-au făcut decât să-și găsească dușmani în grupul învingătorilor, reconciliindu-se cu învinșii.”[7] Ruptura regrupa, pe de-o parte, URSS-ul, Ucraina și Belarus, Polonia, Cehoslovacia și Iugoslavia, împotriva Statelor Unite, Marii Britanii, Franței și a altor învingători. Problemele cele mai spinoase țineau de frontiera greco-bulgară, de cea a Albaniei, cea italo-iugoslavă (cu regimul aparte pentru Trieste), de navigația pe

[7] „Bilan de la conférence de Paris”, în *Informations et Documentation*, 19 octombrie 1946, citat de F. Fejtő, *op. cit.*, p. 108.

Dunăre (unde două comisii internaționale trebuiau lipsite de drepturi de decizie), de reparațiile pe care Italia le datora Iugoslaviei și Greciei, alături de compensațiile pentru bunurile Națiunilor Aliate din teritoriile statelor ex-inamice.

Italia pierdea Libia și Africa de Est (însemnând Etiopia, Eritrea și Somalia italiană), recunoștea independența Albaniei (aflată în uniune personală după invazia din aprilie 1939), pierdea concesiunea chineză din Tianjin și ceda Greciei Dodecanezul (arhipelag minuscul sub coastele Turciei, dar strategic). Iugoslaviei îi erau cedate insulele din Marea Adriatică și peninsula Istria aproape în totalitate, cu provinciile Fiume, Zara, majoritatea Goriziei și Pola – un total de 7.763 km^2. Din aceasta din urmă se va desprinde hinterlandul unui semi-stat suveran, creat ca și Tangerul în Maroc, sau Danzigul în Baltica: Teritoriul liber Trieste, plasat sub conducerea Consiliului de Securitate al ONU.

Cu excepția unei reajustări minore în favoarea Franței într-un areal puțin populat, frontiera Italiei rămânea cea din anii 1860, în ciuda solicitărilor pro-franceze din Aosta (pe de-o parte) și a celor din Tirolul de sud în relația cu Austria (pe de alta parte). Italiei nu îi era impusa ocupația militară, dar pierdea teritorii dobândite dinainte de accederea la putere a fasciștilor: Libia (dobandita din 1911–1912) și regiunile din estul adriatic (din 1919).

Finlanda era readusă la frontierele avute la 1 ianuarie 1941 (situație care consacra pierderile teritoriale de după Războiul de iarnă și demonstra inutilitatea a ceea ce fusese Războiul de continuare), cu excepția provinciei Petsamo, încorporată Rusiei sovietice. Cazul finlandez, sub aspectul reparațiilor și ajustărilor teritoriale a fost un semnal de alarma pentru Occident legat de modalitatea în care Moscova înțelegea să-și regleze conturile, deși ea inițiase războiul din 1939–1940, iar rezistența dârză a finlandezilor atrăsese toate simpatiile Apusului, diminuate insa datorită colaborării foarte pragmatice a Finlandei cu Germania nazistă[8].

---

[8] Este vorba de mai-sus-menționata continuare a războiului în teritoriul sovietic, dincolo de vechile frontiere. Mișcarea a atras imediat declarația de război a Marii Britanii. Recunoaștem aici același tip de conduită ca și în cazul României. În schimb, anexiunile sovietice au avut ca temei acordul de armistițiu semnat la Moscova la 19 septembrie 1944.

Ungaria revenea la limitele teritoriale din 1938 prin anularea celor două Tratate de la Viena. Teritoriile preluate de la Cehoslovacia și de la România au fost returnate, cu o rectificare de 62 km^2 în favoarea Cehoslovaciei[9]. Aceasta pierdea totuși Rutenia subcarpatică de 12.000 km^2 pe care o primise la Versailles și care era acum integrată URSS-ului, unificându-se astfel aproape total națiunea ucraineană.

România rămânea redusă la frontierele din 1 ianuarie 1941, cu excepția recuperării Transilvaniei de Nord dupa formula *restitutio in integrum*; Basarabia, ținutul Herța și Nordul Bucovinei erau pierdute în favoarea URSS. Dar, asemeni Italiei deposedate inclusiv de teritorii obținute înaintea celor două războaie, Cadrilaterul de 7.556 km^2 dobândit de la Bulgaria în 1913 era pierdut încă o dată în favoarea acesteia din urmă, confirmându-se validitatea cesiunii prin tratatul de la Craiova în 1940. Cu toate acestea, față de solicitările emise la Cairo de sovietici și înmânate atunci prințului Știrbey, România scăpa ușor[10].

---

[9] Cu satele Horvátjárfalu, Oroszvár și Dunacsún, plasate pe un teritoriu de care Cehoslovacia considera că are nevoie pentru protecția strategică a podului de la Bratislava care urma să fie ridicat peste Dunăre.

[10] Frontierele urmau să fie cele din 1940, cu preluarea de către URSS a gurilor Dunării. Transilvania de Nord era restituită României. Toate porturile românești de la Marea Neagră treceau sub control sovietic. Regele abdica. Oficialii țării urmau să fie deferiți instanțelor de judecată: miniștrii din Guvern, Tribunalului internațional pentru crime de război, iar Mareșalul Antonescu, Tribunalului sovietic de război. Partidul comunist trebuia organizat și oficial susținut. Pe 22 martie, legația americană din Cairo era informată că României i se emiseseră noi condiții pentru armistițiul cu sovieticii: formă de guvernământ republicană; Regele Mihai urma să ia titlul „Prinț de Transilvania" și să părăsească țara; Flotila sovietică prelua controlul gurilor Dunării, unde urma să staționeze odată ce Delta trecea sub control sovietic; Control sovietic timp de doi ani al porturilor Brăila și Galați; Constanța, port liber (fără a putea ști dacă aceasta însemna un regim de tip Danzig, Tanger sau Trieste); Naționalizarea către sovietici a companiilor petroliere și a câmpurilor petrolifere românești, aceștia urmând să supravegheze procesul; Recunoașterea Partidului comunist. În: Neal H. Petersen, *Fron Hitler's Doorstep: The Wartime Intelligence Reports of Allen Dulles, 1942–1945*, Pennsylvania State Press, 2010, p. 282. – Se regăsesc aici elemente din propunerea-test lansată pe 6 decembrie 1939 într-un articol al oficiosului Comintern „Comunismul internațional" ca România să accepte încheierea unui pact de asistență mutuală după modelul celor semnate cu Țările Baltice, oferind sovieticilor baze navale, militare și aeriene pe propriul teritoriu. În plus, Partidul Comunist din România trebuia consolidat și făcut să participe la lupta internațională a proletariatului împotriva conflictelor armate și a reacțiunii. Iritarea provocată de articol mai ales la Berlin, la câteva luni după pactul Ribbentrop-Molotov, a dus la dezavuarea textului de către Radio Moscova (cf. Stephen Gorove, *Law and Politics of the Danube: An Interdisciplinary Study*, Springer, 2012, p. 55).

Bulgaria revenea și ea la frontierele de la 1 ianuarie 1941, ca urmare a retrocedarii Macedoniei de pe Vardar catre Iugoslavia, a Macedoniei de Est și Traciei meridionale către Grecia, însă cu beneficiul obținerii Cadrilaterului românesc, situație de excepție în dreptul internațional: singurul teritoriu câștigat de una din puterile Axei în timpul războiului și păstrat după încheierea păcii.

Reparațiile de război s-au dovedit a fi, însă, subiectul cel mai controversat în discuțiile pentru încheierea păcii, fiind marginal tratat in cadrul istoriografiei internaționale, deoarece reparațiile au privit în primul rând URSS-ul[11]. Aceasta se estima ca fiind țara cea mai devastată sub aspect material și demografic, simțindu-se în drept de a solicita sume considerabile de la foștii aliați ai Germaniei. Bulgaria, țară frater-nă, slavă, singura care nu a declarat război URSS-ului, a primit solicitări mici raportate la capacitatea ei economică sau la valoarea comerțului extern. România și Ungaria (inițial și Finlanda) au fost obligate la plata unor sume suficient de mari raportat la capacitatea lor economică, aspect care poate susține teoria existenței unei atitudini de răzbunare[12].

Astfel, Italia (la un PNB de 8,7 miliarde $ 1938) trebuia să plătească 360 milioane $ la valoarea din 1938 (din care 125 milioane $ Iugoslaviei, 105 milioane $ Greciei, 100 milioane $ URSS-ului, 25 milioane $ Etiopiei și 5 milioane $ Albaniei); Finlanda (cu un PNB de 1,48 miliarde $ 1938) datora 300 de milioane URSS-ului; Ungaria (dintr-un PNB de 1,45 miliarde $ 1938) datora 300 de milioane $, din care 200 milioane $ către URSS, iar 100 milioane $ Cehoslovaciei și Iugoslaviei; România avea ca obligație aceeași sumă, exclusiv către URSS (la un PNB de 1,67 miliarde $ 1938); Bulgaria era obligată la plata a 70 milioane $ (din care 45 milioane către Grecia și 25 milioane către Iugoslavia).

---

[11] Pentru beligeranții din Europa occidentală, a se vedea „Les dommages de guerre : étude comparée en France, Grande-Bretagne, Belgique et Pays-Bas", in *Etudes et conjoncture - Economie mondiale*, IIe année, n°12, 1947, pp. 69–100 (DOI: 10.3406/estat. 1947.9378, în versiune electronică la www. persee. fr/doc/estat_1149-3755_1947_num_ 2_12_ 9378, accesat 3. II. 2018). Studii de caz și analize suplimentare în Pierre D'Argent, *Les réparations de guerre en droit international public: la responsabilité internatio-nale des États à l'épreuve de la guerre*, Emile Bruylant, Bruxelles, 2002; Andrea Gattini, *Le riparazioni di guerra nel diritto internazionale*, CEDAM, Padova, 2003.

[12] Cifrele provin din Mark Harrison, *The Economics of World War II: Six Great Powers in Inter-national Comparison (Studies in Macroeconomic History)*, Cambridge University Press, 2000.

Tratatele, preconizate să intre în vigoare pe 15 septembrie 1947, prevedeau și retragerea trupelor de ocupație într-un termen de 90 de zile, cu excepția României și a Ungariei, unde sovieticii erau autorizați să păstreze trupe pentru a menține liniile de comunicare cu Austria. „Perspectiva unei evacuări – scrie Fejtő – fie și incomplete, aprindeau speranțele elementelor necomuniste de a se debarasa de un partener impus de ocupant. Dar în același timp, conștienți de acest pericol, comuniștii s-au grăbit să profite de trupele de ocupație pentru a crea sau a pregăti un ***fait accompli*** politic."[13]

Trupele de ocupație și conlucrarea guvernelor (tot mai favorabile comuniștilor) au mers mână în mână cu măsurile de a se asigura că de la România se obțin despăgubirile de război impuse prin armistițiu. României i se imputau peste 1 miliard $ reprezentând distrugeri pe teritoriul sovietic, drept care, cu titlul de restitutiri ale bunurilor acaparate, a trebuit să livreze imediat cca. 100.000 vagoane de cereale (echivalent), 261.000 de capete bovine, 550 vagoane de zahăr, 286 locomotive, 5.000 vagoane, 2.600 tractoare, ș.a. Costurile ocupației militare sovietice se ridicau, până la 1 iunie 1948, la 1,785 miliarde $, însemnând 84% din veniturile naționale în perioada 1944–1948.[14] Cât despre livrările cu titlu de reparații propriu-zise, România a trebuit să cedeze 50% din produsele petrolifere, 32% din flota maritimă și fluvială și din materialul feroviar sau utilajele industriale, 18% din lemn și cereale. Orice întârziere de livrare era amendată cu 5% pe lună[15]. Alături de exproprieri, naționalizări și devalorizări, operațiunile impuse de sovietici – amplu relatate și documentate în „Viața economică a

---

[13] F. Fejtő, *op. cit.*, p. 113.

[14] Eric D. Tappe (1910–1992, membru al Comisiei interaliate de control la București, mai târziu profesor al lui Dennis Deletant) : „Romania", în R. Betts (editor), *Central and South East Europe, 1945*–1948, Royal Institute of International Affairs, London-New York, 1950, pp. 3–26. – Cele 1, 785 miliarde $ la valoarea din 1948 înseamnă 18,626 miliarde $ la valoarea din 2018 (ținând cont de inflația din ultimii 70 de ani).

[15] Un delegat american la conferința de la Paris atrăgea atenția la 23 septembrie 1946 că România plătise din septembrie 1944 și până în acel moment mai mult de 1 miliard $ cu titlu de reparații, rămânându-i încă 950 de milioane de plătit (cf. Tappe, *op. cit.*; cifrele înseamnă aproape 20 miliarde $ în 2018, raportat la un PNB echivalent de 29.731 miliarde $ 2018). Bugetul din 1949 al României pentru reparații de război a fost fixat la 14 miliarde lei.

României, 1918–1948"[16] – au condus rapid la vulnerabilizarea țării, justificând apoi aplicarea „reformelor" de redresare care au transformat sistemul economic românesc într-unul comunist.

Pe acest fundal vast, plin de mutații geopolitice și ideologice, lucrarea de față își propune o analiză aprofundată atât juridică, cu precădere din perspectiva dreptului internațional, cât și economică, a ceea ce Istoria a făcut să fie, imediat după război, o discrepanță între intenția reală și discursul Marilor Puteri, între justețe și realitate, între promisiune și fapt. Interpretările, inclusiv prin comparație, sunt complexe, în special privitor la clauzele tratatelor de pace, la rechiziții (ca definiție și modalitate de aplicare), la prevederile teritoriale și politice (sensibile pentru că invocau drepturile omului, arestarea și predarea criminalilor de război, tratamentul simpatizanților Națiunilor Unite, dizolvarea organizațiilor de tip fascist, punând totodată capăt lumii interbelice prin lichidarea simbolică a Societății Națiunilor). Prin modul de redactare a clauzelor militare – durata lor, limitări impuse capabilităților de înarmare, calitatea armelor, prevenirea reînarmării și, nu în ultimul rând, gestionarea conflictelor sub aspect etic – sunt construite, cu o mai mare precizie, toate acele multiple perspective, deloc similare, între Moscova, Londra și Washington, ce urmau să fundamenteze pacea și să reconstruiască o nouă lume politică.

Analiza consecințelor economice ale păcii ocupă un loc predominant, pentru că despăgubirile, dincolo de valoarea materială propriu-zisă, impun și o structură care să legitimeze, juridic, aplicarea clauzelor cu privire la reparații de război. Ele privesc restituirea bunurilor ridicate de pe teritioriul Națiunilor Unite, bunurile, drepturile și interesele Națiunilor Unite aflate pe teritoriul statelor învinse, bunurile învinșilor aflate pe teritoriul Națiunilor Unite, dar și renunțarea la pretenții împotriva Națiunilor Unite, sau modalitatea de achitare a datoriilor.

[16] Presa Universitară Clujeană, 2009. Premiul Xenopol al Academiei Române. A se vedea pp. 329–395 pentru perioada 1944–1948, cu anexele corespunzătoare. Până la 30 iunie 1946 fuseseră predate despăgubiri materiale și financiare în valoare de 1,05 miliarde $. Diplomația americană era, așadar, bine informată. În iunie 1947, livrările românești atinseseră 1,352 miliarde $ (cf. N. Păun, *op. cit*., pp. 441–442).

Indiferent de fațeta pe care o îmbracă, ele impun, cu precădere, un extraordinar efort financiar.

Totodată, analiza juridică efectuată atrage atenția asupra modului de interpretate a clauzelor cu privire la soluționarea diferendelor, la posibilitatea accederii la tratate, condițiile revizuirii, ratificării și intrării în vigoare – exercițiu cu atât mai important cu cât prevederile lor au schimbat nu o dată statutul națiunilor învinse și au înrădăcinat o divizare a Europei care nu era decât începutul unei epuizant Război Rece.

Autorii

Capitolul I

Status-quo[17]-ul României în timpul celui de-al Doilea Război Mondial

Existența României ca stat unitar fusese recunoscută și garantată, la sfârșitul Primului Război Mondial, prin Tratatele de pace, ca și prin Pactul Societății Națiunilor. România, ca membră fondatoare a Societății Națiunilor, spera ca această instituție să poată deveni organizația internațională mult râvnită, în care toate entitățile statale, egale în drepturi, să apere pacea, eliminâdu-se astfel, pentru totdeauna, tendințele de hegemonie, ilustrate fie prin balanța forțelor, fie prin Concertul european al Marilor Puteri.

Statul român, ca și alte state din centrul și sud-estul Europei, era nemijlocit interesat de articolele 10 și 11 ale Pactului Societății Națiunilor, care garantau integritatea teritorială și proclamau securitatea colectivă ca mijloc de apărare a statelor membre. De aceea, toate mijloacele proprii de autoapărare ale României, alianțele defensive regionale, Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică, alianța cu Franța, prietenia cu Marea Britanie, acordurile de definire a agresorului, ca și

[17] *Status-quo*: stare care a existat mai înainte, care se menține și în momentul de față și în raport cu care se apreciază efectele unui tratat sau convenții, *Dicționarul explicativ al limbii române*, Univers Enciclopedic, București, 1996, p. 845.

alte acorduri, convenții sau tratate destinate să apere, în ultimă instanță, pacea, au tins să impună respectarea Tratatelor de pace și să ofere un plus de garanție și de securitate *status*-ului teritorial al țării.

Ascensiunea fascismului, instaurarea nazismului în Germania, dezvoltarea revizionismului, ca și incontestabila filiație fascism-nazism-revizionism, au creat condiții mai mult decât dificile pentru funcționarea reală a instrumentelor de securitate pe care se sprijinea România. Aceasta cu atât mai mult cu cât marile puteri occidentale, prin politica lor de continue concesii față de al III-lea Reich, merseseră atât de departe încât reînviaseră Concertul european și dăduseră o lovitură mortală Societății Națiunilor, încheind cu Germania și Italia nefastele acorduri de la München, din septembrie 1938.

În timp ce dreptul forței înlocuia, în mod vertiginos, forța dreptului, în timp ce climatul internațional era poluat de exercitarea forței și a amenințării cu forța, în timp ce al doilea Război Mondial, cu toate incalculabilele sale consecințe, se dezlănțuise, România s-a găsit singură în momentele tragice ale mutilării statului național unitar. Factorul extern a jucat un rol precumpănitor, creând, în fond, situația juridică și politică de izolare care a permis desfășurarea dramaticelor evenimente din această perioadă[18].

Perioada neutralității

În perioada aceasta tulbure, plină de mari semne de întrebare, când instrumentele destinate să apere pacea și securitatea țării încetaseră să funcționeze, fie *de jure*, fie *de facto*, creându-se o situație deosebit de primejdioasă, guvernele României au încercat să pună în practică vechea metodă de a profita de controversele dintre marile puteri pentru a izbuti să mențină *status-quo*-ul teritorial. Vom analiza în cele ce urmează raporturile României cu principalii actori ai scenei internaționale, atât cu puterile europene ale Axei, cât și cu democrațiile occidentale, pentru a înțelege cum s-a raportat țara noastră la situația geopolitică existentă atunci, situație ale cărei cadre erau determinate de cele două grupuri de

[18] E. Campus, *Din politica externă a României 1913–1947*, Ed. Politică, București, 1980, p. 379.

putere. În finalul capitolului vom prezenta câteva considerații legate de pactul Ribbentrop-Molotov și consecințele directe ale acestuia, respeciv pierderile teritoriale suferite de România în anul 1940. Toate acestea au determinat modificarea statutului internațional al României, prin renunțarea la neutralitate și trecerea la starea de beligeranță alături de Axă.

Imediat după izbucnirea celui de-al doilea Război Mondial, România, înconjurată numai de inamici, cu excepția Iugoslaviei, după o analiză lucidă a stării de fapt, a decis să rămână neutră.[19] În consecință, la 6 septembrie 1939, Consiliu de coroană, convocat la Cotroceni, proclama starea de neutralitate a României, precizând că față de țările aflate în conflict, România va respecta cu strictețe principiile neutralității consacrate în convențiile internaționale. Trăsatura principală a neutralității adoptate, care era în spiritul Convenției a V-a de la Haga din 1907, a constituit-o neparticiparea la război, România exercitându-și însă drepturile și respectând obligațiile stipulate în reglementările internaționale. Era o declarație de voință efectuată unilateral, prin care țara noastră făcea cunoscut beligeranților decizia sa de a se abține în mod voluntar de la ostilitățile militare, statul român fiind nevoit astfel să adopte o atitudine de imparțialitate față de părțile aflate în conflict.[20]

Încercările de a crea în Balcani un bloc al neutrilor – datorită opoziției deschise a Germaniei și Uniunii Sovietice, și mai ales atitudinii lipsite de energie a Angliei și Franței – s-au soldat cu un eșec descurajant. Pe acest fundal pesimist, cuvântarea lui Molotov, în fața Sovietului Suprem, la 29 martie 1940, referitoare la politica externă, a avut darul de a spori îngrijorarea factorilor politici, obligându-i să-și reevalueze pozițiile și deciziile („Pravda" din 30 martie 1940: referindu-se la România, Molotov afirma că nu se poate încheia un pact de neagresiune cu ea din cauza existenței unei probleme nerezolvate – cea a Basarabiei, a cărei ocupare URSS nu a recunoscut-o, deși niciodată nu a pus problema înapoierii acesteia pe cale militară).

La 19 aprilie 1940, în condițiile în care prima ofensivă de primăvară a Wehrmacht-ului debutase cu victorii rapide asupra Danemarcei și

[19] M. Of. nr. 206/ 7 septembrie 1939 - Comunicatul nr. 58/6 septembrie al Casei Regale.
[20] I. S. Nistor, *Românii în al doilea Război Mondial*, Ed. Mesagerul, Cluj Napoca, 1997, p. 98.

Norvegiei, la București s-a hotărât, pentru toate variantele posibile de agresiune ale Germaniei și ale coaliților ei, rezistența armată și distrugerea exploatărilor petroliere. Această operațiune, precum și blocarea Dunării la Porțile de Fier, pusă la punct cu anglo-francezii, n-a reușit datorită imprudențelor și amatorismului agenților englezi. Ba mai mult, planurile au fost găsite de germani în timpul dezastrului Franței, din iunie 1940, ceea ce a îngreunat și mai mult poziția regelui și a guvernului față de Germania.[21] Din această perspectivă trebuie analizate și explicate acțiunile contradictorii ale guvernanților români din primăvara anului 1940, finalizate prin deciziile dezastruoase din iunie și august.

a) Raporturile cu democrațiile occidentale și URSS

Dezmembrarea totală a Cehoslovaciei, la mijlocul lunii martie 1939, a convins autoritățile de la București că România este în postura de viitoare victimă a expansiunii militaro-economice naziste, fără posibilități practice de a se sprijini pe vreunul dintre marii aliați. Semnarea – după multe și complicate tergiversări – a acordului economic româno-german (Wohlthat), a însemnat o încercare de deviere și temporizare a presiunilor celui de-al III-lea Reich. În pofida atmosferei extrem de tensionate de la mijlocul lunii martie 1939, România a hotărât să reziste oricărei presiuni, prin forța militară, în cazul violării hotarelor ei. Astfel, după Consiliul de Coroană din 17 martie 1939 când se hotărâse în unanimitate „desăvârșirea" acțiunilor diplomatice și militare „pentru apărarea intereselor naționale", Grigore Gafencu, ministru de externe, într-o notă expediată la 20 martie ambasadorului României la Paris, Gh. Tătărăscu, afirma tranșant: „România este hotărâtă să-și apere hotarele și neatârnarea", cu completarea că în nici un caz nu se urmărește față de Germania „o politică ce ar putea fi privită drept provocatoare".[22]

În aprilie 1939 s-au produs și pe plan european acțiuni destinate să sprijine, măcar moral, poziția de rezistență a României.

În urma episodului „indiscreției lui Tilea" (chiar dacă, formal, ambasadorul român la Londra a fost dezavuat), guvernele Angliei și Franței au acordat faimoasele garanții politice României, așa cum le

---

[21] C. Grad, *Al Doilea Arbitraj de la Viena*, Institutul European, 1998, p. 10.
[22] *Ibidem*, p. 13.

acordaseră Poloniei și Greciei. La 13 aprilie 1939, prim-ministrul britanic N. Chamberlain și ministrul de externe, Lordul Halifax, au declarat în Camera Comunelor și respectiv Camera Lorzilor că „în cazul întreprinderii oricărei acțiuni care amenință în mod clar independența Greciei și a României și contra căreia guvernul grec sau guvernul român vor socoti vital să reziste cu forțele naționale, Guvernul Majestății Sale se va simți el însuși obligat să ofere guvernelor român și grec, după cum va fi cazul, tot ajutorul ce îi stă în putere". Guvernul francez făcea și el, în același timp, o declarație asemănătoare.

Valoarea garanțiilor a fost, în principal una politică, acestea având rolul de a întări moralmente poziția României față de Bulgaria, Ungaria și Germania. Anglia, îndeosebi, dorea un aliat în plus în războiul cu Reich-ul. Londra garanta României independența politică, nu și integritatea teritorială, atât timp cât nu-și lua vreo obligație în ceea ce privește frontierele estice. Posibilitatea unei riposte contra unui atac sovietic a lipsit de la început, ceea ce conferea garanțiilor un caracter limitat. Efectul lor pozitiv asupra situației internaționale a României a fost, prin urmare, minor. [23] Acest pas a fost făcut de cele două puteri deoarece, conform opiniei britanice, s-a înțeles că „interesele noastre vitale sunt intim legate cu ei" (Polonia, Grecia, România), și „că un act de agresiune contra unuia este un act împotriva tuturor".

Acordarea garanțiilor anglo-franceze a dat guvernului român răgazul necesar pentru încercarea unor soluții de ieșire din starea de tensiune, generată de ultimele evenimente. Prima reacție a fost, evident, demobilizarea armatei, urmată de vizita diplomatică a lui Grigore Gafencu în Occident (Berlin, Bruxelles, Londra, Paris, Roma), și de contactele frecvente cu reprezentanții țărilor „prietene" din Balcani (pentru activizarea Înțelegerii Balcanice), și cu reprezentanții Poloniei și URSS-ului, toate aceste întâlniri având scopul de a sonda atitudinea față de România și posibilitățile de sprijin în perspectiva unei noi crize majore.

---

[23] Vezi pe larg I. Constantin, *România, Marile puteri și problema Basarabiei*, Ed. Enciclopedică, București, 1995.

Deși supusă presiunilor naziste atât pe plan intern, cât și pe plan extern, România a continuat, cu prudență, politica sa de autoapărare pe linia alianțelor tradiționale. Cea mai importantă măsură după semnarea tratatului economic cu al III-lea Reich a constituit-o adâncirea relațiilor cu Turcia și decizia de a participa, împreună cu ea, la activitatea frontului oriental plănuit de anglo-francezi împotriva naziștilor. În august, de pildă, întrevederea Carol al II-lea – Ismet Inönü marca atât adâncirea relațiilor cu Turcia, cât și hotărârea ambelor state că în cazul unei agresiuni asupra lor se vor apăra cu toate puterile de care dispun.

Concomitent, România a încercat să netezească situația încordată a relațiilor româno-ungare, propunând Ungariei un pact de neagresiune, aceasta cu atât mai mult cu cât și Londra stăruia în acest sens. Anglia spera că în acest fel Ungaria se va simți sprijinită într-o eventuală acțiune de rezistență antinazistă. Refuzul Ungariei a fost, însă, categoric. Guvernul României a mai încercat, tot atunci, să obțină o neutralitate reală a Bulgariei, cerând în acest caz, ca și în cel al Ungariei, ajutorul Iugoslaviei, deși își dădea seama că neutralitatea Bulgariei, chiar dacă va fi obținută, va avea mereu o notă favorabilă Germaniei. La sfârșitul lunii august 1939, România făcea, așadar, laborioase eforturi de a găsi noi mijloace destinate să diminueze procesul de izolare în care se găsea din cauza complexei situații din ajunul declanșării celui de-al doilea Război Mondial.

La 19 octombrie 1939 s-a semnat Pactul de asistență mutuală anglo-franco-turc. Articolul 3 al acestui pact, referindu-se în mod special la securitatea României, întărea în mod evident acțiunile de autoapărare inițiate de diplomația românească: „Atâta timp cât vor fi în vigoare garanțiile date de Franța și de Regatul Unit în declarațiile lor din 13 aprilie 1939, Turcia va coopera cu Franța și Marea Britanie, dându-le tot ajutorul și asistența sa în cazul în care Franța sau Regatul Unit ar fi angajate în ostilități privind una sau alta din garanțiile menționate”. Prin protocolul 2 al acestui pact se prevedea că angajamentele asumate nu privesc URSS-ul. Pactul conține noua articole și doua protocoale. Este așadar, limpede că România, în reziztența sa antinazistă, continua să se sprijine pe aliații anglo-francezi, urmărind cu interes măsurile luate de ei, în ciuda faptului că existau rezerve în chestiunea extinderii *erga omnes* a garanțiilor și că frontul oriental nu mai constituia un obiectiv de prim rang în strategia lor.

URSS a înțeles, din primele momente, că Acordul de la München deschidea calea pentru a patra împărțire a Poloniei, operație în care – conform unei tradiții consacrate – deținea rolul de beneficiar principal. Drept urmare, a acționat în așa fel încât să aibă în permanență posibilități largi de manevră. Cât privește relațiile cu România, URSS a făcut tot ce i-a stat în putință să tergiverseze, prin formule juridico-diplomatice stufoase, eforturile acesteia de a-și asigura inviolabilitatea frontierelor. Garanțiile anglo-franceze erau interpretate de URSS drept o întărire a Tratatului româno-polon, cu caracter antisovietic și, la fel, România și Polonia erau învinuite de faptul că torpilează realizarea unei înțelegeri militare sovieto-anglo-franceze, cu caracter antigerman, prin refuzul lor de a acorda trupelor anglo-sovietice dreptul de tranzitare spre zona de contact cu inamicul. De fapt, problema tranzitării trupelor era un pretext pentru a masca apropierea Uniunii Sovietice de Germania. Întreruperea bruscă a tratativelor cu delegația militară franco-britanică[24] și apoi semnarea, la 23 august 1939, a Pactului Ribbentrop-Molotov a schimbat cu totul raportul de forțe și a pecetluit destinul țărilor din zona-tampon dintre URSS și Germania (Țările Baltice, Polonia, România), lăsând câmp deschis pentru expansiunea celor două regimuri dictatoriale: nazist și comunist.

b) Raporturile diplomatice ale României cu puterile Axei (1939–1940)

Relațiile cu Italia

Între Italia și Germania exista o certă rivalitate pentru Europa centrală și, mai ales, pentru Balcani. Pactul de neagresiune sovieto-german din 23 august 1939 nu a fost primit în mod favorabil la Roma, în timp ce poziția de nebeligeranță a Italiei a supărat efectiv al III-lea Reich. Speculațiile privind atragerea Italiei de partea puterilor occidentale nu erau cu totul lipsite de argumente. Acestea erau motivele pentru care guvernul român spera să găsească la Roma un oarecare sprijin în scopul menținerii integrității teritoriale a statului. Italia fascistă a manifestat un deosebit interes pentru țările din sud-est, asupra cărora ar fi dorit să

[24] În ziua de 12 august 1939 au început la Moscova tratative între delegațiile militare ale URSS-ului, Marii Britanii și Franței, care au eșuat. Aproape simultan cu anunțarea eșuării convorbirilor tripartite de la Moscova, opinia publică mondială afla cu stupefacție de încheierea pactului de neagresiune între Uniunea Sovietică și Germania.

exercite o hotărâtoare influență. Astfel se explică faptul că atât în corespondența diplomatică, dar și în presa italiană se putea constata un continuu interes pentru România și pentru produsele ei petroliere.[25]

România, care în această etapă spera să-și amelioreze raporturile cu Ungaria, grație medierii Iugoslaviei, nădăjduia că Italia va favoriza bunele oficii la Budapesta. Este etapa în care în România și în statele balcanice se pun eronate speranțe în rolul Italiei de „apărător al păcii". În realitate, acest stat voia să câștige un rol preponderent și să slăbească influența politică și economică a Germaniei în statele mici și mijlocii din centrul și sud-estul Europei. În orice caz, se putea constata că spre sfârșitul lunii septembrie 1939 România și alte țări își exprimau din ce în ce mai deschis speranțele în rolul Italiei de „salvator al Europei", iar cele două puteri occidentale, Franta și Anglia, păreau și ele convinse că Italia trebuie să joace un rol important în Balcani.

În pofida rezervelor ce existau față de aderarea Italiei la un bloc balcanic al neutrilor, se făceau stăruitoare demersuri în acest sens. Însă după semnarea Pactului anglo-franco-turc, din 19 octombrie 1939, interesul Italiei pentru blocul neutrilor se diminuează simțitor, deoarece ea pierduse efectiv orice posibilitate de a deveni puterea hegemon în Balcani. Ghigi, ministrul Italiei la București, i-a arătat deschis lui Gafencu că „nu mai e cu putință ca România și Grecia să intre într-o grupare de state neutre după ce, prin articolul 3 din pactul menționat, au fost incluse în sistemul de siguranță al unor puteri beligerante"[26]. În noiembrie, în poziția Italiei a intervenit o netă schimbare, o lipsă de interes pentru realizarea acestui bloc.

În decembrie 1939, în urma unor demersuri ale guvernului german la Roma, ziarul oficios „Il Messagero" publica articolul intitulat „Italia și echilibrul în Balcani", din care reieșea că Roma nu avea deloc intenția de a se apropia de cele două puteri occidentale și că politica sa în Balcani nu putea avea câtuși de puțin semnificația unei ciocniri cu Germania. Și din această cauză, România, ca și celelalte state ale Înțelegerii balcanice, a fost nevoită să abandoneze speranța realizării

[25] E. Campus, *op. cit.*, p. 419.

[26] Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fondul nr. 71/*România*, dosarul nr. 503, telegrama nr. 66.266/21 octombrie 1939, semnată Gafencu, către legația din Roma.

unui bloc care ar fi constituit o piedică în calea planurilor expansioniste ale Germaniei.

Totuși, în aceste luni, Italia nu și-a rezolvat toate divergențele cu Germania. Deciziile Marelui Consiliu fascist, care proclamau interesul Italiei pentru regiunile danubiană și balcanică, au fost întâmpinate cu satisfacție la București. Aceste decizii ar fi putut dobândi, în cadrul întregului context internațional atribute deosebit de complexe vizând obiective de importanță majoră nu numai pentru centrul și sud-estul Europei, ci pentru întregul continent.

Cunoscând acest lucru, guvernul român a început unele tatonări pe lângă guvernul italian pentru a stabili în ce direcții s-ar putea manifesta Roma în legătură cu necesitățile României de a apăra *status-quo*-ul teritorial. N. Petrescu-Comnen, ministrul acreditat pe lângă Vatican, s-a adresat indirect contelui Ciano, prin intermediul lui Dino Alfieri, apropiat colaborator al ministrului de externe al Italiei. I-a arătat pe larg că deliberările Marelui Consiliu fascist au determinat România să creadă că Italia, preocupată de menținerea *status quo*-ului în această regiune, va fi sensibilă la necesitățile și interesele României din regiunea Mării Negre. Știrile sosite pe canalul diplomatic obișnuit, prin ministrul României la Roma, Raul Bossy, erau neclare, deoarece Ciano îi declarase acestuia „în caz de atac sovietic, să rezistați cu armele în mână”, fără a preciza însă dacă Italia va ajuta România într-o atare împrejurare. Concomitent, Gafencu îi cerea lui Ghigi sprijin moral atât pentru ameliorarea relațiilor țării sale cu Ungaria și Bulgaria, cât și pentru pregătiri în vederea apărării frontierelor.

La începutul lunii ianuarie 1940, după informațiile sosite de la Raul Bossy, Ciano a început să se arate dispus de a se angaja mai concret. Bossy aflase de aceasta prin intermediul ambasadorului Franței la Roma, André François-Poncet, căruia Ciano îi declarase că Italia ne-ar veni în ajutor chiar cu forță armată. Din aceeași sursă reiese că ambasadorul Franței ar fi propus atunci ca Roma, Parisul și Londra „să se concentreze, de pe acum, asupra unei eventuale acțiuni comune de apărare a României”, ceea ce ministrul de externe al Italiei a refuzat. Între timp lucrurile au căpătat forme precise. Victor Antonescu, trimisul lui Carol al II-lea la Roma, informând asupra convorbirilor avute cu Ciano, din 23 și 26 decembrie 1939, arăta că, după ce acesta s-a consultat

cu Mussolini, afirmă că: „Italia este dispusă să ajute România furnizându-i arme”. În continuare, Ciano a dat asigurări că într-o atare eventualitate Ungaria nu va ataca România.

Se pare, așadar, că în această etapă Italia era dispusă să exercite din ce în ce mai mult influența în centrul și sud-estul Europei, făcând și promisiuni în acest sens României. La începutul lunii ianuarie Ciano ar fi dat sfaturi la Budapesta de a se modera cunoscuta activitate ostilă României desfășurată de Csáky. Din memoriul prezentat de Gafencu la 6 martie 1940 reiese că Ciano ar fi declarat: „Fără a renunța la poziția sa revizionistă, guvernul ungar nu va face nimic spre a slăbi rezistența României în cazul în care ea își va apăra frontiera de la răsărit”. Exista așadar impresia, mai ales în blocul anglo-francez și în statele Înțelegerii balcanice că guvernul italian, împins de interesele sale binecunoscute, voia să joace un rol în Balcani și în Europa centrală sub deviza apărării antisovietice. Se vorbea chiar de un plan elaborat de Mussolini privind o uniune europeană fără URSS.[27]

Interesele Italiei în Balcani și în Europa centrală, concretizate prin acțiuni putând avea semnificația unei oarecare desprinderi de Germania hitleristă, au supărat Berlinul. În martie 1940 presiunile acestuia asupra guvernului italian se intensificaseră, având drept obiectiv modificarea poziției Italiei. Sosirea lui von Ribbentrop la Roma a produs o mare neliniște nu numai în România, ci și în blocul anglo-francez. Aceasta cu atât mai mult cu cât imediat după această vizită se puteau observa elemente noi în politica externă a Italiei. Cu toate că diplomații italieni, ca de pildă contele Massimo Magistrati, continuau să stăruie asupra interesului Italiei de a menține *status-quo*-ul în Balcani și în Europa dunăreană, întâlnirea de la Brennero dintre Hitler și Mussolini vădea că se produsese o schimbare fundamentală în poziția Italiei. Ministrul român la Roma informa că cei doi ajunseseră „la un acord general asupra problemelor Europei centrale și orientale, cu excluderea influenței franco-britanice în aceste regiuni”. În aprilie și mai ales în mai, adâncirea legăturilor italo-germane a devenit evidentă. Guvernul român, care sperase să utilizeze cunoscutele divergențe dintre Roma și Berlin, și-a văzut spulberate toate speranțele cu privire la un

[27] *Apud* E. Campus, *op. cit.*, p. 435.

eventual sprijin al Italiei pentru menținerea *status-quo*-ului teritorial. Încercarea de a se sprijini pe Italia pentru păstrarea acestuia constituise o eroare, iar utilizarea antagonismelor dintre cele două mari puteri fasciste se dovedise a fi o tactică cu totul depășită. După concilierea divergențelor italo-germane, România se găsea față în față numai cu al III-lea Reich.

Relațiile României cu Germania nazistă 1939–1940

La începutul anului 1939, Germania își dezvoltase în mod vizibil activitatea destinată expansiunii economice[28] atât în centrul cât și în sud-estul Europei. Concomitent desfășura o vie activitate politico-diplomatică menită să divizeze statele antirevizioniste, grupate în Înțelegerea balcanică, contribuind în mare măsură la exacerbarea divergențelor dintre statele mici și mijlocii din aceste importante regiuni europene. Cu privire la România, interesul Germaniei naziste creștea în aceeași măsură în care al III-lea Reich își intensifica pregătirile de război. Devenind „una dintre cheile reînarmării germane"[29], România era expusă permanent presiunilor economice, cât și „șantajului nazist", căci al III-lea Reich apăsa permanent pe pedala contradicțiilor ungaro-române și bulgaro-române pentru a obține cât mai multe concesii. Încă la începutul anului 1939, în ciuda faptului că alianțele României cu Franța și cu statele Înțelegerii balcanice continuau să funcționeze și că în politica externă a lui Litvinov se făcea încă simțit *Gentlemen's Agreement*-ul încheiat cu Titulescu, Germania a intensificat demersurile sale cu caracter revizionist atât la Sofia, cât și la Budapesta în scopul de a produce neliniști și tensiune la București.

În ianuarie 1939, ministrul României la Budapesta sublinia că, deși Roma depunea stăruințe pentru a apropia Ungaria de România, totuși Csáky, ministrul de externe, dovedea o evidentă rezervă față de demersurile României de a trage Budapesta spre o politică antinazistă. Ministrul României, Bossy, informa că guvernul ungar nu arată nicio grabă față de o apropiere româno-ungară, căci dorește să păstreze libertatea de acțiune pentru a dobândi sprijinul eventual al Germaniei pentru revendicările maghiare împotriva României. De altfel, în ianua-

[28] N. Păun, *op. cit*, pp. 271–279.
[29] E. Campus, *op. cit.*, p. 445.

rie, după vizita contelui Csáky la Berlin și după aderarea Ungariei la Pactul anticomintern, convingerea diplomaților români acreditați la Berlin era că Ungaria, care păstrase totuși raporturi cordiale cu Parisul și Londra, se angajase pe drumul de a deveni „părtașă la desfășurarea politicii germane în spațiul sud-estului european”.[30]

Oricum, în ianuarie și februarie 1939 existau unele alternative și posibilități de a folosi încă negocierile, astfel încât, examinând situația relațiilor cu Germania, guvernul s-a hotărât să facă concesii cu caracter economic. Aceasta, cu atât mai mult cu cât parlamentul bulgar ridicase din nou în mod deschis problema revizuirii tratatelor. Atitudinea bulgară era sprijinită de Berlin, care deschisese și o campanie de presă în acest sens. La începutul lunii februarie, pentru a pregăti teren prielnic vizitei lui Wohlthat, naziștii au reluat ideea că „atâta vreme cât România nu ne este dușmană, Ungaria nu are de așteptat din partea noastră nici un sprijin împotriva granițelor românești”.[31] Göring, autorul acestei declarații, adăuga că poziția României trebuia să se precizeze, pentru că în tot sud-estul, ea rămăsese un punct de întrebare. Dat fiind că în momentul desfășurării convorbirilor cu Wohlthat, România se simțea sprijinită de solidaritatea manifestată în sânul Înțelegerii balcanice cu prilejul sesiunii de la București a acestei organizații, ca și de faptul că guvernul Marii Britanii și cercuri economice engleze importante manifestau interes pentru România, așa că a încercat să obțină de la al III-lea Reich unele asigurări în schimbul concesiilor economice pe care le-ar fi acordat. La 22 februarie Gafencu i-a cerut deschis lui Wohlthat „o declarație solemnă prin care să stabilim că raporturile noastre prietenești se vor dezvolta pe temeiul situației noastre politice și teritoriale, adică în cuprinsul unor hotare pe care ni le recunoaștem”. Deci, guvernul român urmărea să obțină o recunoaștere a *status quo*-ului teritorial, susținând că acordul economic trebuie să fie desăvârșit printr-o înțelegere politică. Germania considera, însă, că ajunsese la punctul de a intimida, pur și simplu, România în numele dreptului forței. Göring i-a arătat lui Djuvara, ministrul României la Berlin, că „a sosit momentul ca România să se decidă definitiv dacă voiește sau nu să meargă cu Germania”.[32]

---

[30] *Ibidem*, p. 446.

[31] N. Păun, *op. cit*, p. 276.

[32] N. Păun, *op. cit.*, *loc. cit.*

Exact în acest moment în care România era supusă presiunilor avea loc vizita la Varșovia a lui Grigore Gafencu. Documentele diplomatice românești atestă că ministrul de externe al României urmărea crearea unui baraj antinazist în Europa centrală, care, împreună cu cel realizat în sud-est de statele Înțelegerii balcanice, ar fi constituit un obstacol serios în fața agresorilor. Din notele personale ale lui Gafencu rezultă că deși i s-a făcut o primire cu mult mai bună decât lui Ciano și Ribbentrop, care vizitaseră înaintea sa Varșovia, colonelul Beck, ministrul de externe al Poloniei, nu a putut fi convins de necesitatea unei colaborări mai strânse antinaziste. Aroganța celui de-al III-lea Reich a crescut până într-atât încât chiar la Varșovia, von Moltke, ambasadorul Germaniei, l-a întrebat pe Gafencu „dacă este adevărat că a venit pentru a forma un grup de state împotriva expansiunii germane"[33]. Presa nazistă avertiza asupra primejdiei ce s-ar ivi dacă puterile occidentale, care la München dăduseră tacit mână liberă Germaniei în centrul și sud-estul Europei, ar da „sfaturi rele" statelor din această regiune, angajându-le într-un front contra Axei Berlin-Roma.

În această atmosferă de tensiune s-au produs, rând pe rând, acțiunile de forță naziste care au dus la completa dezmembrare a Cehoslovaciei.

Procesul de izolare a României înainta, cu pași repezi, cu atât mai mult cu cât prin ocuparea de către Ungaria a Ucrainei Subcarpatice, Germania înfăptuise și o manevră de învăluire a țării noastre. De altfel, opinia că Germania pregătea dezagregarea României și reducerea ei la situația de „stat vasal pentru a putea dispune de materii prime necesare oricărei operații mai mari sau unui război îndelungat"[34] era larg răspândită atât în cercurile diplomatice cât și în presa și opinia publică din multe state. Concomitent, în statele din sud-est se cristalizase convingerea că Germania, părăsind ideea apărării intereselor sale în limitele etnice, pornise, în fond, o mare ofensivă imperialistă care amenința întreaga regiune. Au urmat, deși unii istorici vest-germani neagă această realitate[35], cunoscutele presiuni ultimative naziste prin

---

[33] *Ibidem*, p. 277.

[34] *Ibidem, loc. cit.*

[35] A. Hillgruber, *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu. Relații germano-române (1938–1944)*, Ed. Humanitas, București, 1994, p. 36.

amenințarea cu forța: masarea a cinci divizii și a altor cinci motorizate, urmate de alte 12 divizii precum și a unor corpuri de armată ungare la frontierele României. Totul pentru a obține un tratat economic favorabil celui de al III-lea Reich.[36] Concomitent, presa nazistă căuta prin toate mijloacele să arate că România semnase de bunăvoie tratatul economic și că zvonul ultimatumului ce i s-ar fi dat ar fi fost lansat doar pentru a justifica inițierea unui bloc politic și militar destinat încercuirii Germaniei.

Aceeași presă dezvăluia țelurile Reich-ului afirmând că noul tratat economic „corespunde dinamicei germane, că s-a introdus o ordine nouă în zdrențuita hartă a Europei centrale și că, în sfârșit, acordul semnat cu România constituie o *piatră fundamentală a noii construcții*".[37]

La izbucnirea războiului atitudinea României față de Germania nazistă era aceea a unei rezistențe prudente.

Pactul Ribbentrop-Molotov și pierderile teritoriale din anul 1940

Înțelegerea din 23 august 1939 dintre Hitler și Stalin, până atunci dușmani ireconciliabili, i-a luat pe nepregătite pe politicieni și diplomați, promotorii diplomației de conciliere (*appeasement*) din acea vreme.

Unul din principiile politicii externe sovietice se referea la faptul că securitatea acesteia putea cel mai bine să fie asigurată prin izbucnirea unui război între statele imperialiste, care să ducă la epuizarea forțelor lor, în vreme ce Uniunea Sovietică, rămasă în afara conflictului, și-ar fi putut întări potențialul militar. Din această perspectivă, Hitler, promotorul campaniei revizioniste în Germania, îi părea lui Stalin un excelent pion pentru jocul său diplomatic. Încheind pactul cu Hitler, Stalin a urmărit atât lărgirea teritoriului URSS pe seama altor state, între care și România, cât și rămânerea în afara conflictului care se prefigura. Astfel, păstrându-și forțele intacte, urma să dicteze – la momentul oportun –, adversarilor extenuați de război, pacea, o *pax sovietica*.

În lupta sa pentru putere, liderul nazist vorbea despre „Dictatul de la Versailles" și promitea să elibereze poporul german de „lanțurile

[36] E. Campus, *op. cit*, p. 457.
[37] *Ibidem*, p. 460.

înrobitoare ale acestuia".[38] Acest țel putea fi atins printr-un război purtat împotriva Franței și Marii Britanii. Pentru a descuraja aceste state care tocmai oferiseră garanții Poloniei, la 31 martie 1939, și pentru a preveni un conflict simultan în est și în vest, (dacă Uniunea Sovietică s-ar fi alăturat democrațiilor occidentale), Hitler avea nevoie de o înțelegere cu Uniunea Sovietică.

Oficial, Pactul se voia a fi un tratat de neagresiune între cei doi semnatari, însă protocolul adițional al acestuia prevedea delimitarea sferelor de influență a celor două părti prin înglobarea la Germania și URSS a unor teritorii aparținând Poloniei, Finlandei, Țărilor Baltice și României.[39] Prin Protocolul adițional secret, cele două părți își delimitau sferele de influență în Europa, de la Marea Baltică la Marea Neagră. Aceste documente vor afecta într-o măsură decisivă situația Europei de est, contribuind în chip hotărâtor la modificarea configurației teritoriilor unor țări din zonă și, deopotrivă, pre determinând schimbarea pentru mai multe decenii, a regimurilor social-politice și economice din statele respective.

Protocolul prevedea: „În privința Europei sud-estice, partea sovietică subliniază interesul pe care-l manifestă pentru Basarabia. Partea germană își declară totalul dezinteres politic față de aceste regiuni." Articolul se referea numai la Basarabia, dar utilizarea pluralului a dus la o interpretare diferită a acestui text. Stalin a înțeles că „aceste regiuni" se referă la întreaga Europă de sud-est, astfel încât Uniunea Sovietică putea pretinde și alte teritorii, pe lângă Basarabia, sub rezerva încălcării intereselor economice ale Germaniei. Hitler considera că înțelegerea se referă strict la Basarabia. Interpretarea diferită a dus la prima ruptură în colaborarea sovieto-nazistă când, la 23 iunie 1940, Moscova a ridicat pretenții și asupra Bucovinei (la început asupra întregii provincii, ulterior doar asupra părții de nord).

Încheierea pactului sovieto-german a creat României o situație de o gravitate fără precedent, schimbându-i radical poziția politico-

---

[38] Fl. Constantiniu, *The Molotov-Ribbentrop Pact-Political and strategical implications*, în *Romania in World War II 1941–1945*, I. S. O. S. I. M., Publishing House Sylvi Srl, Burești, 1997, pp. 11–13.

[39] Vezi pe larg: Gh. Buzatu, *România și Marile Puteri (1939–1947)*, Ed. Enciclopedică, București, 2003.

militară și micșorându-i considerabil posibilitatea de a se manifesta în conformitate cu opțiunile proprii. Întregul fundament juridic al raporturilor româno-sovietice, sistemul de alianțe și acorduri pe care se sprijinea securitatea țării au fost, practic, anulate. Prinsă între URSS și Germania, legate printr-un tratat pe multiple planuri, România nu mai avea nicio posibilitate de manevră diplomatică care să-i permită menținerea în afara evenimentelor și păstrarea integrității teritoriului național.

Aproape toți analiștii perioadei sunt de acord că Pactul a constituit factorul decisiv al izolării politice și militare a României în perioada august 1939 – septembrie 1940. Hitler nota, în scrisoarea adresată lui Mussolini, pentru a-i explica rațiunea și eficiența Pactului – 25 august 1939 –, „România nu mai este în situația de a participa la vreun conflict împotriva Axei".[40]

Fatidicul an 1940

Acordul sovieto-german din august 1939 a impulsionat politica revizionistă a Ungariei și Bulgariei și a accentuat procesul izolării politice a României pe plan internațional. Rămasă fără sprijin, în condițiile în care pe aliații săi tradiționali din vest nu se mai putea conta (Franța capitulase în fața Germaniei iar Anglia lupta pentru supraviețuire), România se afla la discreția inamicilor săi. Încă din ziua semnării Pactului, Ungaria a mobilizat mari efective la granița României, motivând aceasta ca o reacție la mobilizările „amenințătoare" din România. La nota guvernului maghiar, guvernul român, încurajat de guvernul englez, a propus un tratat de neagresiune româno-maghiar, respins prompt de partea maghiară pe motiv că nu poate trata sub presiune. Prinzând un moment favorabil, Ungaria, prin ministrul de externe, Csáky István, a prezentat României un contra-referat, privind tratatul minorităților, cu prevederi care nu puteau fi acceptate de România. Refuzul României era previzibil și tocmai aceasta se urmărea prin formularea contra referatului: „M-ar bucura foarte mult dacă guvernul român ar refuza proiectul de acord. Am nevoie de acest refuz, ca, la o eventuală conferință europeană, pretențiile noastre față de România să nu se rezume la domeniul apărării minorităților și ca să pot spune că noi am încercat această cale fără nici un rezultat și să pot cere în felul acesta

[40] C. Grad, *op. cit.* p. 17.

soluționarea teritorială". Iată, deci, prefigurarea până la detalii de procedură a actului din 30 august 1940, cu exact un an înainte.[41]

Din vara anului 1940 a început mutilarea teritorială a statului național unitar român prin punerea în aplicare a prevederilor articolului 3 din Protocolul adițional secret al Pactului Ribbentrop-Molotov. Astfel, la 26 și 27/28 iunie 1940, guvernul sovietic a prezentat ministrului României la Moscova, Gheorghe Davidescu, notele ultimative prin care se cerea înapoierea imediată a Basarabiei și Nordului Bucovinei către URSS, ultimul teritoriu cu titlu de despăgubire pentru pierderile pricinuite URSS-ului pentru dominația de 22 de ani a României în Basarabia. Pentru a evita gravele urmări pe care le-ar fi avut recurgerea la forță și deschiderea ostilităților în această parte a Europei, guvernul român a primit condițiile de evacuare impuse de sovietici. În înaintarea lor, trupele sovietice au ocupat și ținutul Herța care, la fel ca Bucovina, nu fusese niciodată sub ocupație rusească. Asupra justeței acestei decizii există puncte de vedere controversate în istoriografie, acțiunea de incriminare și absolvire variind în funcție de argumentele susținute de fiecare tabără.

La sfârșitul dezbaterilor în Consiliul de Coroană, prim-ministrul Gh. Tătărăscu a îmbrățișat ideea imposibilității rezistenței împotriva armatei sovietice, invocând faptul că printr-o asemenea acțiune s-ar ajunge la „distrugerea completă a armatei române, cotropirea vertiginoasă a țării și distrugerea statului român". El încheia prin sublinierea necesității menținerii intacte a forțelor militare române „până în ceasul final al războiului". Analiza textului predat de ministrul român la Moscova și a cuvântărilor rostite de Gh. Tătărăscu și C. Argetoianu în ziua de 2 iulie 1940 în fața Comisiilor reunite de Afaceri Străine ale Senatului și Adunării Deputaților evidențiază faptul că România acceptase numai cererea de a se retrage din teritoriile respective, fără a recunoaște însă vreo justificare legală pentru acțiunea sovietică. Guvernul român menționa că admite evacuarea Basarabiei și a Nordului Bucovinei, ceea ce, evident, nu era totuna cu cedarea lor prin acte în regulă. În acest fel se preîntîmpina situația ca, pe viitor, URSS să-și făurească drepturi istorice asupra unor teritorii românești pe motiv că la

[41] *Ibidem*.

un anume moment, în 1940, în cazul în speță, Guvernul de la București ar fi optat, oficial, pentru extinderea imperiului roșu de la Răsărit pe seama României. [42]

Printre cei care susțin teza opusă, a necesității de a se rezista militar în fața cererilor ultimative sovietice, se numără și istoricul Gh. Buzatu. Acesta relevă faptul că în 1940 era exclusă posibilitatea întrevăzută de premierul de atunci de a se produce, în cazul respingerii notelor sovietice, „cotropirea vertiginoasă a țării", și „distrugerea" statului român. Echilibrul de forțe germano-rus ce trebuia urmărit în zonă – și despre care premierul de atunci avea cunoștință sau, cel puțin, pe care îl presupunea, excludea ca România să fi fost integral ocupată de URSS. Decizia cercurilor guvernante de la București, din 27 iunie 1940, de a se da curs notelor ultimative sovietice, a reprezentat, în opinia lui Buzatu, „singura cauză a cauzelor", pentru întreaga evoluție a României în cursul celui de-al doilea Război Mondial.[43]

Pe aceeași traiectorie se situează și istoricul Cornel Grad. El este de părere că poziția conducerii României (Regele, Consiliul de Coroană, guvernul), față de pretențiile teritoriale ale vecinilor săi revizioniști materializată în deciziile grave și iresponsabile din 27–28 iunie și mai ales din 30 august 1940, reprezintă consecința finală a unui lung șir de erori comise de regimul carlist. Abdicarea lui Carol al II-lea era, astfel, inevitabilă. În acest sens, diversele argumente politico-diplomatice și militare, reunite în formula șablon „acceptare silită", invocate – atunci și mai târziu – de autorii actului în cauză, inclusiv de o bună parte din analiștii români ai perioadei, nu pot justifica în vreun fel erorile decizionale, capitale, comise în vara anului 1940. Și în niciun caz aceste decizii nu pot fi motivate prin atitudinea lipsită de combativitate a armatei române. Iar de slăbiciunile evidente ale armatei (instruire superficială, corp de comandă anchilozat, înzestrare tehnică precară și insuficientă, corupție etc.), era responsabil, în totalitate, regimul carlist.[44]

După notele ultimative sovietice, Regele Carol al II-lea îi adresează o scrisoare lui Hitler cerând protecția față de amenințările

---

[42] Vezi pe larg și lucrarea: Alexandru Boldur, *Imperialismul sovietic și România*, Ediție de Ion Alexandrescu, Ed. Militară, București, 2000.

[43] Vezi pe larg Gh. Buzatu, *op. cit.*

[44] C. Grad, *op. cit*, p. 57.

revizioniste ale vecinilor săi. Răspunsul diplomației germane la această cerere constituia o nouă și grea lovitură pentru Rege și Țară. Conform modelului de soluționare a crizei basarabene, Regele era sfătuit „amical" să înceapă negocieri cu Ungaria și Bulgaria „în problema revizuirilor teritoriale" deoarece trebuia să fie clar pentru Regele României că el nu va putea evita cedarea anumitor teritorii, care sunt populate de unguri și bulgari și nu de români. Recunoașterea acestui fapt de către Regele României și de către guvernul său constituie condiția primordială pentru o pacificare reală a Balcanilor.[45] Nota de răspuns a lui Carol al II-lea (6 iulie) reitera acceptarea, în principiu, a tratativelor directe cu Ungaria și Bulgaria, exprimând „speranța și încrederea că Führerul va da României tot sprijinul moral pentru ca ceilalți parteneri să nu meargă cu pretențiile lor dincolo de cadrul dreptății naționale și al rațiunii politice, și în nici un caz nu ar contrazice principiul etnic". Dacă se respectau aceste principii, guvernul român era dispus să accepte „vaste și reciproce schimburi de populație, care s-ar executa cu plan și sistematic într-un anumit timp". În esență, Regele Carol al lI-lea se angaja la tratative directe cu Ungaria și Bulgaria, pe baza principiului schimbului de populație sperând totodată că România va beneficia de sprijinul moral al lui Hitler în batălia diplomatică ce urma, cu vecinii din vest și sud.

Răspunsul lui Carol este înmânat în 26 iulie, în timpul întrevederii pe care Hitler a acordat-o la Berchtesgaden delegației române (prim-ministrul – I. Gigurtu, ministrul de externe – M. Manoilescu și ministrul României la Berlin – Al. Romalo). Ideea unor noi cesiuni teritoriale fiind exclusă, atât în concepția guvernanților cât și în cea a întregii țări, Carol al II-lea expunea, în opt puncte, opinia sa privind modalitatea de revizuire a diferendelor cu Ungaria și Bulgaria pe calea unor tratative directe, integrate într-un sistem regional de tratate, și având drept bază principiul etnic, iar, în subsidiar, schimburi de populație. Totodată, se exprima speranța că discuțiile cu vecinii se vor desfășura în liniște, și fără presiuni din exterior, iar odată diferendele rezolvate, România va putea beneficia de o colaborare politică sinceră cu Germania, și de garanțiile acesteia față de orice eventualitate.

Schimbarea atitudinii Puterilor Axei față de satisfacerea pretențiilor Ungariei și Bulgariei va fi, în mod necesar, coroborată cu poziția

[45] *Ibidem*, p. 27.

Uniunii Sovietice – după reglarea conturilor cu România, față de cei doi sateliți revizioniști. Astfel, la 5 iulie 1940, V. M. Molotov comunica reprezentantului diplomatic maghiar la Moscova că guvernul sovietic „considera revendicările Ungariei la adresa României tot așa de juste ca revendicarea de către ruși a Basarabiei".[46]

La 7 septembrie 1940 se semna Tratatul de la Craiova privind cedarea Cadrilaterului către Bulgaria. Pentru România era semnat de Henri G. Meitani, iar pentru Bulgaria de Th. Papazof. În termen de trei luni urma să se desfășoare schimbul obligatoriu dintre supușii români de origine etnică bulgară din județele Tulcea și Constanța și supușii români de origine etnică română din județele Durostor și Caliacra. Cu privire la bulgarii și românii stabiliți în alte regiuni ale României și respectiv ale Bulgariei, imigrarea lor rămânea facultativă (art. 3). Bunurile rurale – proprietăți clădite și neclădite – situate în județele Durostor și Caliacra aparținând românilor ce nu sunt cuprinși în transferul de populație vor putea fi lichidate liber, de către proprietarii lor, în termen de 18 luni (art. 3). O comisie mixtă cu sediul la Giurgiu va rezolva toate litigiile. Tratatul a fost ratificat de Ion Antonescu la 10 septembrie 1940.[47]

În cadrul Conferinței de la Turnu Severin eșecul a fost previzibil încă de la debut. Obiectivul Budapestei era să demonstreze, formal, că românii sunt inflexibili, nedispuși la negocieri serioase, duplicitari față de angajamentele asumate la Salzburg și Roma, tulburători ai păcii în regiune și, prin urmare, mijloacele negocierii directe fiind epuizate din vina lor, se impunea intervenția Axei ca mediator.

În acest context a avut loc „arbitrajul" de la Viena din 30 august 1940.

La o oră după primirea protocolară în gară, s-a desfășurat, în salonul central al hotelului „Imperial", întâlnirea lui M. Manoilescu cu Joachim von Ribbentrop și Galeazzo Ciano. După ce a fost supus unor reproșuri severe, cu scop de intimidare, în legătură cu atitudinea și acțiunile inamicale față de Axă, manifestate de Grigore Gafencu la Moscova, lui M. Manoilescu i s-a comunicat obiectivul invitației la

---

[46] *Ibidem*, p. 30.

[47] N. Ciachir, *Marile Puteri și România (1856–1947)*, Ed. Albatros, București, 1996, p. 266.

Viena, cerându-i-se să obțină, cel târziu până la ora 20, telefonic, în clar, acordul Bucureștiului pentru arbitrajul de a doua zi. La replica de bun-simț a ministrului român că România nu a cerut niciodată un arbitraj și nici nu poate accepta așa ceva, din moment ce, până atunci, i s-au dat asigurări că relațiile cu vecinii le va putea reglementa prin negocieri directe, cei doi arbitri au trecut pe rând la amenințări fățișe – conform planului de șantaj conceput anterior – evocând posibilitatea unei intervenții militare multiple contra României, în următoarele ore. Cerând lămuriri suplimentare asupra proiectatului arbitraj, M. Manoilescu a aflat, cu stupoare, că acesta se va desfășura pe baza unei sinteze între principiul etnic și cel teritorial, și va avea drept obiect cedarea unui teritoriu cu o suprafață variind între 25.000 km², cât ar fi acceptat România, și 68.000 km², cât pretindea Ungaria.

Acceptul României, după un vot dramatic în Consiliul de Coroană, a fost comunicat, verbal, arbitrilor, la ora 4 și 20 de minute. Restul formalităților s-a petrecut fulgerător: la ora 13 prezentarea garanțiilor germano-italiene; ora 13.30, semnarea deciziei arbitrale la Palatul Belvedere, în Salonul de Aur, fără a se permite niciun fel de prezentare a poziției celor două părți. În calitate de arbitri au semnat Joachim von Ribbentrop și Galeazzo Ciano, iar în numele Părților, Mihail Manoilescu pentru România și Csáky István pentru Ungaria. Valer Pop și ministrul Teleki Pál au avut statutul de observatori. În urma sentinței de la Viena, România pierdea fără luptă cca. 43.492 km², incluzând, total sau parțial, teritoriul a 14 județe (Bihor, Ciuc, Cluj, Maramureș, Someș, Mureș, Năsăud, Odorhei, Sălaj, Satu Mare, Trei Scaune, Târnava Mare, Târnava Mică, Câmpulung Moldovenesc), cu o populație de peste 2.600.000 de locuitori, dintre care majoritatea absolută o constituiau românii. Acceptarea Dictatului de la Viena a fost suplimentată, la 31 august 1940, cu un document semnat numai de Joachim von Ribbentrop și de Galeazzo Ciano, prin care aceștia ofereau garanția Berlinului și Romei pentru integritatea teritorială a României.

Dictatul – căci nu de un arbitraj este vorba, a ridicat controverse în ceea ce privește implicarea diplomației italiene în desfășurarea evenimentelor. Istoricul C. Grad[48] consideră că aliatului italian i s-a

[48] C. Grad, *op. cit*, p. 47.

rezervat, ca și în alte împrejurări, un rol pur decorativ. Cum soluția arbitrajului și noua frontieră româno-maghiară fuseseră deja hotărâte de Hitler, înainte de sosirea lui Ciano la Salzburg, acesta din urmă s-a mulțumit să accepte, fără rezerve (cu excepția observației admisă de a se lăsa Turda României), scenariul conceput de von Ribbentrop. Infatuat, Ciano își atribuie, în jurnalul său, merite inexistente în pregătirea Arbitrajului: „28 august. Hitler vrea să-mi vorbească înainte de Viena. Vorbim puțin de chestiunea maghiaro-română. El lasă la latitudinea mea și a lui Ribbentrop găsirea unei soluții, singurul lucru care-l interesează esta ca pacea să fie menținută acolo și ca petrolul românesc să continue a curge în rezervoarele sale. 29 august am hotărât cu Ribbentrop să rezolvăm problema printr-un arbitraj, căci dacă începem să discutăm nu ne mai descurcăm niciodată”.[49]

Mihail Sturdza considera eronat și cu o notă de evident partizanat pro-german ca „Arbitrajul” ar fi fost opera politicii italiene, la care, din eroare, a agreat și Hitler, care a săvârșit astfel una din cele mai grave greșeli, cu urmări catastrofale. „Arbitrajul trebuie considerat ca una din numeroasele, și până la urmă, fatalele piedici puse de grandomania politicii italiene a lui Mussolini și Ciano în drumul unei victorii a forțelor anticomuniste în Europa”.[50]

Dictatul de la Viena a fost condamnat de opinia publică internațională. Astfel, Agenția „Reuters” califica Dictatul de la Viena ca o „nouă și uriașă înșelăciune nazistă” și arată că cea dintâi reacție a opiniei publice față de capitulare a fost stupefacția generală pentru felul cum a fost „prădată” România.[51] Cunoscutul cotidian „New York Herald Tribune” aprecia în acele zile: „dictatele impuse de dictatori au avut întotdeauna soarta făuritorilor lor. Nimic nu se poate clădi într-adevăr pe violență, după cum nimic nu se poate clădi pe nisip: nici dictaturi și nici dictate”. Ziarul turc „Yeni Sabah”, după ce relata împrejurările în care s-a produs Dictatul de la Viena, conchidea: „este de datoria noastră de a exprima prietenilor noștri români regretul și simpatia noastră pentru tratamentul neuman la care au fost supuși. Înțelegem că în aceste clipe dureroase întreaga națiune este cufundată in doliu adânc. Dar

[49] G. Ciano, *Jurnal politic*, Ed. Elit, p. 221.
[50] A. Simion, *Dictatul de la Viena*, Ed. Dacia, Cluj, 1972, p. 184.
[51] *Apud* I. Surtu, Gh. Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX*, Ed. Paideia, 1999, p. 384.

amicii noștri români, care sunt curajoși, tenaci și harnici, vor găsi în nenorocirea lor o nouă forță și vor munci cu solidaritate mărită. Ei vor păstra, fără nici o îndoială, locul important ce-l ocupă în Balcani.". „Gazette de Lausanne", unul dintre cele mai cunoscute ziare elvețiene, scria că România a fost lovită în mod crunt prin sentința de la Viena, avându-se în vedere, în primul rând, că „în ansamblul Transilvaniei, elementul românesc constituie majoritatea populației". Premierul englez, Winston Churchill, declara în Camera Comunelor, la 5 septembrie 1940: „România a suferit o severă mutilare teritorială. Nu avem de gând să recunoaștem vreuna din schimbările teritoriale ce se fac în timpul războiului, afară de acelea ce s-ar produce cu liberul consimțământ și cu voința părților interesate". La rândul său, lordul Halifax, liderul diplomației britanice, declara că guvernul englez „nu recunoaște nici o cesiune de teritorii făcută sub presiune și în special nu recunoaște arbitrajul de la Viena".[52]

Concluzionând, se poate afirma că Dictatul de la Viena, ca și ultimatumul sovietic, semnifica transpunerea în practică a Pactului Ribbentrop-Molotov, semnat cu un an înainte. Modalitatea formală de realizare a obiectivelor acestei politici depindea, evident, de o serie de factori aleatorii, de moment, dar esența rămâne aceeași. Pentru împărțirea României, sovieticii au ales calea directă, brutală, a ultimatumului din 26 iunie 1940, privind retrocedarea imediată a Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei, în timp ce Germania a preferat calea „onorabilă" a arbitrajului, în favoarea Ungariei, aliatul ei minor. Se impun câteva considerații asupra posibilităților pe care le avea România în anul 1940 și a consecințelor diplomatico-juridice pe care aceste alegeri le implicau.

*
* *

În cazul ultimatumului sovietic, nu se lăsau României decât două posibilități: ori acceptarea lui în totalitate – chiar cu menționarea expresă că se cedează forței –, ori respingerea acestuia, urmată de distrugerea statului român.

În celălalt caz, Dictatul de la Viena, aparent, poate și practic la un moment dat, România invitată (somată), la arbitraj – avea tot două posibilități, dar cu limite de manevră mai largi:

---

[52] *Ibidem*.

– *Neacceptarea arbitrajului* și, drept consecință, angajarea într-o confruntare militară, mai întâi, probabil, cu Ungaria, pentru care România era suficient pregătită – și apoi cu Germania (efectiv), Italia (simbolic) și, poate, cu URSS, ceea ce ar fi fost o catastrofă totală, fulgerătoare și iremediabilă.[53]
– *Acceptarea arbitrajului, și depunerea de diligențe pentru obținerea la masa verde a unor minime sacrificii teritoriale.* Din păcate delegația română n-a reușit să convingă „arbitrii" de justețea susținerilor sale și, în consecință, România a pierdut aproape 45.000 km² (jumătate din Transilvania).

Pactul Ribbentrop-Molotov și protocolul adițional secret contraveneau flagrant principiilor integrității teritoriale și neagresiunii, așa cum acestea erau consfințite după caz, de Pactul Ligii Națiunilor, de Pactul Briand-Kellogg și de Convenția de la Londra din 1933 privind definirea agresiunii. Consecința juridică, din perspectiva dreptului internațional, a fost aceea că Tratatul germano-sovietic din 1939 și anexele sale au fost lovite de nulitate ab initio, cu toate consecințele ce decurg din aceasta referitoare la încorporarea prin forța a unor teritorii străine de către părțile semnatare. „Dacă se adaugă faptul că protocolul secret nu a fost supus spre ratificare Sovietului Suprem al URSS, avem tabloul complet al acestei mistificări juridice de proporții, care a servit drept bază celui mai mare rapt teritorial din istoria Europei contemporane".[54]

Fiind o consecință directă și inevitabilă a Pactului Ribbentrop-Molotov, raptul teritorial săvârșit împotriva României este tot atât de ilicit și imoral ca și actul în baza căruia a fost săvârșit, deoarece nu se

[53] Este interesant punctul de vedere exprimat de C. Grad, *op. cit*, p. 55: „Se pune întrebarea dacă Germania ar fi fost dispusă să-și sacrifice câteva divizii pentru a ajuta un partener minor, și, drept compensație, să piardă petrolul românesc, plus contribuția militară deloc neglijabilă a României în proiectata răfuială cu URSS. Noi credem că nu! Acceptând alegația că Germania nazistă nu intenționa, în fond, să provoace distrugerea militară și economică a României pentru a câștiga niște avantaje minore oferite de Ungaria – protejata sa – rezultă că, de fapt, diplomația germană a urmărit, ca print-un surogat de arbitraj internațional, patronat de ea, să transforme, dintr-o lovitură, atât România cât și Ungaria, în sateliți obedienți față de generosul garant al păcii in zonă."

[54] A. Preda-Mătăsaru, *Forța cinismului și cinismul forței*, „Colecția Revista de istorie militară", București, 1995, p. 114.

poate declara nul un act și să se păstreze consecințele lui. Este vorba de principiul de drept recunoscut *erga omnes:* „quod nullum est nullum product efectum.” De altfel, în răspunsul guvernului român la ultimatumul sovietic se arată cauza care l-a determinat să nu opună rezistența armată (evitarea războiului), viciul de consimțământ privind pretinsul acord (se vede silit), precum și limitele cedării în fața violenței (acceptarea condițiilor de evacuare), deci a unei situații de fapt care nu poate avea efecte juridice. Nu s-a încheiat prin urmare un acord între cele două guverne, nici în scris și nici verbal. În același timp nu se folosește niciun termen care ar putea fi interpretat ca o transmitere a vreunui drept (restituire, retrocedare sau cesiune/transmitere, așa cum se cerea în prima notă sovietică).

Adăugăm faptul că harta referitoare la noul traseu al frontierei a parvenit guvernului și ministerului român de externe după data de 28 iunie 1940, deci *post-factum* răspunsului oficial al guvernului român prin care acesta notifica Moscovei că a dispus evacuarea armatei și administrației sale din Basarabia și Bucovina. Putem afirma că așa-zisului acord din 28 iunie 1940 la care trimite Tratatul de Pace de la Paris din 1947 îi lipsește nu numai manifestarea liberă de voință a părții interesate, ci și obiectul reglementării. Din această analiză reiese fără echivoc că în anul 1940 România a fost confruntată cu un act de forță, intreprins în conformitate cu prevederile Pactului Ribbentrop-Molotov, care a stat la baza agresiunii sovietice, ambele acțiuni fiind contrare normelor imperative ale dreptului internațional și, prin urmare, lovite de nulitate.[55]

Cât privește Dictatul de la Viena, nici Carol al II-lea și nici generalul Ion Antonescu nu l-au ratificat, iar textul lui nu a fost publicat în Monitorul Oficial. Trebuie menționate și unele opinii strict juridice în legătură cu garanțiile acordate de puterile Axei. Unii juriști arătau că aceste garanții echivalau, în fond, cu un real protectorat. De altfel, acest fapt a fost scos în evidență chiar atunci de unii experți. Concomitent, juriștii mai arătau că garanțiile fuseseră date în cadrul „arbitrajului” dictatorial de la Viena, care din punct de vedere juridic era în mod categoric un act nul. De altfel, acest lucru a fost deja recunoscut de oficialitățile britanice și americane. Se considera nulă și neavenită

[55] *Ibidem*, p. 117.

„reglementarea teritorială româno-ungară, deoarece ea fusese dictată de puterile Axei și impusă României sub constrângere”.[56]

În timp, din punct de vedere politico-juridic și diplomatic, ultimatumul sovietic și arbitrajul italo-german angajează consecințe diferite. Astfel, în cazul ultimatumului, dacă situația politico-militară generală se schimbă în favoarea celui nedreptățit inițial, acesta (România) poate redobândi obiectul raptului (Basarabia, Bucovina de Nord și ținutul Herței), de drept (*restitutio in integrum),* conform principiului că actul de tâlhărie și șantaj nu poate deveni achiziție prescriptivă. Aceasta, cu condiția ca cel în cauză să întreprindă, în timp util, pașii politico-diplomatici necesari.

Trebuie să adăugăm că, potrivit dreptului internațional, dacă se aduc grave atingeri integrității teritoriale a statului-victimă, acest fapt este calificat drept agresiune și echivalent crimei internaționale. Statul agresor este blamat de comunitatea internațională și este ținut să răspundă pentru actele sale. Ultimatumul este o instituție a dreptului forței, incompatibil cu forța dreptului internațional.[57] Amenințarea cu utilizarea forței este egală cu amenințarea de a comite acte ilegale în conformitate cu cele două Convenții pentru definirea agresiunii, semnate la 3 și 4 iulie 1933, atât de URSS cât și de România. Or, aceasta ia act de cererile sovietice după un schimb de note.

Noul statut al Basarabiei și Bucovinei de Nord, în ciuda oricărei legalități precedente, era astfel bazat, din punct de vedere juridic internațional, pe un schimb de note, prin care se consimțea la cedarea Basarabiei și Nordului Bucovinei. Dar nu s-a consimțit și la anexarea districtului Herța, nemenționat în textul ultimatumului, și nici la ocuparea a patru insule de la gurile Dunării în toamna anului 1940. O mapă mică a fost atașată ultimatumului: o linie roșie groasă indica orașele cuprinse. Această linie era departe de a reprezenta distincția/ delimitarea etnică dintre români și ucraineni, primii fiind majoritari. În

[56] E. Campus, op. cit, p. 554.

[57] Rezoluția 3.314/XXIX a ONU din 14 decembrie 1974, prin care Adunarea Generală a ONU a adoptat definiția agresiunii armate directe.

schimb în Bucovina, care nu a făcut niciodată parte din Imperiul rus, în partea de nord cerută de ruși era o majoritate ucraineană absolută.[58]

În teoria relațiilor internaționale, ultimatumul sau nota ultimativă este interpretată de unii analiști drept o declarație de război, mai ales când cerințele formulate vizează teritoriul unei națiuni, independența ei sau alte interese vitale ale statului. În cazul României, în 1940, această situație este cu atât mai evidentă cu cât nota ultimativă a fost urmată de intervenția brutală a armatelor sovietice în provincie. Această legislație internațională este inoperantă în cazul marilor puteri. În Convenția de Armistițiu și Tratatul de Pace, notele ultimative sovietice sunt numite, prin abuz de drept, Acordul sovieto-român din 28 iunie 1940.[59]

În ceea ce privește consecințele Dictatului de la Viena, lucrurile se prezintă diferit. S-a exprimat opinia[60] că, dacă Germania nu pierdea războiul și dacă România nu se regăsea, în ultima parte a conflagrației, în tabăra învingătorilor, s-ar fi creat o situație politico-diplomatică, și mai ales juridică, dificilă, ea fiind lipsită, practic, în virtutea principiului *Pacta sunt servanda*, de calea de atac pentru revizuirea și anularea injustului arbitraj. „Este greu de crezut că o Germanie învingătoare ar fi acceptat că arbitrajul impus de ea trebuie anulat din motive de vicii de procedură (lipsa cererii de arbitraj din partea României, precizarea prealabilă a obiectului litigiului – natura și întinderea lui, timpul rezonabil de depunere și susținere a probelor). Cei care au decis semnarea unui document, chiar fals intitulat arbitraj internațional, trebuiau să știe că implicit, recunosc ca juste – cel puțin în parte – pretențiile nedrepte ale adversarului (Ungaria) asupra unei părți din teritoriul național, și prin aceasta deschid, inconștient, calea unor viitoare revendicări în lanț, mereu și obsesiv puse pe tapet în ultimii 78 de ani”.[61]

---

[58] Vezi analizele din lucrarea pe care o datorăm reputaților istorici americani D. Deletant, M. Pearton, *Romania observed*, Ed. Enciclopedică, București, 1998.

[59] Vezi lucrarea: C. Lupu, *România, Axa și Aliații (1939–1944). Aspecte ale politicii externe a României*, Ed. Alma Mater, Sibiu, 2003.

[60] C. Grad, *op. cit*, p. 56

[61] *Ibidem*.

România în război alături de forțele Axei: septembrie 1940 – august 1944

Carol al II-lea. Primele măsuri ale regimului antonescian

Evenimentele dramatice din vara anului 1940 au impus reorientarea politicii externe românești. În fața amenințărilor ce veneau dinspre vecinii cu tendințe revizioniste și a întregii situații existente pe planul relațiilor politico-diplomatice, guvernul român desfășura o activitate de tatonare a posibilităților existente în vederea înțelegerii cu membrii Axei.

Recapitulând evenimentele din vara anului 1940, care au reușit – fapt fără precedent în istorie – să conducă la amputarea teritorială a unui stat, fără a se trage vreun foc de armă: primul pas întreprins de guvernul român, impulsionat de Rege, în direcția apropierii de Germania, pentru a-i obține bunăvoința și protecția în fața furtunii ce se apropia implacabil dinspre Răsărit, a fost semnarea, mereu amânată anterior, a pactului petrol-armament (27 mai 1940) [62]. Al doilea pas a fost convocarea (28 mai 1940), la președinția Consiliului de Miniștri a ministrului german, Wilhelm Fabricius, pentru a i se comunica faptul că guvernul român acorda importanță, în orice împrejurări, dezvoltării legăturilor sale cu Germania, și că ar dori să semnaleze guvernului Reich-ului „tulburarea pe care ar putea să o provoace în această regiune măsurile militare care au fost luate la frontierele ei”[63] (concentrările de trupe sovietice, maghiare și bulgare). În final, „guvernul României ține să-și manifeste speranța că se va lărgi și mai mult cadrul colaborării prietenești cu guvernul Reich-ului”. Al treilea pas, decisiv, a fost marcat de decizia Consiliului restrâns de Coroană (Carol al II-lea, Gh. Tătărăscu, Gr. Gafencu și E. Urdăreanu) de a renunța la starea de neutralitate și de a cere „protecția” *Germaniei contra URSS și celor doi vecini din vest și sud care-și intețiseră presiunile*.[64]

---

[62] Acordul economic româno-german numit Pactul petrolului (Ölwaffen Pakt) prevedea obligația României de a livra petrol și produse petroliere la prețul din 1938 și de a achiziționa armament la prețul zilei. Vezi N. Păun, *op. cit.*

[63] *Ibidem, loc. cit.*

[64] *Ibidem.*

Odată cu înfrângerea Franței, România pierdea principalul său sprijin nemaiputând conta nici pe cel al Marii Britanii, ceea ce a făcut ca izolarea politică a țării să devină un fapt împlinit. În această situație, Carol al II-lea a hotărât la 29 mai 1940 să schimbe statutul juridic internațional al României, de țară neutră, fără însă să devină beligerantă, și să se orienteze spre Germania, apreciind că prin aceasta se asigură integritatea teritorială a statului român.[65] Grigore Gafencu nota: „În ziua în care Consiliul Regal a avut de reexaminat politica României, această țară era singură; izolarea sa era completă și risca să fie definitivă".[66]

Răspunsul german la cererea de protecție nu era deloc încurajator. Sigur de victoria sa în vest și dezinteresat de problemele granițelor în Balcani, guvernul Reich-ului întreba „dacă și în ce măsură guvernul român este dispus a trata privitor la o cerere de revizuire a vecinilor săi, ca de exemplu, URSS în chestiunea Basarabiei".[67] Interesat să prevină orice suspiciune a Germaniei privitoare la noua sa orientare în politica externă, guvernul român răspunde timorat că „România este foarte mulțumită de răspunsul primit și că va începe tratative directe cu Uniunea Sovietică pentru a vedea cum pot fi netezite asperitățile".[68] Referitor la relațiile cu Ungaria, guvernul român dorește să aibă relații cât mai bune și este de părere că „orișice cesiune de teritoriu în loc să liniștească agitația Ungariei, o va mări, ajungându-se la o situație mai grea". În final, guvernul român ținea să reitereze faptul că, dacă pretențiile revizioniste ale Ungariei față de România s-ar putea justifica cel mult din punct de vedere al necesităților politice de moment, acestea însă „nu au nici o justificare din punctul de vedere al realităților geografice, economice, etnice și istorice".[69]

La 1 iulie 1940 România renunța la garanțiile anglo-franceze. Decizia a fost comunicată personal de Rege lui Wilhelm Fabricius concomitent cu hotărârea de a cere protecția Reich-ului, inclusiv trimiterea unei misiuni militare germane. La 11 iulie România s-a retras oficial și din Liga Națiunilor. La 4 iulie Wilhelm Fabricius se prezenta Regelui Carol al II-lea răspunsul lui Hitler, formulat în 3 iulie, la mesajul

---

[65] I. Nistor, *op. cit*, p. 41.
[66] C. Grad, *op. cit.*, p. 22.
[67] *Ibidem*, p 298
[68] *Ibidem*, *loc. cit.*
[69] *Ibidem*, *loc. cit.*

regal din 1 iulie, privitor la schimbarea cursului politicii externe a României și apropierea declarată de Germania.

Evoluția evenimentelor până în momentul dat demonstrase că, din nenorocire, Hitler nu se înșela asupra capacității de analiză, decizie și responsabilitate a guvernanților români. Astfel, Regele și guvernul României au făcut, progresiv, pași fatali spre cedarea capitală: acordul Wohlthat, Pactul „petrol-armament", cedarea fără luptă a Basarabiei și nordului Bucovinei, – la sfatul binevoitor al Reich-ului renunțarea la garanțiile anglo-franceze, formarea guvernului Ion Gigurtu, presupus ca agreat de Germania, ieșirea din Liga Națiunilor, implorarea protecției Germaniei, fără însă a se obține vreo garanție reală. Toate acestea au determinat prăbușirea regimului lui Carol al II-lea și instaurarea guvernului antonescian.[70]

Regimul antonescian și-a fixat, de la început, drept obiectiv principal și permanent, limitarea și în final anularea consecințelor politico-militare ale cesiunilor teritoriale din 1940. Încrezător în virtuțile sale de om politic providențial, I. Antonescu a început, pe planul relațiilor externe, o intensă campanie de reorientare politico-diplomatică spre Germania și Italia, pe care le vedea, deja, câștigătoare în noua conflagrație mondială[71]. Această reorientare, inclusiv deciziile care au materializat-o în planul practicii politico-diplomatice și militare (solicitarea și acceptarea asistenței militare germane, aderarea la Pactul tripartit și angajarea armatei române în războiul antisovietic, dincolo de linia Nistrului) a marcat integrarea totală și necondiționată în sistemul Axei. „Noi mergem sută la sută, până la moarte, alături de Axă. Ori triumfăm cu Axa, ori cădem cu Axa" (Stenograma Consiliului de Miniștri din 21 septembrie 1940) și, concomitent, abandonarea în totalitate a principiilor pe care se bazase, până atunci, politica externă a României[72]. Generalul Antonescu a făcut cunoscut de îndată că România

---

[70] Vezi și N. Păun, *op. cit,* p. 299. Vezi și vol. *Pe marginea prăpastiei* 21–23 ianuarie 1941, vol. I, Ed. I. Scurtu București, 1992, p. 58 și urm.

[71] N. Păun, *op. cit, loc. cit.*

[72] „Era, indiscutabil, un pas hazardat, contrar principiilor consacrate ale diplomației românești de a evita, în orice împrejurare, situarea alături de una din marile puteri împotriva alteia în disputa ciclică pentru supremația mondială și continentală, România neputând fi, în mod natural - datorită așezării sale geostrategice în zona de contact dintre interesele germane și est-slave -, decât obiect și nu subiect al redistribuirii sferelor de influență." C. Grad, *op. cit.,* p. 126.

renunța la toate obligațiile ce o angajau potrivit tratatelor și pactelor semnate în epoca interbelică[73].

Începutul apropierii accelerate de Germania s-a făcut prin reconfirmarea solicitării de asistență militară, în discuția cu Alfred Gerstenberg, atașatul militar german la București. Această primă discuție cu A. Gerstenberg (7 septembrie), ca și misiunea de informare a generalului Kurt von Tippelskirch (15–17 septembrie), era, paradoxal, un răspuns la cererile anterioare de asistență militară formulate de Carol al II-lea și aprobate, în principiu, la sfârșitul lui august. Discuțiile cu noul lider de la București au fost mult ușurate (la 12 octombrie au sosit la București elemente ale Misiunii militare germane, sub comanda generalilor Erik Hansen și Wilhelm Speidel având drept scop instruirea armatei române dar în fond, asigurarea pazei zonei petrolifere).

Prima întâlnire (convorbire) Hitler-Antonescu (22 noiembrie 1940), cu durata de aproximativ trei ore, marchează începutul unor relații speciale între conducătorii celor două țări, Ion Antonescu reușind să câștige încrederea nelimitată a Führerului și s-o păstreze până la răsturnarea lui, peste patru ani.

„Istoria nu se va opri în anul 1940”. Prin această declarație ambiguă, Hitler i-a întreținut Conducătorului Statului timp de patru ani – cu realimentări successive – iluzia că se va reveni curând asupra dictatului vienez. Despre caracterul și efectele acestei promisiuni vagi istoricul A. Hillgruber, opinează[74]: „Din comunicarea făcută de ministrul de externe al Reich-ului către ministrul plenipotențiar Fabricius asupra acestei convorbiri, rezultă că Antonescu a încercat, în repetate rânduri, să obțină din partea lui Hitler promisiunea revizuirii Arbitrajului de la Viena. Dacă Hitler, profund impresionat de patima națională a Conducătorului Statului Român, a făcut o astfel de promisiune, după cum a afirmat mai târziu Ion Antonescu în declarațiile sale ca prizonier în Uniunea Sovietică, nu poate fi stabilit cu precizie. Ribbentrop i-a spus lui Fabricius doar că „după război tot nu vor rămâne toate lucrurile așa”. Este posibil ca Hitler să se fi exprimat astfel, sau într-un mod asemănător, ceea ce a fost luat de Antonescu drept o promisiune. Fapt

---

[73] N. Păun, *op. cit, loc. cit.*

[74] A. Hillgruber, *op. cit.,* p. 125.

este că Antonescu nu a renunțat niciodată la ideea unei revizuiri a Dictatului de la Viena și că nu vedea în recucerirea Basarabiei, și nici în ocuparea Odessei, o compensație pentru teritoriul cedat Ungariei. „Antonescu era mereu obsedat de ideea că numai mergând împreună cu Germania, România va avea posibilitatea să redobândească partea cedată din Transilvania".[75] În declarația sa la ședința Consiliului de Miniștri din 26 noiembrie 1940, I. Antonescu a afirmat: „Răspunsul la această acțiune vi-l spun și trebuie să rămână între noi – că ce s-a decis la Viena nu este ultima pagină a istoriei. Deci este o asigurare că la conferința păcii sau înainte de pace, când va veni momentul favorabil, noi vom putea pune revendicările noastre înaintea Marilor Puteri. Promisiunea aceasta contează mai mult decât orișice act s-ar fi scris".[76]

La 18 noiembrie 1940 în cadrul ședinței Consiliului de Miniștri, generalul a făcut cunoscută intenția sa de a adera la Pactul Tripartit, ceea ce s-a și înfăptuit, la 23 noiembrie, cu ocazia vizitei sale la Berlin. În numele Germaniei actul este semnat de Von Ribbentrop, în numele Italiei de Gino Buti, și în numele Japoniei de Samuro Kurusu. Prin acest pas România adera la sistemul Axei fasciste. (Pactul Tripartit a fost semnat la 27 septembrie 1940 la Berlin de către reprezentanții Germaniei, Italiei și Japoniei, alianța definindu-se ca un tratat politico-militar agresiv, care stabilea sferele de influență și interese ale celor trei mari puteri fasciste, astfel: în Europa, Germania și Italia, iar Japonia în „marele spațiu răsăritean asiatic").[77]

1941 și Războiul împotriva Uniunii Sovietice

Integrarea României în sistemul Axei a avansat necontenit în 1940–1941. S-au intensificat preparativele militare, politice și economice pentru intrarea țării în război. În momentul declanșarii operațiunii „Barbarossa", la 22 iunie 1941, Ion Antonescu s-a aflat alături de Germania hitleristă, fără ca generalul să fi fixat, în prealabil, sau după aceea, condițiile participării României la marea conflagrației a secolului al XX-lea.

---

[75] Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Președinția Consiliului de Miniștri, Cabinet anul 1940–1941.*

[76] *Antonescu-Hitler. Corespondența și întâlniri inedite* 1940–1944 (ediție alcătuită de V. Arimia, I. Ardeleanu, Șt. Lache), vol. I, București p. 55.

[77] I. Nistor, *op. cit*, p. 48.

Conlucrarea dintre Germania și România pe plan strategico-militar și politic nu s-a realizat în baza unei alianțe scrise împotriva Uniunii Sovietice, ea fiind reglementată cu prilejul întrevederii Hitler-Antonescu din 12 iunie 1941. Întrucât nu reprezenta un act juridic, această alianță conferea în aparență o largă libertate de mișcare României. În cadrul întâlnirii de la München, din 12 iunie 1941, Antonescu face o ofertă necondiționată de participare la războiul contra Rusiei. „Poporul român ar fi gata să mărșăluiască până la moarte alături de Axă, deoarece are încredere absolută în simțul de dreptate al Führerului. El (Antonescu) știe că sarcina de primă urgență este de a termina războiul și că pentru aceasta ar trebui făcut un pas foarte serios în Răsărit. El a venit pentru a pune la dispoziția Führerului toate forțele militare, politice și sociale ale României”. Hitler îl asigura la rândul sau pe Antonescu că la sfârșitul războiului România va primi despăgubiri fără delimitări din punct de vedere teritorial.[78] Aceste promisiuni s-au materializat, ulterior, prin Tratatul de la Tighina din 30 august 1941[79], în baza căruia România primea Transnistria, parte a Ucrainei, fapt ce va deveni izvor al unui perpetuu conflict teritorial cu acest vecin.

La procesul din 1946 Ion Antonescu declara: „Nu pot fi socotit agresor, fiindcă România era în stare de război cu URSS din iunie 1940, când Rusia a fost agresorul. Acceptarea ultimatumului nu a fost decât o retragere strategică și politică la care recurge orice țară, orice om când este surprins fără sprijin și nu este în măsură să se apere. Din iulie 1940 până în aprilie 1941 actele de agresiune parțiale ruse au continuat. Deci, în iunie 1941 a fost o acțiune care intervenea ca o urmare a agresiunilor pe care le suferise poporul român.” [80]

Pe plan intern, ca și pe plan extern, războiul împotriva Uniunii Sovietice (iunie 1941), în prima sa fază, de eliberare a teritoriilor naționale pierdute în 1940, a avut un ecou favorabil. După depășirea acestor limite, însă, nemulțumirile nu au întârziat să apară, susținerea

---

[78] Vezi și Raul Bossy, *Jurnal*, (2 noiembrie 1940 – 9 iulie 1969), ed. Jen Mamina, București, 2001, *passim.*

[79] Prin acest tratat dintre România și Germania țara noastră primește dreptul să administreze Transnistria, adică teritoriul dintre Bug și Nistru. Acest teritoriu, supus administrației române în perioada 1941–1944, avea o suprafață de cca 44.000 km^2 și o populație de 1.200.000 de locuitori, din care circa 250.000 români. (*Ibidem).*

[80] C. Grad, *op. cit*, p. 126.

campaniei „Barbarossa" conducând nemijlocit la punerea României în stare de război cu Marile Puteri ale Națiunilor Unite: Marea Britanie (decembrie 1941) și SUA (decembrie 1941 – iunie 1942). Popularitatea deciziei de a implica România în cel de-al doilea Război Mondial, ca și satisfacțiile pentru lanțul de victorii succesive datei de 22 iunie 1941 s-au reflectat în rezultatele plebiscitului din 9 noiembrie 1941, când, cu 3.481.311 voturi da și 74 nu, națiunea și-a exprimat aprobarea asupra „guvernării dezrobitoare a Mareșalului Antonescu".[81]

La 25 iunie 1941 Departamentul de Stat îl înștiința pe ambasadorul SUA la București, Franklin Mott Gunther, că în orice declarație sau proclamație destinate pe viitor publicității, guvernul american „va da toată atenția cuvenită situației speciale în care se găsesc Finlanda și România în cursul actualului conflict". Poziția favorabilă cauzei românești a oficialităților americane avea să rămână, în esență, neschimbată pe timpul bătăliei pentru eliberarea Basarabiei și a Nordului Bucovinei, care se va finaliza la 26 iulie 1941, când au început acțiunile de forțare a Nistrului. Cu câteva zile înainte de sfârșitul acestei campanii se contura, deja, perspectiva schimbării atitudinii SUA și a Marii Britanii față de România, în situația în care ea va continua războiul în interiorul URSS-ului, alături de Germania. Astfel, la 18 iulie 1941, F. M. Gunther îi atrăgea atenția lui Mihai Antonescu în legătură cu „primejdia de a fi în război direct cu Anglia, din momentul când trupele române vor trece Nistrul. Până la Nistru este teritoriu românesc și războiul ar fi legitim; dincolo ar fi o acțiune contra Angliei".

În același timp, se produce înrăutățirea relațiilor României cu Marea Britanie. La 30 noiembrie 1941 Londra adresa României avertismentul ca până la 5 decembrie să înceteze războiul cu Uniunea Sovietică; în caz contrar Anglia se considera în stare de beligeranță cu România. Oficialitățile de la București răspundeau ultimatumului englez afirmând că „nu noi suntem agresorii, și că ne-am luptat spre a recuceri provinciile pierdute anul trecut și spre a păstra ființa noastră națională. Acțiunea militară a României a fost un mijloc de legitimă apărare contra agresiunii ruse începute în 1940". La 5 decembrie 1941 Winston Churchill aproba declarația de război împotriva României, la care s-au

[81] I. Scurtu, Gh. Buzatu, *op. cit*, p. 405.

adăugat apoi și dominioanele britanice: Noua Zeelandă, Canada, Australia și Africa de Sud.[82]

La 12 decembrie, după ce Germania și Italia au declarat război SUA, Ministerul de externe român a transmis Ambasadei acestei țări la București o notă prin care comunica guvernului SUA că „în conformitate cu dispozițiile Pactului Tripartit și respectând obligațiile solidare prevăzute prin acest pact, ca urmare a stării de război ce a intervenit între Statele Unite pe de o parte și Reich-ul german, Italia și Japonia pe de altă parte, România se află ea însăși în stare de război cu Statele Unite ale Americii"[83]. Declarația guvernului român a fost făcută la insistențele Germaniei și Italiei, întrucât România nu era interesată de crearea unei asemenea situații. De altfel, și SUA au tratat-o ca un act formal, fără să reacționeze decât după o jumătate de an, la 5 iunie 1942, dar și atunci numai la insistențele guvernului sovietic, când guvernul american a dat o contra-declarație de război adresată României.

Statutul României în cadrul Axei

Problematica raporturilor româno-germane dintre 1940–1944, apoi apariția și dezvoltarea contradicților dintre București și Berlin, pe măsura adâncirii crizei blocului statelor fasciste și a înfrângerilor repurtate pe fronturile celui de-al doilea Război Mondial, își găsesc reflectarea într-o densă și variată literatură de specialitate. Literatura memorialistică reține însemnările unor diplomați români (Raoul Bossy, Grigore Gafencu, Mihail Manoilescu, Gh. Barbul) [84]. De interes sunt și volumele de documente editate în ultimii ani de istorici români[85], precum și colecția stenogramelor întâlnirilor lui Adolf Hitler cu militari

---

[82] Vezi pe larg D. D. Quinlan, *Clash over Romania. British and American policies towards Romania 1938–1947*, Ed. A. R. A. II, Los Angeles, 1997.

[83] *Ibidem.*

[84] Gh. Barbul, *Memorial Antonescu. Al treilea om al Axei*, Ed. Institutul european, Iași, 1992; R. Bossy, *Amintiri din viața diplomatică*, Humanitas, București, 1993; Gr, Gafencu, *Jurnal*, Ed. Globus, București, 1994; M. Manoilescu, *Dictatul de la Viena. Memorii. Iulie-august 1940*, Ed. Enciclopedică, București, 1991.

[85] St. Lache, Fl. Constantiniu, *Antonescu-Hitler,. Corespondență și întâlniri inedite (1940–1944*), 2 vol, Ed. Cozia, București, 1991; *România – marele sacrificat al celui de-al doilea Război Mondial. Documente*, vol. I, Arh. St. din România, Ed. M. R. Mocanu, București, 1994; *România, viața politică în documente. 1947, Culegere de documente,* Arh. St. din România, I. Scurtu, coord, București, 1994.

și diplomați străini în anii 1939–1944. În urma consultării acestora se pot identifica mai multe etape în cadrul colaborării româno-germane din anii 1940–1944, fiecare etapă fiind marcată de probleme specifice. Astfel, alianța Berlin–București a fost, pentru început, în anii 1940–1941, afectată de problemele economice, ca și de solicitările lui Antonescu de a se anula Dictatul de la Viena; ulterior, în 1942–1943 acestor probleme li s-au adăugat aspectele colaborării militare pe frontul de est, situația evreilor și a Grupului Etnic German din România, pentru ca, în etapa finală, adică în 1943–1944 să predomine divergențele politico-diplomatice. S-a ajuns în preziua actului de la 23 august la avertismentul Mareșalului, în sensul că, România s-ar putea considera, în lipsa unui sprijin militar german efectiv, absolvită de toate obligațiile asumate și ar putea realiza un armistițiu cu Națiunile Unite.[86]

Pe tot parcursul colaborării româno-germane, problema statutului României în cadrul Axei s-a aflat necontenit pe tapet, dezbaterea ei fiind intensificata în momentele de criză înregistrate între București și Berlin.

Statutul juridic internațional al României în raporturile cu membrii Axei, cu Germania în special, nu a fost precizat printr-un document. În istoriografie s-au acreditat concepte de tipul „regim de stat ocupat" sau „cvasi-ocupat", de „stat aliat Axei" sau de „stat satelit", această din urmă opinie fiind predominantă.

Propaganda aliată, în special în perioada războiului și în cea imediat postbelică, prezenta România, Finlanda, Ungaria, Bulgaria și chiar Italia între 1940–1944 ca fiind țări ocupate de Reich-ul nazist. Aceasta a fost politica oficială a Națiunilor Unite pentru a dispune blocarea bunurilor acestor țări pe motivul că sunt țări ocupate. Așa s-a întâmplat și în România după sosirea Misiunii militare germane, când, în octombrie, SUA au dispus blocarea tuturor bunurilor românești de peste ocean.

Cu precădere, spre sfârșitul ostilităților în Europa, asemenea formule au fost abandonate de Aliați. Ei și-au dat seama că, propunându-și să-i pedepsească într-un fel sau altul pe cei care au colaborat cu Axa, trebuiau să scoată România, Ungaria, Bulgaria și Finlanda din categoria

[86] I. Scurtu, Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 411.

țărilor ocupate, situație in care nu ar mai fi funcționat criteriul de culpabilitate proprie pentru care acestea puteau fi făcute responsabile.

Susținătorii teoriei „satelitismului" României în perioada 1940–1944 aduc ca argumente împotriva primei teze faptul că venirea Misiunii germane în România nu a echivalat cu ocuparea țării, ca în cazul Poloniei în 1939 și al Iugoslaviei în 1941. Misiunea militară germană a fost invitată de Regele Carol al II-lea iar aderarea la Pactul Tripartit s-a făcut ca țară cu drepturi depline, parte contractantă. [87] Caracteristic statutului de satelit,[88] este posibilitatea largă de manevră în domeniul relațiilor internaționale.

România a întreținut relații diplomatice nu numai cu membrii Axei, ci și cu statele neutre (Spania, Portugalia, Elveția, Suedia, Turcia sau Vaticanul), iar în măsura în care nu a intervenit starea de beligeranță, cu membrii Națiunilor Unite, ceea ce nu s-a întâmplat în cazul țărilor realmente ocupate de Germania (Polonia, Cehoslovacia, Danemarca), ori a regimurilor marionetă ale lui Tisso, Pavlovici sau Quisling. Tocmai acest regim i-a permis României să desfășoare ample negocieri de pace separată în anii 1943–1944.

Această teză nu este scutită de critici. Istoricul german Andreas Hillgruber contestă statutul de satelit al României[89]. Conform opiniei acestuia, noțiunea de satelit privește numai statele care și-au adaptat nu doar politica externă, ci și structura politică internă și, în special, economia unor interese străine. Analizând istoricul relațiilor germano-române în domeniile politic, militar și economic, istoricul conchide că în nici una din fazele războiului, România Regelui Carol al II-lea și a generalului Ion Antonescu nu a fost satelit al Germaniei, factorii politici români reușind să mențină independența țării. Relațiile personale de încredere care s-au stabilit între Hitler și Antonescu nu au putut trece dincolo de limita unei obișnuite coaliții pentru ducerea unui război. În

---

[87] A. Simion, *Regimul politic din România în perioada septembrie 1940 - ianuarie 1941*, Cluj-Napoca, 1976, p. 140 și urm.

[88] Termenul a fost folosit și înainte de 1939, dar s-a impus în domeniul dreptului internațional și al politicii mondiale cu precădere în epoca celui de-al doilea Război Mondial și după aceea. Unei atari situații i-au căzut victime nu doar o serie de „mici puteri", ci chiar Franța, Italia, China. (I. Scurtu, Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 332).

[89] A. Hillgruber, *op. cit*, p. 273.

fond, cele două țări au dus un „război paralel”, asemănător celui dus de către Germania și Finlanda. Mareșalului Antonescu nu i-au fost niciodată dezvăluite intențiile politice reale și planurile militare ale lui Hitler. Pe de altă parte, cercurile conducătoare ale economiei românești care voiau să salveze rezervele economice ale României pentru viitoarele timpuri de pace, se opuneau unei totale epuizări a forțelor economice ale țării.

Cu unele nuanțări, o altă parte a istoriografiei noastre apreciază că în cadrul raporturilor româno-germane nu se poate vorbi de un regim de ocupație militară, deși, atributele suveranițății nu au fost întotdeauna respectate.[90]

C. Cloșcă susține că[91] simpla prezența militară și o anume influență politică nu putea însemna ocupație. Țara noastră și-a menținut ființa de stat, a avut legile ei, administrație proprie, reprezentanțe diplomatice. România a fost constrânsă să participe la războiul sovieto-german, alături de state fasciste, pentru că nu putea înfrunta voința Germaniei. Acest fapt ar fi dus la ocuparea efectivă a României de către trupele germane sau chiar la distrugerea țării, cum a fost cazul Iugoslaviei și al Poloniei.

Politica României nu s-a identificat cu politica Axei. Au existat luări de poziție a guvernanților de la București ce au pus în evidență divergențele dintre cele două state. Chiar și organizarea administrativ-politică a fost diferită de cea existentă în țările fasciste.

Și în opinia noastră, nu sunt argumente pentru a considera România un „stat satelit”.

Statutul României era acela de țară aflată sub dominația Reich-ului german, care s-a exercitat prin o serie de pârghii economice, politice, militare etc.

Raporturile României cu Germania nu au fost reglementate, sub aspectul dreptului internațional, printr-un tratat de alianța între cele două țări. Aderarea la Pactul Tripartit nu era considerată de către nici una dintre părți ca o alianță propriu-zisă, cu definirea și delimitarea drepturilor și obligațiilor. Considerându-se lider în cadrul Pactului,

---

[90] I. Nistor, *op. cit*, p. 46.

[91] C. Cloșcă, *România în infernul marii conflagrații (Frontul Iași–Chișinău)*, Iași, 1997, p. 39.

Germania a conceput acțiunile partenerilor ca fiind subordonate intereselor sale. Ea considera ca națiuni aliate Italia și Japonia, celelalte state ce luptau pe frontul antisovietic erau doar „participante la luptă”.

De altfel, documentele interne și externe constată complexitatea relațiilor politice, diplomatice, militare și economice dintre România și Germania, coroborată cu multiple probleme ale țării, cu preocuparea Conducătorului Statului pentru atingerea unor obiective limită, menite să asigure ființa națională, recuperarea teritoriilor amputate din corpul național, cu ajutorul Germaniei. Dinu C. Giurescu, arată[92] că meritul incontestabil al Mareșalului Antonescu este de a fi menținut pentru România statutul de țară aliată Reich-ului, dar nu ocupată și controlată direct.

În ciuda acestei diversități de opinii și teze exprimate în legătură cu raporturile româno-germane în perioada celui de-al doilea Război Mondial, la sfârșitul conflagrației țara noastră va fi tratată ca un stat fost inamic, Convenția de armistițiu și mai târziu Tratatul de Pace din 1947 incluzând-o în categoria statelor învinse, ex-satelite ale Axei.

România alături de Națiunile Unite

23 august 1944. Context și concept

Începând din luna septembrie 1943, după înfrângerile grave suferite de Axă pe frontul de est și pe cel mediteranean (bătălia de la Kursk-Orel și, respectiv, debarcarea anglo-americanilor – fără mari dificultăți – în Italia meridională, urmată de ieșirea Romei din Pactul Tripartit și de bombardamentele aeriene asupra zonei petroliere Valea Prahovei), la București devenise clar că războiul alături de Germania era, din punct de vedere militar, definitiv pierdut, și că, România trebuia să întreprindă, fără întârziere, demersuri pe cont propriu pentru încheierea unei păci separate cu Aliații. Această pace era menită, în viziunea guvernului antonescian – in conivență cu opoziția unită Maniu-Brătianu –, să asigure ieșirea onorabilă din alianța sinucigașă cu Germania și salvarea teritorial național. Toate demersurile realizate de regulă în capitale neutre s-au desfășurat în bună parte cu știința

---

[92] D. C. Giurescu, *Guvernarea Nicolae Rădescu*, Ed. All, București, 1996.

autorităților, care, în stadiul atins în 1943–1944 de evoluția generală a ostilităților, nu numai că le-au sprijinit, ci au inițiat și purtat ele însele, pe cont propriu, negocieri ultrasecrete cu aliații anglo-americani pentru obținerea celei mai convenabile soluții, în perspectiva ce se profila tot mai clar, a prăbușirii Germaniei.

Dacă în ceea ce privește statutul internațional al României în perioada 1940–1944 există controverse, pentru momentul august 1944 și până la semnarea Convenției de Armistițiu lucrurile sunt clare. Factorii politici responsabili au urmărit obținerea pentru România a unui statut care să îi asigure redobândirea independenței, suveranității și integrității teritoriale, precum și recunoașterea cobeligeranței. Eforturile României în acest sens încep cu mult înainte de declanșarea operațiunilor din 23 august, în timpul negocierilor secrete cu Aliații, și vor continua și după semnarea Convenție de Armistițiu, din septembrie 1944, până la definitivarea și semnarea Tratatului de Pace din 1947.

Situația internațională a României după 23 august 1944 a depins decisiv de acordurile secrete încheiate între partenerii Națiunilor Unite care, dacă nu exprimau deschis țelurile contractanților, în mod sigur nu le ignorau. În august 1944, țările din Sud-Estul Europei fuseseră deja împărțite în sfere de interese, prin acorduri interaliate cu caracter temporar, reînnoite în octombrie 1944 la Moscova și menținute după terminarea conflagrației.

Într-adevăr, după 23 august suveranitatea României a fost grav știrbită, statutul ei devenind unul de țară ocupată. Această situație care a dăinuit oficial până la semnarea Convenției de Armistițiu și neoficial până după semnarea Tratatului de Pace a fost trecută sub tăcere de către istoriografia românească, rolul Armatei sovietice fiind prezentat ca eliberator și nu ca armată de ocupație. Armata română a încetat lupta și a părăsit pozițiile de apărare din poarta Focșanilor, ceea ce a dat posibilitatea Înaltului Comandament Sovietic să exploateze rapid situația, considerând că România este o țară înfrântă, și, în consecință, a dispus instalarea regimului de ocupație militară.

Caracterul ocupației a cunoscut oscilații. Până la semnarea Convenției de Armistițiu, regimul de ocupație a avut un caracter drastic, întrucât comandamentele sovietice nu au luat în considerare organele puterii și ale administrației românești, pe care le-au nesocotit, refuzând

orice contact sau tratative. La rândul lor, comandanții și militarii izolați au acționat după bunul lor plac, atât în raporturile cu autoritățile cât și cu cetățenii.

Prin semnarea Convenției, potrivit dreptului internațional, se inaugura regimul Armistițiului. Convenția a respins autoritatea suverană a guvernului român, atât sub raport politic cât și teritorial, limitând competențele administrației românești. Comandamentele sovietice din teritorii nu recunoșteau dispozițiile guvernului român, cerând ca toate hotărârile acestuia să fie semnate și de către Comandamentul Sovietic. La măsurile instituite de armata de ocupație s-au adăugat cele hotărâte de CASC[93] astfel ca până la încheierea păcii în România s-a menținut, cu toate consecințele dezastruoase, regimul de *occupatio bellica*.

Formal, România își păstra independența și suveranitatea, dar în realitate era o țară sub regim de ocupație militară sovietică. Acest statut a durat până în 1958, când trupele Armatei Roșii au fost retrase din România, lăsând în urma lor, pentru încă trei decenii, un regim comunist, prosovietic, de esență stalinistă.

Literatura istorică privind evenimentele din august 1944 din România este extrem de bogată și variată. Avem în vedere sinteze și monografii, volume de documente, biografii, memorii, studii, articole și cronici. [94] În urma consultării acesteia se evidențiază controversa legată de actul în cauză, mergând de la natura/calificarea evenimentelor, gradul de implicare și rolul jucat de participanți, dar mai ales efectele pe care acestea le-au avut asupra situației interne a țării și asupra statutului internațional al României.

Denumirile date evenimentului au oscilat între lovitură de stat sau de palat în perioada 1944–1945, la eliberarea sovietică, predominantă între 1947–1955, apoi insurecția armată și, în anii 1980, revoluție de eliberare națională armată antifascistă și antiimperialistă, pentru ca în prezent să se ajungă iarăși la cea de lovitură de stat. Paternitatea

---

93 CASC Comisia Aliată (Sovietică) de Control.

94 A se vedea în acest sens: Gh. Buzatu, *România și războiul mondial din 1939–1945*, Iași, Centrul de istorie și civilizație europeană, 1995, pp. 69–110: I. Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria Românilor în secolul XX (1918–1948*), București, Ed. Paideia, 1999, pp. 593–663. A se vedea și *Bibliografia istorică a României*, toate volumele editate de Institutul de Istorie „Gh. Barițiu" Cluj și publicate sub egida Academiei Române etc.

evenimentului a fost asumată de diverșii participanți, în mod exclusiv sau parțial: Regele Mihai I și colaboratorii săi, partidele istorice, în special PNȚ, apoi PCR a încercat să se impună drept principalul actor al evenimentelor, dar și foștii colaboratori ai Mareșalului Ion Antonescu și legionarii, cei din ultimele două tabere străduindu-se să desconsidere și să blameze cele întâmplate.

Fără a intra în controversele menționate, se impune să precizăm că actul de la 23 august 1944 din România a avut loc într-un context internațional bine precizat, de care a beneficiat și pe care l-a impulsionat, prin acesta și mai ales prin încheierea Convenției de Armistițiu schimbându-se radical poziția geopolitică a României în cadrul grupurilor de putere existente în acel moment în Europa. Pentru desfășurarea războiului mondial în ansamblu, luna august 1944 s-a dovedit una extrem de bogată în evenimente militare și politico-diplomatice determinante pentru cursul ostilităților. Deschiderea celui de-al doilea front aliat pe teatrul european de operațiuni, în Normandia, și eșecul lui Hitler de a evita prăbușirea Grupului de Armate „Centru" în fața ofensivei Armatei Roșii, au arătat clar direcția evenimentelor: prăbușirea Germaniei și a celorlalte state rămase fidele Axei.

Pentru România, participantă activă la război alături de cel de-al III-lea Reich, cu armatele sovietice pătrunse în martie 1944 pe teritoriul național și supusă, din 4 aprilie 1944 bombardamentelor represive anglo-americane, se impunea ieșirea urgentă din alianța cu Axa, trecerea în tabăra Națiunilor Unite și obținerea unui statut internațional care să-i asigure repunerea în plenitudinea atribuțiilor caracteristice unui stat pe deplin suveran și independent, în conformitate cu principiile democratice proclamate de Națiunile Unite.

Pe această traiectorie se înscriu încercările de negociere a unei păci separate cu aliații, desfășurate de forțele politice interne în perioada 1943–1944, precum și eforturile depuse de delegația română la Moscova cu ocazia negocierilor pentru semnarea Armistițiului din 12/13 septembrie 1944.

Principalele obiective ale factorilor politici interni responsabili în această perioadă au fost asigurarea integrității teritoriale a României și obținerea statutului de cobeligeranță.

Confruntați cu realitățile politice și militare, autorii loviturii de stat au avut putința să constate că intențiile lor nu au coincis cu pretențiile Marilor Aliați. Demiterea Antoneștilor și retragerea din Axă nu a însemnat și obținerea automată a armistițiului de la fostul inamic devenit aliat în urma desfășurării evenimentelor. Grigore Niculescu-Buzești, liderul echipei de diplomați implicată în pregătirea și declanșarea actului de la 23 august 1944 va mărturisi, cu deplină sinceritate, într-o scrisoare adresată la 7 martie 1949 colegului său Gh. Barbul, cunoscutul colaborator, admirator și biograf al fostului Mareșal: „În răsturnarea politicii noastre din august 1944 s-au reflectat un element de alegere și unul de fatalitate. Alegerea nu a fost între regimul nazist și cel comunist. În spiritul acelor care au contribuit la schimbarea politică, alegerea era între regimul nazist și o șansă rezonabilă de libertate”.[95]

Armistițiul impus României de Marile Puteri ale Națiunilor Unite s-a dovedit împovărător. Nu s-a luat nici un angajament precis în perspectiva Conferinței păcii, dar ceea ce este cel mai grav, Convenția de Armistițiu consacra statutul de țara învinsă pentru România, nu recunoștea cobeligeranța și transforma țara noastră într-un stat ocupat de forțele aliate în numele cărora acționau doar cele sovietice.

Integritatea teritorială a României pe masa Marilor Puteri.
Eșecul discuțiilor cu Germania

În problema Transilvaniei, Mareșalul Ion Antonescu, conștient de importanța participării României la Războiul din est, precum și de prestigiul său personal în ochii Führerului, și-a întețit demersurile pentru a obține, din partea Germaniei – rămasă garant unic –, anularea celui de-al doilea arbitraj vienez. Astfel, invocând din nou drepturile istorice legitime și imprescriptibile ale României asupra întregului Ardeal, meritele câștigate de armata română în Războiul din est, alături de Germania, schimbarea radicală a contextului internațional și importanța majoră acordată de opinia publică internă reparării acestei injustiții flagrante, în *Memorandumul* trimis de Mareșal Führerului (septembrie 1943) se reitera că „arbitrajul” din 30 august 1940 a fost o „primă de încurajare dată Ungariei” pentru simpatia declarată, până atunci, fața de

[95] *Apud* Gh. Buzatu, D. Beldiman, *23 august 1939–1944. România și proba bumerangului*, Editura Mica Valahie, București, 2003, p. 28.

politica Axei. Evoluția ulterioară a evenimentelor a demostrat, însă, indiscutabil, că „Actul de la Viena a fost născut mort" și că era de datoria Germaniei să declare caducitatea acestuia, mai ales că un advesar de talia Marii Britanii reconfirmase public nerecunoașterea Dictatului, ceea ce punea regimul antonescian în postura penibilă de aliat minor, desconsiderat de propriul partener.

În cursul unor noi convorbiri cu Hitler (23–24 martie 1944), Ion Antonescu – profitând de situația creată prin intervenția germană în Ungaria – a cerut retragerea trupelor maghiare din regiunile estice (intrândul secuiesc, în special), pentru a pregăti retrocedarea lor către România. Cum această retrocedare ar fi anulat însuși scopul operației militare proaspăt executate, i s-a răspuns diplomatic, că de fapt, Ungaria de est este zonă germană de ocupație, și că trupele maghiare din regiune sunt subordonate comandamentului zonal german. „Astfel, Hitler, aflat fără îndoială, într-o situație dificilă, a lăsat totuși să-i scape ultima posibilitate de a lega puternic România de cauza germană prin cedarea întregii Transilvanii și de a lua în felul acesta părții adverse cel mai important gaj pentru o schimbare de fond a României".[96]

Discuții cu Aliații

Kremlinul acționa intens pentru a obține din partea Puterilor Aliate recunoașterea alipirii, la sfârșitul războiului, a teritoriilor revendicate din vecinătatea imperiului sovietic, sub pretextul protecției, prin așa-zisele „frontiere strategice".[97] Pe măsura creșterii rolului Armatei Roșii în confruntarea cu forțele Axei, se constată tot mai evidentă disponibilitate a Angliei și SUA de a ceda în favoarea URSS-ului sferele de influență în Europa de Sud-Est.

În martie 1943, la numai o lună de la sfârșitul catastrofal pentru Axă al luptelor de la Stalingrad, Anthony Eden nota: „Politica noastră față de România este subordonată relațiilor cu URSS și noi nu vrem să acceptăm nici un angajament și să întreprindem vreo acțiune fără deplina cunoștință și consimțământul guvernului sovietic"[98]. La rândul lor, SUA aveau, în acel moment, o poziție mai nuanțată față de România:

---

[96] A. Hillgruber, *op. cit*, *loc. cit*.
[97] I Constantin, *op. cit*, p. 167 și urm.
[98] P. Quinlan, *op. cit.*, p. 84.

„În timp ce noi recunoaştem interesul prioritar al Uniunii Sovietice, credem că atât Statele Unite cât şi Marea Britanie ar trebui să aplice României principiile generale care definesc felul nostru de a conduce războiul, asigurând, pe cât posibil, continuarea existenţei României ca stat, cu un astfel de teritoriu, încât să-i permită să se dezvolte ca ţară independentă"[99].

Cu prilejul unei călătorii la Washington (12–19 martie 1943), A. Eden a avut întâlniri cu oficialităţi americane: Roosevelt, C. Hull, S. Welles şi H. Hopkins, in cadrul carora au avut loc discuţii asupra chestiunilor teritoriale, între acestea şi aceea ca Basarabia să fie încorporată Uniunii Sovietice. Atitudinea SUA şi a Angliei faţă de România era determinată de interesul de a nu stârni nemulţumiri la Moscova, printr-o angajare faţă de un stat considerat că se află în război numai cu Uniunea Sovietică.

În lumea oamenilor politici şi a diplomaţilor occidentali a devenit tot mai larg răspândită opinia potrivit căreia „cooperarea dintre Marea Britanie, SUA şi URSS trebuie menţinută peste orice incidente de parcurs, iar Uniunii Sovietice trebuie să i se facă – în cursul negocierilor, concesii rezonabile, în speranţa iluzorie că şi ea va înţelege să facă, la rândul ei, concesii partenerilor occidentali"[100].

La Conferinţa Miniştrilor de externe de la Moscova 18–30 decembrie 1943 reprezentantul englez şi cel american s-au declarat de acord ca, în ceea ce priveşte statele central şi sud-est europene aliate Reich-ului în războiul cu Uniunea Sovietică, dreptul de a lua hotărâri în chestiunile acestora să revină Guvernului sovietic. Cu acest prilej A. Eden a declarat: „Guvernul englez crede că Uniunea Sovietică are dreptul să decidă singură problemele referitoare la România, Finlanda şi Ungaria, fiindcă singură Armata Roşie luptă contra lor"[101].

Documentele din decembrie 1943 ale Serviciului de Informatii German (SSI) consemnau că în timpul întâlnirii de la Moscova, Uniunea Sovietică ar fi pretins ocuparea militară, până la încheierea definitivă a păcii, a Finlandei, Poloniei, Moldovei până la Carpaţi, a Dobrogei şi

---

[99] *Ibidem*, *loc. cit.*

[100] I. Constantin, *op. cit*, p. 176.

[101] *Ibidem*, p. 167 şi urm.

stăpânirea definitivă a Gurilor Dunării[102]. Pretențiile teritoriale sovietice depășeau deci, sensibil, frontierele impuse prin *ultimatum*-ul din 26–28 iunie 1940. Potrivit acelorași surse SSI, Roosevelt considera că „sacrificiile Uniunii Sovietice și contribuția ei militară merită o recompensă substanțială, în dauna statelor satelite". De asemenea, Departamentul de Stat al SUA ar fi cedat, în parte, punctului de vedere al Foreign Office-ului, conform căruia se admitea ocuparea de către sovietici a provinciilor românești „cedate" la 28 iunie 1940. Mai mult, diplomația americană ar fi acceptat pretențiile sovietice relative la anexarea Gurilor Dunării.

Stalin menționase deja, în câteva rânduri, că „cedarea" Basarabiei și a Nordului Bucovinei era definitivă, iar britanicii și americanii priveau cele două provincii ca intrând în cadrul sferei sovietice de interes militar.

În pofida acestei situații pe plan internațional, factorii politici interni acționau intens pentru redobândirea *status-quo*-ului teritorial existent înainte de anul 1940.

Încă din anul 1943, mareșalul Ion Antonescu, dar și opoziția erau de acord că ieșirea României din război nu se poate face decât dacă anglo-americanii asigurau integritatea și suveranitatea României, în condițiile acordării unui minimum de garanții, în cadrul unui armistițiu demn și echitabil. Canalizându-și atenția spre alternativa diplomatică de salvare a Basarabiei, Nordului Bucovinei și a teritoriului Herța, toți au refuzat discuții directe și bilaterale numai cu sovieticii, fiindcă nu se putea acorda nici o încredere acestora, fără garantarea termenilor de armistițiu de către anglo-americani. Fără aceste garanții, orice înțelegere cu Moscova însemna nu numai recunoașterea pierderii definitive a Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei, dar și a independenței și suveranității statului, însemna comunizarea și sovietizarea țării.

În toamna anului 1943, s-au făcut mai multe încercări către așa-numitele „antene de pace" românești de a intra în contact cu anglo-americanii. Un demers important întreprins la Madrid de comun acord cu Ion Antonescu și Iuliu Maniu a creat posibilitatea contactării, în octombrie 1943, a ambasadorului american Carlton Hayes, care a declarat că guvernul său nu ar fi luat „nici un angajament față de Rusia,

---

[102] *Ibidem.*

în ce privește România. De altfel, orice încercare de acest fel ar putea eșua în fața opoziției Senatului, care este hotărât să nu ratifice nici un acord având drept scop să întindă dominația rusească asupra Europei. S-ar putea însă ca englezii să fi făcut oarecare promisiuni". Răspunsul american confirmă faptul că între SUA și Marea Britanie existau deja unele deosebiri în ceea ce privește atitudinea față de România. Relevantă este în acest sens comunicarea ambasadorului american, potrivit căreia, președintele Roosevelt dorește „salvgardarea independenței românești", el fiind dispus să uzeze la nevoie de un argument serios împotriva pretențiilor rusești: amenințarea că va refuza ajutorul bănesc și industrial al SUA pentru refacerea URSS după război. Președintele american considera că o astfel de politică „trebuie să găsească în prealabil un punct de sprijin în România", care nu poate fi opoziția ci exclusiv mareșalul I. Antonescu.

La 14 noiembrie 1943 ambasadorul Hayes preciza că Aliații s-au angajat în fața opiniei publice mondiale să aplice tuturor puterilor Axei formula „capitulare fără condițiuni", și nu pot face o excepție în favoarea României. Conținutul acestei formule ar reprezenta în cazul României „evitarea ocupației totale de către ruși. Nu s-ar putea înlătura ocupația sovietică în Basarabia și Bucovina, dar chiar și acolo, autoritățile ocupante ar lucra sub controlul unei comisiuni între aliați".

La sfârșitul lui decembrie 1943 ministrul plenipotențiar Frederic Nanu a inițiat la Stockholm negocieri cu ambasadoarea URSS-ului Aleksandra Kollontai. Cu acest prilej, sovieticii au abandonat formula capitulării necondiționate și au oferit mareșalului Antonescu condiții de armistițiu ce au fost ameliorate în cursul tratativelor duse de ministrul Nanu. Sovieticii erau de acord cu anularea „arbitrajului" de la Viena. În accepțiunea Moscovei, redobândirea de către România a părții de nord a Transilvaniei reprezenta o „compensație" pentru pierderea Basarabiei și a Nordului Bucovinei, urmărindu-se astfel determinarea Bucureștiului de a încheia armistițiul. La Moscova s-a luat în considerare faptul că România nu ocupase niciodată un teritoriu străin exceptând Basarabia și Bucovina, că Transnistria se afla doar „în administrare", și că nu exista parlament în România, așa încât poporul nu avusese posibilitatea să protesteze împotriva deciziei dictatorului. În decembrie 1943 Molotov preciza: „Noi facem o deosebire între cei care ne-au atacat, între români

și unguri. Ungurii s-au purtat față de noi mult mai rău. Iar în privința Transilvaniei, în cursul verii trecute, le-am trimis englezilor un memorandum în care am arătat că problema Transilvaniei nu a fost rezolvată în așa fel încât să se facă dreptate românilor”. Această grijă a URSS-ului pentru ca România să redobândească partea de nord a Transilvaniei se explică: Kremlinul era direct interesat să aibă de exploatat și sovietizat o Românie cât mai mare, mai ales în detrimentul Ungariei, care la acea vreme cădea în lotul Europei Occidentale.

La rândul său, Winston Churchill, care știa că România era destinată sovietizării, ținea să aibă ceva de oferit Ungariei pentru ieșirea ei din Axă, anume o parte din Transilvania. Mai ales, că atât el cât și Roosevelt, sperau ca Ungaria să rămână în afara zonei de influență rusă. Concomitent, Londra se dovedea tot mai dispusă spre compromis în privința teritoriilor românești revendicate de URSS. „Noi nu putem ignora faptul că victoriile rusești au aranjat în bună măsură problema Țărilor Baltice, a Bucovinei și a Basarabiei”.

În lunile ianuarie și februarie ale anului 1944, la Washington, Comitetul Operativ pentru securitate al Departamentului de Stat a început să analizeze condițiile de capitulare pentru România. Acestea au fost aprobate de către Șefii de Stat Major și înaintate reprezentanților americani ai Comisiei Consultative Europene de la Londra. Aceste condiții făceau referire la „încorporarea Bucovinei de Nord și a Basarabiei în Uniunea Sovietică” și la o modificare a frontierei ungaro-române din Transilvania în funcție de granițele etnice. Mai mult decât atât, dacă poporul român accepta să opună rezistență germanilor și alcătuia un guvern democratic binevoitor față de SUA, „nu mai era necesară ocupația militară. România urma să plătească despăgubiri în natură și să iasă din război ca stat independent, deschizându-și economia și comerțul exterior către toate națiunile”. [103]

La 8 februarie 1944 Departamentul de Stat, prin George Kennan, în funcție la Moscova, consulta Foreign Office-ul, reprezentat de lordul William Strang, în legătură cu posibilitatea punerii problemei Basarabiei și a Nordului Bucovinei în conexiune cu chestiunea capitulării României. Washingtonul aprecia că guvernul de la Moscova ar trebui să fie

[103] C. Harrington, J. Courtney, *Tweaking the Nose of the Russians; Fifty years of American-Romanian Relations 1940–1990,* New York, 1991, p. 32.

informat în această fază că, ocupația sovietică a acestor teritorii, nu ar aduce prejudicii reglementării teritoriale finale. Dacă rușii obiectează, Departamentul de Stat consideră că ei ar putea să ocupe Basarabia, a cărei anexare de către România n-a fost recunoscută vreodată de guvernul sovietic și nici de către cel al SUA. Dar, în ce privește Nordul Bucovinei este altceva. Acest teritoriu n-a fost niciodată rusesc, el ridicând probleme similare cu cele din estul Poloniei, și, în consecință, n-ar trebui luat în considerație la reglementarea păcii. Reiese clar că Departamentul de Stat nu recunoștea pretențiile sovietice cu privire la Nordul Bucovinei, considerând această provincie pământ românesc. Răspunsul Foreign Office-ului la 12 februarie 1944: „Noi nu am recunoscut niciodată, în mod public, Basarabia și Nordul Bucovinei ca teritorii rusești. Am acceptat, totuși, întotdeauna faptul că Rusia va dori să redobândească aceste provincii după război și am hotărât poziția noastră în sensul că nu ne putem opune pretenției ei. …. admit că este în intenția noastră de a informa confidențial pe ruși că noi acceptăm pretențiile lor – excepție în cazul Statelor Baltice – dar de a nu face acest lucru public înainte de Conferința de pace”. [104]

Așadar, nu mai există vreo îndoială că în privința Basarabiei și a Nordului Bucovinei zarurile au fost aruncate cu mult înainte de sfârșitul războiului. Documentul Foreign Office-ului atestă că în împrejurările precizării atitudinii sale de cedare în fața presiunilor sovietice cu privire la teritoriile românești de la est de Prut, Londra era conștientă de faptul că vine în contradicție cu propriile luări de poziție oficiale de la începutul conflagrației.

Declarația lui Molotov din aprilie 1944 a produs o bună impresie în Occident. La Londra se socotea că declarația lui Molotov reprezintă „mijlocul practic de a se obține pe plan diplomatic avantaje maxime de pe urma succeselor Armatei Roșii, și că ea este de asemenea, unul din mijloacele de a se concretiza în Balcani principiul Chartei Atlanticului.” Acest principiu era împotriva schimbărilor teritoriale ce nu ar fi în acord cu dorințele liber exprimate de popoare. Respectarea sa *stricto sensu* ar fi trebuit, de fapt, să însemne și nerecunoașterea raptului săvârșit de sovietici, în iunie 1940, asupra Basarabiei și Nordului Bucovinei.

---

[104] *Ibidem.*

Foreign Office-ul transmitea la 3 aprilie 1944 ambasadelor britanice de la Moscova și Washington o „directivă specială", cu privire la declarația lui Molotov, indicând „să se evite a se lua în discuție caracterul etnografic al Basarabiei și Nordului Bucovinei sau împrejurările pătrunderii sovietice în 1940". Referitor la acest din urmă aspect, subsecretarul de stat permanent al Foreign Officeului, Sir Omre Sargent, consemna într-o notă din 5 aprilie 1944: „am analizat circumstanțele în care această cedare a avut loc. Este clar că n-a fost vorba de un acord în adevăratul sens al cuvântului, iar guvernul român pare să fi fost constrâns a se supune unui ultimatum. În orice caz noi nu am recunoscut, vreodată, formal, cedarea, chiar dacă nu am protestat împotriva ei, dar acum, față de declarația lui Molotov privind România, cred că putem să recunoaștem această pretenție sovietică specială"[105].

Opinia cercurilor politice londoneze era că „Moscova dă politicii sale față de România, Bulgaria, Italia și Finlanda un caracter obiectiv, care se va dovedi foarte fructuos într-un viitor apropiat. Este vorba să nu se favorizeze deloc, în niciuna din aceste țări, un anumit grup ideologic, împotriva altora". Asemenea puncte de vedere se vor dovedi total lipsite de realism. Stalin, în aprilie 1945, spunea: „acest război nu este ca acelea din trecut. Oricine ocupă un teritoriu impune și propriul sistem social. Fiecare impune propriul sistem social până unde înaintează armata lui"[106].

Declarația din 2 aprilie 1944 a fost urmată de prezentarea de către URSS a condițiilor de armistițiu cu România, la 8 aprilie, ce urmau a fi trimise lui Ion Antonescu și Iuliu Maniu prin Barbu Știrbey, care se afla la Cairo.

Convorbirile de la Cairo au reușit, dacă nu altceva, să scoată în evidență divergențele de opinie dintre aliații occidentali și sovietici privind viitorul României. După spusele lui John Campbell care a lucrat la elaborarea condițiilor de armistițiu impuse de americani, propunerile Departamentului de Stat au fost „mai mult sau mai puțin abandonate, pentru că nu se potriveau cu genul de condiții proiectate de ruși". De fapt, clauzele sovietice de armistițiu erau „în anumite privințe, condiții

[105] Ibidem, *loc. cit*.

[106] Milovan Djulas, *Conversation with Stalin*, Harcourt Brace & Company, San Diego, New York, London, 1990 p. 114.

de pace”. Ele se refereau la modificări teritoriale și despăgubiri. Prin urmare, acestea nu se prea împăcau cu principiul american cum că astfel de chestiuni trebuie abordate într-o conferință postbelică.

Reprezentanții Celor Trei Puteri Aliate s-au ocupat de condițiile de armistițiu până la sfârșitul lunii martie 1944. Chestiunea teritorială a provocat disensiuni între delegația americană și cea sovietică. Americanii priveau despăgubirile și reglementările teritoriale mai curând ca pe aspecte ale unui acord de pace decât ca pe niște condiții de armistițiu. Sovieticii își doreau Basarabia și Bucovina de Nord pentru ei înșiși și voiau ca Transilvania să fie restituită în cea mai mare parte, dacă nu integral, României.

Deși s-a împotrivit la început, Departamentul de Stat a acceptat în cele din urmă condițiile impuse de sovietici. Șefii de Stat Major nu voiau decât ca România sa iasă din război; nu-i interesau aspectele politice și teritoriale ale acordului. În plus, sovieticii speculau faptul că România le invadase teritoriul și purtase război impotriva lor timp de trei ani. După cum arată Campbell, din punct de vedere politic și moral, ne era foarte greu să le spunem rușilor „nu le puteți cere acestor români să nu plătească pentru faptul că au invadat Uniunea Sovietică și că au fost aliații lui Hitler. Nu eram în situația în care să ne permitem o poziție tranșantă”. [107] În consecință, singura concesie pe care au făcut-o sovieticii americanilor a fost aceea de a include mențiunea „urmând a fi confirmat la Tratatul de Pace”[108], după prevederea referitoare la granița româno-ungară. Prin aceasta, aliații occidentali au ieșit cu fața curată, dar situația nu s-a schimbat *de facto.*

SUA și Marea Britanie se declară de acord cu acești termeni, la 11 aprilie 1944. Ei vor fi transmiși la 13 aprilie, prin emisarii români aflați la Cairo și Stochkholm și prin ofițerul englez G. de Chastelain, lui Ion Antonescu și Iuliu Maniu.

Stadiul actual al cercetărilor ne permite să apreciem că motivul principal pentru care mareșalul a refuzat propunerile într-un moment în care era convins că războiul era pierdut pentru forțele Axei, a fost acela de a nu face un act prin care să recunoască pierderea Basarabiei și a

---

[107] J. Harrington, J. Courtney, *op. cit,* p. 35.
[108] *Ibidem, loc. cit*.

Nordului Bucovinei. Acest act ar fi însemnat, implicit, renunțarea la Carta Atlanticului, care nu recunoștea schimbările teritoriale efectuate în timpul războiului, în afara celor liber consimțite între părțile contractante. Totodată, Ion Antonescu nu dorea să trateze doar cu rușii, în care nu avea încredere, pentru acest motiv solicitând, prin atașatul militar la Ankara, în iunie 1944, prezența unei misiuni anglo-americane în eventualitatea unei ocupații sovietice.

Problema viitoarei frontiere cu URSS a fost abordată în cadrul tratativelor secrete româno-anglo-americane și româno-sovietice din primăvara anului 1944. La întâlnirea de la Madrid, din 26 aprilie 1944, cu „profesorul", cum era indicat prin cod ambasadorul american Carlton Hayes, Gheorghe Barbul, secretarul lui Mihai Antonescu, a arătat că guvernul român socotea „insuficiente" garanțiile lui Molotov din 2 aprilie și a solicitat o declarație publică a președintelui SUA prin care să asigure că monarhia va fi recunoscută ca singura formă de guvernământ în România că nu va exista nici un amestec în afacerile interne ale țării și se vor recunoaște frontierele dinainte de 30 august 1940. Informat de Gh. Barbul asupra demersurilor întreprinse, Mihai Antonescu și-a dat seama că România nu are interesul de a aduce în acel moment în discuție problema Basarabiei și Bucovinei, ci de a o amâna până la Conferința de pace – mai ales, că în condițiile de armistițiu primite din Stockholm și Ankara, se vorbea de granița româno-sovietică „conform înțelegerii din 1940". De aceea, el i-a indicat lui Gh. Barbul ca în discuțiile cu ambasadorul american să revină asupra declarației referitoare la „frontierele din august 1940 arătând că este vorba numai de „situația juridică de atunci a frontierelor noastre". Șeful diplomației române era convins că, în urma refuzului Finlandei de a încheia armistițiul „am putea obține condiții favorabile și că, eventual, s-ar lua în considerare mai târziu posibilitatea reexaminării situațiunii Basarabiei și a Bucovinei". Mihai Antonescu dorea garanții din partea Angliei și a URSS, motivând că „nu putem să ne expunem existența națională". [109]

Pe baza indicațiilor lui Mihai Antonescu, ambasadorul român la Stockholm, Frederic Nanu, adresa la 24 mai 1944 ambasadoarei Aleksandra Kollontai un memoriu în care se cerea să fie cuprinsă în condițiile

[109] *Ibidem.*

de armistițiu prevederea că, soarta Basarabiei și a Bucovinei va fi decisă la Conferința de pace, când condițiile privind principiul autodeterminării popoarelor vor fi precizate, pentru toate teritoriile în litigiu.

Pe de altă parte, perspectiva pătrunderii sovietice în Sud- Estul Europei a fost cel mai important factor care a grăbit Londra – și după ea Washingtonul –, să ia hotărârea cedării întregii Românii în sfera de dominație sovietică. Armata Roșie avea drumul deschis spre Grecia, a cărei poziție era esențială pentru protecția Suezului, un punct strategic pe cât de important, pe atât de vulnerabil. Prezența militară sovietică în Grecia ar fi însemnat implicit o amenințare pentru Suez. De aceea, împiedicarea unei asemenea prezențe era un obiectiv de bază al politicii externe și al strategiei britanice. Un alt factor a constat în tensiunea generată în relațiile anglo-sovietice de Operațiunea „Autonomous", a cărei eliminare reclama o reglementare generală a intereselor celor două puteri în Europa de Sud-Est, cu atât mai mult cu cât în Grecia se contura primejdia unui război civil, ca urmare a efortului comuniștilor de a-și asigura controlul puterii.

Cu prilejul întrevederii cu Feodor T. Gușev, ambasadorul sovietic în Marea Britanie, din 5 mai 1944, A Eden a admis că URSS trebuia să aibă „conducerea" în problemele românești, în vreme ce Grecia cădea în zona politicii britanice. La 18 mai 1944, Gușev aducea acordul guvernului său, interesându-se și de opinia Washingtonului în problema respectivă. Secretarul de Stat al SUA, Cordell Hull, a respins categoric soluția „sferelor de influență", nefiind convins că acestea reprezentau „mijloace pentru a menține pacea". Sub presiunea lui Churchill, președintele american, F. D. Roosevelt a trecut, în cele din urmă peste dorințele și rezervele Departamentului de Stat, lăsându-se convins de declarația prim-ministrului britanic, potrivit căruia acordul anglo-sovietic avea un caracter strict militar și va dura doar pe timpul războiului[110] (între timp aria de înțelegere anglo-sovietică inclusese și Bulgaria și Iugoslavia). Comunicatul remis de Departamentul de Stat ambasadei sovietice din Washington, la 15 iulie 1944, preciza că SUA „nu aveau obiecții" față de acordul anglo-sovietic, considerat ca o perioadă de încercare cu o durată de trei luni. În vara anului 1944 când numai partea de nord a țării era ocupată de Armata Roșie, Marea

[110] Asupra acestui „acord al procentelor" vom reveni, pe larg, pe parcursul lucrării.

Britanie a oferit România Uniunii Sovietice, în schimbul asigurării controlului asupra Greciei.[111]

La 25 august declarația lui Molotov reia datele din 2 aprilie. Guvernul britanic acceptă, în principiu, declarațiile sovietice dar formulează și unele propuneri de modificări ale condițiilor de armistițiu față de cele din aprilie 1944.

Departamentul de Stat a făcut cunoscută, la 27 august, dorința sa ca în problema Transilvaniei să se adopte o hotărâre definitivă la Conferința de pace și a propus ca sintagma „amânând atribuirea definitivă a acestui teritoriu până la reglementarea generală" să fie cuprinsă în articolul în cauză din condițiile ce urmau a se prezenta României. Diplomația americană ar fi dorit ca principiul amânării hotărârii definitive asupra disputelor teritoriale până după sfârșitul războiului să fie aplicat și în cazul Basarabiei și Nordului Bucovinei. Dată fiind fermitatea Moscovei, care susținea că teritoriile în cauză se află „în cadrul frontierei de stat sovietice", și a aprecierii că România ar fi fost dispusă „de a privi pierderea acestor provincii ca inevitabilă", Departamentul de Stat nu a mai considerat oportun să insiste asupra introducerii acestor elemente la viitoarele negocieri.

În nota prezentată la a doua ședință în cadrul negocierilor de Armistițiu de la Moscova, din 11 septembrie 1944, delegația română a solicitat să fie reexaminat traseul frontierei între punctele Pelinceni și Mihăileni (ținutul Dorohoi), deoarece se săvârșise o eroare materială, zona respectivă, locuită în majoritate de populație românească, neaparținând vreodată Bucovinei. Șeful delegației sovietice, Molotov, a precizat că acest lucru „nu poate intra în discuție întrucât chestiunea a fost de la început drept bază a armistițiului". În cadrul aceleași ședințe Molotov a declarat că în cursul dezbaterilor se vor analiza amendamentele prezentate de delegația Bucureștilor dar a ținut să sublinieze că o serie de argumente sunt inacceptabile. Desigur se referea în primul rând la problema Basarabiei, Nordului Bucovinei și a ținutului Herța, înscrisă într-un text care surprindea prin scurtimea sa.[112]

Afirmația că frontiera româno-sovietică existentă la 1 ianuarie 1941 a fost rezultatul unui „acord" intervenit între cele două state

[111] *Ibidem*, p. 194.
[112] Convenția de Armistițiu, Anexa nr. 5.

reprezenta evident un fals menit să înșele opinia publică internațională, în împrejurările în care Carta Atlanticului nu accepta schimbarea frontierelor prin forță. Era vorba în fond de consacrarea, în termenii Convenției de Armistițiu, a unui delict de drept internațional reprezentat de anexarea prin forță, sub forma *ultimatum*ului a Basarabiei și a Nordului Bucovinei, în iunie 1940.

Unele clauze teritoriale din Convenție erau imprecise. Pe brațul Chilia și în special spre vărsarea lui, cererile sovietice au depășit vechiul statut teritorial al Basarabiei și nu s-a putut ajunge la un traseu admis de ambele părți. Granița cu URSS-ul pe brațul Chilia și regimul viitor al Dunării maritime rămâneau chestiuni neprecizate. Delegații sovietici au cerut un traseu mai la sud de talvegul brațului Chilia, înglobând Uniunii Sovietice unele ostroave (Dalerul Mare, Dalerul Mic etc.), și, în plus, brațul principal de vărsare Stari-Stambul. În acest fel, frontiera pe Chilia rămânea neclarificată. (Anexa nr. 5)

Formularea că Transilvania va fi restituită României în întregime sau în cea mai mare parte a ei „sub condiția confirmării prin Tratatul de Pace", va oferi Ungariei posibilitatea de a ridica, la Paris, pretenții asupra unei părți a Transilvaniei, fără nici un temei istoric sau juridic.

Între timp s-a desfășurat Conferința Consiliului Miniștrilor Afacerilor Externe de la Londra, ce aveau drept scop definitivarea textelor proiectelor tratatelor de pace cu statele foste satelite ale Axei. În cadrul celei de a 19-a ședinte din 7 mai 1946, Consiliul a declarat nul și neavenit Dictatul de la Viena. Se restabilea astfel frontiera existentă la 1 ianuarie 1938, adică pe linia de delimitare din 1920, decisă prin Tratatul de la Trianon. La 9 mai 1946 s-a decis ca frontiera româno-sovietică să fie consfințită în limita celor stabilite după 28 iunie 1940. Acordul decidea includerea Basarabiei în teritoriul Uniunii Sovietice, a cărei frontieră de sud, pe talvegul brațului Chilia și Stari-Stambul, era definită prin procesul verbal de descriere a frontierelor, anexă a Tratatului de la Berlin din 1878. O altă chestiune viza teritoriul Herța. În nota ultimativă sovietică, din 26 iunie 1940, se stipula transmiterea către URSS a Părții de nord a Bucovinei „cu frontiera potrivit hărții alăturate". Or, traseul de pe acea hartă îngloba în partea cedată Uniunii Sovietice și regiunea Herța, care nu a făcut parte niciodată din teritoriul Bucovinei și nici din acela al Basarabiei. Chestiunea fusese ridicată, pentru prima dată la Moscova, în

timpul negocierilor pentru semnarea armistițiului, dar sovieticii nu au acceptat să discute nici o modificare a traseului de pe harta anexată la nota ultimativă.

Reuniunea de la Paris a hotărât ca granița româno-bulgară să fie stabilită conform tratatului de la Craiova din septembrie 1940.

Negocierea Tratatului de Pace cu România nu a ridicat nici o problemă legată de frontierele estice. Delegația oficială română prezentă la Paris nu a avut în vedere decât Transilvania la capitolul probleme teritoriale. Unele mici probleme privind configurația graniței româno-sovietice sau Ținutul Herța au fost abordate, în secret, cu reprezentanții Angliei sau ai Statelor Unite acreditați la București. În legătură cu această problemă s-a vehiculat teza unei șantajări a delegației române de către Moscova, ca aceasta să nu ridice problema teritoriilor „cedate" în iunie 1940 pentru un sprijin total în chestiunea Transilvaniei.[113] Frontiera stabilită prin „înțelegerea" din 28 iunie 1940 a fost reconfirmată. Deși guvernul român marionetă nu a ridicat la Paris problema teritoriilor pierdute, totuși, britanicii și americanii, suspectând că rușii ar putea profita din cauza lipsei de precizie a frontierelor stabilite în *ultimatum*ul din iunie 1940, au cerut ca frontierele de est ale României să fie definite precis prin Tratatul de Pace, fie prin descriere, fie printr-o hartă amănunțită. Ulterior autoritățile sovietice au anexat o hartă la Tratat, unde limitele au fost descrise printr-o linie definită politic, nicidecum etnic.

În privința frontierelor vestice, se poate susține că pe tot parcursul celui de-al doilea Război Mondial guvernul sovietic nu le-a considerat drept subiect de discuții cu Aliații. Pe măsură ce Armata Roșie avansa rapid în Europa Centrală și de Est în 1944 și 1945, Uniunea Sovietică și-a stabilit controlul asupra regiunii. Ea și-a fixat frontiera vestică după propria dorință nefăcând vreo concesie înaltelor principii ale Cartei Atlanticului, pe care Marea Britanie și Statele Unite nu au avut voința politică de a le impune, cu toate că acestea reprezentau baza morală și legală a noii organizații de securitate internațională.

Astfel, Tratatul de Pace din 10 februarie 1947, încheiat la Paris între România și Puterile Aliate și Asociate, prevede la Articolul 1:

---

[113] V. Fl. Dobrinecu, D. Tompea, *România la Conferințele de pace (Paris; 1919–1921, 1946–1947*), Ed. Neuron, Focșani, 1996, p. 105; D. G, Danielopol, *Jurnal parizian*, Institutul European, Iași, 1995, p. 29.

„Frontiera sovieto-românească este astfel fixată în conformitate cu acordul sovieto-român din 28 iunie 1940 și cu acordul sovieto-cehoslovac din 29 iunie 1945”[114]. Referirea din Tratat la pretinsul Acord din 1940 reprezintă, în realitate, o trimitere la un act de forță întreprins în baza Pactului Ribbentop-Molotov și se înscrie printre marile concesii făcute de Anglia și SUA, URSS-ului. Sancționând prin înțelegeri postbelice, între care și Tratatul de Pace cu România, rânduieli juridice prefigurate și chiar înfăptuite în 1940 de către Stalin, aliații occidentali au devenit complici la violarea dreptului internațional. Ori complicitatea la violarea unor reguli ale dreptului internațional, în cazul nostru al integrității teritoriale a României, nu poate crea, prin ea însăși, un titlu juridic pentru beneficiari, în afara cazului în care statele victime nu vor decide ele însele, să acopere aceste vicii de consimțământ. Astfel de înțelegeri au avut drept rezultat nu numai acceptarea unor frontiere nedrepte, ci și modificarea pentru aproape o jumătate de secol, chiar a bazelor sistemelor social-politice și economice pentru acele țări europene, între care și România, afectate de regimul „sferelor de interese”.

Cobeligeranța României

În foarte bogata literatură de specialitate consacrată României în epoca celui de-al doilea Război Mondial problema statutului de cobeligerant al țării noastre nu a fost abordată de istoricii străini, în mod expres, ci doar parțial. Problemele privind România au fost integrate în discuțiile complexe privind Europa Centrală și de Est, raporturile dintre Aliați, problema sferelor de influență. Istoricii români care s-au preocupat de această problemă sunt, în general, de părere că România a fost nedreptățită la sfârșitul marii conflagrații prin neacordarea statutului de cobeligeranță, solicitat atât de des, și pentru obținerea căruia a făcut eforturi deosebite.

După eșuarea încercărilor de încheiere a unui armistițiu cu Națiunile Unite, începând cu 24 august 1944, orele 4 a. m., când România intră în războiul antihitlerist, diplomația de la București solicită recunoașterea

[114] Vezi pe larg Anexa nr. 13.

cobeligeranței. Puterile Aliate și Asociate au recunoscut acest fapt prin trei dintre articolele Convenției de Armistițiu, semnată la Moscova, în 12 septembrie 1944. Ulterior, pe măsură ce aportul uman și material al țării noastre la războiul antihitlerist devenea tot mai evident, România a intervenit, pe canale diplomatice, pentru recunoașterea cobeligeranței la conferințele preliminare ale păcii, desfășurate la Londra, Moscova, Paris, New York. Aceste conferințe, însă, nu au luat în considerare cererea României, invocându-se, printre altele, participarea României la războiul împotriva Uniunii Sovietice alături de Germania lui Hitler, mai mult chiar, diminuându-se contribuția noastră la război, după 23 august 1944.

România a fost tratată la Conferința de Pace de la Paris ca o țară învinsă, statut inserat și în textul Tratatului de pace semnat la 10 februarie 1947.

Acest fapt ne determină să analizăm problema cobeligeranței României pornind de la definirea noțiunii de stat cobeligerant, analizând apoi faptele, declarațiile oficialilor români și străini, articolele apărute în presa vremii, dar mai ales vom face recurs la documente inedite extrase din diferite arhive române sau străine.

Dicționarele de drept internațional definesc cobeligeranța ca fiind situația în care se află un stat care participă la un conflict armat alături de alte state, împotriva unui inamic comun, fără a face parte din alianța cu statele alături de care participă la luptă. În această situație se află, de regulă, statul care la începutul ostilităților luptă alături de un grup de state, iar apoi întoarce armele împotriva acestora.[115] Cobeligeranța creează efecte pe planul răspunderii internaționale, statul cobeligerant având dreptul să ia parte, alături de celelalte state beligerante, la încheierea păcii, să devină parte contractantă la Tratatul de Pace și să beneficieze de reparații de război.

Negocieri preliminare Convenției de Armistițiu

Statutul României, din acest punct de vedere, s-a discutat cu mult înainte de evenimentele din 23 august 1944. Pentru prima dată în decursul desfășurării conflagrației mondiale, problema cobeligeranței a

[115] *Dicționar de Drept internațional public*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1982, p. 52.

fost ridicată cu ocazia negocierilor secrete desfășurate atât la Cairo cât și la Stockholm. Numeroși autori[116] amintesc, printre propunerile pe care românii le-au adresat Aliaților, și acordarea statutului de cobeligeranță, aceasta îndreptățindu-i, conform definiției, să participe la încheierea Tratatului de pace și să aibă dreptul la despăgubiri. Istoricul Paul Quinlan subliniază[117] că în timpul negocierilor secrete începute la Cairo la 17 martie 1943, prințul Știrbey, emisarul lui Maniu, a declarat că atât opoziția cât și guvernul vor să capituleze. Dacă Antonescu ezită sublinia acesta -, Maniu era pregătit să răstoarne regimul. Liderul opoziției cerea, în schimb, trei asigurări: menținerea independenței României, respectarea drepturilor sale teritoriale și redobândirea Transilvaniei, precum și statutul de cobeligeranță.

În același sens trebuie menționată comunicarea prințului Știrbey către Mihai Antonescu, datată 7 aprilie 1944, la Ankara, cu privire la punctul de vedere al guvernului sovietic ca trupele române să se predea rușilor în perspectiva obținerii unui statut de cobeligeranță. Se cerea ca guvernul român să delege o persoană competentă, sau pe unul dintre generalii prizonieri în Rusia, spre a stabili un contact direct între cele două comandamente, în scopul rezolvării problemelor practice în legătură cu ajutorul militar mutual împotriva germanilor. Emisarul român își exprima îngrijorarea față de faptul că, deși au trecut șapte zile, „nu s-a primit nici un răspuns și nu s-a confirmat primirea comunicării privitoare la această propunere care, dacă nu *de jure*, cel puțin *de facto* ar stabili legături de cobeligeranță”.[118]

Poziția guvernului american față de propunerile înaintate de partea sovietică relativ la condițiile de pace cu România a fost fixată în urma discuțiilor dintre Marele Stat Major Unit (în continuare Joint Chieff of Staff) și Departamentul de Stat. Reprezentând punctul de vedere al JCS, generalul G. C. Marshall arăta, într-o notă adresată Secretarului de Stat, că guvernul american trebuia să-și dea consimțământul la prevederile militare ale condițiilor propuse, nici o considerație politică neputând să prevaleze față de gravitatea situației. Se arăta, de

[116] Harrington, J. Courtney, *op. cit.*, p. 35 și urm.; P. Quinlan, *op. cit.*, p. 35.

[117] P. Quinlan, *op. cit.*, p. 35.

[118] Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71/1920–1944, *Turcia, Telegrame*, Ankara 1944, vol. 6, f. 186.

asemenea, că acceptarea acestor condiții de către România ar duce la situația ca acest stat să ia asupra sa statutul de cobeligeranță cu Aliații.[119] Istoricul american Harrington este de părere că termenii de Armistițiu erau, în esență, niște condiții sovietice de pace. Pe 8 aprilie 1944 delegațiile britanică și americană au acceptat propunerile sovietice. Acestea s-au îndepărtat de „capitularea necondiționată" oferind României un statut echivalent cu cel de cobeligeranță, în cazul în care aceasta ar fi luptat, în mod activ, împotriva germanilor.[120] România era încurajată să opună rezistență Ungariei în vederea restituirii Transilvaniei, integral sau în cea mai mare parte. Țara noastră avea să recunoască, în schimb, alipirea Basarabiei și a Bucovinei de Nord la Uniunea Sovietică.

Din toate relatările de mai sus se desprinde concluzia că termenii oferiți de Aliați în acel moment constituiau o deviere clară, definitivă, de la principiul capitulării necondiționate, rezervat statelor învinse, foste aliate ale Axei. Trebuie menționat că inițial, după Casablanca, Aliații nu erau interesați de încheierea vreunei păci separate cu inamicul. Aducem ca argument în acest sens telegrama Secretarului de Stat, Cordell Hull, adresată la 18 noiembrie 1943 ambasadelor SUA la Madrid, Stockholm, Berna, Lisabona și Ankara referitoare la eventualele „cereri de indulgență" ale României. Se arăta punctual: 1. capitularea imediată a României ar fi în interesul cauzei aliate; 2. aliații nu sunt interesați de nici o altă propunere de capitulare decât necondiționtă. Orice propunere de capitulare necondiționată trebuie să fie prezentată principalilor trei aliați, de un reprezentant al guvernului român pe deplin autorizat. Nu văd nici un motiv ca românii să aștepte sau să primească vreo indicație sau semnal din partea aliaților înainte de a întreprinde vreo acțiune din partea României. La rândul său Foreign Office-ul a ținut ca guvernul român sa fie informat prin mijloace specifice ca eventuala cerere a României de capitulare necondiționată pe lângă cele trei mari puteri se indică a fi făcută „înainte ca zona operațiilor pe frontul de răsărit să fi ajuns la frontiera României"[121]. Așadar, misiunea Cretzianu, apoi

[119] Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea Război Mondial*, Ed. Științifică și enciclopedică, București, 1988, p. 260.

[120] Harrington, *op. cit.*, p. 35.

[121] *Apud* M. Fătu, *Consens pentru salvarea națională 1940–1944*, Ed. Ministerului de Interne, București, 1996, p. 272 și urm.

Știrbey-Vișoianu ca și celelalte misiuni de Madrid, Berna, Stockholm, vizau ameliorarea tratamentului preconizat României de către Aliați, ca țara inamică ce urma a fi scoasă din război, în aceleași condiții juridico-militare ca și Germania – capitulare necondiționată.

Dar, începând cu luna martie 1944, în schimbul de mesaje dintre Antonescu și Maniu, pe de o parte, și aliații occidentali și URSS pe de altă parte, deși se folosește în continuare termenul de capitulare, acesta nu mai este urmat întotdeauna și obligatoriu de complementul său, „necondiționată”. Anglia și Uniunea Sovietică par, la această dată, să dorească participarea României la lupta împotriva nemților, fără a mai condiționa cooperarea de cerința capitulării necondiționate. Pentru a salva aparențele și a nu îl irita pe Roosevelt, în mesajele schimbate cu acesta se folosește, totuși, termenul capitulare, chiar dacă se face de o manieră nuanțată, atunci când se are în vedere propunerea ca diviziile românești din Crimeea și de la Nistru să se „predea” rușilor, care urmau, la rândul lor, să le aducă pe frontul de la Iași pentru a fi din nou integrate în armata română care, sub comanda mareșalului Antonescu, să întoarcă armele împotriva Germaniei. Scopul propus al acestei echilibristici aliate, așa cum au dovedit-o ulterior evenimentele, era să adopte față de România o conduită specifică, potrivit căreia, fără a se mai insista asupra formulei capitulării necondiționate de tip rooseveltian, să se asigure angajarea potențialului economic și militar al țării de partea luptei contra lui Hitler, într-un moment critic al evoluției conflictului, al cărui final era departe de a fi întrezărit, fără a se lua față de România obligații ferme privitoare la viitorul său. Era ceea ce se cheamă, în limbajul diplomatic consacrat, „capitulare activa”.[122]

Răsturnarea regimului antonescian a coincis, automat, cu încetarea stării de beligeranță a României de partea Axei fasciste, fapt făcut cunoscut opiniei publice imediat prin Proclamația regală, iar din cursul nopții de 23/24 august 1944, o dată cu înrolarea *de facto a* țării noastre în tabăra Națiunilor Unite, situație consacrată și *de jure* la 24 august 1944, orele 16: 30, prin declarația oficială de război a guvernului Constantin

[122] A. Preda-Mătăsaru, *Tratat de relații internaționale moderne și contemporane (1648–1947)*, Ed. Lumina Lex, 2001, p. 03.

Sănătescu, difuzată de posturile centrale de radio[123]. Aceste declarații consemnau cu fidelitate faptele, știut fiind că unități ale armatei române au inițiat acțiuni contra Wehrmachtului încă din timpul nopții de 23–24 august 1944, și că în urma represaliilor dictate de Adolf Hitler împotriva forțelor din București, guvernul Sănătescu a dispus difuzarea Proclamației ce făcea cunoscută declararea oficială a stării de război între România și Germania nazistă. Trebuie remarcat că România nu a menținut relații diplomatice cu nici unul dintre ultimele state „aliate" ale Reich-ului: la 30 august rupe relațiile cu Ungaria și anunță că nu recunoaște pe nici unul dintre „aliații" marionetă ai lui Hitler, anume Croația, Slovacia, republica fascistă a lui Mussolini, iar peste două luni va rupe relațiile diplomatice și cu Japonia. În felul acesta se confirmă nu numai *de facto*, ci și *de jure* retragerea României din Axa fascistă.[124] România s-a angajat, totodată, să semneze Armistițiul cu Națiunile Unite, prin care urma să se consfințească oficial sfârșitul ostilităților cu acestea.

Prin actul de la 23 august 1944 factorii responsabili ai țării au avut în vedere, în primul rând, evitarea capitulării necondiționate.

Proclamația Regelui Mihai I, difuzată la radio în seara zilei de 23 august 1944 nu are nimic comun cu acceptarea, de către România, a capitulării necondiționate în termenii formulați de Roosevelt la Casablanca în 1943, ci reprezintă opțiunea liberă a poporului român de a ieși din războiul dus de Axă, precum și hotărârea irevocabilă a țării de a se alătura coaliției antihitleriste. Guvernul român, totalitatea partidelor și organizațiilor politice, întreaga opinie publică românească erau pe deplin îndreptățiți să considere că starea de armistițiu, în fapt, între România și Națiunile Unite era o realitate de necontestat, că din dimineața zilei de 24 august 1944 România, teritoriul, resursele și disponibilitățile sale materiale și umane vor fi tratate ca aparținând unui stat cobeligerant cu Națiunile Unite. Pe această poziție s-au situat din primul moment oficialitățile românești și implicit delegația română

[123] „România consideră de aici înainte Națiunile Unite ca națiuni prietene. Recunoașterea de către guvernele din Moscova, Londra și Washington a nedreptății făcute României prin dictatul de la Viena deschide posibilitatea ca armatele românești, alături de armatele aliate, să elibereze Transilvania de nord de sub ocupația străină." (I. Scurtu, Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 464.)

[124] *Ibidem*.

sosită la Moscova în seara zilei de 29 august 1944, care într-o serie de memorii și întrevederi a solicitat aplicarea stării de armistițiu și a statutului de cobeligeranță chiar înainte de semnarea oficială a Convenției de Armistițiu[125].

Era România îndreptățită, în acel moment, să aspire la recunoașterea statutului de cobeligeranță? S-ar părea că da. Afirmația se bazează nu doar pe promisiunile făcute anterior de Aliați, ci mai ales pe faptul că gestul României se integrează complet în definiția termenului de „cobeligerant", așa cum specificam mai sus.

De altfel, în majoritatea luărilor de poziție din acele zile ale posturilor de radio aliate, precum și în declarațiile oamenilor politici se folosește puțin sau deloc termenul de capitulare necondiționată.

În acest sens, sunt semnificative aprecierile lui Cordell Hull, Secretarul de Stat american, care afirma imediat după evenimentele de la 23 august 1944: „Germania pierde primul dintre sateliții săi. Naziștii trebuie să știe că stăpânirea lor în Balcani se prăbușește…de acum înainte România este un nou aliat în tabăra Națiunilor Unite, ea manifestându-și voința de a se alătura la lupta ce se duce împotriva inamicului comun"[126].

Radio Londra își informează ascultătorii, în seara zilei de 24 august 1944 că „România nu a capitulat, ci luptă acum în continuare alături de Aliați. Noul guvern român a hotărât mobilizarea tuturor forțelor naționale pentru noua luptă împotriva germanilor și alături de Aliați. Prin actul României zilele lui Hitler sunt numărate, iar soarta tuturor țărilor balcanice pecetluită".[127] În aceeași zi, buletinul de știri al postului de radio american din Europa se exprima: „De acum înainte România este un nou aliat în tabăra Națiunilor Unite, ea manifestându-și voința de a se alătura la lupta ce se duce împotriva inamicului comun".[128]

Buletinul de știri al agenției „Reuter" afirmă: „Capitularea României și eliberarea Parisului marchează pagina neagră a războiului dus de Germania. Termenii armistițiului nu sunt încă dezvăluiți, iar aspectul

---

[125] T. Udrea, *Preliminariile semnării Convenției de Armistițiu între România și Națiunile Uni*te, în „Revista de Istorie", nr. 8/1987, Tomul 40, Ed. Academiei RSR, p. 781.

[126] *Apud* Al. Cretzianu, *Ocazia pierdută*, Institutul european, Iași, 1995, p. 72.

[127] A. Preda-Mătăsaru, *op. cit.*, p. 304.

[128] *Apud* R. M. Mocanu, *România, marele sacrificat al celui de-al doilea Război Mondial*, Documente, București, 1994, Documentul 134.

general al situației nu poate fi văzut clar. Depinde, de exemplu, de natura condițiunilor sovietice dacă România poate fi acceptată ca aliată. Prin ieșirea din luptă a României, Germania pierde mult mai mult decât petrolul românesc, și așa destul de redus ca producție în urma bombardamentelor aliate. Întregul edificiu german din Balcani începe să se năruie, iar efectul capitulării României asupra Bulgariei și Ungariei va fi ca acela al unui șoc electric de o deosebită violență. De asemenea, chiar Finlanda se va resimți. Consecințele pentru viitorul mers al războiului sunt incalculabile”.[129]

Se folosesc, deci, expresii ca „România nu a capitulat”, „retragerea României din Axă”, „trecerea României de partea aliaților”, evitându-se, cu puține excepții, termenul de „capitulare necondiționată”.

La 25 august 1944 intervine declarația făcută de Molotov, la care au aderat și ceilalți aliați ai URSS-ului. În declarație se arăta, printre altele, că Uniunea Sovietică nu are de gând să anexeze vreo parte din teritoriul românesc sau să schimbe regimul politic și social al României sau să aducă vreo atingere independenței României: „dacă Armata română întoarce armele împotriva cotropitorilor germani și, umăr la umăr cu Armata Roșie, izgonește pe germani din România și pe unguri din Transilvania, ea va avea sprijinul total al Uniunii Sovietice; acesta este cel mai bun mijloc pentru România de a obține pacea din partea aliaților”.[130] Această declarație, alăturată consecințelor și importanței strategice și tactice ale actului de la 23 august 1944 pentru viitorul curs al războiului, îndreptățeau guvernul român să ceară și să obțină, la Moscova, unde o delegație română se deplasase în vederea semnării Armistițiului, statutul de aliat, sau, cel puțin, de stat cobeligerant.

La 27 august 1944 ministrul român al afacerilor externe, Grigore Niculescu-Buzești, prin comunicarea făcută Legației române din Ankara, transmitea ambasadorilor Angliei și Statelor Unite rugămintea noului guvern de a fi sprijinit cu trupe aeropurtate și de a susține cererea României de recunoaștere a calității de țară aliată[131]. A doua zi, o nouă comunicare conține recomandările noului guvern asupra modalităților

---

[129] *Ibidem*, Documentul 135.

[130] V. Fl. Dobrinescu, S. Pârvu, *Marile puteri și problema cobeligeranței României din anii 1944–1945*, în „Cercetări istorice”, nr. 14–15/1983–1984, Iași, Muzeul de istorie, p. 280.

[131] R. M. Mocanu, *op. cit*, Documentul 143.

de purtare a tratativelor de la Moscova, în scopul încheierii armistițiului, în condițiile luptei armatei române alături de Aliați, împotriva Germaniei. La punctul sapte al comunicării se arăta: „Guvernul român, care este, de pe acum, în situațiunea de fapt a cobeligeranței, dorește a i se recunoaște de către Națiunile Unite calitatea de aliat".[132]

Arătam, la un moment dat, că au fost și excepții printre cei care găseau justificată susținerea României. Din nefericire pentru noi, aceste opinii nu au rămas la nivelul declarațiilor făcute în presă, ele au fost preluate sau au oglindit concepția factorilor de decizie în problema acordării cobeligeranței pentru țara noastră.

La 25 august 1944, în aceeași zi cu declarația lui Molotov, Agenția A. F. I. din Londra exprima îndoiala cercurilor politice londoneze față de promisiunile sovieticilor de a nu îngreuna condițiile de armistițiu cu România: „Problema care se pune astăzi este următoarea: Condițiile actuale ale Rusiei sunt, oare, tot atât de favorabile ca și acelea care au constituit baza convorbirilor? Proclamația Regelui Mihai tinde să confirme această ipoteză. Cercurile informate din Londra își exprimă, însă, îndoiala în această privință. Părerea lor este că defecțiunea României este astăzi mult mai puțin utilă decât acum trei luni. Pe de altă parte, când Regele Mihai vorbește despre România ca «aliată» vrea, desigur, să spună, în cel mai bun caz, «cobeligerantă». Nu se disprețuiește, desigur, în nici un caz, valoarea acestei colaborări, dată fiind ura permanentă a românilor față de unguri. Se pune, însă, întrebarea dacă hotărârea luată de Regele Mihai și de sfetnicii săi va fi de ajuns pentru a aduce armatele sovietice la porțile Europei centrale prin câmpia Ungariei. Totul depinde de rapiditatea executării ordinelor. Se pare că germanii nu au trupe multe în România și nu este deloc sigur că ei vor face sacrificii mari pentru a păstra regiunea petroliferă Ploiești. Germania este prea categoric înfrântă pe plan militar pentru a mai da o atât de mare importanță petrolului din România. Valoarea loviturii de stat este, așadar, micșorată, în raport direct cu descreșterea importanței pe care petrolul român o are pentru Germania. O hotărâre similară a Bulgariei – dacă ea va fi luată – va avea o importanță tot atât de limitată. Bulgaria are avantajul că posedă o armată aproape intactă, dar se înșeală profund dacă își închipuie că va putea negocia cu folos ruptura sa cu Germania.

[132] *Ibidem*, Documentul 148.

În momentul de față, succesul pe teren militar este prea sigur pentru Aliați, pentru ca el să nu fie urmat de succese pe teren diplomatic”.[133]

Dacă respectiva agenție se înșela în ceea ce privește importanța petrolului românesc și a poziției geostrategice a României în planurile de război ale lui Hitler, fapt ce va reieși cu prisosință din reacția acestuia (avem în vedere ordinul dat de Führer pentru a se forma un nou guvern condus de un general progerman, bombardarea capitalei, declarația de război din 24 august), reporterii aveau fără îndoială dreptate în privința opiniei factorilor de răspundere privind cobeligeranța României. Acest lucru reiese din modul de desfășurare a convorbirilor de la Moscova, unde delegația României se deplasase pentru a semna Armistițiul cu Națiunile Unite. Convenția s-a semnat, abia la 12 septembrie 1944, dar nu a acordat României, cum nu o va face nici Conferința păcii din 1946, regimul la care, după modelul Italiei, se aștepta și țara noastră: nu beligeranța, ci calitatea de cobeligerant al Națiunilor Unite.

Tergiversarea semnării[134], pe lângă faptul că înrăutățea grav situația României, a dus, în final, la o rezolvare nefavorabilă a susținerilor reprezentanților noștri. Delegația română sosită la Moscova în seara zilei de 29 august 1944, într-o serie de memorii și în cadrul a numeroase întrevederi a solicitat aplicarea, în fapt, a stării de armistițiu și a statutului de cobeligeranță chiar înaintea semnării oficiale a Convenției de Armistițiu. În cursul nopții de 10 spre 11 septembrie delegația română a primit în sfârșit, în a 18-a zi de când România era angajată în războiul antihitlerist, textul proiectului de armistițiu. Într-o primă ședință protocolară s-a făcut doar comunicarea și prezentarea textelor, urmând ca în cursul zilei de 11 septembrie delegația română să fie invitată spre a-și exprima observațiile la text.

Într-un prim memoriu al delegației noastre înaintat guvernului sovietic se arăta că „România se găsea de drept în stare de armistițiu cu URSS, Marea Britanie și Statele Unite de la 23 august, orele 22 și 20 de minute”, adică din momentul în care fusese anunțată public ieșirea

---

[133] *Ibidem*, Documentul 141.

[134] Există diverse puncte de vedere asupra cauzelor acestor amânări. Unii susțin că era vorba de sovietici, care vroiau să ocupe întreaga țară pentru a putea impune termeni mai duri; Quinlan susține că tergiversarea era cauzată de Marea Britanie care dorea să-și consulte dominioanele. (P. Quinlan, *op. cit.*, p. 35)

României din război și acceptarea armistițiului oferit de Marile Puteri Aliate încă din aprilie 1944. În continuare, se arăta că în 24 august orele 4 dimineața trupele române, conform ordinului primit, au început operațiunile contra forțelor germane în zona București. Prin Declarația guvernului român din 25 august, starea de război cu Germania a fost proclamată oficial.

În principiu, obiecțiile românești la textul inițial se refereau la faptul că toate obligațiile asumate prin Convenție să fie aduse la îndeplinire sub controlul guvernului român cobeligerant, Comisia Aliată (Sovietică) de Control (în continuare CASC), urmând a interveni doar în măsura în care aceste obligații nu ar fi fost respectate. După cum arăta Vișoianu, dacă aplicarea armistițiului s-ar face sub controlul strict al CASC, ar însemna că România are toate dezavantajele unei țări ocupate, dar și toate obligațiile unei țări eliberate. Molotov a replicat că măsurile de control nu lezează independența României, că ele sunt doar temporare și rezultă din necesitățile războiului. În legătură cu prezența trupelor sovietice pe teritoriul României și după încheierea războiului, Molotov a obiectat că e prematur să se discute această problemă, dar că rezultă din spiritul acordului că staționarea trupelor sovietice nu va impieta asupra independenței și suveranității țării. Ambasadorul Marii Britanii, venind în sprijinul precizărilor făcute de Molotov, a arătat că și Franța era plină de trupe aliate fără un acord special în acest sens, deci România era îngrijorată fără motiv, ambasadorul nord-american considera și el că e prematur să se discute această problemă, dar că probabil trupele sovietice vor fi retrase.

Referindu-se la problema cobeligeranței, Molotov a dat asigurări. „Într-un anumit timp, guvernele aliate vor fi de acord să acorde României cobeligeranța. În acest scop, guvernele aliate au făcut cuvenitele schimburi de vederi.” Ambasadorul britanic și cel american au sprijinit deplin punctul de vedere exprimat de diplomatul sovietic, ceea ce a creat printre reprezentanții români impresia că acordarea cobeligeranței era, în principiu, acceptată de Marile Puteri Aliate, urmând să existe o anumită întârziere în declararea sa publică.

„Cuvenitele schimburi de vederi” între guvernele aliate, la care făcea referire Molotov, în legătură cu acordarea cobeligeranței pentru România, au avut, într-adevăr, loc, însă ele nu au fost în sensul în care se

aștepta delegația noastră. Aducem în discuție un document pus la dispoziție de Arhiva Ministerului Politicii Externe al Federației Ruse[135] în care se face referire la un schimb de scrisori între V. M. Molotov și ambasadorul extraordinar și plenipotentiar al Marii Britanii, Archibald Clark Kerr. În scrisoarea lui V. M. Molotov catre A. C. Kerr, datată 14 septembrie 1944, se menționează: „guvernul sovietic împărtășește opinia guvernului britanic[136] despre inoportunitatea acordării pentru România a statutului de cobeligeranță și stabilirii relațiilor diplomatice, avându-se în vedere că, după semnarea Convenției de Armistițiu, relațiile Puterilor Aliate cu România vor fi reglementate de către Comisia Aliată de Control".[137]

Într-un raport al ambasadorului Averall Harriman către Casa Albă, la 15 septembrie 1944, se menționează: „A fost evident că rușii veniseră la aceste negocieri hotărâți ca ei să se simtă cât mai în largul lor, iar ca noi să le dăm cât mai multă mână liberă în stabilirea condițiilor de armistițiu și în tratamentul ulterior al românilor. Această atitudine este în mod indiscutabil bazată pe faptul că România este vecină și ei o justifică prin aceea că au avut cel mai mult de suferit de pe urma ostilităților românești și că au avut contribuția cea mai mare în scoaterea României din războiul dus de partea Germaniei. Prin atitudinea, de-a lungul negocierilor, Statele Unite au încercat să se supună stării de spirit descrise mai sus, ceeea ce a fost apreciat de ei în consecință. Ei socotesc, cred eu, că noi ne-am conformat unei înțelegeri tacite că România este zonă de interes predominant sovietic în care noi nu trebuie să ne amestecăm". … „Deși delegațiile mixte sovieto-anglo-americane s-au întâlnit, în total, timp de 7 ore cu românii, discuții serioase asupra vreunui punct al condițiilor de armistițiu au fost puține. Molotov, care avea funcția de președinte al delegațiilor aliate, nu a analizat în detaliu nici un argument și nici o propunere avansată de români. Deși le-a îngăduit să vorbească timp îndelungat, el nu a ținut seama de nici un considerent…El a reamintit în nenumărate rânduri că ei (românii) au mers până la Stalingrad alături de germani și că acțiunea lor de a fi părăsit tabăra germană s-a produs în momentul în care ea a fost dictată

[135] *Apud* R. Ciuceanu, I. Chiper, *Misiunile lui A. I. Vîșinski în România (Din istoria relațiilor româno-sovietice 1944–1946), Documente secrete*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 1997, documentul nr. 5.

[136] *Ibidem*; se avea în vedere scrisoarea lui A. Clark Kerr din 9 septembrie 1944, deci înainte de semnarea, de către România, a Convenției de Armistițiu.

[137] *Ibidem.*

de considerente militare zdrobitoare și incontestabile … Este încă greu de prevăzut rolul pe care reprezentanții noștri îl vor juca în România în timpul perioadei de armistițiu. Concepția inițială rusească pare să fi fost că funcțiile reprezentanților noștri în Comisia de control ar fi strict limitate la acelea de intermediari între guvernul nostru și Comandamentul sovietic. În acest caz, informațiile privind activitatea de control a Comandamentului sovietic ar fi furnizate reprezentanților noștri dacă și când autoritățile sovietice competente vor considera necesar și vor aproba ca ele să fie furnizate și nu trebuie să se considere ca de la sine înțeles că reprezentanții noștri ar putea să trateze direct cu oficialitățile guvernului român. În mare parte, eficiența autorităților noastre din România va depinde de măsura în care autoritățile de poliție românești și rusești vor permite să ia legătura in particular cu oficialități și cetățeni români și să participe în general la viața comunității”[138].

În privința cobeligeranței, Vîșinski i-a spus lui Harriman „că ar fi prematur să se facă această concesie românilor în avans”, dar a fost de acord cu Sir Kerr că „ar trebui să li se permită să spere că ar putea să o câștige”. Harriman și-a dat acordul asupra acestei maniere de abordare. După consultarea colegilor săi, Vîșinski a spus: „guvernele aliate vor fi cândva de părere să acorde României statutul de cobeligeranță”. În acest context, Molotov a inaugurat un „Ce ați căutat la Stalingrad?” Totuși, nu respinge complet propunerea română ci, din contra, a spus că se reține, dar că se va analiza la Conferința de pace, ceea ce l-a făcut pe Vișoianu să creadă că „pe măsură ce colaborarea noastră militară va progresa și va fi satisfăcătoare, ni se va acorda și cobeligeranța.”

În conformitate cu aceste schimburi de vederi, Convenția de Armistițiu, „negociată” la Moscova, și mai târziu Tratatul de Pace din 1947 consacrau statutul de țară învinsă pentru România, precum și conduita trupelor de ocupație sovietice, care până la retragerea lor în anul 1958 au intervenit decisiv în treburile interne ale țării. Convenția a fost semnată în noaptea de 12/13 septembrie 1944 de mareșalul Uniunii Sovietice Rodion Malinovski, împuternicit pentru aceasta de cele trei guverne. [139]

[138] *Apud* Gh. Buzatu, D. Beldiman, *op. cit.*, p. 355.

[139] Delegația română îi cuprindea pe prințul Barbu Știrbey, Ghiță Popp, Dumitru Dămăceanu, Lucrețiu Pătrășcanu, Ion Christu, C. Vișoianu. Delegația aliată condusă de V. M. Molotov a fost formată din A. I. Vîșinki și I. M. Maiski, locțiitorii lui Molotov, W. A. Harriman pentru SUA și A. Clark Kerr pentru Marea Britanie.

Convenția are zece articole și sase anexe și însumează clauze de ordin militar, politic, economic, financiar și administrativ.[140] Documentul definea statutul juridic internațional al României până la semnarea Tratatului de Pace și îndeosebi relațiile ei cu Marile Puteri. Textul depășea conținutul unei Convenții de Armistițiu și avea reglementări care, în mod normal, ar fi trebuit să se regăsească și să facă obiectul Tratatului de Pace. Semnată în zorii zilei de 13 septembrie, dar datată 12 septembrie 1944, Convenția consacra transformarea României într-un stat ocupat de forțele aliate, dar în numele cărora acționau doar cele sovietice, prezente în România și asistate de misiunile militară, britanică și americană.

România era pusă în fața unui minitratat de pace, ce reglementa numeroase aspecte: încetarea luptei împotriva Națiunilor Unite; declanșarea luptei împotriva Germaniei și a Ungariei; cedarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord în favoarea Uniunii Sovietice; repatrierea prizonierilor de război; eliberarea tuturor persoanelor arestate pe baza unor acțiuni în favoarea Statelor Unite sau a simpatiei pentru această țară; predarea tuturor materialelor de război ale Germaniei și ale țărilor-satelit, inclusiv a navelor militare și a flotei comerciale românești; plătirea de daune în valoare de 300 milioane de dolari, în natură, pe parcursul a șase ani; restituirea către Uniunea Sovietică a tuturor materialelor luate în perioada în care armata română ocupase teritoriul sovietic; acceptarea preluării controlului tuturor formelor de comunicație de către Înaltul Comandament (Sovietic) al Aliaților; satisfacerea tuturor drepturilor și intereselor legale ale SUA și ale cetățenilor acestora în bună stare; sprijin în ceea ce privește arestarea și judecarea criminalilor de război; desființarea tuturor organizațiilor fasciste; reluarea controlului civil de către România în cele mai multe zone, în vederea respectării indicațiilor Înaltului Comandament (Sovietic) al aliaților mai mult decât atât, prevederile – ce urmau a fi confirmate într-o conferință de pace ulterioară –, anula Dictatul de la Viena, iar Transilvania era restituită României.

Una dintre cele mai importante părți ale armistitiului era Articolul 18. Acesta desemna Comisia de Control a Aliaților, care trebuia să

[140] Anexa nr. 13.

supravegheze și să controleze respectarea condițiilor de armistițiu, sub îndrumarea și comanda Înaltului Comandament (Sovietic) al Aliaților, până la încheierea păcii. Articolul 18 s-a dovedit a fi cheia controlului sovietic asupra României. Prin titulatura „Înaltul Comandament (Sovietic) al Aliaților”, guvernul de la Washington înțelegea, cu naivitate, că „întâmplător, comanda militară o deține un general sovietic. Aceasta nu înseamnă că acesta acționează fără a ține seama de dorințele celorlalți membri ai Comisiie de Control, generalul britanic și cel american”.[141] Însă, Molotov știa exact ce înseamnă această titulatură, dată fiind prezența armatei sovietice în România. Numai reprezentantul sovietic avea autoritatea de a da ordine guvernului român; reprezentanții sovietici ai Comisiei dețineau puterea executivă, iar cei anglo-americani aveau să fie tot atât de neînsemnați în ceea ce privește luarea deciziilor ca și reprezentanții sovietici din Comisia de Control pentru Italia.[142]

În ansamblu, Convenția de Armistițiu a fost apreciată de Iuliu Maniu cu prilejul discutării documentului în ședința din 15–16 septembrie 1944 a guvernului din București: „o adevărată capitulație, nu un contract liber de armistițiu”.[143]

Istorioagrafia română și străină abundă de opinii în acest sens. Astfel, Platon Chirnoagă apreciază că: „Rusia a devenit stăpână în România nu numai prin actul capitulării de la 23 august, ci și prin condițiile Armistițiului semnat la 12 septembrie. Dacă un armistițiu ar fi fost semnat înainte de 23 august, ar fi avut condiții pe care mareșalul Antonescu le-ar fi discutat și acceptat, iar rușii ar fi fost obligați să le respecte, așa cum le-au respectat pe acelea ale armistițiului cu Finlanda. Cum armistițiul român n-a fost discutat, ci impus la Moscova când România era ocupată de armatele rusești, documentul care poartă acest titlu a fost, în fond și în formă, o confirmare a capitulării”.[144] În continuare autorul citează opiniile istoricilor R. H. Marckham și Henri Prost despre evenimentul în cauză: „Acest armistițiu a predat România cu mâinile și picioarele legate Uniunii Sovietice și a arătat că Marea Britanie

---

[141] N. J. Harrington, J. Courtney, *op. cit.*, p. 39.

[142] *Ibidem.*

[143] I. Scurtu, Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 489.

[144] Pl. Chirnoagă, *Istoria politică și militară a războiului României contra Rusiei sovietice, 22 iunie 1941 – 23 august 1944,* Ediția a-III-a, Ed. Fides, Iași, 1997, p. 247

și Statele Unite au capitulat în fața Rusiei. Rezultatul loviturii de stat a transformat România într-un stat vasal Uniunii Sovietice".[145] „Un act internațional, aprobat de Statele Unite și Marea Britanie, a predat România bunului plac al Uniunii Sovietice. Se va afla că așa a fost decis la Conferința de la Teheran din decembrie 1943".[146]

Deosebit de dură este critica adusă de N. Baciu: „documentul nu era un armistițiu, ci un dictat, o capitulare necondiționată. Redactarea propriu-zisă a Convenției de Armistițiu reprezenta cea mai diabolică mașinațiune realizată vreodată de un jurist. Scris intenționat în termeni vagi, generali, cu dublu sens, actul putea fi interpretat oricând în favoarea intereselor sovietice. Juriștii nu aveau ce să caute aici, semnificațiile juridice erau ordonate de comandamentul militar rus sau de șeful misiunii ruse".[147]

Istoricul Dennis Deletant considera că armistițiul era transformat de Stalin într-un cadru legal pentru asigurarea intereselor sale politice și economice în România. „În fapt, termenii acestuia constituiau baza pentru transformarea României într-un stat comunist".[148]

De altfel administrația americană, prin Averell Harriman, recunoștea că termenii armistițiului dau sovieticilor control nelimitat asupra economiei românești și putere politică pe perioada de aplicare a acestuia. Winston Churchill, în discursul său din Camera Comunelor, la 26 septembrie 1944 spunea că „Termenii armistițiului cu Finlanda și România poartă, inevitabil, amprenta dorinței sovietice".[149]

Și noi, asociindu-ne aserțiunilor sus menționate subliniem apăsat că după 23 august suveranitatea României a fost grav știrbită, statutul ei devenind unul de țară ocupată.

Așa cum am subliniat, deja, în această lucrare, prin semnarea Convenției, potrivit dreptului internațional, se inaugura regimul Armistițiului. Convenția a respins autoritatea suverană a guvernului român, atât sub raport politic cât și teritorial, limitând competențele administrației românești. Comandamentele sovietice din teritoriu nu recunoșteau dispozițiile guvernului român, cerând ca toate hotărârile acestuia să

---

[145] *Ibidem*.
[146] *Ibidem*.
[147] N. Baciu, *Ialta și crucificarea României*, Ed. Europa, Roma, 1983, p. 141.
[148] Vezi pe larg D. Deletant, *op. cit*.
[149] *Ibidem*.

fie semnate și de către Comandamentul Sovietic. La măsurile instituite de armata de ocupație s-au adăugat cele hotărâte de CASC, astfel că până la încheierea păcii, în România s-a menținut, cu toate consecințele dezastruoase, regimul de *occupatio bellica*, mai precis, sovietică.

Deși în text s-a evitat formularea „capitulare necondiționată", prevederile sale au consemnat neîndoielnic statutul de țară învinsă pentru România, ignorând fățiș atât eforturile cât și importanța actului de la 23 august, de altfel unanim apreciate de tot spectrul politic și militar din țările cu care România a negociat acest document internațional la Moscova. A fost cu rea credință ignorat și efortul de război pe care România urma să îl facă ulterior încheierii Convenției, atât pe front cât și în interiorul țării, puternic devastate de război.

Trebuie spus, totuși, că articolele 1, 11 și 19 recunosc cobeligeranța, chiar dacă nu o denumesc ca atare. Articolul 1: „Cu începere de la 24 august 1944, ora 4 dimineața, România … a rupt relațiile cu Germania și cu sateliții săi, a intrat în război și va duce războiul alături de Puterile Aliate împotriva Germaniei și Ungariei"; articolul 11: „luând în considerare că România nu numai că s-a retras din război dar a declarat război și în fapt, duce război contra Germaniei și Ungariei…"; Articolul 19: „.. Guvernul sovietic este de acord ca forțele sovietice să ia parte, în acest scop, în operațiuni militare, conjugate cu România, contra Germaniei și Ungariei".

Conform unei opinii exprimată în literatura de specialitate[150], prevederile acestor articole conțineau absolut toate elementele de bază ale unei alianțe militare, deoarece cuprindeau scopul operațiunilor, minimul forțelor de intervenție, subordonarea operativă, ajutorarea și facilizarea armatelor aliate pentru purtarea războiului. Ele precizau în termeni clari operațiunile pe care România trebuia să le execute și minimul de forțe cu care țara noastră urma să participe la războiul antihitlerist. Toate acestea conduc la concluzia că „era just și logic ca să se obțină recunoașterea cobeligeranței, calitate care ar fi prezentat multe avantaje pentru poziția noastră la viitoarea Conferință a păcii".[151]

---

[150] V. Fl. Dobrinescu, S. Pârvu, *op. cit.*, p. 280.
[151] *Ibidem*.

Toate acestea au îndreptățit România să continue demersurile pentru recunoașterea statutului de cobeligeranță. Regele Mihai I adresează un memoriu președintelui SUA la 24 ianuarie 1945, în care, *inter alia,* cere și recunoașterea statutului de cobeligeranță.[152] Spicuim câteva idei de importanță pentru problema în dezbatere: „România a constituit și continuă să formeze o bază de aprovizionare și alimentare de mare importanță pentru toate trupele sovietice care au luptat și luptă în Balcani și Ungaria. În plus, România a purtat și poartă în continuare războiul exclusiv cu propriile ei resurse fără a primi nici un sprijin de nicăieri de la Aliați. A avut pe front în permanență 14 divizii. Comunicatele de război din septembrie și octombrie 1944 date de Înaltul Comandament Sovietic care acționează alături de armata română sunt cea mai bună dovadă că acțiunile trupelor românești au fost luate în vedere. Luând în considerare toate evoluțiile începând cu 24 august 1944 și contribuția la cauza aliaților, opinia publică din România speră că reprezentanții Celor Trei Mari Puteri vor recunoaște țării calitatea de cobeligerant".[153]

---

[152] Memoriul, împărțit în 11 paragrafe, a fost înaintat cabinetului Președintelui Roosevelt abia la 5 martie 1945, de către William J. Donovan, director al Oficiului de Servicii Strategice (OSS); Documentul are 40 pagini dactilografiate plus o scrisoare semnată de suveranul României. Traducerea românească o găsim în Mircea Ciobanu, *Convorbiri cu Mihai I Al României*, Ed. Humanitas, 1991, București, pp. 246–259.

[153] Memoriul nu a ajuns niciodată la președintele Franklin Delano Roosevelt. Secretarul de Stat Edward Stettinius Jr. a trimis, la 21 aprilie 1945, următoarele instrucțiuni reprezentantului politic al Statelor Unite la București: „Nu se consideră oportun să să dea un răspuns formal scrisorii Regelui, având în vedere tonul și conținutul memoriului alăturat, într-o perioadă în care noi căutăm să ajungem la o bază comună cu Guvernul Sovietic în legătură cu situația României (referire la convorbirile tripartite, fără rezultat, de altfel, privind impunerea de către autoritățile sovietice a guvernului procomunist instalat la 6 martie 1945). Nu dorim, totuși, ignorând scrisoarea Regelui, să întărim impresia pe care el o poate avea că în Statele Unite nu există înțelegere pentru problema României. Sunteți, prin urmare, autorizat să-i spuneți Regelui că vi s-a comunicat să-l informați că președintele Roosevelt a primit scrisoarea și că acest guvern privește cu simpatie dorința României de a-și recâștiga locul printre națiunile independente și iubitoare de pace din lume. Ar trebui să evitați exprimarea oricăror puncte de vedere asupra memoriului, spunând pur și simplu, dacă se pune problema, că documentul a fost remis Departamentului de Stat spre studiere". (Dinu C. Giurescu, *Guvernarea Nicolae Rădescu*, Editura All, București, 1996, p. 129).

În același sens trebuie menționate și discuțiile purtate de diplomații români cu reprezentanții politici străini acreditați la București.[154]

La 4 ianuarie 1945 reprezentantul politic britanic în CASC, Jan Le Rougetel, informa Foreign Office-ul despre întrevederea avută cu o zi înainte cu C. Vișoianu, ministrul român al Afacerilor Străine, care îi sugerase că România „merita să i se acorde statutul de cobeligerant potrivit contribuției foarte mari – 14 divizii – pe care o acorda efortului de război al Națiunilor Unite”. Răspunsul Londrei a fost în sensul că Foreign Office-ul „nu prea era de acord” cu ceea ce britanicii numeau „acest mod cam ambiguu de recomandare pentru un stat care ne-a fost inamic”. În același document elaborat la Londra la 30 ianuarie 1945 se aprecia că în timpul negocierilor pentru armistițiu guvernul sovietic susținuse recunoașterea Bulgariei drept cobeligerantă și că „nu putem acum să sprijinim pe români fără să dăm rușilor posibilitatea de a reînnoi pretenția bulgară”.[155] Situația se va schimba, însă, ca urmare a cererii generalului Vinogradov, șeful părții sovietice în Comisia Aliată de Control pentru România, adresată prim-ministrului român în sensul că țara noastră să asigure încă zece divizii pentru a coopera cu Armata Roșie. Aceleași surse arată că generalul N. Rădescu aprobase această cerere, la 24 ianuarie 1945, dar ceruse, în schimb, ca țării noastre să i se acorde statutul de cobeligerant, ca autoritatea românească să fie restabilită în Transilvania și ca șase divizii să fie reținute în țară pentru menținerea ordinii și pentru a se asigura comunicațiile și aprovizionarea armatelor aliate. Față de o asemenea situație, Londra aprecia că deși descurajase ideea de a acorda statut de cobeligeranță României, ar fi greu să-și mențină această atitudine „dacă românii intenționează, cu adevărat, să dea 24 de divizii pe front”.[156]

Oficialitățile britanice sunt evazive atunci când sunt întrebate de reprezentanții presei asupra acordării cobeligeranței Romaniei sau leagă recunoașterea acestui statut de consimțământul tuturor puterilor aliate. Într-o conferință de presă ministrul de externe al Marii Britanii, Anthony

[154] Despre demersurile făcute în acest sens, precum și despre opiniile oficiale din SUA și Marea Britanie cu privire la cobeligeranța României am utilizat ca sursă V. Fl. Dobrinescu, S. Pârvu, *op. cit.*, pp. 280–282.

[155] *Ibidem*.

[156] *Ibidem*.

Eden, întrebat asupra acestei chestiuni, cere să i se formuleze în scris întrebarea. La 31 ianuarie chestiunea revine în discuțiile Camerei Comunelor. Deputatul laburist Ivor Thomas susține acordarea acestui statut pe baza faptului că România este a patra țară ca efectiv pe frontul de luptă împotriva Germaniei. Richard Low afirma în numele Foreign Office-ului: „Înainte ca României să i se acorde statutul de cobeligerant ar fi necesar, mai întâi, să se discute chestiunea cu guvernele sovietic și american. Nici un fel de astfel de discuții nu au avut încă loc". La 14 februarie 1945 deputatul conservator, Captain Duncan, îl întreba pe Eden, ministrul de dxterne, dacă este gata să acorde României statutul de cobeligerant, ca și Italiei, în virtutea faptului că are 17 divizii care luptă pentru Aliați și are pierderi de 100.000 de oameni începând cu august 1944. Și de această dată răspunsul a fost negativ.

Care era opinia cercurilor politice din Statele Unite? Reprezentantul politic american la București, Barry, îl informează pe Vișoianu că Washingtonul era de acord și aproba cobeligeranța României, dar că guvernele britanic și sovietic rămăseseră, încă, să fie convinse în această privință. Contele Halifax informa Foreign Office-ul că Departamentul de Stat l-a informat pe Barry că recunoaște dorința României de cobeligeranță, printre motive fiind prevederile art. 1 și 11 din Convenția de Armistițiu care recunoșteau contribuția României la operațiunile militare aliate și indicau că aceasta ia parte la război ca beligerant activ, precum și promisiunea făcută de Aliați la Moscova în sensul că României îi va fi acordat statutul de cobeligerant. Oficialii americani declarau că nu se opun cererii României, deși n-ar dori să ia inițiativa să o recomande, deoarece acest fapt ar fi, probabil, folosit de alți ex-sateliți ai Axei ca precedente pe care să-și bazeze propriile cereri de acordare a cobeligeranței.

La 19 martie, Ambasada americană de la Londra se adresa lui Eden subliniind că, „deși un asemenea statut ar avea înțelegere", oficialitățile de la Washington nu consideră perioada prezentă propice ca Aliații să facă un asemenea pas". Ambasadorului american i s-a cerut să informeze Londra că guvernul de la Washington consideră că „prezența politică a Aliaților de a nu acorda statut de cobeligeranță României ar trebui să rămână, pentru moment, neschimbată", și că „nicio decizie nu trebuie luată fără o consultare între guvernele sovietic

și american". Eden răspunde ambasadorului american John Winant, în deplin acord cu guvernul american, că „României nu trebuie să i se acorde, până în prezent, acest statut".[157]

Un alt moment important pentru demersurile oamenilor politici și ale diplomaților români pentru recunoașterea cobeligeranței l-a constituit Conferința miniștrilor de externe ai Marilor Puteri de la Paris, desfășurată în două sesiuni, 20 aprilie –16 mai și 16 iunie-12 iulie 1946, unde s-a discutat și proiectul Tratatului de Pace cu România. Textul acestuia, publicat simultan la Moscova, Washington, Paris și Londra, la 31 iulie 1946 a apărut în ziarele noastre la 3 august. Clauzele militare ale proiectului reflectau în mod direct faptul că România a fost tratată ca o țară învinsă, căreia nu i se recunoștea statutul de cobeligerantă. Clauzele militare nu țineau seama de aportul armatelor române la războiul împotriva Germaniei și Ungariei. Mai mult, între textul din preambul și celelalte clauze din proiect s-au strecurat o serie de inadvertențe. Astfel, în preambul nu se amintește nimic despre declarația de război a României împotriva Ungariei, notificată la 8 septembrie 1944, în contradicție cu ceea ce se afirma în art. 8. De asemenea, se aprecia inexact că România a participat activ la războiul împotriva Germaniei începând cu 12 septembrie 1944, deci după încheierea armistițiului de la Moscova, ceea ce nu era conform cu adevărul istoric, știut fiind că România a luptat activ împotriva Germaniei încă de la 24 august 1944.

Stipularea în proiectul de Tratat a calității de stat cobeligerant, a termenului de intrare în război la 24 august1944 și nu 12 septembrie, ca și precizarea faptului că România a purtat război și împotriva Ungariei aveau o importanță de principiu, prin aceasta modificându-se statutul juridic al României, fapt ce ar fi situat țara noastră alături de Puterile Aliate și Asociate, cu consecința schimbării naturii celorlalte articole ale proiectului Tratatului de Pace. Pentru modificarea acestor prevederi delegații români vor întreprinde o serie de demersuri în cadrul Conferinței de Pace de la Paris, desfășurată între 29 iulie și 15 octombrie 1946.

La 13 august 1946 delegația română și-a expus punctele sale de vedere, după ce la masa Conferinței fuseseră depuse importante

[157] *Ibidem.*

memorii și documente.[158] România avea convingerea că, după faptele de arme desfășurate în cadrul războiului antihitlerist, după ce eliberase nordul Transilvaniei, colaborând apoi efectiv la eliberarea Ungariei și Cehoslovaciei, îi vor fi recunoscute atât drepturile sale legitime asupra nordului Transilvaniei cât și statutul de țară cobeligerantă.[159]

În expozeul delegației române, prezentat de Gh. Tătărăscu, a fost exprimată satisfacția față de conținutul articolelor I și II din proiectul Tratatului de Pace, care declarau nulă și neavenită sentința arbitrară de la Viena, din 30 august 1940, și stabileau frontiera româno-ungară pe linia existentă la 30 ianuarie 1938.

Referindu-se apoi la celelalte părți ale Tratatului de Pace, diplomatul român a scos în evidență nu numai regretul, ci și uimirea guvernului român, care constata că în acest document nu exista nici o mențiune privind calitatea de stat cobeligerant a României. Poporul român, arăta el în expozeu, consideră că efortul militar și economic pe care l-a făcut în ultima fază a războiului îi conferă pe deplin dreptul de a revendica o atare calitate. Aceasta cu atât mai mult cu cât România a intrat în război la 24 august 1944, fapt stipulat și în articolul I al Convenției de Armistițiu, și nu la 12 septembrie 1944, cum se scria în preambulul Tratatului de Pace. În conformitate cu această stare de fapt, beligeranța României cu Germania și Ungaria nu a fost o consecință a Convenției de Armistițiu ci efectul Proclamației regale și al Declarației guvernamentale de la 23 august 1944, ambele documente reprezentând sentimentele și voința întregului popor român.

Se mai arăta că România a intrat în război în august 1944 nu numai împotriva Germaniei naziste, ci și împotriva Ungariei horthyste, și că a luptat și împotriva forțelor fasciste ungare după armistițiul

---

[158] *Mèmoire sur l'effort militaire et èconomique de la Roumanie dans la guerre contre l'Allemagne et la Hongrie*, Imprimerie d'Etat, Bucarest, 1946; *Mèmoire sur la Transylvanie*, Imprimerie d'Etat, Bucarest, 1946; *Mèmoire concernant la frontiére roumaine-hongroise*, Imprimerie d'Etat, Bucarest, 1946*; Mémoire sur les réparations que la Roumanie demande à la Hongrie*, Imprimerie d'Etat, Bucarest, 1946; *La Roumanie devant la Conférence de paix*, Imprimerie fédérative S. A. Berne, Paris, juillet 1946.

[159] E. Campus, *Conferința de pace de la Paris. Încheierea Tratatului de pace cu România (1946–1947),* în „Anale de Istorie":, nr. 6/1982, p. 124–131; în același sens V. Fl. Dobrinescu, S. Pârvu, *op. cit*., p. 285, Ștefan Lache, *Conferința de pace de la Paris din 1946 și semnificația ei pentru afirmarea independenței și suveranității naționale a României*, în „Anale de Istorie" nr. 4/1986, pp. 44–59.

încheiat cu Națiunile Unite de către guvernul provizoriu ungar la 20 ianuarie 1945. În același timp, se atrăgea atenția asupra faptului că era încălcat principiul internațional al egalității depline între statele mari și mici, deoarece spre deosebire de Italia, căreia i s-a recunoscut statutul de stat cobeligerant, România nu a capitulat fără condiții, ci, dimpotrivă, a intrat în război încă din august 1944 împotriva celui de-al III-lea Reich.[160]

Observațiile și propunerile guvernului român asupra proiectului Tratatului de Pace au produs o impresie favorabilă în rândul delegaților la Conferință, ca și în cercurile diplomatice. Astfel, J. F. Byrnes, președintele ședinței, aprecia interesul cu care a fost ascultată declarația delegației României și a asigurat că membrii Conferinței o vor studia cu grijă. Aprecieri la adresa conținutului acestei declarații au adus și A. I. Vîșinski, Jan Masaryk, șeful delegației cehoslovace, precum și numeroase organe de presă. Ziarul francez „L'Ordre" din 14 august 1946 consemna, de pildă, că „discursul a fost foarte moderat și foarte demn: toate argumentele au o valoare certă, iar revendicările, formulate pe un ton lipsit de orice amărăciune, n-au putut să apară spiritelor obiective decât ca justificate în întregime".[161]

Poziția adoptată la Paris de delegația României a fost amplu comentată și de presa internă, subliniindu-se justețea punctelor de vedere exprimate, concordanța lor cu interesele întregului popor român, ale păcii și colaborării internaționale. „Scânteia", „România liberă", „Libertatea", „Drapelul" și alte organe de presă au publicat numeroase articole cu conținut asemănător, susținând interesele vitale ale națiunii române. „Dreptatea", organul de presă al PNȚ, considera că Marile Puteri trebuie să dea dovadă de realism și de generozitate și să nu folosească pozițiile pe care le dețineau pe scena internațională pentru „a lua ce le place".[162] „Liberalul", ziarul oficial al PNL, exprima regretul că România „a fost trecută în rândul sateliților Germaniei și din această cauză, în Tratat au fost incluse prevederi economice deosebit de grele".[163]

Discuțiile în jurul dreptului de cobeligeranță al României s-au purtat, conform regulamentului de funcționare al Conferinței, în cadrul Comisiei teritoriale și politice, prezidată la 27 august 1946 de Dimitri

---

[160] *Apud* E. Campus, *op. cit.*, p. 127.

[161] *Apud* Ș. Lache, *op. cit.*, p. 49.

[162] „Dreptatea" nr. 153 din 14 august 1946.

[163] „Liberalul", nr. 165 din 30 august 1946.

Manuilski, reprezentantul Ucrainei. România a formulat două cereri: considerarea datei de 24 august 1944 ca moment al intrării sale în război, și nu 12 septembrie 1944, ziua semnării armistițiului; stabilirea faptului că România a intrat în război nu numai împotriva Germaniei naziste, ci și a Ungariei horthyste.

Ucraina și Cehoslovacia au susținut cererile legitime ale României, formulându-le ca amendamente la proiectul Tratatului de Pace. Numai că delegatul ucrainean, N. Petrovski, deși a evidențiat sacrificiile și importanta contribuție a României la război, cerând să i se acorde, ca și Italiei, dreptul de stat cobeligerant, nu a vrut să recunoască data de 24 august 1944 ca moment al intrării țării noastre în războiul antihitlerist. Propunerea lui Petrovski de a se adăuga la alineatul al III-lea al preambulului cuvintele „în calitate de putere cobeligerantă" a fost susținută și de delegatul cehoslovac, generalul Heliodor Pika, acesta declarând că acordarea cobeligeranței României este un act de justiție.

Câteva zile mai târziu, acesta va reveni asupra chestiunii într-una din ședințele comisiei militare, declarând, printre altele, că România merita aceasta deoarece contribuția armatei sale la victorie a fost incomparabil mai mare decât aceea a Italiei, căreia i s-a recunoscut calitatea de stat cobeligerant: „Proporția reiese mai bine dacă se ține seama de numărul populației. România, cu o populație de 14 milioane locuitori, a aruncat succesiv în luptă de la 15 la 29 de divizii, în vreme ce Italia, cu 47 milioane de locuitori, a putut pune în linie numai 6 divizii".[164]

Prin intervenția delegatului cehoslovac se realiza condiția procedurală ca cererea României să fie supusă votului. Bielorusia, Franța, Cehoslovacia și Ucraina au votat *pentru*, celelalte opt state au votat *contra*: Australia, Canada, Marea Britanie, India, Noua Zeelandă, SUA, URSS, Uniunea Sud-Africană. Cu o majoritate de două treimi, Comisia a hotărât, în consecință, să nu recunoască României dreptul de stat cobeligerant. Marile puteri deciseseră, în prealabil, să nu recunoască acest drept României. O opinie[165] exprimată în literatura de specialitate este relevantă din acest punct de vedere: „Procesul-verbal al ședinței relevă pe deplin această situație, dacă nu am lua în considerare decât nemulțumirea exprimată deschis de reprezentantul Franței, care se

[164] Ș. Lache, *op. cit.*, p. 50.
[165] E. Campus, *op. cit.*, p. 128.

simțea stânjenit că nu se situase pe aceeași poziție cu celelalte Trei Mari Puteri, și aceasta pentru simplul motiv că el nu cunoscuse punctul lor de vedere. Nedreptatea ce se făcea României purta, în mod incontestabil, pecetea deciziei marilor puteri. Aceasta s-a reflectat vizibil chiar și în luările de cuvânt ale unor state ce au votat pentru. Votul Franței a fost, așa cum am arătat, plin de rezerve. Bielorusia și Ucraina, republici făcând parte din URSS, nu puteau să nu țină seama de poziția negativă a guvernului sovietic. Reprezentantul Ucrainei, deși a recunoscut dreptul României la cobeligeranță, l-a știrbit efectiv când nu a fost de acord cu data reală a intrării țării noastre în războiul antihitlerist. Totuși, votul pentru cobeligeranță a avut o valoare morală, căci exprima prețuirea pentru faptele de arme ale românilor recunoscute în mod oficial de Înaltul Comandament Sovietic… Dacă examinăm, însă, aceste voturi pentru,în optica strict diplomatică, atunci, desigur, că dimensiunile lor se reduc la cunoscute procedee de rutină, utilizate permanent de Marile Puteri la întrunirile internaționale, în scopul de a arăta public că nu exercită presiuni și nu caută să influențeze opiniile partenerilor lor".

Împotriva modificării datei intrării României în război, alături de Națiunile Unite, au votat toate delegațiile, ceea ce a însemnat o negare a realității istorice și o mare nedreptate săvârșită față de poporul român. Astfel, preambulul a fost adoptat prin consimțământul tacit al delegaților.

România a suferit numeroase prejudicii în urma acestei decizii. Toate acestea au fost relevate în documentul *Observations présentées par le Gouvernement roumain sur le projet de traité de paix avec la Roumanie*, înfățișat Conferinței la 26 august 1946. O consecință gravă a nerecunoașterii dreptului de stat cobeligerant era generată de conținutul art. 8 al proiectului, care stipula că nu va exista un tratat de pace între România și Ungaria, în ciuda faptului că România a luptat, alături de Națiunile Unite, și împotriva Ungariei. Delegația țării noastre a arătat că un asemenea procedeu nu are precedent în practica dreptului internațional, căci nu se putea concepe ca pacea între două state să fie stabilită printr-o procedură la care nici una dintre părți nu a consimțit formal. Guvernul român propunea să se încheie un protocol special între România și Ungaria, care să fie semnat în aceeași zi cu Tratatul de Pace. Un astfel de protocol ar fi însemnat, însă, implicit o recunoaștere a cobeligeranței României, situație pe care Marile Puteri nu voiau să o accepte.

După adoptarea preambulului fără modificări, delegația României a adresat, la 28 august 1946, Comisiei politice și teritoriale o Notă prin care a revenit asupra revendicărilor formulate anterior, arătând temeinicia lor.

Chestiunea recunoașterii cobeligeranței a fost trecută într-un memoriu separat. Raportul final al Conferinței păcii nu a menționat în detaliu cererile delegației române, doar le-a amintit global. Discuțiile generale asupra Tratatului au avut loc la 10 octombrie 1946, la a 37-a ședință plenară a Conferinței, după care s-a trecut la votarea lui pe articole. Votarea a avut caracterul unei operații pur tehnice, iar articolele au fost adoptate, în general, așa cum au fost aprobate în comisie.

Tratatul de Pace dintre România și Puterile Aliate și Asociate – definitivat de Consiliul miniștrilor de externe ai URSS, SUA, Marii Britanii, Franței și Chinei, reunit la New York, între 4 noiembrie și 11 decembrie 1946 a menținut, în esență, textul adoptat la Paris. România a trimis ca observator pe Richard Franasovici, ministru la Londra, și a înaintat memoriul „Observațiile guvernului român privitoare la Proiectul de pace cu România", în care au fost formulate o serie de cereri și revendicări, principala cerere referindu-se la recunoașterea calității de cobeligerantă. Conferința a luat în considerare câteva din aceste observații. Deși s-au apreciat eforturile umane și materiale ale României în războiul antihitlerist, nu s-a putut obține recunoașterea cobeligeranței, specificându-se doar că țara noastră „a participat activ la războiul împotriva Germaniei". La 10 februarie 1947 tratatul a fost semnat, tot la Paris, iar la 23 august 1947, Parlamentul român a hotărât, în unanimitate, ratificarea lui. Tratatul reprezenta un instrument politico-juridic de importanță majoră, el proclamând încetarea stării de război și a regimului de armistițiu.

Analizând lucrările consacrate acestei problematici, cel puțin din perspectiva istoriografiei românești, concluzia generală care se desprinde este unanimă: „Cobeligeranța României în războiul împotriva fascismului, efectivă și totală între 23 august 1944 și 12 mai 1945, întrunește atributele unui fapt istoric de netăgăduit". [166] „Cobeligeranța României a

[166] Maior dr. M. E Ionescu, *Cobeligeranța României în războiul antihitlerist - un fapt istoric incontestabil*, în „Lupta întregului popor. Revista Română de istorie militară", nr. 2/1985, p. 19.

reieșit de fapt din participarea noastră efectivă la războiul antihitlerist și din atitudinea adoptată față de această problemă de Marile Puteri”[167]. Așa cum am relevat pe parcurs, românii și-au bazat cererea pe considerente de fapt și de drept.

Un prim argument în sprijinul acestei cereri l-a constituit aportul economic și militar al țării noastre la marea victorie aliată. Nici una din țările cu un regim asemănător, care a luptat alături de Națiunile Unite, nu a adus o contribuție militară superioară sau egală cu cea a României, din punct de vedere al forțelor (27 divizii în operațiunile pentru eliberarea Transilvaniei de nord, 17 divizii în Ungaria, tot atâtea în Cehoslovacia, toată artileria grea, un corp aerian etc.), din punct de vedere al duratei în timp (23 august 1944–12 mai 1945), din punct de vedere al spațiilor cucerite prin luptă. Efectivele maxime ale acestor state, după 23 august, sunt de circa 100–150.000 oameni (Iugoslavia, Franța, Bulgaria, Italia), lăsând României locul de frunte, ea fiind a patra națiune ca factor de luptă angajat împotriva Germaniei. Majoritatea acestor țări au avut și unități militare sau armate care au luptat, în același timp, și alături de Germania. Or, România nu a prezentat asemenea cazuri, de la 23 august a trecut de partea Națiunilor Unite în mod total, cu toate forțele și cu tot potențialul său de război. Susținerea materială a armatei care a operat pe frontul antihitlerist s-a făcut exclusiv de statul român, care a plătit concomitent și alte sume derivate din stipulațiile Convenției de Armistițiu. În ansamblu, România a cheltuit în războiul antihitlerist cu mult peste un miliard de dolari, la cursul anului 1938.[168] Mai mult, acțiunea militară a României alături de celelalte state ale coaliției a adus numeroase beneficii strategice și operativ tactice, grăbind în mod hotărât victoria împotriva Germaniei lui Hitler, fapt recunoscut, de altfel, de numeroase personalități politice și militare din țările aliate. Un exemplu în acest sens: după conferința miniștrilor de externe de la Moscova, din 16 decembrie 1945, comentatorul francez Paul Durand reamintea că „prin admirabilul act de la 23 august 1944 s-a provocat prăbușirea frontului german din România, ceea ce a avut, apoi, urmări asupra situației trupelor Wermachtului din

---

[167] V. Fl. Dobrinescu, S. Pârvu, *op. cit.*, p. 279.
[168] M. E. Ionescu, *op. cit.*, p. 19.

Grecia, Iugoslavia și Bulgaria", pentru a conchide că Franța „consideră că România a adus, prin contribuția ei, o scurtare a războiului cu cel puțin șase luni". [169] Toate acestea stabilesc cobeligeranța României ca o chestiune *de facto*, ce nu poate cunoaște o altă interpretare.

De jure, intrarea României în război împotriva Germaniei a avut toate atributele unui act suveran, de deplină independență, hotărât de instanțele supreme ale națiunii. Într-adevăr, România nu a capitulat necondiționat, din Declarația dată publicității la 23 august de către Regele Mihai I, și din Declarația guvernului român reiese fără echivoc noua orientare politică și militară a țării și se arată în mod clar asumarea de către România, din proprie voință, a calității de cobeligerantă în cadrul Coaliției Națiunilor Unite.

Un argument juridic suplimentar îl constituie Convenția de Armistițiu, încheiată la 12 septembrie 1944. Acest act juridic stabilea între părțile contractante detalii ale colaborării militare în lupta împotriva dușmanului comun. Se stipula scopul operațiilor militare purtate în comun (eliberarea Transilvaniei de Nord), cantitatea de forțe care urma să fie angajată de România în război, organizarea comandamentului și alte detalii ale cooperării de arme între țara noastră și aliați. În art. 1, 11 și 19 se recunoștea, chiar dacă nu în termeni expliciți, cobeligeranța.

Toate aceste argumente juridice, precum și desfășurarea evenimentelor, arătă clar că România se încadra, *de jure* și *de facto*, în definiția consacrată în dreptul internațional a noțiunii de stat cobeligerant.

În plus, cobeligeranța țării noastre a făcut obiectul unor aprecieri inserate în acte oficiale sau în declarații făcute în forurile supreme ale puterii din statele aliate.

Decretul din 6 iulie 1945 al Prezidiului Sovietului Suprem al URSS, prin care se decerna șefului statului român ordinul „Victoria", cea mai înaltă distincție în URSS, evidenția astfel „actul curajos al cotiturii hotărâte a politicii României spre ruptura cu Germania hitleristă și alierea cu Națiunile Unite", efectuat de țara noastră la 23 august 1944.

Ministrul de externe al Marii Britanii, Anthony Eden declara, în ianuarie 1945, „că România a dat ajutor substanțial cauzei Aliaților,

---

[169] V. Fl. Dobrinescu, S. Pârvu, *op. cit.*, p. 283.

menținând 14 divizii în luptă”, iar deputatul englez I. Thomas a cerut, în Camera Comunelor, ca țării noastre să i se acorde statutul de cobeligerantă, motivând că România este a patra țară ca efectiv pe frontul împotriva Germaniei.

În atare situație, se încearcă explicarea faptului că atât Convenția de Armistițiu cât și Tratatul de Pace consfințesc statutul de țară învinsă pentru România și nerecunoașterea cobeligeranței.

S-a susținut în literatura de specialitate că Aliații nu și-au respectat promisiunea făcută României privind acordarea cobeligeranței. Într-adevăr, conform celor negociate la Cairo și Stockholm, țara noastră era îndreptățită să spere că va primi acest statut.

Se schimbaseră, între timp, condițiile?

Așa cum am arătat pe parcurs, au fost voci, pe plan internațional, care au susținut că momentul în care s-a desfășurat lovitura de stat în România nu mai era atât de important în strategia Aliaților precum ar fi fost cu câteva luni înainte. Această opinie o regăsim și în discuțiile politicienilor români. Extrase din stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri din 15–16 septembrie 1944 arată că Lucrețiu Pătrășcanu îl învinovățește pe Iuliu Maniu pentru faptul că la Moscova Aliații nu au respectat promisiunile făcute la Cairo, acesta fiind singurul om politic căruia i-au fost transmise acele condiții, care a avut posibilitatea să intervină efectiv, dar nu a făcut-o. „Noi am fost puși într-o situație foarte penibilă, pentru că politica de luni de zile de așteptare, de tergiversare, din partea opoziției și în special din partea PNȚ nu a putut să inspire nicio încredere Aliaților”.[170]

Această opinie este, însă, combătută de ceilalți membri ai delegației care s-a deplasat la Moscova, arătându-se că în timpul negocierilor secrete nu se putea face nimic, că Aliații au cerut românilor să acționeze pe cont propriu, spre deosebire de cerințele adresate Italiei și Franței de a acționa când Aliații erau acolo cu forțele lor. De altfel, în instrucțiunile pe care guvernul Sănătescu le adresează delegației înainte de a merge la Moscova pentru negocierea Armistițiului, se afirmă că „România crede că are dreptul la statutul de țară aliată. În orice caz ea nu ar putea

[170] S. Neagoe, *Istoria politică a României între anii 1944–1947. Crestomația tranziției dintre două dictaturi*, Ed. Noua Alternativă, București, 1996, *passim*.

înțelege să nu i se recunoască cel puțin calitatea de țară cobeligerantă, așa precum s-a făcut în cazul Italiei. Riscul pe care România și l-a asumat prin această schimbare este cu mult mai mare decât cel al Italiei, iar sarcina țării noastre cu mult mai grea. România a dovedit că și-a dus la îndeplinire cu succes mai mare decât Italia această misiune. Este deci drept ca această sforțare să fie răsplătită printr-un tratament corespunzător”.[171]

În plus, în ședințele Consiliului de Miniștri din aceeași perioadă, ministrul G. Niculescu-Buzești arăta ca la 24 august URSS „ne-a asigurat în scris și în mod formal că va respecta toate cele șase puncte din condițiile de Armistițiu. Aliații nu au retras condițiile, așa încât poziția juridică cu care ne prezentam la Moscova nu era slăbită de faptul că nu am făcut nimic în aprilie și mai. Aliații nu și-au respectat cuvântul”.[172]

Ce s-a întâmplat, așadar, la Moscova?

S-a susținut în literatura de specialitate că gestul României a intervenit prea târziu, că deși acesta se integrează definiției consacrate pe plan internațional privind noțiunea de cobeligeranță, momentul realizării nu mai corespunde. În consecință SUA și Marea Britanie nu și-au respectat promisiunea, nu din rea-credință, ci pentru că acest lucru nu mai era posibil, rușii ocupaseră deja țara și, deși România nu capitulase necondiționat, Uniunea Sovietică tergiversa încheierea Armistițiului până la ocuparea completă a țării, pentru a-și putea impune condițiile. Nici acest argument nu stă în picioare, există documente care atestă că amânarea s-ar fi datorat Marii Britanii care nu vroia să ia nici o hotărâre înainte de a-și consulta dominioanele. [173]

Altă posibilă explicație a fost identificată în caracterul injust al războiului dus de țara noastră împotriva Uniunii Sovietice, Stalin neputând trece cu vederea acest fapt. Dincolo de implicațiile complexe ale acestei susțineri și de răspunderea pe care aceasta o aruncă asupra factorilor responsabili din perioada respectivă,[174] amintim că România

---

[171] *Ibidem*, p. 320.

[172] *Ibidem*.

[173] P. Quinlan, *op. cit., loc. cit*.

[174] Nu intrăm în detaliile acestei chestiuni, problema este deosebit de complexă și nu face obiectul lucrării de față; pentru detalii există o întreagă literatură în acest sens; a se vedea, spre exemplu: Scurtu, Buzatu, *op. cit.;* Gh. Barbul, *Memorial Antonescu, al III-lea om al Axei*, Institutul European, Iași, 1992; I. Calafeteanu, *Iuliu Maniu-Ion Antonescu.*

nu a fost singura țară care a luptat, alături de Germania, împotriva Uniunii Sovietice. A fost cazul Ungariei, Italiei, Finlandei, cu excepția ultimei[175], motivațiile celorlalte state fiind mult mai puțin justificate decât în cazul României.

La acest punct trebuie să amintim impresia generală lăsată delegației noastre de negocierile din capitala URSS-ului, cu privire la consensul general între Aliați, referitor la tratamentul potrivit pentru România: „nu a fost nici un moment nici o posibilitate de a face o deosebire între atitudinea Angliei, Americii și a Uniunii Sovietice, în nici un fel de privință”. Deci nu se poate susține impunerea unor termeni sovietici peste convingerile celorlalți membri ai taberei aliate.

Această unanimitate s-a menținut și mai târziu, în cadrul Conferinței păcii, de la Paris, 1946, în modul de redactare a clauzelor Tratatului de Pace, nu numai în privința României, ci a tuturor celor cinci state cu care s-a încheiat Tratatul de Pace. Se cunoaște că multe dificultăți intervenite pe parcursul desfășurării Conferinței se datorau deciziei unora din Marile Puteri Aliate de a insera, în toate proiectele tratatelor de pace, prevederi identice, stereotipe, și de a nu se reveni asupra redactării inițiale decât cu asentimentul unanim al URSS, SUA, Marii Britanii și Franței.

Italia, România, Bulgaria, Ungaria și Finlanda erau privite global, nediferențiat, în pofida situației lor economice și politice anterioare,

---

Opinii și confruntări politice 1940–1944, Ed. Dacia, Cluj Napoca, 1994; P. Chirnoagă, *Istoria politică și militară a războiului contra Rusiei sovietice 22 iunie 1941–23 august 1944*, Madrid, 1986; G. Gafencu, *Preliminarii la războiul din răsărit*, Ed. Globus, București, 1996, I. Gheorghe, *Un dictator nefericit, mareșalul Antonescu (Calea României spre statul satelit)*, Ed. Machiavelli, București, 1996; A. Pandea, I. Pavelescu, *Românii la Stalingrad*, Ed. Militară, București, 1992.

[175] La 26 iunie 1941 Finlanda, ca și România, s-a alăturat Germaniei și a participat la războiul împotriva Uniunii Sovietice, într-o încercare de a recâștiga teritoriul pierdut și încorporat prin rapt de marele său vecin. Ca și în cazul României, s-a ajuns la acea ciudățenie a istoriei, ca Anglia, aliata URSS-ului, să declare război Finlandei fără ca vreodată forțele armate ale celor două țări să se confrunte pe câmpul de luptă, pe apă, în aer sau pe sol. Se remarcă, de asemenea, că între Finlanda și Germania nu a existat o alianță consfințită oficial printr-un tratat, ca și în situația României. Armata finlandeză și armata germană au luptat separat, iar cooperarea dintre cele două armate, în sensul coordonării acțiunii lor, aproape că nu a existat. (A. Preda-Mătăsaru, *Forța cinismului și cinismul forței*, Colecția Revista de istorie militară, București, 1995).

diferite, ca și a problemelor cu care ele se confruntau. Astfel, chiar dacă unele delegații recunoșteau justețea cererilor românești, considerau că ele nu puteau fi acceptate, întrucât modificarea proiectului de tratat cu România ar fi antrenat o schimbare de text în toate celelalte tratate.

S-a afirmat că în acele momente între Moscova, Washington și Londra erau în desfășurare importante negocieri privind statutul postbelic nu numai al României, ci al întregii Europe est-centrale, context în care s-au avansat planuri vizând instalarea unor „sfere de influență" în regiune, fie în folosul URSS, fie al anglo-americanilor. Lovitura de stat de la București, cu efectele sale politico-diplomatice și militare extrem de folositoare pentru aliați, a tulburat, pur și simplu negocierile în discuție, fapt pe care oficialitățile de la București nu l-au cunoscut ceea ce le-a determinat să continue demersurile pentru recunoașterea cobeligeranței în cadrul conferințelor preliminare ale păcii, desfășurate la Londra, Moscova, Paris, New York. Cu toate acestea, așa cum am arătat, Tratatul de Pace nu va recunoaște statutul de cobeligeranță din plin meritat de contribuția României, la Victorie.

Capitolul II

România în vâltoarea conflagrației

Potențialul de război al României

În literatura istorică, nivelul de dezvoltare atins în anul 1938–1939 a fost prezentat, de multe ori subiectiv[176]. Astfel, după 1945, s-a negat aproape în întregime progresul realizat de România interbelică, aceasta fiind apreciată ca o țară înapoiată, agrară, chiar semicolonială. Mai târziu, prin deceniul al șaptelea, analize mai aproape de realitate au definit starea economico-socială a României interbelice, recunoscându-se realizările și transformările calitative înregistrate după Marea Unire din 1918.

După 1990 referirile la „stadiul 1938" au luat înfățișări dintre cele mai diverse. Unele dintre acestea, în necunoștință de cauză, din lipsă de date sau acceptând anumite tendințe politice, prezintă și recomandă stările economico-sociale ale anului 1938 ca etalon și ideal, ca obiectiv de atins al perioadei de tranziție la economia de piață sau chiar ale celei post-tranziție.

Datele publicate de Institutul de Statistică, de Institutul de Economie Națională, de sursele arhivistice, coroborate, studiile recente situează România[177] prin parametrii principali, în partea a doua a „clasa-

---

[176] Vezi pe larg, N. Păun, *op. cit.*, pp. 251–268.

[177] V. Axenciuc, *Evoluția economică a României*. Cercetări statistico-istorice 1859–1947, vol. I, Industria, București, 1992, p. 56.

mentului" european. La producția și consumul pe locuitor ale unor produse de bază, țara noastră era devansată de cele mai multe state ale continentului. Venitul național pe locuitor era în 1930 de cca. 81 dolari în România, pe când în Polonia era de 100 dolari, în Austria de 190 dolari, în Franța 206 dolari, în Germania 340 dolari, iar în Anglia 440 dolari.[178] Structura și sursele venitului național puneau în evidență prioritatea produsului net creat în ramurile cele mai puțin productive, respectiv în agricultură, meșteșuguri, în care era ocupată și majoritatea populației, situație specific țărilor slab dezvoltate. Această situație este confirmată și de productivitatea scăzută a muncii în sferele producției materiale. În anul 1938 se realiza, în medie, o productivitate de 120 dolari, în timp ce în Polonia aceasta urca la 197 dolari, în Austria la 287 dolari, în Franța la 424 dolari și în Anglia la 829 dolari.[179]

În linii mari, aceleași rezultate sunt consemnate și în documentele occidentale.[180] Potențialul economic al diferitelor state din Europa se exprima indirect prin valoarea producției de bunuri materiale, exclusiv serviciile, arătată în milioane dolari SUA pentru 1938: Germania 12.958 mil. $; Anglia 8.688 mil. $; Franța 5.680 mil. $, Italia 3.085 mil. $; România 758 mil. $; Bulgaria 266 mil. $. (Vezi și Anexa nr. 1)

România, deținând cca. 5% din suprafață și din populația Europei, fără URSS, conta numai cu 3,6% din producția ei agricolă, cu 0,85% din producția industrială și cu cca. 7% din venitul continentului. După bogățiile sale naturale – pământ fertil cultivabil 66% din total, păduri 22% din suprafață, producție mare de petrol (a 5-a în lume), de gaz metan (a 2-a în Europa), de cărbuni, de minereuri feroase și neferoase, de aur și argint (a 2-a în Europa), apărea relativ bine înzestrată cu resurse naturale, ca puține țări de pe continent și avea o potențialitate remarcabilă pentru o dezvoltare industrială și agricolă. Datele de mai sus asupra nivelului producției pun în evidență o trăsătură fundamentală a economiei românești de la sfârșitul deceniului al patrulea: un grad redus de valorificare a potențialului uman și a resurselor materiale din cauza nivelului tehnic scăzut al aparatului de producție național. Prin

[178] J.-Ch., Asselain, P., Deffaud, P., Guillaume, Sylvie, Guillaume, J. P., Kintz, F., Maugel, *Précis de l'histoire européenne XIX-XX sciele*, A. Collin, Paris, 1993, p. 215.

[179] N. Păun, *op. cit.*, p. 265.

[180] *Economic Survey of Europe in 1948*, Geneve, 1949, p. 21.

tot ansamblul de factori și indicatori de producție și randament, România se situa între alte țări cu profil predominant agrar: Iugoslavia, Bulgaria, Grecia, Portugalia, Albania. Avuția publică a Vechiului Regat înainte de război a fost evaluată de N. Xenopol la 2.320 milioane lei-aur. Estimările lui Virgil Madgearu, în Expunerea de motive la legea comercializării din 1929, avasau cifra de 4.390 milioane lei-aur la care s-a adăugat fondul minier și drepturile regaliene de 1.661 milioane lei-aur. Această cifră este confirmată și de estimările profesorului N. Angelescu.[181]

Analizele necosmetizate privind nivelul economic al țării în comparație cu statele avansate europene pun în evidență locul său periferic în economia continentului. Prin poziția sa, însă, România se angrena în diviziunea europeană a muncii cu o funcție puternic complementară, relevată de conținutul și caracterul relațiilor sale economice externe.[182]

Din această perspectivă, România constituia un exportator însemnat de materii prime, semifabricate – combustibil. În deceniul patru țara noastră exporta produse agroalimentare – cereale, animale și produse animaliere –, precum și produse forestiere și petroliere de primă prelucrare industrială.

În privința aprecierii României drept „grânarul Europei” ea nu corespunde realității[183]. Chiar în perioada 1935–1939, când s-au obținut cele mai bune recolte interbelice, țara noastră dădea doar 8,7% din producția de grâu a Europei, 29,2% din cea de porumb, 6,7% din cea de orz și 2,3% din producția de ovăz.[184]. De menționat că din producția sa de cereale, în media perioadei, de 11,4 mil. tone, patru cincimi se consumau în interior și doar o cincime se exporta. (Oricum România acoperea consumul intern pentru populația sa de circa 20 de milioane din 1939).

Cu cele 1,8 mil. tone exportate, România reprezenta în nevoile de consum ale continentului abia 1,2% și nu putea să fie apreciată ca „grânar al Europei”.[185]

---

[181] Vezi pe larg, N. Păun, *op. cit.*, p. 266.

[182] V. Axenciuc, *Introducere în istoria economică a României, Epoca modernă*, Ed. Fundației „ România de Mâine”, București, 1997, p. 408.

[183] N. Păun, *op. cit., loc. cit.*

[184] *Annuaire International de Statistique Agricole, 1934–1942*, Roma, p. 54.

[185] N. Păun, *op. cit.*, p. 267.

O poziție importantă revenea produselor petroliere, România fiind a doua producătoare și exportatoare în Europa, după Rusia. Ea conta, totodată, ca un exportator însemnat de lemne, produse forestiere și în unii ani cu un export de animale. Aceste produse se exportau în formă naturală sau cu prelucrare primară, pentru că nu-și găseau o prelucrare și o valorificare superioară, prin industrializare, în interior.

Importul României era, însă, dominat de fabricate – mașini și instalații, parțial bunuri de consum și semifabricate. (Vezi și Anexa nr. 2)

Acest mod de schimb – export de materii prime și combustibil și import de fabricate era dezavantajos pentru economia națională, întrucât se ofereau 7–10 tone de produse românești pentru o tonă de produse străine, punând în evidență prețul de atâtea ori mai mic al mărfurilor din România și tot de atâtea ori eficiența mică a muncii sociale naționale.[186]

Industria construcțiilor de mașini și a prelucrării metalelor, deși înregistrase o serie de progrese, era slabă. În 1938 ea ocupa doar 10,2% din totalul producției industriale.[187] Nu dispuneam de o industrie de utilaj minier, de utilaj petrolier, energetic, de tractoare, autocamioane etc, iar industria de armament era insuficientă.

Cea de-a doua jumătate a deceniului al patrulea se caracteriza printr-un însemnat proces de concentrare a capitalului. Acesta este ilustrat de faptul că în 1937 industria cartelată reprezenta 46% din capitalul și 23% din valoarea producției întregii industrii de prelucrare, iar la sfârșitul anului 1939, cartelurile recunoscute pe baza legii din mai 1937 cuprindeau 23 carteluri regionale,61 carteluri de prețuri, 49 carteluri de contingentarea producției, 30 carteluri cu oficii de desfacere.[188] Pe această bază, Virgil Madgearu concluziona că „Piața internă se afla stăpânită de o rețea completă de carteluri, iar de aici posibilitatea de dictare a prețurilor pentru aproape integralitatea bunurilor de consum industrializate și a unui număr covârșitor de bunuri de mijloace de producție”.[189]

---

[186] *Ibidem*, p. 267.

[187] N. N. Constantinescu, *Istoria economică a României,* vol. II, 1939–1989, Ed. Economică, București, 2000, p. 40.

[188] V. Madgearu, *Evoluția economiei românești după războiul mondial*, București, 1940, p. 179 și 180.

[189] *Ibidem*, *loc. cit.*

Un proces asemănător de concentrare se observa și în domeniul bancar. Din 841 societăți bancare și de credit existente în 1937, în anul 1939 au mai rămas 753 (plus Banca Națională). 18 mari bănci cu peste 60 milioane lei fiecare dețineau 61% din totalul depunerilor. Cea mai mare parte a operațiunilor bancare erau realizate de „Banca Românească", „Banca de Credit Român", „Banca Comercială Română", „Banca de Scont", „Societatea Bancară Română". Acestea aveau și participații la numeroase societăți industriale, de transporturi, comerciale etc. Până în 1939 între capitalurile străine din România prevalau cele engleze, franceze, olandeze, belgiene. Capitalul german, al cărui loc, după Primul Război Mondial, fusese luat de către cel aliat începuse să revină, deși până în 1938 nu reușise să ocupe poziții esențiale în economia românească.[190]

Pentru determinarea poziției României în economia europeană este important de subliniat că țara noastră a făcut parte din categoria statelor permanent debitoare, datoare atât prin împrumuturi de stat cât și prin credite particulare. De aici decurge forma cunoscută de dependență financiară a României de marile centre bancare ale continentului. Sumele returnate pe termen lung reprezentau de 2–3 ori mărimea capitalului împrumutat. Apărea, astfel, un mare paradox: România, săracă în capitaluri, aprovizionată din exterior cu sume însemnate, deci importatoare de capital străin, pe termen lung devenea exportatoare de capitaluri – sub forma dobânzilor –, de o parte din venitul său național, mare parte fără echivalent, ceea ce perpetua atât insuficiența, în țară, a capitalului pentru dezvoltare, cât și subdezvoltarea sa economică.

În concluzie, în sistemul de complementaritate din relațiile economice externe, România, din cauza slabei sale dezvoltări, ocupa poziția de sursă de materii prime, piață de desfacere a fabricatelor industriale și plasament al capitalurilor externe.[191]

În cei 20 de ani interbelici România a reușit să-și modifice structura economică, dintr-una „eminamente agrară", într-una „agrar-industrială". Așa cum am menționat, deja, potențialitatea de dezvoltare a țării noastre a fost impresionantă datorită ritmului alert de industria-

[190] N. Păun, *op. cit.*, p. 268.
[191] *Ibidem*, p. 269.

lizare (de pildă, ritmul de creștere al industriei textile a fost în întreaga perioadă al doilea din lume, după Japonia. Nu în ultimul rând, remarcăm și o creștere demografic, România fiind pe primele locuri în Europa, în cei 20 de ani de după Marea Unire. De la circa 16 milioane de locuitori în anul 1919, la circa 20 milioane în anul 1939. Un spor de 4 milioane, este adevărat, pe seama satului românesc, în principal). În contextul acestui tablou, cu un potențial de creștere economică vizibil, în deceniul patru, rămân întrebări, esențiale pentru lucrarea noastră: Putem cuantifica potențialul de război în 1939? Cum a intrat țara noastră în teribila conflagrație din punct de vedere militar?

O privire retrospectivă asupra politicii de apărare a țării duce la constatarea că activitatea de consolidare a forței noastre militare, în special în ce privește înzestrarea armatei cu mijloacele de luptă reclamate de războiul modern, nu a fost nici la înălțimea cerințelor, nici nu a avut continuitate[192]. Crizele economice ce bântuiseră țara, valurile de optimism și de încredere în spiritul pacific al marilor state și în eficacitatea suportului aliaților au întrerupt de multe ori ținerea pasului cu cursa înarmărilor celorlalte țări. Industria românească nu era capabilă să îndestuleze trebuințele armatei cu toate tipurile de armament și în cantitățile necesare, așa încât era nevoie să se recurgă la importuri, dar satisfacerea comenzilor depindea de o serie de conjuncturi politice, de luări de angajamente ce ne limitau posibilitățile de mișcare, era stânjenită de dificultăți sau crize financiare și, uneori, era întreruptă prin izbucnirea de incidente de tipul „afacerea Skoda” din anii 1931–1933. În anii ce au precedat izbucnirea celui de-al doilea Război Mondial, când, sub presiunea amenințărilor externe, s-au cheltuit mari sume pentru înzestrarea armatei de uscat, aeriene și a marinei, s-au întreprins costisitoare lucrări de fortificații în zonele considerate ca fiind cele mai expuse – pe linia Nistrului și la poarta Someșului –, sau pe liniile naturale de apărare din Moldova. Ele n-au putut fi terminate din cauza lipsei de timp sau de bani. [193]

---

[192] Ministerul Înzestrării Armatei. *Darea de seamă asupra înzestrării Armatei cu fazele prin care a trecut și situația în care se găsește, la data de 15 august 1939*. Arhiva Istorică Centrală, *fond Presedenția Consiliului de Miniștri*, Stenograme 5/1945, ff. 3–12.

[193] C. Kirițescu, *op. cit*, p. 220.

Mijloacele financiare relativ restrânse ale guvernului au impus și apelul la împrumuturi interne, ca sursă pentru asigurarea veniturilor necesare acoperirii cheltuielilor pentru dotarea și modernizarea armatei. Astfel, printr-o lege din 10 iulie 1934, guvernul de atunci era autorizat să contracteze un împrumut intern amortizabil, în sumă nelimitată, prin subscripție publică. Împrumutul era destinat lichidării datoriei flotante a statului și a celei față de „Banca Națională”, precum și creării de fonduri necesare investițiilor de stat în industrie, agricultură, transporturi ș.a. Acest împrumut, numit și „împrumutul de înzestrare”, lansat în 1934, s-a ridicat la suma de 3.980 miliarde lei. Potrivit documentelor din epocă – a fost repartizat, în principal, astfel: 2 miliarde lei pentru necesitățile armatei, 340 milioane lei pentru agricultură, 210 milioane lei pentru învățământ, 100 milioane lei pentru sănătatea publică ș.a. În 1935 este lansat „Împrumutul de consolidare”, care a fost dirijat către aceleași sectoare ca și împrumutul precedent. O preocupare serioasă a fost pentru organizarea aviației, care s-a accentuat în decada 1930–1940. Subsecretariatul de Stat al Aerului, creat în 1932, pe lângă Ministerul Apărării Naționale a luat un avânt deosebit din 1936, prin crearea unui Minister al Aerului și Marinei, cu organizație și fonduri bugetare proprii. Principalul fond de lucru al acestui minister a fost Fondul Național al Aviației, având ca sursă fundamentală Timbrul Aviației. În 1938 el a fost contopit cu Fondul Apărării Naționale și cu al Marinei.[194]

Dotarea aviației cu aparate de luptă s-a realizat în bună parte prin achiziții din Franța, dar considerațiile politice care ne impuneau o atitudine de independență și libertate de mișcare, precum și necesitățile completării materialului și întreținerea lui în bună stare, corespunzător progresului neîncetat în acest domeniu, ne-au obligat să creăm aviației noastre o temelie solidă. Principala fabrică din țară, „Uzinele Industria Aeronautică Română” – IAR din Brașov, creată la început cu capital francez, a devenit, de la 1 ianuarie 1939, o instituție a statului român, reorganizată pe bază de regie autonomă. Ea fabrica atât motoare cât și aparate, putând rivaliza cu cele mai moderne instalații similare din străinătate. Alte stabilimente, precum S. E. T., I. C. A. R, P. R. E. R. O. M.,

[194] N. Păun, *Stat și economie, România în perioada dintre cele două războaie mondiale 1919–1939, Ed. Interferențe, 1992, p. 69–74.*

I. R. M. C. etc. precum și diverse industrii auxiliare, fabricau avioane de școală, instrumente de bord, piese de construcție sau reparații etc.[195]

Compunerea și organizarea aviației române la intrarea în război consta în aviația de luptă și aviația de conlucrare. Prima era atașată direct Marelui Cartier General, de la care primea ordinele de operații, luptând în câmpul strategic, cu obiective îndepărtate, în mod independent de unitățile tactice. Cea de-a doua era repartizată armatelor și corpurilor de armată, luptând în câmpul tactic, pentru a susține acțiunea unităților angajate în lupta cu inamicul. Avioanele de luptă numărau două flotile de avioane de bombardament, trei flotile de vânătoare și escadrile de recunoaștere. Numărul avioanelor de toate tipurile și specialitățile, cu care cele două armate române au intrat în campanie la 22 iunie 1941 se ridică la un total de 800 aparate, deservite de personalul aferent-navigație, tehnicieni, auxiliari.[196]

În întreaga perioadă interbelică, asigurarea frontierelor de est, sud și vest se baza pe concepția elaborării, la nivelul Comandamentului Național, a unor planuri de campanie cu caracter exclusiv defensiv. Până în 1931, aceste planuri prevedeau cooperarea armatei române cu forțele Micii Înțelegeri, conform convențiilor de alianță, cu menționarea expresă că ea devenea operabilă numai în cazul unei agresiuni din partea Bulgariei și Ungariei. O dată cu începuturile deceniului al patrulea, Marele Stat Major român – în concordanță cu poziția politico-diplomatică și militară a României față de creșterea pericolului revanșard german și față de ineficiența Ligii Națiunilor, vizând contracararea acestui pericol, a elaborat noi planuri de campanie, bazate pe ipoteza unui conflict european generalizat. În această situație, efortul principal al armatei române trebuia îndreptat spre apărarea frontierei de vest, amenințată de o presiune conjugată germano-ungară.

Evenimentele din martie 1939 (ocuparea Boemiei și Moraviei de către Germania, anexarea Ucrainei subcarpatice de către Ungaria, concomitent cu mobilizarea armatei ungare și concentrarea ei în raioanele de atac din est, spre România), au obligat guvernul Armand Călinescu să ia măsuri urgente de răspuns, decretând mobilizarea

[195] N. Păun, în vol. *Dezvoltare și modernizare..., p. 36–37*
[196] C. Kirițescu, *op. cit*, p. 229.

parțială a armatei și concentrarea ei în apropierea frontierei vestice și nord-vestice. Obținerea garanțiilor anglo-franceze la 13 aprilie 1939 părea să înlăture, pentru moment, pericolul invadării României, dând forurilor militare un scurt răgaz pentru reevaluarea planului de campanie și înzestrarea armatei. De altfel, chiar a doua zi după acordarea garanțiilor, Marele Stat Major a supus spre aprobare Regelui și prim-ministrului „Studiul asupra forțelor germano-maghiare” care ar putea interveni împotriva României, în care se evaluau cinci posibile variante de declanșare a unui conflict generalizat. În fața acestei situații extrem de periculoase pentru integritatea hotarelor, amenințate circular, România a luat măsuri militare de urgență: sporirea efectivelor Armatei 1 până la nivelul celor de război, înlocuirea corpului 5 Armată cu corpul 1 Armată și, după modelul structurii organice a Armatei 1, s-a constituit în Moldova Armata a 3-a, cu misiunea de a respinge un posibil atac pe direcția Siretului și Prutului. Prin decretarea mobilizării generale, numărul diviziilor de infanterie a crescut de la 21 la 31.[197]

Referindu-se la măsurile militare luate de guvernanții României, ministrul Ungariei la București informa guvernul său că nu este cazul să se supraliciteze efectele acestora, deoarece mobilizarea este mai mult de factură psihologică. La 23 septembrie 1939 a avut loc redislocarea de mari unități în Moldova. Până la victoriile germane din vest, dispozitivul strategic era conceput pe ideea apărării circulare, eșalonată în adâncime, cu păstrarea a cel puțin 2 corpuri de armată în rezerva Marelui Stat Major, în paralel cu constituirea unor mari unități de intervenție.

Drama din 1940 nu trebuie legată neapărat numai de factorul extern, ci, în primul rând, de modul defectuos în care oficialitățile politice de la București au privit, în anii ’20 și ’30 instituția armatei care, în condițiile erodării sistemului de alianțe al României din deceniul al patrulea, putea constitui singura pavăză în apărarea integrității teritoriale a statului. Să nu uităm că semnalele de alarmă în ceea ce privește necesitatea dotării și a modernizării armatei române, a rolului pe care aceasta l-ar putea avea într-o ipoteză nedorită, în care alianțele externe, din diferite motive, nu ar fi putut funcționa, au fost trase de mai mulți oameni politici și ofițeri superiori.

---

[197] *Istoria militară a românilor*, vol. II, Ed. Militară, București, 1992, p. 187.

În diverse memorii, factorii politici atrăgeau atenția asupra fenomenelor care se petreceau în cadrul armatei: implicarea acesteia în viața politică prin numirea ca prefecți a unor militari, schimbările dese din conducerea armatei în momentele când era nevoie de continuitate în conducerea și înzestrarea oștirii, corupția. Aceasta, în condițiile în care, în fața pericolului ce amenința frontierele și a ineficienței acțiunilor politico-diplomatice, speranțele populației și ale fruntașilor partidelor politice se îndreptau spre armată, ca singura instituție capabilă de a salva statul român de la dezastrul care se contura. Așa se explică asumarea conștientă, fără rezerve, de către populație, a tuturor sacrificiilor (împrumuturi de înzestrare, contribuții în bani și în natură, rechiziții, concentrări îndelungate etc.), în beneficiul armatei. Totuși, capacitatea armatei române (efective, înzestrare, pregătirea teritoriului, asimilarea noilor metode de ducere a războiului) era, după opinia majorității analiștilor perioadei, inclusiv a conducerii de atunci a armatei, departe de a fi satisfăcătoare. Dimpotrivă. Timpul scurt afectat pregătirii armatei și tărăgănările sistemului carlist au produs o stare de vădită disproporție între necesitățile reale și concretizarea lor faptică.

Crearea Ministerului Înzestrării Armatei, la finele anilor '30 (la conducerea căruia s-au aflat personalități militare sau civile ca generalul Iosif Iacobici sau economistul Victor Slăvescu) nu a putut estompa lipsurile, în materie de dotare și modernizare, din partea anterioară. Bugetele alocate armatei, din perioada interbelică, mai mici decât ale celor mai multe state europene, afacerile care au însoțit planurile de dotare a armatei („Skoda"), ineficiența convențiilor militare aferente celor politice și lipsa de realism existentă în alcătuirea unor proiecte de operații elaborate la Secția a III-a de la Marele Stat Major sunt numai câteva din elementele care pot explica starea grea a armatei române la începutul celui de-al doilea Război Mondial.

Pe plan militar, România, supusă unei triple amenințări – Ungaria, Bulgaria, URSS – a luat măsuri de mobilizare a tuturor activelor disponibile, astfel încât, la 15 iunie 1940 în diferitele unități – amintite mai sus –, avea sub arme: 32.194 ofițeri (15.83 activi, 16.611 de rezervă), 33.754 subofițeri (26.153 activi, 7.601 de rezervă) și 1.195.366 soldați și gradați, 1.001.923 concentrați – incluși în 33 divizii de infanterie, 4 1/2 divizii cava-

lerie, 4 brigăzi mixte munte, 1 brigadă motorizată, 1 brigadă fortificații și în alte unități și formații ale forțelor de uscat, aviației și marinei.[198]

În ceea ce privește rolul factorilor de decizie în Stat, în adoptarea deciziilor privind soarta frontierelor cu Ungaria (perioada iulie-august 1940), opiniile sunt împărțite: factorii politici (Regele, prim-ministrul și ministrul de externe) au încercat să-și justifice acțiunile șovăielnice și prin atitudinea nu suficient de hotărâtă – după părerea lor – a organismelor de comandă ale armatei. În opinia militarilor, exprimată în documente oficiale, în perioada imediat premergătoare pronunțării Dictatului, concluzia era cu totul alta: armata era în totalitate gata să apere Transilvania, chiar dacă s-ar fi pierdut Moldova și Muntenia în întregime. Cele mai relevante, în acest sens, sunt „Raportul M. St. M. nr. 10945 către Președinția Consiliului de Miniștri (23 august 1940) și Studiul instrucției militare la data de 26 august 1940".[199] În primul document, semnat de generalul Gh. Mihail, se dau asigurări că factorii politici antrenați în tratativele cu Ungaria de la Turnu Severin se pot bizui în totalitate pe armata română, aceasta fiind „bine pregătită, cu moralul nezdruncinat și dornică de acțiune, așa încât ea este gata nu numai să apere teritoriul național, dar chiar să atace". Al doilea document menționat concluzionează că misiunea primordială a armatei se concretiza în apărarea Ardealului cu totalitatea forțelor, consimțând, la nevoie, la o simplă acoperire pe restul frontierelor și deci, la pierderea eventuală a Moldovei, Dobrogei și chiar Munteniei și Banatului.

În această variantă operativă, din totalul de 33 divizii de infanterie și 4½ divizii de cavalerie, 13 divizii de infanterie și o divizie de cavalerie reveneau frontului de vest, cu misiunea de a opri, printr-o bătălie defensivă atacul maghiar și a permite lansarea contraofensivei la care urmau să participe 6 divizii de infanterie, toate carele de luptă și rezervele de artilerie grea ale Marelui Comandament General. Fronturilor de est și sud li se rezervau 13 divizii de infanterie, 3 ½ divizii de cavalerie, cu misiunea să întârzie înaintarea inamicilor și să închidă

---

[198] C. Grad, *op. cit*, p. 22.

[199] Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Casa Regală Carol al II-lea. Diverse 2/1940* (Dosar Special Strict Secret. Dare de seamă asupra înzestrării armatei cu fazele prin care a trecut și situația în care se găsește, la data de 15 august 1939. Raportul este semnat de Victor Slăvescu, Ministrul Înzestrării Armatei).

defileul Carpaților. Pe frontul de vest au fost repartizate: 10 divizii de infanterie, o divizie cavalerie, 3 brigăzi munte, o brigadă fortificații, o brigadă moto, un regiment care de luptă, 6 divizioane artilerie grea independente, 59 avioane. Pe frontul de est: 18 divizii infanterie, 3 divizii cavalerie, 1 brigadă munte, un regiment care de luptă, 8 divizioane artilerie grea independente, 164 avioane.

În această accepțiune, poziția de acceptare a „arbitrajului" adoptată de 4 din cei 5 reprezentanți militari în Consiliul de Coroană din 30 august 1940 apare drept o inconsecvență greu justificabilă, dacă nu se pune în balanță elementul emoțional provocat de surpriza adoptării în grabă, sub presiune, a unei hotărâri atât de grave.

În momentul constituirii guvernului Gigurtu – 4 iulie 1940, Mihai Manoilescu, co-participant la majoritatea deciziilor adoptate și responsabil în mare măsură de efectele lor, spunea: „Germania și Italia puteau dispune în chip absolut de soarta noastră. și aceste două țări nu ne erau prietene…. România se găsea lipsită de orice forță militară, izolată, fără aliați și fără prieteni, strânsă între doi uriași: Germania ostilă și Rusia Sovietică, cel mult indiferentă."[200] Istoricul C. Grad consideră aprecierea cu privire la armată ca fiind forțată, derivând din surpriza dezagreabilă pe care i-o oferiseră diplomatului român generalii Constantin Niculescu – ministrul Apărării Naționale și Florea Țenescu – șeful Marelui Stat Major, la 9 iulie, când, într-o vizită neanunțată, s-au exprimat că „armata noastră nu este pregătită în foarte multe domenii, manifestând un pesimism extraordinar".[201]

De asemenea, la Consiliul de Coroană, unde s-a decis acceptarea „arbitrajului" vienez, părerile exprimate de militari au corespuns acestei opinii: „Regele i-a întrebat pe militari. Generalul Mihail, șeful Marelui Stat Major, fost, de curând, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, a răspuns: «Sire, sosesc de la Marele Stat Major, unde am avut o consfătuire cu ofițerii superiori. Toți sunt de acord că, în caz de conflict armat, n-am putea rezista decât maximum două săptămâni.»" Întrebat, ministrul Apărării Naționale, generalul Niculescu, a răspuns exact ca generalul Mihail, lămurind că cele două săptămâni cât am rezista n-ar fi,

---

[200] M. Manoilescu, *Dictatul de la Viena. Memorii. Iulie-august 1940*, Ed. Enciclopedică, București, 1991, p. 37.

[201] C. Grad, *op. cit*, p. 28.

de fapt, decât timpul material necesar armatelor dușmane să invadeze România. Ultima speranță era pierdută.[202]

Mutilarea României în 1940, pierderea unei treimi din teritoriul țării a provocat, cum era natural, o serie de măsuri de reduceri și regrupări ale marilor unități ale armatei: unele dintre ele au fost desființate, altele micșorate numericește sau au fost contopite cu unitățile vecine cu noile frontiere. Au fost suprimate diviziile 12 (Ismail), 11 (Dej) și 17 (Oradea), Divizia 15 din Chișinău a fost mutată la Piatra Neamț, iar Divizia 8 din Cernăuți a fost mutată în sudul Bucovinei. Multe elemente din Basarabia erau încorporate în diviziile cu centrele în județele limitrofe din Vechiul Regat. Numărul diviziilor de infanterie s-a redus astfel la 21. În iunie 1941, în momentul declarării războiului, România dispunea de 29 divizii operative, dintre care 21 de infanterie, 4 divizii speciale, nenumerotate (Divizia de Gardă, Divizia de Grăniceri, Divizia Blindate, Care de luptă, și Divizia de Fortificații), apoi 4 brigăzi, transformate în timpul războiului în divizii de vânători de munte. Cavaleria, bine dezvoltată, în vederea terenului pe care se vor desfășura operațiile, se compunea din 10 brigăzi devenite și ele, ulterior, divizii. Totalul armatei române mobilizate în luna iunie 1941 în vederea războiului s-a ridicat, în afară de aviație și marină, la aproape 800.000 de oameni. Acest număr a suferit fluctuații în timpul războiului, fie din cauza pierderilor suferite, fie din cauza încorporărilor de contingente cu elemente noi.[203]

Totalitatea forțelor armate române era concentrată în patru armate, din care Armata 1 era în Transilvania, pentru a asigura apărarea teritoriului și în vederea eventualelor operațiuni din această zonă, iar Armata 2 se găsea pe granița de sud – Dobrogea și Dunăre – cu misiunea de a supraveghea frontiera spre Bulgaria. Pe zona operațiilor ofensive spre est erau concentrate 22 mari unități – denumite apoi divizii – de vânători de munte, patru brigăzi de cavalerie și o divizie blindată. Aceste unități erau grupate în trei armate, dintre care două erau complet românești-Armata 3 la nord și Armata 4 la sud; între ele, la centru, era un grup mixt germano-român, denumit Armata 11 germană.[204]

[202] *Apud* N. Crainic, *Zile albe, zile negre. Memorii* I, Ed. Gândirea, București, 1991, pp. 318–319.
[203] N. Păun, *op. cit.*, p. 295.
[204] *Ibidem.*

Condiționările economice ale războiului

Odată cu izbucnirea războiului mondial și mai ales după intrarea în țară a trupelor germane, pregătirile militare au devenit tot mai intense.

Pe plan financiar aceste pregătiri și-au găsit expresia în faptul că, din totalul cheltuielilor bugetare și extrabugetare ale statului, în exercițiul 1940–1941 cheltuielilor militare le reveneau 67,3% față de 39,5% cât reprezentaseră cheltuielile de înarmare bugetare, ordinare și extraordinare, în exercițiul financiar 1939–1940.[205]

În vederea mobilizării potențialului agricol, industrial, financiar al țării în scopul pregătirilor militare, încă din timpul lui Carol al II-lea fusese creat Statul Major Economic, ca o secțiune a Marelui Stat Major. Rolul acestei secțiuni a crescut, însă, într-atât încât în septembrie 1940 a fost transformată în Ministerul Coordonării și al Statului Major Economic. [206] Acesta avea sarcina să coordoneze economia civilă cu cea militară, să coordoneze ministerele economice, să îndrume activitatea economică, să organizeze și să conducă aprovizionarea generală, să stabilească regimul prețurilor, să controleze pe teren aplicarea legilor și a măsurilor economice. Din cauza faptului că el nu reușea să facă față complexității măsurilor ce se impuneau, coordonarea economiei și problemele stabilirii prețurilor au fost trecute direct asupra Consiliului de Miniștri, iar restul sarcinilor asupra Subsecretariatului de Stat al Aprovizionării Armatei și Populației Civile, care funcționa pe lângă Ministerul Apărării Naționale. [207]

În scopul măririi producției pentru armată s-a trecut la reducerea producției pentru populația civilă și realizarea pentru aceasta a produselor standard. În toamna anului 1940 a fost emis un decret-lege pentru militarizarea principalelor întreprinderi industriale, în primul rând metalurgice, printre care „Reșița", „Astra", „Malaxa". Decretul menționat considera întregul personal ca fiind rechiziționat și supus disciplinei și legislației militare, iar în întreprinderi erau înființate organe de

---

[205] N. N. Constantinescu, *op. cit.,* p. 49.
[206] N. Păun, *op. cit.,* p. 301.
[207] *Ibidem*, p. 302.

control militar. La 28 ianuarie 1941, printr-un alt act normativ[208] sunt numiți „îndrumători ai armatei” care aveau sarcina de a controla întregul personal și de a îndepărta persoanele suspecte.

În februarie 1941 au fost militarizate toate instituțiile, întreprinderile de stat și particulare în care armata avea un interes deosebit. În aprile același an au fost înființate inspectoratele regionale militare pentru controlul și supravegherea industriilor care lucrau pentru armată, atât în timp de pace, cât și în timp de război. În plus, inspectoratele aveau sarcina de a urmări starea de spirit a populației din regiune și a personalului din fabrici.[209]

Decretul-lege pentru mobilizarea agricolă din martie 1941[210] prevedea că, pentru efectuarea muncilor agricole, vor putea fi rechiziționați toți locuitorii valizi, indiferent de sex, de la 12 ani în sus, nemobilizați sau nechemați încă la unitățile militare.

Militarizarea economiei naționale a mers mână în mână cu organizarea corespunzătoare a producției, aprovizionarea cu materii prime la prețuri convenabile și la luarea măsurilor în domeniul desfacerii. În acest sens, s-a făcut cartelizarea și sindicalizarea pe ramuri. În mai 1940 Ministerul Economiei Naționale a fost învestit cu depline puteri pentru a lua măsurile privind organizarea, coordonarea și controlul producției, circulației și comunicației articolelor necesare armatei și populației civile atât în economia internă cât și în schimburile cu străinătatea.

În paralel, aveau să fie luate măsuri pentru organizarea industriei și comerțului în ramuri care interesau armata, spre a fi mai bine puse sub controlul statului. În acest scop, s-a început înființarea așa numitelor „oficii” în domeniul industrial și comercial, unele din ele înlocuind carteluri mai vechi: „Oficiul fabricilor de ulei vegetal– Ofaul”; „Oficiul fierului – Odesfer”; „Oficiul de aprovizionare și distribuire a produselor de pielărie – Orap” ș.a. Aceste „oficii” funcționau pe acțiuni, sub forma societăților anonime, capitalul lor fiind subscris în întregime de întreprinderile componente, iar producția și desfacerea se desfășurau pe bază de cote. Prin intermediul lor se acordau comenzile pentru armată,

[208] M. Of. nr. 24 din 29 ianuarie 1941.
[209] N. Păun, *op. cit.*, p. 303.
[210] M. Of. nr. 61 din 13 martie 1941, p. 1249.

creditele, materiile prime. Conducerea aparținea unor consilii de administrație constituite din reprezentanți ai marilor întreprinderi și un reprezentant al Ministerului Economiei Naționale, care avea funcția de președinte. Au fost dezvoltate întreprinderile statului producătoare de material de război precum și cele particulare în care statul era copărtaș.[211]

Pregătirile militare febrile au dus la o creștere rapidă a producției destinate războiului și scăderea celei pentru consumul civil.

În agricultură, procesul de mobilizare a fost însoțit de scăderea recoltelor și a randamentului la hectar. Cu toate acestea, deși recolta abia putea acoperi nevoile consumului intern, prin restrângerea consumului populației au fost livrate cereale Germaniei și Italiei, asigurându-se, în plus, consumul armatei germane în interiorul granițelor noastre. Această situație, la care se adaugă povara fiscală, cămătăria, au dus la agravarea procesului de ruinare a maselor largi țărănești. [212]

Întreaga situație politică, economică și militară a României de până în 1941 a avut ca rezultat o încordare deosebită a stării financiare. Din totalul de 77,4 miliarde lei cheltuieli bugetare și extrabugetare cele militare reprezentau 67,4%. O parte însemnată din aceste cheltuieli a fost acoperită prin împrumuturi. Încă din 1938 fusese creată „Casa Autonomă de Finanțare și Amortizare" (C.A.F.A.) menită să rezolve problemele financiare legate de cele trei ministere care se ocupau de pregătirile militare: Ministerul Apărării Naționale, Ministerul Înzestrării Armatei și Ministerul Aerului și Marinei. Din noiembrie 1939, C.A.F.A., împreună cu Ministerul de Finanțe au lansat emisiunea de „bonuri pentru înzestrarea armatei", care se va amplifica,[213] ajungând în anii 1941 la 12, 8 miliarde lei. O foarte mare parte din aceste bonuri era plasată salariaților statului. În ce privește întreprinderile sau băncile, acestea depuneau respectivele bonuri, subscrise de ele, în gaj la Banca Națională a României, obținând în schimb credite de la ea. În felul acesta BNR finanța comenzile militare.[214]

---

[211] N. N. Constantinescu, *op. cit*, p. 51.
[212] N. Păun, *op. cit.*, p. 303.
[213] M. Mureșan, D. Mureșan, *Istoria economiei*, Ed. Economică, București, 1998, p. 276.
[214] N. Păun, *op. cit.*, p. 303.

În aceste condiții s-a accentuat fenomenul inflaționist. Un rol important l-a avut golirea pieței românești de mărfuri prin trimiterea lor în Germania, în cadrul acordurilor economice, fără ca în locul lor să vină pe piața românească o contrapartidă de mărfuri germane, achitarea furnizorilor din țară făcându-se prin lei emiși de BNR. Obligarea României de a pune la dispoziția trupelor germane staționate pe teritoriul ei cantități de bani mereu crescânde, cerute pentru întreținerea acestora, au dus la creșterea vertiginoasă a cantității biletelor de bancă emise de BNR: de la 48,8 miliarde lei în 1939, la 64,3 miliarde lei în 1940 și 96,6 miliarde lei în 1941.

Intrarea României în conflict a însemnat și trecerea economiei sale pe picior de război. Cheltuielile militare au crescut vertiginos ajungând la 153,6 miliarde lei în 1942–1943, și 202,7 miliarde lei în 1943–1944. Partea din producția industriei, agriculturii și din transporturi afectată direct sau indirect războiului a crescut accelerat. Restrângerea consumului civil și-a găsit expresia în introducerea unor zile în care nu se vindea pâine și apoi a cartelelor pentru principalele produse de consum. Numărul personalului ocupat în întreprinderile industriale care lucrau pentru armată ajunsese în 1943 la 211.214. Creditele afectate producției de război de către bănci au crescut, cele acordate de BNR fiind de 24,2 miliarde în 1941, de 26,2 miliarde lei în 1942, de 38,5 miliarde lei în 1943 și de 64,1 miliarde lei în 1944, ceea ce reprezenta 72% din totalul creditelor acordate de ea întreprinderilor în perioada 1941–1944.[215]

Mobilizarea economică a produs modificări în legislația muncii. La începutul lunii octombrie 1941 „Decretul lege privind regimul muncii în timp de război" stabilea că orice încetare de muncă individuală sau colectivă fără încuviințarea prealabilă a comandamentului militar sau a directorului stabilimentului militar se pedepsea cu temniță grea de la 5 la 20 de ani. [216] Un alt decret, din 24 ianuarie 1942, acorda organelor militare de control din întreprinderi dreptul de a îndepărta din serviciu, fără preaviz personalul muncitoresc, administrativ și de conducere, dreptul de a dizolva, atunci când considera necesar, însuși consiliul de administrație, ca și dreptul de a trimite în fața Curții Marțiale pe muncitorii considerați a fi adus prejudicii producției de război.

---

[215] *Ibidem.*

[216] M. Of. nr. 233 din 2 octombrie 1941.

Cât privește producția agricolă, politica economică din această perioadă și-a găsit expresia în măsura luată încă de la începutul războiului, de a bloca cerealele în mâinile deținătorilor, nedeclararea sau înstrăinarea lor fără prealabilă autorizare fiind considerată crimă de sabotaj. Vânzarea cerealelor era permisă numai prin Subsecretariatul de Stat al Aprovizionării și INCOOP.[217]

Pe tărâm industrial, deplasarea producției către cea militară în dauna producției civile a devenit tot mai puternică. În același timp, consumul accelerat al materiilor prime necesare războiului, în condițiile unor dificultăți crescânde la import a atras după sine greutăți în aprovizionarea industriei. În agricultură mobilizările pentru front, povara crescândă a impozitelor, rechizițiile masive, cumpărarea produselor țărănești pe prețuri derizorii și inflația sporită au dus la accelerarea procesului de ruinare a maselor țărănești și scăderea producției agricole.

În domeniul transporturilor și comunicațiilor, caracteristica fundamentală în perioada războiului a fost că ele au servit mai mult intereselor militare, inclusiv ale Germaniei, și numai în măsură limitată pe cele ale sectorului civil. Scăderea traficului civil se datora nu numai afectării unei mai mari părți din transporturi pentru război, dar și faptului că procesul de scădere a producției pentru populație a contribuit la nașterea unui proces de comprimare a activității comerciale. În același timp, cu toate că în perioada războiului, în scopuri strategice, s-a lucrat la unele completări de linii ferate și s-au făcut unele înnoiri de material rulant, caracteristica principală a constituit-o uzarea utilajului într-o măsură mult mai mare decât acoperirea prin acțiuni de refacere. În ce privește navigația pe Dunăre, aceasta a cunoscut, datorită livrărilor la care România era obligată față de Germania, o intensificare; o parte din flotă a fost pusă la dispoziția armatei, iar alta la dispoziția Germaniei. În aceste condiții, gradul de uzură al flotei a crescut vertiginos[218].

La procesul de degradare a industriei, agriculturii și transporturilor s-au adăugat, din primăvara anului 1944, marile distrugeri provocate de bombardamentele anglo-americane. În urma acestora industria petrolului și-a redus capacitatea de prelucrare a rafinăriilor cu 85% la

[217] N. Păun, *op. cit.*, p. 305.
[218] N. Păun, *Stat și economie..., passim.*

distilare și cu 82% la cracare, iar capacitatea de înmagazinare, în urma distrugerii de rezervoare, a fost micșorată cu 61%. În total, valoarea pierderilor suferite de industria petrolului se ridică la 70 de miliarde lei. Aceste distrugeri, combinate cu exploatarea nerațională a resurselor, au făcut ca în 1944 volumul extracției de petrol a României să fie cu o treime mai mic decât în 1943.[219]

De asemenea, o mare parte a instalațiilor industriale au suferit distrugeri sau au fost degradate prin dispersarea lor în diferite regiuni ale țării. Față de 1941, producția industriei textile mai reprezenta în 1944 doar jumătate, iar cea a industriei alimentare ceva mai puțin de trei sferturi. În ansamblu, producția industrială în vara anului 1944 mai era de circa jumătate față de cea a anului 1938.[220]

O importanță deosebită în slăbirea economică și financiară a țării au avut-o cheltuielile uriașe efectuate în războiul dus alături de Axă. Operațiile bugetare și extrabugetare ale tezaurului public au crescut masiv, de la 77,4 miliarde lei în exercițiul 1940–1941, la 345,2 miliarde lei în exercițiul 1943–1944. Din totalul cheltuielilor, cele militare reprezentau partea covârșitoare. (Anexa nr. 3)[221]

Relațiile economice cu Germania în anii 1941–1944

Creșterea ponderii capitalului german în economia României s-a produs, în principal, pe trei căi: prin preluarea acțiunilor aparținând Aliaților din diverse societăți (în special cele petroliere), prin preluarea acțiunilor și patrimoniilor industriale și comerciale aparținând evreilor, deposedați de ele prin decretele de „românizare”, și, într-o măsură mai mică, prin investiții directe de capital într-o serie de firme mixte româno-germane sau cu capital german integral.[222]

---

219 „Bursa”, nr. 2000 din 28 decembrie 1945, p. 410.

220 N. Păun, *Viața economic a României1938–1948*…p. 306.

221 *Ibidem.*

222 *Decret-lege pentru evacuarea dispersarea unor industrii*, în „M. Of.” partea I, nr. 139, din 17 iunie 1944.

Cadrul general în care vor evolua raporturile economice româno-germane a fost trasat prin semnarea Acordului din 4 decembrie 1940, intitulat „Protocol asupra colaborării româno-germane la realizarea unui plan de 10 ani pentru refacerea economiei românești” care depășea cu mult cadrul unui acord economic obișnuit.[223]

Germania se angaja să pună la dispoziția guvernului român fonduri considerabile, necesare realizării unui plan de dezvoltare, care cuprindea de la sectorul agriculturii până la marile investiții de gospodărire generală în sectorul vieții de stat, a județelor și a comunelor. Partea română dorea folosirea fondurilor și a experienței germane pentru modernizarea agriculturii, prin mecanizarea sa și crearea unui sistem de irigații, dezvoltarea rețelei de căi de transport rutiere și feroviare, îndiguirea zonelor inundabile, punerea în valoare a resurselor de stuf ale Deltei Dunării, dar și crearea unor rezerve frigorifice alimentare și extinderea rețelei de electricitate. Era prevăzută și construirea unui laminor de țevi la uzinele „Malaxa” [224] și a unei pulberării la Ucea de Sus.[225] Un element deloc de neglijat în înțelegerea euforiei guvernului român după semnarea acordului era dobânda obținută la credite, de numai 3,5%, procent neacordat de Germania până atunci. Dar speranțele părții române în modernizarea țării cu ajutor german au fost repede spulberate de puternica ofensivă germană camuflată sub diversele prevederi ale acordului din 4 decembrie, din acest punct de vedere acesta putând fi calificat drept „unul dintre principalele instrumente pentru pătrunderea adâncă a capitalurilor germane în economia românească”.[226]

O altă cale folosită de Germania a fost deschisă de legile referitoare la românizarea vieții economice, emise în primele luni de guvernare antonesciană. În 4 octombrie 1940 sunt adoptate Decretul-lege nr.

---

[223] Vezi pe larg, I. Alexandrescu, *Economia României în fața exigențelor germane și sovietice*, în vol. *Istorie și tranziție*, București, 1966, pp. 130–147.

[224] A. Hillgruber, *op. cit*, p. 198.

[225] Ministerul Înzestrării Armatei încheiase, încă din 24 mai 1940, contractul nr. 1217, având ca obiect livrarea la cheie a unor uzine de explozivi la Ucea de Sus, Făgăraș. Acest contract a fost ratificat prin Decretul-lege nr. 2849 din 23 august 1940- M. Of. nr. 241 din 11 octombrie 1940, pp. 6124–6125, dar uzina nu era terminată nici în august 1944.

[226] Fl. Banu, *Asalt asupra economiei României de la Solagra la Sovrom (1936–1956)*, Ed. Nemira, București, 2004, p. 40.

3347 pentru trecerea proprietăților rurale evreiești în patrimoniul statului[227] și Decretul-lege nr 3361 pentru numirea comisarilor de românizare.[228] Pentru a evita camuflarea capitalurilor a fost elaborat Decretul-lege nr. 3361 din 5 octombrie 1940 prin care deținătorii de acțiuni erau obligați să le depună la sediul firmei, unde urmau să fie ștampilate pe numele titularului, urmând ca nici un transfer sau gajare a lor să nu se mai facă decât cu acordul comisarului de românizare sau a Ministerului Economiei Naționale. În 19 noiembrie 1940 a fost adoptat Decretul-lege nr. 3.850 pentru românizarea caselor de filme, sălilor de cinematograf, birourilor de voiaj și turism,[229] urmat în 3 decembrie 1940 de Decretul-lege nr. 3.968 pentru trecerea în patrimoniul statului a vaselor și plutitoarelor aparținând evreilor sau societăților evreiești. Prin Decretul-lege nr. 842 din 27 martie 1941, proprietățile urbane evreiești treceau în patrimoniul statului[230] iar în 3 mai 1941 era publicat Decretul-lege nr. 1.220 care completa Decretul-lege nr. 3.347/1940 în sensul că erau trecute în proprietatea statului și brutăriile, instalațiile de prelucrat paste făinoase, fabricile de spirt, rafinăriile și distileriile, fabricile de produse medicamentoase ce aparțineau evreilor.[231] Aceste decrete urmăreau o „românizare" a vieții economice, în fapt, spre nemulțumirea atât a cercurilor conducătoare cât și a opoziției democrate, s-a realizat o „germanizare" a economiei naționale. În scrisorile pe care liderii opoziției le adresau conducătorului statului se atrăgea atenția asupra faptului că tendința de românizare a industriei și a comerțului s-a transformat într-un proces de invadare a capitalului extern care a pătruns în cele mai importante stabilimente industriale, chiar și în acele care au strânsă legătură cu apărarea națională. Capitalul german era prezent în aproape toate băncile mari și în întreprinderi comerciale române ca și în societățile de petrol: „Petrol Block", „I.R.D.P.", „Columbia", „Concordia", „Banca de Credit", „Comerciala", „Crissoveloni", „Creditul Agricol Ipotecar", întreprinderi comerciale ca: „Schlessinger", „Lustgarten", „Sora", „Galleries Lafayette", fabrici de

[227] M. Of. nr. 233, 5 octombrie 1940, pp. 5703–5704.
[228] *Ibidem*, pp. 5706–5705.
[229] M. Of. nr. 274, 20 noiembrie 1940, pp. 6510.
[230] M. Of. nr. 74 din 28 martie 1941, pp. 1530–1531.
[231] M. Of, nr. 1023, mai 1941, p. 2330.

hârtie ca „Piatra Neamț" și „Petrești". Germania cumpărase o serie de acțiuni în cadrul unor industrii, cu aprobarea directă a guvernului: „Malaxa", „Resița", „Astra vagoane", „Șantierele Navale Galați". Subsecretariatul de Stat al Românizării nu deținea date asupra acestor tranzacții, dar era în măsură să informeze despre achiziționarea acțiunilor „Băncii Comerciale" de către „Deutche Bank" din Berlin. Aceasta cumpărase 160.000 acțiuni la valoarea nominală de 500 de lei. Activul băncii la valoarea reală era evaluat la 400.000.000 lei, deci de cinci ori mai mult decât plătiseră germanii.[232]

În același timp cetățenii germani cumpăraseră o serie de societăți sau cote părți din societăți a căror valoare reală se ridica la 891.000.000 lei. O achiziție de amploare avusese loc în domeniul firmelor petroliere. Eforturile germane de control a industriei petroliere căpătaseră un contur ferm odată cu crearea, la 27 martie 1941, a companiei transnaționale „Kontinentale Öl-Gesellschaft mit beschränkter Haftung"[233] care avea însărcinarea de a prelua societățile aparținând țărilor inamice sau neutre ocupate de Germania. Această companie a realizat în luna mai 1941 o înțelegere cu „Astra Română", potrivit căreia ultima ceda 50% din investițiile sale, act care a pecetluit pătrunderea capitalului german în industria petrolieră română, unde a dobândit o poziție însemnată, dacă nu chiar dominantă.[234] Acțiunea de preluare sau control a societăților petroliere a continuat și în perioada următoare. Singura societate care se dovedea a fi oarecum intangibilă era „Româno-Americana". Aceasta s-a aflat în 1940–1941 sub protecția unui comisar special al Ministerului Economiei Naționale, iar din octombrie 1941 era protejată prin acordul realizat între „I. G. Farbenindustrie" și „Standard Oil and Co", prin care cei doi giganți se angajau să vegheze reciproc la protejarea intereselor pe care le aveau în cele două tabere beligerante. Pozițiile germane în industria petrolieră a României s-au întărit permanent pe parcursul războiului, însă, din cauza condițiilor specifice în care s-a realizat pătrunderea germană, este deficil de oferit date precise care să indice ponderea capitalurilor germane în aceasta ramură. Pe baza

---

[232] N. Păun, *op. cit.*, pp. 308–309.

[233] Jacques de Launay, *Mari decizii ale celui de-al doilea Război Mondial*, vol. I, București, 1988, p. 54.

[234] A. Hillgruber, *op. cit.* p. 195.

unor date publicate în 1945 de „Monitorul Petrolului Român”, istoricul Gh. Buzatu consideră că aceasta se cifra la 1.759,9 milioane lei.[235]

Interesul Germaniei pentru economia României viza cele mai diverse sectoare. Un domeniu predilect l-a constituit industria metalurgică. Întreprinderi precum „Malaxa”, „Reșița”, „Astra”, „Cugir”, „Șantierele Navale Galați”, „Metrom”, „Hunedoara”, se numărau printre obiectivele prioritare ale germanilor care cereau, inițial, cedarea a cel puțin 50% din fondul însuși al fabricilor. Aceste pretenții au declanșat o luptă continuă între forțele conducătoare ale României și exponenții intereselor celui de-al III-lea Reich. Trebuie remarcat faptul că, în eforturile sale de a bara penetrarea germană în economia României, guvernul a beneficiat și de sprijinul unor cercuri economice ale opoziției și, în primul rând, de sprijinul Băncii Naționale a României. (Vezi Anexa nr. 3)

Rebeliunea legionară din ianuarie 1941 a creat o poziție nefavorabilă guvernului român în cadrul negocierilor economice pe care le purta cu germanii, rezistența în fața presiunilor acestora devenind mult mai dificilă. Partea germană a fructificat rapid acest ascendent prin impunerea semnarii unor convenții defavorabile României. În 27 ianuarie au început negocierile și în 13 februarie s-au parafat două convenții: una generală între statul român și societate anonimă „Hermann Göering Werke” (H.G.W.), privitoare la condițiile generale de colaborare, și o convenție de închiriere a uzinelor „Malaxa”, cu opțiuni pentru „Reșita”, „Astra” și „Șantierele Navale Galați”. Se prevedea constituirea unei societăți germano-române pentru industria fierului și comerț, cu un capital de 100 milioane lei, din care jumătate subscrisă de H.G.W. și cealaltă jumătate de statul român sau un grup de români. Această societate urma să arendeze industriile metalurgice din România, limitându-și câmpul de acțiune la exploatarea societăților existente. Se înființa, deci, o societate de administrare. H.G.W, ca organizator al producției, care se angaja să asigure concursul tehnic prin furnizarea de specialiști, dar nu-și asuma nici o obligație referitoare la aportul de materii prime. Finanțarea urma să se facă cu mijloace interne de catre BNR, cu dobânda scontului, fără plafon „în măsura nevoilor

[235] Gh. Buzatu, *O istorie a petrolului românesc*, București, 1998, p. 346.

financiare realmente întemeiate". H.G.W. beneficia de multe facilități: avea dreptul să conducă întreprinderea după cum va găsi de cuviință din punct de vedere tehnic, financiar, comercial și administrativ, valorifica numai pentru sine producția exportată, utiliza gratuit toate planurile, patentele și licențele de care dispuneau uzinele, arenda se plătea numai dacă exista beneficiu, putea să despartă din grup uzina care nu prezenta interes și să cedeze dreptul de arendare unui terț oarecare. Societatea arendatoare nu răspundea decât cu capitalul său care era de 100 milioane lei, deși lua în arendă, numai de la societatea „Malaxa", investiții de 2,5 miliarde lei.[236]

Nemulțumirile părții române erau cu atât mai mari, cu cât România a admis constituirea tuturor societăților cerute de germani, precum și participările de capitaluri germane la societățile românești deja existente sau chiar trecerea în întregime a unor societăți românești în mâini germane. Numai în intervalul 1 august 1940 – 15 august 1941 fuseseră înscrise în registrele Camerei de Comerț din Bucuresti 67 firme sociale germane sau cu participare de capital german și 115 firme individuale germane.[237]

Una din ramurile cele mai atrăgătoare pentru germani se vădea a fi industria alimentară precum și comerțul cu produse agricole și alimentare. Germania era prezentă în aceste sectoare ale economiei românești încă înainte de 1940, cum era cazul societăților „Sora" și „Solagra", care au introdus, pe scară industrială, cultura de soia în România. Numeroase alte firme se vor înființa în anii 1940–1941. În vara lui 1941 germanii se arătau dispuși să cumpere tot excedentul de produse alimentare al României și intenționau să trimită cinci experți care să se ocupe de industrializarea cărnii, laptelui, a legumelor și fructelor, dar și a peștelui. Nevoile alimentare în creștere ale Germaniei și existența înțelegerilor comerciale prin care România se angaja să livreze Germaniei produse agroalimentare au făcut ca o sumedenie de firme de import-export să răsară ca din pământ. Majoritatea acestora angajaseră personal german, iar conducerea se afla în mâinile acestora. Pentru români nu se rezervaseră decât unele locuri în consiliile de

---

236 N. Păun, *op. cit.*, p. 309.
237 Fl. Banu, *op. cit*, p. 49.

administrație sau ca personal inferior. Firmele nou constituite au reușit să se impună pe piață și să facă o extraordinară concurență organelor însărcinate de statul român cu colectarea surplusului de produse prin oferirea unor prețuri mult mai mari decât cele oficiale de achiziție.

Această situație a nemulțumit profund guvernul român și a făcut obiectul a numeroase memorii de protest către Germania. S-a încercat limitarea, pe diverse căi, a abuzurilor firmelor cu capital german. Totuși, acestea au continuat să cumpere la prețuri ce depășeau cu mult prețurile maximale impuse de guvern. La câteva zile de la fixarea prețului oficial la 110.000 lei vagonul de grâu, societățile ofereau 150–160.000 lei pe vagon și recomandau producătorilor agricoli să nu mai vândă și să aștepte creșterea prețurilor.[238]

În activitatea sa de aservire a economiei românești, Reich-ul a făcut totul pentru a pătrunde și a-și întări pozițiile în principalele instituții de credit. Încă din 1940 „Berliner Handelsgesellschaft" a pus stăpânire pe acțiuni ale „Băncii Crissoveloni". În 1941 „Reichs-Kredit Gesellschaft" a mobilizat pentru sine 25.53 acțiuni ale „Băncii de Credit Român". Cu toate că din totalul acțiunilor banca germană nu deținea decât 7%, dominația ei era mult mai mare, ea ajungând să dispună de o pătrime din locuri în Consiliul de Administrație, ca și de reprezentantul ei în comitetul restrâns al „Băncii de Credit Român", ceea ce îi permitea să-i influențeze activitatea în direcția intereselor germane. Așa se explică, de altfel, faptul că, împotriva propriilor interese și încălcând legislația în vigoare, „Banca de Credit Român" a transferat concernului HGW acțiunile pe care le avea la uzinele „Resița", concernul german neachitând nici măcar prețul acestor acțiuni. Tot în 1941, pe baza preluării acțiunilor belgiene și franceze de la „Banca Comercială Română", „Deutche Bank" și-a asigurat deținerea a 90% din acțiunile respectivei bănci, și în felul acesta, dominația asupra ei. [239]

Pătrunzând prin tot felul de presiuni într-o serie de mari bănci, corporațiile germane au ocupat poziții de prim ordin în sistemul bancar românesc, ceea ce le oferea mari posibilități de control asupra industriei, comerțului și însuși sistemului bancar și de influențare a lor în sensul dorit de cel de al III-lea Reich.

---

[238] N. Păun, *op. cit.*, p. 310.
[239] *Ibidem.*

Atitudinea României pe parcursul anului 1942 față de intrarea capitalului german în societățile românești a rămas binevoitoare, dar Ion Antonescu a ordonat în mai 1942 Subsecretariatului de Stat al Românizării întocmirea unui tablou cu toate modificările produse în proprietatea bunurilor comerciale și industriale în favoarea germanilor autohtoni sau străini. Mareșalul argumenta în felul următor: „Capitalul german trebuie să rămână în țară și să i se asigure productivitatea pentru că el înlesnește dezvoltarea producției românești și de aceea trebuie încurajat. Trebuie însă să ne luăm toate garanțiile necesare că vom putea stăpâni și dirija viața economică a acestui stat, pentru că altfel, nedirijând viața economică a statului, nu-i putem dirija nici viața lui politică”.[240]

Schimbarea situației politico-militare în 1943 a produs o radicalizare a pozițiilor românești, dar cele mai multe proteste înaintate de România vizau relațiile comerciale dintre cele două țări și nu pătrunderea capitalului german în economia românească.

Interesul Germaniei, focalizat spre satisfacerea nevoilor frontului și cererile sale de petrol și alimente deveneau tot mai mari și imperative. Acest lucru atrăgea protestele părții române. Într-un memoriu din aprilie 1943 se menționa că România nu mai poate face alte eforturi în domeniul produselor petroliere întrucât „am mers așa de departe în luna martie 1943 cu restrângerea la consumul intern încât au fost fabrici pe care le-am oprit din funcțiune. Am redus consumul până și la producția de armament și uzinele electrice la care sunt racordate pentru forță și lumină, toate industriile celelalte”.[241]

În plus, Germania nu mai reușea să furnizeze României materiile prime, mărfurile și armamentul pe care se angajase să le livreze. În martie 1943 traficul de plăți româno-germane indica un sold în favoarea României de 468, 9 milioane mărci. Ca urmare, România refuza să mai livreze mărfuri Germaniei, fără o acoperire în aur a soldului. Această atitudine a Bancii Nationale a Romaniei (BNR) nu era nouă, ea fiind practicată și în anii precedenți, dar în 1943–1944 BNR devenise mult mai inflexibilă.[242]

---

[240] *Apud* Fl. Banu, *op. cit*, p. 54.
[241] *Ibidem*, *loc. cit*.
[242] N. Păun, *op. cit.*

În întreaga perioadă cât România a fost aliata Germaniei s-a desfășurat o luptă surdă între oamenii politici și economiștii români și cei germani. Numeroși istorici au analizat până în prezent dificultățile economice traversate de România în anii războiului, insistând mai cu seamă asupra „subjugării" (sublinierea ne aparține) economiei românești de către Germania. Considerăm că, la mai bine de șapte decenii de la încheierea războiului și peste două decenii de la dispariția șabloanelor ideologice de tip comunist, o reevaluare a realităților din România pornind de la relatările contemporanilor și de la documentele de arhivă este binevenită. (Anexa nr. 4)

Conform unor opinii[243], deloc singulare, în anii războiului „aservirea", „exploatarea" și „jefuirea economică" a României de către cel de-al III-lea Reich s-ar produs cu o forță deosebită. Pentru argumentare în partea de istoriografie care susține acest tablou, se aduc date relevante din diverse domenii ale economiei. Mai întâi, se remarcă poziția de monopol pe care și-au impus-o țările Axei în exportul României. Din totalul acestuia, Germaniei și sateliților ei le-au revenit în 1941 – 95, 16%, în 1942 – 93,6%, în 1943 – 95,84%, iar în 1944 – 98,77%. Încercările de a se face export și în unele țări neutre erau de regulă paralizate de Germania prin neadmiterea tranzitului. Între 1940 și 1944 au fost trimise în Germania, conform aceleiași surse, 1.378.450 tone cereale și semințe, 75.147 tone de animale vii și produse animale, 428.220 tone lemne. De asemenea, au fost expediate 3.640.000 tone materii prime statelor aflate sub controlul militar german.[244] Se menționează, apoi, că în timp ce România era obligată să livreze Germaniei produse de mare însemnătate economică, cum erau petrolul, cerealele, vitele, lemnul etc., cu prețul restrângerii tot mai grave a consumului intern, structura exportului german în România era dezastruoasă pentru economia națională. Majoritatea covârșitoare a livrărilor efectuate de Reich era formată din armament provenit din capturile făcute în Polonia. Cărbunele, cocsul, minereul de fier au fost livrate în cantități cu mult sub angajamentele Germaniei. La rândul lor livrările de tractoare au fost derizorii și de o calitate necorespunzătoare. În schimb, Germania

---

[243] N. N. Constantinescu, *op. cit*, p. 62.
[244] *Ibidem*, *loc. cit*.

exporta în România cantități sporite de imitații de pietre prețioase, jucării, ornamente pentru pomul de Crăciun, stofă de celofibră și alte articole de acest gen.

Se estimează că pierderile suferite de România de pe urma modului în care Germania i-a impus prețurile la petrol și armament s-au ridicat la 50.454.113.000 lei. Transformată în lei valuta 1938 această sumă reprezintă 13.348.650.000 lei. Politica de dictat în stabilirea prețurilor privea toate produsele exportate și importate de catre România. Astfel, prețul carbunelui livrat de Germania a crescut de 13 ori, cel al șinelor de cale ferată de 7 ori etc. În schimb la grâul românesc s-a admis un spor de doar 1,2 ori. Analiza generală a prețurilor la import și export arăta că între 1939 și 1944 prețurile produselor importate de România din Germania au sporit cu 614% pe când prețurile produselor românești nu li s-a admis decât un spor de 123%. În felul acesta, schimbul neechivalent și agravarea lui au constituit unul din mijloacele principale de spoliere a României de către Reich. Un alt mijloc utilizat a fost ridicarea arbitrară a cursului mărcii față de leu de la 39 lei în 1938, la 50 lei în decembrie 1939, iar de la 1 aprilie 1941 la 60 lei.[245]

Academicianul N.N. Constantinescu se asociază acestei părți a istoriografiei. Chiar dacă nu se iau în calcul decât pierderile suferite de România din cauza schimbului neechivalent și în genere a sistemului de prețuri impus de hitleriști, a pierderilor rezultate din impunerea unui raport artificial defavorabil României, între marcă și leu, a pagubelor provenite din exonerările de taxe și impozite, a daunelor provocate prin neplata taxelor și tarifelor în transporturi și comunicații, a pagubelor produse prin uzare, avarierea și distrugerea de vase, utilizate în interesul Germaniei, a pagubelor provocate prin luarea de către armata germană a unor produse de la unele ministere fără ca să le plătească sau prin utilizarea de către această armată a clădirilor fără plata chiriilor, se avansează, după calcule incomplete suma de peste 446 milioane de dolari SUA la cursul din 1938. [246]

Alte opinii din istoriografia străină și română nuanțează tabloul relațiilor româno-germane.

---

[245] Vezi lucrarea lui Spiridon Lucian, *Relații economice româno-germane (1940–1944)*, Buzău, Ed. Coresi și Mitrofan, 2001, p. 93.

[246] N. N. Constantinescu, *op. cit*, p. 68.

Conform datelor prezentate de istoricul Andreas Hilgruber,[247] exportul global al României la capitolul produse petroliere se cifra în 1943 la 3 milioane t, din care 2,4 milioane tone reveneau Germaniei și fronturilor germane. Aceste livrări către Reich, mai ridicate decât în anul precedent, se datorau și încetării livrărilor către Italia, în urma capitulării acesteia, la 8 septembrie 1943. În ceea ce privește livrările de material de război, planurile în legătură cu noua dotare a celor 19 divizii române au fost de nenumărate ori schimbate în cursul anului 1943. În scrisoarea pe care i-a adresat-o lui Hitler la 15 noiembrie, mareșalul Antonescu constată retrospectiv că livrările de armament promise au fost până la acea dată cu totul insuficiente și a cerut din nou, insistent, să i se trimită tancuri, tunuri antitanc, autocamioane și aparatură de telecomunicații.

Convențiile economice încheiate la 2 februarie 1943 au expirat la sfârșitul lunii septembrie 1943. După tratative deosebit de dificile duse de către dr. Clodius la București, îngreunate și mai mult de încartiruirea trupelor germane, la 9 februarie 1944 s-a ajuns la semnarea unui nou protocol economic, favorabil României, bazat pe următoarea operație de credit: Banca Națională Germană punea la dispoziția Băncii Naționale a României o cantitate de aur din depozitele sale de la Berna; Banca Națională a României plătea acest aur, în monedă românească, la București, și, în afară de aceasta, îi deschidea Germaniei un credit de o valoare egală. [248] Sumele realizate în acest fel au fost folosite, în principal pentru cumpărarea de produse petroliere și pentru nevoile trupelor germane din România. Prin același protocol Germania se obliga la livrări masive de materiale de război, iar România – la livrarea unei mari cantități de cereale, pe care partea germană punea mare preț mai ales după pierderea Ucrainei. [249]

Situația militară schimbată și, în primul rând eșaloanele grupului de Armate A care se retrăgeau spre România au impus, la începutul lunii mai 1944, începerea unor noi tratative. Germania se străduia ca prin livrări sporite de armament să împiedice capitularea armatei române și să doteze cu armament noi divizii române. În continuare

[247]A. Hillgruber, *op. cit*, p. 243–244.
[248] N. Păun, *op. cit.*, p. 312.
[249] Biblioteca Academiei Române, Arhiva Istorică, *fond nr. XIV*, doc. 507, ff. 136–138.

urma ca, prin cedarea de material pentru căile ferate, transportul să fie asigurat pe porțiunile cele mai importante. Aceste livrări s-au dovedit a fi strict necesare, deoarece, după o pauză neobișnuit de lungă, aviația Aliată a trecut la atacuri masive asupra obiectivelor strategice din România.[250]

În momentul când cotitura politică a României a pus capăt tuturor eforturilor economice pe relația cu Germania, economia românească stagna de mult. Totuși, în ciuda condițiilor deosebit de grele, în 1944 s-a reușit totuși să se producă, să se achiziționeze și să se trimită în Germania 1, 1 milioane tone carburanți.

Încercând să facă un bilanț al relațiilor economice româno-germane din timpul războiului, istoricul A. Hilgruber subliniază că la începutul războiului *clearing*ul arăta un debit al României de 90 milioane mărci germane. În august 1944 debitul Germaniei se ridica la un miliard mărci germane. Explicația ar consta în faptul că, din motive politice și pentru a nu grăbi izbucnirea inflației în România, Germania a păstrat până la sfârșit cursul de 1marcă germana = 60 lei, stabilit în primăvara anului 1941, cu toate că devalorizarea la care ajunsese moneda românească în 1944 ar fi trebuit să urce cursul mărcii germane la 200 lei. În timp ce puterea mărcii germane a fost menținută constantă până la sfârșitul războiului, datorită măsurilor luate de stat, România primea în 1944 pentru 60 lei exact atâtea mărfuri germane cât primise și în 1941, iar prețurile la petrolul românesc și la cerealele românești crescuseră de mai multe ori. Pentru a putea primi o tonă de petrol, Germania trebuia deci să-i livreze în 1944 de trei sau patru ori mai multe mărfuri decât la începutul războiului. Acest decalaj între prețuri trebuie avut în vedere la interpretarea datelor redate de către consilierul guvernamental de pe lângă Ministerul Economiei al Germaniei, dr. Paul Krebs, în 1945[251].

---

[250] După marele atac aerian asupra Bucureștiului, din 4 aprilie 1944 a început bombardarea sistematică de pe aerodromul de la Foggia a regiunii petrolifere a României, a capitalei, a centrelor industriale, a nodurilor de cale ferată și a căilor ferate. Această ofensivă aeriană a constituit prima fază a luptei generale dusă de forțele aeriene militare ale Aliaților împotriva industriei de carburanți a Germaniei. După o pauză de circa 14 zile, la 10 august au fost reluate atacurile masive asupra orașului Ploiești și mai ales asupra Câmpinei, care acum au fost aproape în întregime distruse. Vezi *Documents concerning the Fate of the Jewry during the Holocaust*, vol. IX, *Romanian-German Relations 1939–1044*, selected by dr. Jean Ancel, Jerusalem, 1986, p. 645.

[251] N. Păun, *op. cit.*, p. 315.

Bilanțul arată existența unui mic excedent în favoarea Germaniei. După datele prezentate de Krebs acest excedent trebuie să fie mai mare, deoarece contribuția de 1 miliard mărci germane pentru plățile amânate și care trebuiau achitate din creditele de război germane, a fost probabil estimată sub valoarea reală. Adevărata valoare a materialului de război livrat României începând din 1940 se ridica la 1, 2 miliarde mărci germane, din care jumătate, adică 600 milioane mărci germane trebuia să fie achitată abia după terminarea războiului. Cu aceasta, datoria României, împreună cu plățile eșalonate, care nu fuseseră încă achitate, pentru materialul de război, ca și pentru exportul civil de aproximativ 700 milioane mărci germane – se ridica nu la 1 miliard mărci germane, ci la 1,3 miliarde. Întrucât rezultatele ultimelor negocieri germano-române cu privire la livrări și la achitarea materialului de război nu sunt cunoscute, rămâne în dubiu dacă a fost plătită a doua tranșă de 50% a datoriei românești sau dacă Germania a renunțat la plată din motive politice. În afară de aceasta, mai trebuie amintite bunurile germane foarte valoroase care se aflau în România și de care nu s-a putut ține seama în bilanțul lui Krebs. (Anexa nr. 4)

Reexaminând colaborarea economică germano-română din timpul războiului istoricul A. Hilgruber constată că solicitudinea cu care guvernul român și economia română susțineau războiul Germaniei își avea limitele ei, determinate de voința fermă a guvernului român de a rămâne stăpân în propria sa casă și de a salva substanța economică a țării, conservând-o în tot timpul războiului, pentru viitoarea epocă de pace. Guvernul și cercurile economice porneau fără îndoială de la premisa că va fi posibil ca sistemul economic liberal bazat pe aur să fie menținut și în viitor. Acestei convingeri economice îi corespundea pe plan politic efortul de a-și asigura protecția puterilor occidentale împotriva unei penetrații a sistemului politic și economic al Uniunii Sovietice. Cum însă aceste speranțe s-au dovedit a fi iluzorii, în final politica economică dusă de guvernul român și de Banca Națională a fost lipsită de succes.

Depe urma faptului că economia României a fost păstrată intactă a profitat, până la urmă, Uniunea Sovietică.

Întrebându-se asupra perspectivelor pe care le-ar fi avut exercitarea unei presiuni mai mari asupra României, istoricul german ajunge

la concluzia că o asemenea soluție nu ar fi avut succes, întrucât nu ar fi fost posibil ca întreaga capacitate economică a țării să fie pusă la dispoziția războiului purtat în comun. Structura economică a României nu era potrivită pentru o economie forțată, după modelul celei germane, iar o intervenție militară ar fi fost o sabie cu două tăișuri, având în vedere cât de vulnerabile erau întreprinderile industriale. În afară de aceasta, Hitler se convinsese că preluarea în regie germană a economiei naționale a României, a industriei petroliere și a transporturilor n-ar fi fost rentabilă din cauza uriașului aparat administrativ și militar necesitat de o asemenea măsură, avându-se în vedere și rezistența activă și pasivă a populației, precum și intervenția automată a diviziilor române. Din aceste cauze, pentru obținerea produselor economiei României trebuiau duse tratative dificile și îndelungate. „În condițiile date, prin eforturile sale, Germania a izbutit să obțină tot ceea ce era posibil de obținut."[252]

O analiză asemănătoare în ceea ce privește starea economiei românești în momentul august 1944 întâlnim sporadic în literatura de specialitate românească de dinainte de 1990. Istoricul Ion Alexandrescu – printre puțini, considera că, deși impresionante, efectele defavorabile generate de eforturile economice cerute de cei peste trei ani de război, distrugerile suferite în urma bombardamentelor Aliate și a transformării unei părți din teritoriul național în teatru de operațiuni militare, spolierea organizată de naziști, nu atinseseră în mod vital sectoarele de producție industrială, capacitățile de producție ale economiei românești. Continuarea activității industriale normale era condiționată însă de îmbunătățirea activității transporturilor, a aprovizionării cu materii prime indigene sau din import, a procurării din străinătate a unor materiale și piese de schimb, strict necesare desfășurării proceselor de producție. Dacă adăugăm acestui potențial industrial resursele naturale ale țării – petrol, cereale, lemn, diverse produse agroalimentare ș.a., se aprecia că la 23 august 1944 România dispunea încă de importante potențe materiale, care vor contribui, fără limite, la susținerea materială a frontului antihitlerist.[253]

---

[252] Hillgruber, *op. cit.*, p. 248.

[253] I. Alexandrescu, *Economia României in primii ani postbelici (1945–1947*), Ed. Științifică și enciclopedică, București, 1986, p. 44.

Într-o altă opinie din aceeași perioadă – total diferită, se susține că Armistițiul s-a încheiat într-un moment în care economia României era dezorganizată și lipsită de rezerve. Era nevoie de timp, de resurse financiare și mai ales, de răbdare. Cu toate acestea, se cerea economiei să contribuie la aprovizionarea Armatei Române aflate pe front și să creeze, concomitent, stocuri de rezervă pentru a fi plătite ca reparații de război.[254]

Reține atenția opinia istoricului Ulrich Bürger, care fără a apela la arhive, redă raportul prezentat de jurnalistul Mark Ethridge, cu ocazia vizitei acestuia în România. [255] Acesta afirmă că România a prosperat sub ocupația germană, deoarece Germania a avut nevoie de petrolul și grâul ei și a cheltuit sume mari de bani pentru a spori producția. „Ca o consecință, s-a construit o economie românească și țara a dobândit astfel o enormă rezervă de aur. Aceasta, adăugată la acțiunile economice ale armatei române din Rusia, care au fost considerabile (incluzând și o linie de autobuze din Odessa transportată la Constanța) a lăsat România la sfârșitul războiului cu o economie mai solidă decât a avut-o la începutul războiului. Singura ei îndoială, și aceasta a apărut destul de târziu, a fost cine va câștiga războiul".[256] (Am redat și această opinie nebazată pe documente ci doar pe aprecieri).

Grigore Gafencu reproduce în Jurnalul său comunicarea făcută de Mihai Antonescu lui Dulles[257] în care se arăta că regimul Antonescu dispune de mari cantități de cereale, 1.000.000 de soldați înarmați și o rezervă de 45 de vagoane de aur.[258]

La fel, se consideră că pe plan economic militarizarea economiei a ferit-o în bună măsură de penetrarea capitalului german și acapararea bogățiilor țării în special a petrolului, a resurselor agricole și alimentare. În pofida piedicilor care i-au stat în cale, Ion Antonescu a reușit să amelioreze nivelul de trai al românilor, în evident contrast cu situația din celelalte țări europene angajate în război.[259]

---

[254] V. Fl. Dobrinescu, *România și organizarea postbelică a lumii 1945–1947,* Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1988, p. 84.

[255] U. Burger, *Misiunea Ethridge în România*, Fundația Academia Civică, București, 2000, p. 110.

[256] *Ibidem, loc. cit.*

[257] Allen W. Dulles, viitor director al CIA (1953–1961), pe atunci director al Oficiului pentru servicii strategice (OSS – Office for Strategic Services) al SUA la Berna (Elveția).

[258] G. Gafencu, *Jurnal*, Ed. Humanitas, București, 1991, p. 245.

[259] A. David, *Soluția Antonescu în guvernarea României în situația limită specifică perioadei 1940–1944*, în L. Culda (coord), *România în situații limită*, Ed Licorna, București, 1995, p. 133.

Subcriem observațiilor lui Andreas Hillgruber, și anume că economia României a traversat războiul fără scăderi dramatice ale producțiilor. Exceptând marile bombardamente Aliate din primăvara anului 1944, toate datele certifică starea bună a economiei. Aceasta opinie confirmă și judecățile de valoare ale contemporanilor, nepublicate decât în anii din urmă. Prelungirea războiului, bombardamentele masive efectuate de Coaliția Națiunilor Unite, începând cu vara anului 1944, au creat mari dificultăți economiei naționale cu repercursiuni în plan social. De evidențiat că și în condițiile, acestea România era în prima parte a anului 1944, o țară cu disponibilități în resurse alimentare. Mihai Antonescu a negociat în acest timp cu reprezentantul Crucii Roșii Internaționale crearea în România a unor depozite de subzistențe, cu grâne și porumb, cu care să se intervină în ajutorarea țărilor europene care duceau mare lipsă de hrană.[260]

După trecerea în revistă a mai multor surse, și Eugen Șahan concluzionează în articolul său Anul *1947 – reper în prăbușirea economică a României*: „România, departe de a fi o țară secătuită economic, la sfârșitul războiului avea un potențial financiar și economic mai bun decât la începutul conflagrației din răsărit, fiind printre cele mai consolidate state din acest punct de vedere”.[261]

Mircea Vulcănescu fost subsecretar de stat în Ministerul Finanțelor în perioada analizată, înlătură toate argumentele despre „jefuirea” țării în folosul naziștilor în 1940–1944 ori despre subjugarea ei politică și economică Germaniei. Autorul dezvăluie o realitate uluitoare: „România a reușit să-și răscumpere creanțe din străinătate și să-și procure în același timp aur și devize liber convertibile în aur de circă 11 vagoane (din care 8 și jumătate din Germania), dublându-și, astfel, stocul BNR de la 13 vagoane și jumătate la 24 și jumătate vagoane de aur. Este o situație unică, nemaiîntâlnită în nici o altă țară, char victorioasă, cum e cazul Angliei, care nu a putut să-și acopere nevoile decât cedând din aurul și portofoliile străine, pe care le poseda în alte țări, rămânând și îndatorată. Astfel, România nu numai că n-a fost secătuită [de Germania] dar ea a putut să constituie, prin rezervele

[260] C. Hlihor, *Evoluția raportului de putere și politica alianțelor României în timpul celui de-al doilea Război Mondial*, în L. Culda coord, *op. cit*, p. 145.
[261] „Analele Sighet”, Nr. 5, p. 37.

acumulate pe teritoriul ei, o bază importantă de aprovizionare a Aliaților în războiul dus în vest, după 23 august 1944".[262]

Exactitatea situației expusă de Mircea Vulcănescu a fost, recent, confirmată de materiale apărute în presa română și străină, cu prilejul discuțiilor în jurul problemei aurului nazist. În baza unor surse provenind de la Banca Națională a României și a unor documente inedite[263] este plauzibil sub rezerva confirmării investigațiilor științifice viitoare, faptul că, potrivit acordurilor economice și comerciale româno-germane din 1940–1944, în afara tehnologiei și tehnicii militare primite în schimbul exporturilor de grâne și petrol, Bucureștiul a condiționat și obtinut de la Berlin plata în aur a livrărilor executate. Germania a livrat României: 3,4 tone aur în 1940; 14,3 tone aur în 1942; 29,9 tone aur în 1943 și 10,3 tone aur în 1944; în total, deci, 58,1 tone aur, sub formă de lingouri sau monede. Așa se estimează că în momentul răsturnării regimului lui Ion Antonescu, România poseda cea mai mare rezervă de aur din istoria sa: 244,9 tone. Bună parte din această cantitate a fost confiscată de către sovietici, considerată ca fiind aurul nazist preluat din teritoriile ocupate și cedat României. BNR a reușit să salveze o parte a rezervei de aur, depozitată la Vâlcea și Tismana. Evoluția ulterioară a stocului de aur al BNR a fost următoarea: 53,1 tone aur în 1953; 111 tone aur în 1969; 64,6 tone aur în 1972; 118,7 tone aur în 1983; 42,2 tone aur în 1987; 93,4 tone aur în 1997[264] și 104 tone în 2018.

*
* *

Am prezentat pe parcursul acestui capitol căile și maniera în care Germania și-a făcut simțită prezența în economia românească. Eforturile germane în sensul dezvoltării unei mari arii de „coprosperitate economică" în Europa Centrală și de Sud-Est s-au desfășurat după un plan riguros, de durată, în care România, datorită resurselor sale, deținea un loc de primă importanță. Am insistat și asupra mecanismelor prin care în economia României au apărut o serie de întreprinderi cu

---

[262] M. Vulcănescu, *Ultimul cuvânt*, Ed. Humanitas, București, 1992, p. 15.
[263] I. Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX*, Ed. Paideia, București, 1999, p. 421.
[264] *Ibidem, loc. cit.*

capital german sau controlat de capitalul german. După război, ele au fost preluate de Rusia oferindu-i o nebănuită șansă de a exploata România în deceniul ce a urmat încheierii războiului (vezi și savro-murile – Anexa nr. 11). Am atras atenția asupra modului în care cei mai mulți oameni politici români au înțeles să apere interesele naționale, atât în timpul domniei lui Carol al II-lea cât și în perioada guvernării legionare și a guvernării Antonescu.

La tabloul general al costurilor războiului alături de cifrele încă disputate în istoriografie, se adaugă suma de peste 1 miliard dolari (la cursul anului 1938) cheltuită pentru întreținerea și înzestrarea armatei române în cei 3 ani și două luni al războiului din est. Bilanțul pierderilor umane mult mai important decât costurile materiale, este copleșitor – peste 620.000 de vieți – soldați și ofițeri dintre care 71.000 decedați, peste 240.000 răniți și peste 300.000 prizoneri și deportați.[265]

De la momentul Proclamației radiodifuzate a Regelui Mihai din seara de 23 august[266] și până la 12 mai 1945, căci trupele germane nu au capitulat în Munții Tatra și au murit încă soldați și ofițeri în 3 zile de pace –, armata română a participat cu cca. 400.000 soldați și ofițeri dintre care 308.003 de infanterie, 77.667 din aeronautică și 9.468 din marină. Au căzut pe câmpul de luptă pentru Țară peste 170.000 militari români. Adăugați celor din răsărit în bilanțul Eroilor, jertfa de sânge a Armatei Române, până la Staligrad, și apoi până în Tatra, a înroșit cu o dâră adâncă istoria noastră contemporană. Le datorăm tuturor eroilor prinosul nostru de recunoștință.

---

265 Vezi *Istoria Românilor*, vol. IX, *România în anii 1940–1947*, (coord. Dinu C. Giurescu, Ed. Enciclopedică, București).

266 *România marele sacrificat al celui de al doilea Război Mondial. Documente*, (coord.) M. R. Mocanu, vol. I, București 1994, pp. 249–250.

Capitolul III

Aliați și învinși

Convențiile de Armistițiu încheiate între Guvernele și Înaltele Comandamente Aliate cu România, Finlanda, Bulgaria și Ungaria la 12 septembrie, 19 septembrie, 28 octombrie 1944, respectiv 20 ianuarie 1945 oferă primele indicii clare ale modului în care vor fi tratați din punct de vedere politic și militar, ceilalți parteneri ai Axei, la sfârșitul ostilităților.

În timpul războiului au fost semnate o serie de capitulații (Polonia, septembrie 1939, Olanda, mai 1940, Belgia, mai 1940, Grecia, mai 1941), și două armistiții *eo nomine,* încheiate între Guvernul și Înaltul Comandament Francez cu Germania și respectiv cu Italia, dar nu s-a semnat nici un acord de armistițiu în formă completă, fiind admis implicit că cel dintre Națiunile Unite și Italia, din 3 septembrie 1943, era incomplet. Rezultă, astfel, că cele patru armistiții și anexele lor constituie cea mai interesantă combinație de dispoziții legale, proceduri militare și înțelegeri politico-economice elaborate după încheierea Primului Război Mondial.[267]

Întrucât, în condițiile impunerii tendinței de aplicare a unor „armistiții lungi" (ca și perioada de timp in care urma sa se aplice regimul de armistitiu) aceste Convenții vor constitui un etalon pentru comportamentul politic și social al statelor înfrânte, motiv care justifica o analiză detaliată a clauzelor acestora.

[267] Vezi pe larg M. W. Graham, *Armistices, 1944, Style*, în „The American Journal of International Law", vol. 39, No. 2, (aprilie 1945), pp. 286–295.

Înainte, însă, de a analiza conținutul Convențiilor de Armistițiu se impun anumite precizări strict teoretice referitoare la noțiunea de armistițiu, diferențierea între regimul armistițiului, ocupația militară, capitularea necondiționată, precum și regulile aplicabile pe teritoriul supus unui atare regim.

Incercările de a legifera regulile războiului au avut ca rezultat, la mijlocul secolului al 19-lea, elaborarea regulilor ocupației militare. Codul Leiber din 1863 și Declarația de la Bruxelles din 1874 conțin o serie de prevederi relevante. Norme importante au fost codificate prin Regulamentul de la Haga cu privire la războiul terestru, anexă la cea de-a Doua Convenție din 1899 și la Convenția a IV-a din 1907 cu privire la legile și obiceiurile războiului terestru (art. 42–56). Aceste legi au fost completate de a IV-a Convenție de la Geneva din 1949 cu privire la Protecția persoanelor civile în timp de război, care s-a bazat pe experiența Celui de-al doilea Război Mondial. Protocolul Adițional nr. 1 din 1977 adaugă doar câteva detalii (convențiile menționate vor fi numite, în continuare, prin prescurtare, Haga, respectiv Geneva).[268]

Istoricul M. Bothe, în excelentul său studiu dedicat ocupației și armistițiului[269], subliniază că prin *ocupație militară* se înțelege în mod tradițional termenul care definește ocupația ce urmeaza unei stări de război. Convenția de la Geneva se aplică „tuturor cazurilor de ocupare totală sau parțială a teritoriului unui stat membru chiar dacă ocupația nu întâmpină nici un fel de rezistență armată” (art. 2, alin. 2, comun tuturor celor patru convenții). În conformitate cu art. 2 alin. 1, aplicarea convențiilor nu necesită existența unei stări de război. Aceasta corespunde tendinței generale din dreptul internațional de a aplica legile războiului în momentul izbucnirii unui conflict armat, indiferent de punctele de vedere legale asupra modului în care a a apărut și se va termina starea de război.

Ocupație militară se traduce prin controlul unui teritoriu străin. Până la finalizarea conflictului, anexarea unei părți din teritoriul cucerit este nelegală. Chiar dacă întregul său teritoriu este ocupat, un stat nu încetează să existe ca entitate juridică. În astfel de situații guvernul va fi

---

[268] Vezi referințe privind Convențiile de la Haga și Geneva în Bibliografia generală de la sfârșitul lucrării.

[269] Bothe, M., *Encyclopedia of Public International Law nr. 4*, 1982, p. 63–67.

în exil. Statutul neclar al unui teritoriu ocupat nu împiedică aplicarea legilor de ocupație. Aplicarea dreptului umanitar nu poate depinde de subtilități juridice precum statutul unui teritoriu. Este suficient ca teritoriul în cauză să nu fi aparținut ocupantului în momentul izbucnirii conflictului.

Autoritatea exercitată de o putere ocupantă este una *de facto*, nu *de jure.* Normele internaționale nu oferă drepturi ocupantului ci îi limitează puterile pe care le are *de facto*. Nu există nici o obligație legală a populației din teritoriul ocupat de a se supune ocupantului. Capacitatea acestuia de a impune respectarea intereselor sale nu are autoritatea de a crea reguli obligatorii, ea derivă din superioritate militară și din capacitatea efectivă de a impune obediența, sub rezerva respectării celei de a IV-a Convenții de la Geneva și a Regulamentului de la Haga. Textele menționate sugerează că ocupantul își impune voința prin mijloace legale proprii, care sunt evident distincte de ordinea juridică națională a teritoriului ocupat. Aplicarea legilor de ocupație începe imediat după invazie, odată cu stabilirea controlului efectiv asupra teritoriului și se termină când ocupația ia sfârșit, fie prin retragerea forțelor armate, fie prin determinarea soartei finale a acelui teritoriu, după restabilirea relațiilor pașnice dintre părți. Până în momentul soluționării problemei, regimul de ocupație poate fi modificat printr-o înțelegere de armistițiu sau de suspendare a ostilităților.

În circumstanțe excepționale, aplicarea legilor regimului de ocupație se poate termina și prin înfrângerea totală a statului ocupat, când toate forțele sale s-au predat și nu mai există nici un guvern în exil care să continue lupta. Într-o astfel de situație, anexarea nu mai este considerată nelegală. A fost cazul Germaniei în 1945, doar că în loc de anexare Puterile Aliate au stabilit un regim special de ocupație.

Privind regimul juridic al ocupației militare, M. Bothe detaliază că în cadrul acestei teme se impune analiza a trei chestiuni: administrația, situația juridică a cetățenilor teritoriului ocupat, regimul proprietății și al fiscalității.

Administrația. După impunerea controlului, puterea ocupantă devine responsabilă de bunăstarea locuitorilor teritoriului ocupat. Ea are obligația unei bune guvernări, ceea ce înseamnă, printre altele, că trebuie să restabilească și să asigure, pe cât posibil, ordinea și siguranța publică. (Haga, art. 43). Este răspunzătoare de menținerea unor condiții

decente de viață. Astfel trebuie să asigure proviziile de alimente și medicamente ale populației (Geneva, IV, art. 5), să mențină serviciile și stabilimentele medicale, sănătatea și igiena publică (art. 6), precum și îngrijirea și educația copiilor (art. 10). Cu excepția unor cazuri fortuite, în vederea îndeplinirii responsabilităților sale, ocupantul este obligat să respecte legea în vigoare în statul ocupat (Haga, art. 43). Așadar ocupantul poate să emită numai legi și decrete necesare pentru securitatea militară. De obicei se stabilesc norme de siguranță și ordine publică, legile civile rămânând în mare măsură nemodificate. Constituția și legile penale și administrative pot fi anulate de ocupant în măsura în care scopurile militare ale ocupației impun acest lucru. Dacă administrația statului ocupat continuă să funcționeze la nivel local sau central, puterea ocupantă este obligată să coopereze cu aceasta (Geneva IV, art. 56).

Statutul oficialilor nu poate fi modificat, prin excepție aceștia pot fi îndepărtați din funcție. Organizațiilor de apărare civilă trebuie să li se permită continuarea activității, ocupantul neavând dreptul să impună nici o schimbare a personalului și a structurii acestora și trebuie să le ofere facilitățile necesare pentru a-și îndeplini atribuțiile. Dacă populația nu este aprovizionată corespunzător, ocupantul trebuie să accepte acțiuni de asistență (Geneva IV, art. 9).

Deși, în principiu, aplicarea legii rămâne în competența instanțelor naționale, puterea ocupantă poate impune legile penale proprii prin înființarea unor instanțe în teritoriul ocupat, (cu excepția curților de apel) care vor respecta anumite garanții procedurale și limite de sancționare (Geneva IV, art. 64–77).

A doua chestiune analizata de M. Bothe este *situația juridică a locuitorilor*. Ocupantul are două îndatoriri de bază față de locuitorii teritoriului ocupat: nu poate pretinde fidelitate din partea acestora și trebuie să le respecte anumite drepturi fundamantale (Haga, art. 45 și 46). Este astfel interzis să li-se pretindă prestarea unui jurământ de credință sau participarea la operațiunile militare ale ocupantului. Este prohibită și propaganda pentru înrolarea voluntară în armata de ocupație. O măsură de protecție importantă pentru menținerea identității naționale este interzicerea transferului de populație civilă în teritoriul ocupat (Geneva IV. art. 49).

În privința drepturilor fundamentale, trebuie respectate drepturile familiale, demnitatea și onoarea persoanei, integritatea fizică, viața, proprietatea privată, libertatea și convingerile religioase (Haga, art. 46). Luarea de ostatici și pedepsele colective sunt prohibite. În anumite condiții și sub rezerva garanțiilor procedurale locuitorii statului ocupat pot fi internați pe motive de securitate, caz în care vor avea un statut similar celui al prizonierilor de război. Posibilitatea de a pretinde prestarea muncii forțate este limitată la teritoriul ocupat. Practici precum cele utilizate în al doilea Război Mondial de a trata populația civilă din țările ocupate drept o sursă de mână de lucru pentru necesitățile ocupantului în afara statelor respective sunt, așadar, ilegale. Transferurile forțate, individuale sau în masă, din teritoriul ocupat în orice altă țară sunt interzise, sub rezerva unor excepții absolut inevitabile (Geneva IV, art. 49).

Cu privire la *proprietate și fiscalitate,* proprietatea privată trebuie să fie respectată și nu poate fi confiscată (Haga, art. 46). Rechizițiile în natură și servicii pentru nevoile armatei de ocupație pot fi operate în schimbul unei remunerații (Haga, art. 2). Totuși, dacă proprietatea privată constituie material de război va putea fi sechestrată în schimbul unei compensații sau restituiri după război. Restricții suplimentare în materia rechizițiilor se aplică unităților militare și organizațiilor de apărare civilă.

Puterea ocupantă poate percepe taxe, impozite, dări în conformitate cu regulile preexistente și să le folosească pentru cheltuielile de administrare a teritoriului ocupat (Haga, art. 48). Pot fi impuse taxe suplimentare și contribuții pentru necesități militare sau administrarea teritoriului (Haga, art. 49). Proprietatea unităților administrative locale este tratată ca și proprietatea privată (Haga, art. 2 și 56). În privința proprietății de stat ocupantul este considerat administratorul sau uzufructuarul bunurilor imobile.

În privința ocupației rezultate ca urmare a unui *armistițiu,* se consideră că deși relațiile pașnice nu au fost restaurate între părți, totuși Convenția de Armistițiu sau rezoluția de încetare a focului, după caz, pot crea o nouă bază legală pentru ocupație și pot modifica regimul juridic aplicabil.

Din punct de vedere juridic un armistițiu înseamnă suspendarea ostilităților. Acesta nu este final și nu pune capăt stării de război, cu toate că circumstanțele și condițiile armistițiului pot fi de așa natură încât să facă imposibilă reluarea ostilităților. Totuși, statutul părților continuă să fie unul de beligeranță, relațiile lor juridice sunt în continuare de inamici și incidentele legale ale acestei situații rămân neschimbate: astfel, conform termenilor armistițiului este interzis pentru cetățenii oricărei părți să aibă înțelegeri comerciale cu cei ai părții adverse, în vreme ce măsuri precum blocada, stoparea contrabandei și confiscarea vaselor comerciale pot fi impuse în mod legal. Această poziție se menține, teoretic, până în momentul instaurării păcii definitive, prin semnarea Tratatului de pace, deși în cazul în care trece o lungă perioadă de timp între încheierea armistițiului și semnarea Tratatului de pace condiții similare celor de pace pot fi administrate pe perioada armistițiului. În astfel de cazuri este evident că relațiile beligeranților între ei și față de neutri vor suferi modificări considerabile. Totuși, teoretic, starea de război se menține.[270]

Anumite înțelegeri de armistițiu încheiate în timpul celor două războaie mondiale prevedeau ocuparea de către inamic a unor părți din teritoriul unui beligerant (Armistițiul cu Austria din 3 noiembrie 1918, cel cu Germania din 11 noiembrie 1918, cu Franța din 22 iunie 1940, cu Italia din 3 septembrie 1943). Respectivele acorduri conțineau clauze care prevedeau că ocupantul are toate drepturile și impuneau obligații de sprijin și cooperare din partea statului ocupat.

Prezența trupelor unuia dintre semnatarii armistițiului pe teritoriul celuilalt nu a fost numită întotdeauna „ocupație". Convențiile din 1944 cu România, Bulgaria și Ungaria nu au utilizat acest termen, deși ele stipulau prezența și libertatea de mișcare a Aliaților, în special a forțelor sovietice pe teritoriile respective, plasând administrația civilă sub control sovietic și impunând acestor state să asigure plăți în numerar și servicii (art. 3 și 10 din textul cu România, art. 3, 15 și 17 din cel cu Bulgaria).

[270] G. G. Fitzmaurice, G. G. Fitzmaurice, *The Juridical Clauses of the Peace Treaties* în *Recueil des Cours*, 1948, II, Tome 73 de la Collection, Librarie du Recueil Sirey, Academie de Droit International etablie avec le concours de la Donation Carnegie pour la Paix Internationale, p. 270.

După al doilea Război Mondial practica armistițiilor s-a modificat radical. Majoritatea acestora stipulează existența unei linii de demarcație între adversari, dar nu se precizează care este statutul juridic al prezenței forțelor inamice în teritoriul controlat de ele. Nu se menționează nimic despre drepturile ocupantului. Problema rămâne deschisă și răspunsurile trebuie căutate în afara convențiilor respective. Nici unul dintre armistițiile recente nu oferă o bază legală pentru un drept la ocupație.

Se impune o diferențiere între un armistițiu și o *capitulare necondiționată*, cum a fost cazul Germaniei și al Japoniei după al doilea Război Mondial. Ocupația ce urmează capitulării tuturor forțelor armate este guvernată de reguli diferite de cele ale armistițiului. Puterile ocupante se bucură de drepturi care le depășesc pe cele rezultate dintr-un armistițiu. Predarea necondiționată, totală, din punct de vedere juridic, nu este posibilă, deoarece acela care se predă beneficiază de cel puțin următoarele condiții: luptele vor înceta și viețile celor care se predau vor fi cruțate. Altfel predarea nu are nici un sens. Așadar ceea ce se cunoaște drept predare necondiționată poate fi definită drept o capitulare care se face în lipsa unor condiții specificate, determinate, iar efectul legal este acela că, pe baza încetării ostilităților și în schimbul garantării vieților lor, cei care se predau vor accepta și vor îndeplini orice condiții de armistițiu impuse de învingători. [271]

Un armistițiu sau o capitulare (indiferent că e vorba de o predare necondiționată sau nu) în principiu nu are efect obligatoriu în privința terminării stării de război sau a condițiilor viitorului tratat de pace. Dar, un tratat de pace preliminar poate pune capăt stării de război și poate influența condițiile păcii. Din punct de vedere legal acesta reprezintă un *pactum de contrehendo*. Cu începere din secolul XVIII-lea a devenit o practică obișnuită ca negocierile de pace să înceapă în acest fel. La sfârșitul Primului Război Mondial proiectele de pace s-au discutat pe baza unui schimb de note. Procedura a fost completată printr-o notă trimisă de Secretarul de Stat american Robert Lansing din 5 noiembrie 1918 Guvernului german, în care comunica acceptarea de către Aliați ca bază a viitorului tratat de pace a celor 14 puncte formulate de președintele Wilson. Critica germană adusă Tratatului de la Versailles a avut ca argument îndepărtarea de la această înțelegere.

---

[271] *Ibidem, loc. cit.*

Situația generală de la sfârșitul celui de al doilea Război Mondial nu a favorizat negocieri preliminarii. Întrucât deciziile cu privire la teritorii au fost anticipate în armistițiile semnate de Uniunea Sovietică cu Bulgaria, Finlanda, Ungaria și România, iar cele din Korea (1953) și Vietnam (1954) au mers dincolo de chestiunile militare, abordând subiecte legate de structura politică viitoare a regiunii, se admite faptul că, uneori, convențiile de armistițiu au rolul unor tratate de pace preliminare.

În teorie un armistițiu, fiind o suspendare a ostilităților, ar trebui să se limiteze la clauze preponderent militare, vizând suspendarea ostilităților și tratând chestiuni ce rezultă din aceasta. Nu ar trebui să trateze chestiuni de natură politică, financiară sau economică. Dar datorită faptului că armistițiile moderne merg dincolo de limitele strict militare, atunci când una dintre părți se află în poziția de a impune semnarea armistițiului, aceasta se face nu numai de către reprezentanții militari ci și de către cei ai guvernului. În ciuda acestor tendințe, armistițiile continuă să se limiteze, în principal, la probleme cu caracter temporar sau provizoriu, și cu excepția sferei militare, să evite orice formulare finală.

Astfel, armistițiile nu ar trebui să conțină clauze teritoriale prin care se impun ajustări de frontiere sau cedări teritoriale, și nici nu ar fi normal să o facă, deoarece atâta timp cât starea de război continuă, nu e legitim pentru nici unul dintre beligeranți să facă mai mult decât să ocupe militar teritoriul oponenților săi și nici o schimbare de suveranitate nu poate fi efectuată în mod valabil. În ceea ce privește clauzele politice, financiare și economice ale unui armistițiu, acestea au, de obicei, un caracter temporar și provizoriu. Astfel de clauze sunt impuse de necesități practice în considerarea unei amânări a semnării unui tratat de pace definitiv.

O dată ce Tratatul de Pace este semnat, acesta pune capăt și anulează în întregime termenii armistițiului, deoarece se crează un statut nou și raporturi de pace, pe când în timpul armistițiului statele se găsesc în stare de război.

În vreme ce practica anglo-americană a fost extrem de flexibilă cu referire la noțiunile de capitulare, suspendarea ostilităților, armistiții, practica de pe continent, mai ales în urma primelor două Conferințe de la Haga, a tins să clarifice aceste concepte.

Se consideră, astfel, că un armistițiu este un acord cu privire la terminarea generală a ostilităților, încheiat atât de reprezentanții militari cât și civili ai puterii înfrânte, menit să asigure nu doar încetarea războiului, ci și un regim de tranziție pentru o perioadă nedeterminată. Experiența Statelor Unite ca și negociator al armistițiilor cu Austria, Ungaria și Germania în anul 1918 a determinat-o să urmeze practica dreptului continental. Astfel, nu surprinde faptul că ideea unui armistițiu general, echivalentul unei „păci preliminarii", este baza concepției juridice incluse în trei din Convențiile de Armistițiu supuse analizei. (Ne referim la cele cu România, Finlanda și Ungaria, pe care le vom analiza detaliat în cele ce urmează).

Faptul că Uniunea Sovietică nu a participat la încheierea păcii din 1918 nu a fost de natură să creeze discrepanțe între Puterile Aliate și Asociate. Participarea sovietică și mai ales influența acesteia în timpul negocierilor ce au precedat încheierea armistițiilor din 1944 și 1945 arată tendința de a dezvolta practici utilizate în urmă cu douăzeci și cinci de ani când sovieticii au încheiat acorduri de armistițiu cu vecinii lor.

Convenția de Armistițiu cu Italia

Italia a fost primul stat din Axă care a capitulat, dar termenii predării au fost făcuți publici în întregime abia după câțiva ani. Condițiile Armistițiului Militar cu Italia, semnat la 3 septembrie 1943 și intrat în vigoare pe 8 septembrie același an acoperea chestiuni legate de transferul flotei italiene, încetarea facilităților acordate germanilor în timpul războiului și utilizarea ulterioară a acestora de către Aliați, și atribuțiile Comandamentului Forțelor Aliate. Acestor termeni militari li s-a adăugat o clauză care prevedea că „alte condiții de natură politică, economică și financiară pe care Italia va fi obligată să le îndeplinească vor fi transmise la o dată ulterioară". Unele dintre acestea au fost înscrise în Condițiile Suplimentare ale Armistițiului cu Italia, semnat la 23 septembrie 1943 și amendate prin Protocolul din 9 noiembrie. Italiei i se impunea eliberarea prizonierilor politici reținuți în temeiul simpatiei pentru cauza aliată, predarea criminalilor de război, suprimarea tuturor organizațiilor de tip fascist. Guvernul provizoriu urma să abroge legislația discriminatorie pe criterii de rasă, culoare sau religie. Condițiile

suplimentare conțineau clauze generale referitoare la monedă, reparații, restituirea bunurilor, drepturilor și intereselor Aliaților și alte chestiuni economice. Termeni aproape identici au fost introduși și în Convențiile de Armistițiu cu Finlanda și ceilalți sateliți ai Axei.

În mai puțin de o lună de la data capitulării, Italia s-a transformat din principalul inamic, într-un cobeligerant – metamorfoză care va crea ulterior confuzie în negocierea Tratatului de Pace. În 13 octombrie 1943 Italia a declarat război Germaniei. Printr-o Declarație comună emisă în aceeași zi președintele Roosevelt, premierul Churchill și Stalin au declarat că prin acest act Italia devenea un cobeligerant, dar în încheiere se afirma că relația de cobeligeranță dintre guvernul Italiei și guvernele Națiunilor Unite nu poate prin sine însăși să modifice termenii Armistițiului. Așadar statutul Italiei rămânea ambiguu.

La 12 mai 1944 Cei Trei au emis o Declarație comună în încercarea de a îmblânzi aplicarea principiului capitulării necondiționate partenerilor Germaniei pentru a-i convinge să se predea. Astfel Ungaria, România, Bulgaria și Finlanda erau anunțate că era în puterea lor ca, prin retragerea din război și încetarea colaborării cu Germania și prin rezistență, în orice mod în fața forțelor nazismului, să scurteze lupta în Europa, să diminueze propriile sacrificii și să contribuie astfel la victoria Aliaților. În 12 septembrie 1944 România a semnat Armistițiul cu Statele Unite, Marea Britanie și Uniunea Sovietică, ce acționau în numele Națiunilor Unite. Până la 20 ianuarie 1945 s-au predat și ceilalți sateliți: Finlanda, 19 septembrie 1944, Bulgaria 28 octombrie 1944, Ungaria 20 ianuarie 1945.[272]

Convențiile de armistițiu cu foștii sateliți ai Axei

Termenul „satelit" ca descriere juridică a coaliției antisovietice alcătuită de Hitler, este nou, dar utilizat frecvent în textele Armistițiilor. Noțiunea reprezintă nu doar o etichetă convenabilă pentru clasificarea regimurilor marionetă, dar aparent pune în discuție chiar suveranitatea și independența anumitor regiuni în virtutea subordonării anterioare față de cel de-al III-lea Reich.

[272] R. Opie, J. Ballantine, P. Birsdall, J. E. Muther, C. E. Thurber, *The Search for Peace Settlements*, The Brookings Institution, Washington D. C., 1951, pp. 58–64.

Toate cele patru armistiții au fost încheiate la Moscova între delegațiile celor înfrânți și reprezentanții Înaltului Comandament Aliat (Sovietic), cu o excepție: participarea unui general britanic la negocierile cu Bulgaria, deoarece teatrele de operațiuni implicau prezența reprezentantului Comandamentului Suprem Aliat din Mediterana. Delegațiile statelor înfrânte erau compuse atât din civili cât și din militari: delegația română avea în componență un ministru de stat, un general, un prinț și un civil, cea a Finlandei era compusă din Ministrul Afacerilor Externe, Ministrul Apărării, șeful cabinetului și un general, din delegația ungară făceau parte ministrul de externe, un general și Secretarul de stat al Cabinetului, reprezentanții Bulgariei cuprindeau numai civili: ministrul de externe, Ministrul Finanțelor și doi miniștri fără portofolii.

În conformitate cu practica din dreptul continental de a se renunța la ratificarea Convențiilor de Armistițiu, dacă negociatorii dețin depline puteri, nici unul dintre textele Convențiilor nu impunea confirmarea ulterioară de către vreo parte, astfel că acestea au intrat în vigoare imediat după ce au fost semnate. În privința Aliaților, delegațiile nu acționau numai în numele guvernelor naționale, ci și în numele „tuturor Națiunilor Unite" (textul cu România), respectiv în numele „tuturor Națiunilor Unite aflate în război" cu Finlanda, Bulgaria, Ungaria.

România s-a aflat în război cu Statele Unite ale Americii, Australia, Bolivia, Canada, Cehoslovacia, Haiti, Luxembourg, Noua Zeelandă, Nicaragua, Uniunea Africa de Sud, Uniunea Sovietică și Regatul Unit, iar cu alte state au încetat relațiile diplomatice: Argentina, Belgia, Brazilia, Chile, Costa Rica, Egipt, Grecia, India, Mexic, Olanda, Norvegia, Polonia și Iugoslavia.

Finlanda a fost în război cu Australia, Canada, Cehoslovacia, Noua Zeelandă, Uniunea Africa de Sud, Uniunea Sovietică și Marea Britanie; au rupt relațiile diplomatice cu ea Belgia, Egiptul, Olanda, Norvegia, Polonia, Iugoslavia și Statele Unite ale Americii.

Bulgaria a fost în război cu Statele Unite ale Americii, Australia, Bolivia, Cehoslovacia, Grecia, Haiti, Luxembourg, Noua Zeelandă, Nicaragua, Uniunea Africa de Sud, Marea Britanie și Iugoslavia, la care s-a adăugat în ultimul moment Uniunea Sovietică, în vreme ce relațiile diplomatice au încetat cu Argentina, Belgia, Chile, Egipt, Iran, Mexic, Olanda și Polonia.

Ungaria a fost în război cu Statele Unite ale Americii, Australia, Bolivia, Canada, Cehoslovacia, Haiti, Luxembourg, Noua Zeelandă, Nicaragua, Uniunea Africa de Sud, Uniunea Sovietică, Regatul Unit și Iugoslavia, iar contactele diplomatice au fost întrerupte cu Argentina, Belgia, Brazilia, Chile, Costa Rica, Egipt, Grecia, Iran, Mexic, Olanda, Polonia și Uruguay.

Rezultă că România a fost implicată în conflict cu Cele Trei Mari Puteri, Bulgaria cu Statele Unite, Commonwealth-ul britanic, iar cu Rusia doar în ultimul moment, Finlanda cu Uniunea Sovietică și Marea Britanie, nu și cu Statele Unite și nu a rupt relațiile diplomatice cu nici una din Republicile Americii Latine. Ungaria a fost în război cu Iugoslavia și toate statele aflate în război cu România, fiind în aceeași situație cu vecina sa. Natura relațiilor polono-ungare nu a fost clarificată satisfăcător, deși legația poloneză din Budapesta a încetat să funcționeze în ianuarie 1941.

Toate cele patru texte ale Convențiilor au fost redactate în engleză și rusă ca limbi oficiale, cu o versiune și în limbile naționale ale învinșilor, cărora însă nu li se recunoaște nici o valoare de autenticitate. Faptul marchează o nouă etapă pentru limbile rusă și engleză ca limbi oficiale și le plasează pe o poziție de egalitate juridică, excluzând însă franceza din această categorie. O atenție deosebită merită cazul Finlandei care a abandonat încercarea de a negocia atât în finlandeză cât și în suedeză, aceasta marcând o turnură în statutul limbii suedeze ca limbă oficială. Acordurile de Armistițiu cu Finlanda și Ungaria impuneau Guvernului Sovietic obligația de a transmite copii oficiale ale mapelor către toate celelalte guverne în numele cărora s-au semnat convențiile.

Clauze militare în Convențiile de Armistițiu

Principalul *obiectiv militar* al Armistițiilor fiind încetarea ostilităților, primul articol din toate textele reglementa această chestiune, Armistițiul cu România având cel mai extins scop și impunând o completă schimbare a frontului. România se obliga să înceteze operațiunile militare împotriva Uniunii Sovietice, să se retragă din războiul împotriva Națiunilor Unite, să rupă relațiile cu Germania și sateliții acesteia, să intre în război și să ducă efectiv războiul alături de Națiunile Unite, plasându-și armata sub controlul Înaltului Comandament Aliat (Sovietic), pentru a-și redobândi independența și suveranitatea.

Finlanda, angajându-se să rupă relațiile cu Germania și să evacueze trupele germane de pe teritoriul ei înainte de semnarea Armistițiului, s-a obligat totodată să întrerupă legăturile cu statele satelit ale Germaniei, fiind vorba atât de relațiile diplomatice și consulare, utilizarea comunicațiilor prin mass-media cu Germania și Ungaria, cât și de încetarea comunicării prin cifru sau telefon cu țări străine, prin intermediul misiunilor diplomatice și al consulatelor situate pe teritoriul finlandez. Această dispoziție avea fără îndoială valoare de precedent, lovind în statele neutre prin intermediul învinșilor, semnificând o diminuare apreciabilă a drepturilor diplomatice ale neutrilor.

Bulgaria, după războiul scurt cu Uniunea Sovietică, era obligată să înceteze ostilitățile față de toate celelalte Națiuni Unite, să rupă relațiile cu Germania și Ungaria și să pună la dispoziția Comandamentului Aliat toate forțele necesare. Dispoziția urmărea probabil să impresioneze Turcia, dar avea puține șanse de a fi pusă în aplicare.

Pentru a scoate inamicul din luptă, forțele armate germane aflate în România, Finlanda, Bulgaria și Ungaria trebuiau dezarmate, cele din România urmând a fi internate, textele celorlalte Armistiții prevăzând obligația de predare a întregului personal militar, naval și aerian ca prizonieri de război. Toți cetățenii germani și maghiari din România, Finlanda și Bulgaria și toți cetățenii germani din Ungaria urmau să fie internați. Procedura semnifică un tratament sever al populației civile, dar era de înțeles, date fiind circumstanțele războiului și posibilitatea de subterfugiu pe scară largă a personalului militar. Era o metodă mult mai severă decât cea aplicată de Rusia față de Finlanda, Polonia sau Statele Baltice la sfârșitul Primului Război Mondial.

În cazul Armistițiului cu România trebuie amintită exceptarea de la internare a cetățenilor germani și maghiari de origine evreiască. Aceasta era conexată cu alte măsuri, având un caracter de remediu politic, care permitea stabilirea unui cadru legal nou, urmând colapsului regimurilor represive nazist-autoritariste.

Tiparul comun tuturor Armistițiilor, ce devine tot mai clar pe măsură ce comparăm dispozițiile lor, rezultă din prevederea care permite forțelor sovietice și ale celorlalți Aliați libertatea de mișcare în orice direcție și accesul gratuit la orice instalație, sistem de transport, câmpuri aeriene etc. Se impune predarea întregului personal aflat în

mâinile inamicului, repatrierea prizonierilor de război aliați precum și a cetățenilor aliați internați pe teritoriul statelor înfrânte. Obligația este unilaterală în cazul României, Ungariei și Bulgariei, în vreme ce Finlanda obține promisiunea ca prizonierii de război finlandezi și persoanele internate aflate pe teritoriul unuia din Statele Aliate să fie transferați în Finlanda. Aceasta implică o egalitate de tratament care se reflectă și în alte dispoziții redactate în termeni mai blânzi, sau în cerințe mai puțin restrictive decât în cazul foștilor sateliți balcanici. O atenție deosebită se acordă nevoilor prizonierilor, persoanelor internate sau strămutate, acordul impunând un standard formal de „alimentație adecvată, îmbrăcăminte și servicii medicale în conformitate cu normele de igienă", mai degrabă un apel la regulile de sănătate publică decât la prevederile convențiilor internaționale pertinente.

Clauze teritoriale în Convențiile de Armistițiu

O importanță deosebită prezentau *clauzele teritoriale* ale Convențiilor de Armistițiu deoarece constituiau modele pentru viitoarele tratate de pace.

Ungaria era redusă la frontierele antebelice, prin obligația retragerii din toate teritoriile ocupate în timpul războiului, inclusiv Transilvania. O condiție similară se impunea și Bulgariei, cu excepția Dobrogei de sud, pe care o dobândise în urma Tratatului de la Craiova încheiat cu România în 1940. Deși nu a fost menționată în acordul de armistițiu, această cesiune a fost confirmată ulterior prin Tratatul de Pace.

România a fost obligată să confirme frontiera din 1940 cu Uniunea Sovietică, cedând acesteia Basarabia și Bucovina de Nord, sub rezerva confirmării în Tratatul de Pace. Redobândea în schimb întreaga Transilvanie de la Ungaria, Dictatul de la Viena din august 1940 fiind astfel anulat.

Armistițiul finlandez confirma Tratatul cu Uniunea Sovietică din 1940. Aceasta din urmă dobândea regiunea Petsamo, separând astfel Finlanda de Marea Barents și obținând graniță comună cu Norvegia. Se prevedea demilitarizarea Insulelor Aaland. În schimbul cedării bazei navale din Peninsula Hango, obținută în 1940, Uniunea Sovietică dobândea dreptul de a stabili o bază navală în teritoriul închiriat Pokkala-Udd.

Pentru a ajunge la aceste rezultate, Kremlinul a acționat intens pe lângă Puterile Aliate în vederea recunoașterii alipirii, la sfârșitul războiului, a teritoriilor revendicate din vecinătatea imperiului sovietic, sub pretextul protecției, prin așa-zisele „frontiere strategice".[273] Pe măsura creșterii rolului Armatei Roșii în confruntarea cu forțele Axei, se constată tot mai evidentă disponibilitatea Angliei și a SUA de a ceda în favoarea URSS-ului sferele de influență în Europa de Sud-Est. Am menționat deja în lucrare aspectele legate *de status-quo-ul* teritorial posbelic, negociat de Marile Puteri pentru România.

Stalin menționase deja, în câteva rânduri, că „cedarea" Basarabiei și a Nordului Bucovinei era definitivă, iar britanicii și americanii priveau cele două provincii ca intrând în cadrul sferei sovietice de interes militar.

Clauzele economice și politice au fost în esență identice în toate cele patru Convenții de Armistițiu, în ciuda faptului că Ungaria și România s-au alăturat Aliaților în războiul împotriva Germaniei, în vreme ce Bulgaria și Finlanda au pus doar capăt ostilităților și au încetat relațiile cu grupul Axei.

Ca și în textul cu Italia, foștilor sateliți li se cerea să elibereze toate persoanele arestate pe baza simpatiei lor pentru Națiunile Unite sau ca rezultat al legislației discriminatorii, care urma să fie abrogată. Trebuiau să coopereze la prinderea și judecarea criminalilor de război, să desființeze toate organizațiile fasciste, să ajute și să repatrieze toate persoanele strămutate și refugiate, Ungariei impunându-i-se protecția specială a populației evreiești.

Cei patru învinși erau obligați să își pună toate resursele de război la dispoziția Aliaților și să plătească costurile de ocupație. În privința chestiunilor economice învinșii promiteau să restituie bunurile, drepturile și interesele legitime ale Națiunilor Unite, atât publice cât și private sau să ofere despăgubiri.

Convențiile stabileau de asemenea suma reparațiilor ce urmau să fie plătite (cu excepția Bulgariei) și cine erau statele beneficiare. Bulgaria urma să plătească reparații Uniunii Sovietice, Greciei și Iugoslaviei, dar totalul urma să se stabilească ulterior. România și Finlanda datorau

[273] I. Constantin, *op. cit*, p. 176.

Uniunii Sovietice 300 milioane dolari în moneda Statelor Unite, plătibili în bunuri în cursul unei perioade de șase ani. Și Ungaria trebuia să livreze bunuri în valoare de 300 milioane dolari americani, două treimi fiind datorate Uniunii Sovietice, restul Cehoslovaciei și Iugoslaviei.

Acordurile de armistițiu prevedeau înființarea unei Comisii Aliate de Control sub președinția reprezentantului sovietic. Acestea urmau să supravegheze executarea termenilor Armistițiilor și până la încheierea Tratatelor de Pace, aveau autoritate superioară guvernelor statelor înfrânte.[274]

Dispozițiile din textele Convențiilor urmăreau să asigure învingătorilor controlul politic. Fiecare Convenție de Armistițiu cere în mod expres dizolvarea tuturor organizațiilor prohitleriste de tip fascist, militare, paramilitare sau politice și a altor organizații ce desfășoară o propagandă ostilă Națiunilor Unite, în special Uniunii Sovietice, și obligă pe fiecare din statele învinse să nu tolereze în viitor existența unor astfel de organizații pe teritoriul lor.

O prevedere expresă plasează „tipărirea, importul și răspândirea publicațiilor periodice și ne-periodice, prezentarea spectacolelor de teatru și a filmelor, funcționarea stațiilor de TFF, a serviciilor de poștă, telefon, telegraf” sub controlul Înaltului Comandament Aliat (Sovietic). Admițând nevoia de a înlătura dominația nazistă din mintea opiniei publice, în România și Bulgaria această clauză depășește cu mult prevederile armistițiilor anterioare și instituie un mecanism riguros de control al opiniei publice.

Comisia Aliată de Control din România, ale cărei atribuții sunt schițate într-o anexă, urmează să servească ca legătură între Înaltul Comandament Aliat (Sovietic) și guvernul român. Se precizează că aceasta va acționa „în numele Puterilor Aliate” și nu pentru Națiunile Unite. Detaliile privind componența, atribuțiile și procedura urmează să fie precizate ulterior.[275] În cazul Finlandei, atribuțiile Comisiei au fost enumerate în detaliu, iar pentru Bulgaria și Ungaria se prevedea că aceste comisii vor fi conduse de un reprezentant al Uniunii Sovietice și se accepta expres participarea la lucrări a reprezentanților Statelor Unite și ai Marii Britanii.

---

[274] R. Opie, *op. cit.*, p. 63.

[275] Vezi pe larg documentele publicate de R. M. Mocanu în lucrarea *România și Armistițiul cu Națiunile Unite. Arhivele Statului din România*, București, 1995.

Cea mai importantă dintre clauzele economice privea *reparațiile*, chestiune tratată diferit în fiecare Armistițiu.

Sarcina României este ușurată într-o măsură apreciabilă, ca urmare a participării sale în război, de partea Aliaților, dar cu toate acestea, trebuia să plătească un total de 300.000.000 dolari într-o perioadă de șase ani, sub formă de mărfuri, în special cereale și petrol.

Și Finlandei i s-a impus o sumă similară, achitabilă cu bunuri cu valoare echivalentă în lemn, hârtie, celuloză, utilaj industrial.

Bulgariei i se cerea în principal să repare pierderile și distrugerile provocate în război Națiunilor Unite, inclusiv Greciei și Iugoslaviei, într-o măsură ce urma să fie stabilită ulterior. Întrucât războiul dintre Bulgaria și Uniunea Sovietică a fost numai pe hârtie, aceasta din urmă nu a ridicat pretenții la despăgubiri.

Armistițiul cu Ungaria stabilește în mod explicit ca din suma de 300.000.000 dolari, să se acorde reparații în valoare de 100 milioane dolari în beneficiul Cehoslovaciei și Iugoslaviei. S-au stabilit și compensații pentru pierderile pricinuite bunurilor altor state aliate sau cetățenilor acestora, suma exactă urmând să fie stabilită la o dată ulterioară.[276]

Restituirile, în special către Uniunea Sovietică, a bunurilor mobile evacuate de pe teritoriul acesteia, enumerate în mod detaliat, sunt reglementate aproape identic în fiecare text. Faptul se vrea a fi un act reparator, pentru „marele jaf național" la care a fost supusă Uniunea Sovietică prin acte ale sateliților Axei. Aceste restituiri în natură se reflectă juridic în principiul restabilirii tuturor drepturilor și intereselor legale ale Națiunilor Unite și ale cetățenilor acestora, așa cum existau ele înainte de război și impunerea pentru statele învinse a obligației de a le restitui în bună stare. Convențiile de Armistițiu recunosc astfel existența a două regimuri de proprietate și dau statut legal și sprijin ambelor.

Pe lista restituirilor urmează „trofeele" sau „prada de război", constând din materialul de război de proveniență germană sau ungară, incluzând atât navele de război cât și pe cele comerciale ale ambelor state aflate sub jurisdicție română, finlandeză sau bulgară. Ungaria trebuia să predea doar materialul și navele de proveniență germană.

---

[276] M. W. Graham, *op. cit.*, pp. 290–295.

Alte stipulații instituie garanții împotriva transferului, distrugerii sau sabotajului bunurilor deținute sau aflate sub control inamic, mobile sau imobile, publice sau private, sau aparținând străinilor domiciliați pe teritoriul statului inamic sau pe teritoriul ocupat de statul inamic. Deși cuprinzătoare ca scop și redactată astfel încât să se aplice în condiții diverse, această prevedere urmărește în primul rând să împiedice ieșirea capitalului particular din regiunile ce urmau să fie ocupate de Armata Roșie. Toate bunurile de acest fel din România și Finlanda erau puse la dispoziția Înaltului Comandament Aliat (Sovietic), iar cele din Bulgaria și Ungaria erau supuse hotărârilor Comisiei Aliate de Control.

Tratamentul aplicat navelor comerciale, în condițiile impuse de Armistiții este complex, iar soluționarea unora dintre cele mai complicate chestiuni legate de drepturile de proprietate și posesie a fost în mod deliberat amânată, fiind evidentă imposibilitatea Națiunilor Unite de a ajunge la un acord asupra tuturor chestiunilor de natură juridică, inclusiv hotărâri ale International Prize Court, mai înainte de a se încheia Convențiile de Armistițiu. În esență, navele comerciale aparținând Națiunilor Unite, care se găseau în porturile statelor învinse, trebuiau predate Înaltului Comandament Aliat (Sovietic) „în interesul Aliaților” și plasate sub controlul său operațional „pe perioada războiului împotriva Germaniei și Ungariei”, pentru ca ulterior să fie restituite proprietarilor de drept. Aceste prevederi au ridicat o serie de probleme juridice, fapt ce reiese cu evidență din litigiile cu privire la flota Estoniei, Letoniei și Lituaniei în cadrul instanțelor străine.

Controlul fiscal și economic exercitat de Înaltul Comandament Aliat (Sovietic) este extrem de puternic, implicând puterea de comandă, de a rechiziționa bunuri, de a emite monedă, pentru a-și acoperi nevoile militare, de a înființa agenții de control, precum și un drept nelimitat de a utiliza toate tipurile de instalații și întreprinderi.

Privind retrospectiv cele patru Convenții de Amistițiu putem spune că instrumentele de control pe care le instituie nu sunt delimitate și rolul lor din punct de vedere juridic nu este stabilit.[277] Textul cu România conține numeroase dovezi ale faptului că a fost alcătuit în grabă, cel cu Finlanda, în schimb, dezvăluie o redactare foarte precisă.

[277] M. W. Graham, vezi comentariile, *op. cit., loc. cit.*

Textele cu Bulgaria și Ungaria au un caracter mai general, tinzând să acopere situații nereglementate, sau insuficient clarificate în dreptul internațional, însă, se concentrează indubitabil pe distrugerea puterii Germaniei, lăsând pentru viitor definirea regulilor exacte care vor guverna relațiile personale și de proprietate între regimuri organizate după principii economice diferite. Mai mult, servesc drept indiciu al principiilor juridice aplicabile Germaniei în momentul capitulării acesteia.

Negocierea armistițiilor. Preliminarii

Scopurile de război ale Aliaților au fost exprimate în Carta Atlanticului (12 decembrie 1941) și în Declarația Națiunilor Unite (2 ianuarie 1942). Ambele susțineau aplicarea unui tratament just pentru cei înfrânți. Termenii Cartei exprimau dorința Statelor Unite și a Marii Britanii de a promova accesul tuturor statelor, mari sau mici, învingătoare sau învinse, la materiile prime și la comerțul mondial în condiții de egalitate deplină. Se prevedea o colaborare maximă între toate statele în domeniul economic, astfel încât să se poată asigura tuturor un standard de viață mai bun, progres economic și securitate socială.

Redactarea Cartei Atlanticului reflecta politica americană a „porților deschise". Pacea internațională se baza pe bunăstarea economică. Statele Unite erau pe deplin conștiente că economia mondială era dependentă de contribuția americană, dar în același timp, comerțul mondial era o garanție pentru bunăstarea economică a Statelor Unite. Reparațiile erau analizate în acest context: ele nu trebuiau să perturbe comerțul internațional sau să contravină în vreun fel intereselor americane. Statele Unite nu intenționau să devină finanțatorii reparațiilor. Planurile diverselor comitete înființate la Washington pentru a studia această problemă conțineau propuneri privind plata din producția curentă, metodă compatibilă cu relațiile economice specifice politicii „porților deschise".

Bunurile germane primite fără plată puteau contribui la reconstrucția restului Europei, ceea ce ar fi diminuat nevoia de credite americane. Cu toate că în perioada imediată încetării conflictului nevoile Germaniei vor fi subordonate celor ale restului Europei, nu se va face

nici un transfer de bunuri naționale și i se vor lăsa la dispoziție suficiente resurse industriale pentru a se angaja ulterior în relații economice. Dar înainte de plata despăgubirilor trebuia să se asigure un standard de viață rezonabil. Au fost exprimate și alte puncte de vedere. Henry Morgenthau, secretarul Trezoreriei, propunea distrugerea capacității industriale a Germaniei și transformarea țării într-una preponderent agrară. Ideile sale nu au fost aprobate. Deși nu s-a luat o decizie finală în privința reparațiilor, Washingtonul aștepta o contribuție germană substanțială la reconstrucția Europei.

Sovieticii și-au făcut publică atitudinea cu privire la reparații în timpul Conferinței Miniștrilor de Externe de la Moscova, 19–30 octombrie 1943, sub forma unui articol al academicianului Evgheni Varga. Pentru sovietici nu era doar o problemă de securitate, ci și una de dreptate: Germania și aliații ei, în calitate de agresori, erau obligați să plătească pentru distrugerile produse. În plus, reparațiile trebuiau stabilite astfel încât standardul de viață al agresorilor să nu fie peste cel al victimelor. Conform opiniei lui Varga, Germania era capabilă să plătească doar o mică parte a despăgubirilor din bunurile aflate în afara teritoriului său sau din active, astfel că ponderea principală urma să provină din venitul național sau producția curentă. După experiența Primului Război Mondial păreau să existe motive întemeiate de a cere plata în natură, fapt ce ar fi avantajat o economie planificată cum era cea sovietică. Întrucât Germania nu putea să repare toate prejudiciile provocate, prioritate aveau pagubele materiale. Suma totală a pretențiilor urma să se împartă între statele interesate în proporție cu pierderile asupra bunurilor naționale și nu cu distrugerile produse în termeni absoluți. Fără a estima o cotă exactă, Varga afirma că țara sa era îndreptățită la cea mai mare parte din suma despăgubirilor. Deși articolul discuta problema reparațiilor Germaniei, se făcea referire și la obligațiile Italiei, României, Ungariei și Finlandei.

În Marea Britanie diversitatea opiniilor cu privire la reparații a condus la înființarea unei comisii compusă din reprezentanți ai diferitelor ministere. Comisia a fost numită după președintele său, William Malkin, consilier juridic la Ministerul de Externe. Raportul acesteia din august 1943 considera că nu se impunea repararea tuturor prejudiciilor și că eventualele pretenții ar trebui limitate în funcție de resursele economiei germane și de prevederile Cartei Atlanticului. Raportul

propunea ca despăgubirile să se plătească în termen de cinci ani de la data numirii unei comisii special înființate pentru reparații, iar plata să se facă din stocurile existente la data încheierii armistițiului, precum și din producția curentă. Raportul Malkin arăta faptul că britanicii considerau plata reparațiilor drept principala metodă de supraveghere a Germaniei postbelice. Când s-a ridicat chestiunea ocupării teritoriului german, britanicii au luat în considerare situația economică și socială a zonei ce le revenea. Se dorea evitarea unor revolte sociale datorate unor condiții economice precare.[278]

În octombrie 1943 la Conferința Miniștrilor de Externe de la Moscova, deși s-au discutat mai mult chestiuni militare, Uniunea Sovietică dorind să se asigure de deschiderea celui de-al doilea front în nordul Franței, reparațiile au fost aduse în discuție la 29 octombrie, prin raportul înaintat de Secretarul de Stat Cordell Hull. Acesta aborda chestiunea la un nivel general, ca parte a reconstrucției europene. Se propuneau anumite limitări, ceea ce contravenea principiilor exprimate de Uniunea Sovietică. Astfel, reparațiile urmau să fie plătite nu în bani, ci în bunuri și servicii, pe care statul beneficiar trebuia să le aprobe; se dorea evitarea prejudicierii terților, iar activitatea productivă a Germaniei nu putea fi supusă unor perturbații care să-i cauzeze probleme economice și politice.

Nemulțumirea Comisarului Sovietic pentru Afaceri Externe, V. M. Molotov față de propunerile lui Hull nu a surprins pe nimeni. El critica raportul american pentru că trata doar problema germană și îi ignora pe aliații acesteia. În plus, se acorda mai mult interes standardului de viață al populației germane decât subzistenței poporului sovietic. Reprezentanții acestuia nu erau, însă, în poziția de a face o contra-propunere întrucât primiseră raportul numai pe 25 octombrie. În schimb, Eden și-a exprimat acordul față de propunerile americane, Foreign Office-ul estimând că acestea constituie o bază de discuții, detaliile urmând să fie analizate în cadrul Comisiei germane a reparațiilor a cărei înființare era prevăzută.

Conferința de la Moscova nu a insistat pe această chestiune deoarece liderii politici aliați nu doreau ca diferențele de opinie legate

[278] H. Heikillä, *The Question of european raparation in Allied Policy*, 1943–1947, SHS, Helsinki, 1988, pp. 10–27.

de problemele postbelice să influențeze colaborarea din timpul războiului. Deciziile luate acum au impus principiul după care negocierile de pace preliminare trebuiau să fie conduse de către Puterea aliată angajată în război cu statul vizat. În acest fel, Marea Britanie și Statele Unite se vor preocupa de Italia iar Uniunea Sovietică de Bulgaria, România, Finlanda și Ungaria.[279]

Deși la Teheran nu s-a mai analizat problema reparațiilor germane, despăgubirile au fost abordate în legătură cu statutul Finlandei, chestiune ce a suscitat interesul Marilor Puteri în lunile precedente.

Prezentăm în continuare derularea negocierilor de Armistițiu și încheierea acestora cu sateliții balcanici și cu Finlanda.

Negocierea și semnarea Armistițiului cu Finlanda

Cu aprobarea sovietică, Statele Unite au decis să realizeze bunele oficii pentru aranjamentele necesare negocierilor de pace între Uniunea Sovietică și Finlanda. În martie 1943 Molotov a comunicat americanilor, nu însă și Finlandei, „condițiile minime” ale păcii, printre care necesitatea ca aceasta să repare cel puțin 50% din totalul prejudiciilor cauzate Uniunii Sovietice. Așadar, deja în acest stadiu, cu câteva luni înaintea Conferinței Miniștrilor de Externe de la Moscova, se impunea ideea includerii unui articol cu privire la despăgubiri de război, care trebuia inserat în condițiile de pace ce se vor impune statelor care au luptat alături de Germania. Totuși, obligația de a repara toate prejudiciile apărea ca fiind mult prea oneroasă, astfel că Uniunea Sovietică s-a arătat satisfăcută cu o compensare parțială, care se putea realiza din anumite mărfuri, ca de exemplu lemn și hârtie, mai degrabă decât în bani.

Conform Tratatului de Alianță din mai 1942, Stalin l-a informat pe Churchill despre aceste condiții. Premierul britanic se îndoia că finlandezii vor accepta să se retragă din război datorită dependenței acestora de livrările germane de cereale. Cu toate că britanicii urmăreau să-și asigure aprovizionarea cu cherestea din Finlanda, Churchill nu se opunea direct cerințelor sovietice. El pornea de la experiența în problema reparațiilor de după Primul Război Mondial și de la faptul că Aliații nu ajunseseră la un punct comun în legătură cu articolul referitor la despă-

[279] *Ibidem*, pp. 16–17.

gubiri, care ar fi putut deveni un precedent pentru un set de acorduri în legătură cu diverse alte chestiuni. Acest fapt necesita o înțelegere între Aliați pe tema despăgubirilor înainte de a se decide soluția pentru Finlanda. Propunerile de pace ale sovieticilor au dezamăgit Washingtonul care a renunțat la oferta de mediere, spre surprinderea finlandezilor care nu cunoșteau situația. Eforturile acestora de a ajunge la pace s-au încheiat în momentul când contactele inițiate prin intermediul Suediei și al Marii Britanii nu au produs nici un rezultat.

Prima tentativă a Kremlin-ului înspre un armistițiu cu Finlanda a fost făcută în noiembrie 1943. Ambasadorul sovietic la Stockholm, doamna Aleksandra Kollontay, i-a cerut secretarului general al Ministerului de Externe suedez să-i informeze pe finlandezi că reprezentanții lor sunt bineveniți la Moscova pentru a discuta condițiile de pace. Răspunsul Finlandei a venit în timpul desfășurării Conferinței Celor Trei de la Teheran și reflecta, în viziunea lui Stalin, lipsa unei dorințe reale de încheiere a păcii. În acest moment Churchill a intervenit în mod activ încercând să îl convingă pe Stalin să renunțe la ideea inserării unui articol referitor la despăgubiri, afirmând că distrugerile provocate de Finlanda depășeau cu mult posibilitatea acesteia de a le repara. Dar liderul de la Kremlin era hotărât să dea o lecție Finlandei și insista să obțină o compensare în proporție de 50%, arătându-se pregătit să ocupe chiar o parte a teritoriului finlandez, drept garanție pentru plată, pe care l-ar fi eliberat ulterior, într-un an de la realizarea plății.

Așadar, la Teheran Stalin le-a demonstrat Aliaților că un tratat de pace nu se putea încheia fără un articol cu privire la reparații. Livrările urmau să se facă în mărfuri pe o perioadă cuprinsă între 5 și 8 ani, care ar fi echivalat cu jumătate din totalul pagubelor cauzate, fără însă să se specifice o anumită valoare sau cantitate și nici prețul la care urmau să fie evaluate mărfurile respective. La acel moment, armata finlandeză se afla pe o mare parte a teritoriului sovietic și guvernul nu credea că opinia publică ar fi acceptat condițiile de pace propuse de Moscova.

Tentativele de pace și-au accelerat ritmul în primăvara anului 1944, când Aliații occidentali și Suedia au insistat pe ideea încheierii unei păci separate cu Finlanda. Presiunea a fost sporită prin bombardarea de către sovietici a capitalei finlandeze la intervale de 10 zile în cursul lunii februarie. Guvernul finlandez era de acord să

analizeze propunerea sovietică ce urma să fie comunicată și Aliaților, deși Stalin se aștepta ca britanicii să nu intervină în negocieri. Dar, conform Foreign Office-ului, Marea Britanie era îndreptățită să intervină în toate chestiunile legate de pace, deci inclusiv în problema reparațiilor. Discuțiile urmau să aibă loc la Moscova la sfârșitul lunii martie.

În timp ce Molotov insista asupra distrugerilor provocate în Leningrad și în regiunea Murmansk, finlandezii au atras atenția asupra pagubelor înregistrate de ei și asupra costului reconstrucției în Karelia. Conform lui Molotov valoarea prejudiciilor se ridica la cifra de 1.200 milioane dolari, din care finlandezii trebuiau să plătească jumătate în decurs de cinci ani, sub formă de mărfuri precum nave, hârtie, celuloză și utilaje industriale. Surse finlandeze arătau că Molotov pretinde ca prețurile acestora să fie fixate la valoarea curenta de piață.

Nu putem ignora viziunea finlandeză în problema reparațiilor *vis-à-vis* de cererile sovietice. Pentru Finlanda războiul însemna apărarea independenței naționale. Ambele părți au suferit pierderi și finlandezii nu considerau că pagubele produse de ei erau de natură excepțională pentru inamici. Activitatea lor aeriană, spre exemplu, s-a limitat la câmpul de luptă, neexistând resurse pentru bombardarea centrelor inamice cu populație civilă.

Guvernul considera că suma stabilită cu titlu de reparații nu era deloc rezonabilă. În randul liderilor politici finlandezi exista o neîncredere în intențiile sovietice. Indiferent de suma care urma sa fie stabilită, acestia aveau convingerea că despăgubirile vor conduce la situația în care Uniunea Sovietică va controla întreaga activitate economică a țării. Opinia rezultă cu evidență dintr-o scrisoare a ministrului de externe finlandez Ramsey, adresată la mijlocul lunii aprilie 1944 ambasadorului G. A. Gripenberg la Stockholm: „Suma reparațiilor nu este atât de importantă. 600 sau 450 milioane dolari vor conduce exact la același rezultat: controlul producției finlandeze și scăderea nivelului de trai".[280]

Finlandezii considerau cerințele sovietice imposibil de îndeplinit. Ele atentau la independența statului și impuneau o sarcină excesivă asupra economiei naționale. Prin această poziție se evita, pe de o parte, o discuție detaliată care nu ar fi dus la nici un rezultat și totodată se închi-

[280] *Ibidem*, p. 23.

dea posibilitatea unor viitoare negocieri. Ambele părți au încercat să plaseze vina asupra celeilalte iar scopul finlandezilor era să profite de orice declarație prin care se afirma injustețea despăgubirilor.

Atât la Stockholm cât și la Londra se considera că cererile sovietice depășesc capacitatea productivă a Finlandei, dar Departamentul de Stat american opina, neoficial, că obligațiile ar putea fi îndeplinite. Poziția britanicilor era ușor de urmărit deoarece noul ambasador sovietic la Londra, F. T. Gusev, a informat Foreign Office-ul despre cursul negocierilor înainte de cunoașterea răspunsului finlandez. Într-o notă de răspuns, Marea Britanie exprima părerea că suma de 600 milioane dolari depășea capacitatea productivă a Finlandei semnificând 75–100% din întregul export al țării pentru următorii cinci ani, fapt ce risca să aducă negocierile de pace într-un impas. Se recomanda astfel reducerea sumei. Nota de răspuns aducea în discuție și interesele britanice. Plata reparațiilor nu se putea face cu bunuri aparținând acestora. Londra era interesată să obțină lemn, celuloză și hârtie pentru propria reconstrucție, Finlanda constituind o sursă importantă în acest sens. Însă nu se insista prea mult asupra acestei chestiuni de teamă ca Uniunea Sovietică să nu propună să asigure ea aceste mărfuri, ceea ce implica prețuri mult prea ridicate pentru Marea Britanie.

În timp ce Finlanda încă analiza propunerile sovietice, Churchill aduce chestiunea în discuția Cabinetului de Război. Afirmând că suma stabilită este mult prea mare se atrăgea atenția asupra intereselor britanice în Finlanda. Premierul consideră că finlandezii ar trebui să încheie un acord cu sovieticii, chiar în condiții mai dificile, urmând ca problema reparațiilor să fie reconsiderată la Conferința de pace. Așa cum se va constata ulterior suma a fost redusă la 300 milioane dolari dar nu ca o consecință a negocierilor între Aliați sau între finlandezi și Uniunea Sovietică, ci prin decizia unilaterală a acesteia din urmă.

În aceeași zi în care Cabinetul discută problema finlandeză, ambasadorul britanic la Moscova, A. Clark Kerr obține informații suplimentare despre cerințele sovietice. Londra dorea să știe ce mărfuri pretindeau sovieticii în contul reparațiilor și cum s-a ajuns la suma propusă. Se insista ca materialele solicitate să nu ajungă la inamic prin

intermediul țărilor neutre. În plus, prin orice armistițiu sau tratat de pace, ulterior, guvernul finlandez urma să fie obligat să exporte mărfuri celorlalți membri ai Națiunilor Unite, în măsura în care nu erau destinate Uniunii Sovietice. Londra susținea și ideea reducerii sumei reparațiilor pentru Finlanda și România, ținând cont de experiența Primului Război Mondial și de situația economiei mondiale în acel moment.

Reparațiile finlandeze au constituit o sursă de fricțiune în relațiile anglo-sovietice. În cercurile Aliaților occidentali se aștepta ca finlandezii să evidențieze faptul că suma reparațiilor depășea capacitatea productivă a țării. Însă, după cum remarca și Churchill în ședința Cabinetului, propunerile sovietice au fost respinse în întregime, nu doar articolul referitor la despăgubiri, fapt ce făcea inutilă orice intervenție britanică, următoarea mișcare depinzând exclusiv de sovietici.

La Londra ca și la Stockholm se vehicula ideea că un răspuns diferit ar fi permis Finlandei să continue negocierile în problema despăgubirilor și, cu sprijinul Vestului, aceasta ar fi obținut condiții favorabile într-un viitor armistițiu sau tratat de pace. Suedezii dețineau informații conform cărora Kremlinul era dispus să discute chestiunea, însă finlandezii au acționat „cu tipica lor diplomație stupidă”[281].

Trebuie, totuși, să se menționeze că problema reparațiilor nu era singurul obstacol în calea păcii. Înlăturarea din țară a trupelor germane și chestiunile teritoriale constituiau alte impedimente pentru o înțelegere reciprocă.

Pe fondul acestor discutii contradictorii, la 6 septembrie Molotov a înaintat un proiect de armistițiu pentru Finlanda. Zona Petsamo a fost subiect de dispută între Marea Britanie și Uniunea Sovietică. Harriman a participat la discuții în calitate de observator. În propunerea inițială Moscova a cerut finlandezilor să plătească despăgubiri companiei Mond Nickel, dar Londra s-a opus considerând că plata va fi imposibilă având în vedere sarcina reparațiilor impuse. Mai mult, se considera injust pentru partea care părăsea teritoriul să plătească despăgubiri, zona urmând să fie transferată, cu toate drepturile și obligațiile, Uniunii Sovietice. Secțiunea care trata chestiunea despăgubirilor pentru zona Petsamo a fost îndepărtată din text și s-a ajuns la un compromis; com-

[281] *Ibidem*, p. 26.

pania anglo-canadiană în discuție urma să primească 20 milioane dolari de la Uniunea Sovietică, care își rezerva dreptul să plătească această sumă din ceea ce va primi de la Finlanda.

Pe parcursul negocierilor Molotov a acordat o atenție deosebită paragrafului cu privire la reparații. Cererea sovietică s-a redus de la 600 la 300 milioane dolari iar termenul de plată a fost extins de la cinci la șase ani. Molotov a ținut să evidențieze că reducerea s-a făcut pentru a ține cont de dorința britanicilor, presupunând astfel că suma stabilită va primi aprobarea Londrei. Motivele sovieticilor erau de înțeles dacă se avea în vedere că Churchill s-a opus constant unei sume mari pentru reparații. Pe de altă parte, Uniunea Sovietică era de părere că Aliații trebuiau să ajungă cât mai repede la un acord pentru a scoate urgent din război țările care au luptat alături de Germania. Nu merita să se slăbească înțelegerea între Aliați de dragul unor negocieri lungi asupra conținutului unui singur articol. Un acord în acel moment ar fi avut avantajul de a asigura unele rezultate, cel puțin pentru Uniunea Sovietică. Când războiul avea să se termine, Aliații occidentali ar fi putut refuza un acord cu privire la reparații.

Inițial, Uniunea Sovietică a propus ca jumătate din pagubele provocate să fie reparate. În martie 1944 Molotov estimase pagubele pricinuite de Finlanda la 1.200 milioane dolari, sumă care a crescut fără îndoială între timp. Astfel că pretenția la 300 milioane dolari acoperea abia un sfert din pierderile totale. În cazul României, sovieticii considerau că 300 milioane dolari reprezintă o cincime din totalul prejudiciilor. Baza de calcul nu este clară, dar orice sumă reprezentând pierderile înregistrate nu poate fi decât estimată. Întrucât suma reparațiilor era aceeași pentru România și Finlanda și proporția acesteia în totalul prejudiciilor provocate nu avea să fie menționată în acordul final, era evident că alți factori au contribuit la stabilirea cifrei. În lipsa unei baze de calcul precise 300 milioane dolari păreau corespunzătoare pentru a se ajunge la o înțelegere între Aliați.[282]

În timpul negocierilor de la Moscova finlandezii nu au obținut diminuarea sumei despăgubirilor. Clark Kerr recomanda britanicilor aprobarea articolului cu privire la reparații. Întrucât Armistițiul cu

[282] *Ibidem*, p. 35.

România fusese semnat și efectele economice ale condițiilor de armistițiu cu Finlanda nu puteau fi considerate oneroase, nu existau motive pentru ca Londra să refuze în continuare propunerea sovietică.

Ministrul de externe finlandez, Carl Enckell, pornind de la calculele experților finlandezi, arăta că țara sa nu poate plăti o astfel de sumă. El întreba dacă plata s-ar putea face în dolari, caz în care ar fi putut apela la un împrumut. Molotov nu s-a angajat în discuții serioase asupra acestei chestiuni, limitându-se să declare că va citi memorandumul finlandez doar dacă experții vor face dovada că un an de război va costa Finlanda mai puțin decât un an de pace cu plata reparațiilor. În opinia lui, Aliații au căzut de acord cu privire la acest articol și nu se vroia ca propunerea sovietică să depindă de atitudinea inamicului. Propunerea lui Enckell în legătură cu împrumuturile pentru plată era în contradicție cu opinia comună a Aliaților care ar fi respins-o, probabil, în unanimitate.

Dorința anglo-americanilor de a amâna stabilirea unei sume a reparațiilor pentru Conferința de pace era o încercare de a limita influența sovietică în România și Finlanda.[283] Anglo-americanii trebuiau, fără îndoială, să fie precauți, ei nu doreau ca Uniunea Sovietică să beneficieze de o sumă mare din reparații. Dar dacă ar fi urmărit să folosească acest articol drept mijloc de influență politică, cu siguranță nu ar fi acceptat propunerea sovietică cu atâta ușurință. Apropierea alegerilor prezidențiale a influențat atitudinea lui Roosevelt în această chestiune.

Ezitările anglo-americanilor de a accepta o anumită cifră a reparațiilor și tentativa lor de a asigura posibilitatea unei modificări a acesteia se datorau faptului că România și Finlanda stabileau un precedent în soluționarea problemei despăgubirilor.[284] Acestea ar fi avut o influență puternică asupra relațiilor economice postbelice dintre state. Exista temerea că Uniunea Sovietică, prin tacticile utilizate, ar fi impus o soluție necorespunzătoare intereselor vestice în privința viitorului tratat de pace. Mai mult, se considera că ulterior Kremlinul ar fi putut pretinde aplicarea acelorași principii cu deosebire în cazul Germaniei, având în vedere că anglo-americanii au fost deja de acord. Totuși, din dorința menținerii colaborării, aliații vestici au acceptat cererile sovietice.

283 *Ibidem*, p. 38.
284 *Ibidem*, *loc. cit.*

Atitudinea adoptată de Marea Britanie în privința despăgubirilor pentru Finlanda avea la bază relațiile comerciale importante cu aceasta. În 1937 Finlanda ocupa locul 14 în rândul statelor de import și locul 21 la export. Comerțul cu România și Ungaria fusese scăzut înainte de război și nu se prevedea o creștere a acestuia, dar datorită faptului că reparațiile constituiau o problemă comună, Regatul Unit era obligat să-și urmărească interesele în toate aceste țări.

Conform opiniei Trezoreriei britanice, Finlanda nu ar fi putut plăti Uniunii Sovietice despăgubiri în valoare de 600 milioane dolari americani, chiar dacă nu ar fi dat nimic Regatului Unit. Așadar, Londra considera pretențiile sovietice mult prea mari din punctul de vedere atât al economiei Finlandei cât și al celei britanice.

Interesele britanice în Finlanda erau evidente, de aceea era necesar să se insiste față de sovietici pentru inserarea în textul viitorului acord de armistițiu sau tratat de pace a obligației guvernului finlandez de a-și plasa exportul la dispoziția Națiunilor Unite fără a se permite mărfurilor respective să ajungă pe teritoriul inamic prin intermediul statelor neutre. O singură excepție putea fi admisă – exporturile Finlandei către Suedia.

Articolul 19 din Armistițiul cu Finlanda impunea acesteia să pună la dispoziția Națiunilor Unite rechizițiile și produsele solicitate pentru necesitățile războiului. Datoriile Finlandei către Marea Britanie erau, la începutul lui martie 1944, de peste 3,6 milioane lire, iar cele ale britanicilor de doar 1,6 milioane. Dacă armistițiul și condițiile de pace nu impuneau obligații oneroase și Finlandei i se permitea să revină la o activitate economică normală, Londra nu ar fi trebuit să se îngrijoreze în privința acestor credite. Relațiile economice între cele două state au fost întotdeauna favorabile și Finlanda era considerată o bună platnică a datoriilor. Nu se dorea impunerea unor revendicări în acest sens, cu riscul afectării refacerii economice a Finlandei; accesul pe piețele acesteia trebuia asigurat procedând cu diplomație.[285]

Camera de Comerț atrăgea atenția asupra pericolului implicat de estimarea importanței datoriilor în funcție de existența unor relații comerciale avantajoase, deoarece situația de după război era diferită. Conform lordului Keynes, Marea Britanie trebuia să-și asigure mai întâi redobândirea sumelor împrumutate, sens în care se impunea încheierea unui acord cu Finlanda, prin care aceasta să fie obligată să folosească

---

[285] *Ibidem*, p. 42.

întregul surplus de export pentru a-și plăti datoriile, înainte de a utiliza acești bani pentru altfel de achiziții. Trezoreria nu împărtășea acest punct de vedere. Dimpotrivă, se considera că trebuie să se aștepte definitivarea condițiilor de pace impuse de sovietici finlandezilor. Principalul obiectiv consta în reluarea schimburilor comerciale fără a fi influențate de problema creditelor. În privința preconizatului acord cu privire la plăți, termenii acestuia au fost schițați în sensul ca Finlanda să-și plătească datoriile antebelice înainte de a iniția schimburi comerciale într-o altă zonă a lirei sterline.

O anexă la articolul 11 din Convenția de Armistițiu referitor la despăgubiri impunea părților să negocieze în privința clasificării mărfurilor și confirmării datelor prevăzute pentru livrarea acestora. În luna octombrie 1944 a sosit la Helsinki Comisia Aliată de Control precum și o delegație sovietică pentru a începe negocierile cu reprezentanții Finlandei. La 21 octombrie, președintele Comisiei de Control, generalul Andrei Jdanov, s-a întâlnit cu reprezentantul politic britanic, Francis Shepherd. De la început acesta a insistat asupra nevoilor britanice de lemn finlandez, fără ca acestea să afecteze pretențiile sovietice. Jdanov a afirmat că nu se opune negocierilor directe între britanici și finlandezi, lemnul, celuloza și hârtia fiind cu siguranță în cantități suficiente pentru ambele părți.[286]

Acordul de Armistițiu lăsa nerezolvate două probleme legate de despăgubiri. Nu era deloc clar cum avea să se împartă suma de 300 milioane dolari americani pe diferite categorii de mărfuri. Textul includea o listă scurtă ce începea cu exporturile tradiționale ale Finlandei: lemn de construcție, celuloză și hârtie. (În mod similar, României și Ungariei li se impunea exportul produselor tradiționale). În al doilea rând, Convenția nu făcea nici o mențiune despre prețul la care vor fi estimate aceste mărfuri.

Pe măsura desfășurării negocierilor, sovieticii au ridicat problema importanței produselor industriei metalurgice în cadrul livrărilor de mărfuri, astfel că finlandezii au fost nevoiți să dezvolte bazele unei noi industrii. Această schimbare de priorități a apărut în momentul în care Comisia de Control a ajuns în Finlanda și a început să strângă informații în legătură cu capacitatea productivă a țării. Este posibil ca aceste cifre

[286] *Ibidem*, p. 43.

să fi modificat opinia inițială cu privire la capacitatea productivă, deoarece industria metalurgică a crescut substanțial în timpul războiului. Dacă indexul ar fi considerat 100 în 1938, el ajungea la 120 în 1944 și la 200 în 1948. Pe de altă parte, industria lemnoasă, de celuloză nu a atins volumul producției din 1938 în timpul războiului.[287]

Finlanda a cunoscut condiții mai favorabile decât multe alte țări angajate în conflict. Cedările teritoriale, transferurile de populație, războiul din regiunea Lapland și multe alte sarcini au fost fără îndoială dificile, dar pe de altă parte distrugerile provocate de război s-au limitat la zone relativ restrânse. Au fost distruse mai puține instalații industriale decât în Europa Centrală. Spre deosebire de România și Ungaria nu a existat o armată aliată de ocupație care să impună costuri mari de întreținere.

Dacă Finlanda ar fi fost forțată să exporte doar materiale de importanță vitală scutite de taxe, nu ar fi fost posibil să obțină valută. Îi lipseau foarte multe materii prime industriale și utilaje iar reconstrucția nu ar fi fost posibilă fără importuri substanțiale. Privit din acest punct de vedere, accentul pus de sovietici pe mijloace de producție era avantajos și pentru Finlanda și pentru alții.

Dar cererile sovietice de bunuri industriale ridicau anumite probleme pentru anglo-americani. Finlandezii nu erau capabili să acopere singuri suma pretinsă cu titlu de reparații, astfel că materiile prime și utilajele erau transferate din vest către Uniunea Sovietică. Către sfârșitul războiului aceasta a mărit cota alocată ei din cantitatea de produse industriale, ceea ce Occidentul a interpretat ca fiind o încercare a sovieticilor de a obține beneficii pe cheltuiala lor. Acesta a constituit un important motiv de suspiciune în problema despăgubirilor, mai ales în Statele Unite.

La sfârșitul lunii noiembrie Uniunea Sovietică a anunțat delegația finlandeză condusă de Enckell că negocierile au atins punctul de unde nici o altă concesie nu mai era posibilă. Ministerul de externe finlandez a încercat să explice situația membrilor delegației sale printr-un gest ce amintea de moartea prin spânzurătoare. Jdanov, căruia nu i-a trecut neobservat, a fost surprins neplăcut de lipsa simțului realității. În

---

[287] *Ibidem, loc. cit.*

opinia sa, care reflecta atitudinea Kremlinului, dacă s-ar fi urmărit un atare scop, ar fi trebuit doar să se aștepte cu calm ca muncitorii să se întoarcă în fabricile goale din cauza lipsei de materii prime și comenzi, cu toate consecințele unei asemenea situații. Jdanov admitea că la acel moment, situația industriei metalurgice era foarte dificilă, dar putea fi depășită prin dezvoltarea ei. După terminarea livrărilor în contul reparațiilor, Uniunea Sovietică se arăta dispusă să facă un număr suficient de comenzi, astfel ca dezvoltarea să fie avantajoasă pe termen lung.

Această atitudine demonstrează înainte de toate dorința sovietică de a stabili prin reparații o bază pentru colaborarea economică pe termen lung între cele două state, o garanție a viitoarei cooperări.[288]

Lemnul nu era necesar Uniunii Sovietice; diversificarea producției finlandeze s-a dovedit a fi cea mai practică soluție în acel moment. Fără îndoială, ar fi o exagerare să se afirme că programul de reparații a salvat economia Finlandei, dar pe de altă parte este adevărat că deciziile luate atunci au avut efecte benefice de durată asupra dezvoltării economice.

Cercetări ulterioare au demonstrat că programarea livrărilor și lista mărfurilor vizate nu constituiau în sine o problemă. Dificultatea cea mai mare în câteva ramuri industriale era obținerea materiilor prime și a utilajelor, de proveniență națională sau străină. Se considera la un moment dat că sarcina reparațiilor, privite per total, nu era atât de oneroasă pe cât se considera în general. Prin 1952 industria metalurgică s-a dezvoltat în mod considerabil, mult mai mult decât ar fi impus cererile de reparații, fapt ce demonstrează capacitatea naturală de creștere a acestei ramuri.

Cu începere din acea perioadă a existat o tendință în Finlanda și în țările vestice de a interpreta reparațiile ca pe un mijloc efectiv de presiune a Uniunii Sovietice, prin crearea unei noi industrii, care după plata reparațiilor ar fi fost dependentă de piețele acesteia. Astfel, conștienți de starea de dependență, finlandezii erau obligați să urmeze o direcție prietenoasă față de vecinul lor. Conform acestei opinii, exportul tradițional și natural al Finlandei mai putea fi regăsit doar în industria lemnoasă prelucrătoare, îndreptată înspre piețele occidentale.

---

[288] *Ibidem*, p. 45.

Fără îndoială că industria metalurgică îndreptată spre piețele sovietice poate fi analizată din punctul de vedere al dependenței și presiunii între vânzător și cumpărător. Dar pe de altă parte, ne putem întreba, dacă nu cumva și țările vestice au exercitat o anumită presiune în raport cu exportul produselor de lemn prelucrate.

Londra a fost mulțumită când Moscova a cerut reparații în special sub forma produselor metalurgice, astfel că lemnul rămânea disponibil pentru exportul către piețele occidentale, însă când s-a pus problema evaluării mărfurilor vizate, lucrurile s-au schimbat.

La începutul negocierilor delegația sovietică nu a specificat nicio bază de calcul, fapt ce i-a determinat pe finlandezi să considere că aceasta va fi valoarea pe piața mondială la momentul livrării. Pe 18 octombrie sovieticii au declarat că vor lua în considerare nivelul prețurilor antebelice. Întrucât a crescut cantitatea bunurilor ce urmau să fie livrate, finlandezii doreau soluționarea cât mai urgentă a acestei chestiuni. La începutul lunii noiembrie sovieticii au afirmat că în cursul tentativelor de pace din martie 1944 Molotov, referindu-se la suma de 600 milioane dolari reparații, avea în vedere că livrările se vor face la prețuri normale, adică prețul de dinainte de război, mai exact cele din anul 1938, ultimul an de pace.

Finlandezii considerau că Molotov se referise la valoarea „curentă" a mărfurilor menționate. Cererile sovietice apăreau astfel nejustificate deoarece prețul materiilor prime și al utilajelor crescuse în timpul războiului și avea să se modifice pe durata plății reparațiilor. Din punctul lor de vedere orice interpretare care se îndepărta de la ideea valorii de piață a mărfurilor încălca spiritul articolului cu privire la reparații. Pe timpul războiului prețurile mărfurilor crescuseră atât de mult încât, raportat la nivelurile existente în 1938, valoarea bunurilor solicitate se ridica la 600 milioane dolari. Ulterior, s-a calculat că până în 1952 s-a plătit cu titlu de reparații un total de 444, 7 milioane dolari la nivelul prețurilor din momentul livrării și 546 milioane dolari la nivelul anului 1952.

Finlandezii considerau că Uniunea Sovietică și-a modificat atitudinea. Sursele bibliografice disponibile nu confirmă dar nici nu infirmă această idee. Pe bună dreptate, sovieticii ar fi putut susține că în toamna anului 1944 nu se putea discuta de prețuri „normale" sau „curente". După război se aștepta ca acestea să scadă considerabil. O

altă posibilitate era ca abia după venirea în Finlanda a Comisiei de Control și stabilirea capacității de livrare a acestei țări să se fi decis care va fi nivelul prețurilor. Convenția de Armistițiu nu clarifica nici compoziția mărfurilor ce urmau a fi livrate și nici valoarea acestora, stabilirea lor făcându-se ulterior prin programele anuale de livrări. Au intervenit și unele modificări pe parcurs astfel că livrările s-au efectuat, din perspectiva interesului creditorului, de o manieră mult mai flexibilă decât era de așteptat.

Pretențiile sovietice cu privire la stabilirea prețurilor la nivelul anului 1938 au provocat resentimente nu doar în Finlanda, ci și în rândul Puterilor Vestice și în Suedia. Londra interpretase reducerea sumei reparațiilor de la 600 la 300 milioane dolari ca fiind un succes al politicii britanice, dar acum se considera că Uniunea Sovietică profită de această concesie, ceea ce a crescut substanțial neîncrederea în scopurile politicii acestui aliat.

Istoricul Heikilla consideră că atitudinea sovietică în problema reparațiilor conduce spre altă concluzie. Încă de la început, plata în mărfuri a fost considerată singura soluție practică pentru sistemul economic sovietic. Dacă evaluarea acestora s-ar fi făcut în funcție de nivelurile variabile ale pieței și cantitățile solicitate ar fi variat, s-ar fi creat dificultăți considerabile, deoarece în toamna anului 1944 prețurile mondiale erau considerate extrem de ridicate și se aștepta ca ele să scadă, astfel că nivelul anului 1938 constituia singura bază stabilă de evaluare.

Investigațiile din toamna anului 1944 i-au convins pe britanici că pot cumpăra din Finlanda cantități suficiente de lemn. La mijlocul lunii noiembrie Foreign Office-ul a decis să ridice problema valorii mărfurilor pretinse cu titlu de reparații. S-a hotărât totodată ca Finlanda să achiziționeze materii prime contra cost, însă Marea Britanie, aflată în dificultate în privința creditelor, nu putea să-i ofere acesteia împrumuturi.

Înainte de a începe discuțiile la Moscova, Marea Britanie a vrut să se asigure de sprijinul Statelor Unite. În principiu, Departamentul de Stat era de acord cu opinia britanică. Delegația prezentă la Moscova a fost sfătuită să insiste asupra luării în considerare a valorii de piață a mărfurilor, orice altă interpretare fiind nerezonabilă. Nefiind în război

cu Finlanda, Statele Unite nu puteau interveni în problema stabilirii reparațiilor, dar în privința României s-au opus de la început stabilirii unei anumite sume drept despăgubiri. Cifra stabilită pentru aceasta era mare în raport cu capacitatea sa de plată și nu se putea admite nici o interpretare care ar fi majorat-o. Dreptul Uniunii Sovietice de a fi despăgubită pentru pierderile suferite trebuia să fie pus în balanță cu nevoile de reconstrucție ale Europei și cu interesele americane.[289]

Cu toate acestea, în practică Statele Unite nu au acționat în problema reparațiilor. Motivul oficial a fost că nu au primit confirmarea principiilor pe care sovieticii doreau să le aplice în chestiunea prețurilor. În timpul războiului au încercat să evite orice dispută între Aliați pentru chestiuni de importanță secundară din punctul lor de vedere. Era evident că Molotov s-ar fi opus oricărei modificări a acordului de armistițiu propus. Ungaria, conștientă de condițiile impuse României și Finlandei, era în măsură să acționeze cu prudență în chestiunea valorii mărfurilor pretinse. Susținerea propunerii britanice nu se potrivea cu interesele americane.

Această interpretare a provocat enervare la Londra. Era de înțeles dorința sovieticilor de a se proteja de un nivel excepțional al prețurilor, însă aplicarea valorii de piață constituia o soluție echitabilă, deoarece aceasta, mărită din cauza inflației, ar fi fost oricum în avantajul Uniunii Sovietice prin cresterea veniturilor din exporturi. La Moscova delegația britanică a susținut existența unei diferențe de interpretare. Dacă semnatarii Convențiilor de Armistițiu, inclusiv Marea Britanie, ar fi avut în vedere un nivel anterior al prețurilor mărfurilor, ei ar fi menționat acest lucru în mod expres. Aplicarea prețurilor de pe piețele locale sau a unei rate de schimb predominantă anterior nu era parte din înțelegerea de armistițiu. Aplicarea valorii mondiale de piață ar fi protejat Uniunea Sovietică împotriva unor prețuri locale nerezonabil de ridicate și ar fi asigurat avantajul creșterii cantităților livrate în eventualitatea scăderii prețurilor pe piața mondială.

Finlandezii nu au fost anunțați de aceste acțiuni ale Londrei. În schimb, reprezentanții lor au încercat fără efect să convingă Moscova să accepte o soluție bazată pe valoarea de piață a mărfurilor sau pe o medie

[289] *Ibidem*, p. 48.

a prețurilor din 1936–1938. La 25 noiembrie Jdanov a anunțat că valoarea livrărilor cu titlu de reparații s-ar putea mări cu 15% pentru mijloacele de producție și cu 10% pentru bunurile de consum față de nivelurile anului 1938. Unele concesii au fost acordate și în privința compoziției și a cantității mărfurilor. Câteva zile mai târziu Shepherd afirma că nivelul prețurilor din 1938 era oneros pentru Finlanda dar cel din 1944 era imposibil să fie aprobat de sovietici. Se impunea așadar ajungerea la un compromis pe baza nivelului existent în momentul efectuării livrărilor, soluție propusă de altfel de Marea Britanie.

La Helsinki, britanicii au încercat să-i convingă pe sovietici să-și modifice viziunea, dar pozițiile Aliaților au rămas divergente. Conform opiniei Moscovei, stabilirea valorii mărfurilor era o chestiune între aceasta și Finlanda în care Marea Britanie nu avea nici un interes. Sovieticii au insistat asupra a două aspecte. Mai întâi, prin scăderea nivelului de viață, Finlanda ar fi avut toate șansele să se descarce de obligația de a plăti reparațiile. Statele Unite, evitând distrugerile provocate de război se aflau într-o poziție economică deosebit de avantajoasă, astfel că Uniunea Sovietică avea ca soluție pentru refacerea economică și securitate politică doar impunerea unor despăgubiri substanțiale Germaniei și aliaților acesteia.

Al doilea argument consta în aplicarea principiului echității – agresorul care a provocat mari distrugeri materiale și suferințe umane trebuia să plătească pentru faptele sale. Ar fi fost injust ca la sfârșitul ostilităților Uniunea Sovietică să se afle într-o situație mai slabă decât agresorul. Fără plata reparațiilor, Germania și aliații săi s-ar fi refăcut mai repede decât Uniunea Sovietică. În privința Finlandei s-a insistat pe distrugerile provocate în regiunea Leningrad.

Marea Britanie avea un singur scop; asigurarea cantităților de lemn și celuloză. Nu era în joc preocuparea pentru o corectă interpretare a acordului de armistițiu sau prietenia față de Finlanda. Despăgubirile trebuiau să fie cât mai mici cu putință pentru a permite britanicilor să obțină cantități mari de mărfuri fără a fi nevoie să exporte materie primă finlandezilor.

Înainte de întâlnirea delegațiilor fino-sovietice din 29 noiembrie, Shepherd l-a informat pe Jdanov de nemulțumirea Londrei în privința stabilirii nivelului prețurilor, dar fără vreun efect. Câteva zile mai

devreme Jdanov vorbise cu primul ministru Paasikivi și anunțase că Moscova nu își va modifica poziția. Finlandezii trebuiau să înțeleagă că nu era o negociere de afaceri ci o decizie politică. Uniunea Sovietică a pus capăt războiului și i-a dat Finlandei șansa să iasă din conflict fără ocuparea teritoriului național. Ajungerea la un acord în privința nivelului prețurilor mărfurilor ar fi simplificat rezolvarea multor altor chestiuni. [290]

La 29 noiembrie finlandezii au anunțat acceptarea propunerii sovietice cu privire la prețurile mărfurilor. În aceeași zi Uniunea Sovietică a înaintat o listă cu bunurile ce trebuiau livrate în contul reparațiilor. Cu toate, acestea acordul final nu s-a semnat decât în 17 decembrie 1944.

În ciuda acestui fapt britanicii au continuat să își apere punctul de vedere. La Helsinki delegația sovietică a încercat să îl evite pe Shepherd care însă a intrat în legătură cu ministrul Pavel Orlov, consilierul politic în Comisia de Control. Acesta a exprimat regretul față de modul în care Londra exercita presiuni asupra aliatului său, anunțând că Uniunea Sovietică intenționa să aplice nivelul prețurilor din 1938 numai până în momentul restabilirii relațiilor comerciale normale între Uniunea Sovietică și Finlanda, o perioadă de maximum doi ani în opinia lui Orlov. Această idee nu a fost însă confirmată oficial, dar discuțiile demonstrează că sovieticii aveau în vedere o relaxare a poziției lor cu privire la nivelul prețurilor. Se consideră demn de a fi menționat că aplicarea nivelului prețurilor din 1938 era legată de reluarea relațiilor comerciale normale, ceea ce indică importanța considerabilă acordată de Uniunea Sovietică redeschiderii comerțului cu Finlanda.

Insistând pe rolul jucat de produsele industriei metalurgice în cadrul reparațiilor, sovieticii promiteau suficiente comenzi în completare la planul privind reparațiile. În plus se acceptase aprovizionarea cu grâne a Finlandei.

La 10 decembrie Londra a trimis o nouă scrisoare lui Molotov prin care se arăta că guvernul britanic nu își abandonase punctul de vedere, în ciuda acceptării pretențiilor sovietice de către România și Finlanda. Foreign Office-ul și-a exprimat de asemenea dorința ca Statele Unite să fie informate despre această situație în vederea obținerii

[290] *Ibidem*, p. 52.

sprijinului pentru cazul României. La București și Helsinki s-a anunțat că discuțiile cu Moscova nu pot fi considerate definitive, negocierile cu privire la prețuri vor fi continuate.

Sovieticii au răspuns numai după ce s-a semnat acordul de bază, astfel că britanicii au fost puși în fața faptului împlinit. S-a reafirmat principiul că agresorul trebuie să plătească pentru distrugerile provocate, precum și faptul că stabilirea unui anumit nivel al prețurilor oferea României și Finlandei o bază pentru revenirea la condiții economice normale. După încheierea livrărilor ar fi rămas suficiente bunuri pentru export, deoarece lemnul și hârtia constituiau numai o treime din valoarea reparațiilor.

Resentimentele britanicilor nu au dispărut în urma răspunsului sovietic și Londra nu intenționa să accepte cu ușurință înfrângerea. Se preconiza găsirea unei alte soluții cu ajutorul Statelor Unite. Dar, în fapt, jocul se terminase, fiindcă americanii aveau acum și mai puține motive să-și asume vreo obligație. Nu era nici un temei pentru a continua o astfel de acțiune. Înțelegerea la care s-a ajuns a asigurat menținerea economiei Finlandei și a garantat un surplus de export pentru Marea Britanie. Tot ce se putea face era să se reamintească promisiunea făcută de Orlov lui Shepherd că principiul nivelului prețurilor din 1938 se va aplica numai până la reluarea relațiilor comerciale normale. Însă, în privința Germaniei și Ungariei scopul era să se definească baza de calcul pentru valoarea mărfurilor solicitate cu titlu de reparații în mod expres în textul acordului.

Negocierea și semnarea Armistițiului cu Ungaria

Negocierile Aliaților cu privire la termenii Armistițiului cu Ungaria au dobândit o mare importanță de la jumătatea lunii octombrie 1944, după ce s-au semnat acordurile cu România și Finlanda. Propunerea sovietică avea la bază aceste acorduri. În Articolul 13 cifra reparațiilor a fost stabilită la 400 milioane dolari plătibili în cinci ani, în timp ce pentru România și Finlanda era vorba de 300 milioane dolari și o perioadă de șase ani.

Opiniile anglo-americanilor cu privire la slaba capacitate de plată a statelor debitoare, la necesitatea comerțului internațional liber și

experiențele nefericite ale Primului Război Mondial au fost exprimate și mai puternic în cazul Ungariei datorită în primul rând intereselor politice aliate.

Avantajele economice erau legate de interesele politice. Atât în Ungaria cât și în România americanii și britanicii dețineau companii petroliere a căror proprietate a devenit subiect de dispută între Aliați. Se aștepta, totodată, ca reparațiile să afecteze respectivele companii petroliere. Totuși, americanii nu găseau potrivit să recunoască în fața sovieticilor că dorința lor de a limita suma despăgubirilor avea la bază propriile interese economice, deși acestea au jucat rolul central în atitudinea promovată de Departamentul de Stat.

În timpul discuțiilor de la Moscova asupra sferelor de influență Eden a avut șansa de a-i spune lui Molotov că americanii și englezii considerau suma de 400 milioane dolari ca fiind prea mare. În aceeași zi, Stalin i-a spus lui Eden că e de acord cu reducerea acesteia la 300 milioane dolari, dintre care 100 milioane se vor împărți între Iugoslavia și Cehoslovacia.

Propunerea nu era însă convenabilă Departamentului de Stat care insista pentru redactarea unei anexe la articolul cu privire la reparații, în care să se explice toate detaliile. În caz contrar, Statele Unite își rezervau dreptul să reia discuțiile pe această temă, la o dată ulterioară. Se vroia ca efectele plății reparațiilor să fie sub controlul tuturor Celor Trei Aliați, sens în care se preconiza înființarea unui departament special al despăgubirilor pe lângă Comisia Aliată de Control. Numai bunurile legate direct de reconstrucție puteau fi definite ca reparații, iar țara destinatară nu avea dreptul să le exporte către un stat terț. Mărfurile din producția curentă urmau să fie evaluate pe baza prețurilor pieței la momentul producției. Programarea livrărilor trebuia realizată de o manieră care să afecteze relațiile comerciale normale într-o măsură cât mai mică cu putință.

Încheierea unui Armistițiu cu Ungaria a devenit posibilă la sfârșitul lunii decembrie, când Uniunea Sovietică a înaintat un proiect de acord. În privința reparațiilor sovieticii au luat în considerare modificările convenite cu Eden: cifra de 300 milioane dolari care se vor achita într-o perioadă de șase ani, din care 100 milioane dolari se vor împărți între Iugoslavia și Cehoslovacia. Dar nu se regăsea nici

propunerea americană de înființare a unui departament al reparațiilor compus din reprezentanții Celor Trei și nici sugestia britanică a unui sistem de evaluare a prețurilor pe baza valorii de piață a bunurilor.

La sfârșitul lui decembrie, Molotov a anunțat că termenii propusi de anglo-americani nu pot fi acceptați. Despăgubirile pentru Ungaria trebuiau să urmeze aceleași principii aplicate în cazul României și al Finlandei, nici un factor economic sau politic nu era în măsură să justifice abandonarea acestor principii. Singura chestiune ce se impunea a fi analizată era admiterea Cehoslovaciei și a Iugoslaviei ca membre ale Comisiei de Control în calitate de beneficiare ale reparațiilor. Reprezentanții britanici la Moscova erau convinși că sovieticii ar fi acceptat o singură modificare în chestiunea reparațiilor: reducerea sumei la 240 milioane dolari.

În opinia lui Harriman cifra reparațiilor nu era nerezonabilă. Din perspectiva americanilor apărea chiar utilă limitarea Uniunii Sovietice la o anumită sumă, deoarece creșterea apetitului era cauza pretențiilor sovietice ridicate. La baza răspunsului sovietic stătea, în opinia lui Harriman, dorința sovieticilor de a-i exclude pe anglo- americani de la supravegherea livrărilor despăgubirilor, ceea ce însemna micșorarea posibilităților de a controla economia Ungariei și de a decide reconstrucția Europei. Diplomatul american nu credea în posibilitatea schimbării atitudinii sovietice și sugera ca mijloc de presiune apelul la schema „Împrumut și Închiriere".

Washingtonul nu dorea să recurgă la astfel de măsuri extreme dar Departamentul de Stat continua să susțină ideea unui departament al reparațiilor. Dacă acest lucru nu era posibil, Statele Unite își rezervau dreptul să repună în discuție problema reparațiilor, în eventualitatea că interesele sale economice erau amenințate. Mai mult, se cerea ca reparațiile să acopere și distrugerile provocate bunurilor americane și ale celorlalți aliați.

În cadrul Ministerului de externe britanic exista certitudinea că sovieticii nu vor putea fi convinși să renunțe la stabilirea prețurilor la nivelul anului 1938 și nici să accepte formarea Departamentului pentru reparații. Și întrucât anglo-americanii considerau că acordurile cu România și Finlanda încălcau, în principiu, condițiile de armistițiu, nu mai puteau fi de acord cu o formulare similară. În cazul celor două state

învinse s-ar fi putut argumenta că Regatul Unit a acceptat cu bună credință propunerea sovietică, presupunând ca un fapt de la sine înțeles că va fi luată în considerare valoarea bunurilor pe piața mondială. Acest lucru nu mai era posibil și se impunea clarificarea acestei chestiuni în mod expres în textul armistițiului sau într-o anexă. Guvernul Majestății Sale era în continuare de părere că nu trebuia menționată o anumită cifră a reparațiilor. În caz contrar, rămânea posibilitatea ajustării acesteia dacă sarcina reparațiilor s-ar fi dovedit oneroasă.

Departamentul de Stat agrea în principiu această poziție și nu a respins-o în mod direct, dar l-a sfătuit pe Harriman să urmeze în primul rând instrucțiunile primite de la Washington.

Uniunea Sovietică susținea cu hotărâre ideea că un departament care să reglementeze reparațiile era inutil, Comisia de Control având în componență un departament economic, care urma să primească toate informațiile legate de plata reparațiilor. La ceremonia semnării armistițiului, Statele Unite au înaintat o declarație scrisă rezervându-și dreptul de a repune în discuție problema reparațiilor. Molotov a susținut inutilitatea acestui document deoarece despăgubirile vor putea fi discutate oricând prin canale diplomatice. O declarație separată ar fi slăbit acordul de armistițiu. Harriman a afirmat că a primit instrucțiuni pe care trebuie să le urmeze. Declarația se adresa doar Marii Britanii și Uniunii Sovietice, ea nu trebuia comunicată Ungariei chiar dacă Statele Unite considerau ca publicarea ei este inevitabilă.[291]

Foreign Office-ul a dat permisiunea reprezentantului său la Moscova să-i informeze pe sovietici asupra celor două alternative posibile în situația dată. Prima variantă consta în introducerea în textul armistițiului a unei anexe în care să se afirme că prețul mărfurilor pentru reparații se va baza pe nivelul existent în 1938 plus 10–15%. A doua variantă, redactarea textului armistițiului conform propunerii sovietice ar fi dus la declararea poziției britanice că prețul pieței mondiale era singura soluție justă, fapt ce ar fi făcut publică întreaga chestiune.

Britanicii nu agreau faptul că americanii nu acceptau principiile ce stăteau la baza atitudinii Londrei. O modificare în textele înțelegerilor anterioare și specificarea expresă a bazei de evaluare ar fi demonstrat

[291] *Ibidem*, p. 58.

efectiv că procedura urmată în cazul României și al Finlandei nu a fost cea corectă. Mai mult, dacă textul modificat al armistițiului cu Ungaria ar fi devenit public, sovieticii ar fi pierdut poziția de negociere deținută în raport cu românii și cu finlandezii.

În seara de 15 ianuarie Molotov i-a informat pe Balfour și Harriman de acceptul Kremlinului cu privire la propunerea guvernului britanic de a se preciza într-o anexă nivelul prețurilor din 1938 plus 10–15%. Britanicii au obținut astfel o victorie de consolare. După ce s-a ajuns la un acord între Aliați cu privire la toate condițiile de armistițiu, delegația ungară a avut posibilitatea să-și prezinte punctul de vedere. Au încercat extinderea perioadei de plată de la șase la zece ani, dar solicitarea a fost respinsă. Convenția de Armistițiu a fost semnată la 20 ianuarie 1945. Iugoslavia și Cehoslovacia au fost autorizate să negocieze direct cu Ungaria astfel că acestea urmau să primească reparații în valoare de 70 milioane dolari, respectiv 30 milioane dolari.

Negocierea și semnarea Armistițiului cu România

În primăvara anului 1944 s-a pus și problema unui armistițiu cu România, scopul Aliaților fiind să scoată țara din război cât mai repede posibil.[292] Numeroase tentative de pace au fost inițiate de români încă de la începutul anului 1944. Armata Roșie înainta pe teritoriul românesc din aprilie și curând sovieticii au prezentat propunerea lor de pace. O condiție minimă era considerată plata reparațiilor pentru pierderile provocate Uniunii Sovietice în timpul ostilităților și a ocupației. Se discuta stabilirea unei obligații fără a se menționa suma exactă sau componența mărfurilor ce urmau să fie livrate. Britanicii și Statele Unite au aprobat propunerea sovietică cu unele mici modificări legate de viitoarele acorduri cu privire la frontiere. De altfel Departamentul de Stat american afirmase mai devreme în cursul anului 1944 că, în principiu, România datora despăgubiri Națiunilor Unite.

Trebuie să arătăm că în condițiile propuse României nu se menționa suma reparațiilor spre deosebire de cazul Finlandei când suma exactă se cunoștea încă din aprilie. Omisiunea se datora, în mod

[292] N. Păun, *Continuitate și schimbare în structurile instituționale din România în anii 1940–1947*, „Studia hist.", UBB, 1991, 36, nr. 1–2, pp. 111–119.

evident, faptului că sovieticii au anunțat obligația de plată a despăgubirilor doar ca o chestiune de principiu, cum au procedat și cu Finlanda la început. În momentul în care negocierile ajungeau la detalii suma ar fi fost cu siguranță specificată.

În aprilie, poziția germanilor era foarte puternică în România și lipsa încrederii românilor în privința scopurilor urmărite de sovietici era evidentă. Nu s-a ajuns la un acord în această etapă dar a apărut o nouă posibilitate în momentul în care ambasadorul României la Stockholm, F. Nanu, a primit termeni favorabili din partea sovieticilor. Guvernului român i se garanta o zonă administrativă liberă unde prezența trupelor străine nu era permisă și i se acorda un interval de 15 zile între momentul încetării focului și declararea stării de război împotriva Germaniei. Se promitea chiar și o reducere a despăgubirilor, dar nici aceste concesii nu au dus la o soluție. În schimb, Armata Roșie continua să avanseze pe teritoriul românesc, iar la sfârșitul lui august a avut loc o schimbare de regim care a însemnat totodată și o schimbare a frontului. Pe 23 august noul guvern condus de generalul Sănătescu anunța că primul scop al politicii externe era încheierea armistițiului.

La 26 august Molotov îi informa pe Clark Kerr și pe Harriman că sovieticii mențin concesiile anunțate în aprilie pentru a întări poziția noului guvern. În privința reparațiilor Londra nu înțelegea sensul concesiilor deoarece suma urma să fie fixată doar la Conferința păcii astfel că era dificil să imagineze reducerea unei sume care nu fusese menționată. Însă, Kremlinul considera că britanicii au acceptat în aprilie includerea unei clauze cu privire la reparații în Armistițiul cu România, astfel că amânarea stabilirii unei sume pentru Conferința de Pace nu era justificată. Era momentul, conform concepției sovietice, să se treacă de la principii generale la chestiuni de detalii, și totuși Molotov nu dădea nici un indiciu în privința sumei. Aceasta a fost dezvăluită numai la 31 august odată cu întregul proiect al Convenției de Armistițiu. Potrivit prevederilor acestuia România trebuia să declare imediat război Germaniei și Ungariei, iar Aliații urmau să ocupe întregul teritoriu. Cu alte cuvinte Uniunea Sovietică „uita” concesiile făcute anterior.

Propunerea Moscovei stabilea obligația livrărilor de mărfuri în valoare de 300 milioane dolari pe o perioadă de șase ani. Deși Departamentul de Stat ar fi preferat ca suma să nu fie menționată la acel

moment, americanii au acceptat termenii în momentul în care Molotov a insistat asupra importanței deosebite pe care sovieticii o acordau acestei chestiuni. Problema despăgubirilor nu era considerată de Statele Unite suficient de importantă pentru a pune în pericol colaborarea inter-aliată. Cu toate acestea, Departamentul de Stat a cerut lui Harriman să explice guvernului sovietic că americanii doreau să evite precizarea unei sume înainte de a se ajunge la un acord între Aliați cu privire la politica reparațiilor pentru toate statele inamice.

Londra nu dorea menționarea unei sume a despăgubirilor și a trimis sovieticilor o variantă a armistițiului fără menționarea unei cifre. Molotov a insistat asupra sumei de 300 milioane dolari, acest articol fiind considerat de sovietici cel mai important din cuprinsul Convenției. Britanicii nu doreau să argumenteze capacitatea de plată a României. Se făcea trimitere la experiența cu despăgubirile Germaniei în războiul precedent și conform datelor deținute de Foreign Office, suma depășea capacitatea productivă a țării, astfel că experiența cu Germania urma să se repete. Mai mult, cazul României urma să stabilească un precedent în fixarea unui anume nivel al reparațiilor. Or, înainte de stabilirea unei sume, Aliații erau obligați să cadă de acord asupra naturii distrugerilor, pierderilor și cheltuielilor ce urmau să fie luate în considerare în determinarea despăgubirilor pentru fiecare țară.

La acest moment Molotov a ținut un „scurt discurs" în legătură cu distrugerile mari suferite de Uniunea Sovietică. Articolul cu privire la reparații constituia esența oricărei înțelegeri de armistițiu, în lipsa acestuia nici o înțelegere nu avea sens și nu putea fi semnată. Deoarece în aprilie guvernul Majestății sale fusese de acord cu stabilirea unei sume pentru Finlanda, oficialul sovietic se vedea obligat să anunțe că britanicii s-au răzgândit. Mai mult se cereau asigurări că suma menționată reprezenta doar partea ce se cuvenea Uniunii Sovietice și propunea o modificare a cifrelor în sensul includerii unei sume destinată Aliaților. Clark Kerr își exprima dezamăgirea față de lipsa de sprijin din partea lui Harriman care anunțase anterior că el se declara mulțumit cu orice înțelegere la care se va ajunge între Marea Britanie și Uniunea Sovietică. Ministerul de externe britanic a explicat că presupunerea lui Molotov cu privire la modificarea atitudinii britanice era complet greșită. În cazul Finlandei, propunerea sovietică a fost inițial acceptată

deoarece nu a fost timp pentru discuții înainte ca termenii să fie comunicați finlandezilor și întrucât negocierile nu au avut nici un rezultat, un protest ulterior ar fi fost fără sens. Dar în cazul României britanicii s-au opus vehement specificării unei sume.[293]

Conform instrucțiunilor primite de la Londra, la 8 septembrie Clark Kerr a înaintat sovieticilor o nouă variantă a articolului cu privire la despăgubirile impuse României. Britanicii doreau includerea expresiei „provizoriu" înaintea sumei de 300 milioane dolari ceea ce ar fi amânat fixarea sumei exacte, fapt cu care sovieticii nu au fost de acord. A. C. Kerr era pregătit să renunțe cu condiția ca Aliații să semneze un document separat care să prevadă că suma despăgubirilor putea fi modificată ulterior dacă s-ar fi dovedit oneroasă.

Un al doilea articol menționa că Uniunea Sovietică va primi 300 milioane dolari iar ceilalți membrii ai Națiunilor Unite vor primi o sumă echivalentă unei anumite cote din reparații de la toate statele inamice. Ambasadorul britanic lăsa să se înțeleagă faptul că, potrivit calculelor lor, România era incapabilă să plătească o astfel de sumă. Molotov a refuzat să semneze un astfel de document.

Viziunile britanicilor și sovieticilor erau contradictorii, astfel că A. C. Kerr era nevoit din nou să ceară instrucțiuni Londrei. Foreign Office-ul considera că e periculos să se ajungă la un impas în privința articolului cu privire la reparații, câtă vreme se căzuse de acord asupra tuturor celorlalte chestiuni. Sovieticii ar fi putut semna propriul acord de armistițiu cu România, lăsându-i pe britanici să se descurce singuri, fapt ce ar fi afectat colaborarea dintre Aliați. Britanicii admiteau, totodată, că Uniunea Sovietică are prioritate în toate problemele care privesc România și se îndoiau că această situație ar putea stabili un precedent pentru soluțiile care vor fi adoptate în legătură cu ceilalți învinși.

Urmărind, în primul rând, să mențină colaborarea inter-aliată, Foreign Office-ul l-a autorizat pe Clark Kerr să aprobe propunerea sovietică privind reparațiile. Dar trebuia să se facă referire în scris asupra opiniei Guvernului Britanic în privința a două aspecte. În primul rând, textul final trebuia să prevadă că fiecare țară creditoare va primi o anumită cotă din reparații. La Londra soluționarea acestei chestiuni era

---

[293] *Heikilla, H., op. cit,* p. 33.

privită ca un întreg și, chiar în condițiile semnării unor convenții de armistițiu separate, la Conferința de pace articolul cu privire la reparații putea fi reanalizat iar înțelegerile anterioare puteau fi modificate. În al doilea rând, cazul României nu era în măsură să stabilească un precedent, Marea Britanie rezervându-și dreptul să verifice modul de aplicare a dispozițiilor în cazul în care interesele sale ar fi fost afectate de impunerea unor reparații în proporție de 100%. Aceste chestiuni au fost incluse într-o scrisoare adresată de Clark Kerr lui Molotov care trata atât problema României cât și a Finlandei și avea aceeași dată ca cea a Convențiilor de Armistițiu cu aceste țări.

Aliații au aprobat textul final al Convenției de Armistițiu cu România la 10 septembrie și, în ciuda eforturilor acesteia de a modifica dispozițiile relative la reparații, acordul a fost semnat la data de 12 septembrie 1944.[294]

Desprinderea de alianța fascistă, denunțarea tratatelor cu puterile Axei și încetarea stării de război cu Națiunile Unite au creat condiții pentru încheierea armistițiului României cu Uniunea Sovietică și cu celelalte două puteri principale ale coaliției antihitleriste, S.U.A. și Marea Britanie.

La 25 august 1944, potrivit împuternicirilor primite de la Rege și prim-ministru, Al. Cretzianu, reprezentantul României la Ankara, l-a vizitat pe ambasadorul sovietic în Turcia, căruia i-a înmânat o notă prin care guvernul din București îi aducea la cunoștință că generalul Antonescu a fost îndepărtat din funcție. Cretzianu l-a informat pe Vinogradov că „noul guvern român de uniune națională a hotărât semnarea imediată a armistițiului și îndepărtarea imediată a forțelor germane din România". În termeni similari, diplomatul român i-a pus în cunoștință de cauză și pe ambasadorii american și englez la Ankara.[295]

Noul guvern român, instalat la 23 august 1944, a solicitat guvernelor aliate aplicarea condițiilor ameliorate, oferite prin ambasada sovietică din Stockholm și a îndrumat pe reprezentanții săi de la Cairo

---

[294] Vezi textul Convenției de Armistițiu în lucrarea *România și armistițiul cu Națiunile Unite. Documente*, vol. I, coord. Marin Radu Mocanu, București, 1994, doc. 182, pp. 310–313. Textul a fost publicat în limba română, rusă și engleză și în M. Of. (Anexa nr. 5)

[295] V. Fl. Dobrinecu, *România și organizarea postbelică a lumii (1945–1947)*, Ed. Academiei, 1988, p. 35.

să semneze Armistițiul. A primit însă comunicarea surprinzătoare că Armistițiul nu se va semna la Cairo, cu Reprezentanța Plenipotențiară a Aliaților, ci va fi perfectat la Moscova, unde urmează să-și trimită delegații din țară, în vreme ce negociatorii de la Cairo vor fi transportați la aceeași destinație prin grija autorităților aliate.

La 29 august 1944 Secretarul de Stat american Hull transmitea lui Harriman noi precizări ale Washingtonului în legătură cu o serie de modificări de ultimă oră formulate de Londra. Față de clauzele din aprilie, britanicii inserau dreptul Aliaților de a staționa trupe și reprezentanțe pe teritoriul românesc. României i se cerea să suporte cheltuielile de ocupație și să pună la dispoziție valuta românească; România urma să accepte instrucțiunile Aliaților privind controlul asupra sistemelor de transport pe Dunăre; se înființa o Comisie Aliată de Control; România va îndeplini necondiționat cererile suplimentare pe care Aliații le vor formula. Anglia dorea înființarea unei reprezentanțe politice în România.

Departamentul de Stat american făcea cunoscută dorința sa ca în problema Transilvaniei să se adopte o hotărâre definitivă la Conferința de pace. Diplomația americană ar fi dorit ca acest principiu să fie aplicat și pentru Basarabia și Bucovina, dar dată fiind „fermitatea" Moscovei, care aprecia că ele se află „în cadrul frontierei de stat sovietice" și dispoziția României „de a privi pierderea acestor provincii ca inevitabilă", nu mai considera oportună introducerea acestor elemente la viitoarele negocieri.[296]

Consiliul de Miniștri întrunit în subsolul Băncii Naționale (deoarece capitala era bombardată de nemți) a hotărât, în ședința din 27–28 august, componența delegației care urma să se alăture reprezentanților de la Cairo – Barbu Știrbey și Constantin Vișoianu. Aceștia erau: Lucrețiu Pătrășcanu, Ghiță Pop, Dumitru Damăceanu.[297] Delegația urma să fie completată cu Ion Christu și alți experți militari.

[296] *Ibidem, loc. cit.*

[297] Corneliu, Coposu, *Armistițiul din 1944 și implicațiile lui*, Ed. Gândirea românească, București, 1990, p. 26 (Dumitru Dămăceanu a fost promovat la gradul de general în semn de deferență față de guvernul sovietic (s. n.).

Reprezentanții români, plecați la 29 august 1944 au așteptat 12 zile începerea dezbaterilor.[298] Între timp, în țară, Armata sovietică se purta ca și cum ar fi ocupat teritoriul unui stat inamic, stabilindu-și centre militare în majoritatea orașelor, generalul Burenin fiind numit comandant militar al capitalei. Toate mijloacele de producție, întreprinderi, mijloace de transport rutiere, transporturi feroviare și navale, la care armata sovietică a avut acces între 24 august și 12 septembrie 1944 au fost ulterior considerate „capturi de război", iar o parte din ostașii români care au executat ordinul de încetare a ostilitătilor, în vederea viitoarei colaborări militare cu Aliații, au fost considerați prizonieri de război și transportați în URSS.

Situația era cunoscută de Aliați. Autoritățile politice și militare britanice erau conștiente de faptul că poziția oficială a rușilor în România era aceea a unei armate invadatoare, din cauză că nu se semnase încă Armistițiul, dar, conform unei declarații a premierului britanic, „acțiunile rușilor nu sunt mai dure decât ale noastre după încheierea păcii cu Italia".[299]

Tergiversarea semnării, pe lângă faptul că înrăutățea grav situația României, a dus în final la o rezolvare nefavorabilă a susținerilor reprezentanților noștri. În cursul zilei de 5 septembrie 1944, L. Pătrășcanu informa telegrafic guvernul că Sir Archibald Clark Kerr i-a mărturisit că întârzierea semnării Armistițiului era cauzată de dorința cabinetului englez de a obține consimțământul statelor asociate în Commonwealth. În legătură cu aceasta chestiune, Laurence A. Steinhardt, ambasadorul american la Ankara, într-o telegramă adresată Washingtonului, menționa „serioasele inconveniente și numeroasele pericole care rezultă pentru România din această amânare".[300] În Balcani, mai exact în cadrul cercurilor politice turcești, conform postului de radio Ankara, întârzierea semnării actului se datora delegației americane care nu a sosit la timp.[301]

---

[298] Vezi pe larg și N. Păun, *Viața economică a României 1938–1948*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj –Napoca, 2009. pp. 329–347.

[299] C. Hlihor, I. Scurtu, *The Red Army in Romania*, The Center for Romanian Studies, Iași, Oxford, Portland, 2000, p. 33.

[300] V. Fl. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 39.

[301] *Ibidem*, p. 55.

În cursul nopții de 10 spre 11 septembrie delegația română a primit în sfârșit, în a 18-a zi de când România era angajată în războiul antihitlerist, textul proiectului de armistițiu. Într-o primă ședință protocolară s-a făcut doar comunicarea și prezentarea textelor, urmând ca în cursul zilei de 11 septembrie delegația română să fie invitată să-și exprime observațiile la text.

Interesele Aliaților au fost reprezentate de primul Comisar al Poporului, care deținea și portofoliul Afacerilor externe, Viaceslav Molotov, (secondat de A. I. Vâșinski și I. M. Maiski) din partea URSS și de către ambasadorii Statelor Unite și ai Marii Britanii, W. A. Harrimann, respectiv Sir Archibald Clark Kerr. Înaltul Comandant al Armatelor Aliate era reprezentat de mareșalul sovietic Rodion Malinovski.

Convenția cuprinde 20 articole, un preambul și 6 anexe însumând clauze de ordin militar, politic, economic și financiar, care stabilesc statutul juridic internațional al României pâna la Conferinta de Pace. Se stabilea statutul de „stat inamic înfrânt", în ciuda participarii sale la războiul contra Germaniei, fapt înscris în primul capitol al Convenției. (Vezi Anexa nr. 5)

Textul depășea conținutul unei convenții de armistițiu și avea reglementări care, în mod normal, ar fi trebuit să se regăsească și să facă obiectul Tratatului de Pace. Se consacra transformarea României într-un stat ocupat de forțele aliate, dar în numele cărora acționau doar cele sovietice, asistate de misiunile militare britanică și americană. România era pusă în fața unui minitratat de pace, ce reglementa numeroase aspecte: încetarea luptei împotriva Națiunilor Unite, declanșarea luptei împotriva Germaniei și a Ungariei, cedarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord în favoarea Uniunii Sovietice, repatrierea prizonierilor de război, eliberarea tuturor persoanelor arestate din cauza unor acțiuni în favoarea Națiunilor Unite sau a simpatiei pentru aceasta, predarea tuturor materialelor de război ale Germaniei și ale țărilor-satelit, inclusiv a navelor militare și a flotei comerciale românești, plata de daune în valoare de 300 milioane de dolari, în natură, pe parcursul a șase ani, restituirea către Uniunea Sovietică a tuturor materialelor luate în perioada în care armata română ocupase teritoriul sovietic, acceptarea preluării controlului tuturor formelor de comunicație de către Înaltul Comandament (Sovietic) al Aliaților, restituirea tuturor drepturilor și

intereselor legale ale Națiunilor Unite și ale cetățenilor acestora în bună stare, sprijin în ceea ce privește arestarea și judecarea criminalilor de război, desființarea tuturor organizațiilor fasciste; reluarea controlului civil de către România în cele mai multe zone, în vederea respectării indicațiilor Înaltului Comandament (Sovietic) al Aliaților. Sub rezerva confirmării la viitoarea Conferință de Pace era anulat Dictatul de la Viena, Transilvania fiind restituită României.

Una dintre cele mai importante părți ale armistitiului era Articolul 18. Acesta desemna Comisia de Control a Aliaților, care trebuia să supravegheze și să controleze respectarea condiților de armistițiu, sub îndrumarea și comanda Înaltului Comandament (Sovietic) al Aliaților, până la încheierea păcii. Articolul 18 s-a dovedit a fi cheia controlului sovietic asupra României. Prin titulatura „Înaltul Comandament (Sovietic) al Aliaților", guvernul de la Washington înțelegea, cu naivitate, că „întâmplător, comanda militară o deține un general sovietic. Nu înseamnă că acesta acționează fără a ține seama de dorințele celorlați membri ai Comisiei de Control, generalul britanic și cel american"[302].

Molotov, însă, știa exact ce înseamnă această titulatură, dată fiind prezența armatei sovietice în România. Numai reprezentantul sovietic avea autoritatea de a da ordine guvernului român; reprezentanții sovietici ai Comisiei dețineau puterea executivă, iar cei anglo-americani aveau să fie tot atât de neînsemnați în ceea ce privește luarea deciziilor ca și reprezentanții sovietici din Comisia de Control pentru Italia.

Molotov a specificat că în timpul dezbaterilor se vor analiza amendamentele prezentate de delegația română, dar a ținut să declare că o serie de argumente sunt inacceptabile. El a mai menționat că unele detalii tehnice vor fi examinate de o comisie militară și inserate, apoi, într-un protocol special. A urmat discutarea pe articole a textului Convenției de Armistițiu.

Într-un prim memoriu al delegației noastre înaintat guvernului sovietic se arăta că „România se găsea de drept în stare de armistițiu cu URSS, Marea Britanie și Statele Unite de la 23 august, orele 22 și 20 de

[302] J. Courtney, J. Harrington, *op. cit*, p. 39.

minute", adică din momentul în care fusese anunțată public ieșirea României din război și acceptarea armistițiului oferit de Marile Puteri Aliate încă din aprilie 1944. În continuare se arăta că în 24 august orele 4 dimineața trupele române, conform ordinului primit, au început operațiunile contra forțelor germane în zona București. Prin declarația guvernului român din 25 august, starea de război cu Germania a fost proclamată oficial.

În principiu, obiecțiile românești la textul inițial susțineau ca toate obligațiile asumate prin Convenție să fie aduse la îndeplinire sub controlul guvernului român cobeligerant, Comisia Aliată (Sovietică) de Control (CASC), urmând să intervină doar în măsura în care aceste obligații nu ar fi fost respectate. După cum arăta Vișoianu, dacă aplicarea Armistițiului s-ar face sub controlul strict al CASC, ar însemna că România are toate dezavantajele unei țări ocupate și toate obligațiile unei țări eliberate.

Așa cum am amintit deja – dar am considerat util să reluăm și aici, Molotov a replicat că măsurile de control nu lezează independența României, că ele sunt doar temporare și rezultă din necesitățile războiului. În legătură cu prezența trupelor sovietice pe teritoriul României și după încheierea războiului, Molotov a obiectat că e prematur să se discute această problemă, dar că rezultă din spiritul acordului că staționarea trupelor sovietice nu va impieta asupra independenței și suveranității României. Ambasadorul Marii Britanii, venind în sprijinul precizărilor făcute de Molotov, a arătat că și Franța era plină de trupe aliate fără un acord special în acest sens, deci România era îngrijorată fără motiv, ambasadorul nord-american considerând și el că e prematur să se discute această problemă, dar că probabil trupele sovietice vor fi retrase.

Tratată ca o țară învinsă, cum reiese de altfel și din Preambul, României i s-au impus grele sarcini economico-financiare. Acestea erau numai parțial definite în textul Convenției, deși în timpul convorbirilor de la Moscova ponderea discuțiilor au avut-o chestiunile economice, în special Articolele 10, 11 și 14.

Ion Christu a observat unele neclarități în formularea articolelor 10 și 14 și s-a pronunțat pentru contopirea lor. Nota prezentată de delegația Bucureștiului solicita, printre altele, și reparații de război din

partea Ungariei și Germaniei. Reprezentanții români își exprimau speranța că, prin declarațiile aliaților și colaborarea militară cu Națiunile Unite, România va beneficia de o „interpretare favorabilă" a condițiilor armistițiului.

În după amiaza zilei de 12 septembrie 1944 la sediul Comisariatului Sovietic pentru Afacerile Străine a avut loc o întâlnire particulară a reprezentanților Celor Trei Mari Puteri, la care au participat A. I. Vîșinski, V. M. Molotov, Sir A. Clark Kerr și A. Harriman. Vîșinski a afirmat că Moscova acceptase propunerile Londrei care vor fi atașate într-o Anexă a Armistițiului și aprobase cererea României ca evreii unguri, refugiați în țară, să fie excluși de sub incidența art. 2 al Convenției. Diplomatul sovietic nu avea nici o obiecție în a combina articolele 10 și 14 și a prezentat chiar un proiect care suna astfel: „Guvernul român trebuie să facă plăți regulate, în monedă românească, cerute de Înaltul Comandament Aliat (Sovietic), pentru îndeplinirea funcțiilor sale, și, în caz de nevoie, va pune la dispoziție teritoriul român pentru instalațiile industriale și de transport, mijloace de comunicație, termocentrale, întreprinderi și instalații de utilitate publică, depozite de petrol, benzină, hrană și alte materiale, servicii, în concordanță cu instrucțiunile primite din partea Înaltului Comandament Aliat (Sovietic)".

În finalul discuțiilor s-a respins propunerea țării noastre cu privire la includerea în textul Convenției a unui articol care să prevadă dreptul României de a cere reparații din partea Germaniei și Ungariei. Sir A. Clark Kerr a apreciat că „românii ar putea, la timpul potrivit, să formuleze o asemenea pretenție, dar nu vedea nici o rațiune ca guvernele aliate să se angajeze, în acest sens, în momentul de față".[303]

Suma reparațiilor, conform Articolului 11, pe care România urma să o plătească Uniunii Sovietice, reprezentând 300 milioane de dolari, precum și obligația de a plăti despăgubiri celorlalte state aliate pentru pierderile pricinuite lor în România, a căror sumă urma a fi fixată ulterior, „nu este decât o parte a despăgubirilor și reprezintă doar 1/5 din pagube", aprecia V. Molotov.[304] Ministrul de externe sovietic era de

---

[303] *Apud* D. G. Danielopol, *Jurnal parizian. Documente confidențiale*, Institutul European, Iași, 1995, p. 11.

[304] V. Fl. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 42.

părere că 50 de milioane pe an „nu reprezintă decât o mică parte din bogățiile naturale ale României".

Delegația română a considerat necesară revizuirea sumei și prelungirea termenului pentru plăți, avându-se în vedere situația economică precară a țării. I. Christu a comunicat reprezentanților aliați că venitul național anual al României era de 600 milioane de dolari și a contestat cifra de două miliarde formulată de Ivan Maiski, aceasta având în vedere România Mare. Diplomatul român a cerut să se țină cont de deprecierea dolarului declarând că această eroare de calcul va influența radical viața economică a țării. El și-a exprimat temerea că România nu va putea executa regulat plățile în contul reparațiilor de război și a cerut să i se rezerve guvernului de la București dreptul „să aprecieze posibilitățile economice ale momentului, alegerea mărfurilor care trebuiau să servească pentru datoria sa anuală".[305]

În condițiile în care nu s-au admis cererile românești de eșalonare pe mai mulți ani a acestei sume (9 ani în loc de 6 cât s-a prevăzut), și nici stabilirea de către autoritățile române, de acord cu Comisia Aliată de Control, a categoriilor și proporției dintre diferitele mărfuri și cuantumul despăgubirilor pe fiecare an, eforturile cerute economiei românești pentru îndeplinirea acestui articol deveneau extrem de apăsătoare.

Precizarea ulterioară în Anexele Convenției încheiate la 16 ianuarie 1945 între guvernele României și URSS cu privire la aplicarea prevederilor articolului 11 din Convenția de Armistițiu și Anexele (I și II)[306], a planului livrărilor, a cantității și calității mărfurilor ce urmau a fi livrate Uniunii Sovietice într-o perioadă de 6 ani (în valoare de 50 milioane dolari anual) începând cu 12 septembrie 1944 precum și a prețului acestora au permis guvernului român să evalueze mai exact mărimea sarcinilor ce se dovedeau foarte mari în comparație cu potențialul de atunci al României și să stabilească disponibilități pentru consumul intern sau, eventual, pentru export. [307]

---

[305] D. Danielopol, *op. cit.*, p. 9.

[306] 23 august 1944, Documente 1944–1945, vol. III, pp. 482–523

[307] I. Alexandrescu, *Economia României în primii ani postbelici (1945–1947),* Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 38.

Conform acordului, România urma să expedieze în Uniunea Sovietică produse petroliere în valoare de 150 milioane de dolari, cherestea (54 milioane), vite, grâne (96 milioane), vase maritime și fluviale. Valoarea furniturilor era stabilită după prețurile mondiale din 1938, în dolari americani și cu o majorare de 15% pentru materialul mecanic, feroviar, nave, și de 10% pentru restul mărfurilor. Aceste cantități de mărfuri trebuiau livrate în perioada 12 septembrie 1944 – 12 septembrie 1950 cu obligația ca, în caz de nepredare la timp a mărfurilor, să predea suplimentar, pentru fiecare lună întârziere, 5% din aceeași marfă nelivrată la termen, sau alte mărfuri, după indicația autorităților de resort sovietice. Defectele, chiar și cele constatate ulterior datei de recepționare a mașinilor și vaselor livrate în contul despăgubirilor, urmau să fie returnete la cererea Direcției pentru livrările din România, creată de guvernul URSS. Livrările anuale se ridicau la suma de 50 milioane anual.

Suma de 300 milioane dolari reprezenta peste 55% din venitul național realizat în anul 1945, evaluat la 519 milioane dolari. (Textul integral al Convenției îl redăm în Anexa nr. 5).

Stabilirea prețurilor mărfurilor la nivelul celor din 1938 ca bază de calcul a avut drept efect dublarea cantităților cerute României.[308]

În baza art. 11, rușii au insistat ca suma de 300 milioane dolari să fie plătită în bunuri la prețul din 1938 plus 10–15%. Interpretarea rusească a termenilor celorlalte clauze economice au adus România în situația de a nu mai putea face față obligațiilor sale în baza acestui articol, dificultățile ei fiind agravate de evenimente politice a căror responsabilitate rușii nu o pot nega.

Alte articole ale Convenției de Armistițiu, cu caracter economic, (art. 3, 7, 8, 10, 12), sau cu repercursiuni cu caracter economic (art. 11) împreună cu anexele lor, aveau o redactare elastică. Încercarea delegației române de a obține precizarea conținutului unora dintre acestea a rămas fără rezultat. Discuțiile purtate în acest scop au demonstrat clar că, în acele momente, concretizarea s-ar fi făcut, așa cum apreciau chiar experții români prezenți la Moscova, în defavoarea României.

---

[308] I. Chiper, Fl. Constantinescu, A. Pop, *Sovietizarea României. Percepții anglo-americane*, București, 1993, p. 146.

Potrivit Articolului 3, România trebuia să asigure forțelor sovietice și ale celorlalți aliați înlesniri pentru libera lor mișcare pe teritoriul României, în orice direcție, dacă este cerut de către situația militară, să acorde orice concurs posibil pentru o astfel de mișcare, prin mijloacele lor de comunicație și pe cheltuiala lor, pe pământ, pe apă și în aer. În anexa articolului se preciza că mijloacele de comunicație – dezorganizate și grav afectate de bombardamentele Aliate din anul 1944 și de exploatarea excesivă din anii de război anteriori – erau puse la dispoziția Înaltului Comandament Aliat (Sovietic), „pentru deplina folosință (cum va socoti de cuviință) pe durata armistițiului" pentru nevoile armatelor sovietice. Nu se preciza, însă, dacă erau vizate atât mijloacele statului cât și cele private și dacă deciziile privind transporturile rămâneau în competența autorităților române sau erau preluate de organe sovietice.

Conform aceleiași anexe, statul român era obligat să pună la dispoziția Înaltului Comandament Aliat toate construcțiile și instalațiile românești militare, aeriene și navale, porturi, cheiuri, cazărmi, magazii, câmpuri de aviație, stațiuni meteorologice în completă bună stare și cu personalul necesar pentru întreținerea lor.

Prin interpretarea art. 5 s-a cerut României să cedeze Rusiei sovietice un mare număr de cetățeni români care locuiau anterior în provinciile Basarabia și Bucovina de Nord, devenite prin Armistițiu părți ale Rusiei Sovietice.

Articolul 7 și paragraful 2 al Protocolului se referă în mod precis la „materialul de război". Prin art. 7 s-a cerut României să livreze Rusiei Sovietice ca trofee de război mari cantități de echipament și stocuri industriale, cumpărate anterior de România din Germania. Printre aceste articole se află cantități de echipament pentru forări petroliere, multe fiind proprietatea companiilor petroliere americane și britanice. Au fost solicitate de asemenea, unele conducte de benzină aflate în funcțiune și anumite echipamente industriale, considerate esențiale de România pentru menținerea industriei. Tot prin aceste articole autoritățile sovietice au cerut ca toate trofeele de război să fie livrate într-o bună condiție tehnică, fapt ce impunea un efort considerabil asupra atelierelor de reparații și a stocului românesc de piese de rezervă și înlocuire.

În linii mari, rușii considerau material de război orice bunuri mobile de proveniență germană de orice fel, de care ei aveau nevoie. Această concluzie rezultă din raportul șefului misiunii militare britanice, vicemareșalul aerului Stevenson, intitulat „Interpretarea sovietică a termenilor armistițiului", adresat subsecretarului de stat de la War Office, la 22 iunie 1945.[309]

Acesta arată că gravitatea constă în interpretarea largă dată de sovietici noțiunii de proprietate germană. Ca exemplu este dat cazul celor 50.000 tone de echipament petrolier luat de ruși în 1944 aparținând în proporție de 87% unor companii britanice și aliate. Rușii au pretins că aceasta ar fi pradă de război în baza Articolului 7. Justificarea lor se baza pe faptul că materialul era de proveniență germană și că fusese achitat cu petrol românesc necesar mașinii de război germane. Același este cazul pentru „Kontinentale Oil Company". În timpul războiului administrația germană a societății „Astra Română Oil Company" a ajuns la un acord cu „Kontinentale Oil Company", prin care aceasta din urmă obținea 50% din toate acțiunile și veniturile ulterioare. Compania „Astra" a reziliat pe bună dreptate acest contract imediat după Armistițiu, dar rușii le-au impus să-l păstreze, susținând că interesele Germaniei ar trebui protejate în virtutea Articolului 8. „Solicitudinea lor are în vedere, bineînțeles, propriile interese și nu cele ale Germaniei, din moment ce ei își vor însuși, la timpul potrivit, ceea ce aparține Germaniei".

În legătură cu acest articol s-a declanșat un adevărat conflict de interese americano-sovietic, redat în detaliu de istoricii americani J. Courtney și J. Harrington.[310]

În momentul declanșării războiului, Statele Unite dețineau controlul producției petroliere românești în proporție de 13.8%. Situația s-a schimbat radical în timpul războiului, când Germania a preluat controlul acestei industrii. Ca urmare, după ce sovieticii au intrat în România, în vara anului 1944, ei au considerat petrolul și utilajele petroliere, inclusiv conductele și rafinăriile ca fiind capturi de război și le-au revendicat mai apoi ca despăgubiri în natură. (Anexa nr. 9)

[309] D. Danielopol, *op. cit.*, p. 53.
[310] J. Courtney, *op. cit.*, p. 59.

Moscova privea Estul Europei ca pe un depozit din care putea lua toate cele necesare pentru refacerea economiei sovietice devastate. Despăgubirile erau un mijloc rapid de reconstrucție și reindustrializare a Uniunii Sovietice și îi asigurau securitatea economică. Petrolul și industria României făceau parte din acest program.

Pentru a-și asigura o continuitate în relațiile economice cu România, sovieticii au încheiat cu Bucureștiul, pe 16 ianuarie 1945, o Convenție referitoare la despăgubiri și la Acordul de Armistițiu, prin care-și rezervau 40% din producția de petrol pentru fiecare din următorii 6 ani. Ulterior, sovieticii au construit o conductă directă între Ploiești și Odessa, folosind în acest scop material dintr-o conductă Ploiești-Giurgiu, ce aparținuse germanilor. (Anexa nr. 6)

Washingtonul și Londra au protestat împotriva confiscării utilajelor petroliere de către Moscova, susținând că acestea aparțin companiilor petroliere britanice și americane și că fuseseră luate ilegal de către germani. Sovieticii au ignorat aceste plângeri până la tratatul încheiat în ianuarie cu Bucureștiul, când au convenit să nu mai scoată utilaje petroliere din companiile occidentale, deși susțineau că aceste bunuri sunt o captură legală de război. La începutul lunii martie, Statele Unite au protestat din nou împotriva refuzului sovieticilor de a-i lăsa pe oamenii de afaceri americani din industria petrolului să intre in România. Protestul nu a fost dus la bun sfârșit pentru că Roosevelt și Departamentul de Stat erau concentrați asupra problemei poloneze.

Compania mixtă sovieto-română „Sovrompetrol" era pusă sub incidența Legii petrolului din 1942. Prin aceasta, Bucureștiul recunoștea „Sovrompetrolul" ca o companie românească, deci îndreptățită la toate privilegiile de care se bucurau companiile proprietate românească, inclusiv acela de a obține drepturile de exploatare a petrolului. Legea petrolului din 1942 asigura „Sovrompetrolului" un sfert din totalul noilor terenuri petrolifere precum și o serie de avantaje privind impozitele și creditele. Tot Sovrompetrolului îi reveneau și nenumărate utilaje din companiile petroliere americane. În martie 1945 compania petrolieră „Româno-Americană" s-a plâns că sovieticii luaseră aproape 7.000 tone de utilaje, adica 65% din rezerva totală de utilaje. La obiecțiile Departamentului de Stat sovieticii au asigurat Washingtonul că nu au luat decât ceea ce considerau ei a fi un surplus de utilaje și acele instalații care fuseseră aduse în România de către germani, pe vremea

ocupației naziste. Sovieticii susțineau că toate utilajele confiscate au însemne germane, că firma „Româno-Americană" nu achitase prețul acestora și că acestea fuseseră destinate terenurilor petrolifere din Baku. Așadar, toate materialele cădeau sub incidența Articolului 7 din Armistițiu, fiind „captură de război". Departamentul de Stat a atras atenția sovieticilor că, în cazul nereturnării utilajelor, trebuie să li se acorde compensații companiilor petroliere americane, fie prin despăgubiri din partea României, fie prin plăți directe, din partea Uniunii Sovietice.

La Potsdam, pe 24 iulie, britanicii au propus ca o comisie tripartită să cerceteze originea acestor utilaje. Sovieticii au propus, la rândul lor, înființarea a două comisii bilaterale, una cu reprezentanți din Marea Britanie și una din Statele Unite. Aliații occidentali au acceptat și, ca urmare, s-a prevăzut, prin Protocolul de la Potsdam, ca cele două comisii să-și înceapă activitatea în cel mult 10 zile. Prima ședință a avut loc pe 20 august 1945. Până pe 12 iunie 1947 aveau să se mai convoace încă opt ședințe. Sovieticii considerau toate utilajele ca fiind proprietate germană, astfel că justificarea dreptului de proprietate ce revenea companiei „Româno-Americane", nu a putut fi dovedit, sovieticii refuzând să prezinte orice fel de documentație. Problema utilajelor petroliere a rămas neschimbată, fără a se lua vreo hotărâre în privința lor. Sovieticii au folosit în continuare bunurile confiscate din România.

În conformitate cu articolele 8 și 13, România nu va permite exportarea și exproprierea oricărei forme de proprietate (inclusiv obiecte de valoare și bani) aparținând Germaniei, Ungariei și conaționalilor lor, ori persoanelor cu reședința în teritoriile acestora, sau în cele ocupate de ele, fără autorizația Înaltului Comandament Aliat. De asemenea, guvernul român se obliga să restabilească toate drepturile legale și interesele Națiunilor Unite și ale conaționalilor lor aflați pe teritoriul românesc, așa cum existau înainte de război, și să le restituie în completă bună stare. Pentru îndeplinirea acestor prevederi, la începutul lunii septembrie 1944 guvernul român a dispus imobilizarea și controlul bunurilor aparținând supușilor statelor cu care România se găsea în stare de război, inclusiv participațiile depășind 20% din totalul capitalului societăților pe acțiuni.[311]

[311] Legea nr. 443 din 2 septembrie 1944 pentru regimul bunurilor supușilor cu care România se găsește în stare de război, în M. Of. Nr. 202 din 2 septembrie 1944; Legea nr. 453 din 11 septembrie 1944 pentru interzicerea supușilor inamici de a dispune de casete (safeuri), în M. Of. Nr. 209 din 11 septembrie 1944.

Ulterior, în conformitate cu îndatoririle sale de a inventaria și de a nu permite înstrăinarea lor, păstrându-le în condițiile stabilite de Comisia Aliată de Control, guvernul a adoptat legile prin care s-a dispus declararea și blocarea tuturor bunurilor considerate inamice, punerea sub control a persoanelor juridice cu participarea inamică de peste 20%, anularea înstrăinărilor de bunuri inamice făcute după 12 septembrie 1944 și înființarea unui organism special însărcinat cu inventarierea, controlul și administrarea bunurilor persoanelor menționate în art. 8 al Convenției.[312]

Conform raportului generalului britanic Stevenson, menționat mai sus, rușii au sprijinit proclamarea și aplicare Legii noii reforme agrare, în care prima categorie de pământ care urma să fie confiscat era cel aparținând cetățenilor germani. „Din cele relatate se poate deduce că numai proprietățile sunt protejate în baza termenilor Art. 8 și numai dacă ar putea reprezenta o sursă de profit ulterior pentru ruși ca în cazul lui «Kontinentale Company». Pământul, de exemplu, nu prezintă interes”.

Următorul pas al rușilor va fi să considere creditele germane acordate firmelor române, inclusiv creditele rambursate, drept echivalent al acțiunilor germane în firmele respective, reprezentate de datoriile Germaniei față de aceste firme. Rușii, considerând creditele germane drept capital german vor pretinde să fie considerați acționari ai companiei ca fiind proprietate a inamicului în virtutea termenilor Art. 8.

Lăsând la o parte absurditatea faptului ca rușii nu permit calcularea datoriilor Germaniei prin comparație cu creditele și absurditatea pretenției da a deveni acționari în contul creditelor acordate, calculul pierde din vedere faptul că cele mai multe dintre companiile românești nu și-au reevaluat bunurile imobile, nici nu și-au mărit în mod corespunzător capitalul pentru investiții de la începutul războiului și, ca urmare, creditele germane ar fi fost exagerate în proporție cu cifra reală a capitalului total investit în întreprinderi. Nu există nici o îndoială că o asemenea măsură a afectat un număr de companii britanice și aliate.”[313]

---

[312] Legea nr. 615 pentru înființarea Comisariatului General pentru preluarea, conservarea, controlul, administrarea și lichidarea unor întreprinderi și bunuri, Legea nr. 644 pentru completarea Legii nr. 498 din 3 iulie 1942, a Legii nr. 453 din 11 septembrie 1944 și a Legii nr. 478 din 6 octombrie 1944 pentru administrarea provizorie a unor societăți pe acțiuni; Legea nr. 91 pentru înființarea Casei de Administrare și Supraveghere a Bunurilor Inamice în M. Of. Nr. 33 din 10 februarie 1945.

[313] I. Chiper, *op. cit*, p. 55.

Prevederile Articolului 10 aveau un caracter imprevizibil datorită imposibilității unei estimări valorice sau fizice. În virtutea acestui articol guvernul român trebuia să facă, în mod regulat, în monedă românească, plățile cerute de Înaltul Comandament Aliat (Sovietic) pentru îndeplinirea funcțiilor sale și, în caz de necesitate, să asigure folosirea, pe teritoriul românesc, a întreprinderilor industriale de utilitate publică, a depozitelor de combustibil, petrol, alimente și alte materiale sau servicii, în acord cu instrucțiunile date de către Înaltul Comandament Aliat (Sovietic). Vasele de comerț românești care se găsesc atât în apele românești, cât și în cele străine vor fi supuse controlului operativ al Înaltului Comandament Aliat (Sovietic) pentru utilizarea lor în interesul general al Aliaților. În același context se stipula retragerea și răscumpărarea tuturor monedelor deținute pe teritoriul românesc și emise de Comandamentul sovietic în limitele de timp și potrivit condițiilor stabilite de acesta, precum și întreținerea armatei sovietice care lupta la aripa de sud a frontului sovieto-german, îndeosebi a frontului II Ucrainean. Era vorba de leii de ocupație emiși și de rublele puse în circulație de sovietici.

Deși aplicarea acestui articol ar fi trebuit să privească numai bunurile de care au nevoie forțele sovietice de pe teritoriul României, el a fost interpretat astfel încât să cuprindă și bunurile necesare armatei mareșalului Malinovski în sectorul ruso-român de pe frontul de est, dar chiar și alte sectoare și deseori nevoile interne ale URSS-ului. Livrările făcute de România în baza Art. 10 au ajuns, la sfârșitul lui martie, la o valoare de 155 miliarde lei plus 45 de miliarde pentru rambursarea rublelor sovietice. La o rată medie de 4.000 lei pentru un dolar, totalul ar fi cam de 52 milioane de dolari, așa că numai articolul 10 costa România mult mai mult decât cele 50 milioane de dolari pe an plătiți în baza Art. 11.

Rușii foloseau banii luați în baza Articolului 10 pentru achiziționarea de bunuri *en-gros* ce urmau a fi transportate în Rusia. „Se poate afirma că acesta poate fi considerat jaf organizat și legalizat, comparabil cu ceea ce au făcut germanii în Franța ocupată”. Conform opiniei diplomatului britanic Stevenson, însușirea ilegală de fonduri – delapidare – ar fi un termen mai potrivit.

Conform viziunii reprezentanților americani din Comisia Aliată de Control, plățile în bani efectuate de guvernul român prin acest articol

se ridică la 280 miliarde lei, care echivalează cu 50–200 milioane de dolari, în funcție de rata de schimb folosită în convenție.[314]

Articolul 12 impunea României să restituie Rusiei tot ceea ce s-a luat în timpul ocupației române ca echipament de fabrică, locomotive, tractoare și orice alte bunuri. Comisia de Control a interpretat cuvintele „orice alte bunuri" ca referindu-se la plata completă a tuturor cerealelor și altor produse ale solului și subsolului, toate vitele, caii, oile și articole similare luate din Rusia, dar care au fost fie pierdute, fie distruse, fie consumate. Rambursarea acestei datorii depășește cu mult, în unele cazuri, cantitățile care trebuie furnizate Rusiei ca reparații în contul articolului 10. Interpretarea dată de sovietici acestui articol a impus restituirea unui mare număr de automobile pentru a le înlocui pe cele luate de români din Rusia și ulterior uzate și pierdute, și ca atare irecuperabile.

Ulterior, statul român a încheiat o serie de Convenții cu Uniunea Sovietică prin care se reglementa modul de îndeplinire a obligațiilor prevăzute în textul Armistițiului. Este vorba de Convențiile încheiate între cele două guverne privitor la înlocuirea obligației de livrare a unei părți din cereale cu livrarea de produse petroliere, returnarea de către URSS a vaselor de captură din flota maritimă a României, livrarea de cereale României cu titlu de împrumut, exploatarea Căilor Ferate Române, reducerea livrărilor de subzistență pentru trupele sovietice aflate pe teritoiul României, furnizarea unor autocamioane către România (Anexa nr. 10).

După semnarea Convenției s-a putut observa o discrepanță între statutul politico-juridic internațional al României *de jure și de facto*. Conform textului Armistițiului, România era un stat independent cu anumite limite și restricții prevăzute în art. 3, 14, 16, 17 și 18. În realitate, România avea statutul unei țări ocupate, cu principalele atribuții de suveranitate și independență uzurpate de autoritățile sovietice de ocupație.

Într-adevăr, după 23 august suveranitatea României a fost grav știrbită, statutul ei devenind unul de țară ocupată. Prin semnarea Con-

[314] Raportul generalului american Cortland van Rensselaer Schuyler, reprezentant al SUA în Comisia Aliată de Control pentru România, raport trimis Comitetului mixt al Șefilor de Stat Major la 30 aprilie 1945 – (Anexa nr. 8).

venției, potrivit dreptului internațional se inaugura regimul Armistițiului. Convenția a respins autoritatea suverană a guvernului român, atât sub raport politic cât și teritorial, limitând competențele administrației românești. Comandamentele sovietice din teritorii nu recunoșteau dispozițiile guvernului român, cerând ca toate hotărârile acestuia să fie semnate și de către Comandamentul Sovietic. La măsurile instituite de armata de ocupație s-au adăugat cele hotărâte de CASC astfel ca până la încheierea păcii în România s-a menținut, cu toate consecințele dezastruoase, regimul de *occupatio bellica.*

Situația rezultă foarte clar din comunicarea ministrului afacerilor externe, Gr. Niculescu-Buzești către legația română din Ankara, la 1 septembrie 1944, cu privire la regimul de ocupație instituit de armata sovietică în România: „Informez că trupele sovietice dau impresia de a considera România ca țară ocupată. Dezarmarea trupelor românești, deși nu se mai produce în masă, continuă, totuși, pe alocuri. Trupele sovietice au cerut azi să preia Comandamentul militar al Capitalei și doresc să dea o ordonanță asemănătoare celeia emisă în regiunile ocupate în Moldova. Se efectuează direct rechiziții de autovehicule și alte materiale. Comandații sovietici dau impresia că prada de război luată de la trupele germane capturate sau dezarmate de noi le aparține. Unele comunicații de căi ferate au fost întrerupte de armata sovietică, ceea ce împiedică concentrarea de trupe române pe care Marele Stat Major dorește a le îndruma spre Transilvania, spre a angaja lupta cu trupele germane și ungare de acolo.

Guvernul român are convingerea că faptele de mai sus se datorează întârzierii în primirea ordinelor de la Moscova de către trupele sovietice din România. El nu se îndoiește că angajamentele sovietice vor fi respectate însă roagă să se dea de urgență ordinele necesare pentru ca România să fie tratată nu ca țară ocupată, ci ca țară amică, luptând alături cu Armata Roșie împotriva unui inamic comun.

În momentul în care închei această telegramă generalii sovietici din București ne-au făcut o declarație oficială după care nu sunt împuterniciți de a trata cu Guvernul român. Negocierile nu vor fi duse decât direct între Guvernul român și cel sovietic, la Moscova.

Până în momentul semnării Armistițiului, teritoriul românesc va fi tratat ca teritoriu ocupat. După semnarea Armistițiului trupele sovietice vor evacua Bucureștiul."[315]

În același sens al comportamentului necorespunzător al sovieticilor redăm comunicarea făcută de Gr. Niculescu Buzești, ministrul afacerilor externe, delegației române la Moscova, prin care îi cere să protesteze înaintea Aliaților față de abuzurile armatei sovietice în problema prizonierilor de război. „Rog protestați împotriva acestei noi încălcări a uzanțelor internaționale care au parvenit și la cunoștința ministrului Suediei (însărcinat cu schimbul diplomatic) și a delegatului Crucii Roșii și care sunt de natură a discredita, față de opinia internațională, Guvernul român, reprezentându-l ca lipsit de orice autoritate. Guvernul român roagă ca toate persoanele, bucurându-se de imunități diplomatice, să-i fie restituite. Chestiunea este cu atât mai gravă și urgentă cu cât Guvernul propune insistent, prin Ministrul Suediei, schimbul diplomaților. Măsurile luate de trupele sovietice ne pun în imposibilitate de a efectua acest schimb și constituie astfel o amenințare pentru personalul misiunilor românești din Germania și țările ocupate". [316]

Convenția de Armistițiu, care a stat la baza statutului juridic al României până la încheierea păcii, a influențat în mod covârșitor prin consecințele și implicațiile sale directe și indirecte evoluția economiei românești pe o perioadă mai mare chiar decât aceea a aplicării și valabilității sale.

Grefate de posibilitățile reduse ale economiei, cu stocuri de materii prime și materiale insuficiente sau în curs de epuizare, cu utilaje având un mare grad de uzură și cu posibilități minime de refacere sau reîmprospătare a lor, dar cu un aparat de producție ce suferise relativ puține pierderi în comparație cu al multor alte state, sarcinile Armistițiului au supus economia României unui efort considerabil. La toate acestea trebuie să adăugăm participarea României la războiul

---

[315] R. M. Mocanu, *România, marele sacrificat al celui de-al doilea Război Mondial*, Documente, București, 1994, p. 278.

[316] Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71/1939, E9, VI 8, *Condiții de pace*, vol. 161, f. 236.

alături de Națiunile Unite și impactul pe care acești factori l-au avut asupra economiei naționale, până la semnarea Tratatului de Pace din februarie 1947.

Pentru înțelegerea modului în care au fost aplicate prevederile Convenției de Armistițiu de către Comisia Aliată Sovietică de Control considerăm relevante opiniile reprezentanților Marii Britanii și ai Statelor Unite în acest organism internațional. Menționăm că lucrările de specialitate de până la 1989 sunt, cu câteva excepții, (Ion Alexandrescu, Valeriu Florin Dobrinescu) afectate de interpretarea voit pro-sovietică a evenimentelor din perioada 1944–1948, iar cele de după 1990 sunt, majoritatea, unanime în aprecierea critică a atitudinii pe care au avut-o aliații față de România și asupra prevederilor nedrepte ale clauzelor economice ale Armistițiului, motiv pentru care ne vom limita la a le enumera. [317]

Vicemareșalul aerului Stevenson – citat parțial deja în raportul său scria : „am privit de mult timp cu îngrijorare crescândă atitudinea Rusiei față de respectarea articolelor economice din Convenția de Armistițiu. …Cu trecerea timpului a devenit necesară o reconsiderare a părerilor noastre și acum ne vedem obligați să admitem că grija rușilor pentru aplicarea termenilor Armistițiului se limitează numai la propriile beneficii – economice, politice și militare – ce s-ar putea extrage din Convenție pentru a-și putea îmbunătăți propria stare deplorabilă. În urmărirea acestui țel nu au luat în seamă nici un fel de considerații pentru dreptate sau *fair-play* și au încercat să-și legalizeze jaful prin interpretarea termenilor acceptați într-un mod pe care nu l-am avut niciodată în vedere și care ar păta negreșit reputația oricui ar încerca să folosească o asemenea interpretare într-un tribunal.

Mai mult decât atât, departe de ameliorarea atitudinii lor la care speraseam pe măsura organizării și cunoașterii teritoriului, acțiunile lor par să intre acum într-o a doua fază, care promite să devină o moștenire

[317] R. Markham, *România sub jugul sovietic*, Fundația Academia Civică, 1996; Gh. Onișoru, *România în anii 1944–1948, Transformări economice și realități sociale*, Fundația Academia Civică, 1998, K. Hitchins, *Rumania. 1866–1947*, Clarendon Press, Oxford, 1994, D. C. Giurescu, *Cade Cortina de Fier, România 1947. Documente diplomatice*, Ed. Curtea veche, București, 2002, N. Păun, *Viața economică a României 1938–1948,* Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj- Napoca, 2009.

a «noii ordini» naziste. Cu alte cuvinte, după ce au confiscat toate bunurile transportabile disponibile, acum sunt în căutarea de căi și mijloace, folosind ocupația militară, de a profita pe scară largă de economia acestei țări. Într-adevăr, tratatele economice încheiate de curând între URSS și guvernul comunist al României, la Moscova, canalizează – în cea mai mare parte dacă nu cu totul – potențialul economic și industrial al acestei țări spre Uniunea Sovietică, pentru o lungă perioadă următoare și, în consecință, duce la prejudicierea intereselor britanice și aliate."[318]

Reprezentantul britanic atrage atenția și asupra rechiziționărilor neoficiale, sau, pur și simplu, a jafului și a tâlhăriilor trupelor rusești. Este imposibil de stabilit cu exactitate la cât se ridică acestea, dar se estimează că au ajuns la o valoare între 60 și 80 miliarde de lei numai până la sfârșitul anului 1944. Lăsând la o parte cazurile de jaf „personal", inerent prezenței trupelor de ocupație, au existat multe cazuri în care membri ai armatelor ruse sau ofițeri din Comisia Aliată de Control au rechiziționat, de exemplu, trenuri încărcate cu cherestea, care au fost trimise în Rusia și pentru care s-a refuzat să se dea chitanță. Ca urmare, CASC refuză să treacă prețul acestora în contul despăgubirilor.

Concluzionând, viceamiralul aerului Stevenson sugerează că termenii Convenției de Armistițiu ar trebui respectați. Comisia Aliată de Control operează, însă, pe baza unui sistem de jaf organizat pe scară mare, la care se adaugă prădăciuni neorganizate foarte răspândite. „În privința clauzelor economice, Convenția de Armistițiu nu există decât pe hârtie". [319]

Potrivit unor calcule făcute de Ministerul Finanțelor, efortul României pentru aplicarea Convenției de Armistițiu, din momentul semnării acesteia la 12 septembrie 1944, până la semnarea Tratatului de Pace a fost evaluat la circa 1,2 miliarde dolari. Ca mărime, el egala venitul național al României realizat in perioada respectivă. (Potrivit unor estimări bazate pe calcule și aprecieri ale unor specialiști în materie, acesta a fost de circa 1.200–1.300 milioane dolari).[320]

---

[318]*Apud* D. Danielopol, *op. cit.*, p. 49.
[319] *Ibidem*, *loc. cit*.
[320] I. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 154.

Semnând Armistițiul, autoritățile române s-au gândit, fără îndoială, să-l respecte, în ideea că numai în felul acesta s-ar putea îmbunătăți unele din clauzele lui. Interpretarea greșită, neconformă cu normele de drept internațional, a unora din punctele Convenției a stârnit neînțelegeri între guvernul român, pe de o parte, și Comisia Aliată de Control, pe de alta, care a acuzat, în mai multe rânduri România că sabotează aplicarea Armistițiului. Reticențele guvernului de la București față de unele interpretări abuzive ale clauzelor nu pot fi considerate neîndeplinire de condiții deoarece ele nu răspundeau decât unor stări de drept și de fapt.[321]

După 23 august 1944 România a participat la războiul antihitlerist cu întregul ei potențial economic și militar. Guvernele care s-au succedat la putere au considerat contribuția pe care trebuia să o aducă România drept o problemă centrală. Activitatea întreprinderilor cu caracter industrial și de transporturi ce aparțineau statului sau în care el era copartaș a fost mai bine organizată și utilizată în vederea susținerii frontului. În ce privește industria particulară, o situație întocmită la 3 iunie 1945 de Secretariatul de Stat al Industriei de Război arăta că în planul de mobilizare industrială fuseseră cuprinse 178 de întreprinderi cu 133.629 muncitori.[322]

România a retras din circulație și a predat Înaltului Comandament Aliat (Sovietic) până la 1 decembrie 1944 rublele, leii de ocupație, pengö puși în circulație pe teritoriul nostru de către sovietici în contul cărora au trebuit să fie emiși peste 68 miliarde de lei. Totodată, guvernul român a făcut Înaltului Comandament Aliat (Sovietic), la cererea acestuia, plăți însumând 37, 5 miliarde lei. Efortul financiar al României își găsea o expresie concludentă în bugetul general al statului pe anul fiscal aprile 1944 – martie 1945. Acest buget prevedea cheltuieli de 252,2 miliarde de lei, dintre care 98,1 miliarde curente și 148,1 miliarde lei pentru susținerea războiului.

Un calcul al efortului economic și financiar al României pentru aprovizionarea și înzestarea trupelor române cu cele necesare frontului, începând cu 24 august 1944, când au fost pornite operațiunile contra Reich-ului și până la 1 septembrie 1945, când unitățile operative au

---

[321] V. Fl. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 85.

[322] V. Anescu, *Efortul economic al poporului român în războiul antihitlerist*, Ed. Militară, ed. a II-a, București, 1974, p. 48.

revenit în țară, precum și pentru întreținerea, livrările de materiale militare, reparații, construcții, prestații etc. pentru unitățile militare sovietice arată că acestea s-au ridicat cu mult peste 700.000.000 dolari valută 1938, ceea ce însemna mai mult cu 1, 5 decât venitul național din 1938.

La această sumă trebuie adăugate pagubele provocate prin distrugeri, bombardamente, operațiuni militare, prin jafuri asupra bunurile publice și particulare operate de trupele fasciste în retragere. Numai pentru perioada 23 august – 25 octombrie 1944 aceste pagube s-au ridicat la 350.000.000 dolari valută (în 1938). Prin urmare, dacă însumăm numai cheltuielile pentru armata română și sovietică, precum și pagubele provocate prin distrugerile bunurilor publice și particulare – se ajunge la o sumă de circa 1, 1 miliarde dolari valută 1938. Această sumă echivala cu de patru ori bugetul general al statului pe anul financiar 1937–1938. [323]

În anul 1944, în condițiile economice grele cunoscute: – uzura utilajelor și lipsa materiilor prime, desele întreruperi ale lucrului, distrugerile pricinuite de transformarea unei importante părți a teritoriului național în teatru de operațiuni militare și de bombardamentele inamice, dispersarea fabricilor și uzinelor au avut drept consecință scăderea catastrofală a producției industriale la 50% în vara anului 1944 față de anul 1938, reducerea și mai accentuată a transporturilor, a producției agricole și întreruperea schimburilor economice externe. Venitul național nu putea depăși, cel puțin în ultima parte a anului, 50% față de cel realizat în anul 1938 (880 milioane dolari). Aceasta însemna că pentru perioada septembrie – decembrie 1944 ar fi fost de cel mult 140–150 milioane dolari; că în anul 1945 venitul național însuma circa 113 miliarde lei (valuta 1938), sau 519 milioane dolari, iar în anul 1946 circa 100 miliarde lei, sau 461 milioane dolari, iar în primele luni ale anului 1947 de 110–115 milioane dolari. Totalul venitului național pe perioada septembrie 1944 – martie 1947 ar fi fost de 1.230–1.245 milioane dolari.

Cu alte cuvinte, efortul pentru îndeplinirea obligațiilor armistițiului pe perioada 12 septembrie 1944 – martie 1947, echivala cu venitul național al României realizat în aceeași perioadă.[324] (Vezi și Anexa nr. 17)

---

[323] N. Constantinescu, *Istoria economică a României*, Ed. Economică, 2000, p. 89.
[324] I. Alexandrescu, *op. cit.* p. 156.

Relativ la atmosfera din timpul negocierilor de la Moscova literatura de specialitate este de acord asupra faptului că atât diplomații sovietici cât și cei anglo- americani au întâmpinat delegația română cu o răceala vecină cu ostilitatea, iar reproșurile care i-au fost făcute vizau vechiul guvern, îndepărtat. Astfel, reprezentanții Marilor Puteri au refuzat să facă distincție între guvernul constituit la 23 august 1944 și vechiul guvern al lui Antonescu, cu toate că noul guvern avea altă bază juridică și nu putea fi făcut răspunzător pentru acțiunile militare întreprinse de guvernul împotriva căruia a acționat și pe care l-a răsturnat. [325]

Modul în care a fost semnat Armistițiul și prevederile lui, precum și consecințele sale asupra viitorului statut juridico-diplomatic al României au reținut atenția agențiilor de presă și a oamenilor politici din epocă. În același timp, în istoriografia străină armistițiul românesc este amintit în contextul general al celui de-al doilea Război Mondial.[326]

În timpul negocierilor pentru armistițiu, de la Moscova, desfășurate între 28 august și 12 septembrie 1944, delegații americani și colegii lor din Marea Britanie s-au comportat „mai mult ca niște statisticieni decât ca două puteri mondiale cu concepții proprii".[327]

Condițiile de armistițiu privitoare la reparații au fost considerate de către ambii ambasadori extrem de nedrepte și exorbitant de mari, dar amândoi au tăcut atunci când s-au discutat clauzele acordului. Întrebarea decisivă privea, însă, rămânerea trupelor Armatei Roșii pe teritoriul României. Ambasadorul britanic, Archibald Clark Kerr a făcut trimitere la situația din Franța, punctul lui de vedere fiind susținut de Averell Harriman. În afară de faptul că au sprijinit poziția lui Molotov, cei doi nu au făcut un front comun, dar mai ales reprezentantul american nu s-a implicat, chiar și atunci când reprezentantul britanic s-a străduit să obțină, în discuțiile cu Molotov, un mic spațiu de acțiune pentru guvernul român. În 3 decembrie 1944 generalul Vinogradov i-a comunicat într-o scrisoare omologului său britanic din Comisia Aliată de Control pentru România că această comisie va funcționa la fel ca și cea din Italia. Acolo doar puterile vestice aveau funcție de execuție și

[325] C. Coposu, *Armistițiul și implicațiile*, „Gândirea românească", București, 1990, p. 26.

[326] *Apud* Gh. Buzatu, D. Beldiman, *23 august 1939–1944. România și proba bumerangului*, Mica Valahie, București, 2003, p. 208.

[327] U. Bürger, *op. cit*, p. 56.

reprezentanții URSS nu luau parte la activitatea de administrare. Conform paragrafului 18 din Convenția de Armistițiu cu România, puterea executivă a CASC se afla în mâinile Comandamentului Suprem al URSS. Departamentul de Stat l-a sfătuit mereu pe Roosevelt să adopte împreună cu partea sovietică o definiție clară a drepturilor tuturor participanților la Comisia de Control pentru România, Bulgaria și Ungaria, dar președintele nu a agreat propunerea.

Reluăm și aici, doar critica foarte bine formulată de Iuliu Maniu privind Convenția de Armistițiu – „o adevărată capitulație, nu un contract liber de armistițiu".[328]

Istoriografia română și străină abundă de opinii în acest sens. (Vezi subcapitolul dedicate cobeligeranței).

Într-o lucrare consacrată istoriei petrolului din România se subliniază că autoritatea aliată care a supravegheat executarea armistițiului era, *de facto*, rusească. În acest context, politica britanică și americană a recunoscut preponderența sovietică în România.[329]

În unele lucrări este inserată aserțiunea după care clauzele armistițiului i-au invitat pe sovietici să se amestece în treburile interne ale României, cu aprobarea Statelor Unite și Marii Britanii. Prevederile militare ale Convenției au fost, așadar, „obligații unilaterale acceptate de România". Celelalte clauze, de natură politică și economică, „au fost stabilite nefiresc, făcându-se o singură mare putere beneficiară exploatării României".[330]

*
* *

Atmosfera în România după Armistițiu este reflectată într-un comentariu al Agenției „Times" asupra politicii rusești și a implicațiilor acesteia în viața economico-socială a românilor și a zonei balcanice, din 23 octombrie 1944: „două mari întrebări domină România astăzi: 1. care va fi politica rusească; 2. până la ce punct influența aliată se poate impune în Balcani? În privința primei chestiuni românii sunt foarte pesimiști – în cel mai rău caz, ei cred că țara lor va deveni o republică sovietică; în cel mai bun, că Moscova dorește să instaleze un guvern

---

[328] I. Scurtu, Gh. Buzatu, *op. cit*, p. 489.
[329] M. Pearton, *Oil and the Romanian State*, London, Oxford University Press, 1971, p. 266.
[330] V. Fl. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 58.

comunist care va fi probabil precedat de o revoluție. În ce privește chestiunea a doua, românii trăiesc cu speranța de la o zi la alta, așteptând ca o misiune aliată să-și ia locul pe lângă ambasada sovietică, care are un personal atât de numeros.

Nu este nici o îndoială asupra sentimentului pro-aliat în România. Dar în ce privește Rusia sovietică atitudinea românilor a trecut de la rău la mai bine, spre a sfârși la foarte rău.

Ruble în valoare de mai mult de 9 miliarde lei circulă acum în țară fără nici o acoperire. Ele pot fi schimbate numai la Banca Națională a României, pentru 20% din valoarea lor în efectiv și pentru rest în bonuri care nu pot fi întrebuințate decât numai pentru impozite. Banca Națională a României nu știe ce să facă cu leii.

În valoare de aproape 8–9 miliarde lei au fost rechiziționate vite, alimente și combustibil. Între acestea și o mare parte de mașini agricole și grâne. Mult mai grav este faptul că însăși sământa a fost luată. Perspectiva pentru recolta anului viitor este foarte tristă.

Transportul este foarte dezorganizat. Unora dintre liniile principale li s-a schimbat ecarsamentul spre a da posibilitate trenurilor rusești să circule, astfel că transporturile românești pe calea ferată nu se mai pot face.

Lipsa de locuințe și de combustibil începe să fie simțită cu atât mai mult cu cât iarna se apropie. Unele orașe ca Ploiești și Câmpina au fost distruse aproape cu totul de bombardament. Sosirea trupelor rusești a îngreunat și mai mult problema locuințelor. Drept rezultat românii încep ei înșiși să rechiziționeze case pentru personalul lor.

Din aceste fapte economice rezultă o teamă politică. Elementele democratice își dau seama că actualul guvern trebuie să fie schimbat într-unul mai mult politic și mai puțin militar. Dar le este teamă să nu dea comuniștilor posibilitatea de a da o lovitură de stat. Populația înfrigurată și înfometată poate fi ușor determinată la o acțiune și pentru mulți români pare probabil că această iarnă va fi friguroasă și fără alimente.

Deasupra acestui întreg tablou politic apare semnul de întrebare al politicii rusești. Mulți români au uitat sau se îndoiesc de declarațiunea făcută de Comisarul pentru Afaceri Străine, Molotov, în aprilie trecut, după care Uniunea Sovietică nu are ambițiuni teritoriale mai departe de frontierele ei, sau intențiunea de a schimba structura socială și politică a celorlalte națiuni.

Nu se poate să nu ai impresia că românii speră ca aliații să-i salveze de teama pe care o simt față de ruși. Ei cred că este o fundamentală diferență între scopurile de război ale Aliaților și ale Rusiei, că Rusia sovietică caută să câștige cât mai mult «dintr-un mariaj de convainance» cu Marea Britanie și Statele Unite: cel puțin Balcanii și cel mult Europa la Est de Rhin".[331]

Guvernul și forțele politice care îl susțineau își puneau mari speranțe în valorificarea posibilităților deschise de semnarea Tratatului de Pace cu Națiunile Unite prin precizarea, pe de o parte, a obligațiilor României față de puterile învingătoare, precum și prin încheierea unor noi acorduri economice cu diverse state, cu urmări favorabile în sensul impulsionării dezvoltării și valorificării resurselor interne.

În forma sa finală însă, în pofida așteptărilor, a demersurilor întreprinse de întreaga delegație română la Conferința de pace, a sprijinului primit din partea unor state prietene în sensul ameliorării prevederilor împovărătoare pentru România, Tratatul de Pace conținea clauze care au influențat negativ redresarea și dezvoltarea economiei naționale. Multe dintre clauzele economice erau vechi și cunoscute, decurgând direct din prevederile Convenției de Armistițiu, Tratatul de Pace consfințindu-le numai, din moment ce o dată intrat în vigoare, Convenția de Armistițiu nu mai avea valabilitate juridică.

*
* *

Majoritatea problemelor esențiale ale viitoarelor tratate au fost astfel fixate prin termenii capitulării și condițiile de armistițiu. În principal, aceștia s-a urmat modelul stabilit prin acordul cu Italia, în mare măsură rezultatul înțelegerii anglo-americane. Textul românesc a servit ca și ghid atunci când Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite au propus condițiile de armistițiu pentru Bulgaria și Ungaria. Aceste armistiții, împreună cu Tratatul ruso-finlandez din 1940 au determinat natura armistițiului cu Finlanda, propus de Uniunea Sovietică și Marea Britanie. Statele Unite nu participau la această înțelegere deoarece nu s-au aflat în război cu Finlanda.

---

[331] Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, *fond 71/1939, E9*, vol 157, f. 204–206.

În cadrul Conferinței de la Londra, pe baza acordurilor încheiate cu România, Finlanda și Ungaria, s-a recunoscut faptul că Uniunea Sovietică, conștientă de distrugerile suferite, era hotărâtă să obțină de la inamic cât mai multe bunuri cu putință, pentru a-și crește propriul său nivel de trai. Guvernul sovietic dorea să acționeze de o astfel de manieră încât aliații săi să intervină cât mai puțin posibil în chestiunea cotei care i se cuvenea din reparații. Soluția la care s-a ajuns în problema prețurilor indica dorința Uniunii Sovietice de a exclude toți factorii ce ar putea influența ulterior volumul reparațiilor. Marea Britanie era de părere că sovieticii nu acordau nici o importanță capacității de plată a debitorului: politica lor era să obțină cât mai mult posibil pentru cât mai mult timp.[332]

Acordurile de Armistițiu cu Italia și statele foste satelite ale Axei au constituit un precedent pentru condițiile de pace stipulate în Tratatele de Pace.

În privința reparațiilor ce trebuiau plătite de Germania, americanii erau de părere că se impune mai întâi refacerea economică și producerea unui anumit surplus. În practică, acest lucru însemna că plata reparațiilor din producția curentă nu se putea face decât după trecerea unei anumite perioade după încheierea războiului. Dar exemplele oferite de România, Ungaria și Finlanda au demonstrat Uniunii Sovietice că, în ciuda problemelor economice postbelice, era posibilă îndeplinirea programului reparațiilor imediat după încheierea ostilităților, când nevoile creditorului erau deosebit de presante. Sovieticii au calculat reparațiile datorate de Germania după un principiu complet diferit de cel aplicat în cazul României, Finlandei și Ungariei. Metoda calculării distrugerilor totale provocate de aceste țări și cererea de a se repara o anumită proporție nu putea fi utilizată în cazul Germaniei. Cu diferite ocazii sovieticii au insistat asupra faptului că era absolut imposibil să se estimeze gradul mare al distrugerilor provocate de armata nazistă, astfel că proporția în care acestea urmau să fie reparate era mult mai mică în comparație cu responsabilitatea fixată pentru România, Ungaria și Finlanda.[333]

---

[332] H. Heikkila, *op. cit*, p. 72.
[333] *Ibidem*, p. 64.

Capitolul IV

Între Aliați

Conferințele premergătoare Păcii

În cazul celei de a doua conflagrații mondiale negocierile de pace au început cu mult înainte de desfășurarea Conferinței din 1946. Pentru a treia oară în ultimii 150 de ani membrii unei coaliții învingătoare se confruntau cu problema stabilirii condițiilor de încheiere a păcii. Cu un secol în urmă, după înfrângerea definitivă a lui Napoleon în 1815, membrii coaliției împotriva Franței au decis soarta Europei pentru mult timp de atunci înainte, prin Actul Final al Congresului de la Viena. După înfrângerea Germaniei și a aliaților ei în Primul Război Mondial pacea s-a încheiat prin Tratatele de la Versailles, Trianon, Neuilly și Sevres, negociate de către membrii coaliției separat cu fiecare dintre foștii inamici și apoi semnate în 1919 la Conferința de Pace de la Paris.[334]

Aceste două experiențe au demonstrat, pe deplin, că negocierea păcii, de către o coaliție de națiuni constituie un proces laborios și de durată, care implică, pe de o parte, existența consensului între învingători iar pe de altă parte, între aceștia și foștii inamici, lucru nu întotdeauna ușor de realizat. De-a lungul istoriei au existat cazuri în care coalițiile învingătorilor au manifestat tendința de a se destrăma, cu consecințe

[334] J. A. S. Grenville, *The Major International Treaties 1914–1973. A History and Guide with Texts*, London, Methuen and Co. Ltd, 1974, *passim.*

profunde pentru procesul de pacificare. În cadrul Congresului de la Viena, disensiunile dintre aliați au adus Franța înfrântă, în poziția de negociator principal. În 1919 tratatele negociate la Conferința de la Paris au fost respinse de Statele Unite, care au procedat la negocierea unor acorduri separate cu Germania și aliații acesteia.

Aspectele procesului de pacificare menționate au influențat negocierile de după a doua conflagrație mondială, în ciuda eforturilor făcute încă din timpul războiului, de a preîntâmpina anumite dificultăți ce au apărut în cadrul experiențelor precedente.

Încă înainte de izbucnirea războiului – subliniam încă de la primele pagini din această lucrare, s-a manifestat un larg efort diplomatic, menit să salveze tratatele existente. Extinderea războiului în vest prin atacarea Franței, Olandei și Belgiei, după ce mai înainte Reich-ul nazist înghițise Danemarca și pătrunsese adânc în Norvegia, a jalonat noi coordonate pentru diplomația puterilor occidentale. A fost faza Conferințelor internaționale neizbutite, când premierul britanic (mai 1940) Winston Churchill a încercat să salveze coaliția franco-britanică, dar nu a reușit.

Anul 1941 a deschis o nouă fază, când războiul s-a generalizat prin atacarea URSS de către forțele hitleriste și prin agresiunea Japoniei asupra Statelor Unite. Toate eforturile Marilor Puteri, inclusiv cele diplomatice, au atins cote maxime. Începând cu Conferința de la Argenția, care a promulgat Carta Atlanticului – 14 august 1941 – și până la Conferința de la Potsdam, încheiată la 1 august 1945, cele mai importante Conferințe internaționale consemnează eforturile depuse de guvernele Statelor Unite, URSS-ului și Marii Britanii pentru a găsi metodele și procedeele cele mai adecvate scurtării războiului, înfrângerii forțelor Axei și capitulării lor necondiționate. Este vorba de un maraton diplomatic nemaiîntâlnit, care a solicitat până la epuizare personalitățile de vârf ale Celor Trei Mari Puteri, girante ale coaliției Națiunilor Unite.

Cu părțile lor pozitive, dar și cu minusurile lor, aceste conferințe s-au înscris în istoria contemporană ca un factor catalizator decisiv al desfășurărilor militare pe toate teatrele de război și au contribuit la victoria asupra Axei. Nu mai puțin important a fost rolul pe care aceste conferințe l-au jucat în creionarea poziției Aliaților față de toate problemele legate de încheierea păcii, de tratamentul aplicabil învinșilor, de

pregătirea Forumului păcii și, mai ales de modul de redactare efectivă a textelor Tratatului de Pace, temeiul juridic al noii ordini internaționale postbelice.

Tendința Marilor Puteri de a-și exercita autoritatea pentru deciziile finale în privința învinșilor a fost un factor care a complicat procesul de încheiere a păcii.

Experiențele conflictelor precedente au influențat modul de gândire american din timpul celui de al doilea Război Mondial și au inspirat efortul de evitare a „greșelilor" din perioada Versailles. Președintele Roosevelt și Secretarul de Stat Cordell Hull au încercat să impună un acord general al Națiunilor Unite drept set comun de scopuri de război. Avem în vedere „Declarația Națiunilor Unite" din ianuarie 1942 care încorpora principiile Cartei Atlanticului. Semnatarii și-au exprimat intenția de a nu accepta nici o modificare teritorială care nu corespunde dorinței liber exprimate a popoarelor interesate. Cu toate acestea, nu era clar dacă principiile enunțate urmau să se aplice și inamicilor. Dovada acestei incertitudini a reieșit în momentul când președintele Roosevelt a afirmat principiul „capitulării necondiționate" în cadrul Conferinței de la Casablanca în, 1943. Două săptămâni mai târziu, acesta avea să declare: „nu doresc nici o negociere de armistițiu după colaps; vom insista pentru predarea necondiționată fără nici o concesie față de inamic".

Un alt aspect al politicii americane viza separarea negocierilor de încheiere a păcii de cele privind înființarea unei organizații internaționale de pace și securitate. Statele Unite erau considerate responsabile pentru introducerea Convenției Ligii Națiunilor în negocierile de la Versailles și pentru refuzul ulterior de a accepta principiile relațiilor internaționale astfel formulate. De aceea, se urmărea o abordare mult mai realistă prin acceptarea ideii predominanței Marilor Puteri pe scena internațională. Se prezuma că obiectivele comune ale Marilor Puteri din timpul războiului vor favoriza armonizarea intereselor postbelice.

Cu toate acestea, dificultățile au apărut cu mult înainte de începerea negocierilor de pace.

Conform unei opinii, motivul a fost atitudinea și comportamentul unuia dintre membrii coaliției: Uniunea Sovietică. „Privind în urmă, dintre toți factorii care au împiedicat procesul de pace cel mai

important a fost comportamentul Uniunii Sovietice care a început toate negocierile cu intenția de a încerca să mențină și să-și consolideze pozițiile câștigate și să își realizeze toate ambițiile exprimate înainte de a se implica în războiul împotriva Germaniei”. [335]

După acceptarea Cartei Atlanticului, Uniunea Sovietică a încercat realizarea ambițiilor sale teritoriale, acționând în contradicție cu principiile la care a subscris. Mai mult, la Ialta sovieticii și președintele Roosevelt au încheiat un acord cu privire la teritorii japoneze și chineze și la anumite drepturi în Orientul Îndepărtat, acord care semăna cu blamatele tratate secrete din Primul Război Mondial. A mai fost și o înțelegere anglo-sovietică privind divizarea responsabilităților în Balcani, pe perioada războiului, Churchill întâmpinând mari dificultăți în a impune ideea că înțelegerea se limita la activități curente legate de desfășurarea ostilităților.

Negocierile de pace au fost dificile, prelungite, înverșunate și cu rezultate nesatisfăcătoare. În principiu, nu se poate vorbi de o soluționare a problemelor păcii.

În cele ce urmează, vom prezenta ideile vehiculate în cadrul conferințelor premergătoare Forumului Păcii, desfășurate înainte și după semnarea Convențiilor de Armistițiu cu cei cinci învinși, deși, unele aspecte care interesează statutul României, mai ales cobeligeranța au fost amintite pe parcursul lucrării.

Conferința Miniștrilor de Externe de la Moscova, 18 octombrie – 11 noiembrie 1943

Speranța de pace a americanilor se baza pe o nouă organizație de securitate care să asigure cooperarea internațională. Acest plan a fost înaintat Conferinței cu mult entuziasm de către Secretarul de Stat american, Cordell Hull. Ambasadorul Robert D. Murphy, consilierul politic al generalului Eisenhower, a călătorit cu acesta de la Casablanca în Alger și a fost uimit să descopere că „bătrânul politician din Tennessee a devenit fascinat de posibilitatea stabilirii unor relații apropiate, prietenești, cu Rusia Sovietică”. Murphy notează că Hull era coautor al „Marelui Plan” al președintelui pentru lumea postbelică,

[335] R. Opie, *op. cit*, p. 6.

conform căruia „Statele Unite și Rusia Sovietică puteau deveni parteneri în timp de pace deoarece împrejurările i-au făcut parteneri în război”. Declarația celor Trei Mari Puteri în legătură cu securitatea lumii postbelice includea acceptarea principiului unei organizații mondiale. Secretarul de Stat Hull considera acest fapt ca un mare triumf al diplomației americane. S-a căzut de acord asupra eliberării Austriei, prima țară ce a căzut victimă agresiunii hitleriste.

În ciuda acestor declarații, ideile vehiculate în cadrul Conferinței erau amenințătoare pentru viitorul statelor mici din vestul Rusiei. Anthony Eden, ministrul de externe britanic, a fost forțat să-și retragă propunerea de înființare a unei federații europene. Molotov a argumentat că un astfel de plan amintea rușilor de acel „cordon sanitar” îndreptat în trecut împotriva Uniunii Sovietice. Abandonând, astfel, o politică britanică veche, Eden a fost de acord cu încheierea urgentă a unei alianțe sovieto-cehoslovace și cu vizita președintelui Beneș la Moscova. Acesta a semnat, câteva săptămâni mai târziu, un tratat de asistență reciprocă, ceea ce însemna că Stalin avea un aliat de nădejde în Europa danubiană.[336]

Conferința de la Teheran, 28 noiembrie – 1 decembrie 1943

În cadrul acestei Conferințe, Cei Trei Mari lideri, Franklin Delano Roosevelt, Winston Spencer Churcill și Iosif Visarionovici Stalin s-au întâlnit pentru prima dată. Conferința s-a caracterizat printr-o apropiere manifestă între Roosevelt și Stalin, care au avut prima discuție fără Churchill.

O chestiune importantă aflată pe agenda Conferinței a fost deschiderea celui de-al doilea front european în nordul Franței, în luna mai, 1944. Soarta Europei danubiene a fost prefigurată când Stalin l-a convins pe Roosevelt ca un număr de trupe din Italia să fie trimise în sudul Franței și ca această invazie să aibă loc cu două luni înainte de invadarea nordului Franței. Generalul Marshall și Amiralul Ernest King

---

[336] S. Kertesz, *The Last European Peace Conference: Paris 1946, Conflict Of Values*, in „The Credibility of Institutions, Policies and Leadership”, vol. 10, University Press of America, Inc, Lanham, NewYork, London, p. 7.

au propus aceeași zi pentru ambele operațiuni. La prima ședință, președintele american a afirmat că ar putea să-și imagineze o operațiune în nordul Adriaticii, în cursul căreia era posibilă o înaintare spre România. Și premierul britanic susținea această opțiune, dar conducătorii armatei americane respingeau un asemenea plan, din considerente de ordin militar. Stalin a respins categoric propunerea insistând asupra invadării Franței, asigurându-se, astfel, că Armata Roșie rămâne singurul factor de putere în Europa de Sud-Est.[337]

Înțelegerea a schimbat datele problemei, anulând speranța românilor într-o debarcare anglo-americană în Balcani. De altfel, unii istorici români sunt de părere că povestea cu „varianta Churchill" nu a fost decât o versiune engleză menită să abată atenția lui Hitler de la pregătirile Aliaților ce se făceau pentru deschiderea celui de-al doilea front.[338] Așa se explică faptul că, în perioada ce a urmat întâlnirii din capitala Iranului, interesul anglo-americanilor pentru România a scăzut simțitor.

La cererea delegației sovietice, președintele american a promis ca în următoarele două săptămâni să numească comandantul suprem al operațiunii „Overlord". Operațiunea urma să fie sprijinită de o debarcare a trupelor americano-franceze în sudul Franței și de o ofensivă sovietică.

Alte probleme discutate au privit statutul postbelic al Germaniei, frontierele Poloniei, intrarea URSS-ului în război împotriva Japoniei, precum și adoptarea unei Declarații cu privire la Iran.[339]

Stalin a aprobat ideile lui Roosevelt cu privire la Organizația Mondială de Securitate și Cei Trei Mari au stabilit în termeni vagi ca frontierele Poloniei să fie mutate înspre Vest. Aceasta însemna abandonarea principiului american în virtutea căruia toate problemele teritoriale urmau să fie discutate la Conferința de pace.

Conferința de la Teheran este considerată momentul inițial al acordului între liderii Celor Trei Mari Puteri pentru împărțirea sferelor de influență, „o primă cedare majoră a Statelor Unite și a Marii Britanii

---

[337] U. Burger, *op. cit*., p. 17.

[338] C. Cloșcă, *România in infernul marii conflagrații, Frontul Iași-Chișinău*, Iași, 1997, p. 32.

[339] Gh. Zaharia, I. Cupșa, Al. Vianu, *Al doilea Război Mondial (schiță istorică),* Politică, București, 1975, p. 20.

în favoarea Uniunii Sovietice"[340] Pe această linie se încadrează o parte însemnată a istoriografiei române, dar și străine. Redăm în continuare câteva exemple edificatoare.

S-a afirmat că în cadrul acestor înțelegeri mai multe state din Estul Europei au fost sacrificate și lăsate în grija exclusivă a URSS-ului. SUA au aprobat ocuparea Statelor Baltice de către URSS încălcând astfel principiile Cartei Atlanticului, dar și pe cele proprii privind amânarea oricăror înțelegeri cu privire la teritorii pentru perioada de după terminarea războiului. „Europa răsăriteană fusese acceptată ca responsabilitate a Uniunii Sovietice în negocierile de le Teheran, lucru care a devenit limpede pentru întreaga lume în iunie 1944 când aliații au debarcat în Normandia, nu în Balcani. Occidentul a acceptat ca Uniunea Sovietică să primească Polonia de la est de linia Curzon, pentru că Stalin afirmase că ea este necesară apărării țării, și nu a protestat nici când același argument a fost folosit pentru preluarea Basarabiei, a estului Prusiei, a Nordului Bucovinei și a Ruteniei, în ciuda faptului că aceasta din urmă fusese alipită înainte de sfârșitul războiului, încălcând direct prevederile Cartei Atlanticului. Toate aceste modificări teritoriale au fost acceptate la Ialta, în februarie 1945, și la Potsdam, în iulie".[341]

Faptul prezenta o importanță vitală pentru România. I. V. Stalin afirmase în câteva rânduri că ocuparea Basarabiei și a Nordului Bucovinei rămâne definitivă, iar britanicii și americanii priveau cele două provincii ca intrând în cadrul sferei sovietice de interes militar. Aceste schimbări radicale în atitudinea Angliei, SUA și a Uniunii Sovietice față de țara noastră au determinat factorii politici de la București să accepte formula „capitulării necondiționate", în cadrul căreia condițiile erau impuse de sovietici, având consimțământul prealabil al SUA și al Marii Britanii.[342]

O critică extrem de puternică a politicii puterilor occidentale a fost făcută de istoricul Platon Chirnoagă: „dacă Churchill se pare că a avut oarecare remușcări, care au apărut până și în memoriile lui, în

---

[340] I. Scurtu, I. Stănescu, *Structuri politice în Europa Centrală și de Sud- Est, (1918–2001)*, vol. I, Editura Fundației Culturale Române, București, 2003, p. 100.

[341] J. Crampton, *Eastern Europe in the Twentieth Century*, London-New York, Rothledge, 1994, p. 45.

[342] C. Cloșcă, *op. cit.*, p. 21.

schimb Roosevelt și-a dat seama perfect că la Teheran a vândut Rusiei sovietice atâtea popoare și că hotărârile luate cu întreaga lui aprobare sunt de o nedreptate înspăimântătoare. Cu o zi înainte de terminarea Conferinței a avut o convorbire particulară numai cu Stalin și Molotov, pe care i-a rugat să păstreze secretul acestor hotărâri, cel puțin până după alegerile prezidențiale de la sfârșitul anului 1944. În SUA locuiesc circa 6–7 milioane de polonezi, precum și lituanieni, estonieni și letoni, care au drept de vot. Dacă ei ar ști înainte de alegeri că Roosevelt le-a vândut țările lor de origine lui Stalin, desigur că Roosevelt n-ar mai fi ales. Așadar, Roosevelt a știut prea bine că era un traficant de țări și de popoare și atunci și-a luat măsuri ca aceste acțiuni să nu aibă urmări nefaste pentru el în politica internă. Nu se poate deci spune că a căzut victimă unor iluzii pe care și le-ar fi făcut despre o oarecare bună credință inexistentă a lui Stalin și despre soarta Poloniei și a țărilor baltice".[343]

În același sens, dar cu o atitudine mai temperată, se exprimă și alți istorici. „Conferința de la Teheran a avut o înrâurire decisivă asupra destinului României. Aici s-a convenit pentru prima dată, la un asemenea nivel împărțirea lumii în sfere de influență. Guvernul sovietic a obținut promisiunea din partea celui englez și american că nu va fi admisă constituirea de guverne ostile la granița Uniunii Sovietice. Situația României era hotărâtă. Informațiile primite de opoziția română în cursul anilor 1941–1943 cu privire la faptul că „Occidentul își lua mâinile de pe România, se confirmau".[344]

„Aliații din vest stabiliseră întreaga strategie militară generală la Teheran. Întreaga Europă de Centru, Est și Sud-Est, inclusiv Statele Baltice și Finlanda intrau în aria exclusivă de operațiuni a Armatei Roșii …la București însă stăruia, până în august 1944, ideea debarcării aliaților în Balcani …Nimeni nu știa ce fusese decis la Teheran cu privire expresă la România. Percepția asupra unor posibile evoluții era total diferită la București de realitatea cunoscută la Moscova, Londra, Washington. Diferența era dramatică prin dimensiunile și conținutul ei".[345]

---

343 P. Chirnoagă, *op. cit*., p. 272.

344 M. Fătu, *Consens pentru salvarea națională 1940–1944*, Ed. Ministerului de Interne, București, 1996, p. 34.

345 D.G.Giurescu, *România în al doilea Război Mondial*, All, București, 1999, p. 56.

La Teheran, Churchill și Roosevelt au acceptat cererea lui Stalin ca Uniunea Sovietică să revină la granița din 1941, ceea ce însemna păstrarea teritoriilor obținute prin pactul Molotov-Ribbentrop din 23 august 1939. Interesate în înfrângerea Germaniei, Marile Puteri occidentale au sprijinit și încurajat Uniunea Sovietică atât în ceea ce privește potențialul militar, cât și în dorința acesteia de a nu avea guverne ostile la granițele sale după încheierea războiului mondial. În schimb, I. V. Stalin își conturase un punct de vedere foarte clar, pe care l-a expus liderului comunist Milovan Djilas: „Cel care ocupă un teritoriu impune acestuia propriul său sistem social. Fiecare își impune propriul sistem până acolo unde poate să ajungă armata sa. Nu se poate altfel”.[346]

Pe o poziție complet diferită se situează istoricul Vojtech Mastny. Acesta respinge categoric ideea existenței unei hotărâri cu privire la sferele de influență în Europa în timpul Conferinței de la Teheran. Admite, totuși, că rușii interpretau rezultatul Conferinței ca dându-le dreptul de a stabili guverne prietene în țările vecine. Autorul redă și raportul lui Bohlen, edificator, credem, pentru adevăratul sens al rezultatului conferinței: „Germania e împărțită și va rămâne așa. Statele din Europa Centrală, de Est și de Sud-Est nu se vor putea grupa în federații sau asociații. Franței i se iau coloniile și bazele din afara teritoriului național și nu i se va permite să mențină forțe militare importante; Polonia și Italia rămân aproximativ între granițele actuale și e indoielnic dacă li se va permite să mențină forțe militare; rezultatul va fi că Uniunea Sovietică va fi singura forță militară și politică importantă din Europa”. [347]

Între Teheran și Ialta au avut loc acțiuni militare decisive. Operațiunea Overlord, (debarcarea în Normandia) din 6 iunie 1944 s-a dovedit un mare succes, iar forțele anglo-americane au avansat rapid, în vreme ce strategia mediteraneeană a fost restrânsă la operațiuni ușoare în Italia. Generalul Henry Maitland Wilson, Comandantul Șef al Mediteranei, a prevăzut încă din martie 1944 întârzierea debarcării în sudul Franței și a afirmat că cel mai bun mod de a ajuta Overlord era renunțarea la orice operațiune pe Riviera și concentrarea în Italia.

---

[346] I. Scurtu, *op. cit.*, p. 75.

[347] V. Mastny, *Russia's Road to the Cold War. Diplomacy, Warfare and the Politics of communism, 1941–1945*, Columbia University Press/ New York, p. 123.

Ocuparea Peninsulei Istria ar fi făcut posibilă o înaintare prin Liubliana înspre Viena și forțele vestice ar fi atacat trupele germane din flanc și s-ar fi deplasat în direcția Ungariei. Aceste propuneri britanice, avansate în vara anului 1944, au fost respinse de generalul Eisenhower și de președintele Roosevelt.

Consilierul politic britanic al lui Eisenhower, Harold Macmillan afirma că o spărtură prin Liubliana și marșul spre Austria „ar fi modificat întregul destin politic al Balcanilor și al Europei de Est. Astfel au fost sădite semințele divizării Europei care avea să domine întreaga gândire politică și strategică pentru o generație”.[348]

Între timp, Regele Mihai al României a numit un nou guvern de uniune națională și a declarat război Germaniei. Îndată după ce trupele sovietice au atins Dunărea, Moscova a declarat război Bulgariei, în septembrie fără a anunța Londra și Washingtonul, în vreme ce anglo-americanii negociau un armistițiu cu guvernul bulgar în Egipt. Ulterior trupele sovietice au ocupat Bulgaria fără a trage un foc de armă, iar negocierile pentru armistițiu au fost transferate la Moscova.

Luând în calcul avansul trupelor sovietice și deciziile strategice americane, Churchill a încercat să-și asigure influența în Balcani, în primul rând în Grecia, prin negocieri cu Stalin, oferindu-i acestuia controlul asupra României. După negocieri preliminare și o tentativă de acord în vara 1944, Churchill și Eden l-au vizitat pe Stalin în octombrie.

Conferința de la Moscova, octombrie 1944

Problema sferelor de influență s-a discutat deschis cu prilejul întâlnirii de la Moscova, dintre Churchill și Stalin, în octombrie 1944. Momentul prezenta interes pentru România, care tocmai semnase Convenția de Armistițiu. Deși a fost considerată stat înfrânt, se spera ca ulterior, prin continuarea eforturilor în războiul antihitlerist, Puterile Aliate să-i recunoască meritele și să-i acorde la Conferința de Pace statutul de cobeligerant.

În cadrul acestei conferințe s-a definitivat celebrul „acord de procentaj”. Churchill a avut primul ideea unei întâlniri *tête-à-tête* cu

---

[348] *Ibidem*, *loc. cit*.

Stalin, la sfârșitul lunii septembrie, cu scopul declarat de a trece în revistă toate problemele care le stăteau în față. [349] El îi sugera lui Roosevelt că principala sa preocupare era legată de planurile rușilor referitoare la războiul din Orientul Îndepărtat și de frontiera poloneză. Desigur, erau și alte aspecte cu privire la Iugoslavia și Grecia, care ar fi trebuit discutate. Când prim-ministrul a publicat primul raport asupra Conferinței „Tolstoi", în 1953, acesta a justificat vizita la Moscova ca pe o încercare de a ține inamicul pe loc, datorată în bună parte întârzierii cu care americanii își dădeau seama de creșterea influenței comuniștilor de dinainte și de după marșul victorios al armatelor comandate de Kremlin. Ceea ce îl însuflețea pe Churchill cu prilejul acestei Conferințe era „dorința de a împiedica nu numai răspândirea dominației ruse, impusă de Armata Roșie, ci și a comunismului ca sistem".[350] În aceeași opinie, pentru Stalin Conferința reprezenta un prilej de a verifica intențiile britanicilor cu privire la o eventuală renaștere a acelui „cordon sanitar" de după Primul Război Mondial. Moscova avea mari îndoieli față de diversele propuneri făcute de britanici în legătură cu „confederațiile" europene, cu rolul guvernelor din exil și cu intrigile diplomatice de atragere a Turciei în război. După cum declarase Molotov la Conferința Miniștrilor de Externe care avusese loc la Moscova în 1943, „unele planuri de federalizare amintesc poporului sovietic de faptul că politica acelui cordon sanitar fusese îndreptată după cum se știe împotriva Uniunii Sovietice".[351]

Churchill a cerut ca ambasadorul american Averell Harriman să fie prezent, pentru a-l convinge pe Stalin că americanii aprobă misiunea britanică, deși acesta nu avea să fie invitat la multe discuții-cheie. Cu toate că dorea ca ambasadorul american să participe la discuții în calitate de „observator", Roosevelt nu putea angaja Statele Unite în nicio privință, și prefera să considere discuțiile anglo-sovietice ca preliminare pentru o întâlnire între cei trei, care va putea avea loc oricând după alegeri. În scrisoarea adresată personal președintelui american, Churchill a arătat că Rusia „era pe punctul de a pătrunde în România, o

[349] Vazi pe larg excelanta lucrare L. C. Gardner, *Sfere de influență. Împărțirea Europei între marile puteri, de la München la Ialta*, Ed. Elit, 1993.
[350] *Ibidem*, p. 234.
[351] *Ibidem*, p. 248.

țară care intrase bucuros în război împotriva sovieticilor, provocând multe pierderi Armatei Roșii. Având în vedere că în zonă nu existau trupe britanice sau americane și că rușii oricum aveau să facă ce doreau, ar fi bine să ne lăsam în seama sovieticilor". Singura concesie făcută de Churchill cu privire la faptul că o astfel de înțelegere era temporară a constat în propunerea făcută președintelui de a o accepta, pentru o perioadă de încercare de trei luni. Cererea a dat rezultate. Fără a consulta Departamentul de Stat, Roosevelt a acceptat perioada de probă de trei luni, specificând însă: „Trebuie să avem grijă să explicăm clar că nu stabilim nici un fel de sfere de influență postbelice". [352]

Opiniile despre acordul de procentaj variază de la considerarea acestei înțelegeri ca o împărțire cinică a influenței în Balcani, punct de vedere la care subscriu în special istoricii din țările afectate direct de aceste acorduri, până la a le considera aranjamente total neoficiale, deoarece niciodată nu s-a stabilit o declarație finală asupra procentajelor[353]: „Churchill i-a oferit lui Stalin următoarea schemă: în România influența sovietică să fie de 90%, iar cea a Marii Britanii și SUA de 10%; în schimb în Grecia situația să fie inversă, anglo-americanii 90% iar URSS 10%. În Iugoslavia și Ungaria, sferele de influență să fie împărțite frățește, fiecare câte 50%, iar Bulgaria 75% în favoarea rușilor și restul 25% în favoarea americanilor". Este adevărat, că acestea nu s-au făcut publice, erau doar un ghid, reprezentau înțelegeri practice, temporare, pentru Cei Trei și prevedeau libertatea fiecărei țări de a adopta forma de guvernământ pe care o dorește poporul ei iar măsurile luate de guvernul britanic și cel sovietic în zonele de influență urmau să fie avizate reciproc. [354]

În Memoriile sale, Churchill explica motivele care au stat la baza acestor înțelegeri: „armatele rusești presau acum asupra scenei Balcanilor, iar România și Bulgaria erau în mâinile lor. Belgradul urma să cadă în curând, iar Hitler lupta cu o încăpățânare disperată să-și mențină strânsoarea asupra Ungariei. Cum victoria Marii Alianțe devenise doar o chestiune de timp, era natural ca ambițiile rusești să crească. Comunismul își înălța capul în spatele frontului victorios

[352] *Ibidem, loc. cit.*
[353] N. Ciachir, *Marile puteri și România (1856–1947),* Albatros, București, 1996, p. 326.
[354] *Ibidem.*

rusesc. Nu am simțit niciodată că relațiile noastre cu România sau Bulgaria cereau sacrificii speciale din partea noastră. Dar soarta Poloniei și Greciei ne lovea dureros”. [355]

La data de 11 și 12 octombrie, premierul trimite un memoriu lui Stalin și unul Comitetului de război, pentru a aduce unele clarificări.

În Memoriul adresat Moscovei se arată, printre altele: „Aceste procente pe care le-am pus pe hârtie nu sunt mai mult decât o metodă prin care putem vedea cât de apropiați suntem în gândire, ele ar putea fi totuși un îndrumar bun pentru conducerea treburilor noastre. Dacă ne administrăm bine aceste probleme putem eventual împiedica mai multe războaie civile și multă vărsare de sânge și luptă în țările mici aflate în cauză. Principiul nostru larg ar trebui să fie să lăsăm fiecare țară să aibă forma de guvernământ pe care o dorește poporul ei”[356].

În al doilea Memoriu se arată: „Sistemul procentajului exprima interesul și sentimentul cu care tratează guvernele britanic și sovietic problemele acestor țări, în așa fel încât să-și dezvăluie unul altuia opinia într-un mod ușor de înțeles. Sistemul nu intenționează să fie decât un ghid și nu obligă în nici un fel Statele Unite și nici nu încearcă să creeze un sistem rigid al sferelor de interese. Acesta poate totuși ajuta Statele Unite să vadă ce simt cei doi principali aliați ai lor despre aceste regiuni când imaginea este prezentată ca un tot. Trebuie subliniat că această amplă dezvăluire a sentimentelor britanice și sovietice față de țările menționate mai sus este doar un ghid interimar pentru viitorul imediat al războiului, și va fi analizată de Marile Puteri când se vor întâlni la masa armistițiului sau a păcii, pentru a face un aranjament general pentru Europa”.[357]

Explicațiile date lui Stalin reprezintă, pentru unii istorici, confirmarea faptului că metoda procentuală a fost gândită cu anticipație, constituind un punct de vedere propriu asupra țărilor balcanice pe care premierul britanic a încercat să și-l impună pe toată perioada războiului. Este criticabil, din acest punct de vedere, faptul că nici unul din

---

[355] W. Churchill, *Al doilea Război Mondial*, Saeculum I. O., București, 1998, p. 380.
[356] *Ibidem*, p. 385.
[357] *Ibidem*.

guvernele în cauză nu a fost consultat, că s-a ignorat Carta Atlanticului și hotărârile de la Teheran.[358]

S-au exprimat și opinii moderate, unii istorici considerând că englezii și rușii au jucat o diplomație curioasă, recurgând la aritmetică în căutarea influenței pe care nu au definit-o în termeni clari: „Cu toate că Churchill a avut inițiativa, el nu vroia o împărțire rigidă a Europei și spera să mențină influența vestică în partea de est; nici pentru Stalin cifrele nu aveau prea mult sens, în ciuda acrobației lui Molotov de a le ridica sau micșora; în final el urmărea libertatea de mișcare, fără nici o limitare dinainte stabilită".[359]

În sfârșit, istoriografia sovietică (I. Zemshov, V. Berejkov), respinge variantele occidentalilor. Autorii menționați nu neagă existența acestui document, dar îl consideră pur englezesc, afirmând că Stalin nu și-ar fi dat nici un acord.[360]

În țările ocupate, Stalin a preferat instaurarea unor coaliții guvernamentale, în locul preluării controlului de către comuniști. A tolerat această formulă, pentru o perioada, în România și Bulgaria și pentru ceva mai mult timp, în Ungaria și Cehoslovacia. În Polonia controlul a fost preluat direct de către comuniști. Vestul a pierdut din credibilitate și a suferit o înfrângere politică și morală când Marea Britanie și Statele Unite nu au intervenit în forță pentru a sprijini revolta poloneză din Varșovia. Armata sovietică s-a oprit la porțile orașului. Din motive militare și politice Stalin a refuzat să permită realimentarea cu combustibil a avioanelor aliate prin zona sovietică. Puterile vestice nu au putut trimite suficiente ajutoare polonezilor care au luptat în condiții disperate din 1 august până la 2 octombrie 1944. Lipsa de determinare și atitudine a Vestului l-a încurajat pe Stalin.

Evenimentele din toamna anului 1944 au arătat cu certitudine ce era de așteptat pentru țările din zona danubiană și Polonia, dacă nu chiar pentru întreaga Europă Centrală.

---

[358] L. Loghin, *Mari conferințe internaționale (1939–1945)*, Politică, București, 1989, p. 55.
[359] V. Mastny, *op. cit.*, p. 200.
[360] Loghin, L., *op. cit*, p. 70.

Conferința de la Ialta, 4–11 februarie 1945

Cea de-a doua întâlnire tripartită din timpul războiului, avea ca scop, declarat oficial, fixarea strategiei și a mijloacelor necesare pentru a pune capăt, cât mai curând posibil, războiului care dura de șase ani. Al doilea scop viza deciziile privind soarta Germaniei după dispariția lui Hitler.

La momentul desfășurării Conferinței, armatele vestice își reveneau cu greu după lovitura germană din Ardeni, în vreme ce sovieticii atinseseră Oderul și ocupaseră aproape toată Ungaria, sperau să ajungă înaintea lui Eisenhower la Viena, Praga și Berlin. Situația militară a creat astfel o poziție de negociere favorabilă rușilor.

Cei trei lideri aveau interese diverse. Mareșalul Iosif Vissarionovici Djugasvili (Stalin), președinte al Consiliului Comisarilor Poporului al Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice urmărea obținerea unui număr cât mai mare de provincii limitrofe statului său pentru a controla cea mai mare parte din Europa Centrală și de Est, precum și înlăturarea temerilor aliaților anglo-saxoni în privința intențiilor sale revoluționare. Franklin Delano Roosevelt, președinte al Statelor Unite, dorea să pună capăt războiului cât mai repede, și să organizeze pacea durabilă pentru multă vreme. Winston Spencer Churchill, prim-ministrul majestății sale George al VI-lea, avea de gând să asigure cât mai solid și mai durabil securitatea insulei britanice, deplina securitate pe drumul Indiilor și clarificarea situației din Extremul Orient, fiind de părere că o Chină prea puternică ar distruge echilibrul în zonă.

Conform comunicatului dat presei la 11 februarie 1945, Conferința a decis asupra a 14 puncte de importanță în politica mondială a momentului: Organizația mondială (membrii, mecanism de votare, teritorii sub tutelă), Declarația privind Europa Eliberată, dezmembrarea Germaniei, zona de ocupație franceză și Consiliul de Control pentru Germania, despăgubiri, criminalii de război, Polonia (guvernul și granița de Est pe linia Curzon), Iugoslavia, granița italo-iugoslavă, relațiile bulgaro-iugoslave, Europa de Sud-Est (Comisia de Control din Bulgaria, revendicările Greciei față de Bulgaria, instalațiile petroliere din

România), problema Iranului, întâlniri ale celor trei miniștri ai afacerilor externe, Convenția de la Montreux și Strâmtorile.

Cum era de așteptat, Conferința are susținători și critici, dar există și puncte de vedere neutre.

Istoriografia română de până la 1989 conține opinii pozitive *vis-à vis* de rezultatele obținute. „Conferința de la Ialta a constituit un eveniment de seamă în istoria contemporană a umanității. Deși dezbaterile au fost de multe ori încinse, conferința s-a încheiat printr-o înțelegere deplină. Ialta reprezenta, la timpul acela, nu numai victoria forțelor aliate, ci și a rațiunii”.[361]

Este adevărat că la vremea respectivă Ialta a părut tuturor un succes. În ciuda compromisurilor făcute în privința Poloniei, considerate a fi cea mai bună soluție care se putea obține în acel moment, „Declarația asupra Europei eliberate” a fost considerată de opinia publică americană o mare realizare. Documentul prevedea formarea unor guverne provizorii care să reprezinte toate elementele democratice ale populației și se urmărea organizarea alegerilor libere cât mai curând posibil. Însă, documentului îi lipsea un mecanism de punere în aplicare a prevederilor sale, fiind impusă doar consultarea între Marile Puteri asupra măsurilor necesare pentru îndeplinirea obligațiilor asumate. Semnificația reală a Declarației pentru administrația americană a reieșit clar din lipsa de reacție a lui Roosevelt, două săptămâni mai târziu după Ialta, când Vîșinski, comisarul sovietic pentru afaceri externe, a impus în România un guvern marionetă. Neamestecul americanilor l-a convins pe Stalin că președintele nu urmărea respectarea literală a termenilor Declarației.[362]

Istoricul Wielfried Loth consideră că acordul Aliaților a fost doar aparent, fiecare parte a interpretat rezultatele în alt fel. Vina aparține, în opinia istoricului, Statelor Unite, care nu au înțeles incompatibilitatea scopurilor lor cu cele ale Moscovei. „Roosevelt vroia să obțină în același timp și dreptul Europei de Est la autodeterminare și prietenia sovietică, dar le-a ratat pe amândouă. Sovieticii nu mai țin seama de succesibilitățile occidentale și încep să-și edifice singuri garanțiile necesare pentru

[361] *Ibidem*, p. 442.

[362] J. L. Gaddis, *The United States and The Origins of the Cold War, 1941–1947*, Colunbia University Press, New York, p. 75.

dezvoltarea Europei de Est în spiritul dorit de ei (înțelegerea cu Benes, ruperea relațiilor cu guvernul polonez în exil, negocierea condițiilor de capitulare pentru România, Ungaria, Bulgaria, refuzul de a ajuta răscoala varșoviană, impunerea guvernelor obediente Moscovei)".[363]

Pe poziții de neutralitate cu privire la rezultatele Ialtei se situează istoricul V. Mastny. Amendamentul sovietic la „Declarația asupra Europei Eliberate" (modificarea expresiei „să stabilească imediat aparatul adecvat pentru a-și îndeplini responsabilitățile comune stabilite în această Declarație" cu „a lua măsurile imediate pentru a se consulta reciproc") implica, în limbaj comun, faptul că în Europa de Est dreptul cetățenilor de a se exprima politic nu era garantat instituțional, ci lăsat la discreția sovieticilor. Autorul afirmă că Occidentul nu a cedat nimic din ceea ce rușii nu puteau să-și ia singuri.

În funcție de realizări, se consideră că Ialta a fost cea mai puțin importantă întâlnire a șefilor aliați. Nici o „împărțire a lumii" nu a avut loc. După toate probabilitățile, harta Europei ar fi arătat în mare măsură la fel dacă Ialta nu ar fi existat. Ialta nu a fost, cu siguranță o ocazie glorioasă pentru oamenii de stat occidentali, dar în nici un caz nu a fost „marea victorie a lui Stalin". Dacă s-a afirmat ca un punct de cotitură e din cauza evenimentelor care au urmat imediat, un șoc pentru toți participanții la Conferință, deoarece în doar șase săptămâni s-a trecut de la armonie la o competiție ostilă. „Oamenii de stat occidentali au avut contribuția lor prin graba cu care au încheiat înțelegeri de dragul înțelegerilor, fără să aibă grijă să-i arate lui Stalin cât de departe sunt dispuși să-l lase să meargă. Dar Stalin poartă răspunderea pentru criza ce a urmat. El știa că integritatea acordurilor de la Ialta depinde de modul în care el avea să se comporte în Europa de Est".[364] Autorul este de părere că nu ar fi izbucnit un conflict dacă Stalin nu ar fi considerat suprimarea voinței majoritare în țările vecine ca fiind indispensabilă pentru ceea ce el numea interesul național al Rusiei. Situația nu s-ar fi deteriorat atât de rapid dacă, odată înșelăciunea de la Ialta expusă, Stalin ar fi ales calea concilierii și nu pe cea a confruntării.

---

[363] W. Loth, *Împărțirea lumii. Istoria războiului rece 1941–1955,* I. O. Saeculum, București, 1997, p. 112.

[364] V. Mastny, *op. cit.*, p. 206.

Ialta a scos în evidență controversele între Marile Puteri. Churchill s-a conformat „acordului" din 1944 iar Roosevelt a adoptat poziția „șovăielnică" în ce privește mai multe probleme fundamentale. Cu această ocazie, acordul de procentaj stabilit la Moscova s-a acceptat tacit „o situație de exclusivitate a fost creată, deci, în favoarea Moscovei anterior Ialtei, ceea ce punea țările din Est la discreția Kremlinului; deciziile de la Ialta nu au făcut, în definitiv, decât să confirme această situație sub beneficiul unor restricții, printr-un acord semnat de Cei Trei".[365]

În Mesajul către Națiune, Roosevelt a omagiat Conferința pentru că pusese capăt sistemului acțiunii unilaterale și alianțelor excesive. El declara că Ialta însemna sfârșitul sferelor de influență, al raporturilor de forță, al tuturor expedientelor la care s-a recurs timp de secole și care au dat greș. Conferința a fost lăudată de presă pentru cele mai bune rezultate pe care le-a avut dintre toate întâlnirile Celor Trei. Liderii politici ai ambelor partide americane erau entuziasmați; dar, în câteva săptămâni, euforia avea să dispară pe măsură ce acordul în legătură cu Polonia a ieșit la iveală.

Și Churchill era nemulțumit de hotărârile luate în legătură cu Polonia. În cele din urmă, el avea să afirme că „Declarația cu privire la Europa eliberată" înlocuia înțelegerile Conferinței „Tolstoi"; dar nu era încă pregătit pentru acel gest de curaj care necesita, printre altele, o înțelegere anglo-americană mai serioasă cu privire la Europa postbelică. Discutând în Cabinet despre situația României, prim-ministrul constata că avea mâinile legate de „târgul" încheiat cu Stalin. Dar rămânea de văzut dacă Declaratia n-ar fi putut fi interpretată ca înlocuind înțelegerile independente anterioare, precum cele referitoare la România și Grecia, încheiate într-o vreme când nu se putea baza pe ajutorul SUA.[366]

Opinii negative cu privire la politica puterilor occidentale față de Europa de Est au fost exprimate atât în istoriografia occidentală (Conte, Wandycz), cât mai ales de către istorici români (Baciu, Ciachir). A. Conte susține că, prin avantajul pe care îl acordă cu atâta ușurință cinismului lui Stalin, Ialta, departe de a duce la o pace durabilă, dă frâu liber

[365] V. Fl. Dobrinescu, D. Tompea, *România la cele două conferințe de pace de la Paris*, Neuron, 1996, p. 73.

[366] L. C. Gardner, *op. cit*, p. 287.

tuturor abuzurilor realismului sovietic: sovietizarea întregii Europe de Est, separarea celor două Germanii, problemele din Extremul Orient. Este criticată cu precădere politica americană: „Nu numai că sacrifică deliberat Kurilele și sudul Insulei Sahalin în schimbul unei simple și neangajate promisiuni a lui Stalin de a intra în război împotriva Japoniei, ci îi deschide șefului Kremlinului porțile Asiei. I-a permis să-și extindă dominația dincolo de frontiera orientală mai mult decât de cea occidentală și să mobilizeze resursele chineze, în caz de război, mai târziu, între Rusia și Statele Unite ale Americii. L-a ajutat pe Mao Tze Dun să vină la putere… Abia la Ialta comunismul internațional își dă seama de naivitatea Occidentului. Și, de acum încolo, el va încerca permanent să-l înșele. Temeritatea lui Roosevelt dă fiori. Puțini s-ar abține să afirme că imprudența sa n-a fost egalată decât de încrederea sa în sine”. [367]

Moderate sunt concluziile istoricul P. Wandycz. Deși admite că Ialta a constituit simbolul diviziunii antebelice a Europei și că această conferință a fost „un experiment în guvernarea lumii în care SUA și Uniunea Sovietică aveau să joace rolurile principale. Occidentul nu a luat în considerare sfera de influență sovietică ca pe un bloc compact, iar Churchill și-a exprimat consternarea în privința Cortinei de Fier care cobora, separând Europa Centrală și de Est de restul continentului”.[368]

Dincolo de opinii pro sau contra exprimate în istoriografie, Ialta a constituit, în fapt, un eveniment important în viața internațională, cu consecințe majore în privința instaurării regimurilor democrat-populare în statele din zona centrală și Sud-est europeană. Majoritatea oamenilor politici din statele aflate în această zonă nu au înțeles, la vremea respectivă, spiritul Ialtei, au refuzat să creadă că liderii celor două mari state democratice – SUA și Marea Britanie – au abandonat această zonă în mâinile Kremlinului. Doar acțiunile în forță ale sovieticilor au reliefat semnificația reală a acordurilor de la Ialta. La această conferință internațională SUA și Marea Britanie au abandonat principiile Cartei Atlanticului pe care le-au înlocuit cu cedări esențiale, cu fraze generale, precum „rezolvarea prin mijloace democratice” a problemelor aflate în

[367] A. Conte, *Ialta sau împărțirea lumii*, Compania, București, 2000, p. 75.

[368] P. Wandycz, *Prețul libertății. O istorie a Europei central-răsăritene din Evul Mediu până în prezent*, All, București, 1998, p. 45.

fața popoarelor din Europa eliberată. Interesate de înfrângerea Germaniei, Marile Puteri occidentale au sprijinit și încurajat Uniunea Sovietică, atât în ceea ce privește potențialul militar, cât și în dorința acesteia de a nu avea guverne ostile la granițele sale, după încheierea războiului mondial.[369]

Fiecare dintre participanții la Ialta au văzut rezultatele Conferinței din punctul lui de vedere. „Ialta a evidențiat îndrăzneala și agresivitatea diplomației sovietice și, după cum a arătat în Memoriile sale ministrul de externe al Marii Britanii, A. Eden, Stalin era singurul dintre Cei Trei Mari care știa ce vrea, și în plus, agenții Moscovei deja lucrau în răsăritul Europei cu mult spor. La Ialta s-au creat premisele împărțirii Europei în două blocuri".[370]

Pornind de la rezultatele imediate și de perspectivă ale Ialtei, Nicolae Baciu apreciază că aceasta „a fost un eșec diplomatic", „o tragică decepție, un total faliment al diplomației occidentale". El explică aceasta prin greșelile președintelui american și ale premierului britanic: „la Ialta, Stalin a triumfat. Politica expansionistă a Rusiei țariste și-a găsit un câmp nou de manevră prin comunismul mondial controlat de la Moscova". Când se referă la greșelile comise de cei doi parteneri ai lui Stalin, autorul subliniază că are în vedere „o întreagă serie de negocieri, de acorduri și înțelegeri orale sau scrise, directe sau indirecte, făcute anterior Ialtei, în timpul Ialtei sau după Ialta".[371]

„Nici sovieticii și nici britanicii nu erau atât de entuziaști ca americanii în legătură cu Declarația privind Europa eliberată, deși britanicii sprijineau cu căldură prevederile acesteia, atâta timp cât ele nu aplicau Imperiului Britanic. Sovieticii n-aveau nici o intenție să o respecte indiferent ce decideau Cei Trei Mari la Ialta. Într-adevăr, Stalin a încercat la început să o folosească în avantajul său. Apoi, sperând să-i slăbească influența, Molotov a venit cu amendamente. Acestea prevedeau ca Aliații să acorde sprijin «conducătorilor politici ai acelor țări care au luat parte activă la lupta împotriva invadatorilor germani». Era un amendament destinat să dea o pondere specială elementelor

[369] I. Scurtu, I Stănescu, *Structuri politice în Europa Centrală și de Sud-Est (1918–2001),* vol. I, Editura Fundației Culturale Române, București, 2003, p. 65.

[370] N. Ciachir, *op. cit*, p. 339.

[371] N. Baciu, *Agonia României (1944–1948),* Dacia, Cluj Napoca, 1990, p. 357.

comuniste din țările eliberate și să permită sovieticilor să facă distincție în privința aplicării de către ei, a democrației reprezentative. Amendamentul a fost respins, pentru că, susțineau miniștrii de externe ai Angliei și SUA, el ar oferi posibilitatea amestecului continuu și neavizat al Puterilor Aliate în treburile interne ale țărilor eliberate".[372]

Două săptămâni mai târziu după Ialta, ambele puteri au privit cu indiferență ultimatumul brutal adresat de Stalin guvernului României ca, dacă în scurt timp, comuniștii nu obțin puterea, Uniunea Sovietică nu va fi responsabilă pentru continuarea existenței României ca stat independent.

„Declarația asupra Europei Eliberate" nu a ocupat un timp prea mare la Ialta și nici nu a reprezentat un rezultat important al Conferinței. Date fiind aceste circumstanțe, declarația poate fi interpretată doar ca o încercare, în fața realității, de a ține treze aspirațiile americane pentru a satisface cereri politice de ordin intern".[373]

„Declarația asupra Europei eliberate" avea să fie utilizată de sovietici pentru a-și acoperi acțiunile vizând instaurarea regimurilor comuniste în Europa de Est.

Două au fost prevederile enunțate în Declarație și folosite de sovietici ca justificare pentru acțiunile lor de imixtiune în afacerile interne ale țărilor est-europene. Cea dintâi, prevedea că SUA, Marea Britanie și URSS vor putea acorda ajutor în comun popoarelor din țările eliberate sau foste satelite, pentru a-și asigura o viață pașnică și un regim democratic. Moscova va trece peste precizarea că asistența avea să fie acordată în comun, și profitând de rolul ei hotărâtor în Comisia Aliată de Control va invoca Declarația de la Ialta pentru a justifica sprijinul acordat comuniștilor și aliaților lor, prezentați ca autentice forțe democratice.

Cea de-a doua prevedere, care a acționat în beneficiul sovieticilor a fost hotărârea de a distruge ultimele rămășițe ale nazismului și fascismului în amintitele țări. Moscova va califica drept fasciști pe toți adversarii comuniștilor și, încălcând flagrant Declarația, va susține că o aplică.[374]

---

[372] *Ibidem*, *loc. cit.*

[373] Gh. Sprințeroiu, *Ialta și problemele europene*, Casa de Editură Excelsior Multi Press, București, 1996, p. 100.

[374] Fl. Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Univers Enciclopedic, București, 1997, p. 77.

Dincolo de toate aceste opinii, putem concluziona că, oricât de contrară literei și spiritului „Declarației" a fost conduita sovietică în România în lunile februarie-martie 1945, ea nu a provocat o ruptură între cei Trei Mari; cu atât mai puțin se poate susține, astăzi, teza că Războiul Rece ar fi început în România. Într-un singur caz Marea Alianță ar fi putut să se fractureze aici: dacă România ar fi prezentat un interes vital pentru Marea Britanie și SUA, dacă ar fi constituit o miză atât de importantă încât Londra și Washingtonul să reacționeze la acțiunea Moscovei cu aceeași brutalitate ca și cea manifestată de trimisul Kremlinului la București. România nu interesa prea mult nici Marea Britanie nici Statele Unite. Orice indignare sau condamnare a atitudinii Marii Britanii și SUA în problema Europei de Est, în general, și a României în special este cu totul deplasată. Nu li se poate reproșa Celor Două Mari Puteri că nu au intervenit în favoarea acestor state, atâta timp cât interesele lor nu o cereau.

Dacă ar fi de adresat un reproș atunci el trebuie să ia în considerație două aspecte: diferența între principiile generoase înscrise în documente precum Carta Atlanticului, principii în numele cărora s-a purtat războiul, și realitatea crudă a politicii de putere și a sferelor de influență. În al doilea rând, trebuie criticată întreținerea speranței în conștiinta popoarelor vizate de aceste înțelegeri că vor fi ajutate pentru a se elibera de sub controlul sovietic. Liderilor forțelor politice din România nu li s-a spus niciodată, explicit, că nu trebuie să-și întemeieze strategia pe ajutorul Occidentului.

SUA și Marea Britanie au considerat spațiul est și sud-est european (cu excepția Greciei), o zonă de interes secundar, o „zonă de compensație", în sensul că, abandonând-o Uniunii Sovietice, puteau să determine Moscova să nu intervină în Italia și Japonia, cum ar fi îndreptățit-o statutul ei de participant la războiul cu aceste țări. Intențiile lui Stalin sunt dezvăluite în Declarația sa din aprilie 1945 în cadrul conversației cu delegația iugoslavă condusă de Tito. Cuvintele lui nu lasă loc nici unui echivoc. Stalin avea ca obiectiv final comunizarea „glacisului strategic" al țării sale. Tactician desăvârșit, el a procedat gradual și camuflat.

Mai mult decât atât, așa cum s-a remarcat în literatura de specialitate, toate reproșurile că puterile occidentale ar fi trădat interesele

popoarelor est-europene la Conferința de la Ialta sunt, obiectiv privite, false. Americanii și președintele lor au venit în Crimeea cu o listă de probleme de negociat. România și Bulgaria se aflau la capătul de jos al listei, iar SUA li s-ar putea reproșa, în cel mai rău caz, faptul că nu au acordat o prioritate mai mare problemelor din Europa de Est. [375]

Conferința de la Potsdam, *17 iulie – 2 august 1945*

Ultima întâlnire a Celor Trei Mari a avut o agendă extrem de încărcată. Delegația americană urmărea obținerea acordului asupra a patru chestiuni importante: mecanismul și procedura necesare pentru negocierea cât mai urgentă a Tratatelor de Pace, principiile politice și economice care să guverneze ocuparea Germaniei, o nouă abordare a problemei reparațiilor, care se blocase cu ocazia Comisiei Aliate pentru Reparații de la Moscova și implementarea „Declarației asupra Europei Eliberate", în speranța că astfel se va pune capăt fricțiunilor generate de politica sovietică în Europa de Est.

La Potsdam nu s-a făcut nici o referire la o Conferință de pace, dar s-au adoptat un program și o procedură de stabilire a păcii în Europa, care vizau înființarea unui Consiliu al Miniștrilor de Externe al celor cinci Mari Puteri: Uniunea Sovietică, Marea Britanie, Statele Unite, China, Franța. Acesta era autorizat să pregătească cât mai repede proiectele de tratate de pace cu Italia, România, Bulgaria, Ungaria și Finlanda. Proiectele urmau să fie înaintate ulterior și celorlalte Națiuni Unite. De asemenea, Consiliul trebuia să pregătească și condițiile de pace cu Germania.

La pregătirea proiectelor de tratate erau admiși numai acei membrii ai Consiliului care au semnat condițiile de armistițiu impuse statelor înfrânte, ceea ce limita participarea Chinei la chestiunile legate de Orientul Îndepărtat. Franța era considerată semnatară a Armistițiului cu Italia și astfel îndreptățită să participe la realizarea tratatului cu aceasta. Se subînțelegea că va participa și la o eventuală înțelegere cu privire la Germania. Stalin a sugerat ca noul organism să fie compus doar din reprezentanții Celor Trei Mari învingători, și chiar Churchill a

[375] Cf. U. Burger, *op. cit.*, p. 154.

avut la un moment dat tendința de a exclude China. Procedura adoptată a avut natura unui compromis, care a fost subliniat prin adoptarea unei rezerve semnificative, în sensul că înființarea Consiliului Miniștrilor de Externe nu prejudicia înțelegerea de la Ialta în legătură cu consultarea periodică a miniștrilor Celor Trei.

Obiectivul Conferinței de la Potsdam viza crearea unui sistem care să faciliteze un acord între Marile Puteri și, în același timp, să ofere statelor mici posibilități adecvate de a-și exprima punctul de vedere. Aceasta urma să se realizeze prin conferirea pregătirii proiectelor de tratat Consiliului Miniștrilor de Externe, ulterior înaintate altor organisme interesate pentru analiza finală și aprobare. Cu această procedură în minte delegația americană a propus ca mai întâi să fie abordate Tratatele cu Italia și cu ceilalți foști sateliți ai Axei, pornind de la prezumția că acestea sunt mai puțin controversate. Uniunea Sovietică a fost de acord să se dea prioritate Tratatului cu Italia în schimbul concesiilor anglo-americane în problema reparațiilor. S-a convenit, de asemenea, ca pregătirea Tratatelor de Pace cu România, Bulgaria, Ungaria și Finlanda să se desfășoare în paralel dacă se dovedea posibil.[376]

O excepție s-a admis în cazul Italiei, Franța urmând să fie considerată printre semnatari. Marea Britanie, Uniunea Sovietică și Satele Unite au pregătit Tratatul cu țările danubiene, iar pe cel cu Finlanda, Marea Britanie și Uniunea Sovietică. De aici originea formulei de pace 4–3–2. Aliații occidentali sperau că acest Consiliu de Miniștri, într-o primă ședință va cădea de acord asupra chestiunilor de bază și delegații lor vor transpune înțelegerea într-o formulă comprehensivă și vor trasa detaliile și prevederile de mai mică importanță. Într-o a doua ședință Consiliul urma să analizeze aceste proiecte și să decidă asupra chestiunilor controversate. Textele trebuiau înaintate Națiunilor Unite și recomandările acestora analizate de Consiliu înainte de aprobarea versiunii finale a celor cinci tratate. Guvernul francez a acceptat invitația de a participa la CME și a subliniat că Franța era interesată „în toate problemele importante ce priveau Europa în orice regiune a acesteia. Afirmația se aplică în special înțelegerilor cu privire la România, Bulgaria, Ungaria și Finlanda”.[377]

---

[376] R. Opie, *op. cit*, p. 54.
[377] *Ibidem, loc. cit.*

Secretarul de Stat James F. Byrnes nota în Memoriile sale, cu privire la originea formulei menționate, că în timpul Conferinței de la Potsdam era convins că lucrările vor începe imediat și experiența cu „cinci tratate mai puțin controversate” va influența pozitiv o înțelegere asupra Germaniei, astfel încât după rezolvarea chestiunilor de bază, un proiect de tratat cu Germania să fie înaintat Națiunilor Unite pentru analiză și eventuale amendamente. El era convins că Tratatele de Pace vor fi gata în câteva luni.

Istoricul S. Kertesz este de părere că abordarea graduală a păcii ar fi putut funcționa în secolul 19 sau chiar după Primul Război Mondial deoarece Marile Puteri Învingătoare aveau aceeași viziune asupra lumii iar aspirațiile și așteptările lor erau compatibile. Însă, la momentul supus analizei, viziunea sovietică și cea occidentală asupra ordinii juridice și politice ce urma să fie instaurată erau foarte diferite. Schema de la Potsdam era favorabilă sovieticilor deoarece patru din cele cinci state învinse se aflau în sfera lor de influență. Declarația de la Moscova din 1943 recunoștea că Austria a fost o țară ocupată și preconiza încheierea unui tratat cu aceasta anterior sau concomitent cu cele cinci tratate. Această procedură ar fi făcut posibilă evacuarea simultană a trupelor străine din Italia și din țările danubiene. La Potsdam poziția Statelor Unite era puternică și acest lucru l-ar fi putut convinge pe Stalin să accepte prioritatea unui tratat cu Austria. Dar grija principală a lui Truman era să asigure intervenția sovietică împotriva Japoniei. Demobilizarea rapidă a americanilor la încheierea ostilităților a schimbat drastic ecuația de putere în Europa.[378]

Încheierea Tratatelor de Pace cu țările foste aliate Germaniei naziste și admiterea lor, după aceea, în Organizația Națiunilor Unite nu a fost deloc ușoară, datorită atitudinii părtinitoare a puterilor occidentale, mai cu seamă a lui Truman față de Italia, în comparație cu poziția obstrucționistă față de trei din celelalte state – Bulgaria, România și Ungaria -, susținute de delegația sovietică. La 17 iulie, președintele Truman propunea să se analizeze situația Italiei pentru a se încheia Tratatul de Pace și a-i crea astfel condiții de a deveni membră a ONU,

[378] S. Kertesz, *The Last European Peace Conference: Paris 1946, Conflict Of Values, in „The Credibility of Institutions Policies and Leadership”, vol. 10, University Press of America, Inc, Lanham, NewYork, London.*, p. 17.

plecând de la considerentul că era primul stat aliat Germaniei care s-a desprins de Axă, a întors armele contra Wehrmacht-ului, devenind astfel, cobeligerantă. El recomanda miniștrilor de externe să revadă forma lungă a Convenției de Armistițiu, să se convingă că guvernul italian nu are o atitudine dușmănoasă față de țările Națiunilor Unite și că nu deține forțe militare terestre, maritime și aeriene mai mari decât cele prevăzute de Comisia aliată de control. Tot miniștri de externe urmau să clarifice statutul de cobeligeranță al Italiei, să stabilească durata de ședere a trupelor aliate în această țără, precum și problemele teritoriale. În susținerea prezentată de Președintele american nu se făcea, însă, nici o referire la faptul că Italia fusese una din fondatoarele Axei, a Pactului Tripartit și a Pactului de oțel. Propunerile prezentate de șeful executivului american au determinat intervenția imediată a premierului britanic, care a fost surprins de „privilegiile" oferite Italiei, țară care „a lovit Marea Britanie pe la spate, în situația cea mai grea în care se afla în anul 1940", a luptat apoi patru ani contra ei, britanicii pierzând numeroase forțe umane și materiale, fiind și mai contrariat că se propusese ca Italiei să i se lase nave și materiale de război. Churchill insistase ca situația Italiei „să fie analizată cu mai multă atenție".[379]

Când proiectul textului privind Italia era pe punctul de a fi predat comisiei redacționale a intervenit premierul sovietic care a insistat ca problema Italiei să fie analizată și rezolvată concomitent și în același spirit cu cea a României, Bulgariei, Ungariei și Finlandei. El considera că forțele Italiei participante la luptele contra Germaniei nu au fost mai mari ca ale României, iar Finlanda, deși participase substanțial la războiul contra Uniunii Sovietice, își îndeplinea obligațiile prevăzute în Convenția de Armistițiu. De aceea,recomanda ca miniștrii de externe să trateze aceste state în mod unitar. Churchill a repetat acuzațiile adresate Italiei, dar era de acord ca „Italia să redevină mare putere în Europa și în Mediterana".

I.V. Stalin a apreciat că situația celor patru state nu diferea cu nimic de aceea a Italiei, chiar dacă se invocase faptul că nu se ținuseră alegeri libere și de aceea nu se reluaseră relațiile diplomatice. Or, era știut, alegeri libere nu au avut loc nici în Franța, Italia, Belgia, cu care

[379] L. Loghin, *op. cit.*, p. 507.

puterile occidentale perfectaseră asemenea relații. În concluzie, premierul britanic a susținut, din nou, ca cele patru state să aibă același tratament ca și Italia în privința pregătirii și a încheierii Tratatelor de Pace. A doua zi Truman a precizat că nu va relua relațiile diplomatice cu România, Bulgaria și Ungaria până nu vor avea guverne liber alese, fără nici un amestec din afară. Churchill mai adăugase acestor motivații faptul că nu-i permitea legea să reia relațiile diplomatice cu o țară cu care nu se încheiase Tratatul de Pace, deși cu Italia, aflată în aceeași situație, le reluase.

Problema Tratatelor de Pace nu a fost soluționată, ea a fost lăsată spre rezolvare Consiliului Miniștrilor de Externe. Acesta putea indeplini, pe timp de pace, funcția pe care o avusese Consiliul European pe timp de război, aceea de a rezolva toate problemele survenite, permițând astfel Celor Trei să păstreze aparența de unitate.

În corelație cu restructurarea guvernelor pe bază de alegeri libere în cele patru state, delegațiile occidentale au insistat să fie analizat modul în care este respectată „Declarația de la Ialta asupra Europei Eliberate". Truman propunea să fie restudiată componența guvernelor României și Bulgariei, pentru a găsi procedura adecvată, ca în guverne să intre reprezentanți din toate grupările politice. După reorganizarea lor, se vor putea întreprinde acțiuni diplomatice pentru a fi recunoscute, dacă se vor asigura libertățile democratice, libertatea presei, a informațiilor, a religiei. Anthony Eden a acceptat opiniile președintelui. În ședința miniștrilor de externe din 20 iulie, V. M. Molotov a prezentat un memorandum, în replică la cel american, subliniind că în România, Bulgaria, Ungaria și Finlanda guvernele se bucură de încrederea și autoritatea popoarelor, și își îndeplinesc corect obligațiile rezultate din Convențiile de Armistițiu. Întrucât dezbaterile continuau în aceeași notă contradictorie, problema respectării Declarației de la Ialta a trecut, cu acceptarea unanimă, în competența Consiliului Miniștrilor de Externe.

Delegația britanică a cerut la 19 iulie să fie despăgubită pentru investițiile făcute în „întreprinderile petroliere din România", sugerând ca și Statele Unite să procedeze la fel, pentru acelea în care s-a investit capital american. Întrucât nu primise nici un răspuns, Eden a înmânat, la 24 iulie, note diplomatice lui Byrnes și Molotov, insistând asupra despăgubirilor ce se impuneau. Byrnes a propus să se înființeze două

comisii de experți, una sovieto-americană și alta sovieto-engleză care să studieze la fața locului situația acestor întreprinderi. La 25 iulie, Molotov a precizat că exploatarea zonei petroliere din România de către sovietici se făcea în baza Convenției de Armistițiu, lucru explicat de Comisarul poporului prin notele din 30 noiembrie 1944 și 4 ianuarie 1945. Molotov a respins orice anchetă pe această temă, precizând că toate reglementările trebuie făcute numai prin Comisia Aliată de Control. Chestiunea deschisă de britanici urma să fie analizată ulterior de statele interesate.

În Armistițiu erau două articole care permiteau înstrăinarea de proprietăți din România. Articolul 11 se referă la daune, dar sovieticii nu pretindeau că ar fi luat utilaje petroliere ca daune de război. Al doilea, Articolul 7, prevedea ca România să predea o serie de bunuri din Germania și țările satelit ale acesteia ca „trofee de război". Problema consta în a identifica ce anume putea fi considerat material de război. Sovieticii susțineau că germanii deținuseră cea mai mare parte din utilaje și, ca urmare, acestea erau o pradă legitimă de război. Reprezentanții britanici și cei americani au adus argumente contrare. După 8 ședințe în Comisia înființată în acest scop, pe 12 iunie 1947, sovieticii se mențineau pe poziție. Dar nu au prezentat nici un document prin care să dovedească legitimitatea confiscării bunurilor respective, astfel că delegația americană a refuzat să mai participe la alte întruniri. Problema utilajelor petroliere a rămas neschimbată, fără a se lua o hotărâre în privința lor, iar sovieticii au folosit în continuare bunurile confiscate din România.

Întrucât reluarea relațiilor comerciale cu România depindea de recunoașterea unui „guvern democratic responsabil", americanii și-au amânat decizia privind interesele economice din România. Cei Trei au lăsat în seama Consiliului Miniștrilor de Externe problema graniței Transilvaniei și cea a ocupării României de către sovietici și a duratei Armistițiului.

După conferință, pe 9 august, președintele Truman a anunțat poporul american că România, Bulgaria și Ungaria nu aveau să se situeze în sfera de influență a nici unei puteri. Acestea erau guvernate de către Comisiile Aliate de Control, alcătuite din reprezentanți ai Celor Trei Puteri. „Aceste Comisii de Control nu funcționează, ce-i drept, chiar cum ne-am dori; dar la Berlin am stabilit, de comun acord, câteva proceduri de optimizare".[380]

[380] J. Courtney, *op. cit*, p. 59.

Fără a intra în detalii, vom prezenta în continuare aspecte ce privesc în mod direct România, problemele românești fiind discutate in opt ședințe, între 17 iulie – 1 august 1945.

Poziția Marilor Puteri față de chestiunile dezbătute oscila, evident, în funcție de interesele fiecăreia. În ordinea importanței, interesele sovieticilor erau următoarele: să se asigure că România își plătește datoriile și despăgubirile pentru daunele cauzate Uniunii Sovietice în timpul războiului; să tragă toate foloasele economice posibile de pe urma României; să țină România departe de capitalismul occidental și să mențină la putere un regim favorabil relațiilor de prietenie cu Moscova.

Londra nu a protestat împotriva măsurilor luate de sovietici în România, în primul rând, pentru că acceptase dominația sovietică asupra acestei țări. Marea Britanie doar vroia să împiedice căderea Europei de Est sub dominația sovietică și să oprească extinderea comunismului. Mai mult, Anglia avea și anumite interese economice. Cu toate că înainte de război relațiile ei economice cu România fuseseră restrânse, investițiile financiare din domeniul petrolului, erau considerabile. Marea Britanie spera să-și reia relațiile financiare cu România, și, fiind cea mai mare putere industrială din Europa, voia să-și dezvolte exporturile către București.

Interesele Statelor Unite în România erau mai slab conturate comparativ cu cele ale Marii Britanii. Washingtonul vroia ca România să fie independentă din punct de vedere politic și să aibă un guvern ales de popor. Strict economic, America avea prea puține interese în România, cu excepția unor investiții petroliere. America susținea, totuși, o politică „deschisă", pentru a putea profita de pe urma puterii ei economice. Dar, așa cum s-a afirmat, SUA, în frunte cu noul președinte, nu vroiau să riște ajungerea la un acord în privința Poloniei și a înființării Națiunilor Unite din cauza unor discuții contradictorii vizând România și Bulgaria.[381] Truman a adoptat, însă, prin refuzul de a recunoaște din punct de vedere diplomatic guvernele acestor țări, o poziție fără compromis. Președintele spera să soluționeze divergențele de opinie la Conferința de la Potsdam.

---

[381] U. Burger, *op. cit*, p. 35.

Acestea fiind datele de pe agendă, în desfășurarea Conferinței se pot identifica mai multe seturi de probleme discutate cu privire la România. În primul rând, Aliații trebuiau să recunoască guvernele României, Bulgariei și Ungariei. Păreau să existe trei posibilități: prima, acceptarea propunerii lui Stalin de recunoaștere imediată; a doua, aderarea la propunerea britanică de încheiere imediată a tratatelor de pace cu guvernele existente, ceea ce însemna, implicit, recunoașterea lor; a treia, reorganizarea guvernelor aflate la putere, prin alegeri libere, ca o condiție a instituirii relațiilor diplomatice și ulterior, a păcii.

Departamentul de Stat a scos din discuție prima alternativă. Cât despre a doua, Washingtonul nu împărtășea părerea Londrei, care credea că printr-un tratat de pace se putea pune capăt dominației sovietice. Dimpotrivă, semnarea Tratatelor de Pace nu ar fi făcut decât să dea legitimitate guvernelor aflate la putere. Prin urmare, Departamentul de Stat a recomandat a treia alternativă, care era în spiritul „Cartei Atlantice" și al „Declarației de la Ialta privind Europa Eliberată". Nu se recunoștea nici un guvern până nu se desfășurau consultații tripartite, în vederea asigurării unor alegeri libere și democratice.

Al doilea domeniu de interes era cel economic. Reprezentanții americani de la București doreau ca Aliații să stabilească, în dolari, valoarea totală a obligațiilor României față de Moscova, așa cum erau ele prevăzute în Articolul 10 din Armistițiu. România era obligată să suporte cheltuielile de întreținere pentru toate trupele sovietice de pe teritoriul românesc. În primele zece luni ale Armistițiului, România plătise, deja, aproximativ 800 miliarde de lei. Din Articolul 10 sovieticii deduceau că Bucureștiul trebuie să suporte cheltuielile impuse de retragerea Armatei Roșii către patrie, prin România. Ca urmare, datoriile Bucureștiului față de Moscova, conform Articolului 10, aveau să depășească în curând valoarea totală a despăgubirilor, estimată, prin Articolul 11 din Armistițiu, la 1.200 miliarde de lei. Pentru a înrăutăți și mai mult situația, Moscova nu fixase încă, data retragerii trupelor sovietice din România. Cu toate că era o problemă presantă pentru delegația americană din România, Washingtonul a hotărât să nu o pună în discuție la Potsdam. Departamentul de Stat era mult mai preocupat de încheierea unui acord cu sovieticii privind stabilirea reparațiilor decât de protejarea Bucureștiului împotriva altor plăți către Moscova.

Departamentul de Stat dorea să se facă o diferențiere clară între bunurile considerate „captură de război” ce aparțineau de drept Uniunii Sovietice, și proprietatea americană, care nu putea fi confiscată fără compensații.

În privința Transilvaniei, conform principiului wilsonian al autodeterminării, Departamentul de Stat susținea refacerea frontierei româno-ungare, astfel încât, teritoriile cu populație predominat maghiară să revină Ungariei. Armistițiul prevăzuse că această graniță urmează să fie confirmată la Conferința de pace.

Britanicii erau dispuși să încheie Tratatele de Pace cu România și cu celelalte țări balcanice, în ideea că prin astfel de tratate puteau limita influența sovietică. Statele Unite nu impărtășeau acest punct de vedere. Dimpotrivă, nu aveau nici un motiv să presupună că Tratatele de Pace ar fi fost o soluție. Armistițiul asigura, totuși, prezența anglo-americană și o oarecare influență asupra Comisiei Aliate de Control, atât prin membrii din Comisie, cât și prin reprezentanții politici prezenți în teritoriile respective. Pe de altă parte, Armistițiul nu reprezenta o soluție pe termen lung. Washingtonul dorea ca odată cu instituirea noului guvern reprezentativ să se pună capăt perioadei de Armistițiu și să înceapă tratativele de pace. Guvernul american recunoștea greutățile cauzate României de condițiile Armistițiului, însă nu era dispus să renunțe la influența, deși redusă asupra acesteia, înlocuind Armistițiul cu guvernul în exercițiu controlat de sovietici.

Retragerea trupelor sovietice din România urma să fie soluționată doar la încheierea păcii.

Ultima chestiune dezbătută era necesitatea restructurării Comisiei Aliate de Control, astfel încât Cele Trei Puteri să fie implicate în mod real în luarea deciziilor. Anticipând dorința occidentalilor de a aborda această problemă, Moscova a anunțat o revizuire a operațiilor administrative ale Comisiilor de Control ale Aliaților. Relativ la Comisia de Control Maghiară, sovieticii au hotărât ca reprezentanții Celor Trei Puteri să trimită directive autorităților ungare numai după obținerea „acordului” reprezentanților britanici și americani. Patru zile mai târziu, pe 16 iulie, vicepreședintele Comisiei Aliate de Control din România, generalul Susaikov, a anunțat modificări similare. Comisia avea să se întrunească în mod regulat, la cel puțin 10 zile și să emită directive către

autoritățile românești, în urma unor „discuții” tripartite. Sovieticii au garantat dreptul reprezentanților americani și britanici de a călători liber prin țară, cu condiția informării din timp a Comisiei cu privire la data și destinația deplasării. Britanicii și americanii aveau dreptul de a hotărî mărimea și structura delegațiilor lor. Noua directivă părea promițătoare. Aliații au primit rezoluția cu bucurie și, cu excepția generalului Schuyler, majoritatea delegaților americani au acceptat oferta ca pe o îmbunătățire reală. Comunicatul final nu includea, însă, clauza sovietică inițială privind „întrunirile regulate și frecvente” ale reprezentanților aliaților. Molotov comentase atât de mult pe tema ambiguității cuvintelor „regulate” și „frecvente” încât Byrnes și Ernest Bevin, omologul său britanic, au acceptat, în cele din urmă, înlăturarea acestei clauze, în ultima zi a Conferinței.

În cadrul Conferinței miniștrilor de externe desfășurată la Londra în perioada 11 septembrie – 3 octombrie 1945, la care au participat reprezentanții SUA, Marii Britanii, Uniunii Sovietice, Chinei și Franței, s-a adâncit conflictul între SUA și URSS cu privire la Europa de Est, Stalin dorind conduceri prietenoase la granițele sale, în vreme ce Statele Unite doreau guverne reprezentative. Speranța SUA de a ajunge la un acord cu partea sovietică privind problemele în dispută s-a destrămat deoarece reprezentanții Marilor Puteri nu au reușit să cadă de acord asupra unui comunicat comun.

Miniștrii de externe prezenți – J. Wellington Koo (China), Henri Bidault (Franța), Ernest Bevin (Marea Britanie), James Byrnes (Statele Unite), și V. M. Molotov (Uniunea Sovietică) au convenit ca toți cinci să participe la discuții, dar deciziile să fie luate în fiecare caz de statele care au semnat armistițiile, respectiv: Statele Unite, Marea Britanie, Franța și Uniunea Sovietică pentru Italia; Marea Britanie, Statele Unite și Uniunea Sovietică pentru cele trei state balcanice, Marea Britanie și Uniunea Sovietică pentru Finlanda. [382]

[382] A. C. Leiss, R. Dennettt, *European Peace Treaties After World War Two, Negotiations and Texts of Treaties with Italy, Bulgaria, Hungary, Romania and Finland*, supplementary to Documents on American Foreign Relations, VIII, 1945–1946, and IX, 1947: World Peace Foundation, p. 88.

Decizia luată în prima zi a Conferinței privind participarea la discuții a reprezentanților tuturor celor cinci puteri nu respecta înțelegerea de la Potsdam. Guvernul american era de părere că restricția impusă atunci avea în vedere doar dreptul de vot, nu și participarea la discuții, în contradicție cu interpretarea britanică și sovietică.

Unul dintre obiectivele principale ale miniștrilor de externe era pregătirea directivelor pentru delegații lor care să realizeze proiectele de tratate de pace. Discuțiile au dezvăluit țelurile expansioniste sovietice și un element procedural ce va deveni familiar, acela de a conexa chestiuni separate în scopul de a obține satisfacție pe chestiuni de interes major pentru guvernul sovietic. De exemplu, Molotov a refuzat să discute orice chestiune din tratatul cu Italia până când nu a fost ascultat în problema mandatului coloniilor italiene, în principal Tripolitania. Când s-a ajuns la discutarea tratatelor cu sateliții au avut loc cele mai înverșunate schimburi de opinii, în special în cazul României și al Bulgariei. Molotov a cerut puterilor vestice să recunoască guvernele marionetă din aceste state și a refuzat să ia în considerare orice propunere de aplicare a Declarației de la Ialta privind Europa Eliberată. Indiferent dacă motivul l-a constituit sau nu teama pentru securitatea sa viitoare, Uniunea Sovietică era hotărâtă să mențină guverne în întregime subordonate Moscovei în România, Ungaria și Bulgaria.[383]

Întrunirea a decurs încet datorită insistențelor Franței de a discuta controlul asupra Germaniei și dorinței Uniunii Sovietice de a rezolva problema reparațiilor germane, mecanismului de control în Japonia și recunoașterea de către anglo-americani a guvernelor din Europa de Est. Negocierile s-au oprit în 22 septembrie când Uniunea Sovietică a anunțat că decizia din 11 septembrie este ilegală și încalcă acordul de la Potsdam. Molotov a afirmat că Franța și China nu au dreptul să participe la discutarea tratatelor cu țările balcanice și cu Finlanda iar China nici la cel cu Italia.

Secretarul de Stat american a propus, având în prealabil acordul Franței, Chinei și al Marii Britanii, înaintarea proiectelor de tratat unei Conferințe de pace care să includă pe cei cinci membrii permanenți ai Consiliului de Securitate ONU alături de toți membrii europeni ai

[383] R. Opie, *op. cit*, p. 77.

Națiunilor Unite și de toți cei non-europeni, care au participat cu contingente militare substanțiale în lupta împotriva Axei, dar Uniunea Sovietică a respins această propunere.

O a treia încercare a Secretarului de Stat de a preveni întreruperea procedurii de pregătire a tratatelor viza propunerea ca, după discutarea pe larg a textelor la Conferința de pace aprobarea finală a acestora să se facă de către acele state participante care au fost în război cu statul în cauză; și acest plan a fost respins de Molotov.

Consiliul a mai avut cinci ședințe dedicate în întregime chestiunilor de procedură iar apoi și-a încetat lucrările, fără a ajunge la vreun rezultat, pentru că Uniunea Sovietică a refuzat să semneze orice protocol care conținea vreo mențiune despre deciziile din 11 septembrie.

John Foster Dulles, membru al delegației americane, scria: „scopul evident și subînțeles era să se dovedească faptul că Uniunea Sovietică poate și dorește să întrerupă orice procedură care nu duce la rezultate satisfăcătoare pentru ea…noi nu negociem pacea cu Italia sau cu România sau cu Germania, ci cu Uniunea Sovietică, Marea Britanie, Franța și celelalte Națiuni Unite”, frază revelatoare pentru natura relațiilor dintre Aliați.[384]

Întors la Washington, Byrnes și consilierii săi au convenit că intransigența sovieticilor avea ca și cauză refuzul Statelor Unite de a recunoaște cele două guverne balcanice. În consecință, Mark Ethridge, redactorul „Courier Journal” din Louisville a fost trimis în Bulgaria și România pentru a analiza situația reală. În același timp, ambasadorul Harriman a fost trimis să discute cu Stalin pentru a încerca să aplaneze neînțelegerile. Curând a devenit evident faptul că principala nemulțumire a sovieticilor era legată de excluderea lor de la controlul asupra Japoniei. [385]

Misiunea Ethridge a reprezentat o ultimă încercare, nesigură, de a construi o nouă bază pentru discuții. Mark Ethridge, editorul liberal de la Louisville „Courier-Journal” primește misiunea de a verifica dacă guvernele de la București și Sofia sunt reprezentative în spiritul Ialta și dacă popoarele își pot exprima opinia politică prin alegeri libere.

---

[384] *Ibidem*, p. 76.

[385] *Ibidem*.

Ethridge a purtat discuții între 29 octombrie și 12 noiembrie 1945 în Bulgaria și între 19 și 30 noiembrie 1945 în România. A avut numeroase contacte cu politicienii din toate partidele și cu reprezentanți din sectorul economic, ca și cu funcționari ai armatei sovietice din ambele țări.[386]

Raportul acestuia este înaintat Secretarului de Stat al SUA, Byrnes, la 7 decembrie 1945, cu titlul „Memorandum privind politica sovietică în România și Bulgaria". Se precizează că Frontul Patriotic și FND nu sunt guverne de coaliție, că acestea sunt dominate de comuniști care reprezintă o minoritate în ambele țări. În final se precizează că intențiile sovietice vizează stabilirea unei zone de securitate axată pe Bulgaria, Iugoslavia, Cehoslovacia și Polonia; dar poziția puternică pe care guvernul sovietic o vizează în Bulgaria și România va fi folosită ca un mijloc de exercitare de presiuni asupra Greciei, Turciei și asupra Strâmtorilor, și ar putea fi transformată, fără mari eforturi, într-o trambulină pentru o agresiune în regiunea de Est.

Trebuie să menționăm că pe plan intern această misiune era urmărită cu un interes deosebit. PNL și PNȚ au adresat un memoriu reprezentanților CASC la 22 septembrie. Ei au cerut ca România să fie reprezentată, atunci când se vor discuta problemele ei, conform cu acordul de la Potsdam, de un guvern reprezentativ. În opinia semnatarilor, guvernul Groza nu era reprezentativ, fiind respins de marea majoritate a opiniei publice. În plus, acesta s-a situat singur în ilegalitate când a refuzat cererea Regelui de a demisiona. Românii considerau că Cei Trei sunt obligați, conform prevederilor de la Ialta, să-i ajute să-și formeze un guvern reprezentativ. În opinia lor era nedrept ca prevederile Convenției de Armistițiu să stea la baza semnării Tratatului de Pace.

Memoriul omitea faptul că România a fost trei ani aliata Germaniei, că participase la războiul împotriva URSS-ului pe care il pierduse, că învingători erau, de fapt, sovieticii, care urmăreau să-i facă pe învinși să plătească din plin.[387]

---

386 U. Burger, *op. cit*., p. 67.

387 D. Giurescu, *Guvernarea Nicolae Rădescu*, All, București, 1999, p. 76.

Majoritatea opiniei publice din România era dezamăgită și se temea că rușii vor intensifica politica de comunizare. O minoritate, reprezentată de Iuliu Maniu, era de părere că deși nu s-a obținut ceva, nici nu s-a pierdut, și nici nu se va pierde „atâta vreme cât America și Anglia își mențin punctul lor de vedere".[388] Guvernul a interpretat rezultatele misiunii în favoarea sa, din moment ce nu s-a luat o hotărâre negativă privind Cabinetul Groza.

La sfârșitul lui noiembrie Byrnes sugerează miniștrilor de externe o întâlnire la Moscova pentru consultări. Între 16–26 decembrie 1945, Conferința de la Moscova tratează aspecte precum controlul asupra Japoniei, recunoașterea guvernelor din statele balcanice, controlul energiei atomice și procedura încheierii tratatelor. Secretarul american reiterează ideea unei Conferințe de pace propunând o modificare: pregătirea proiectelor finale să fie realizată de către statele care au semnat armistițiul în fiecare caz în parte. Sovieticii acceptă ideea unei Conferințe de pace dar propun ca numai statele care au purtat efectiv război împotriva fostului inamic în cauză să participe la discutarea tratatului. Singurul progres înregistrat a fost acceptarea ca Statele Unite să-și exprime opinia relativ la tratatul cu Finlanda.

Acceptarea opiniei sovietice, promovată și în cadrul Conferinței de la Londra, conform căreia fiecare tratat urma să fie analizat numai de acele state care au purtat efectiv război împotriva statului înfrânt în cauză ar fi avut ca efect o Conferință de pace separată pentru fiecare tratat, cu un număr de participanți oscilant de la doi pentru Finlanda până la 12 pentru Italia.

Statele Unite au înaintat o listă cu 21 de state îndreptățite să participe la Conferința de pace ale căror pretenții se bazau pe principiul că „războiul a fost unul singur" și „ca parteneri într-o afacere comună, fiecare dintre Aliați a servit unde a putut mai bine". Era citat ca exemplu cazul Norvegiei: copleșită în primul an de război, navele sale au contribuit fără îndoială la obținerea victoriei, cu prețul unei treimi din flota comercială pierdută în luptă.

Obstrucțiile sovietice au continuat, dar tactica a fost schimbată. Lista propusă nu a mai fost contestată dar s-a trecut la un atac pe

[388] *Ibidem, loc. cit.*

componente, începându-se cu India, căreia i se reproșa că nu era un stat independent, că nu avea un minister de externe propriu, iar participarea acesteia la Conferință crea un precedent pentru Republicile Sovietice Baltice Lituania, Letonia și Estonia.[389]

La replica americanilor că vor adăuga alte cinci state federate pe listă, sovieticii și-au retras toate obiecțiile și au fost de acord ca, după alcătuirea proiectelor, Conferința să aibă loc la Paris înainte de 1 mai. S-a convenit ca Franța și China să fie informate despre această decizie și să fie invitate să subscrie la ea.

După ce a primit asigurări că deciziile de la Moscova nu afectează înțelegerile anterioare legate de pregătirea Tratatului cu Germania, că și alte state aliate în afară de cele invitate la Conferință vor avea posibilitatea să-și prezinte punctele de vedere, că foștii inamici vor fi ascultați, că o discuție largă și serioasă a proiectelor de tratat va avea loc la Conferință și Consiliul Miniștrilor de Externe va lua în considerare recomandările acesteia, Franța a acceptat decizia de la Moscova. China și-a exprimat anterior acordul fără vreun comentariu.[390]

Așadar, la propunerea lui Molotov, Franța și China au fost înlăturate de la discutarea proiectelor tratatelor de pace cu România, Bulgaria, Ungaria și Finlanda. Deoarece oamenii politici din SUA și Marea Britanie schițau unele gesturi de protest față de evoluția situației din România, s-a hotărât ca o delegație mixtă: Vîsinski (URSS), Averell Harriman (SUA), și Sir Archibald Clark-Kerr (Marea Britanie), să viziteze țara noastră, să constate și să ia măsuri pentru aplanarea neînțelegerilor. Comisia tripartită a venit la București la 31 decembrie 1945. Încercarea suveranului român de a obține „neutralizarea" Ministerului de Interne a fost respinsă pe loc de reprezentantul sovietic, fără ca cei doi reprezentanți occidentali să fi sprijinit în vreun fel cererea legitimă a Regelui. După discuții privind candidaturile lui Ion Mihalache și Bebe Brătianu, ambii respinși de guvern și de Vîsinski sub pretextul că primul ar fi fost voluntar pe frontul de est iar al doilea unul din organizatorii manifestației din 8 noiembrie 1945, s-a decis, în final, să fie admiși Emil Hațieganu (PNȚ) și Mihai Romniceanu (PNL). Ei

[389] R. Opie, *op. cit.*, p. 82.
[390] A. C. Leiss, *op. cit*, p. 13 și urm.

urmau să joace roluri de simpli figuranți. Realitatea au înțeles-o foarte bine membrii misiunii SUA la București, care au vrut să demisioneze în bloc în semn de protest față de politica țării lor în problema românescă.[391]

La 6 ianuarie 1946 Regele semna decretul privind intrarea celor doi în guvern, iar la 5 februarie guvernele SUA și Marii Britanii recunoșteau guvernul Petru Groza.

Opiniile istoriografiei românești în legătură cu această Conferință sunt în sensul că rezultatele înregistrate au oferit diplomației americane o ieșire onorabilă. În fapt, se întărea poziția sovietică în România, era confirmat guvernul instalat de Vîșinski la 6 martie 1945, dominat și controlat de PCdR și menit să pună în aplicare sovietizarea țării.[392]

În același sens s-au exprimat și alți istorici: s-a căutat o soluție care să dea satisfacție Celor Trei Mari; a fost un câștig real pentru URSS, a însemnat salvarea „feței" pentru SUA și Marea Britanie. Conferința a scos în evidență dezacordul dintre Marile Puteri și „voința de a aranja lucrurile".[393]

În literatura de specialitate din Vest este unanimă părerea că rezultatele Conferinței de la Moscova în privința situației din România au însemnat o capitulare a puterilor occidentale în fața URSS. Compromisul nu a slăbit în nici un caz poziția FND și nici influența politică decisivă a Comisiei Aliate de Control, aflată de fapt sub conducerea Armatei Roșii. Prin recunoașterea guvernului Groza, SUA au dat definitiv din mână cel mai important mijloc de presiune diplomatic.

În finalul Conferinței de la Moscova s-a decis ca proiectele de tratat elaborate de Consiliul Miniștrilor de Externe pe baza formulei 4–3–2 să fie înaintate unei conferințe alcătuită din cei cinci membrii ai Consiliului și alte 16 Națiuni Aliate care au luptat în Europa cu forțe numeroase. Conferința urma să aibă loc la Paris nu mai târziu de 1 mai 1946 pentru a discuta proiectele de tratat și pentru a face recomandări. Ulterior Consiliul trebuia să stabilească textul final al tratatelor și să le înainteze celorlalți învingători și statelor foste inamice.

La insistența guvernelor vestice s-a permis ca statele foste inamice să aibă posibilitatea să discute tratatele și să-și prezinte opiniile.

---

[391] Fl. Constantiniu, *op. cit*, p. 32.

[392] D. Giurescu, *Guvernarea Nicolae Rădescu*, București, 1996, p. 89.

[393] N. Ciachir, *op. cit.*, p. 343.

În special Franța vroia să evite orice aparență de constrângere, după experiența Primului Război Mondial.[394]

Consiliul Miniștrilor de Externe au început deliberările la Londra în ianuarie 1946.

La întrunirea CME de la Londra, din 18 ianuarie 1946, reprezentantul Chinei nu a participat. Nu s-a înregistrat nici un progres și s-a propus o altă întâlnire la Paris.

În cadrul întrunirilor **Consiliului Miniștrilor de Externe de la Paris**, Statele Unite au propus să se pregătească un tratat cu Austria și Byrnes a înaintat un proiect către Consiliul Miniștrilor de Externe în aprilie „pentru restabilirea unei Austrii independente și democrate", dar Molotov nu a acceptat să îl discute. Americanii nu au insistat și astfel s-a pierdut această oportunitate. Când Consiliul a decis restaurarea suveranității Italiei după încheierea păcii și retragerea trupelor aliate, Molotov a fost de acord, cu reticențe, să retragă trupele din Bulgaria.

Au fost luate în discuție disputele de frontieră din afara zonei sovietice, cum ar fi controversa dintre Italia și Iugoslavia. Ambele țări doreau să obțină portul Trieste și guvernele lor și-au susținut cauza de patru ori în cadrul Consiliului. În vreme ce Italiei i s-a permis să-și prezinte poziția verbal, cererile similare ale celorlalte state inamice au fost respinse.

În cele din urmă s-a ajuns la un acord în privința majorității articolelor. Delegația sovietică a insistat să nu se convoace Conferința păcii decât după rezolvarea tuturor controverselor, însă SUA au argumentat că la Potsdam și Moscova s-a cerut Consiliului să pregătească proiectele de tratat și să le înainteze Conferinței Națiunilor Aliate, fără definitivarea textelor. După ce s-a decis asupra plății reparațiilor de către Italia pentru URSS, aceasta a acceptat data de 29 iulie pentru deschiderea Conferinței. Este un alt exemplu de renunțare la o obiecție procedurală de îndată ce se obținea o concesie. Rămâneau 26 de puncte asupra cărora nu s-a căzut de acord. Delegația sovietică s-a opus trimiterii invitațiilor înainte de acceptarea de către Consiliu a proiectului său cu privire la procedura Conferinței. Byrnes a afirmat în repetate

[394] S. Kertesz, *op. cit.*, p. 13.

rânduri că nu se pot impune reguli de procedură unei adunări de state suverane. Molotov a insistat ca recomandările Conferinței să se dea cu o majoritate de două treimi. În final s-a ajuns la un compromis. Proiectul regulilor de procedură inclus în invitații sugera luarea deciziilor cu un vot majoritar de două treimi. Byrnes a subliniat faptul că regulile de procedură nu reprezentau un acord comparabil cu cel privitor la clauzele tratatelor, distincție esențială, deoarece miniștri de externe au hotărât să susțină în cadrul Conferinței clauzele tratatelor pe care le-au votat în Consiliu. Sovieticii au fost convinși că singura atribuție importantă a Conferinței de la Paris era aprobarea promptă a deciziilor Consiliului.

Prima parte a sesiunii Consiliului s-a încheiat la 16 mai, urmând să se reia la 15 iunie. În perioada suspendării, Byrnes a anunțat că dacă nu se va ține Conferința de pace în vara respectivă Statele Unite vor cere Adunării Generale ONU „să facă recomandări cu privire la încheierea păcii”. Uniunea Sovietică a denunțat prompt această propunere și după reluarea Consiliului Miniștrilor de Externe s-au înregistrat unele progrese în privința acordului cu privire la clauzele economice ale tratatelor.[395]

După reînceperea sesiunii Consiliului Miniștrilor de Externe la Paris la 15 iunie, sovieticii au declarat că nu sunt de acord cu deschiderea Conferinței înainte de a se discuta problema reparațiilor de război ale Italiei. În final a fost acceptată data de 29 iulie pentru deschiderea Conferinței. Alte patru zile au fost consacrate discuțiilor cu privire la cine ar trebui să trimită invitațiile și să stabilească regulile de procedură. Invitațiile au fost trimise în 9 iulie.

Sovieticii au insistat ca regulile de procedură ale Conferinței să fie stabilite de Consiliul Miniștrilor de Externe, propunere neacceptată de ceilalți. În cele din urmă s-au propus unele reguli de procedură fără forță obligatorie. Byrnes și Bevin au insistat de câteva ori că nu se considera legați de aceste reguli în cadrul Conferinței, dar că vor considera obligatorii și vor susține toate celelalte decizii. Consiliul și-a încheiat lucrările în 12 iulie.

*

* *

[395] A.C. Leiss, *op. cit.*, p. 89.

Succesiunea evenimentelor demonstrează că rezolvarea problemelor fundamentale nu au fost amânate pentru Conferința Păcii. Deciziile luate la Moscova, Teheran și Ialta, înțelegerile de armistițiu și zonele de ocupație militară au conturat Europa postbelică. Generalul Deane, membru al delegației americane la Teheran, nota: „Stalin părea să știe exact ce dorește la Conferință. Faptul era valabil și pentru Churchill, nu însă și pentru Roosevelt. Nu spun asta ca o critică a președintelui, dar aparenta lui nehotărâre era probabil rezultatul politicii noastre externe neclare. Președintele Roosevelt se gândea la cum să câștige războiul, ceilalți se gândeau la pozițiile lor relative atunci când războiul urma să fie câștigat. Stalin dorea forțele anglo-americane în vestul nu în sudul Europei; Churchill credea că poziția noastră postbelică va fi îmbunătățită și interesele britanice mai bine servite dacă anglo-americanii ar participa alături de ruși la ocuparea Balcanilor”.[396]

Trebuie să admitem faptul că unele greșeli fundamentale intervenite în negocierea cu Uniunea Sovietică, care respecta forța militară mai mult decât principiile occidentale, au afectat politica Aliaților din timpul războiului. În cadrul conferințelor s-au încheiat înțelegeri clare privind chestiunile militare, dar problemele politice importante au rămas nerezolvate. De regulă, sovieticii obțineau avantaje imediate și făceau gesturi de acceptare a unor principii vagi. Relațiile dintre Cei Trei Mari și tacticile lor au influențat politica urmată. Faptul că, în unele situații, Roosevelt și Churchill concurau pentru a obține cooperarea lui Stalin nu a fost benefic pentru interesele vestice. Ambii lideri occidentali erau convinși că pot obține mai mult de la Stalin prin contacte personale directe decât prin negocieri tripartite.

Succesul militar spectaculos al Occidentului în ultima etapă a războiului nu a fost utilizat în scopuri politice. Generalul Omar Bradley scrie în Memoriile sale în legătură cu insistența britanică pentru ocuparea Berlinului de către americani, înaintea sovieticilor: „ca soldați, priveam cu naivitate înclinația britanicilor de a complica războiul cu precauții politice și obiective non-militare”.[397]

---

[396] S. Kertesz, *op. cit*, p. 12.
[397] *Ibidem*.

Eșecul de a pune de acord obiectivele politice cu cele militare, viziunea diferită în privința strategiei militare precum și asupra situației mondiale la încheierea ostilităților au influențat considerabil politica Marilor Puteri și atitudinea acestora față de partenerii de alianță dar mai ales față de statele învinse, așa cum rezultă cu evidență din modul de negociere al Convențiilor de Armistițiu analizate deja, precum și din redactarea clauzelor Tratatelor de Pace, pe care le vom analiza în continuare.

Capitolul V

Forumul Păcii, Paris 1946

Când armele tac, se rupe Europa

Negocierea tratatelor de pace cu cei cinci învinși s-a extins de la Conferința Miniștrilor de Externe de la Londra, din 11 septembrie 1945, până la Conferința de la New York, din 12 decembrie 1946. În decursul celor 16 luni de negocieri, discutarea acestor tratate a constituit doar un aspect de primă importanță în planul relațiilor internaționale. Pentru a obține o perspectivă corespunzătoare asupra problemei în discuție este esențial să punctăm principalele evenimente ale anilor 1945–1946.

O serie de evenimente interne au avut un impact direct asupra discuțiilor legate de tratate. Atât în Statele Unite, cât și în Marea Britanie cei care au luat deciziile politice de bază și au participat la dezbateri în cadrul Consiliului Miniștrilor de Externe, erau relativ noi în funcție. Secretarul de Stat James Byrnes a fost numit pe 3 iulie 1945, chiar înaintea Conferinței de la Potsdam, activând sub administrația președintelui Harry Truman, ales și el cu mai puțin de trei luni înainte, după moartea peședintelui Roosevelt. Alegerile din Marea Britanie din iulie 1945 s-au soldat cu victoria Partidului Laburist astfel că noul prim ministru Clement Attlee și ministrul de externe Ernest Bevin au intrat în funcție la mijlocul Conferinței de la Potsdam. În Franța nu s-a format un guvern stabil până în noiembrie 1946, în timpul Conferinței Miniștrilor de

Externe de la New York. Adoptarea unei noi Constituții postbelice și alegerea unui nou guvern au dat naștere unei puternice dezbateri politice care s-a menținut pe toată perioada lunilor de negociere a tratatelor. Astfel, principalii arhitecți ai politicii externe pentru Trei Mari Puteri erau, dacă nu neapărat lipsiți de experiență în diplomație și politică internațională, cel puțin noi în funcție sau nesiguri în privința viitorului lor politic.

Multe din problemele majore ale perioadei imediat postbelice se concentrau în jurul ocupației și controlului fostelor state membre ale Axei.

În Germania, implementarea acordurilor convenite la Ialta și definitivate la Potsdam a întâmpinat multe obstacole. Un exemplu elocvent: eșecul aplicării hotărârii de a considera Germania ca fiind o unitate economică. Faptul se datora, pe de o parte, insistenței franceze de a fi soluționate cu prioritate chestiunile teritoriale și politice, iar pe de altă parte, refuzului sovietic de a-și împărți producția agricolă din zona sa de ocupație cu zonele vestice predominat industrializate. Recunoaș-terea oficială a imposibilității de a aplica aceste hotărâri de bază s-a concretizat în acordul „Bizonia" din 2 decembrie 1946 prin care Marea Britanie și Statele Unite decideau să trateze zonele lor de ocupație ca o unitate economică.

În fapt, pe la mijlocul anului 1946 toate tentativele de exercitare a unui control centralizat asupra Germaniei au fost abandonate. Ultima încercare importantă de a rezolva neînțelegerile a venit, în aprilie 1946, din partea Secretarului de Stat American, Byrnes care, în cadrul primei sesiuni a Consiliului Miniștrilor de Externe de la Paris a înaintat o propunere de dezarmare și demilitarizare a Germaniei pe o perioadă de 25 de ani. Respingerea ei în mod superficial de către sovietici a convins Statele Unite că teama atât de des invocată de sovietici față de o Germanie reunită, reînarmată și agresivă nu era decât o mască pentru dorința lor de a continua să mențină trupe în vestul Europei cât mai mult cu putință.

Problema frontierelor, atât a celor de est cât și a celor de vest a adăugat noi motive de tensiune. În final politica puterilor ocupante s-a schimbat: de la faza acțiunilor punitive și a controlului rigid s-a trecut la o etapă nouă în care se urmărea identificarea, în zonele controlate de sovie-tici, respectiv de anglo-franco-americani a unor potențiali prieteni și aliați.

Ocuparea celorlalte state europene membre ale Axei, cu care urma să se discute Tratatele de Pace, au constituit subiect de controversă.

În Italia participarea sovietică la mecanismul de exercitare a ocupației era pur formal, controlul *de facto* era exercitat de Marea Britanie și Statele Unite. În cele trei state balcanice, Bulgaria, Ungaria și România situația se prezenta exact invers, ocuparea efectivă exercitată de către forțele sovietice și participarea nominală a Vestului în Comisia de Control.

Metodele utilizate de autoritățile sovietice pentru a-și asigura funcționarea unor guverne „prietene” în aceste țări au fost aspru criticate la Washington și la Londra fiind considerate contrare spiritului „Declarației de la Ialta asupra Europei Eliberate” precum și modului în care Aliații înțelegeau să trateze statele înfrânte și eliberate. Numai în Ungaria, unde exista o coaliție provizorie relativ largă, părea că se respectă spiritul hotărârilor din Crimeea. Recunoașterea Ungariei a fost confirmată diplomatic de Statele Unite în 29 septembrie 1945, în urma promisiunii că se vor organiza alegeri libere. Atât în Bulgaria cât și în România controlul guvernului provizoriu era exclusiv în mâinile partidelor comuniste.

La întâlnirea de la Moscova s-a ajuns la o soluție de compromis pentru recunoașterea de către puterile vestice a României și Bulgariei, deși era evident pentru anglo-americani că această recunoaștere nu va duce la organizarea de alegeri libere. Statele Unite au reluat relațiile diplomatice cu România abia în 23 iulie 1947 și au recunoscut Bulgaria la 1 octombrie același an. Finlanda nu prezenta acest gen de probleme deoarece ea nu fusese ocupată și aici au fost organizate alegeri libere. Relațiile diplomatice ale acesteia cu Statele Unite au fost reluate la 21 august 1945.

Disputa asupra viitoarelor reglementări internaționale cu privire la strâmtorile Mării Negre a intensificat conflictul între principalele Puteri Aliate. Propunerea făcută Turciei de către sovietici de a încheia o nouă convenție asupra strâmtorilor care să instituie apărarea combinată a acestora a fost respinsă de Turcia cu încuviințarea Statelor Unite și a Marii Britanii. Statele Unite și-au exprimat intenția de a fi parte în orice convenție viitoare privind controlul acestei zone. Acțiunea sovietică, alături de presiunea rusă în Irak și în Grecia, politica acesteia în anumite

chestiuni legate de Insulele Dodecanese și coloniile italiene, au întărit suspiciunile Washingtonului și ale Londrei cu privire la aspirațiile sovietice în Mediterana și Orientul Apropiat.

În Extremul Orient capitularea bruscă a Japoniei în 14 august 1945 (deși termenii capitulării s-au semnat abia în 2 septembrie) a ridicat probleme urgente pentru care Aliații nu făcuseră planuri oficiale. Ocupația și controlul au revenit exclusiv Statelor Unite, situație care a nemulțumit Marea Britanie, Australia și în special Uniunea Sovietică, acest fapt fiind manifestat prin impasul Consiliului Miniștrilor de Externe de la Londra. Ulterior, la Moscova, s-a convenit asupra creării unei „Comisii pentru Orientul Îndepărtat" și a unui „Consiliu Aliat la Tokyo". Cu toate acestea, autoritatea supremă în Japonia continua să aparțină Statelor Unite.

În Korea mecanismul desemnat să asigure un control centralizat asupra zonelor de ocupație sovietică și americană nu a funcționat și deciziile militare luate la Potsdam prin care Statele Unite acceptau predarea japoneză la sud de paralela 38 iar Uniunea Sovietică pe cea de la nord, s-a transformat în divizarea *de facto* a țării în două administrații separate.

China era atât de afectată de disensiuni interne încât poziția sa de mare putere este discutabilă. Dacă în 1945–1946 acest stat nu constituia o sursă de neînțelegere între Statele Unite și Uniunea Sovietică, ea avea să devină în curând; eforturile americane de a obține statutul de Mare Putere pentru China în cadrul Consiliului Miniștrilor de Externe având un impact direct asupra negocierii tratatelor.

O altă serie de evenimente concurente cu negocierea Tratatelor privea înființarea și funcționarea Organizației Națiunilor Unite. Lucrările pregătitoare deschiderii s-au derulat din 26 iunie 1945, când a fost semnată Carta ONU până la prima sesiune a Adunării Generale, succesiv amânată până la 23 octombrie 1946, din cauza prelungirii neprevăzute a Conferinței de la Paris a celor 21 de națiuni. Adunarea Generală nu și-a încheiat lucrările până la 15 decembrie 1946 astfel că sesiunea de la New York a Consiliului Miniștrilor de Externe s-a suprapus cu programul acesteia.

Aceasta a fost atmosfera în care s-au negociat primele cinci Tratate de Pace – suspiciune și neîncredere, agravată uneori chiar de

modul de desfășurare al discuțiilor, în special de publicitatea care a însoțit dezbaterile. În cadrul Conferinței de la Paris, opinia publică din țările vestice a aflat ceea ce pentru unii diplomați era evident încă din timpul războiului: cooperarea de suprafață dintre Uniunea Sovietică și Occident ascundea de fapt diferența adâncă de metode, scopuri, ambiții și aspirații postbelice. Aceste șaisprezece luni de negocieri coincid cu perioada de trecere treptată de la preocuparea privind refacerea în urma războiului la intensificarea diferendelor internaționale care vor conduce în final la războiul rece.[398]

Desfășurarea Conferinței de Pace

Din atitudinile Aliaților manifestate în cadrul Conferințelor pregătitoare ale Forumului Păcii reiese în mod clar că nu a existat nici un moment intenția de a încheia un acord complet printr-o singură conferință de pace. După cum scria Subsecretarul de Stat american Sumner Welles în 1944: „După acest război o abordare complet diferită pare indispensabilă. Este esențial ca, înainte de terminarea războiului, Națiunile Unite să convină asupra unei perioade de tranziție care să urmeze capitulării statelor inamice”.[399] Această viziune ulterior cunoscută drept doctrina „perioadei de răcire” (*cooling-off period*) avea acordul președintelui Roosevelt care a conexat-o cu principiul „capitulării necondiționate”.

Conferința de la Paris s-a deschis oficial la data de 29 iulie 1946. Australia, Belgia, Bielorusia, Brazilia, Canada, Cehoslovacia, Etiopia, Grecia, India, Olanda, Noua Zeelandă, Norvegia, Polonia, Ucraina, Uniunea Africii de Sud, Iugoslavia și cei cinci membrii ai Consiliului de Securitate: Marea Britanie, Statele Unite, Uniunea Sovietică, Franța și China. Albania, Austria, Cuba, Egipt, Iran, Irak și Mexic au fost invitate să-și exprime punctele de vedere *vis-à-vis* de proiectele tratatelor. Delegațiile celor 21 de națiuni s-au reunit în Palatul Luxemburg. Reprezentarea separată a Bielorusiei și a Ucrainei era în conformitate cu

---

[398] W. Loth, *Dincolo de războiul rece. O istorie a destinderii*, EFES, Cluj- Napoca, 2013, pp. 20–49.
[399] *Apud*, R. Opie, *op. cit*, p. 7.

acordul de la Ialta, când Marea Britanie și Statele Unite au promis să sprijine propunerea de admitere a celor două state ca membre fondatoare ale Națiunilor Unite.[400]

Conform înțelegerilor anterioare, Conferința avea mandatul să dezbată proiectele Tratatelor de Pace cu cei cinci învinși: Bulgaria, Finlanda, Italia, România și Ungaria și să facă „recomandări" Consiliului Miniștrilor de Externe în vederea definitivării Tratatelor. Din acest punct de vedere se remarcă posibilitățile limitate ale Conferinței, deoarece hotărârile luate de Consiliul Miniștrilor de Externe ai Marilor Puteri erau decisive.

Activitatea Forumului Păcii urma să se desfășoare în ședințe plenare și în comisii constituite după un dublu criteriu: pe grup de probleme referitoare la același stat și pe chestiuni separate. Rezoluțiile, adoptate cu majoritate de voturi, aveau să fie supuse adoptării ședinței plenare spre a deveni recomandări pentru Consiliul Miniștrilor de Externe.

În funcție de drepturile pe care le puteau exercita în timpul Conferinței putem împărți statele participante în trei categorii: 1) Marile Puteri reprezentate în Consiliul Miniștrilor de Externe; 2) celelalte 16 state membre ale Națiunilor Unite; 3) țările cu care urmau să fie încheiate tratatele de pace. Drept de vot aveau numai cele 21 de state din primele două categorii.

În primele 12 zile Conferința s-a limitat la discursuri oficiale și o lungă dezbatere asupra regulilor de procedură. În întâlnirile anterioare Byrnes și Bevin căzuseră de acord cu Molotov ca recomandările pe care Conferința și le va însuși să fie votate cu o majoritate de cel puțin 2/3. La deschiderea Conferinței delegația britanică, sprijinită de cea americană și de alte delegații au propus să se adopte chiar și propunerile care întruneau o majoritate simplă, adică jumătate plus unu. Secretarul delegației americane, John C. Campbel, scria că regulile de procedură propuse reduceau posibilitățile țărilor mici ca și capacitatea Conferinței de a contribui la aranjamentul de pace.[401]

Discuțiile au fost aprinse atât în ședința plenară cât și în Comisiile de procedură. Uniunea Sovietică i-a acuzat pe anglo-americani

[400] S. Kertesz, *op. cit*, p. 25.
[401] D. Danielopol, *op. cit*, p. 14.

că își încalcă obligația de a susține deciziile Consiliului. Ambele state vestice au respins acuzația reamintind că au specificat foarte clar și în repetate rânduri că nu se consideră obligați de a respecta deciziile Consiliului Miniștrilor de Externe privind procedura. Delegația sovietică a anunțat că la viitoarea întrunire a Consiliului guvernul său nu va lua în considerare nici o recomandare adoptată cu majoritate simplă. La rândul său, Byrnes a cerut guvernului american să sprijine orice recomandare adoptată cu 2/3, indiferent care ar fi fost poziția inițială asupra chestiunii respective.

Conferința a adoptat o moțiune aparținând Iugoslaviei: dacă unul dintre Aliați, având frontieră comună cu statul al cărui tratat era în discuție înainta o propunere ce nu întrunea nici majoritatea simplă, respectivul Aliat avea posibilitatea să susțină propunerea direct în fața Consiliului Miniștrilor de Externe.

La 9 august, după mai mult de o săptămână de discuții și peste șapte ore de dezbateri în ședința plenară, Conferința a adoptat o moțiune a Marii Britanii care propunea ca rezoluțiile ce întruneau un vot majoritar precum și cele adoptate cu 2/3 să fie considerate de Consiliul Miniștrilor de Externe drept recomandări ale Conferinței. Procedura a fost votată cu 15 la 6, Franța s-a abținut, iar blocul sovietic s-a aflat în opoziție. Exprimarea voturilor a dezvăluit divizarea Conferinței în două blocuri și a oferit explicația importanței atribuită de Uniunea Sovietică regulii votului majorității calificate. Având doar 6 din 21 de voturi pe care puteau să conteze cu certitudine, sovieticii nu puteau spera să obțină o majoritate în sprijinul propriilor propuneri și împotriva celor ale adversarilor, în timp ce regula majorității de 2/3 le oferea posibilitatea exercitării controlului minorității.

Votul a evidențiat tendința Franței de a adopta un rol neutru, de mediator. Deși a fost de partea Vesticilor în multe chestiuni importante, tendința sa de mediere era rezultatul natural, atât al poziției sale geografice, cât și desemnării unui număr important de membrii ai partidului comunist în cadrul guvernului francez. Mai mult, Franța era gazda oficială a Conferinței. Indiferent de explicație, Franța a manifestat această tendință și a avut succes în anumite cazuri, ca de exemplu, în problema extrem de controversată a regiunii Trieste.

La deschiderea lucrărilor s-au luat spre analiză alte douăzeci și trei de articole pe lângă cele adoptate de Consiliul Miniștrilor de Externe

și au fost discutate aproximativ 300 de amendamente. Chestiunile importante au privit suma totală a reparațiilor, controlul Dunării și dispozițiile cu privire la regiunea Trieste. Nu s-a ajuns la o concluzie în privința reparațiilor, în schimb s-au elaborat principiile pentru stabilirea zonei internaționale a regiunii Trieste.[402]

Au fost înființate douăsprezece Comisii: Comisia de Acreditare compusă din Etiopia (președinte), Australia, Bielorusia, Brazilia, China, Olanda și Cehoslovacia; Comisia de procedură în care erau reprezentate toate statele participante, cu Belgia ca președinte; Comisia Militară alcătuită din toate statele și prezidată de Polonia, Comisia Juridică și de Redactare, prezidată de Canada și incluzând, de asemenea, toate statele; două Comisii Economice pentru Italia, respectiv pentru Balcani și Finlanda și câte cinci Comisii Politice și Teritoriale pentru discutarea fiecărui proiect de tratat. Între 7 și 15 octombrie, Conferința a primit în ședința plenară rapoartele acestor Comisii.[403]

Obiectivul Conferinței a fost limitat, dar în mod excepțional, unii delegați aduceau idei constructive. A fost cazul reprezentantului australian Herbert V. Evatt, care a propus amendamente în scopul de a aduce textul tratatelor cât mai aproape de conceptele de pace și justiție. O primă inițiativă viza înființarea unei Curți Europene a Drepturilor Omului care să-și extindă protecția și asupra minorităților aflate sub jurisdicția unui stat străin. Un alt amendament propunea studierea disputelor teritoriale. Deși erau în conformitate cu modul de gândire american, delegația Statelor Unite le-a respins din cauza hotărârilor luate în cadrul Consiliului Miniștrilor de Externe. Molotov i-a acuzat pe anglo-americani că se află în spatele tuturor amendamentelor cu care el nu era de acord, fiind convins că aceștia controlează statele mici în același mod în care el controla Blocul Slav.

Ideea sovietică de pacificare era simplă: Moscova vroia să transforme Convențiile de Armistițiu în Tratate de Pace. Molotov s-a exprimat expres în acest sens: el considera acordurile de armistițiu drept hotărâri definitive și propunea ca tratatele de pace să le confirme. Atitudinea ne-cooperantă a sovieticilor a iscat crize și a blocat negocierile. Philip E. Mosely, membru al delegației americane, remarca retrospectiv

---

402 R. Opie, *op. cit.*, p. 92.
403 A. C. Leiss, *op. cit*, p. 13.

că „în negocieri de acest fel guvernul cel mai reluctant determină rata maximă de progres”. Un mare avantaj pentru sovietici îl constituia faptul că, exceptând Italia, toate celelalte state foste inamice se aflau în zona lor de influență. În această atmosferă orice concesie, cât de mică, aducea ușurare. Problemele fundamentale au fost evitate și participanții au limitat nivelul discuțiilor. Majoritatea delegațiilor se grăbeau să ajungă la New York, la Adunarea Generală a Națiunilor Unite, care fusese amânată pentru 23 octombrie. Consiliul Miniștrilor de Externe a decis data de 15 octombrie pentru închiderea Conferinței. Într-o întâlnire particulară Byrnes și Molotov au căzut de acord asupra unei proceduri simplificate pentru următoarea ședință plenară. În eventualitatea că nu erau soluționate toate problemele de pe agendă, Secretarul de Stat propunea prelungirea Conferinței cu câteva zile, dar Molotov a respins categoric o astfel de posibilitate, susținând că se impune „să se asigure că lucrările Conferinței se vor încheia până în 15 octombrie”, ceea ce s-a și întâmplat.

Comisia Teritorială și Politică pentru Bulgaria a avut doar șaisprezece ședințe. Prezidată de Bielorusia, era compusă din Statele Unite (Jefferson Caffery și Cavendish Cannon), Australia, Franța, Marea Britanie, Grecia, India, Noua Zeelandă, Cehoslovacia, Ucraina, Uniunea Africa de Sud și Iugoslavia. Comisia Politică și Teritorială pentru Ungaria avea aceeași compoziție, cu excepția Greciei care era înlocuită de Canada. Prezidată de Iugoslavia, ea a avut douăzeci de ședințe. În cazul României, dintre participanții menționați lipsește Iugoslavia. Președinția a fost asigurată, pe parcursul celor douăsprezece întruniri, de către Ucraina, din partea Statelor Unite fiind prezenți W. Averell Harriman și Edgar Page Jr.

Comisia Economică pentru Balcani și Finlanda compusă din Statele Unite (senatorul Vandenberg, Willard Thorp și J. J. Reinstein), Australia, Bielorusia, Canada, Franța, Marea Britanie, Grecia, India, Noua Zeelandă, Cehoslovacia, Ucraina, Uniunea Sovietică, Africa de Sud și Iugoslavia a dedicat treizeci și opt de ședințe Tratatului cu România, patru celui cu Bulgaria și trei pentru Ungaria. Președinția a fost asigurată de Cehoslovacia.

Comisia Militară a discutat tratatul cu România în trei ședințe, la fel cel cu Ungaria, și în nouă ședințe pe cel cu Bulgaria.

Fiecare din cele trei guverne balcanice au înaintat memorii scrise iar miniștri de externe Gh. Tătărăscu (România), Kulichev (Bulgaria) și Gyöngyösi (Ungaria) au făcut declarații orale. Două ședințe plenare în 10 și 11 octombrie 1946 au fost dedicate dezbaterilor generale și votului final al Tratatului cu România. În 12 octombrie s-a definitivat Tratatul cu Bulgaria, iar cel cu Ungaria s-a finalizat în urma ședințelor plenare din 12 și 14 octombrie.

Tratamentul aplicat delegațiilor statelor învinse a fost diferit în 1946 față de cel din Primul Război Mondial. În 1919 Germania și mai târziu celelalte delegații ale statelor foste inamice au fost invitate la Paris pentru a primi Tratatele de Pace completate de puterile învingătoare. Li s-a permis să înainteze o adresă oficială și să remită observații scrise. Pe timpul cât au stat în Paris au fost limitați la cartierele generale, care se aflau sub control militar. Contactul cu exteriorul era posibil numai cu autorizația specială a comandantului militar.

În 1946 cei cinci învinși au avut posibilitatea să-și susțină cauzele în cadrul sesiunilor plenare și ulterior, pe baza unei invitații, în cadrul comisiilor și subcomisiilor. Spre deosebire de situația din 1919–1920, s-au bucurat de libertate de mișcare și au avut posibilitatea de a vizita celelalte delegații participante la conferință și orice altă misiune diplomatică din Paris.[404]

Cu toate acestea, membrii delegațiilor statelor foste inamice aveau posibilitatea să participe la sesiunile conferinței numai dacă erau invitați. Ei nu erau parteneri de negociere, rolul lor era comparabil cu cel al acuzaților în procesele penale. Totuși, membrii misiunilor diplomatice acreditate pe lângă guvernul francez, precum și jurnaliști din aceste state puteau să asiste la toate ședințele plenare și la cele din comisii și subcomisii. Era o metodă fără precedent. Pentru prima dată în istorie toate negocierile aveau loc în fața opiniei publice, însă în anumite situații efectul publicității a fost contraproductiv.

La propunerea Secretarului de Stat american s-a permis accesul presei la toate ședințele comisiilor și la sesiunile plenare. Inițiativa s-a dovedit neinspirată, deoarece majoritatea vorbitorilor au exprimat în fața opiniei publice remarcile propriilor state astfel că unele sesiuni au

[404] S. Kertesz, *op. cit*, p. 29 și urm.

devenit exemple neproductive de diplomație publică. Dacă în cadrul Națiunilor Unite discursurile propagandistice sunt de obicei exerciții retorice nevinovate, Conferința de la Paris trebuia să rezolve chestiuni ce urmau să fie introduse în Tratatele de Pace. Diplomația tăcută facilitează compromisul, însă ea a fost utilizată foarte puțin la Paris, ședințele publice au avut efectul contrar: odată adoptată o poziție oficială, guvernele nu mai puteau face concesii, astfel că ruptura dintre Est și Vest s-a adâncit.

Poziția celor cinci state învinse va fi caracterizată succint în cele ce urmează. Interesele și politica acestora era foarte diferită.

Puterile Aliate au recunoscut Italia drept cobeligerant în octombrie 1943. Ocupată fiind de trupe britanice și americane, s-a bucurat de sprijinul acestora. Cu toate că acordul de pace a afectat mai mult situația populației din statele danubiene, ocupate de trupele sovietice, decât pe cei de la frontiera italo-iugoslavă, totuși zona Trieste a devenit una dintre problemele cele mai disputate, deoarece reprezenta granița între Est și Vest.

Ca aliat al Germaniei, Bulgaria a fost în război cu Marea Britanie și cu Statele Unite, dar a menținut relațiile diplomatice cu Uniunea Sovietică. După ocuparea malurilor românești ale Dunării, Moscova a declarat război Bulgariei la începutul lui septembrie 1944. A urmat o înaintare pașnică a trupelor sovietice pe teritoriul Bulgariei și transferul la Moscova al negocierilor de armistițiu ce se aflau în desfășurare cu anglo-americanii în Egipt. Uniunea Sovietică s-a impus drept actorul principal în chestiunea bulgară. Noul guvern bulgar a declarat război Germaniei și Uniunea Sovietică i-a recunoscut statutul de cobeligerant. În luptele împotriva Germaniei au murit aproximativ 32.000 de oameni. Urmare a acestor evenimente și pe baza puternicului sentiment pro-rus existent în țară, Bulgaria se aștepta la un sprijin deosebit al sovieticilor în cadrul negocierilor de pace. Ambasadorul Bulgariei în Franța „a anunțat" că guvernul său nu va semna Tratatul de Pace decât dacă va primi acces la Marea Egee. Însă această pretenție teritorială nu a fost satisfăcută.

Cazul Finlandei a fost deosebit. La sfârșitul lui noiembrie 1939 trupele sovietice au atacat Finlanda și Kremlinul a instaurat un „guvern democratic" alcătuit din comuniști finlandezi în exil în Uniunea Sovietică. Pe parcursul următoarelor 100 de zile, din Războiul Iernii, lumea a admirat eroica rezistență finlandeză, dar lipsa unui sprijin efectiv în fața

puterii militare copleșitoare a sovieticilor a forțat guvernul finlandez să accepte condițiile de pace impuse de sovietici în martie 1940. Finlanda a cedat mai mult teritoriu decât cel ocupat efectiv în timpul ostilităților. În august 1940 urmând exemplul Suediei, s-a permis trupelor germane să traverseze Finlanda în drum spre Norvegia, astfel că în iunie 1941 nemții erau concentrați în regiunea Lapland. După invadarea Rusiei, forțele aeriene ale acesteia au început bombardarea teritoriului finlandez și cele două state și-au declarat război. Dar Finlanda lupta pentru scopuri naționale și a refuzat să participe la ofensiva împotriva Leningradului sau a liniilor ferate din Murmansk. Armata finlandeză a ocupat Karelia și teritoriile cedate anterior Uniunii Sovietice. În ciuda acestor evenimente, Marea Britanie declară război Finlandei în decembrie 1941. În anii 1943–1944 Finlanda încearcă să iasă din război și duce negocieri complicate cu sovieticii și cu germanii. În cele din urmă a semnat la Moscova o Convenție de Armistițiu care a reconfirmat Tratatul din 1940 cu importante modificări.

La începutul Conferinței finlandezii sperau că își vor putea argumenta poziția în mod hotărât. Prim-ministrul Mauno Pekkala a venit însoțit de trei membrii ai Cabinetului, reprezentanți de frunte ai partidelor politice și un număr mare de experți pregătiți să negocieze orice chestiune legată de proiectul Tratatului de Pace. Întreaga delegație s-a prezentat în fața presei la prima ședință a Comisiei Politice și Teritoriale. În ciuda faptului că era o ședință publică, li s-a cerut să plece, doar jurnaliștilor permițându-li-se accesul. Înțelegând natura Conferinței, majoritatea membrilor delegației s-au întors la Helsinki, cu excepția ministrului de externe Carl Enckell și câțiva delegați ai acestuia.

Finlanda a fost singura țară fostă inamică ne-ocupată pe timpul armistițiului. Poziția sa geografică a fost mai puțin importantă din punctul de vedere sovietic decât statele situate pe drumul spre Europa Centrală sau spre Istanbul. Deși la Paris Marea Britanie și cele cinci țări ale Commonwealth-ului au făcut parte din Comisia Politică și Teritorială pentru Finlanda aceasta a fost o pură formalitate. Tratatul de Pace a fost pregătit de Uniunea Sovietică. „Când l-am vizitat pe trimisul Finlandei în Franța, Johan Helo, acesta mi-a spus că guvernul său va accepta Tratatul de Pace fără prea multă opoziție, implicând faptul că finlandezii nu se aflau în situația de a se opune cererilor sovietice”.[405]

[405] H. Heikilla, *op. cit*, p. 29 și urm.

În ședința plenară a Conferinței, ministrul de externe a afirmat că ideea de bază a politicii externe a țării sale era cooperarea cu Moscova. El a cerut modificarea clauzelor teritoriale ale Tratatului și a făcut o cerere timidă de reducere cu o treime a sumei reparațiilor. Molotov nu vedea nici un motiv de modificare a Tratatului și a subliniat că Finlanda nu s-a aflat sub ocupație, deci nu a trebuit să suporte costuri de întreținere și celelalte inconveniente legate de regimul de ocupație militară.

Secretarul general al delegației Ungariei recunoaște faptul că inconvenientelor de natură tehnică li s-a adăugat o situație politică dificilă. Țara sa apărea pentru a doua oară ca înfrântă în urma unui război mondial. În prima conflagrație, Imperiul german, declarat nedemocratic și imperialist, a fost principalul aliat al Austro-Ungariei. În a doua, Ungaria a fost considerată un partener al lui Hitler iar crimele comise de naziști au fost făcute publice după război. „Am fi vrut să discutăm circumstanțele implicării noastre în război, dar chestiunea nu a putut fi clarificată. Conferința de la Paris discuta proiectele Tratatelor de Pace pregătite de CME. Responsabilitatea și atitudinea din timpul războiului abia au fost menționate. Am înaintat un memorandum cu privire la răspunderea Ungariei, sperând că va fi citit și discutat. Dar probabil că discuția privind responsabilitatea pentru izbucnirea războiului nu era dezirabilă".[406]

Un obiectiv important al delegației ungare era protecția cetățenilor săi din statele vecine. Notele preparatorii propuneau măsuri pentru corectarea situațiilor intolerabile. În acest sens, se avansa ideea unei reorganizări constructive a Europei danubiene. Erau dezaprobate relațiile interstatale antagonice din bazinul Dunării și se insista asupra nevoii de cooperare economică, culturală și reconciliere politică a statelor vecine. Se susținea reorganizarea economică regională, libertatea navigației pe Dunăre și reinstaurarea controlului internațional, înlăturarea naționalismului, autodeterminarea popoarelor și un sistem efectiv de protecție a minorităților naționale. Trimisul sovietic la Budapesta și-a exprimat nemulțumirea față de propunerile Ungariei. Acest lucru era de înțeles. Politica sovietică nu viza reconcilierea națiunilor, ci regula *divide*

[406] *Apud* S. Kertesz, *op. cit*, p. 33.

et impera în țările aflate sub control sovietic. Era evident că Kremlinul avea o politică clară *vis-à-vis* de țările danubiene încă de la începutul ocupației sovietice și diplomația ungară nu putea să o schimbe, indiferent ce ar fi făcut în 1945–1946. Înfrângerea comuniștilor în alegerile din octombrie și noiembrie 1945 a dejucat planurile sovietice și a amânat preluarea puterii de către comuniști cu cel puțin un an, dar în nici un caz nu a trezit simpatia Kremlinului față de Ungaria.

Printre țările danubiene România era foarte încrezătoare deoarece se bucura de sprijinul Uniunii Sovietice. Armata a urmat ordinul Regelui Mihai, când România a schimbat tabăra în august 1944. Noul guvern a declarat război Germaniei și diviziile românești au luptat alături de trupele sovietice. Guvernul lui Petru Groza, instalat sub presiune sovietică la 6 martie 1945 era dominat de comuniști. România a cedat Basarabia Uniunii Sovietice. Toate aceste evenimente au avut desigur influență asupra politicii sovietice în conflictul dintre Ungaria și România.[407]

La 10 septembrie 1946 I. Gh. Maurer a prezentat punctul de vedere al României față de clauzele Tratatului de Pace. Se solicita, în principal, atenuarea prevederilor privind restituirile, reducerea cotelor prevăzute, revendicarea bunurilor românești aflate în străinătate, precum și neobligativitatea aplicării automate a „clauzei națiunii celei mai favorizate". În cererea sa guvernul de la București pornea de la ideea că statul român merită un tratament mai îngăduitor datorită actului de la 23 august 1944, cât și valorii acțiunilor politice și militare care au avut loc ulterior. Erau prevăzute, totodată, normele de predare a bunurilor germane către Uniunea Sovietică, datoriile bănești ale României și ale cetățenilor ei care decurgeau din contracte. Îndeplinirea acestor puncte din proiectul de Tratat era extrem de greu de realizat datorită condițiilor în care se afla România. Delegația Bucureștiului mai cerea o rezolvare echitabilă a situației bunurilor românești aflate în Germania, arătând că i se cuvin reparații și din partea acestei țări. Obiecțiunile României se ridicau împotriva pretențiilor exagerate ale puterilor occidentale pe teritoriul cărora România nu efectuase niciodată operațiuni de război, care cereau compensarea totală a pagubelor pricinuite bunurilor cetățenilor Națiunilor Unite, cât a fost alături de Germania și după aceea.

[407] *Ibidem*, *passim*.

Cât privește maniera de prezentare a observațiilor și a amendamentelor, delegația română s-a orientat numai asupra articolelor sau părților din articole care nu se aflau sub incidența raporturilor româno-sovietice. În expunerea sa din 16 septembrie 1946 Ion Christu explica decizia de a se evita orice manifestare care ar fi putut fi interpretată ca o reclamație privind modul de aplicare al Armistițiului. Delegația sovietică se arăta dispusă să ne sprijine în tot compartimentul politic și teritorial și să reexamineze situația economică a României în urma aplicării Convenției de Armistițiu, ținându-se seama de posibilitățile ei. Trebuie menționat aici că, de la început, toți membrii Comisiei Christu (de tehnicieni) au luat în considerare textele Tratatului și au căutat să formuleze deziderate pentru toate clauzele defavorabile României, fie că ele vizau Uniunea Sovietică sau pe ceilalți Aliați. Faptul că nu toate doleanțele comisiilor de tehnicieni au fost introduse în memorandumul guvernului român nu poate fi interpretat ca o neglijență a acestor comisii. Situația s-a datorat hotărârii delegației guvernului român care, în urma instrucțiunilor primite de la delegația sovietică, a retras din proiectele românești orice doleanță care s-ar fi putut referi la Uniunea Sovietică. Edificatoare în acest sens este mărturia lui D. G. Danielopol, participant la aceste evenimente: „există, pe bună dreptate, o stare de consternare în rândurile noastre, mai cu seamă că delegația noastră acceptase punctul de vedere al comisiei economice ca fiind cel mai favorabil cauzei țării noastre. Acum, un singur cuvânt de la domnul Molotov și totul se prăbușește, iar delegația românească, fără discuții, acceptă punctul de vedere sovietic, ceea ce ne produce o diferență de mai bine de un miliard de dolari. … În plus, ni se cere întreruperea oricărui contact cu reprezentanții altor delegații, afară de cele «amice» (sovietice sau satelite). Delegația sovietică ne promite sprijinul și asupra doleanțelor noastre la articolele din proiectul de Tratat asupra cărora cei patru miniștri de externe au căzut de acord. Aceasta este în special important în ce privește art. 23. Suntem sfătuiți a prezenta doleanțele noastre atât în memoriu, cât și înainte, delegației sovietice spre a fi studiate”.[408]

Pentru a obține o perspectivă asupra lucrărilor Conferinței și activității delegației române facem trimitere la Expunerea ministrului

[408] D. Danielopol, *op. cit.*, p. 34.

Eugen Filotti în cadrul Consiliului de Miniștri, în ședința din 11 decembrie 1946. (Anexa nr. 12)

Se poate concluziona că delegațiile statelor foste inamice au venit la Paris cu o varietate de probleme, aspirații și așteptări. Din cauza intereselor divergente, contactele cu celelalte delegații foste inamice au fost puține. Așa cum am menționat „sateliții" au fost excluși de la ședințele Conferinței cu excepția invitațiilor exprese, și nu au luat parte la viața diplomatică a capitalei franceze.

*
* *

Harold Nicolson, veteran al serviciilor de externe britanice, cu statut de observator la Conferința de Pace de la Paris din 1919, cu o carieră impresionantă în studiul și practica diplomației, scria despre desfășurarea Forumului Păcii din 1946 în felul următor: „Este în spiritul fiecărei conferințe să înceapă ca o broască țestoasă și să se încheie ca un câine de vânătoare. Dar nici o altă conferință la care am participat nu a prezentat o diferență mai mare între felul în care a început și cel în care s-a terminat. În primele șase săptămâni s-a târât cu greu cu viteza de un inch pe oră; în ultimele patru era o luptă aprigă pentru încheiere. Într-o goană frenetică delegații și-au prezentat ultimele discursuri, voturile finale s-au înregistrat într-o grabă indecentă, iar diplomații au fost atât de îngrijorați să «nu rateze Regina» încât la final nu a mai fost timp pentru curtoazie și oficialul rămas bun".[409]

În cadrul Conferinței de la Paris s-a observat o unanimitate de păreri în privința modului de redactare a clauzelor Tratatelor de Pace. Este unanim admis faptul că multe dificultăți intervenite pe parcursul desfășurării Conferinței se datorau deciziei unora dintre Marile Puteri Aliate de a insera, în toate proiectele Tratatelor de Pace, prevederi identice, stereotipe, și de a nu se reveni asupra redactării inițiale decât cu asentimentul unanim al URSS, SUA, Marii Britanii și Franței. Italia, România, Bulgaria, Ungaria și Finlanda erau privite global, nediferențiat, în pofida situației lor economice și politice anterioare diferite, ca și a problemelor cu care aceste state se confruntau în acel moment Astfel, chiar dacă unele delegații recunoșteau justețea cererilor exprimate de

[409] *Apud*, S. Kertesz, *op. cit*, p. 26.

reprezentanții învinșilor, considerau că ele nu puteau fi acceptate, întrucât modificarea proiectului de tratat cu un stat ar fi antrenat o schimbare de text în toate celelalte tratate.[410]

La întoarcerea sa în Statele Unite, Secretarul de Stat a raportat poporului american despre lucrările la care a participat. El era deranjat nu atât de mult de „litera articolelor" discutate cât de tensiunile continue și în creștere dintre Statele Unite și Uniunea Sovietică. „Nu aș fi sincer dacă nu aș mărturisi mirarea mea asupra motivelor pe care delegația sovietică le-a atribuit Statelor Unite la Paris. Nu o singură dată au acuzat Statele Unite că s-au îmbogățit în timpul războiului și că sub masca libertății comerțului și a egalității de șanse pentru toate națiunile, încearcă acum să înrobească Europa din punct de vedere economic".[411]

În planurile de refacere a lumii postbelice a fost probabil o greșală încheierea Tratatelor de Pace cu cele cinci state foste inamice înaintea definitivării păcii cu Austria și înainte de a se ajunge măcar la un acord de principiu în privința Germaniei, acestea reprezentând pe departe chestiunile cele mai dificile. O soluție asupra lor ar fi creat condiții mai bune de negociere pentru cei cinci învinși. Prezumția că încheierea tratatelor cu cei cinci ar facilita un acord cu privire la Germania s-a dovedit o iluzie, pentru că nu lua în considerare natura și scopurile politicii externe sovietice.

Schema de pacificare adoptată la Potsdam a avut drept consecință amânarea unei conferințe de pace majore la „calendele grecești" ceea ce însemna abandonarea politicii de bază a administrației Roosevelt. Pregătirile de pace în cadrul Departamentului de Stat prezumau că ostilitățile vor fi urmate de o mare conferință de pace. Acest plan a fost înlocuit de o abordare parțială, favorabilă obiectivelor sovietice, deoarece prea puține concesii au fost obținute câtă vreme patru din cele cinci state învinse se aflau în sfera de influență sovietică.

Dacă Moscova nu ar fi acceptat în cele din urmă o soluție rezonabilă de pace, puterile occidentale ar fi încheiat o pace separată cu Italia, așa cum au făcut în 1951 cu Japonia, iar secțiunile britanice și americane ale Comisiei Aliate de Control ar fi rămas în țările danubiene

---

[410] D. Danielopol, *op. cit*, p. 12.

[411] R. Opie, *op. cit.*, p. 92.

foste inamice. În acest fel Vestul ar fi menținut o poziție de negociere, pierdută prin încheierea Tratatelor de Pace. În cadrul creat de Conferințele de la Moscova și Potsdam, Vestul era în primul rând interesat de consolidarea poziției internaționale a Italiei. Suveranitatea statelor din orbita sovietică era de mai puțină importanță. Independența Ungariei și a României erau fictive câtă vreme Tratatele de Pace autorizau Uniunea Sovietică să păstreze forțe militare nelimitate pe teritoriile acestora pentru menținerea liniilor de comunicație cu trupele sovietice din Austria.

În perioada dintre Ialta și capitularea Japoniei, Statele Unite erau cea mai mare putere mondială, dar în timpul Conferinței de la Paris din 1946 țările vestice demobilizate aveau puține forțe de ocupație în Europa. La Paris au lăsat impresia că vroiau să pună capăt cât mai repede unei afaceri neplăcute. În ciuda ocupării regiunii danubiene de către sovietici și a prezenței lor în Europa Centrală, atitudinea delegaților occidentali a fost extrem de precaută. Concesiile făcute Moscovei în timpul războiului erau de înțeles. Dar la masa negocierilor de pace, doar rezistența hotărâtă în fața pretențiilor sovietice ar fi putut avea rezultate. Comportamentul Marilor Puteri Occidentale a fost în cel mai bun caz similar vechii politici austriece numită „weiterwursteln", „a o scoate cumva la capăt".[412]

Textul final al celor cinci Tratate de Pace a fost alcătuit la cea de-a treia sesiune a Consiliului Miniștrilor de Externe de la New York, în noiembrie-decembrie 1946. La început atitudinea cordială și cooperantă a lui Molotov părea să arate că e mulțumit. Dar în următoarele săptămâni a continuat să susțină propunerile sovietice și să desconsidere recomandările Conferinței de pace. Într-o discuție particulară cu Byrnes a ridicat problema rezolvării diferendelor. Răspunsul american a fost în sensul că, din moment ce sovieticii au respins practic toate recomandările Conferinței, nu mai rămânea altceva de făcut decât să se admită eșecul. Speriat de perspectiva neîncheierii tratatelor, Molotov și-a schimbat radical politica. A fost o altă demonstrație a faptului că sub presiune, Moscova își modifica poziția inflexibilă. Această bruscă schimbare de atitudine a ridicat problema oportunităților pierdute din

[412] S. Kertesz, *op. cit.*, p. 28.

cauza lipsei de hotărâre a Occidentului. În cele din urmă, până la 12 decembrie, Consiliul a acceptat patruzeci și șapte din cele cincizeci și trei de recomandări adoptate cu o majoritate de 2/3 și 24 din cele patruzeci și una adoptate cu majoritate simplă.

Închiderea sesiunii de la New York a definitivat negocierea tratatelor de pace. Mai rămânea pregătirea traducerilor, a textelor autentice și alte detalii administrative.

La 10 februarie 1947 s-au semnat la Paris Tratatele de Pace cu Italia, Bulgaria, România, Ungaria și Finlanda,[413] ceea ce avut drept consecință legalizarea poziției sovietică în estul Europei, stabilită *de facto* la sfârșitul ostilităților.

Tratatul de Pace.
Instituția Tratatului de Pace

Analiza instituției Tratatului de Pace presupune abordarea unor aspecte precum evoluția istorică, funcțiile îndeplinite de un tratat de pace pe scena relațiilor internaționale, modul de negociere și încheiere, structura și scopul, natura juridică, respectiv conceptul de tratat inegal și chestiunea valabilității tratatelor impuse. Efectele războiului asupra tratatelor și asupra contractelor încheiate între beligeranți sau între aceștia și state terțe înainte și în timpul desfășurării ostilităților vor completa prezentarea strict teoretică a conceptului. Vom încheia această parte cu câteva considerații privind semnificația actuală a Tratatelor de Pace.

„Dicționarul explicativ al limbii române" (1998) definește tratatul ca fiind o înțelegere scrisă încheiată între două sau mai multe state, în vederea determinării, într-un anumit domeniu, a drepturilor și a obligațiilor părților contractante sau în scopul stabilirii unor norme juridice, fiind sinonim cu termenii de acord internațional, convenție internațională. Aceeași sursă identifică „pacea" cu o stare de bună înțelegere între popoare, situație în care nu există conflicte armate sau război între state, respectiv un acord al părților beligerante asupra încetării războiului, tratat de încheiere a unui conflict armat.

[413] A. C. Leiss, *op. cit.*, p. 15.

„Dicționarul terminologic de drept internațional" publicat în 1960 sub patronajul Uniunii Academice Internaționale definea pacea ca fiind „absența războiului":

Starea de pace: situația existentă între două sau mai multe state care nu sunt sau nu mai sunt în război". [414] În mod semnificativ, această definiție evidențiază numai aspectul negativ al termenului. Aspectul pozitiv, restabilirea relațiilor politice, economice, culturale este complet ignorat. Acest concept indică faptul că actualmente pacificarea a devenit o „artă dispărută".

O prezentare relevantă a *evoluției istorice* a instituției juridice a tratatului de pace o găsim la Wilhelm G. Grewe, în studiul despre „Tratate de pace"[415]. Conform acestuia, încheierea unui război prin semnarea unui tratat de pace este una dintre cele mai vechi instituții ale dreptului internațional. De exemplu, Tratatul din 1280 î. Hr., semnat între faraonul Egiptului, Ramses al II-lea și regele hitiților, Hatussilis al II-lea, este semnificativ pentru perioada respectivă, caracterizată printr-un sistem de drept internațional deosebit de eficient. Mai târziu, sistemul politic al Greciei antice impune un tip de tratat de pace în care erau incluși, pe lângă participanții la ostilități, și terții, și în care de regulă se stipula un angajament comun de a sancționa pe cel vinovat de încălcarea păcii.

Mergând mai departe pe pagina de istorie, Grewe se oprește la definiția dată dreptului ginților *(jus gentium)* de către Isidore de Sevilla (cca. 600–636). Acesta menționează pacea ca pe un element al dreptului internațional. În evul mediu pacea era strâns legată de instituțiile juridice ale epocii. Teologia creștină, unind conceptele de pace și justiție, a influențat profund sensul noțiunii de „pace", dar odată cu Reforma a devenit foarte dificil să se accepte conceptul de justiție ca fundament al păcii.

Filosofi precum Spinoza și Hobbes au accentuat ideea de pace ca modalitate de a asigura ordinea internă, așa numita *pax civilis.* Pacea între state era concepută ca o întrerupere a stării de *bellum omnium contra omnes* prin mijlocirea unui tratat. Deși majoritatea susținătorilor clasici ai teoriei juridice naturalist-raționaliste continuau să considere pacea ca fiind relația normală dintre state, ei erau de acord cu Hobbes în a vedea

---

[414] *Dicționar terminologic de drept internațional*, Uniunea Academică Internațională, 1960, p. 435.

[415] W.G.Grewe, *Tratate de pace, Encyclopedia of Public International Law*, nr. 4, *Use of force, War and Neutrality, Peace Treaties*, 1982, pp. 102–110.

pacea drept un produs al unor înțelegeri contractuale. *Status pacis* și *pactum pacis* au devenit identice.

Ulterior, după ce noțiunile de pace și justiție s-au separat, principalul obiectiv al unui tratat de pace era să pună capăt ostilităților și violenței, să soluționeze pretențiile contradictorii prin compromis sau renunțare, și să stabilească o ordine nouă care să asigure stabilitate, securitate și liniște. Totuși pacea a continuat să fie considerată mai mult decât o simplă stare de non-violență, absența ostilităților armate sau o perioadă de non-beligeranță. Funcțiile unui tratat de pace urmăreau aplanarea durabilă a conflictelor și reconcilierea foștilor inamici, iertarea și amnistierea cetățenilor vinovați de acte ostile, violențe, crime, ofense. Relațiile de bună vecinătate și prietenie urmau să fie restabilite.

Majoritatea tratatelor de pace din epoca modernă au încercat să obțină mai mult decât încetarea ostilităților, tendința generală fiind contruirea unei noi ordini politice pe continentul european: Tratatele de pace de la Münster și Osnabrück (Pacea Westfalică) din 1648, Tratatele de Pace de la Utrecht (1713), Aix-la-Chapelle (1748), Viena (1815), Paris (1853–1856) și Versailles (împreună cu cele de la Saint-Germain, Trianon, Neuilly și Lausanne – 1919–1923) au modificat și reînnoit ordinea politică europeană.[416]Ele au fost tratate de pace generale și în majoritatea cazurilor au inclus state care nu au participat la războaiele care le-au precedat, dar care erau indispensabile pentru stabilirea unui sistem politic funcționabil. Semnificativ era faptul că aceste tratate de pace generale conțineau principii și reguli considerate esențiale pentru stabilitatea și viabilitatea noii ordini politice, cum ar fi egalitatea în fața legii, a credincioșilor protestanți și catolici, sau principiul *cuius regio eius religio* conexat cu dreptul de emigrare (Pacea Westfalică), ce au pus capăt războaielor religioase.

Un alt principiu consacrat în tratatele moderne este cel al echilibrului de putere, menționat expres în Tratatul de Pace de la Utrecht (art. 2): *ad firmandam stabiliendamque Pacem ac Tranquilitatem Christiani Orbis, iusto Potentiae Aequilibrio, quod optimum et maxima solidum mutuae Amicitiae at duraturae undiquaque Concordiae fundamentum est*. Același principiu rezultă implicit și din înțelegerea de pace de la

[416] A. J. P. Taylor, *Originile celui de-al doilea Război Mondial*, Polirom, București, 1999, pp. 36–39.

Viena din 1815. Tratatul de Pace de la Paris din 1919 includea Convenția Ligii Națiunilor, prin care era creat un nou tip de organizație internațională pentru menținerea păcii și a *status-quo*-ului.

O caracteristică importantă a documentelor menționate constă în faptul că ele elaborează sau confirmă reguli universale de drept internațional. Actul Final al Congresului de la Viena (art. 108–117) conține „Regulamentul pentru libera navigație a râurilor", o clauză cu privire la *ceremoniel diplomatique și* o anexă care include *Declaration contre la traite des negres.* Tratatul de Pace de la Paris din 1856 a încorporat Turcia în dreptul public european. La această conferință de pace s-a adoptat „Declarația cu privire la legile războiului maritim".

Funcțiile tratatelor de pace, asa cum au fost identificate de doctrină până în momentul de față, sunt terminarea războiului și reluarea relațiilor de prietenie.

Juridic, principalul obiectiv al unui tratat de pace este să pună capăt stării de război și să restabilească relațiile normale de prietenie între foștii beligeranți, bazate pe rezolvarea problemelor rezultate în urma conflictului. Războiul nu ia sfârșit când o parte trece în tabăra inamică devenind cobeligerant. Acest principiu s-a aplicat în cazul Italiei și altor parteneri ai Axei care au devenit semnatari ai Tratatelor de Pace din 1947. Dar, pentru că aceste tratate au intrat în vigoare independent de ratificarea lor de către foștii aliați ai Axei, ele sunt considerate declarații unilaterale de pace ale principalelor puteri învingătoare.

Terminarea stării de război printr-un tratat de pace instituie o situație nouă doar din perspectiva dreptului internațional. Nu este identică cu sfârșitul războiului în dreptul intern, fiind nevoie de adoptarea unei legi naționale în acest sens.

Reluarea relațiilor diplomatice este o consecință firească a unui tratat de pace, dar nu se produce în mod automat, ci trebuie prevăzută expres. Uneori acest fapt precede semnarea unui tratat de pace. (Relațiile diplomatice dintre Uniunea Sovietică și Republica Federală a Germaniei s-au restabilit în 1955 deși nu exista un tratat de pace). O altă consecință este abrogarea sau anularea legislației de război ce restricționa comerțul și raporturile libere între foștii beligeranți.

Disputele care au constituit motivele războiului sunt adesea soluționate *ipso facto* prin rezultatele conflictului (rivalități de putere,

forță militară amenințătoare). În măsura în care au în vedere pretenții teritoriale, Ttratatul de Pace trebuie să decidă asupra acestora, ca de altfel și asupra chestiunilor ce rezultă din război (crime de război, schimbul prizonierilor, pagube, restituirea bunurilor confiscate).

Tratatele vor hotărî soarta contractelor private și a acordurilor existente între statele implicate, suspendate ca efect al războiului. Adesea se înființează comisii mixte sau tribunale arbitrale pentru a găsi soluții echitabile.

Negocierea și încheierea

Participanții. În mod normal cei care negociază și încheie un tratat de pace sunt beligeranții, dar uneori la acest proces iau parte și non-beligeranți, în special atunci când un tratat de pace urmărește instituirea unei noi ordini politice cu caracter extins, cum a fost cazul marilor înțelegeri europene din 1648 până în 1919. Tratatul de Pace de la Paris din 1856, care a pus capăt Războiului Crimeii a fost semnat de non-beligeranții Austria și Prusia. O pace separată încheiată de un partener al unei coaliții este considerată valabilă din punct de vedere juridic, chiar dacă încalcă o înțelegere anterioară de abținere de la o astfel de acțiune. Dar, deseori, tratatelor de pace separată le lipsește stabilitatea politică. Un exemplu: pacea separată dintre România și Rusia de la Brest-Litovsk și cea de la București din 1918 au fost anulate prin articolele 116 și 292 din Tratatul de Pace de la Versailles.

Înțelegerile multilaterale se negociază de obicei în cadrul unei conferințe de pace colective: Münster și Osnabrück 1642–1648, Viena și Paris 1814–1815, Paris 1919–1920. Uneori posibilitatea de negociere a statelor înfrânte este restricționată sever. La Conferința de Pace de la Paris din 1919–1920 delegației germane i s-a permis doar să înainteze observații scrise pentru proiectul de tratat al Aliaților, (denunțat ulterior de Germania ca fiind un dictat). O procedură similară s-a aplicat în cazul redactării Tratatelor de Pace din 1947. La Conferința din 1919 micilor națiuni din tabăra aliată li s-a rezervat un rol minor, deciziile importante fiind luate de către Consiliul Suprem al Principalelor Puteri Aliate și Asociate.[417]

[417] Vezi pe larg J.Ch. Asselain, P. Deffaud, Sylvie Guillaume, J. P. Guillaume, F. Kintz, *op. cit.*

O procedură de negociere bazată exclusiv pe corespondență scrisă între toți semnatarii constituie un caz de excepție. Un exemplu l-a constituit pregătirea Tratatului cu Japonia de la San Francisco din 1951.

Structura tratatului. De regulă structura tratatelor urmează o schemă tradițională care s-a dezvoltat încă din Evul Mediu. Ele încep cu un preambul ce stabilește motivele și obiectivele părților contractante, atribuie vinovăția sau stipulează amnistie și iertare, și promit pace și prietenie pentru viitor. Partea centrală a textului constă dintr-o dispoziție generală (terminarea stării de război și restabilirea relațiilor amicale) și clauze detaliate teritoriale și politice. Acestea sunt urmate de prevederi financiare, economice și juridice. Uneori sunt stipulate înțelegeri speciale legate de asigurarea și garantarea executării tratatului și pentru soluționarea disputelor rezultate din interpretarea și aplicarea acestuia. Clauzele finale discută în principiu chestiuni legate de ratificare, intrare în vigoare și limbile autentice.

Preambulul. Vechea formulă a „păcii permanente" (*Pax sit Christiana, universalis, perpetua*, Osnabrück 1648) a fost înlocuită în tratatele moderne de expresii mai modeste precum „durabilă", „stabilă". Clauza cu privire la amnistie este estompată aproape în întregime de atribuirea vinovăției, cu deosebire în tratatele inspirate de ideea pedepsirii învinșilor, ca în cazul tratatelor din 1947. Preambulul conține sau ar trebui să conțină afirmații care să indice circumstanțele încheierii tratatului, baza factuală, politică sau legală, motivele care i-au inspirat pe semnatarii acestuia. De obicei prevederile ce intenționează să aibă un efect direct ar trebui incluse în textul tratatului și nu în preambul.

G. G. Fitzmaurice analizează cele două situații în care se poate susține că dispozițiile din preambul au efect direct, în conformitate cu opinia dominantă a doctrinei de specialitate: perimarea și interpretarea tratatului.[418]

Se are în vedere în primul rând *perimarea*. Termenii pot fi de așa natură încât să rezulte cu evidență că în viziunea părților tratatul se bazează pe anumite asumpții cu caracter fundamental. În eventualitatea că aceste asumpții sunt ulterior modificate, sau circumstanțele se schimbă în așa măsură încât acestea nu mai sunt valabile, se poate afirma că situația care a stat la baza încheierii tratatului nu mai există și

[418] G.G.Fitzmaurice, *op. cit*, p. 259.

că tratatul trebuie considerat ca fiind prescris. Aceasta aduce în discuție întreaga doctrină a *rebus sic stantibus*.

A doua situație în care un preambul poate avea un efect direct privește *interpretarea tratatului*. Preambulul nu conține și nu ar trebui să conțină obligații directe, dar poate face lumină în privința interpretării acelor clauze care conțin obligații directe, pentru că stabilirea circumstanțelor și a obiectivelor încheierii tratatului poate ajuta la înțelegerea intenției reale a părților. În concluzie, se poate susține că preambulul unui tratat conține obligații directe cu efect deplin, care sunt parte integrantă a tratatului, cu un caracter juridic diferit de cel al articolelor operative.

Clauze politice și teritoriale. Semnificative sunt clauzele prin care statele învinse promit pedepsirea criminalilor de război, iertarea celor care au colaborat cu învingătorii și respectarea drepturilor omului. Cesiunile teritoriale sunt însoțite, de regulă, de garanții privind protecția locuitorilor care devin o minoritate în cadrul statului de transfer și deseori li se acordă dreptul la opțiune. Autonomie limitată era promisă, spre exemplu, populației vorbitoare de germană din provinciile italiene Bolzano și Trento, cedate Austriei în 1919. Prevederi similare sunt cuprinse în articolele 64 și 69 din Tratatul de la Saint-Germain, art. 10 și Anexa IV din Tratatul de Pace cu Italia, din 1947, art. 7 din Tratatul cu Austria, 1955. Plebiscitul, ca instrument de autodeterminare, prevăzut și aplicat în conformitate cu Tratatele de Pace din 1919, nu a mai fost menționat după al doilea Război Mondial decât excepțional, deși art. 1 (2) al Cartei ONU proclama principiul dreptului la autodeterminare.[419]

Clauzele financiare, economice și juridice ocupă o parte extinsă în cadrul tratatelor moderne. În locul tradiționalei indemnități de război, conceptul de bază al înțelegerilor de pace moderne este principiul reparațiilor, care se doresc o compensare pentru toate pagubele de război, inclusiv cele ale populației civile. Ca urmare a problemelor financiare internaționale cauzate de regimul reparațiilor impus de Tratatele din 1919, după a doua conflagrație mondială s-au aplicat noi metode de reparații constând în demolarea și transferul echipamentului industrial, plata reparațiilor din producția curentă și lichidarea activelor externe.

[419] *Ibidem, loc. cit.*

Clauzele juridice discută, de regulă, soarta contractelor private antebelice și restabilirea tratatelor a căror aplicare a fost suspendată ca efect al războiului. Disputele izvorâte din unele clauze economice și juridice ale Tratatelor din 1947 urmau să fie deferite spre soluționare unor Comisii Mixte de Conciliere. Tratatul de Pace cu Japonia autoriza fiecare parte contractantă să înainteze orice dispută referitoare la interpretare și executare spre decizia Curții Internaționale de Justiție (art. 22).

Clauze cu privire la asigurări și garanții. Formele arhaice de garantare a executării, precum obligarea sub jurământ a unei părți sau a ambelor, luarea de ostatici, au fost înlocuite cu înțelegeri raționale și practice precum demilitarizare generală sau doar a anumitor zone, limitarea armamentului, interzicerea unor alianțe, ocuparea unor teritorii, staționarea unor forțe internaționale de menținere a păcii și garanții oferite de state terțe, în special de Marile Puteri. Tratatul de Pace de la Versailles, în Partea a XIV-a, *Garanții privind executarea*, prevedea ocuparea teritoriului german de la vest de Rin pe o perioadă de 15 ani, demilitarizarea unor zone, reducerea efectivelor armate la 100.000 de soldați, iar Liga Națiunilor a fost investită cu atribuții de control. Tratatul de Pace cu Italia din 1947 stipula limitarea forțelor armate italiene și a echipamentului lor, distrugerea sau mutarea întăririlor și a instalațiilor militare, demilitarizarea anumitor zone. Recent, s-a susținut că metoda garanțiilor oferite de terți nu mai constituie o practică curentă, dar afirmația a fost infirmată de unele evenimente: președintele SUA a semnat Tratatul de Pace israeliano-egiptean în calitate de „martor" și, în numele Națiunilor Unite, a oferit garanții substanțiale privind executarea tratatului (1979).

De obicei tratatele de pace nu prevăd clauze de *revizuire*, scopul lor fiind menținerea *status-quo*-ului, ceea ce face mult mai dificilă o eventuală modificare, dar nu imposibilă, dacă semnatarii sunt de acord în unanimitate.

Natura juridica a unui Tratat de Pace

Caracterul unui Tratat de pace în general constă în faptul că părțile contractante nu se află pe poziții de egalitate. „Tratatul este contractual în formă și din punct de vedere juridic, se bazează sau pare să se bazeze pe înțelegere reciprocă. Dar în fapt poate consta în mare

parte din dispoziții impuse Statului înfrânt de către Statul/Statele învingătoare". De aici se naște întrebarea dacă un tratat de pace încheiat în astfel de circumstanțe este valabil sau nu. S-ar putea susține că un astfel de instrument nu obligă juridic părțile contractante pentru lipsa consimțământului real sau pe motiv de forță sau dol.[420]

Conform regulii clasice de drept internațional, numai utilizarea directă a forței împotriva persoanei negociatorului sau plenipotențiarului în momentul semnării documentului poate invalida tratatul. Articolul 51 al „Convenției de la Viena cu privire la dreptul tratatelor din 1969" a confirmat această regulă, iar articolul 52 a extins-o și pentru situația tratatelor încheiate ca urmare a amenințării sau utilizării forței prin încălcarea principiilor Cartei ONU.

Toate tratatele de pace sunt rezultatul unei situații de inegalitate *de facto*, circumstanță în care se pot exercita presiuni și partea înfrântă poate fi forțată să accepte condițiile dictate de învingător. Este necesar așadar să integrăm analiza în conceptul mai larg al noțiunii de „tratat inegal".

Warner Morvay susține că deși există mai multe definiții acceptate ale termenului „tratat inegal", toate variantele recunosc drept caracteristică esențială devierea de la principiul egalității suverane a statelor în dreptul internațional.[421]

Pentru unii juriști, noțiunea desemnează tratate care favorizează una sau mai multe părți contractante, în loc să creeze drepturi și obligații reciproce și echivalente între semnatari. În altă viziune, termenul se referă la tratatele în care statele slabe și-au dat consimțământul sub presiunea celor mai puternice. În sfârșit, alții sunt de părere că ambele elemente sunt necesare și că de obicei acestea coincid. Existența mai multor definiții a creat confuzie. În lumea occidentală s-a impus tendința de a se da mai mult o interpretare politică, decât juridică.

Grotius, Pufendorf, Gentilis și Vattel au discutat problema tratatelor inegale, raportat la perioada colonialismului, ca fenomen istoric. Puterile coloniale europene au încheiat multe tratate cu stăpâni

---

[420] *Ibidem, loc. cit.*

[421] W. Morvay., *Encyclopedia of Public International Law, vol. 7, History of International Law, Foundations and Principles of International Law, Sources of International Law, Law of Treaties*, 1984, pp. 514–517.

locali sau cu triburi din Africa, Asia sau America, dar nici unul din acestea nu corespunde definițiilor menționate. În timp ce puterile coloniale europene nu considerau aceste convenții ca fiind guvernate de dreptul internațional, câteva state europene și Statele Unite au încheiat tratate cu națiuni independente și suverane precum China, Persia, Imperiul Otoman. Acestea pot fi clasificate drept tratate inegale și sunt guvernate de normele juridice internaționale.

Cel mai bun exemplu îl oferă instituția tratatelor de pace deoarece acestea se încheie de obicei sub presiune în dezavantajul puterilor înfrânte. Tratatele încheiate de noile state în contextul obținerii independenței (de exemplu Cipru) pot fi considerate inegale. Într-un anumit sens și Carta ONU poate fi inclusă aici din cauza drepturilor speciale ale celor cinci membrii permanenți în Consiliul de Securitate. Același lucru e valabil și cu privire la Tratatul de neproliferare și puterile ce dețin arme nucleare.

Statele socialiste (China mai mult chiar decât fosta Uniune Sovietică) au dat noțiunii de tratat inegal relevanță juridică invocându-l drept motiv pentru declararea nevalabilității unor tratate sau pentru încetarea aplicării acestora. Ulterior unele state din „Lumea a Treia" au împărtășit, într-o oarecare măsură, această atitudine. În schimb, în Occident a fost predominantă opinia potrivit căreia tratatele inegale, ca atare, nu au semnificație juridică și nu pot constitui un motiv de invalidare sau terminare a aplicării lor. Acest punct de vedere este confirmat în prezent de „Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor", care nu utilizează acest termen și prevede în art. 42 că „valabilitatea unui tratat sau consimțământul unui stat de a se obliga printr-un tratat pot fi contestate numai prin aplicarea prezentei Convenții".[422] În continuare, se stipulează că încetarea unui tratat, denunțarea lui sau retragerea unei părți, precum și suspendarea executării sale pot avea loc numai ca rezultat al aplicării dispozițiilor tratatului respectiv sau ale Convenției.

În unele cazuri, tratatele inegale pot fi afectate de elemente ce constituie motive de invalidare, conform Convenției (constrângerea unui stat prin amenințare sau utilizarea forței, art. 2). (O declarație cu

[422] *Ibidem*, p. 516.

privire la interzicerea constrângerii militare, politice și economice cu ocazia încheierii unui tratat a fost anexată la „Actul Final al Conferinței ONU cu privire la dreptul tratatelor", dar nu a fost inclusă în textul Convenției astfel că efectul ei este mai mult de natură morală decât juridică). Conform art. 3 al „Convenției de la Viena" „un tratat este nul dacă, la momentul încheierii sale, contravine unei norme imperative de drept internațional" *(jus cogens).* [423]

În consecință, așa cum am menționat, tratatele de pace au o caracteristică ce le distinge de toate celelalte categorii de tratate, și anume, faptul că, în majoritatea cazurilor sunt impuse de o parte sau un grup celeilalte părți. S-ar putea susține oare că există astfel un element de constrângere sau violență care să pună în discuție valabilitatea tratatului?

În mod normal simplul fapt că un stat, la un anumit moment, trebuie, din necesități politice sau militare, să semneze un anumit tratat și nu are multe posibilități de alegere nu afectează valabilitatea acestuia atâta timp cât constrângerea sau violența nu s-au exercitat împotriva persoanei fizice care a negociat și semnat tratatul. Este discutabil dacă un atare consimțământ a fost valabil exprimat. Dacă un negociator, acționând în numele Statului său și fără a fi personal constrâns sau sub influența dolului sau înșelăciunii consideră că ar fi mai bine pentru țara lui să accepte propunerile decât să suporte consecințele politice, militare sau economice ale neacceptării și în consecință semnează, Statul său va fi obligat pe plan internațional. În legătură cu această chestiune se impune analiza modului în care au fost tratate delegațiile statelor înfrânte în cadrul Conferinței de Pace de la Paris, 1947, interzicerea contactului cu celelalte delegații, șantajul în anumite chestiuni etc. Ar putea fi considerate acestea forme de constrângere sau viciere a consimțământului? Vom încerca să lămurim chestiunea când vom aborda modul de desfășurare al Forumului Păcii și procedura de decizie în cadrul acestuia.

O interpretare diferită se impune, însă, în cazul războiului de agresiune. Acesta este considerat fapt ilicit și în consecință regula

[423] *Ibidem, loc. cit.*

enunțată mai sus trebuie modificată în sensul exceptării cazului unui tratat de pace impus de un agresor victorios. Dacă este corectă susținerea că atâta vreme cât războiul este injust, nici una din consecințele sale nu poate da naștere unor drepturi valabile în favoarea agresorului culpabil, urmează logic că orice tratat de pace pe care agresorul îl poate impune *de facto* ca rezultat al războiului este lipsit de orice bază legală din punct de vedere juridic și deci nu creează nici o obligație valabilă. Statul înfrânt nu este ținut să onoreze prevederile acestuia, cu exceptia cazului când circumstanțele îl obligă să o facă, și va fi îndreptățit să anuleze aceste obligații de îndată ce va fi posibil. Pe astfel de argumente s-a fundamentat opinia recentă că înțelegeri precum cea de la München din 1938 sunt lipsite de orice valabilitate. Tehnic vorbind, agresiunea nu s-a exercitat în acel caz, dar înțelegerea s-a făcut cu certitudine sub amenințarea agresiunii.

Așadar, în privința naturii juridice a unui tratat de pace se impun două precizări. Mai întâi, lipsește reciprocitatea, multe, dacă nu chiar toate clauzele unui tratat de pace constau din obligații impuse părților înfrânte în beneficiul învingătorilor. În al doilea rând, mare parte din clauzele tratatului au în vedere nu atât crearea de obligații viitoare între părți ci stabilirea unor înțelegeri permanente sau instaurarea unor sisteme sau regimuri. În fapt, în timp ce un tratat de pace este contractual în formă, și parțial contractual în caracter, el are totuși natura unui act legislativ. Din multe puncte de vedere el are ceea ce juriștii europeni numesc „un caracter dispozitiv”, tinzând spre crearea unei situații sau a unei stări de fapt mai degrabă decât spre stabilirea unor drepturi și obligații. Acest punct de vedere trebuie să fie reținut atunci când se discută despre un tratat de pace, pe de o parte, deoarece această abordare influențează interpretarea și efectele care se vor da unora dintre clauze și, pe de altă parte, deoarece multe dintre chestiunile obscure și neclare din punct de vedere juridic prin considerarea tratatului drept contract, devin relativ clare și ușor de înțeles dacă acesta este considerat un act cu caracter legislativ.

Efectul războiului asupra tratatelor

Război și tratate din perspectiva istorica

S-a afirmat că efectul extins al războiului în toate sferele vieții aduce în discuție ruperea relațiilor sociale și politice dintre state.[424] Aceste consecințe generale determinate de război au ridicat probleme specifice în legătură cu efectul acestuia asupra tratatelor existente între beligeranți înainte de izbucnirea ostilităților, asupra celor încheiate în timpul războiului și asupra celor existente între beligeranți și un stat terț. Rezolvarea acestor probleme a variat de-a lungul timpului. Luând în considerare schimbarea conceptului de „război", noțiunile diferite în legătură cu statutul legal și diferitele consecințe juridice atribuite izbucnirii și continuării războiului, este dificil să se enunțe o regulă generală cu privire la efectul războiului asupra tratatelor. Mai degrabă situația juridică trebuie determinată în lumina interpretărilor date problemei legăturii existente între război și drept în general.

În acest registru, din punct de vedere teoretic, relația dintre război și drept poate fi abordată de pe două poziții radical opuse. Pe de o parte, războiul ca fenomen sociologic, caracterizat prin utilizarea deliberată a forței de către state poate fi considerat ca o situație de fapt dincolo de domeniul dreptului. Conform acestui punct de vedere, izbucnirea războiului exclude continuarea aplicării dreptului. Pe de altă parte s-a susținut că războiul este, dacă nu în drept, cel puțin în fapt, un mijloc acceptat de a pune capăt unui conflict internațional și chiar i se poate acorda o poziție juridică, în timp ce dreptul aplicabil în timp de război, poate fi diferit de cel aplicabil în timp de pace.

De altfel, ambele poziții au fost adoptate în practica statelor. Prima poziție a fost susținută de către adepții dreptului natural. Ei erau de părere că statutul natural al omului, înainte ca acesta să intre într-un contract social, care a înființat o societate civilă dominată de lege, era acela de *bellum omnium contra omnes.* Doctrina dreptului natural consideră războiul ca fiind ruperea de către state a acestui acord social în sfera interstatală, ceea ce semnifică revenirea la starea naturală de conflict. Se subînțelege că războiul distruge toate raporturile juridice dintre state. Normele de drept nu se mai aplică raporturilor dintre state:

---

[424] J. Delbruck, în *Encyclopedia of Public International Law,* vol. 4, 1982, p. 310–314.

inter arma sileant leges. Și totuși, după cum observa Hugo Grotius în *De jure belli ac pacis* această afirmație nu este confirmată în practica statelor. În opinia acestuia, războiul nu pune capăt tuturor legăturilor juridice dintre state și în consecință nu este un fenomen factual în afara sferei dreptului. Deși este adevărat că dreptul scris, dreptul național al statelor nu este aplicabil, se va aplica dreptul nescris, dictat de natură sau consimțit de comunitatea națiunilor. Mai recent, această poziție a fost reformulată în rezoluția adoptată de Institutul de Drept Internațional în 1912: „Dreptul internațional actual nu menține sau desființează un tratat indiferent de efectele produse. El tratează aceste chestiuni în mod pragmatic, menținând sau anulând în funcție de necesitățile impuse de război. Stabilește standarde dar nu se obligă prin reguli".[425]

Rezultă așadar, că efectul războiului asupra tratatelor este o problemă de drept și nu una de fapt. Totuși, opinia vechiului drept natural a supraviețuit în doctrina juridică și a influențat formularea regulilor de drept internațional aplicabile.

Cu toate că practica statelor nu a fost uniformă în timp și spațiu sau cel puțin s-a pretat la interpretări variate, tabloul general sugerează că războiul nu semnifică ruperea completă a legăturilor juridice dintre state și că beligeranții trebuie să respecte reguli primare de umanitate și să întrețină anumite raporturi juridice, ca de exemplu, în cazul unor înțelegeri de armistițiu, acorduri cu privire la schimbul de răniți și bolnavi etc. Acest fapt e valabil și astăzi, cu toate că noțiunea de război se distinge mai greu de conceptul mai general de conflict armat și cu toate că utilizarea forței este respinsă și considerată ilegală ca metodă de rezolvare a conflictelor internaționale prin art. 2 (4) din Carta Națiunilor Unite.

De fapt, dreptul umanitar, creat special pentru a fi aplicat în timp de război, s-a extins enorm, în ciuda faptului că războiul este considerat ilegal. Războiul poate fi considerat ilegal, dar prin aceasta el nu devine un fenomen în afara sferei dreptului. În vreme ce această poziție s-a reflectat cu evidență în practica statelor, în decursul timpului doctrina juridică a ajuns la opinia că problema efectului războiului asupra tratatelor este una de drept, cu toate că nu a înlăturat complet vechea abordare a dreptului natural.

---

[425] *Ibidem*, *loc. cit.*

În doctrina juridică pot fi identificate trei grupe de teorii care încearcă să explice sau să determine regulile aplicabile problemei efectelor războiului asupra tratatelor.

Cel mai vechi grup, puternic influențat de doctrina dreptului natural susține „teoria încetării tratatelor ca efect al războiului".[426] Deși nu se întrerup toate raporturile juridice între beligeranți, relațiile derivând din tratate sunt considerate anulate, deoarece convențiile între state, ca expresie a conviețuirii pașnice, sunt considerate incompatibile cu starea de război. Se admit câteva excepții. Acestea se referă în special la tratatele care reglementează raporturile dintre beligeranți și statele neutre, dar includ și tratate care nu au nici o legătură cu cauzele izbucnirii războiului sau stabilesc acorduri în care sunt părți și state terțe. Un exemplu ar putea fi „Uniunea Poștală Mondială".

Un al doilea grup de teorii neagă orice efect perturbator al războiului asupra tratatelor.[427] Deoarece acestea încearcă să mențină valabilitatea tratatelor dintre beligeranți în timp de război, se consideră că „*ipso facto*, anularea este mai degrabă excepția decât regula". În această viziune excepțiile se referă la tratatele care sunt incompatibile cu starea de război dintre părți, ca de exemplu cele de alianță și prietenie, războiul fiind negarea categorică a scopurilor urmărite prin respectivele tratate.

Nici una din aceste teorii nu a fost acceptată în întregime. De la începutul secolului 20 doctrina și practica juridică s-au caracterizat printr-o poziție ce s-ar putea defini drept „teoria compromisului" sau „teoria diferențierii" care reprezintă recunoașterea faptului că, nu se poate vorbi de o regulă generală aplicabilă în chestiunea efectelor războiului asupra tratatelor, care să acopere complexitatea intereselor divergente ale statelor.[428] Ideea de bază ce fundamentează abordarea actuală urmărește minimizarea efectelor distructive ale războiului asupra tratatelor, recunoscându-se totodată că în sfera raporturilor politice și sociale dintre state menținerea efectelor tratatelor este uneori incompatibilă cu starea de război.

Situația juridică actuală. Nu există o regulă generală în dreptul internațional cutumiar care să reglementeze problema efectelor războiu-

[426] *Ibidem, loc. cit.*
[427] *Ibidem, loc. cit.*
[428] *Ibidem, loc. cit.*

lui asupra tratatelor. „Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor” (1969) deși abordează extensiv anularea, încetarea și suspendarea aplicării tratatelor, în art. 73 prevede că „dispozițiile prezentei convenții nu pot anticipa nici o problemă care s-ar putea naște în legătură cu un tratat în urma izbucnirii ostilităților între state”. Așadar, situația juridică actuală trebuie determinată pornind de la practica statelor și doctrina juridică. Se disting trei categorii: a) tratate neafectate de război care rămân în vigoare, b) tratate care rămân în vigoare pe timpul războiului, dar a căror aplicare este suspendată în tot sau în parte, c) tratate care își încetează aplicarea prin izbucnirea războiului.[429]

a) Tratate neafectate de război. În această categorie se includ două subgrupe principale, alături de altele de mai mică importanță. E vorba de tratatele încheiate înainte de izbucnirea conflictului cu intenția expresă sau implicită de a se aplica în timpul desfășurării acestuia (de exemplu „A Patra Convenție de la Haga cu privire la legile și obiceiurile războiului terestru, 1907”) care rămân în vigoare sau devin aplicabile între beligeranți odată cu izbucnirea războiului. Același lucru este valabil și pentru înțelegerile bilaterale încheiate cu scopul de a reglementa chestiuni specifice ivite ca urmare a desfășurării războiului.

Al doilea subgrup este constituit din tratatele care creează „un regim sau statut internațional”, cum ar fi cele prin care se înființează o organizație internațională, se stabilesc frontiere, se cedează teritorii sau care prevăd demilitarizarea sau neutralizarea unor zone sau cursuri de ape internaționale. Uneori menținerea efectelor acestor tratate este prevăzută în mod expres („Actul general al Conferinței de la Berlin, 1884–1885, cu privire la libera navigație a vaselor comerciale pe râurile Congo și Niger”), alteori rezultă implicit din modul de redactare clauzelor („Convenția cu privire la Insulele Aaland, 1921”). Motivația acestei reguli este că izbucnirea războiului nu trebuie să afecteze regimurile juridice create în interesul comunității internaționale. Prin urmare statele părți, inclusiv beligeranții, sunt ținuți de prevederile acestor convenții. Există o excepție de la această regulă generală care susține că atunci când zona sau teritoriul cu un regim sau statut juridic

---

[429] *Ibidem, loc. cit.*

special se află sub jurisdicția teritorială a unui beligerant, obligațiile acestuia se suspendă.

Un al treilea subgrup de tratate care nu sunt afectate de război privește pe acelea din domeniul dreptului internațional privat sau care reglementează interese particulare.

Convențiile încheiate între beligeranți și statele neutre rămân de asemenea în vigoare, războiul neafectând raporturile dintre ele.

b) Tratate suspendate in tot sau in parte. Este cazul tratatelor multilaterale, beligeranții fiind în imposibilitatea de a-și îndeplini obligațiile asumate. Regula suspendării executării obligațiilor se aplică și în cazul tratatelor bilaterale deși doctrina și jurisprudența par să ezite în a admite reluarea automată a aplicării acestora la sfârșitul războiului. Mai degrabă se pretinde ca părțile implicate să încheie acorduri exprese cu privire la aceste chestiuni. Suspendarea sau încetarea unui tratat ca efect al războiului devine astfel o problemă de interpretare a acestuia în funcție de condițiile militare și politice ce prevalează la un moment dat.

c*) Tratate desființate ca efect al războiului*. În această categorie sunt incluse de regulă acele „tratate politice" a căror aplicare depinde de existența unor raporturi politice și sociale normale între participanți. Negând în fapt și în drept astfel de raporturi, războiul este considerat incompatibil cu menținerea valabilității și aplicarea acestor tratate. Putem enumera câteva exemple din această categorie, fără pretenția de a epuiza lista: tratatele de pace, tratate de prietenie și comerț, tratate de alianță și neagresiune, cele care presupun consens politic și contacte normale între părți. Uneori astfel de tratate, deși considerate ca fiind anulate prin izbucnirea războiului, își suspendă doar efectele, în practică statele convenind nu să negocieze noi tratate ci să le repună în vigoare pe cele anterioare. Este cazul clauzelor politice prevăzute în Tratatele de Pace din 1947 („să mențină sau repună în vigoare").

Probleme specifice și semnificație actuală

a) Modificarea conceptului de „război". O trecere în revistă a utilizării forței armate în perioada postbelică demonstrează o schimbare radicală a noțiunii tradiționale de război, ca fenomen caracterizat prin declanșarea formală a ostilităților în urma unei declarații de război, sau prin altă metodă ce indică în mod evident intenția unui stat de a intra în

război împotriva altui stat. În multe situații utilizarea forței armate s-a transformat gradual într-o stare de război, deși guvernele implicate au considerat-o „acțiune de poliție”, „act limitat de auto-apărare” sau „intervenție umanitară”, reflectând dorința acestora de a nu recunoaște existența efectivă a unei stări de război. Se pune inevitabil întrebarea dacă astfel de conflicte armate au aceleași efecte asupra tratatelor ca în cazul viziunii tradiționale a noțiunii de război. Mai mult decât atât, astfel de conflicte armate se soluționează de regulă într-o manieră graduală, ceea ce ridică o altă problemă: când este repus în vigoare un tratat suspendat ca urmare a declanșării conflictului? (este și cazul războaielor clasice terminate printr-o convenție de armistițiu sau o capitulare militară, urmate de încheierea oficială a unui tratat de pace).

Deși nu s-a impus o regulă generală, soluția ar trebui căutată în opinia predominantă cu privire la efectul războiului asupra tratatelor, și anume menținerea pe cât posibil a valabilității tratatelor. Așadar, orice conflict armat de o intensitate mai mică decât un război, în accepțiunea clasică a termenului, nu va pune capăt unui tratat dintre părțile implicate și nici nu va suspenda executarea obligațiilor aferente, cu excepția cazurilor când acestea sunt imposibil de realizat datorită desfășurării operațiunilor militare.

La întrebarea când se repune în vigoare un tratat suspendat se poate răspunde mergând pe aceeași linie de argumentare. Suspendarea va înceta și obligațiile vor reîncepe să fie executate cât mai repede cu putință, imediat după încetarea operațiunilor militare, fără ca încheierea oficială a conflictului să constituie o precondiție legală a încetării suspendării. Trebuie, totuși, să menționăm că această abordare este mai mult un principiu călăuzitor decât o regulă strictă de drept internațional. Depinde de circumstanțe și de interpretarea dată tratatelor în cauză.

O altă problemă determinată de modificarea conceptului tradițional de război vizează utilizarea forței de către Națiunile Unite în acord cu prevederile Cartei ONU sau cu principiile dezvoltate pe baza acesteia. În acest caz, utilizarea forței ca și sancțiune pentru violarea principiilor Cartei nu este considerată război în sens tradițional. Deoarece obiectivul este restabilirea ordinii de drept, se consideră că suspendarea tratatelor operează numai atunci când aplicarea lor este imposibilă în fapt. Se subînțelege că orice măsură luată în timpul unui

conflict internațional care nu conduce la utilizarea forței, ca de exemplu întreruperea relațiilor diplomatice și consulare, nu afectează aplicarea tratatelor, cu excepția cazurilor când aceste relații sunt o condiție a aplicării anumitor tratate (prevederea expresă din art. 63 al „Convenției de la Viena cu privire la dreptul tratatelor”).

Semnificația legislației actuale. Ca o consecință a accepțiunii moderne a termenului de „război” și „utilizare a forței” normele internaționale care guvernau materia efectelor războiului asupra tratatelor s-au modificat. Aplicarea rigidă a regulii conform căreia izbucnirea unui război pune capăt oricăror raporturi juridice între state, inclusiv aplicării tratatelor, a fost înlocuită treptat cu procedura mai flexibilă a suspendării, tendință ce se va menține cu siguranță în viitor. Așadar, se poate afirma cu convingere, că noțiunea de „război”, așa cum era interpretată la momentul când s-au dezvoltat regulile aplicabile efectelor acestuia asupra tratatelor va pierde din importanță în cadrul relațiilor internaționale, în beneficiul conceptului de conflict armat limitat și intervenție militară sprijinită internațional.

Efectul războiului asupra contractelor

Normele de drept internațional permit statelor să-și decidă singure regulile care guvernează contractele încheiate între cetățenii lor și cei ai statelor inamice, contracte afectate de război sau de situații similare. Apar, totuși, unele limitări ale libertății de apreciere a statelor ca urmare a normelor ce reglementează războiul economic, mai ales cele care se aplică bunurilor inamice, rechizițiilor și sechestrărilor, și cele legate de comerțul cu statele neutre.

Clauza de război în contracte. În mod obișnuit părțile unui contract comercial internațional încearcă să se asigure împotriva unui risc neobișnuit generat de un război sau de o altă situație excepțională de criză inserând o clauză absolutorie generală de forță majoră sau o clauză specială relativă la izbucnirea războiului. În ambele cazuri, în practica statelor din sistemul de drept continental se acordă remediul prevăzut în contracte (suspendare sau reziliere) atunci când izbucnirea războiului face imposibilă îndeplinirea obligațiilor asumate. De o manieră similară instanțele din sistemul de *common-law* interpretează clauzele absolutorii în sensul în care ar face-o un comerciant obișnuit luând în considerare scopul pentru care ele au fost inserate în text.

Legislatie națională specială. În timpul celor două războaie mondiale a crescut mult numărul proceselor care cereau instanțelor germane să interpreteze contractele comerciale internaționale. Legea în vigoare permitea judecătorului să amâne data scadenței sau să reducă obligațiile contractuale exigibile înainte de 21 iunie 1948 când s-a adoptat moneda nouă. În privința sumelor de bani datorate era necesar ca imposibilitatea de plată să fi fost rezultatul evenimentelor apărute în timpul războiului. Prevederi similare se găsesc în unele acte legislative cu privire la expulzați, refugiați și prizonieri de război.

În legislația franceză contractele de vânzări de bunuri sau cele încheiate pe perioadă nedeterminată puteau fi terminate independent de posibilitatea de redresare a părților, dacă îndeplinirea obligației ar fi provocat reclamantului o pierdere sau un prejudiciu mult mai mare decât s-a putut estima la momentul manifestării acordului de voință. Mai mult, exista posibilitatea să se amâne scadența și să se anuleze ratele, dacă evenimente legate de război au afectat îndeplinirea obligației. Cu anumite limitări, chiar și contractele încheiate după izbucnirea războiului se puteau rezilia.[430]

Comerțul cu inamicul. Pe perioada celor două războaie mondiale legislația germană interzicea tranzacțiile financiare între cetățenii săi și cei ai inamicului, dar fără a afecta însăși existența contractelor. În dreptul francez și englez orice contract care presupunea raporturi comerciale cu inamicul era dizolvat de drept prin izbucnirea războiului sau prin faptul că una din părți devenea inamic. Contractele încheiate în timpul războiului erau reziliate de drept în toate cele trei jurisdicții. Cele antebelice rămâneau valabile în legislația franceză. Instanțele considerau că îndeplinirea obligației se suspendă până la reluarea raporturilor comerciale la sfârșitul războiului. Consecința suspendării era deseori încetarea contractelor respective.

Doctrina britanică era de părere că orice contract de acest tip se dizolvă de drept prin izbucnirea războiului chiar dacă conținea o clauză de suspendare pe motive de politică publică. Drepturile dobândite nu erau afectate și sumele de bani plătite în virtutea unei obligații care a încetat în urma interzicerii relațiilor comerciale puteau fi recuperate.

[430] *Ibidem, loc. cit.*

Mai mult, contractele de asigurare în care primele s-au plătit în întregime înainte de război, instrumentele negociabile, acțiunile și obligațiunile rămâneau valabile în cadrul corporațiilor britanice, închirierile și ipotecile se mențineau, iar drepturile de proprietate urmau să se redobândească după război.

Majoritatea instanțelor americane considerau că orice contract își continuă valabilitatea, dar executarea lui se suspendă pe timpul războiului. În general, obligațiile se anulează dacă devine incidentă o regulă generală de drept contractual, sau dacă îndeplinirea obligației ar fi în avantajul inamicului. Conform jurisprudenței americane, contractele puteau fi afectate nu numai în timpul unei stări de război oficiale, dar și în timpul unei stări de urgență, care nu conduce neapărat la declararea stării de război.

Tratatele de Pace de după cele două războaie mondiale conțin norme care reglementează efectul războiului asupra contractelor. Conform acestora, orice contract valabil înainte de război a cărui executare presupune raporturi între cetățeni ai unor state inamice se consideră că au încetat din momentul în care comerțul între părți a devenit ilegal sau fizic imposibil.[431]

Tratatele de Pace de după Primul Război Mondial prevedeau că închirierile, ipotecile și drepturile de proprietate dobândite din contracte se vor menține. Guvernele Aliate și Asociate puteau să pretindă executarea contractelor, iar partea prejudiciată urma să fie despăgubită. Astfel Belgia, Franța și Italia au solicitat menținerea înțelegerilor de parteneriat și fuziune, a contractelor relative la stare civilă și relații de familie, cele de donație și liberalități, iar Marea Britanie a declarat că drepturile de proprietate ale deținătorilor de acțiuni și obligațiuni rămân valabile ca și actele constitutive ale companiilor.

Acordurile de pace de după al doilea Război Mondial nu conțin prevederi similare. Totuși contractele relative la raporturi familiale și stare civilă nu cad sub incidența noțiunii de comerț cu inamicul. Din expresia „contracte care impun pentru executare schimburi între părți care au devenit inamice” nu rezultă cu claritate dacă se vor rezilia de drept numai acele contracte ale căror obligații devin scadente în timpul

---

[431] C. Steimel, în *Encyclopedia of Public International Law*, vol. 4, 1982, pp. 303–309.

războiului sau în general toate contractele între părți devenite inamice. Conform interpretării generale, contractele de ipotecă, gaj sau garanție, concesionări de mine, terenuri de vânat și zăcăminte, arendări și înțelegeri de închiriere de terenuri și case vor trebui menținute, dacă încheierea contractului a creat un drept *in rem* conform *lex situs.*[432]

Drepturile dobândite (datorii sau alte obligații financiare rezultate din contract) rămân în vigoare. După al doilea Război Mondial drepturile *in rem* și *in personam* erau menținute, ca și contractele executate în parte, dacă nu se mai impuneau contacte între părți. În vreme ce contractele de asigurări au primit un tratament special în Tratatele de la Versailles, după 1945, acestea au fost rezervate unor acorduri exprese.

Atât efectele contractelor anulate cât și ale celor menținute cădeau sub incidența dreptului național. Tratatele din 1947 prevedeau că orice parte a unui contract terminat era obligată să restituie sumele primite ca avans dacă obligația corelativă nu a mai fost executată. „Tribunalul Arbitrar Mixt”, respectiv „Comisiile de Conciliere” au servit drept organe jurisdicționale pentru anularea contractelor antebelice.

Semnificații actuale ale Tratatelor de Pace. Un instrument internațional poate fi calificat tratat de pace numai dacă elimină germenii unui război viitor. El trebuie să conțină o soluționare generală a disputelor și să permită un nou început în relațiile reciproce ale părților contractante, fără revenirea la conflictele anterioare. Amnistia și uitarea sunt elemente esențiale ale unei astfel de înțelegeri în vreme ce umilirea, pedepsirea și discriminarea sunt contrare unor condiții durabile de pace. Majoritatea tratatelor de pace din secolul 20 au deviat de la aceste principii. Prețul plătit a fost instabilitatea înțelegerilor. În final din ce în ce mai multe războaie s-au terminat fără încheierea unui tratat de pace.

Quincy Wright, în încercarea de a număra toate războaiele încheiate prin tratate de pace începând din secolul al 15-lea, a ajuns la concluzia că mai puțin de jumătate s-au încheiat oficial printr-un tratat de pace. Frecvent, până la Primul Război Mondial, conflictele luau sfârșit printr-un tratat de pace: o treime în secolele 16 și 17, jumătate în secolul 18, două treimi în secolul 19. Din 1920, când conceptul și practica

---

[432] *Ibidem*, p. 309.

războiului s-au modificat radical, războaiele începeau de regulă fără o declarație oficială și se terminau fără un tratat de pace.[433]

După Primul Război Mondial instituția juridică a tratatelor de pace a fost în declin. În preambul, Tratatul de Pace din 1919 conținea declarația că războiul trebuie înlocuit cu o pace „fermă, justă și durabilă”. Dar în realitate aceste tratate nu exprimau o dorință sinceră pentru aplanarea conflictelor, reconciliere sau o ordine postbelică echilibrată.[434] Nu exista nici o clauză de amnistiere în Tratatul de la Versailles, doar o declarație privind vinovăția învinșilor pentru izbucnirea războiului și obligația acestora de a extrăda persoanele acuzate de crime de război (art. 227–230). Convenția cu privire la Liga Națiunilor nu prevedea vreo procedură sau un mecanism pentru înfăptuirea justiției. Conceptul de bază al acesteia este protejarea principiului – *uti possidetis.* Toate sistemele juridice îl consideră un prim pas necesar, dar nu și suficient, el trebuie să fie urmat de analiza legalității poziției de moment pentru a se lua o decizie corespunzătoare. Nici o astfel de procedură nu a fost adoptată în cadrul instituțional al Ligii Națiunilor.[435]

După al doilea Război Mondial învingătorii nu au căzut de acord asupra unui tratat de pace general, deși au proiectat unul la Conferința de la Potsdam (17 iulie – 2 august 1945). După negocieri îndelungi, așa cum vom arăta în capitolele următoare, s-au încheiat Tratate de Pace separate cu Bulgaria, Finlanda, Italia, Ungaria și România. În 1951 la inițiativa Statelor Unite ale Americii s-a semnat Tratatul de Pace cu Japonia la San Francisco, dar Uniunea Sovietică a refuzat să adere la acesta.

Declinul instituției Tratatului de Pace este ilustrat de faptul că majoritatea cărților de specialitate moderne, în afara unor citate ale anumitor clauze, nici nu le menționează. Lucrările asupra perspectivelor istorice și sistematice ale acestei importante instituții sunt restrânse la monografii specializate. Dacă se dorește o ordine stabilă, arta de a face pace și elaborarea unor tratate adecvate trebuie să fie reînvățate.

---

433 Q. Wright, în *Encyclopedia of Public International Law,* vol. IV, 1982, p. 70.

434 Vezi pe larg o vastă istoriografie dedicate primului război mondial, Conferinței de la Paris și Societății Națiunilor. Din acest motiv, trimitem aici la monumentala lucrare apărută sub egida Academiei Române, *Istoria Românilor*, vol. VIII, *România întregită (1918–1940),* coordonator Ioan Scurtu, Ed. Enciclopedică, București, 2003, pp. 3–30.

435 Vezi și lucrarea lui Hans Morgenthau, *Politica între națiuni. Lupta pentru putere și lupta pentru pace*, Polirom, București, 2007, pp. 420–421; 485–487.

Conținutul Tratatului. Aspecte conceptuale

Aspecte introductive. Structura

Clarificarea conceptelor este necesară pentru analiza conținutului tratatelor. În acest sens, ne-am aplecat asupra celor de tipul: „aliați", „despăgubiri de război" (reparații), „rechiziții", „prizonieri de război", „material de război".

Abordarea a luat în considerare evoluția conceptelor menționate, interpretările doctrinei de specialitate și a practicii, situația juridică actuală.

Dificultatea elaborării unor definiții a determinat discuții controversate cu ocazia negocierii textelor Tratatelor de Pace fapt care a influențat hotărâtor statutul politico-juridic al învinșilor.

Analiza clauzelor Tratatelor de Pace cu cei cinci învinși urmează ordinea inserării lor în textul Tratatelor. Am avut în vedere discuțiile dintre Aliați în legătură cu chestiunile controversate din momentul în care acestea au apărut pe agenda întâlnirilor între Marile Puteri. Am insistat pe negocierea Proiectelor Tratatelor de Pace în cadrul Conferințelor Miniștrilor de Externe (CME), pe discuțiile din cadrul Comisiilor înființate în cadrul Conferinței de Pace de la Paris și pe variantele finale ale textelor, adoptate în cadrul CME de la New York. Chestiunile legate de executarea dispozițiilor Tratatelor încheie analiza noastră.

Tratatele de Pace semnate la Paris în 10 februarie 1947 între Puterile Aliate și Asociate pe de o parte și foștii aliați de război ai Germaniei, Bulgaria, Finlanda, Italia, Ungaria și România, pe de altă parte, se vroiau un prim pas spre realizarea unui sistem general de Tratate de Pace. Se preconiza că vor fi un model pentru viitoarele tratate cu Marile Puteri ale Axei, Germania și Japonia. Pregătirea lor a fost încredințată Consiliului Miniștrilor de Externe, conform înțelegerii de la Potsdam din 2 august 1945 (Secțiunea IX). În perioada dintre septembrie 1945 când a avut loc prima ședință la Londra și jumătatea lui iulie 1946 când și-a încheiat sesiunea la Paris, Consiliul a pregătit proiecte detaliate. Acestea au fost discutate la Conferința de la Paris a celor 21 de state din 29 iulie până în 15 octombrie 1946 și au primit forma finală la sesiunea Consiliului Miniștrilor de Externe de la New York între octombrie și decembrie 1946.[436]

---

[436] E. von Puttkamer, *Tratatele de Pace din 1947*, în „Enciclopedia of Public International Law", vol. 4, 1982, pp. 117–124.

Conceptul general al tratatelor trebuie înțeles în contextul dorinței părților de a reliefa principiile politice și juridice ale Națiunilor Unite. Acest lucru reiese cu evidență din preambul și din clauzele generale de la începutul secțiunii politice, care garantează democratizarea statelor învinse pe baza drepturilor fundamentale ale omului și interzic resurgența mișcărilor fasciste și militariste. Dispozițiile relative la crime de război se bazează pe principiile promovate în cadrul proceselor de la Nűrenberg. Se poate vedea o legătură directă între clauzele cu privire la reparații și principiile din Declarația Aliaților din 5 ianuarie 1943 cu privire la transferul forțat al proprietății în teritoriul controlat de inamic.

Toate tratatele au fost negociate în paralel și prevederile lor sunt similare, astfel că pot fi tratate împreună. Cu excepția aspectelor de natură teritorială și militară, cele patru texte sunt identice nu doar ca substanță ci și într-o mare măsură, în limbaj. Ele urmează îndeaproape articolele corespunzătoare din Tratatul cu Italia.

Schița tratatelor amintește mult de cele de la Versailles. Cu excepția clauzelor teritoriale și a câtorva altor stipulații ce privesc chestiuni geografice singulare pentru țările în cauză, structura diferitelor secțiuni este practic aceeași în toate cele cinci tratate. Tratatul cu Italia conține în plus câteva anexe care discută chestiuni geografice (statutul special al regiunii Trieste), soarta fostelor colonii, succesiunea statelor și detalii legate de flota italiană. Tratatele cu Bulgaria, Ungaria și România conțin o clauză suplimentară referitoare la navigația pe Dunăre.

Acordul de pace ce a urmat războaielor napoleoniene a fost cuprins într-un singur tratat. După Primul Război Mondial s-a încheiat un tratat principal și patru subsidiare. Textele din 1919 introduceau multe chestiuni complexe, precum căile ferate și navigația aeriană precum și problema despăgubirilor. În fiecare tratat a fost introdusă ca parte integrantă Convenția Ligii Națiunilor.

În înțelegerile de după al doilea Război Mondial nu a existat nimic asemănător. Pe lângă discutarea temelor convenționale precum frontiere, armament, chestiuni economice și financiare, reparații și restituiri, acestea conțin anumite clauze politice care constituie o inovație în domeniu. Astfel, se garantează „respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale” tuturor persoanelor, indiferent de rasă, sex, limbă sau religie. Prin acest nou tip de dispoziții, scopul tratatelor a fost

extins dincolo de chestiuni de natură teritorială, militară, și de politica economică, în sensul includerii unor clauze referitoare la structura internă și administrarea statelor înfrânte.

Actul Final al Congresului de la Viena conținea 121 de articole ce discutau chestiuni care priveau, practic, întreaga Europă. Tratatul de la Versailles cu privire la Germania avea 440 de articole iar celelalte patru care vizau Austria, Ungaria, Bulgaria și Turcia însumau 368 articole. Structura tratatelor negociate după 1945 este oarecum diferită și cu toate că pare mai simplă decât a fost cazul în urmă cu 25 de ani, nu este mai puțin comprehensivă. Tratatul cu Italia are unsprezece părți totalizând nouăzeci de articole, iar cele șaptesprezece Anexe din care patru discută statutul special al regiunii Trieste, conțin alte nouăzeci și opt de articole. Tratatele cu sateliții, cu excepția textului finlandez, conțin opt părți, cu aproximativ treizeci și opt de articole și șase Anexe.

Explicarea conceptelor

Puteri Aliate

Deși coaliția statelor împotriva Germaniei și Japoniei este în general numită „Aliații" sau „Puterile Aliate și Asociate" termenii nu sunt, tehnic vorbind, corecți, pentru că nu a fost încheiat nici un tratat de alianță. În sensul Tratatului, termenul vizează pe semnatarii tratatului, alții decât statul învins respectiv, astfel cum sunt menționați în primul alineat al fiecărui Preambul. Puterile Aliate și Asociate sunt așadar diferite pentru fiecare Tratat. Cu excepția Tratatului cu Finlanda, toate textele prevăd, pentru orice membru al Națiunilor Unite aflat în război cu statul fost inamic și nesemnatar al tratatului respectiv, posibilitatea de a accede la tratat și astfel de a fi considerat Putere Asociată. Tratatul cu Italia prevede și accesiunea Albaniei.

Cu toate că majoritatea articolelor privesc doar Puterile Aliate și Asociate, anumite prevederi economice se aplică tuturor semnatarilor Declarației Națiunilor Unite din 1 ianuarie 1942. Tratatele menționează aplicabilitatea clauzelor cu privire la restituiri, proprietate, drepturi și interese, tribunale cu sentințe pendinte tuturor Națiunilor Unite ale căror relații diplomatice cu foștii inamici au fost întrerupte, plus Albania și Norvegia în cazul Italiei și Franța în cazul celor trei state balcanice.

Același lucru este valabil și pentru clauzele cu privire la renunțarea la pretenții și dreptul de proprietate literară, artistică și industrială, iar dispozițiile legate de asigurări și prescripții privesc toate Națiunile Unite, fără distincție. „Efectele de comerț” vizează „inamicii”, fără nici o altă explicație.

Despăgubirile de război (reparațiile). Noțiunea nu este definită expres în dreptul internațional. Ea desemnează compensarea în natură sau în bani impusă de lege pentru pierderile sau prejudiciile ce rezultă din acțiuni ilicite, pierderi provocate prin ilegalități sau încălcări ale dreptului internațional. De regulă, dreptul la reparații apare ca urmare a producerii unor pagube unui beligerant în război. Termenii „reparații” sau „despăgubiri” sunt sinonimi, dar cel de „reparații” a prevalat în practica dreptului internațional după al doilea Război Mondial.

În Antichitate tabăra învinșilor trebuia să plătească tribut învingătorilor. Din acest obicei derivă obligația de a plăti indemnități de război. De la sfârșitul secolului 18 învingătorii obțineau compensații de la dușmanii înfrânți. Acestea urmau să acopere costurile de război ale învingătorilor.

În doctrina modernă se admite dreptul la despăgubiri de război. În principiu, se consideră că statul învingător este îndreptățit să ceară plăți, care să acopere costurile generale ale războiului, după epuizarea propriilor resurse.

În opinia clasică pierderile obișnuite de război nu impun nici un fel de răspundere. Recent au apărut numeroase susțineri în sensul că războiul de agresiune constituie o ilegalitate prin el însuși, fiind nu doar imoral și nejustificat, ci și ilegal. Acest lucru nu îl lipsește pe agresor de beneficiul legilor războiului, majoritatea acestora fiind adoptate în considerarea situației populației civile, a prizonierilor de război, a răniților și pentru a asigura respectarea unor metode relativ umane în modul de desfășurare al ostilităților.

În acest sens G.G. Fitzmaurice[437] consideră că e vorba de repararea prejudiciilor ce apar ca o consecință firească a ostilităților și nu impun, prin ele însele, nici un fel de răspundere, cu excepția cazului în care a porni un război ridică problema răspunderii internaționale. În opinia autorului menționat chestiunea prejudiciilor de război, a

[437] G. G. Fitzmaurice, *op. cit.* p. 324.

pierderilor generale, obișnuite, este complet diferită de cea a răspunderii juridice pentru fapte ilicite sau pentru daune provocate prin încălcarea normelor internaționale de desfășurare a ostilităților.

Așadar, în mod obișnuit, un stat nu este considerat răspunzător pentru prejudiciile cauzate în timpul ostilităților, dar dacă se situează pe o poziție nelegală, dacă a intrat în război într-o manieră care implică o încălcare a dreptului internațional și constituie o crimă internațională, va răspunde pentru toate prejudiciile provocate. Evident că în practică, nici un stat nu va putea repara toate aceste prejudicii și e de la sine înțeles că posibilitatea de plată a beligeranților înfrânți este limitată, dar acest fapt nu afectează problema responsabilității. Problema reparațiilor urmează să fie reglementată printr-un tratat care să prevadă expres suma reparațiilor ce urmează să fie plătite și metoda de plată.

După Primul Război Mondial Aliații au înlocuit termenul „despăgubiri de război" cu cel de „reparații". Se urmărea obligarea învinșilor la plata tuturor pagubelor cauzate populației civile, inclusiv cele produse prin acțiuni de război legale.[438]

Aliații au cerut Puterilor Centrale să finanțeze pensiile plătite victimelor de război aliate, să acopere cheltuielile făcute de ei pentru întreținerea prizonierilor de război și să plătească pentru bunurile proprietate de stat distruse „în măsura în care astfel de bunuri nu au fost utilizate în scopuri militare". În plus, Germania trebuia să compenseze Belgia pentru împrumuturile de război contractate. Puterile Centrale, în special Germania au considerat că aceste pretenții merg mult peste cerințele enumerate în Cele 14 puncte ale președintelui Wilson. Dar Aliații se considerau îndreptățiți moral să ridice aceste pretenții. Argumentele lor se bazau pe vina exclusivă a Germaniei pentru izbucnirea războiului.

În al doilea Război Mondial problema reparațiilor a fost ridicată pentru prima dată în cadrul Conferinței de la Quebec din 1944 unde s-a discutat Planul Morgenthau[439] care propunea transformarea Germaniei într-un stat agrarian, dezmembrarea industriei germane și confiscarea

---

[438] I. Seidl-Hohenveldern, *Tratatele de Pace din 1947*, în Encyclopedia of Public International Law, vol. 4, *Use of force, War and Neutrality, Peace Treaties*, 1982, pp. 178–184.

[439] Vezi pe larg lucrarea H. Morgenthau, *Politica între națiuni. Lupta pentru putere și lupta pentru pace (*Tradus în lb. română), Polirom, București, 2007.

bunurilor externe în contul reparațiilor. La Ialta Aliații au căzut de acord privind reparațiile Germaniei. Pentru a se evita problemele legate de transfer, reparațiile urmau să fie plătite în natură: prin dezmembrarea fabricilor, prin furnizări din producția curentă, prin utilizarea forței de muncă germane în statele aliate. Scopul acestei politici de reparații nu viza doar obținerea compensării pentru pierderile suferite ca efect al războiului. Dizlocarea urmărea să slăbească puterea industrială a Germaniei și deci, potențialul ei de război, ca și garanție împotriva eventualelor agresiuni viitoare.

Detaliile urmau să fie discutate de o Comisie Interaliată pentru reparații. Întâietate aveau pretențiile țărilor care au suferit cele mai mari pierderi în timpul războiului. Statele Unite și Uniunea Sovietică cereau să se impună reparații în valoare de 200.000 milioane $, jumătate urmând să revină Uniunii Sovietice. Marea Britanie s-a opus acestei propuneri. Înțelegerea de la Potsdam cu privire la Germania din 2 august 1945 descentraliza colectarea reparațiilor, deși Germania era considerată ca o unitate economică. Prin această descentralizare Aliații au soluționat impasul provocat de confiscarea și dizlocarea de către Uniunea Sovietică a unor bunuri din zona ei de ocupație, ridicate cu titlu de pradă de război, în timp ce Statele Unite insistau ca acestea să fie considerate parte din reparațiile datorate sovieticilor.

La Potsdam, Uniunea Sovietică a primit dreptul exclusiv de a pretinde livrări din producția curentă și de a dizloca utilajele industriale din zona sa de ocupație precum și dreptul asupra tuturor bunurilor germane din Bulgaria, Finlanda, Ungaria, România și partea de est a Austriei. Mai mult, i s-a acordat dreptul la 10% din echipamentul industrial dislocat din zona de ocupație a vesticilor și la alte 15% echivalent din materii prime. La rândul ei a fost de acord să compenseze cererile de reparații ale Poloniei din cota ei (Acordul Sovieto-Polonez din 16 august 1945). Cererile Aliaților occidentali urmau să fie satisfăcute din bunurile existente în zonele lor de ocupație și din bunurile germane aflate în alte țări, inclusiv cele neutre.

La ședința Comisiei pentru Reparații de la Moscova din iunie-iulie 1945 s-a stabilit că reparațiile vor fi plătite din producția curentă, dar numai după ce vor fi acoperite costurile de ocupație, cele de subzistență ale populației germane și cele necesare acoperirii importurilor.

Conținutul juridic al noțiunii „despăgubiri de război" poate fi căutat în primul aliniat al art. 3 al Celei de a Patra Convenții de la Haga din 1907 cu privire la legile și obiceiurile războiului terestru, în art. 22 al Regulamentului de la Haga anexat acesteia și în art. 91 al Primului Protocol Adițional (1977) al Convențiilor de la Geneva din 12 august 1949. Articolul 22 al Regulamentului de la Haga prevede că beligeranții nu sunt complet liberi în alegerea mijloacelor de lovire a inamicului. Atât art. 3 din a Patra Convenție de la Haga cât și art. 91 din Primul Protocol Adițional dispun obligarea la plata despăgubirilor a celor care încalcă normele legale menționate. În acest context, principiul limitării dreptului de a provoca pierderi într-un conflict armat se aplică, în virtutea dreptului cutumiar, oricărui tip de război. Mai mult, textele legale menționate codifică o regulă a așa numitului „drept de la Haga" și „drept de la Geneva" cu privire la răspunderea directă pentru fapte proprii a oricărui participant la un conflict armat, și nu reprezintă altceva decât principiul general de drept al răspunderii, valabil atât pe timp de pace cât și pe timp de război.

Scopul oricărui război este să producă „prejudicii" inamicilor și cetățenilor acestora. În general termenul „prejudiciu" este utilizat pentru a desemna o modificare nefavorabilă – pierdere, lovire, deteriorare, scădere valorică – intervenită în starea unui obiect la două momente consecutive. Prejudiciul de război redă astfel, modificarea nefavorabilă intervenită în starea sau condiția unui bun apărută în legătură cu un conflict sau rezultată din pericolul inerent acestuia. Măsura acestei modificări se exprimă cel mai frecvent în bani.

Războaiele sunt purtate de state dar urmările nefvorabile afectează nu doar statele ca atare ci și pe cetățenii acestora sau/și pe cetățenii altor state, rezidenți în teritoriile beligeranților.

Rezultatele negative ale războiului pentru un stat implică modificări legate de existența, teritoriul, bunurile și, eventual, ordinea constituțională. Pentru indivizi asemenea modificări presupun ingerințe nefavorabile asupra vieții, sănătății, libertății sau asupra bunurilor și proprietății. În acest context noțiunile „public" și „privat" dobândesc o interpretare extensivă. Pe de o parte în „prejudicii de război" se includ cheltuielile extraordinare angajate de un stat pentru acoperirea costurilor determinate de ostilități, dar și plata unor despăgubiri pentru victime și

urmașii lor. Pe de altă parte termenul cuprinde pierderea de venituri sau deprecierea unor pretenții civile sau drepturi eventuale ale particularilor.

Prejudiciile pot fi cauzate direct sau indirect. Pentru prima situație instrumentele constau în arme sau obiecte apte să rănească sau să ucidă ori să avarieze sau să distrugă. Prejudiciul indirect se produce prin întreruperea legăturilor comerciale sau a mijloacelor de comunicație și aprovizionare, restricționând sau împiedicând complet accesul inamicului sau al cetățenilor săi la mijloacele materiale de existență. În toate situațiile se impune dovedirea legăturii cauzale dintre violarea dreptului internațional și prejudiciul rezultat.

Prejudiciile de război ale indivizilor constând în vătămările sau pierderile suportate de non-combatanți cu privire la persoana, proprietatea sau averile lor provocate prin acte de război sau în urma ocupației de către o putere beligerantă au fost clasificate de către Armin A. Steinkamm[440] după cum urmează:

a) prejudicii directe rezultate în urma devastărilor – bombardamente sau alte acte de război în cursul operațiunilor militare, fie pe câmpul de luptă fie pe teritoriul național al unui beligerant sau al unui neutru;

b) prejudicii economice provocate de confiscarea navelor comerciale și a cargourilor (vezi International Prize Court), aplicarea unor liste negre sau alte mijloace ce provoacă pierderi societăților comerciale sau industriale, sau confiscarea și lichidarea proprietăților, drepturilor și intereselor particulare;

c) prejudicii în urma regimului de ocupație ca urmare a măsurilor luate de beligeranți pentru a controla teritoriul inamic; cu certitudine astfel de prejudicii se produc dacă ocupantul comite acte contrare dreptului internațional, cum ar fi jaful, sau tolerează distrugerea anumitor instituții ori impune trimiterea în detenție a persoanelor fără o cercetare juridică prealabilă;

d) pierderi de război implicite, rezultate din intervenția autorităților din teritoriul de origine al unui beligerant pentru a obține contribuții speciale în scopuri de război (sacrificii în beneficiul forțelor armate sau în sprijinul operațiunilor lor).

---

[440] A. A. Steinkamm, *Material de război*, în Encyclopedia of Public International Law, vol. 4, *Use of force, War and Neutrality, Peace Treaties*, 1982, pp. 298–303.

Noțiunea de prejudicii de război în legătură cu populația civilă nu include pierderile secundare induse de ostilități asupra economiei unui beligerant și care rezultă din crize economice, șomaj sau întreruperea comerțului, ca fenomene inerente unui conflict armat. Nu se include nici scăderea valorii monetare care nu poate fi considerată rezultat direct al războiului.

Obligația de despăgubire. Pagubele de război impun despăgubiri. Conform interpretării tradiționale dată de dreptul internațional, această afirmație se aplică numai atunci când învingătorii se consideră îndreptățiți să pretindă despăgubiri de la învinși, nu și invers. Această idee s-a impus în sec. 18 prin interpretarea *per a contrario* a renunțării exprese a învingătorilor la a pretinde despăgubiri de război. Printre primele reglementări în acest sens se numără art. 3 al Tratatului de pace austro-bavarez din 22 aprilie 1745.

Deoarece în dreptul internațional actual inițierea unui război poate viola o obligație generală de abținere constituind astfel un act ilegal, agresorul va fi ținut răspunzător, potrivit dreptului cutumiar, pentru toate pagubele provocate națiunii atacate. O atare răspundere se materializează în plata „reparațiilor". Articolul 231 al Tratatului de Pace de la Versailles (1919) constituie un exemplu al tentativei de a impune această regulă puterilor înfrânte în Primul Război Mondial la un moment în care nici o normă de drept internațional nu restricționa declanșarea unui război. Pe lângă obligația de a plăti reparații, statul agresor într-un război ilegal răspunde și de restituiri, mai exact de returnarea proprietăților confiscate, chiar dacă aceasta s-a făcut în acord cu *jus in bello*. Această răspundere implică și restituirea prin echivalent.

Răspunderea pentru prejudicii, astfel cum a fost evidențiată mai sus aparține complexului de probleme determinate de legalitatea războiului și astfel trebuie considerată printre normele ce aparțin lui *jus ad bellum*. Pe de altă parte, art. 3 al Celei de a Patra Convenții de la Haga și art. 91 al Primului Protocol Adițional care stabilesc obligația de despăgubire pentru încălcarea normelor înscrise în actele menționate trebuie clasificate ca *jus in bello.* Acestea, la rândul lor, se supun principiilor generale ce guvernează materia dovedirii răspunderii internaționale pentru producerea ilegală a unui prejudiciu. Un act de război ce cade sub incidența lui *jus in bello* nu poate fi ilegal ca atare,

indiferent de prejudiciul cauzat. Legalitatea unui act de război reprezintă o justificare ce înlătură răspunderea. Prejudiciile cauzate în acest fel pot fi supuse obligației de despăgubire dacă statul care le provoacă sau forțele sale armate au desfășurat războiul de o manieră ilegală, mai precis au încălcat o normă de *jus ad bellum.*

Principiile generale din materia răspunderii se aplică și pentru determinarea *naturii și întinderii obligației de despăgubire*. O pretenție la despăgubiri trebuie, mai întâi, să fie conformă cu natura și gradul modificării nefavorabile (prejudiciul) ce urmează să fie compensat. Răspunderea constă în primul rând în revenirea la situația inițială (restituirea în natură). În caz că aceasta se dovedește a fi imposibilă, ineficace sau nerezonabilă, se impune compensarea prin echivalent, în bani, bunuri cu valoare comercială sau servicii, într-o măsură echivalentă valorii restituirii în natură. Răspunderea include și compensarea pentru beneficiul nerealizat precum și dobânda adecvată sumei compensate.

Detaliile cu privire la întinderea obligației de despăgubire sunt de regulă reglementate printr-un tratat de pace. Suma asupra căreia se cade de acord este de obicei mai mică decât valoarea ce ar trebui compensată, din cauza insolvabilității sau capacității limitate de producție a părți debitoare, sau pur și simplu din considerente de echitate. Textul art. 232 din Tratatul de Pace de la Versailles este, în acest sens, elocvent: „Guvernele Aliate și Asociate recunosc că resursele Germaniei nu sunt adecvate, după luarea în considerare a diminuării permanente a acestor resurse care rezultă din aplicarea altor articole ale prezentului tratat, pentru a face o reparare completă a tuturor pierderilor și prejudiciilor provocate”.[441]

Compensarea integrală nu s-a impus nici în Tratatul cu Japonia (1951, art. 14a), nici în Tratatele de Pace din 1947 cu Ungaria (art. 23), cu Bulgaria (art. 21), cu România (art. 22), și cu Finlanda (art. 23).

O atare disproporție între prejudiciile de război și termenii unui Tratat nu implică faptul că astfel de prevederi sunt îndoielnice din punctul de vedere al valabilității lor în dreptul internațional. Cu toate că noțiunea de prejudicii de război marchează limitele externe între care părțile unui tratat de pace pot stabili soluționarea pretențiilor de

[441] Vezi *Tratatul de Pace de la Versailles*…Dintre lucrările de primă mărime din istoriografie, facem trimitere la P. Renouvin „Histoire des relation internationales”, vol. VII: *Le crises du XXe Siècle - de 1914 à 1929.*

despăgubire, nimic nu le împiedică să renunțe, în tot sau în parte, la aceste cereri.

Reclamanții pot fi puterile beligerante precum și statele neutre, subiecte de drept internațional. Calitatea de reclamant și susținerea pretențiilor urmează principiul general acceptat conform căruia un stat căruia i se impută săvârșirea unui act internațional ilegal este răspunzător față de statul prejudiciat.

Regulile răspunderii sunt diferite în funcție de victimă: un particular sau statul ca atare. Este important să se distingă între apartenența unei cereri și autoritatea în drept să o susțină. După cum o pretenție de despăgubire se ridică împotriva unui beligerant de către proprii cetățeni sau de către cetățenii unui stat inamic sau neutru, se vor aplica următoarele reguli:

a) Dreptul internațional nu obligă nici un stat să-și despăgubească propriii cetățeni pentru prejudiciile suferite. În unele state (Franța, Italia, Germania), principiul derivă din dreptul public sau din normele de drept natural și drepturile omului și sunt acordate conform legislației naționale. Dreptul intern determină felul și întinderea despăgubirii precum și procedura juridică aplicabilă. În anumite circumstanțe li se permite și străinilor să înainteze personal o cerere de despăgubiri dacă dreptul național al statului creditor prevede acest lucru. Ocazional, obligația de despăgubire pentru pierderi de război specifice a fost impusă unui stat învins printr-un tratat internațional. A fost cazul Reich-ului german (art. 297 din Tratatul de la Versailles) și Republicii Federale a Germaniei prin capitolul 6 art. al Înțelegerilor de la Bonn (1952) și Paris (1954) cu privire la Germania.

b) În privința prejudiciilor suferite de cetățenii unui stat neutru, este stabilit, conform principiilor răspunderii internaționale, că beligeranții răspund pentru actele ilegale și sunt pasibili de a plăti despăgubiri. Această regulă se aplică nu numai actelor ilegale comise pe un teritoriu neutru, dar și actelor săvârșite împotriva cetățenilor unui stat neutru pe teritoriul statului în cauză sau pe teritoriul statului inamic. Chiar dacă acțiunea nu era îndreptată în mod direct împotriva unui stat neutru ci împotriva unui particular aflat sub protecția acestuia, actul ilegal afectează întotdeauna statul neutru prin lezarea dreptului ca cetățenii săi să fie tratați în străinătate conform normelor de drept internațional. Statul neutru își exercită acest drept prin intermediul protecției diplomatice.

Așadar, dacă cetățenii unui stat neutru nu pot, în nume propriu, să ceară despăgubiri direct de la statul responsabil, ei trebuie să se adreseze autorității statului de origine care să le susțină cererile prin intermediul protecției diplomatice. Acest principiu standard continuă să se aplice indiferent de jurisprudența diferită dezvoltată în materie după cele două războaie mondiale, când Germania s-a confruntat cu numeroase cereri și procese, atât în țară cât și în afară, ale cetățenilor străini care ridicau pretenții directe. Principiul se aplică independent de anumite tendințe în dreptul modern de a declara indivizii subiecte de drept internațional cu răspundere limitată.

c) Aceleași reguli se vor aplica și cu privire la pagubele de război suferite de cetățenii statelor inamice, cel puțin în acele situații în care prejudiciul este rezultatul unui act internațional ilegal săvârșit de inamic. Dar suma datorată ca despăgubire va constitui, întotdeauna, un subiect esențial al oricărui tratat de pace.

Termenii tratatului de pace vor fi astfel redactați, încât să corespundă practicii menționate anterior, de a impune răspunderea învinșilor pentru toate prejudiciile cauzate de război, inclusiv acelea suferite de populația inamică. În privința pagubelor provocate prin acte de război sau prin ocupație aproape niciodată nu se distinge între cele ce rezultă din acte conforme dreptului internațional și cele săvârșite prin încălcarea normelor acestuia. Din păcate, practica a dovedit, că învingătorii preferă o interpretare extensivă a noțiunii „prejudiciu de război", și încearcă să obțină cât mai mult de la învinși, fără a se gândi un moment să-i compenseze pe aceștia măcar pentru prejudiciile cauzate de actele ilegale cauzate de ei înșiși în detrimentul învinșilor. Despăgubirile ce se vor plăti la sfârșitul războiului, inclusiv cele legate de populația civilă, constituie mai degrabă o problemă de putere a învingătorilor decât una de drept sau echitate. Chestiunea a fost tratată diferit de la caz la caz, indiferent de legitimitatea războiului, care, de regulă, este considerată ca aparținând învingătorilor. Din acest motiv dreptul internațional nu a dezvoltat nici o regulă generală cu privire la felul și întinderea despăgubirilor și pentru ce fel de prejudicii ar trebui să fie acordate.

Dacă și în ce măsură prejudiciile cauzate cetățenilor neutri prin acte de război legitime, sau prin ocupație, pot face obiectul despăgubirilor constituie o chestiune controversată atât în teorie cât și în

practică. Cu excepția situației în care se poate dovedi răspunderea bazată pe provocarea ilegală a unui prejudiciu, chestiunea în discuție este cea a unei răspunderi stricte sau absolute. Nici o regulă nu s-a dezvoltat în acest sens și nu există nici o prevedere internațională care să oblige un stat să-și trateze proprii cetățeni și pe cei ai statelor neutre în mod egal în ceea ce privește despăgubirile de război.

Într-o situație cu totul deosebită se află apatrizii și persoanele care își au reședința în afara teritoriului național și care din motive politice nu pot invoca protecția diplomatică a țării de origine (refugiații, persoanele străine strămutate). Dreptul internațional nu prevede nici o altă modalitate de a le asigura protecție diplomatică și nici nu le oferă legitimare activă pentru a acuza statul responsabil de săvârșirea unui prejudiciu, deși încercări pentru îmbunătățirea situației acestei categorii de persoane au înregistrat unele succese (Înaltul Comisariat al Națiunilor Unite cu privire la Refugiați).

Criteriile general acceptate pentru noțiunea „prejudicii de război” nu sunt prevăzute în dreptul internațional al contractelor, în teoriile dreptului internațional sau practica instanțelor. Lipsesc regulile generale în măsură să reglementeze natura prejudiciilor ce pot fi subiect de despăgubire, întinderea acestora și procedurile legale necesare.

Acoperirea acestor lacune juridice este la fel de importantă precum înlăturarea practicii comune de a impune statelor înfrânte plata reparațiilor indiferent de principiile răspunderii internaționale. Obligarea fiecărui beligerant la plata despăgubirilor, proporțional cu prejudiciile cauzate, ar putea avea efecte pozitive în legătură cu respectarea normelor *jus in bello.*

Rechizițiile

În conformitate cu actele normative incidente (art. 43 din Regulamentul de la Haga cu privire la legile și obiceiurile războiului terestru, Anexă la cea de a Patra Convenție de la Haga din 1907 și art. 5 din A Patra Convenție de la Geneva din 1949 cu privire la protecția populației civile în timp de război), puterea de rechiziționare decurge din obligația ocupantului de a asigura siguranța, ordinea publică și necesarul de alimente și medicamente al populației. Această putere denotă dreptul ocupantului de a utiliza resursele teritoriului ocupat și serviciile

persoanelor supuse regimului de ocupație pentru întreținerea forțelor sale militare, în schimbul unei compensații în numerar, sau a emiterii unei chitanțe.

Regulile aplicabile rechizițiilor s-au dezvoltat cu începere din secolul 18, după ce dreptul internațional a recunoscut necesitatea protejării proprietății private în timp de război.

Articolul 52 din Regulamentul de la Haga din 1907 distinge între rechiziții în natură și rechiziții sub formă de servicii. Statul ocupant are puterea de a obține dreptul de proprietate, de a utiliza bunurile pe termen limitat și de a rechiziționa serviciile persoanelor supuse regimului de ocupație. Însă, în cazul în care tranzacțiile îmbracă forma unor contracte, nu se vor aplica regulile cu privire la rechiziții. Cu toate acestea, doctrina susține că se aplică dreptul de a rechiziționa atunci când ocupantul nu lasă persoanei afectate nici o posibilitate de alegere, chiar dacă se negociază cu privire la anumite elemente.

Dreptul de a face rechiziții este limitat la perioada de ocupație. În privința proprietății publice, art. 5 al Regulamentului de la Haga prevede explicit că statul ocupant este considerat doar administrator și uzufructuar al proprietății imobiliare. Aceeași regulă guvernează și proprietatea particulară. În privința bunurilor mobile în general se consideră că rămâne la latitudinea statului ocupant dacă dorește să obțină un titlu de proprietate sau doar să preia controlul temporar asupra acestora. [442]

Sediul materiei îl constituie Articolul 2 al Regulamentului de la Haga care prevede că locuitorii nu pot fi obligați să ia parte la operațiunile militare îndreptate împotriva propriului stat. Spre sfârșitul celui de al doilea Război Mondial a devenit evident că se impun garanții suplimentare în acest sens. A Patra Convenție de la Geneva din 1949 avea drept scop să prevină reîntoarcerea la practicile din timpul conflagrației, astfel că prin art. 1 a interzis, în termeni generali, obligarea cetățenilor să servească în forțele armate sau auxiliare ale ocupantului, dar a permis prestarea unei munci în cadrul forțelor polițienești ce acționează în interes public sau prestarea unor activități în cadrul

[442] Vezi pe larg studiul lui R. Dolzer, *Rechiziții,* în Encyclopedia of Public International Law, vol. IV, *Use of force, War and Neutrality, Peace Treaties*, 1982, p. 185.

brigăzilor de pompieri. Se interziceau mijloacele de presiune sau propagandă pentru înrolarea voluntară. Mai mult, doar persoanele cu vârsta peste 18 ani puteau fi solicitate să lucreze pentru a servi nevoilor armatei de ocupație și interesului general. În ceea ce privește locul prestării serviciilor, este unanim acceptat că limitele externe le constituie teritoriul ocupat. Pe cât posibil, se consideră că o persoană trebuie să-și păstreze locul obișnuit de muncă iar efortul depus trebuie să fie proporțional cu capacitățile fizice și intelectuale ale celui în cauză. Se impunea respectarea de către ocupant a legislației muncii de pe teritoriul statului vizat. Rechizițiile sub forma serviciilor nu pot conduce la mobilizarea muncitorilor într-o organizație cu caracter militar sau semi-militar. Importanța atribuită acestor reguli se reflectă în art. 2 al Convenției menționate care garantează dreptul oricărui muncitor de a se adresa puterii protectoare.

Actele internaționale menționate limitează posibilitatea ocupantului de a face prelevări în funcție de nevoile armatei de ocupație, de proporționalitatea prelevărilor în raport cu resursele statului ocupat și impun, de asemenea, anumite limite temporare și spațiale.

Ca regulă generală, toate bunurile necesare armatei pot face obiectul rechizițiilor: alimente, combustibil, mașini, utilaje industriale. De la această regulă s-au impus câteva excepții reflectate în înțelegeri încheiate după al doilea Război Mondial. În special preocuparea pentru sănătatea populației civile a impus unele limitări. Deși art. 4 (3) (a) al Primului Protocol Adițional din 1977 la Convențiile de la Geneva din 1949 permite rechiziționarea alimentelor, recoltelor și instalațiilor de apă potabilă pentru întreținerea armatei, art. 4 (3) (b) le interzice în cazul în care o atare măsură ar conduce la înfometarea populației civile sau la obligarea acesteia să părăsească teritoriul. Articolul 57 din a Patra Convenție de la Geneva prevede că spitalele civile pot fi supuse regulilor prevăzute pentru rechiziții numai temporar și numai în cazuri urgente pentru îngrijirea militarilor bolnavi și răniți și cu condiția luării unor măsuri adecvate pentru tratamentul pacienților și pentru spitalizarea civililor. Materialele și depozitele populației civile nu pot fi preluate de ocupant dacă sunt necesare civililor. Protecția populației civile a fost extinsă prin art. 14 din Protocolul adițional nr. 1 din 1977. În conformitate cu acesta, unitățile medicale civile, bunurile și munca personalului

aferent nu pot fi supuse rechizițiilor. Reglementări similare se găsesc în art. 63 (4) al aceluiași Protocol cu privire la clădirile și materialele care aparțin sau sunt utilizate de organizații civile de apărare.

În afara acestor dispoziții exprese, statul ocupant trebuie să respecte limitările inerente noțiunii generale de rechiziții. Astfel, proprietatea culturală nu poate fi subiect al prelevărilor, articolele de lux precum tutunul și alcoolul nu constituie „nevoi ale armatei" și nu pot fi rechiziționate. Transferurile monetare sunt guvernate de regulile cu privire la contribuții, iar materialul de război este considerat „trofeu, pradă de război". De asemenea, nevoile generale de război ale ocupantului, care depășesc nevoile exprese ale armatei de ocupație, nu pot fi acoperite prin rechiziții. În mod similar, după cum s-a subliniat și în cadrul proceselor de la Nürnberg, exploatarea generală a teritoriului ocupat pentru a servi intereselor economice interne ale ocupantului nu se poate justifica prin regulile cu privire la rechiziții.

Deocamdată nu s-a ajuns la o opinie comună cu privire la măsura în care nevoile membrilor de familie ale forțelor armate pot fi considerate „necesități militare". Nu există un consens nici în ceea ce privește aplicarea regulilor din materia rechizițiilor în situațiile legate de pregătirea atacurilor asupra teritoriului adiacent celui ocupat.

Proporționalitatea în raport cu resursele statului ocupat (art. 2 al Regulamentului de la Haga) este motivată de luarea în considerare a nevoilor populației civile și a resurselor de care dispune statul ocupat, dar nu impune, totuși, condiția ca rechizițiile să se facă numai după epuizarea posibilităților de aprovizionare ale armatei de ocupație de către țara de origine. Câtă vreme nevoile populației civile sunt acoperite, rechizițiile sunt legitimate dacă sunt proporționale cu resursele generale ale teritoriului ocupat. În caz contrar, statul ocupant are obligația de a asigura alimentele și serviciile medicale în măsura posibilă. Se impune, așadar, o echilibrare a nevoilor ocupantului cu cele ale persoanelor supuse regimului de ocupație.

Regulile în materia rechizițiilor se aplică în situația când un teritoriu se află efectiv sub autoritatea armatei inamice (art. 42 din Regulamentul de la Haga). Din punct de vedere geografic, aceste reguli se aplică pe teritoriul asupra căruia s-a impus această autoritate și este exercitată efectiv, dar se extind și asupra spațiului considerat ca fiind

„teatru de război". Toate bunurile care [443]se găsesc în acest spațiu pot fi supuse rechizițiilor, indiferent de naționalitatea proprietarului lor.

Conform art. 2 din Regulamentul de la Haga rechizițiile pot fi ordonate numai de către comandantul forțelor de ocupație care poate solicita cooperarea autorităților locale. În caz de refuz, se poate utiliza forța pentru a impune îndeplinirea cerințelor.

Întregul concept al rechizițiilor se fundamentează pe regulile care guvernează protecția proprietății private în timp de război. Cu toate acestea, normele de drept internațional cu privire la determinarea răspunderii statelor și perioada pentru acordarea compensațiilor au rămas în continuare foarte vagi. Articolul 52 (3) al Regulamentului de la Haga prevede că rechizițiile în natură ar trebui plătite în numerar cât mai repede posibil, în caz contrar fiind necesară eliberarea unei chitanțe, plata urmând să se facă cât mai repede cu putință. În practică, regula a fost interpretată în sensul că determinarea răspunderii statelor urmează să se facă prin clauzele tratatelor de pace la sfârșitul războiului. Acest lucru, însemna în fapt, că puterea învinsă este obligată să-și asume, în final, răspunderea la nivel internațional, indiferent de statutul din timpul războiului, de stat ocupat sau ocupant.

Practica statelor nu a confirmat regula enunțată în 1926 de Tribunalul Germano-Grec în cazul Karmutyacas, conform căreia rechizițiile sunt ilegale dacă nu sunt compensate de statul ocupant imediat sau cât mai curând posibil. În timpul celui de al doilea Război Mondial, bonurile de rechiziții acopereau uneori situații de jaf. Regulile adoptate prin Convențiile de la Geneva nu impun o obligație strictă din partea ocupantului de a plăti despăgubiri: „Respectând prevederile altor convenții internaționale, puterile ocupante trebuie să ia măsuri pentru a se asigura că se plătește o valoare echitabilă pentru toate bunurile rechiziționate" (art. 5 (2) din a Patra Convenție de la Geneva). Lipsa de claritate a textului este cu atât mai regretabilă cu cât prezumția de responsabilitate a puterii înfrânte nu implică în mod necesar despăgubirea proprietarilor afectați. În fapt, poate doar să înlăture pretențiile statului ocupat îndreptate împotriva ocupantului, fără a îl obliga pe primul să-i despăgubească pe cetățenii afectați.

[443] *Culegere de decizii ale Tribunalelor arbitrale mixte*, vol. 12/1926, p. 17.

În privința sumei datorate ca despăgubire, practica nu a fost uniformă până la începutul secolului 20, dar exista o tendință de a se plăti valoarea reală de piață a bunurilor. Nici mai recent această chestiune nu a fost pe deplin clarificată, fiind înlăturată de înțelegerile înscrise în tratatele de pace.

O problemă de o importanță excepțională este aceea a *prizonierilor de război*. Legile războiului fac o distincție netă între combatanți legitimi și nelegitimi. Cei din prima categorie, expunându-se riscurilor războiului în condiții de luptă, sunt îndreptățiți la statutul de prizonieri de război, când ajung în mâinile inamicului fie din proprie voință, prin predare, fie prin forța împrejurărilor fiind răniți, bolnavi sau naufragiați.

Statutul prizonierilor de război presupune drepturi și îndatoriri speciale. Trăsătura esențială constă în faptul că deși aceștia pot fi internați, statul care îi deține este obligat să le protejeze viața și sănătatea. De-a lungul timpului, tratamentul aplicat combatanților căzuți în mâinile inamicului era diferit, aceștia fiind pasibili de a fi omorâți sau de a fi vânduți ca sclavi. Începând cu secolul 19 teoria și practica dreptului internațional au impus regula conform căreia combatanții legitimi sunt îndreptățiți la protecție atunci când sunt capturați de inamic. Actualmente, normele derivate din acest principiu de bază sunt specificate în primele trei convenții de la Geneva din 1949 cu privire la protecția victimelor de război (Convențiile și Protocoalele Crucii Roșii de la Geneva). În general aceste Convenții pot fi considerate ca fiind declaratorii ale dreptului internațional cutumiar.

Articolul 4 din cea de a Treia Convenție de la Geneva cu privire la tratamentul prizonierilor de război enumeră opt categorii de persoane îndreptățite la statutul de prizonier de război:

a) membrii forțelor armate ale statelor beligerante, inclusiv unități de miliție și voluntari care fac parte din aceste forțe, recruți dar și rezerviști.

b) membrii altor unități de miliție și voluntari, inclusiv mișcări de rezistență (numite uneori forțe neregulate). Importanța acestei categorii a crescut în condițiile războiului de guerillă. Convențiile menționate stabilesc în mod expres condițiile cumulative pe care membrii acestor forțe trebuie să le îndeplinească pentru a se bucura de statutul de

prizonier de război, altfel vor fi considerați combatanți nelegitimi. Patru dintre aceste condiții erau deja stipulate în Regulamentul de la Haga cu privire la legile și obiceiurile războiului terestru, Anexă la a doua Convenție din 1899 și la a patra Convenție din 1907. Conform acestora, forțele neregulate trebuie să fie conduse de o persoană care răspunde pentru subordonații săi, să aibă un semn distinctiv fix vizibil de la distanță, să poarte armele la vedere, să-și conducă operațiunile în acord cu legile războiului. Convențiile de la Geneva adaugă alte două condiții: să fie organizați și să aparțină uneia dintre părțile la conflict. Consiliul Privat al Marii Britanii, prin decizia sa în cazul Public Prosecutor v. Koi din 1968, A. C. 829, identifică o altă condiție implicită în textele internaționale menționate: lipsa obligației de fidelitate față de puterea care îi deține, altfel spus, persoana ce pretinde statutul de prizonier de război nu poate fi cetățean al puterii care îl deține.

Esența condițiilor enumerate constă în faptul că acești combatanți legitimi nu pot fi *francs-tireurs* (indivizi ce duc un război particular), nu se pot deghiza în civili și trebuie să respecte legile războiului. Enumerarea detaliată din Convenții creează o obligație grea pentru forțele *de guerilla*. Majoritatea mișcărilor de rezistență din Cel de-al doilea Război Mondial nu ar fi îndeplinit toate aceste condiții. Astfel, s-au făcut eforturi pentru a atenua cerințele. Inițiativele în această direcție s-au concretizat în Protocolul Adițional I la Convenția de la Geneva din 12 august 1949 cu privire la victimile conflictelor armate internaționale. Articolul 44 al acestui Protocol a dat naștere multor controverse, dar se pare că interpretarea dominantă consideră ca și cerință esențială pentru combatanții legitimi ca aceștia să poarte armele la vedere în timpul angajării în operațiuni militare și înainte de a lansa atacul. Dacă această soluție este acceptată în practica statelor, distincția fundamentală dintre combatanți legitimi și nelegitimi va dispărea. Același Protocol reafirmă în art. 46 poziția tradițională conform căreia spionii nu se bucură de statutul de prizonieri de război, iar în art. 47 creează o categorie nouă de combatanți nelegitimi, mercenarii.

c) membrii forțelor armate regulate care exprimă fidelitate față de un guvern sau o autoritate nerecunoscute de puterea care îi deține. Această categorie a fost creată prin Convenția de la Geneva din 1949 pornind de la exemplul oferit de „francezii liberi" din al doilea Război

Mondial. Deși Germania a recunoscut guvernul de la Vichy, a fost nevoită să acorde statutul de prizonieri de război forțelor regulate conduse de generalul de Gaulle.

d) non-combatanții care însoțesc forțele armate, sub rezerva existenței unei autorizații speciale din partea acestora. Categoria include personalul civil al echipajelor militare aeriene, corespondenți de război, furnizori de mărfuri, membrii ai unităților de muncă sau ai serviciilor de asistență.

e) membrii echipajelor marinei comerciale sau ai aviației civile a beligeranților, dacă aceștia nu beneficiază de un statut mai favorabil decât cel acordat prizonierilor de război. Acest tratament a fost reglementat de cea de-a XI-a Convenție de la Haga din 1907 cu privire la anumite restricții legate de dreptul de captură în războiul naval, dar ele nu s-au aplicat în perioada celui de-al doilea Război Mondial.

f) locuitorii unui teritoriu neocupat care se angajează într-un *levée en masse.* Sunt incluși acei care, la apropierea inamicului, iau armele în mod spontan pentru a rezista forțelor invadatoare, fără a avea timp să se organizeze în unități regulate. Aceștia trebuie să poarte armele la vedere și să respecte legile războiului.

g) membrii forțelor armate dintr-un teritoriu ocupat care sunt demobilizați sau eliberați din centrul de internare de către ocupant, iar apoi sunt reținuți sub suspiciunea că vor încerca să se realăture forțelor armate naționale. Atunci când foști combatanți sunt internați de puterea de ocupație în special datorită experienței lor militare și pornind de la presupunerea că există pericolul să treacă liniile de luptă, ei vor trebui să fie tratați ca prizonieri de război, nu ca civili internați.

h) persoane aparținând uneia din categoriile menționate care ajung pe teritoriul unei puteri neutre. Dacă, în conformitate cu legile neutralității, membrii forțelor armate trebuie să fie internați pe parcursul ostilităților, tratamentul lor nu poate fi mai puțin favorabil decât cel aplicat prizonierilor de război.

Distinct de cele opt categorii de persoane îndreptățite la statutul de prizonieri de război, mai există un grup format din personalul medical și preoți militari, care nu pot fi luați prizonieri. Totuși, conform prevederilor Convențiilor de la Geneva, ei vor putea fi reținuți temporar dacă starea sănătății sau nevoile spirituale impun acest lucru. Pe

perioada reținerii vor beneficia cel puțin de tratamentul aplicat prizonierilor de război.

A Treia Convenție de la Geneva reglementează în detaliu drepturile și îndatoririle ce derivă din statutul de prizonier de război. Prima cerință este protejarea vieții și sănătății deținuților. Ei trebuie să fie tratați omenește și sunt îndreptățiți la protecție împotriva actelor de violență, intimidări sau insulte. Femeile au dreptul la o protecție specială. Experimentele științifice sau medicale sunt interzise cu excepția celor realizate în interesul prizonierului și în conformitate cu standardele medicale general acceptate. Măsurile represive sunt prohibite. Chiar dacă unul dintre beligeranți comite acte ilegale împotriva prizonierilor de război inamici, adversarul nu poate reacționa săvârșind acte similare.

Un prizonier de război este obligat să-și dezvăluie doar numele, rangul, data nașterii și numărul serial. Orice încercare de a-l forța să ofere mai multe informații despre el sau despre forțele sale armate este interzisă. Este ilegală tortura fizică sau mentală a prizonierilor de război, amenințarea sau supunerea acestora la un tratament degradant pentru a obține informații.

Efectele personale (cu excepția armelor, echipamentului și documentelor militare) precum și caschetele de metal, măștile de gaz, insignele, decorațiile și documentele de identitate trebuie să rămână în posesia prizonierilor. Însă este permis să se ia, în schimbul unei chitanțe, banii sau bunurile de valoare care vor fi păstrate în custodie.

Cât mai curând posibil după capturare, prizonierii de război trebuie evacuați în tabere situate departe de zona frontului. Evacuarea trebuie să aibă loc într-o manieră umană, „marșurile morții" fiind complet interzise. Lagărele pot fi îngrădite. Ele trebuie să fie situate într-o zonă cu un climat sănătos, cele de lângă mlaștini, de exemplu, nefiind premise. Condițiile trebuie să fie similare cu cele de care beneficiază forțele armate ale puterii deținătoare.

Prizonierii au dreptul să primească rații alimentare în cantitate, calitate și varietate care să le asigure o sănătate corepunzătoare, indiferent de tipul de alimente disponibil forțelor armate sau civililor din statul de detenție. O lipsă generală de alimente nu poate fi o scuză pentru înfometarea prizonierilor de război. Acestora trebuie să li se

asigure îmbrăcăminte adecvată, lenjerie și încălțăminte. Se impun măsuri pentru protecția sănătății în conformitate cu regulile de igienă, acces la tratament medical și spitalizare. Asigurarea libertății cultului religios și activități educaționale, recreaționale și sportive sunt necesare în egală măsură, un rol important în acest sens revenind reprezentanților prizonierilor.

Dacă sunt apți din punct de vedere fizic, deținuții pot fi utilizați la muncă. Ofițerii sunt exceptați de la această îndatorire. În mod evident, atunci când un stat deține un număr considerabil de prizonieri de război, faptul prezintă o mare semnificație economică din punctul de vedere al forței de muncă. Totuși, detinuții nu pot fi angajați la munci periculoase cum ar fi îndepărtarea minelor, sau în alte activități nesănătoase sau degradante, cu excepția cazurilor în care se oferă voluntari.[444]

Imediat după capturare și nu mai târziu de o săptămână de la sosirea în lagăr, fiecare prizonier are dreptul să trimită o scrisoare familiei și Agenției Centrale a Prizonierilor de Război, administrată de Comitetul Internațional al Crucii Roșii. Agenția strânge și transmite informații la zi despre soarta prizonierilor de război. Informațiile necesare provin, *inter alia*, de la birourile naționale de informații pe care beligeranții trebuie să le înființeze.

Dreptul de a trimite și primi scrisori și vederi este asigurat. Sunt îndreptățiți să primească pachete individuale și livrări colective conținând produse alimentare, haine, produse medicale, cărți, articole religioase, echipament științific, instrumente muzicale și materiale sportive. Întreaga corespondență poate fi examinată și cenzurată.

Prizonierii de război sunt supuși legilor și regulamentelor aplicabile forțelor armate ale statului de detenție și acesta poate lua toate măsurile juridice și administrative necesare pentru respectarea acestor norme. Sancțiunile disciplinare ce pot fi impuse constau în amenzi, încetarea privilegiilor acordate peste minimul cerut de Convenția a Treia de la Geneva, munci extenuante (nu se aplică ofițerilor), și arest care nu poate depăși 30 de zile. Sancțiunile juridice (pentru infracțiuni, de exemplu uciderea unui gardian), trebuie să fie identice cu cele impuse

[444] Vezi pe larg studiul lui Y. Dimstein, *Prizonieri de război*, în Encyclopedia of Public International Law, vol. 4, *Use of force, War and Neutrality, Peace Treaties*, 1982, pp. 147–152.

membrilor armatei puterii deținătoare, dar prizonierii de război nu pot fi supuși unor pedepse colective pentru acte individuale, pedepselor corporale, torturii sau altor cruzimi. Procesul va fi judecat de o instanță militară imparțială, unde acuzatul are dreptul la apărare din oficiu, mărturisirea nu poate fi indusă, se va aplica regula *nullum crimen sine lege*.

Dacă un prizonier de război încearcă să evadeze se pot utiliza arme împotriva lui dar numai după avertisment prealabil. În caz că este prins, acesta este pasibil doar de sancțiuni disciplinare, deci pedeapsa maximă va fi arestul pe o perioadă de 30 de zile. Dacă evadarea reușește și persoana respectivă este recapturată ulterior, nu mai poate fi pedepsită. Așadar, în conformitate cu legile războiului, evadarea unui prizonier nu constituie un act ilegal.

Conform celei de a Treia Convenții de la Geneva, prizonierii de război pot fi eliberați în mai multe modalități, dintre care unele sunt obligatorii iar altele opționale.

Eliberarea poate fi completă, când li se permite să părăsească teritoriul statului de detenție, sau parțială, când li se permite să stea în afara lagărului, sub condiție. Condiția înseamnă promisiunea liberă făcută de prizonier că nu o să folosească arme împotriva statului de detenție și că nu o să evadeze. O astfel de promisiune obligă atât persoana în cauză cât și statul de proveniență iar validitatea ei depinde de conformitatea cu regulile și legile statului de origine. Unele state nu permit membrilor forțelor armate capturate să fie eliberați condiționat.

Beligeranții pot încheia un acord cu privire la repatrierea sau internarea într-un stat neutru a prizonierilor de război care au petrecut o lungă perioadă de captivitate. Acest tip de acord poartă denumirea de „cartel" și de obicei ia forma unui schimb de prizonieri, în funcție de număr și de rang. Prizonierii repatriați printr-un cartel nu pot fi încadrați în serviciul militar activ. De asemenea, se pot încheia acorduri între beligeranți cu privire la trimiterea într-un stat neutru a anumitor categorii de prizonieri bolnavi sau răniți. E vorba de înțelegeri discreționare care necesită acceptul statului neutru. Alte categorii de prizonieri a căror stare fizică sau mentală este considerată incurabilă sau imposibil de tratat în termen de un an trebuie să fie trimiși înapoi în țară în timpul ostilităților, indiferent de număr sau ierarhie, sub rezerva că repatrierea nu este impusă împotriva voinței acestora.

Chestiunea esențială este determinarea momentului în care obligația de eliberare și repatriere trebuie executată.

Clauzele militare ale Tratatelor de Pace din 1947 prevăd obligația de repatriere a prizonierilor de război. Aceasta se referă la repatrierea de către Aliați a prizonierilor de război cetățeni ai fostelor state inamice, deoarece prizonierii de război Aliați au devenit repatriabili și au fost eliberați ca urmare a semnării armistițiilor. Dispoziția dă expresie unui principiu de drept internațional conform căruia toți prizonierii de război trebuie eliberați odată cu încheierea păcii. Din moment ce statul ai cărui cetățeni sunt încetează să mai fie considerat inamic, ei își pierd statutul de membrii ai forțelor armate inamice și astfel nu se mai justifică reținerea lor ca prizonieri de război. În ceea ce privește statutul lor în perioada dintre semnarea armistițiului sau a predării și încheierea păcii, opinia generală este în sensul că atâta timp cât un armistițiu sau alte aranjamente/înțelegeri similare nu pun capăt stării de război, prizonierii de război, în lipsa unei prevederi exprese în textul armistițiului, nu își pierd acest statut și nu devin, automat, repatriabili. Trebuie precizat că deși încheierea păcii impune foștilor beligeranți o obligație imediată de a efectua eliberarea prizonierilor de război, nu înseamnă că aceștia își redobândesc automat libertatea.[445]

Convenția de la Geneva din 1929 prevede că aceștia trebuie repatriați „cât mai curând posibil” și se admite faptul că, până în momentul efectuării aranjamentelor necesare pentru repatriere, cu toate că încetează să fie captivi în sensul tehnic al noțiunii, ei rămân, ca și grup, sub disciplina militară și sub autoritatea statului în care sunt deținuți. Tratatul de Pace din 1947 conține o dispoziție adițională în sensul că suportarea costurilor repatrierii cade, în fiecare caz, în sarcina guvernului fost inamic interesat. În absența acestei prevederi exprese nu e foarte clar cine ar fi trebuit să suporte aceste costuri, dar în principiu, responsabil ar trebui să fie statul care îi deține, acesta având obligația de repatriere.

După al doilea Război Mondial, prin cea de a Treia Convenție de la Geneva, s-a dispus că prizonierii de război trebuie eliberați și repatriați fără întârziere, după încetarea ostilităților (art. 118). Această prevedere obligatorie se aplică tuturor prizonierilor, indiferent de starea

[445] G. G. Fitzmaurice, *op. cit*, p. 320.

sănătății, număr sau rang. Articolul menționat statuează în mod expres ca în absența unei dispoziții în acest sens în înțelegerile încheiate între beligeranți, fiecare putere deținătoare de prizonieri de război trebuie să procedeze la repatriere fără întârziere, pe o bază unilaterală. Articolul 118 nu specifică faptul că repatrierea nu poate fi impusă prizonierilor împotriva voinței lor, deși o astfel de dispoziție există în textul Convenției în legătură cu deținuții grav răniți sau bolnavi.

Propunerea făcută la Conferința de la Geneva din 1949 de a se introduce o astfel de prevedere a fost respinsă de teamă că ar putea servi ca o clauză de salvgardare pentru statele care nu doresc eliberarea prizonierilor de război.

Problema repatrierii forțate apare în cazul dezertorilor care sunt pasibili de judecată și de pedepse aspre la întoarcere, dar este incidentă și în alte circumstanțe când prizonierii aleg să nu se întoarcă acasă din motive ideologice sau politice. Articolul 118 precizează că eliberarea prizonierilor de război trebuie realizată imediat după încetarea ostilităților active, fără a se aștepta încheierea unui tratat de pace sau a unei convenții de armistițiu, deci a stării de război. Fiind vorba de o obligație necondiționată, ea nu poate fi amânată sub nici un motiv. Trebuie reținut faptul că, atâta timp cât ostilitățile active continuă, eliberarea tuturor prizonierilor de război poate fi un dezavantaj pentru beligeranții care dețin un număr mare de prizonieri, deoarece articolul 118 nu interzice reîncadrarea acestora în serviciul militar activ. Totuși, norma insistă pe „încetarea" și nu suspendarea ostilităților. Numai în acest moment datoria de eliberare a prizonierilor intră în vigoare.

Ca un principiu general, prizonierii de război sunt în mâinile puterii inamice și nu ale unităților militare sau ale indivizilor care i-au capturat. Răspunderea pentru tratamentul aplicat este duală: ea revine atât statului de detenție cât și fiecărui individ (astfel că orice soldat care ucide sau maltratează un prizonier este vinovat de crimă de război). Statul care îi deține își asumă responsabilitatea pentru fiecare prizonier de război din primul până în ultimul moment al captivității, și se extinde nu numai asupra lagărului sau eșaloanelor din spatele frontului, ci și asupra liniilor de luptă. Uciderea unui soldat inamic care s-a predat angajează răspunderea statului, chiar dacă s-a produs în timpul luptelor în lipsa unui ordin sau ca urmare directă a neascultării unui ordin.

Conform celei de a Treia Convenții de la Geneva[446] un stat poate transfera prizonierii de război către un aliat sub rezerva că ultimul este semnatar al Convenției, dorește și este capabil să o aplice. O atare procedură plasează răspunderea pentru soarta prizonierilor statului de transfer, fără să absolve pe deținătorul original de propria responsabilitate.

Material de război

Notiunea nu are o definiție recunoscută în dreptul internațional. Termenul „material de război" în sens restrâns include toate articolele și materialele utilizabile direct și exclusiv în scop de război, cum ar fi arme, muniții, mașini de luptă. În sens larg sunt incluse toate bunurile și materialele utilizabile inițial în scopuri civile, ca de exemplu puști de vânătoare, echipament radio, mijloace de transport, petrol, utilizate sau care urmează să fie utilizate în scop militar, pentru a sprijini efortul de război al beligeranților.

În istoriografia juridică sunt disponibile numeroase interpretări și evaluări din diverse perspective juridice în privința conținutului, mai ales în accepțiunea sa extensivă. În sens restrâns, termenul corespunde conceptului „contrabandă absolută" în războiul maritim: „articole utilizate exclusiv pentru război" (art. 23, Declarația Conferinței Navale, Londra, 1908/1909). În sens larg sunt desemnate „articole susceptibile de a fi folosite în război, dar și în scopuri pașnice". Câtă vreme nu este posibilă o enumerare *a priori* a bunurilor și materialelor ce intră în categoria material de război, definirea termenului rămâne să se facă de la caz la caz. Atât tratatele internaționale cât și legislația statelor oferă o explicare a termenului sau enumeră efectiv bunurile care intră în această categorie (de exemplu Anexa III la Tratatul de Pace din 1947 cu Italia, unde s-a încercat o clarificare a noțiunii).

Conform unei opinii,[447] în acest caz ar fi vorba mai degrabă despre o listă de articole, obiecte și materiale care urmează să fie considerate material de război în sensul Tratatului. În principal, lista conține lucruri cu utilizare directă, imediată în luptă. Singurele cu un

---

[446] Vezi bibliografia generală, referințe despre Convențiile de la Geneva, Haga etc.
[447] *Ibidem, loc. cit.*

caracter mai general sunt cele care intră în categoria „instalații și utilaj industrial concepute în mod special pentru fabricarea și întreținerea materialului enumerat mai sus și care, din motive tehnice, nu pot fi transformate pentru scopuri civile”. Din analiza definiției rezultă intenția semnatarilor Tratatului de a restrânge fabricarea, achiziționarea sau posesia, de către statele foste inamice, fie a anumitor tipuri de armament, fie a armamentului ce excede cantitățile rezonabil necesare pentru dotarea forțelor admise.

Au existat numeroase controverse în ceea ce privește natura reală a materialului de război. Deseori acestea au apărut în legătură cu obligația neutrilor, înscrisă în Articolul 2 al Celei de-a Cincea Convenții de la Haga[448], de a nu permite beligeranților transferul materialului de război pe teritoriul lor pentru aprovizionarea armatelor aflate pe teatrul de operațiuni sau în teritoriile ocupate. Avem astfel o largă categorie de materiale care, deși nu constituie material de război și sunt utilizate în egală măsură pentru scopuri civile, totuși sunt considerate material de război când sunt utilizate în scopuri militare. Această controversă nu a fost soluționată. Statele neutre au susținut, de regulă, ideea că obligația menționată se referă doar la armamentul și muniția efectivă, în dotare, în vreme ce beligeranții au căutat să dea materialului de război o interpretare extensivă care să cuprindă tot ce poate servi armatelor în luptă sau trupelor de ocupație pe teritoriul beligerant. Se pare că ultima opinie este cea corectă în condițiile războiului modern.

Se impune, tot mai mult, o tendință recentă, de a da o interpretare și mai largă noțiunii de material de război, în sensul de a include aici, fie tot ceea ce reprezintă proprietatea publică a Statului inamic, fie tot ceea ce, indiferent de natură, este utilizat efectiv de forțele inamice, inclusiv conturi bancare, articole de mobilă sau echipament similar utilizat de acestea. S-a sugerat că această interpretare este în conformitate cu art. 3 al Convenției de la Haga cu privire la războiul terestru care permite unei armate de ocupație să intre în posesia „lichidităților, fondurilor și activelor publice care sunt proprietatea statului, depozitelor de armament, mijloace de transport, magazine și depozite, și în

448 Vezi referința în Bibliografia generală.

general toate bunurile mobile ce aparțin statului și care pot fi utilizate în operațiuni militare". Redactarea acestei dispoziții nu satisface nici măcar scopul în care a fost concepută, mai exact definirea drepturilor armatei de ocupație în teritoriul ocupat. În orice caz, ea poate opera cel mult ca o definiție a proprietății publice a statului inamic, pasibilă de confiscare în cursul operațiunilor sau al ocupării teritoriului inamic și nu are nimic de a face cu noțiunea de material de război. Fără îndoială că tot materialul de război în mâinile beligeranților constituie proprietate publică inamică, dar asta nu înseamnă că tot ceea ce constituie proprietate publică inamică, chiar aflată în mâna forțelor armate, sau utilizată de acestea într-un scop sau altul, constituie automat material de război.

În acordurile cu privire la legile și practicile de război termenul apare ca o traducere literală a francezului „matériel de guerre" cum este utilizat în Convențiile de la Haga, al căror text oficial este în franceză. A XIII-a Convenție de la Haga din 1907 cu privire la neutralitatea în războiul maritim interzice unui stat neutru să aprovizioneze, direct sau indirect, un beligerant, cu nave, muniții sau orice alt material de război (art. 6). Aceasta este o dispoziție generală și se aplică și neutralității în războiul terestru. Pe de altă parte art. 7 stipulează că o putere neutră nu poate interzice exportul sau tranzitul în folosul oricărei părți la un conflict, a armelor, munițiilor sau orice altceva ce poate fi de folos unei armate sau flote. Textul este identic cu art. 7 al celei de a V-a Convenții de la Haga, 1907, cu privire la neutralitatea în războiul terestru.

Nu este clar ce se consideră material de război în conformitate cu art. 6 din A XIII-a Convenție de la Haga. Extinderea noțiunii la toate bunurile ce se pot folosi în război, conform art. 7 comun celei de a V-a și a XIII-a Convenții ar fi prea mult. În condițiile războiului modern și ale diversificării cerințelor forțelor armate, o atare interpretare extensivă ar restricționa de o manieră nepermisă comerțul statelor neutre. În plus, o accepțiune largă a materialului de război ar interfera prea mult cu comerțul privat, expunându-l măsurilor defensive ale beligeranților. Nu se poate omite legătura dintre interpretarea extensivă a termenului material de război și extinderea *ad infinitum* a termenului „contrabandă" așa cum s-a întâmplat în ambele războaie mondiale. Se impune o limitare a ambelor noțiuni pentru a permite statelor neutre desfășurarea relațiilor comerciale cu oricare dintre beligeranți.

Înțelesul noțiunii „material de război" are o semnificație deosebită pentru protecția proprietății private împotriva distrugerii sau apropierii în cazul teritoriilor supuse unui regim de ocupație. Este de referință faptul că unii juriști britanici au tradus expresia „*munition de guerre*" (art. 3, para. 2 al Regulamentului de la Haga anexat Celei de a IV-a Convenții din 1907) [449] drept material de război. Dacă acest lucru este acceptat, așa cum s-a și întâmplat în practică, vor fi incluse bunuri care numai indirect au legătură cu materialul de război (fabrici care produc astfel de articole), astfel că protecția proprietății private împotriva confiscării de către ocupant devine lipsită de sens. Definiția materialului de război ca fiind „orice poate fi folosit în scopul ofensivei sau apărării, inclusiv mijloacele de transport necesare", trebuie interpretată în sensul că materialul de război include numai acele articole care sunt utilizate efectiv în război sau urmează a fi utilizate în acest scop.

Importanța termenului material de război devine evidentă dacă luăm în considerare următoarele argumente: a) în cazul materialului de război aflat în proprietate privată ocupantul este îndreptățit, conform dreptului cutumiar internațional, să-l distrugă sau să-l avarieze în orice mod consideră necesar, dacă distrugerea e justificată de necesitățile războiului și proporțională cu scopul vizat; b) materialul de război ajuns în posesia inamicului devine pradă de război; c) pe teritoriul unui stat neutru, fără un permis de tranzit prealabil, va fi luat în custodie și sechestrat de autoritățile acestuia; d) termenul material de război este frecvent utilizat în convențiile de armistițiu și în tratatele de pace pentru a impune statelor învinse restricții cu privire la producția viitoare, achiziționarea sau deținerea acestuia sau pentru a decreta predarea sau demilitarizarea. (Tratatul de Pace de la Versailles, 1919, Tratatul de Pace din 1947).

Având în vedere importanța termenului „material de război" în dreptul internațional, precum și dificultatea elaborării unei definiții, datorită faptului că majoritatea lucrurilor necesare existenței populației civile sunt necesare și menținerii forțelor combatante, este de dorit ca noțiunea în discuție și utilizarea acesteia în dreptul internațional să fie clarificată cât mai repede.

---

[449] Vezi referință în Bibliografia generală.

Analiza clauzelor Tratatului

Preambulul

Răspunderea individuală a statelor pentru angajarea într-un război de agresiune împreună cu recunoașterea faptului că ulterior s-au retras din alianța cu Germania au constituit fundamentul condițiilor de pace.

În Memorandum-urile înaintate Conferinței de la Paris, fiecare stat fost inamic a cerut modificarea Preambulului în sensul luării în considerare a rolului jucat de popoarele lor în răsturnarea guvernelor care au intrat în război de partea Germaniei sau pentru a arăta că rezistența împotriva forțelor germane a precedat încheierea Armistițiilor cu Aliații. Comisiile Politice și Teritoriale au adoptat proiectele de tratat cu mici modificări. În Comisia pentru Bulgaria un amendament al Bielorusiei pentru recunoașterea cobeligeranței a fost respins cu un vot de nouă la patru. Comisia pentru Ungaria a respins propunerea cehoslovacă de sancționare a Ungariei pentru complicitate în război și pentru dezmembrarea Cehoslovaciei. Delegația americană a statuat, însă, că lumea înțelege pe deplin suferința produsă, dar că preambulul oferă satisfacție suficientă pentru aceste fapte istorice.[450]

Clauze teritoriale

Bulgaria. Frontierele reveneau la cele existente în 1 ianuarie 1941 ceea ce însemna o recunoaștere implicită a cedării Dobrogei de Sud de către România, în virtutea Tratatului de la Craiova din 7 septembrie 1940[451]. Pretențiile Bulgariei asupra Traciei de Vest și accesul la Marea Egee au fost respinse.

Finlanda. Conform Convenției de Armistițiu ruso-finlandeze din 19 septembrie 1944 se recunoștea Tratatul de Pace dintre cele două state (12 martie 1944) prin care Finlanda ceda anumite zone Uniunii Sovietice, mai exact Peninsula Carelia și Vyborg, țărmurile de nord și de Vest ale

[450] A. C. Leiss, *op. cit.* p. 108.
[451] Vezi referința în Bibliografia generală.

Lacului Ladoga, teritoriul de la Est de Merkärvi și părți din peninsulele Rybachi și Sredny. De asemenea trebuia să returneze Uniunii Sovietice provincia Petsamo pe care o obținuse în 1920.

Ungaria. Frontierele reveneau la cele existente la 1 ianuarie 1938 ceea ce însemna că Ungaria pierdea toate câștigurile teritoriale pe care le obținuse în perioada 1938–1940 și anume Transilvania de Nord pe care o recuperase de la România, după ce fusese forțată să o cedeze în urma Tratatului de Pace de la Trianon (1920), și zonele de la frontiera slovacă pe care le obținuse prin Arbitrajul de la Viena al Puterilor Axei din 2 noiembrie 1938.

Italia. Se urma, în principiu, linia existentă la 1 ianuarie 1938. Erau prevăzute însă și schimbări teritoriale: diverse zone din Alpi cedate Franței, Iugoslavia primea părți din regiunea Venezia Giulia, Zara, Pelegosa și alte insule de coastă, se stabilea teritoriul independent Trieste, insulele Dodecanese erau cedate Greciei; Italia renunța la toate pretențiile de suveranitate teritorială asupra fostelor colonii din Africa, inclusiv asupra bunurilor, drepturilor și intereselor, era recunoscută independența Etiopiei și Albaniei, insula Saseno era cedată Albaniei și Italia se obliga să încheie înțelegeri cu Austria prin care să garanteze libera mișcare a persoanelor și traficul naval între Tirolul de Nord și cel de Est.

România. Frontierele reveneau la cele existente la 1 ianuarie 1941, cu excepția celei cu Ungaria, fapt ce însemna confirmarea acordului sovieto-român din 28 iunie 1940, mai exact schimbul de note din 26–28 iunie 1940, prin care Uniunea Sovietică forța România să accepte ocuparea Basarabiei și Bucovinei. Se confirma înțelegerea sovieto-cehoslovacă din 29 iunie 1945 care încorpora Ucraina Carpatică la Republica Sovietică Ucraina. România redobândea suveranitatea asupra Transilvaniei de Nord ce fusese transferată de Puterile Axei Ungariei prin Dictatul de la Viena din 30 august 1940. (A se vedea Anexa nr. 15).

Arhitecții păcii nu și-au propus modificări teritoriale de esență. În general ei s-au mulțumit cu restabilirea frontierelor decise cu o generație mai devreme. Excepțiile priveau concesiile făcute pretențiilor Uniunii Sovietice. La sfârșitul Primului Război Mondial Rusia a fost obligată să se retragă din Europa de Est. Acum pretindea mai mult decât teritoriile țariste pierdute. Aproape toate modificările teritoriale înscrise

în tratatele cu sateliții confirmau condițiile de armistițiu încheiate pentru a satisface cerințele sovietice. [452]

Bulgaria s-a dovedit cea mai dornică să colaboreze cu Uniunea Sovietică și a primit cel mai favorabil tratament din punctul de vedere al clauzelor teritoriale. I s-a permis chiar să păstreze unele trofee rezultate din colaborarea cu Hitler (Dobrogea de Sud). Prin recunoașterea frontierelor existente la 1 ianuarie 1941, Puterile Aliate acceptau restabilirea frontierelor ca soluție a unei probleme de durată.

Un tratament mai puțin favorabil a fost acordat Ungariei care nu s-a grăbit să adopte modelul politic sovietic și în consecință nu a primit sprijinul URSS în timpul negocierilor. Principala chestiune teritorială privea Nordul Transilvaniei care a fost luat României prin Dictatul de la Viena din 30 august 1940. Statele Unite, deși în favoarea revenirii Transilvaniei la România, ar fi preferat ca Ungaria să păstreze regiunile de graniță populate masiv de maghiari. Dar Uniunea Sovietică și Marea Britanie nu au fost de acord, astfel că la prima sesiune a Consiliului Miniștrilor de Externe de la Paris s-a convenit ca frontierele antebelice ale Ungariei să nu fie modificate.

Atât România cât și Finlanda au suferit pierderi teritoriale considerabile care, însă, nu au constituit chestiuni controversate în timpul negocierilor.

Fostele teritorii românești Basarabia și Bucovina de Nord au fost ocupate de Uniunea Sovietică în iunie 1940. Aceste achiziții au fost recunoscute legal prin Convenția de Armistițiu din 1944 și au fost confirmate prin Tratatul de Pace. După ce Nordul Transilvaniei a revenit României, guvernul se considera îndreptățit să arate poporului avantajele rămânerii în termeni amicali cu Uniunea Sovietică.[453] Acesta a fost motivul pentru care delegația României prezentă la Paris nu a invocat încălcarea dreptului la autodeterminare al națiunilor, proclamat prin Carta Atlanticului și Carta Națiunilor Unite, prin impunerea cedării Basarabiei și Bucovinei de Nord. Doar frontiera româno-ungară a fost subiect de discuții în timpul negocierilor.

---

452 R. Opie, *op. cit.*, p. 147.
453 *Ibidem*, p. 150.

Consiliul Miniștrilor de Externe și-a exprimat dorința de a nu modifica frontiera româno-sovietică existentă la 28 iunie 1940, confirmată prin art. 4 al Convenției de Armistițiu, totuși Statele Unite și Marea Britanie suspectau faptul că Uniunea Sovietică încearcă să-și extindă frontiera cât mai departe în teritoriul românesc. Aceasta a condus la discuții mai mult sau mai puțin tehnice legate de necesitatea confirmării exprese, prin Tratatul de Pace, a Acordului din 28 iunie 1940. După semnarea Armistițiului, în ciuda protestelor României, sovieticii au ocupat câteva insule de la gurile Dunării. Anglo-americanii au tras concluzia că Uniunea Sovietică plănuiește să preia controlul asupra Dunării sau cel puțin a porțiunii navigabile a acesteia (Brațul Sulina), și eventual să stabilească legătura teritorială cu Bulgaria prin Dobrogea.

Suspiciunile vesticilor s-au intensificat când ministrul de externe sovietic a anunțat că guvernul său retrage propunerea inițială privind confirmarea prin Tratat a clauzelor stipulate în Convenția de Armistițiu. Anglo-americanii au indicat că singura hartă publicată a noii frontiere era cea reprodusă în Isvestia, printată la o scară mică. Fără a intenționa să o modifice, ei vroiau doar să știe exact care era teritoriul în discuție. În final Uniunea Sovietică și-a retras protestele și a fost de acord să includă o hartă în Anexe. Frontiera a fost stabilită de-a lungul liniei Prut – brațul nordic al gurilor Dunării.

Articolul 19 al Convenției de Armistițiu prevedea anularea Dictatului de la Viena din 1940 stipulând că „Transilvania sau cea mai mare parte a ei va reveni României, sub rezerva confirmării acesteia prin Tratatul de Pace". Uniunea Sovietică a propus la Conferința CME de la Londra ca întreaga Transilvanie (partea de nord a Transilvaniei primită de Ungaria în 1940) să fie retrocedată României. Însă Statele Unite au considerat că unele mici modificări în favoarea Ungariei în sensul acordării unor zone de frontieră cu populație majoritar maghiară, deși nu ar rezolva în întregime problema minorităților din Transilvania, ar putea contribui la îmbunătățirea relațiilor româno-ungare. Franța și Marea Britanie au amânat orice decizie până la terminarea investigațiilor. La rândul său Uniunea Sovietică a afirmat că singura frontieră posibilă era cea antebelică deoarece compoziția etnică a regiunii era atât de complexă încât nici o revizuire nu ar fi eficientă.

La întrunirea CME de la Paris Marea Britanie și-a anunțat sprijinul pentru frontiera existentă în 1938 deoarece s-a convins că o

schimbare, oricât de mică, nu ar face decât să enerveze România fără a satisface cu adevărat Ungaria. În fața opoziției comune sovieto-engleze și conștient că această chestiune nu era vitală pentru interesele americane, Byrnes propune ca Tratatul să confirme linia de demarcație antebelică, sub condiția ca semnatarii acestuia să recunoască orice modificare ulterioară convenită prin acord reciproc între România și Ungaria prin care s-ar reduce numărul persoanelor aflate sub jurisdicție străină. Deoarece nici această clauză nu a întrunit acordul Consiliului, la 7 mai 1946 Statele Unite au convenit asupra retrocedării întregii Transilvanii către România.

Decizia a fost o surpriză neplăcută pentru Ungaria care nu își prezentase pretențiile până la acel moment. În urma plângerii sale că s-a decis fără ca ea să aibă posibilitatea să-și susțină cauza, Consiliul a răspuns că o audiere completă va avea loc la Conferința de pace. Având în vedere faptul că s-a convenit ca la Paris să fie susținute toate deciziile Consiliului, șansele obținerii unor modificări erau minime.

La Conferința de la Paris Ungaria a înaintat un memorandum care, printre altele, susținea că inițiativa arbitrajului de la Viena a aparținut României. După descrierea discriminărilor economice și sociale la care era supusă minoritatea maghiară din România, Ungaria propune transferul unei suprafețe de 22.000 km^2. Au urmat alte declarații din partea României și Ungariei care au fost audiate într-o ședință comună a Comisiei Politice și Teritoriale, întrunită la sugestia Australiei. Ungaria propune din nou transferul suprafeței menționate sau o pretenție la o zonă de 4.000 km^2 și garantarea promisiunii că România va acorda autonomie extinsă pentru „un grup etnic compact de 600.000 cetățeni maghiari din partea de Est a Transilvaniei", care nu vor fi afectați de schimbările teritoriale propuse. Deși regiunea mică vizată pentru transfer avea o populație maghiară în proporție de peste 2/3, transferul acesteia ar fi întrerupt principalele linii de cale ferată ale Transilvaniei și ar fi privat-o de centrele economice naturale.

Propunerea australiană de a analiza informații legate de compoziția etnică a regiunii pentru a stabili o frontieră echitabilă nu a găsit suficient sprijin. Statele Unite, deși se angajaseră să susțină hotărârile anterioare ale Consiliului, s-au arătat favorabile propunerii australiene. Cu un vot de 10 la 0 și abținerea Africii de Sud și a Australiei, Comisia Politică și Teritorială pentru România a aprobat restabilirea graniței de

la 1 ianuarie 1938. Clauza corespunzătoare din Tratatul cu Ungaria a fost votată cu unanimitate. În ambele cazuri Conferința, în plen, a adoptat articolele corespunzătoare fără nici o modificare.

Trebuie precizat faptul că, în contradicție cu practica internațională în materia tratatelor de pace care prevăd modificări teritoriale, nu s-au reglementat toate chestiunile legate de noile frontiere și nici chestiunile conexe precum schimbările de naționalitate, inclusiv dreptul de opțiune, soarta datoriilor publice și private, repartizarea datoriei publice, soluționarea diferendelor, regimul apelor, transferul arhivelor, al registrelor cadastrale etc. Inserarea unor astfel de clauze este absolut necesară pentru a proteja statul învins și pe cetățenii acestuia împotriva arbitrariului inerent unei proceduri impuse în mod unilateral. Tratatele de pace din 1919–1920 conțineau aproximativ 30 de articole dedicate acestor chestiuni. După cum se poate observa, Uniunea Sovietică a fost singurul dintre Aliați care a dobândit achiziții teritoriale considerabile ca urmare a războiului. Doar în Tratatele cu sateliții Rusia a fost beneficiară a șase din cele opt cesiuni teritoriale, trei regiuni din Finlanda, două din România și una din Cehoslovacia, recunoașterea celei din urmă fiind realizată prin Tratatele cu România și Ungaria. În plus, Uniunea Sovietică a intrat în posesia estului Poloniei, Statelor Baltice și jumătății de Nord a Prusiei de Est prin alte metode. Încercarea de a exercita o opoziție față de aceste cesiuni în cadrul negocierilor era lipsită de sens, deoarece aceste zone erau deja ocupate și se găseau sub controlul complet al Uniunii Sovietice. Puterilor Vestice nu le rămânea altceva de făcut decât să confirme ceea ce Uniunea Sovietică deja considera a fi un fapt împlinit și să încerce să facă cât mai puține schimbări teritoriale cu putință.[454]

Clauzele teritoriale ale Tratatelor de Pace aduc în discuție doctrina *uti possidetis*, îndeosebi în privința situației teritoriale de la sfârșitul războiului. Conform acesteia factorul primordial este *status-quo*-ul, mai precis pozițiile pe care beligeranții le-au ocupat la un moment dat. Concluzia care se impune este că un beligerant care ocupă teritoriul statului inamic sau o parte din acest teritoriu, va fi îndreptățit să rămână acolo, exceptând cazul unei prevederi contrare inserată în Tratatul de Pace.

[454] *Ibidem, loc. cit.*

Trebuie specificat faptul că, acest drept de a rămâne este valabil în măsura în care respectivul stat și-a propus să anexeze acel teritoriu și a acționat în consecință. În caz contrar, nu se consideră legitim ca un beligerant, la încheierea păcii, să ocupe militar teritoriul fostului stat inamic, pe care nu intenționează să îl anexeze și care rămâne sub suveranitatea statului fost inamic, cu exceptia situației când se prevede expres în Tratatul de Pace un drept de ocupație. Existența unor relații de pace normale nu este compatibilă cu staționarea sau menținerea unor forțe permanente. Singurele excepții permise privesc situații precum: un drept expres inserat în Tratatul de Pace, invitația statului respectiv sau consimțământul expres sau tacit al acestuia. Cazul nu are nimic de a face cu dreptul unor state de a trimite forțe militare speciale în scopul protecției cetățenilor sau intereselor lor în afara granițelor, în cazuri de urgență.[455]

Doctrina *uti possidetis* se aplică și altor domenii decât teritoriul, de exemplu navelor sau bunurilor unor beligeranți aflate în posesia inamicului la sfârșitul ostilităților. Doctrina are puțină aplicabilitate sau nu se aplică deloc atunci când războiul se termină cu un tratat de pace obișnuit, caz în care toate chestiunile vor fi reglementate în detaliu prin clauzele tratatului de pace.

În privința locuitorilor, principala problemă este cea legată de naționalitate. În tratatele de pace care privesc cedări teritoriale s-a dezvoltat practica inserării unor prevederi exprese legate de cetățenie, pentru a se evita orice confuzie.

În doctrina clasică se susținea că locuitorii teritoriului cedat dobândeau cetățenia statului către care erau transferați, fără ca acest lucru să implice neapărat și pierderea vechii cetățenii. Mai târziu, s-a impus regula conform căreia, schimbarea cetățeniei se putea face numai cu consimțământul sau permisiunea, expresă sau tacită, a persoanei interesate. De aici s-a ajuns la ideea, care se regăsește în toate tratatele de acest gen, conform căreia locuitorilor unui teritoriu cedat ar trebui să li se permită dreptul la opțiune sau, ca alternativă, în lipsa dreptului la opțiune, cei care rămân pe acel teritoriu trebuie considerați ca acceptând schimbarea cetățeniei, iar cei care părăsesc teritoriul să fie priviți ca optând pentru păstrarea cetățeniei lor și refuzul dobândirii uneia noi.

---

455 G. G. Fitzmaurice, *op. cit*, p. 283.

Problema este, așadar, de a pune în balanță și a da efect unor principii diferite, fiecare având valabilitate și importanță egală. Pe de o parte, se poate considera ca fiind un principiu general acceptat al dreptului internațional că o țară care preia un teritoriu, prin cucerire, cedare sau transfer, are obligația de a conferi cetățenia sa locuitorilor care continuă să domicilieze acolo, pentru ca aceștia să nu devină apatrizi sau să se constituie într-o minoritate având o altă cetățenie și în consecință să fie lipsiți de drepturi civile sau politice. Pe de altă parte, nu este de dorit impunerea forțată a unei noi cetățenii unor persoane care nu doresc acest lucru, în urma transferului de teritoriu.

Un alt principiu care trebuie luat în considerare este acela conform căruia nu ar trebui să li se permită indivizilor să invoce beneficiul unui anumit statut și să refuze obligațiile care decurg din acesta.

Dacă, în urma unui transfer de teritorii, foștii rezidenți aleg să își păstreze domiciliul în acel loc ei trebuie să fie pregătiți să facă acest lucru prin dobândirea noii cetățenii și prin participarea la viața politică și civilă din statul succesor. Altfel, vor trebui să părăsească acel teritoriu și să se stabilească în statul ai cărui cetățeni sunt. Toate aceste principii sunt înscrise în Tratatul de Pace cu Italia, articolul 19. Acesta începe cu prevederea că cetățenii italieni care domiciliau la începutul războiului în teritoriile ce au făcut obiectul transferului vor deveni cetățeni cu drepturi civile și politice depline ai statului către care s-a făcut transferul și în consecință ei vor pierde cetățenia italiană. Dispozițiile menționate sunt de natură să evite orice problemă legată de apatridie și dublă cetățenie.

Cu toate acestea, s-a considerat inechitabil atât obligarea statului succesor de a acorda cetățenia sa tuturor rezidenților, chiar și celor considerați indezirabili, cât și impunerea noii cetățenii locuitorilor respectivelor teritorii. În consecință, în Tratatul de Pace s-a inserat o clauză conform căreia statului de transfer i se permite să adopte o legislație specială în privința persoanelor care vor primi cetățenia sa, precum și cerința ca acesta să emită o lege care să permită celor interesați să opteze într-o perioadă determinată pentru menținerea cetățeniei italiene, sub rezerva părăsirii respectivului teritoriu în termen de un an din momentul exprimării opțiunii.

În Tratatul cu Ungaria se prevede obligația încheierii unui acord între aceasta și Cehoslovacia cu privire la transferul populației din teritoriile cedate, stipulându-se, totodată că, în eventualitatea neînche-

ierii unui astfel de acord, Cehoslovacia garantează respectarea tuturor drepturilor civile și politice. Dispozițiile inserate în Acordul cehoslovaco-ungar din 27 februarie 1946 cu privire la schimbul de populație vor fi aplicabile persoanelor care părăsesc în mod voluntar teritoriile cedate Cehoslovaciei.

În textele Tratatelor cu Bulgaria, Finlanda și România nu este inserată nici o clauză de această natură.

Edificator pentru această situație este Memoriul intitulat „Convențiunea de armistițiu și situația românilor din Basarabia", alcătuit în urma hotărârii URSS ca românii basarabeni să fie socotiți „cetățeni sovietici". Studiul face o analiză a normelor de drept internațional aplicabile în materie și prezintă un istoric al legilor cu privire la cetățenie adoptate în timp pe teritoriul Basarabiei. Deși documentul a fost emis înainte de semnarea Tratatului de Pace, situația a rămas neschimbată întrucât Tratatul nu menționează nimic cu privire la această problemă. (Redăm textul acestui Memoriu în Anexa nr. 7).

Prevederile legate de *proprietate* sunt simple și în general conforme principiilor generale de drept internațional aplicabile în materie.

În ceea ce privește proprietatea privată clauzele relevante dau efect principiului respectării drepturilor obținute, care este considerat ca o regulă de drept internațional general acceptată, și care a constituit considerentul avizului facultativ al Curții Permanente de Justiție în cazul locuitorilor de origine germană din teritoriile cedate de Germania Poloniei.

În conformitate cu acesta, Anexa XIV din Tratatul de Pace cu Italia prevede că proprietatea privată din teritoriile cedate trebuie să fie respectată, că bunurile aparținând persoanelor care continuă să domicilieze acolo vor primi un tratament similar cu al cetățenilor statului succesor, iar cele aparținând non-rezidenților vor fi supuse legislației aplicabile în general persoanelor fizice și juridice străine. Bunurile private nu vor fi supuse confiscării, sechestrării sau unei alte măsuri similare sub motiv că este bun inamic. Mai mult, atunci când rezidenții teritoriilor cedate optează pentru menținerea cetățeniei italiene și mutarea pe teritoriul Italiei, trebuie să li se permită să-și vândă bunurile mobile și imobile în aceleași condiții ca și cetățenilor Statului succesor, iar în ceea ce privește proprietatea mobilă, fondurile în numerar și veniturile din vânzări, li se permite să le scoată din țară sau să le transfere fără plata vreunui impozit sau vreunei taxe.

La fel, în privința datoriilor/creanțelor, se prevede că datoriile persoanelor sau asociațiilor din Italia față de persoane sau asociații din teritoriile cedate și vice-versa nu vor fi afectate de cesiunea teritorială iar statele interesate vor facilita soluționarea acestor debite.

În privința proprietății publice din teritoriul cedat, nu rezultă foarte clar, dacă aceasta trece automat în proprietatea Statului succesor, deoarece se impune a se face distincție între *imperium* (drepturi suverane și jurisdicționale), și *dominium* (drepturi de proprietate asupra bunurilor). Fără îndoială, s-ar crea o situație anormală dacă vechiul stat suveran și-ar pierde dreptul de jurisdicție asupra teritoriului cedat, dar ar continua să fie proprietarul pământului, clădirilor, minelor, pădurilor etc. Prin urmare, Tratatul de Pace prevede că statul succesor va primi fără plată toate bunurile statului italian din teritoriul cedat.

În legătură cu acest transfer de proprietate există prevederi referitoare la retrocedarea sau transferul de către fostul stat inamic a arhivelor și documentelor istorice și administrative și a altor obiecte de valoare istorică, artistică sau arheologică ce privesc bunurile sau moștenirea culturală din teritoriul cedat. Nu este pentru prima dată când se inserează astfel de prevederi într-un tratat de pace. Întotdeauna s-a considerat ca fiind un principiu general acceptat faptul că statul succesor este îndreptățit la toate arhivele și documentele publice situate în teritoriul cedat. Elementul de noutate îl reprezintă, însă, prevederea transferului către statul succesor a arhivelor, documentelor și altor obiecte cu valoare istorică, artistică, arheologică sau culturală având legătură cu teritoriul cedat, chiar dacă nu se află acolo, dar au fost păstrate în capitala statului cedent al teritoriului respectiv. Această categorie de bunuri nu va trece automat în proprietatea statului succesor, ci doar cu condiția existenței unei prevederi exprese în Tratat.

Preluarea datoriei publice, fie ca datorie a teritoriului cedat fie ca parte din datoria generală a statului cedent impune o analiză distinctă. Aceasta este o situație complet diferită de cea a unui stat anexat în întregime de un alt stat, primul pierzându-și complet identitatea (cum a fost temporar cazul cu Austria și Germania sau cu Abisinia și Italia). Într-o astfel de ipoteză, majoritatea opiniilor de specialitate s-au exprimat în sensul că statul care anexează devine responsabil pentru întreaga datorie internă și externă a statului anexat, cu o singură excepție: împrumuturile făcute pentru derularea războiului împotriva

statului ce anexează. Argumentul de bază al acestei opinii este că statul ce anexează preia beneficiul întregului patrimoniu al statului anexat. Totuși, există o limitare implicită a acestei răspunderi și anume statul ce preia este ținut să răspundă numai până la limita activului statului anexat, sau mai exact, până la limita capacității de plată a acestuia. S-a susținut că un stat care preia o țară aflată în situație de faliment nu poate fi obligat să găsească mijloace de plată a întregii datorii din resurse proprii, deși s-ar putea susține, în egală măsură, că nici un stat nu este obligat să anexeze un alt stat, iar cel care acționează astfel, trebuie să-și asume întreaga responsabilitate financiară, indiferent de situația economică a statului anexat.

Situația este complet diferită atunci când o țară cedează alteia o parte din teritoriul său sau când anexarea privește doar o parte din teritoriul unui anumit stat. În acest caz, identitatea debitorului nu dispare și nu există nici un motiv *a priori* pentru care n-ar trebui să continue să fie răspunzător pentru întreaga sa datorie internă și externă, în ciuda diminuării patrimoniului său. Datoriile sunt, în general, obligații *in personam*, și persoana debitorului nu este afectată de o reducere a venitului său, de o pierdere de capital, sau diminuarea unor obligații, chiar dacă îi este afectată capacitatea de plată.

A fost susținută și opinia conform căreia statul succesor, deoarece beneficiază de o parte din patrimoniul teritoriului cedat, sau anexat, ar trebui să preia o parte proporțională din datoria generală a statului cedent, chiar dacă personalitatea acestuia din urmă rămâne intactă. Se pare, totuși, că nu poate fi vorba de o regulă generală de drept în acest sens, pentru simplul motiv că procentul exact va trebui să facă obiectul negocierilor, sau în orice caz, obligația de asumare a răspunderii pentru acel procent din datorie trebuie să facă obiectul unei prevederi în Tratat.

Se poate susține, așadar, că exceptând anexarea unui întreg stat, nu există o regulă generală de drept în virtutea căreia statul succesor să fie obligat să preia o parte din datoria generală a statului cedent, și dacă totuși se are în vedere o astfel de prevedere, aceasta trebuie să fie reglementetă de Tratat. Alta este situația când se au în vedere datorii sau alte obligații legate sau atașate teritoriului cedat sau bunurile ori activele situate pe acest teritoriu. Există o opinie general acceptată, conform căreia,

aceste datorii trec automat către statul succesor, prin analogie cu situația servituților care (expresie juridică engleză) *run with the land* și cu principiul *res transit cum onere suo*. Acestea constituie categoria obligațiilor *in rem*, inerente proprietarului unor anumite bunuri, nu în considerarea capacității sale personale ci a aceleia de proprietar. Orice transfer de proprietate este urmat de un transfer de obligații legate de acea proprietate.

Aplicarea acestor principii Tratatului de Pace cu Italia se face prin prevederile Anexei XIV paragraful 6: „Guvernul Statului succesor este exonerat de plata datoriei publice italiene."

Și totuși există o excepție. Statul succesor își va asuma obligațiile statului italian față de titularii datoriei publice italiene care continuă să domicilieze în teritoriul cedat, sau care fiind persoane juridice, își au sediul social sau principalul loc al activității acolo, în măsura în care aceste obligații corespund acelei proporții din datorie, creată înainte de 10 iunie 1940 și atribuibilă instituțiilor publice sau serviciilor publice administrative făcute în beneficiul teritoriului cedat, fără scopuri militare. Întinderea răspunderii statului succesor nu poate fi stabilită înainte de a se cunoaște exact câți titulari ai datoriei publice italiene vor continua să domicilieze sau să aibă sediul social în teritoriul cedat. Răspunderea statului succesor se bazează, de asemenea, pe faptul că, respectivele obligații financiare ale Italiei sunt imputabile „funcționarilor publici sau serviciilor civile administrative" și au fost făcute în beneficiul teritoriului cedat. Nu se impune condiția ca aceste cheltuieli să fie făcute direct pe teritoriul cedat, ci doar în folosul acestuia. Detaliile problemei urmau să fie fixate prin înțelegere între Italia și statul succesor, pentru a determina procentul din datorie atribuibil celui din urmă și metodele prin care să se dea efect acestor prevederi din tratat.

Clauze politice

Această secțiune conține o varietate de dispoziții, unele din ele prevăd garantarea drepturilor fundamentale ale omului, amnistia, garanții interne împotriva renașterii tendințelor fasciste, respectarea drepturilor minorităților, acceptarea, recunoașterea și restabilirea convențiilor internaționale și renunțarea la drepturile din anumite înțelegeri bilaterale și multilaterale.

Clauze cu privire la Drepturile omului (art. 3 în Tratatul cu România, art. 15 Tratatul cu Italia, art. 2 în Tratatul cu Ungaria și Bulgaria, art. 6 în Tratatul cu Finlanda).

Cele mai importante dintre clauzele politice ale Tratatelor de pace sunt cele care tratează problematica Drepturilor omului. Clauzele relevante prevăd că statul fost inamic vizat „trebuie să ia toate măsurile pentru a asigura tuturor persoanelor de sub jurisdicția sa, fără distincție de rasă, sex, limbă sau religie, deplina folosință a drepturilor omului și a libertăților fundamentale, inclusiv libertatea de expresie, libertatea presei și de publicare, libertatea cultului, libertatea de opinie politică și de întrunire publică".

Prevederea este preluată din Articolul 1 al Cartei Națiunilor Unite, care stabilește scopurile ONU, paragraful 3 prevăzând că unul din acestea este „Să se realizeze cooperarea internațională în promovarea și încurajarea respectării drepturilor omului și a libertăților fundamentale, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie". Același limbaj este utilizat și în Art. 62 al Cartei care pune bazele Consiliului Economic și Social al ONU unde se prevede că acest Consiliu poate, printre altele, „să facă recomandări în scopul de a promova respectarea și îndeplinirea drepturilor și libertăților fundamentale pentru toți".[456]

Articolele cu privire la drepturile omului constituie o nouă încercare a autorilor Tratatului de a reglementa relațiile statelor înfrânte cu proprii lor cetățeni. Clauzele cu privire la minorități din tratatele de după Primul Război Mondial constituiau un precedent, dar ele au avut o aplicare relativ restrânsă, în timp ce normele de drepturile omului se aplică relațiilor dintre statele învinse și populația lor ca întreg. Scopul articolului a fost recunoscut încă din timpul negocierilor și s-a exprimat temerea că ar putea să rămână doar o declarație de principii. Delegația australiană a încercat să confere mai multă forță articolului prin propunerea înființării unei curți internaționale care să judece infracțiunile. Amendamentul a fost respins pe considerentul că el constituia un amestec nepermis asupra suveranității naționale și că orice litigiu rezultat din tratat putea fi soluționat prin procedura de rezolvare a disputelor deja inclusă în tratat. [457]

---

[456] Vezi pe larg A. Bolintineanu, *Carta ONU. Document al erei noastre*, Ed. Politică, București, 1970.

[457] R. Opie, *op. cit.*, p. 102.

La ședința CME de la Londra, Statele Unite au făcut o propunere pentru Tratatul cu Italia, care ulterior a devenit un model pentru celelalte patru tratate, în sensul respectării drepturilor omului. La Paris, textele pregătite de delegați pe baza acestei propuneri au fost aprobate de Consiliu. Viteza cu care puterile vestice și Uniunea Sovietică au căzut de acord asupra termenilor generali ilustrează marile diferențe de opinii în interpretarea acestui articol, având în vedere disputele anterioare generate de formulările afirmațiilor legate de drepturile omului și libertăți democratice.

În memoriile adresate Conferinței, statele foste inamice nu au ridicat obiecții majore. Bulgaria a subliniat pur și simplu faptul că ea aplica deja aceste principii. România și Italia au considerat că formularea textului le va plasa pe o poziție de inegalitate după ce vor deveni membre ONU. Italia a cerut ca acest articol să se aplice numai până în momentul când va deveni membră a Națiunilor Unite, iar România a insistat să fie reformulat în sensul Cartei ONU. Mai mult, Italia considera că respectiva redactare putea fi interpretată ca permițând amestecul în treburile interne ale statului. Ungaria a cerut extinderea noțiunii astfel încât să cuprindă „toate drepturile omenești" atât pentru textul propriu, cât și pentru cel cu România.

Articolul a fost adoptat de Conferință și de comisii în forma pregătită de Consiliu. Amendamentele desemnate să asigure o protecție specială anumitor grupuri minoritare au fost fie respinse fie retrase. Cererea Iugoslaviei de a se acorda etnicilor săi dreptul la instruire în propria limbă și la școli separate a fost respinsă de Comisia pentru Italia și retrasă în cea pentru Ungaria. Un amendament ce urmărea să acorde Greciei dreptul de a administra bunurile, arhivele și bibliotecile Bisericii Ortodoxe Grecești din Italia a fost de asemenea respins. Comisia pentru Ungaria a respins inițiativa australiană, în sensul garantării drepturilor și libertăților locuitorilor maghiari din zonele cedate Iugoslaviei, în virtutea art. 1 din Tratatul cu Ungaria.

În toate cele patru Comisii Politice și Teritoriale, Australia a propus înființarea unei Curți Europene a Drepturilor Omului, susținând că încorporarea în Tratate a garanțiilor cu privire la drepturile omului este ineficientă fără un mecanism care să le asigure o protecție juridică adecvată. Urmare a votului negativ al Comisiei Juridice și de Redactare

la o propunere similară pentru textul cu Finlanda, amendamentul a fost respins fără discuții în Comisia pentru Italia și retras în Comisia pentru Balcani. Un alt proiect australian prin care se cerea Italiei să înscrie garanțiile în legea fundamentală a fost la rândul său respins[458].

În cele trei Comisii pentru Balcani, Marea Britanie a cerut inserarea unui nou articol, prin care se urmărea să se evite suferințele populației evreiești din Europa de Est, prin obligarea guvernelor respective la respectarea principiului non-discriminării între grupurile etnice naționale. În fiecare Comisie a fost întrunită doar o majoritate simplă, Marea Britanie și Statele Unite votând pentru, iar Uniunea Sovietică împotrivă. Franța s-a opus amendamentului în Comisiile pentru Bulgaria și România și a fost pentru în cea ungară.

În fiecare caz grupul minoritar a argumentat că prevederea era superfluă raportată la articolul general privind drepturile omului, iar în privința Bulgariei s-a menționat că populația evreiască era relativ puțină și bine tratată. Delegația sovietică a acuzat Marea Britanie că încearcă să modifice un articol asupra căruia s-a căzut de acord în cadrul Consiliului Miniștrilor de Externe și că anglo-americanii, votând pentru, încalcă obligația asumată de a susține deciziile Consiliului. În ședințele plenare noul articol a primit un vot de 2/3 în cazul României și al Ungariei și o majoritate simplă în cazul Bulgariei.

Consiliul Miniștrilor de Externe, întrunit la New York, a aprobat includerea acestui articol în Tratatele cu România și Ungaria, nu însă și în cel cu Bulgaria. Întrucât a promis anterior guvernului său că va susține toate recomandările Conferinței ce au întrunit 2/3 din voturi, Secretarul de Stat american s-a văzut obligat să sprijine inserarea „amendamentului evreiesc” în textele cu România și Ungaria. Bevin a adoptat o poziție similară, alăturându-se delegației americane la întrunirea de la New York.

În Tratatele de Pace cu Ungaria și România principalele articole cu privire la drepturile omului sunt completate de o altă prevedere ce conține obligația ca legile în vigoare în aceste state să nu stabilească sau să nu implice, în conținutul sau în aplicarea lor, vreo discriminare între persoane de cetățenie română, respectiv maghiară, pe temeiul rasei,

[458] Vezi Anexa nr. 12.

sexului, limbii sau religiei, în ce privește persoana lor, bunurile, interesele comerciale, profesionale sau financiare, statutul personal, drepturile politice sau civile sau în orice altă materie.

Trebuie menționat faptul că, includerea acestor prevederi în Tratatul de Pace a fost interpretată ca fiind o „clauză cu privire la minorități" menită să înlocuiască prevederile similare din Tratatul de Pace încheiat la sfârșitul războiului din 1914–1918. De fapt, s-a susținut că ideea drepturilor omului și a libertăților fundamentale a derivat din aceste clauze. Articolele 54–60 ale Tratatului de la Trianon din 1920, încheiat între Aliați și Ungaria, au un limbaj similar cu cel utilizat în Carta Națiunilor Unite.

La o primă analiză s-ar părea că aceste norme creează drepturi pentru indivizi, deși, strict vorbind, ele nu fac acest lucru. Nici un cetățean român, bulgar, italian, maghiar sau finlandez nu poate invoca aceste articole împotriva guvernului său într-o instanță națională sau ca pe o problemă de drept, cu excepția situației cînd prevederile respective au fost preluate în dreptul intern. Deși s-a susținut contrariul, majoritatea doctrinei consideră că un tratat nu poate stabili drepturi în beneficiul indivizilor, el creează drepturi efective numai pentru Statele semnatare, care sunt singurele deținătoare ale drepturilor și intereselor instituite prin acel Tratat.

Prin urmare, ca acte juridice, articolele cu privire la drepturile omului pot fi invocate numai de părțile la respectivul Tratat. Desigur, aceasta nu înseamnă că un individ nu poate face trimitere la principiile inserate în aceste clauze, sau să le invoce în temeiul faptului că acestea au dobândit recunoașterea generală. Dar normele în discuție nu au forță obligatorie directă între cetățeni și guvernul statului respectiv. Urmează așadar, că respectarea și aplicarea acestora poate fi realizată numai de un alt stat parte la Tratat, fapt ce duce la situația interesantă ca un guvern îndreptățit să acționeze în acest sens se implică în numele unor persoane care nu sunt cetățenii lui, ci ai statului împotriva căruia este îndreptată acțiunea.

Se pune întrebarea dacă o astfel de situație încalcă binecunoscutul principiu de drept comun cu privire la naționalitatea plângerilor. *Stricto sensu*, problema nu există, deoarece indiferent de gradul de aplicabilitate al unei reguli de drept, oricând se pot ridica excepții, prin

înțelegere între statele interesate, înțelegeri incluse într-un tratat. Așadar, în cazul de față, statele foste inamice, prin semnarea și ratificarea Tratatului, și-au dat acordul pentru ca celelalte părți să aibă dreptul de a introduce o acțiune în legătură cu drepturile omului chiar în cazul în care indivizii vizați sunt proprii lor cetățeni. Mai mult, regula cu privire la naționalitatea plângerilor pornește de la considerarea faptului că, pentru a face o plângere un stat trebuie să aibă un interes legitim și direct, și de cele mai multe ori această condiție se realizează când persoana vizată are cetățenia statului respectiv. Un alt caz în care există un interes legitim de a acționa este cel al încheierii unui tratat, deoarece, în calitate de parte, oricare stat are interesul respectării și aplicării întocmai a prevederilor acestuia.

După cum se poate observa, clauzele cu privire la drepturile omului au primit o redactare aproape identică, singurele diferențe reflectau condițiile specifice din statele satelite. Evenimentele ulterioare au demonstrat cât de lipsite de importanță erau aceste sublinieri, atâta timp cât lipsea buna credință în interpretarea articolului ca întreg. Dispozițiile în cauză au făcut obiectul acuzațiilor oficiale aduse de Marea Britanie și Statele Unite guvernelor României, Ungariei și Bulgariei în martie și aprilie 1949 cu privire la încălcarea sistematică de către acestea a drepturilor și intereselor fundamentale ale cetățenilor lor.

Replica statelor vizate a fost că natura problemei era una de politică națională, iar acțiunile invocate se înscriau în cadrul obligațiilor rezultate din Tratat de a elimina organizațiile fasciste. De vreme ce nu exista posibilitatea unor negocieri directe bilaterale, Statele Unite au recurs la clauzele relative la soluționarea disputelor și au înaintat chestiunea șefilor misiunilor diplomatice ai Marilor Puteri din cele trei capitale. Uniunea Sovietică a refuzat să admită existența unei dispute repetând argumentele utilizate deja de sateliți. Încercările de a obține cooperarea sateliților în stabilirea comisiilor de conciliere s-au dovedit inutile, astfel că problema a fost deferită spre analiză Adunării Generale a Națiunilor Unite.

În octombrie 1949, Adunarea a adoptat o rezoluție cerând Curții Internaționale de Justiție să dea un aviz consultativ cu privire la aspectele legale ale cauzei. Instanța internațională și-a exprimat opinia pe această temă prin două decizii.

În 30 martie 1950 a statuat că exista o dispută între Marea Britanie și Statele Unite, pe de o parte, și România, Bulgaria și Ungaria pe de altă parte, și că cele trei state balcanice trebuie să respecte procedura prevăzută în tratate pentru soluționarea diferendelor. Întrucât cele trei state au refuzat în continuare să-și numească membrii în comisiile de investigare, Curtea a analizat posibilitatea Secretarului General al Națiunilor Unite de a stabili, în aceste circumstanțe, componența comisiilor și competența acestor comisii, de a emite hotărâri obligatorii.

Prin decizia din 18 iulie instanța a decis că posibilitatea Secretarului General de a numi membrii acestor comisii nu putea deriva decât din acordul părților. Prin urmare litigiul nu a fost soluționat.

Problema minorității maghiare, chestiune importantă în negocierile de la Paris, a fost considerată o problemă de natură politică. Cererea Ungariei de a se insera în tratate garanții pentru protecția minorităților maghiare din Iugoslavia, România și Cehoslovacia nu a fost aprobată din cauza puternicei opoziții a Cehoslovaciei. Aceasta a afirmat că propunerea ungară era o încercare de a menține vie baza activităților iredentiste, astfel că a fost respinsă și în schimb a fost inserată o clauză ce reprezenta o avertizare împotriva propagandei cu acest caracter.[459]

Arestarea și predarea criminalilor de război (art. 45 Tratatul cu Italia, art. Tratatul cu Bulgaria, art. 6 Tratatele cu Ungaria și România, art. 9 în Tratatul cu Finlanda).

La ședința de la Londra, CME a convenit să ceară delegaților lor să formuleze proiecte de articole care să trateze chestiunea arestării și predării persoanelor acuzate de crime de război. Temeiurile juridice erau considerate Convențiile de Armistițiu în cazul Tratatelor balcanice, respectiv o propunere americană de inserare a unei clauze generale în Tratatul cu Italia, urmată de un protocol special detaliat.

În a doua parte a sesiunii CME de la Paris s-a decis ca guvernele foste inamice să ia toate măsurile necesare pentru arestarea și predarea în vederea judecării persoanelor acuzate de a fi comis, ordonat sau contribuit la înfăptuirea crimelor de război sau a crimelor împotriva păcii sau umanității, precum și a cetățenilor oricărei Puteri Aliate și Asociate acuzați de a fi violat legile lor naționale prin trădare sau colaborare cu inamicul în timpul războiului.

---

[459] *Ibidem*, pp. 151–152.

Statele Unite, Marea Britanie și Franța, temându-se că Uniunea Sovietică și Iugoslavia ar putea interpreta o astfel de clauză pentru a cere predarea oricărei persoane considerată de ele ca fiind criminal de război, au cerut introducerea unui control internațional în legătură cu cei ce urmau să fie acuzați și predați. În acest sens, au solicitat alcătuirea unei liste de către un organism special constituit, sau de către Comisia pentru Crime de război înființată la Conferința de la Londra din 1945. Uniunea Sovietică a considerat că un astfel de control internațional ar încălca suveranitatea statelor înfrânte.

În cele din urmă Consiliul a fost de acord cu un proiect de articol care instituia rezolvarea disputelor generate de aplicarea acestei dispoziții de către șefii misiunilor diplomatice ale Aliaților aflate în capitalele statelor învinse. Prin urmare, nimic nu se putea face pentru extrădarea unui acuzat de crime de război dacă lipsea acordul puterilor vestice.

Tot la recomandarea Celor Trei Puteri occidentale, statele foste inamice erau obligate să pună la dispoziție, ca martori, persoanele de sub jurisdicția lor desemnate de către Comisia pentru Crime de Război sau de către Tribunalul Militar Internațional. Proiectul sovietic nu conținea o dispoziție similară dar cerea statelor înfrânte să coopereze în orice mod. Conform proiectelor de articole înaintate Conferinței, fostele state inamice trebuiau să pună la dispoziție, ca martori, orice persoană numită de guvernul Națiunii Unite interesate.[460]

Numai Italia a depus un memorandum la acest articol. Conform acestuia se cerea o interpretare restrictivă a noțiunii de „crimă de război” cu motivarea că problema persoanelor acuzate de crime împotriva păcii și umanității a fost discutată cu altă ocazie iar includerea complicilor la crime de război ar da noțiunii o interpretare mult prea largă. Mai mult, Italia considera că reprezentanții celor patru Mari Puteri prezenți la Roma ar trebui împuterniciți cu dreptul de a cenzura orice cerere de arestare și predare pentru a decide dacă există suficiente dovezi pentru emiterea unui mandat.

Comisiile și plenul Conferinței au aprobat articolele în varianta pregătită de Consiliu. În Comisia Politică și Teritorială pentru Italia a fost respinsă propunerea Iugoslaviei de a se extinde aplicarea acestor prevederi asupra Albaniei și asupra Puterilor Aliate și Asociate.

---

[460] Vezi pe larg A. C. Leiss, *op. cit*, pp. 114–116.

Referința la trădători și colaboratori aduce o notă de noutate, ea neexistând în Tratatul de la Versailles. De asemenea, în timp ce clauzele similare din Tratatul de la Versailles se aplicau doar persoanelor acuzate de violarea legilor și uzanțelor de război, prezentele dispoziții privesc nu doar persoanele acuzate de „crime de război", ci și de „crime împotriva păcii și umanității". Amendamentul este în conformitate cu dispozițiile Cartei Tribunalului de la Nürnberg asupra crimelor internaționale, menite să acopere și răspunderea penală pentru crimele comise în lagărele de concentrare, de obicei împotriva persoanelor având cetățenia inamicului acuzat, care nu puteau fi incluse sub acuzarea de violare a legilor și practicilor de război.

În mod normal obligația de a preda aceste persoane sau persoanele acuzate de crime de război în sens larg nu este limitată la cele de naționalitate aliată, cum e cazul trădătorilor. Norma în discuție privește predarea persoanelor acuzate de crime de război, trădare etc. S-a susținut că această acuzație se bazează pe o simplă afirmație privind vinovăția celui vizat. Totuși, o astfel de interpretare nu este de dorit. Din punct de vedere juridic un act de acuzare este valabil când reprezintă o notificare oficială legală care dă detalii adecvate despre infracțiunea comisă, natura ei și circumstanțele în care s-a săvârșit. De asemenea, atunci când se solicită predarea, acuzația trebuie să fie însoțită de probe *prima facie* suficiente să susțină o cerere de extrădare.

În legătură cu predarea criminalilor de război s-a exprimat și opinia conform căreia încheierea păcii operează ca o amnistie automată a tuturor ilegalităților comise în timpul, sau în legătură cu desfășurarea războiului, de către guvernele beligerante, sau de forțele armate ori cetățenii acestora, excepție făcând stipularea expresă în Tratatul de Pace a obligației de reparare a acestor ilegalități. Efectul unei astfel de clauze pentru un criminal de război este că, dacă nu a fost adus în instanță în timpul ostilităților sau în perioada armistițiului, dreptul de a fi judecat încetează o dată cu încheierea Tratatului de Pace, cu excepția unei rezerve în Tratat.

Această regulă pare să se bazeze pe o atitudine generală de pasivitate, pe indisponibilitatea sau eșecul beligeranților de a ancheta crimele de război, după trecerea unei anumite perioade de timp de la comiterea acestora, sau pe dificultățile legate de obținerea probelor în investigațiile necesare. Tratatul din 1947 se conformează acestei viziuni,

deoarece singura prevedere expresă privește predarea criminalilor de război și acordarea sprijinului în producerea martorilor și altor mijloace de probă. Se consideră de la sine înțeles, deși nu este statuat expres, că dreptul de a-i judeca, dacă pot fi localizați, persistă și nu este afectat de încheierea păcii.[461]

Tratamentul simpatizanților Națiunilor Unite (art. 16 Tratatul cu Italia, art. 3 Tratatul cu Bulgaria și Ungaria, art. 4 Tratatul cu România, art. 7 în Tratatul cu Finlanda).

Înainte de Conferința de la Paris, CME a fost de acord, în urma unei sugestii a delegației sovietice, cu includerea în textul tratatelor balcanice a unor dispoziții care să preia articolele relevante din Convențiile de Armistițiu. Se avea în vedere eliberarea tuturor persoanelor deținute sau internate din cauza activității lor în favoarea Națiunilor Unite, sau ca urmare a simpatiei lor pentru acestea, precum și abrogarea legislației discriminatorii și restrictive în acest sens. Proiectele de tratat interziceau elaborarea unor legi ulterioare incompatibile cu aceste principii. Cu toate că Statele Unite au militat pentru prevederi exprese relative la prevenirea oricărei discriminări postbelice a activităților educative, științifice, filantropice și religioase, ele nu au avansat nici o rezoluție în acest sens.

Cele trei Comisii Politice și Teritoriale pentru Balcani au aprobat articolul în unanimitate.[462]

Deși art. 32B al Condițiilor Suplimentare de Armistițiu cu Italia (29 septembrie 1943) avea o formulare similară celei din armistițiile cu Statele Balcanice, în proiectul de tratat înaintat Conferinței nu apărea un articol asemănător.

Dizolvarea organizațiilor de tip fascist (art. 17 Tratatul cu Italia, art. 4 Tratatul cu Bulgaria și Ungaria, art. Tratatul cu România, art. 8 în Tratatul cu Finlanda).

Fiecare din cele patru Armistiții impunea dizolvarea organizațiilor de tip fascist, dar formularea era oarecum diferită. În cazul Italiei urmau să fie abolite toate „organizațiile fasciste, inclusiv ramuri ale Miliției Fasciste-MVSN, Poliția Secretă-OVRA, și toate organizațiile tinerilor fasciști”. În cele trei Convenții balcanice guvernele urmau să dizolve și să interzică pentru viitor „toate organizațiile pro-hitleriste, fie

[461] G. G. Fitzmaurice, *op. cit*, p. 76.
[462] A. C. Leiss, *op. cit*, pp. 110–111.

ele politice, militare sau paramilitare, precum și toate organizațiile făcând o propagandă ostilă Națiunilor Unite". În Convenția cu România a fost adăugată fraza „în special ostilă Uniunii Sovietice".

Sugestia sovietică de a se include în textul final o versiune elaborată a acestor dispoziții a întâmpinat o oarecare opoziție din partea Marii Britanii. Aceasta, luând în considerare măsurile impuse deja de cele trei guverne vizate în virtutea Convențiilor de Armistițiu, punea sub semnul întrebării necesitatea menținerii măsurilor restrictive pe timp de pace. Americanii nu agreau ideea unei prohibiții generale a „organizațiilor de tip fascist" pentru o perioadă nedeterminată pe considerentul că un guvern fost inamic ar putea utiliza această clauză pentru lichidarea oponenților politici. Imprecizia expresiei „de tip fascist" a iscat temerea că Uniunea Sovietică va utiliza noțiunea pentru a lua măsuri împotriva oricărei organizații ce i se opunea. Ca alternativă, Statele Unite sugerau interzicerea organizațiilor cu activități incompatibile cu garantarea drepturilor omului.

După unele discuții, Consiliul a acceptat în principiu propunerea sovietică și a adoptat un text ce prevedea dizolvarea organizațiilor fasciste și opuse Națiunilor Unite existente precum și interzicerea în viitor a „organizațiilor de această natură care au drept scop lipsirea poporului de drepturile sale democratice". Statele Unite au încercat să convingă Consiliul să șteargă expresia „de această natură" dar au abandonat efortul în fața puternicei opoziții a sovieticilor. Secretarul de Stat Byrnes nu considera obiecția esențială pentru a impune luarea unei poziții categorice.

Comisiile Politice și Teritoriale pentru România și Bulgaria au aprobat proiectele Consiliului fără nici o modificare. În Comisia pentru Ungaria a fost adăugat un amendament cehoslovac ce interzicea diseminarea propagandei revizioniste. Conferința în plen și apoi Consiliul Miniștrilor de Externe au aprobat modificarea.

Comisia pentru Italia a respins cu un vot de 8 la 9 și 3 abțineri o propunere comună polonezo-ucraineană de a adăuga un articol care să interzică existența și activitatea organizațiilor fasciste. Cu toate acestea la întrunirea sa de la New York Consiliul a convenit includerea unei dispoziții similare.[463]

În legătură cu aceste prevederi se impun anumite precizări.

[463] *Ibidem, loc. cit.*

Se observă lipsa de precizie a termenilor în privința modului de redactare, fapt care permite în orice moment o intervenție a oricărei Națiuni Unite în viața politică a statului învins. Articolele relevante nu conțin o definiție juridică precisă a noțiunilor „organizație de tip fascist" și „criminal de război". De asemenea nu este stabilit un termen limită rezonabil înlăuntrul căruia să poată fi introdusă o acțiune juridică valabilă și nu este menționată nici instanța competentă cu soluționarea unei astfel de acțiuni.

Considerăm că ar fi fost oportun să se prevadă competența unei Curți Internaționale de Justiție pentru soluționarea diferendelor rezultate din aplicarea acestor prevederi, în locul comisiei formate din delegații Marilor Puteri prezenți în capitalele statelor înfrânte. În eventualitatea dezacordului între aceștia, articolele relevante nu prevăd nici o soluție.

Recunoașterea altor Tratate de Pace (art. 18 Tratatul cu Italia, art. 6 Tratatul cu Bulgaria, art. 7 Tratatul cu Ungaria și România, art. 10 Tratatul cu Finlanda).

Toate cele cinci texte obligau statele foste inamice să recunoască valoarea deplină a tratatelor de pace dintre Puterile Aliate și Asociate și ceilalți foști aliați ai Germaniei precum și orice alte acorduri sau aranjamente viitoare ce vor fi încheiate cu privire la Austria, Germania și Japonia în vederea restabilirii păcii. Doar Italia și România au ridicat obiecții la Conferința de la Paris.

Italia s-a opus acestei „dispoziții ciudate" prin care i se cerea să subscrie unor condiții necunoscute ce i-ar putea afecta interesele. Era de părere că, dată fiind cobeligeranța ei în războiul împotriva Germaniei și interesele vitale în orice înțelegere viitoare cu Austria, secțiunile din acest articol relative la statele menționate ar trebui înlăturate sau înlocuite cu afirmarea dreptului Italiei la protecția intereselor sale și a statutului de cobeligerant. Statul italian a ridicat obiecții puternice la obligarea sa de a fi ținut de acorduri care nu s-au negociat încă și la care nu era parte. Mai mult, ca și cobeligerant împotriva Germaniei și Japoniei în ultimul an și jumătate al războiului, Italia se considera îndreptățită să participe cu drepturi depline în orice procedură viitoare de realizare a tratatelor cu aceste două state. Tratatul nu a acordat nici o

recunoaștere acestor pretenții italiene. Atitudinea Aliaților, în ideea menținerii spiritului „capitulării necondiționate" era în sensul că termenii de pace trebuie să fie impuși statelor înfrânte și că aceștia trebuie să includă acceptarea obligatorie a ordinii mondiale, așa cum era reconstruită prin eforturile Aliaților.[464]

România a cerut să i se permită să-și exprime părerea asupra celorlalte tratate, în special asupra celui cu Ungaria. Dacă era obligată să recunoască în prealabil clauzele celorlalte tratate de pace, ea insista să se menționeze expres că interesele și drepturile sale vitale decurgând din acordurile de pace de după Primul Război Mondial nu îi vor fi prejudiciate. Prin art. 1 al Convenției de Armistițiu România se obliga „să poarte război de partea Puterilor Aliate împotriva Germaniei și Ungariei pentru redobândirea independenței și suveranității". Problema încetării stării de război între România și Ungaria era distinctă de chestiunea de ordin general a încheierii păcii între cele două state balcanice și Națiunile Unite. În Memoriul adresat Conferinței de Pace de la Paris România a ridicat o obiecție împotriva acestui articol (art. 8) din proiectul de tratat redactat de CME. Guvernul român susținea că numai un tratat de pace formal între beligeranți poate să pună capăt stării de război, procedura instituită de CME conform căreia starea de război înceta printr-un tratat la care beligeranții nu participă, fiind considerată o practică internațională fără precedent. În consecință românii au propus să se încheie un protocol special cu Ungaria concomitent cu semnarea Tratatelor de Pace. În ciuda acestui fapt, atât Comisiile Politice și Teritoriale pentru România și Ungaria cât și plenul Conferinței au adoptat Proiectul CME fără nici o modificare.[465]

Toate articolele relative la recunoașterea Tratatelor anterioare și acceptarea celor viitoare ce se vor încheia cu foștii inamici au fost aprobate fără nici o modificare de către Conferință și Comisiile acesteia.

Situația tratatelor bilaterale antebelice (art. 44 din Tratatul cu Italia, art. 8 din Tratatul cu Bulgaria, art. 10 din Tratatele cu România și Ungaria, art. 12 în Tratatul cu Finlanda).

[464] R. Opie, *op. cit*, p. 103.
[465] *Ibidem*, *loc. cit*.

Chestiunea situației juridice a tratatelor bilaterale antebelice la care una din părți era un stat fost inamic și cealaltă o Putere Aliată sau Asociată s-a discutat mai întâi în legătură cu Italia. După ce s-a ajuns la un acord, formula a fost încorporată și în tratatele cu statele balcanice.

În cadrul CME de la Londra, Marea Britanie a propus ca fiecare Putere Aliată să notifice Italiei care tratat bilateral antebelic va fi menținut sau repus în vigoare. Statele Unite considerau acest articol drept o clauză standard, dar Uniunea Sovietică a replicat că multe tratate bilaterale antebelice reflectau o relație „imperialistă" și nu ar trebui să fie reimpuse în mod unilateral, o atare dispoziție oferind puterilor vestice posibilitatea de a dicta Italiei și Statelor balcanice. La Londra nu s-a hotărât nimic în acest sens.

În timpul celei de a doua părți a sesiunii CME de la Paris s-a convenit ca fiecare Putere Aliată și Asociată să notifice Italiei, în termen de șase luni de la intrarea în vigoare a Tratatului de Pace, care tratate bilaterale dorește să le mențină în vigoare, toate celelalte urmând să fie considerate abrogate. Cele menținute valabile trebuiau înregistrate la Secretariatul ONU și clauzele neconforme cu Tratatul de Pace urmau să fie suprimate. Statele Unite, Marea Britanie și Franța vroiau să se adauge că Italia este de acord cu extinderea aplicării oricărui tratat bilateral asupra teritoriilor aflate sub jurisdicția unei părți unde nu se aplica încă. Sovieticii s-au opus acestei condiții. Proiectele înaintate Conferinței au fost identice pentru cele patru tratate și nu au inclus dispoziția în discuție.

La Paris, Italia și România au făcut comentarii asupra acestei chestiuni. România și-a limitat observațiile la afirmația că proiectul ar putea genera dificultăți serioase, deoarece majoritatea tratatelor anterioare nu mai erau aplicabile condițiilor prezente. Italia nu a obiectat asupra principiului ca atare, dar a sugerat amendarea dispoziției cu prevederea ca Puterile Aliate și Asociate să-i notifice care tratate bilaterale nu vor fi menținute sau repuse în vigoare. Proiectele Consiliului au fost aprobate fără modificări.

În timpul discuțiilor din cadrul Comisiei Politice și Teritoriale pentru Italia, delegația Olandei a invocat lipsa oricărei mențiuni legate de tratatele multilaterale, după modelul celor din art. 282–288 din Tratatele de la Versailles. Delegația sovietică a răspuns că o astfel de

mențiune nu era necesară câtă vreme tratatele multilaterale erau în majoritatea lor suspendate în timpul războiului, redevenind operative imediat după încheierea păcii.[466]

În legătură cu tratatele și aplicabilitatea acestora în urma modificărilor teritoriale generate de război se impune o discuție.

Atunci când cedarea sau anexarea unui teritoriu nu afectează existența statului cedent sau înfrânt, deși suprafața acestuia este micșorată, poziția sa cu privire la tratate în general nu se va schimba. Cât privește tratatele cu caracter personal sau politic, ca de exemplu, tratate de alianță, de instituire de garanții, de ne-agresiune, de cooperare, de apărare reciprocă etc. este evident că acestea vor continua să se aplice întrucât au creat drepturi și obligații personale, iar entitatea sau persoana care le-a semnat își continuă existența. Acest tip de tratate nu au ca fundament un anume teritoriu și nu se poate pune problema ca anumite drepturi și obligații instituite prin ele să treacă asupra statului succesor în ce privește teritoriul cedat. Dar relativ la numărul mare de convenții tehnice multilaterale, în domeniul poștal, medical, al aviației civile, al muncii, al drogurilor periculoase etc, acestea se aplică fiecărei părți contractante asupra teritoriului propriu. Statul cedent va înceta să fie ținut de astfel de convenții în ce privește teritoriul transferat, iar statul beneficiar, dacă este parte la respectiva convenție, o va aplica automat și asupra teritoriului transferat.[467]

În cazul în care statul succesor nu este parte la respectiva convenție nu va fi ținut să aplice prevederile respective pentru teritoriul în cauză, doar în virtutea faptului că ele s-au aplicat atunci când acesta aparținea statului cedent. Explicația constă în faptul că obligațiile impuse prin acest gen de tratate au un dublu caracter. Ele sunt în primul rând obligații acceptate de o anumită entitate internațională, un stat sau un guvern, în considerarea capacității sale juridice. În al doilea rând, respectivele obligații au fost asumate cu privire la întregul teritoriu sau la o parte din teritoriul respectivei entități, în funcție de prevederile convenției. Ambii factori trebuie să fie prezenți. Nu este suficient faptul că o convenție era aplicabilă pe un anumit teritoriu, acesta trebuie să aparțină unei entități recunoscute pe plan internațional care, în baza

[466] A. C. Leiss, *op. cit.*, pp. 113–114.
[467] G. G. Fitzmaurice, *op. cit*, p. 292.

personalității sale juridice, a acceptat obligațiile impuse prin convenție. Dacă teritoriul trece la un stat care nu a semnat convenția, aceasta nu se va mai aplica pe teritoriul respectiv. Pe de altă parte, dacă statul succesor este parte la convenție, el va fi ținut automat la aplicarea convenției și pe teritoriul anexat, cu excepția cazului în care convenția permite statului succesor să emită rezerve cu privire la aplicabilitatea dispozițiilor sale pe anumite teritorii.

Se poate întâlni și situația în care deși statul succesor nu este parte la o convenție multilaterală ce se aplică pe teritoriul cedat, el va fi totuși obligat să aplice prevederile acesteia în aceleași condiții ca înainte de realizarea cedării, deoarece convenția în cauză a creat un fel de servitute sau un anumit statut aplicabil acelui teritoriu, statut ce trebuie respectat indiferent de titularul suveranității. Pentru a se decide dacă este sau nu vorba despre o astfel de situație, se impune analiza atentă a termenilor convenției pentru a se vedea dacă aceasta afectează statutul internațional al teritoriului cedat sau al unui râu ori canal din interiorul acestuia, sau dacă este vorba despre o convenție ce creează obligații personale pentru o anumită țară cu privire la acel teritoriu sau la lucruri care se află acolo.

În anumite situații este clar că deși numai un număr limitat de state au semnat o anumită convenție, intenția părților semnatare era evidentă în sensul creării unui regim permanent de natura unui statut pentru un anumit teritoriu. Există de asemenea convenții care instituie navigația liberă pentru anumite cursuri de apă internaționale cum ar fi Canalele Panama, Suez, Kiel, Bosforul și Dardanelele, sau convenții care instituie liberul acces, libertatea navigației și a comerțului, nediscriminare, în privința unor râuri internaționale, cum ar fi Rinul, Dunărea sau Congo.

În aceste situații este evident că deși chestiunea a apărut ca urmare a unei convenții, a devenit una de statut. Orice stat care preia un astfel de teritoriu îl preia ca atare, cu regimul atașat acestuia, indiferent că statul succcesor este sau nu parte la respectiva convenție.

Tratatele bilaterale cu aplicabilitate asupra unui teritoriu ce face obiectul unei cedări au în general, un tratament juridic similar convențiilor sau tratatelor multilaterale. Obligațiile pur personale, ca de exemplu cele cu caracter politic sau militar, rămân atașate statului cedent și nu vor trece asupra statului care preia respectivul teritoriu. Prin tratate bilaterale de natură comercială sau tehnică, statele își asumă

obligațiile respective cu privire la întregul teritoriu sau la părți de teritoriu. Dacă o parte din acel teritoriu va fi înstrăinat către un stat terț, tratatul încetează automat să se mai aplice pe acel teritoriu, deoarece nu mai aparține statului semnatar al respectivei convenții. Nici statul cedent și nici cel succesor nu mai sunt obligați de prevederile convenției cu privire la teritoriul în cauză, cu excepția cazului în care obligațiile respective fac parte din categoria servituților permanente care afectează statutul teritoriului în discuție. Este de la sine înțeles că statul succesor nu poate invoca beneficiul unui tratat bilateral anterior aplicabil unui teritoriu cedat ca parte a statului cedent, chiar dacă primul ar fi pregătit să ducă la îndeplinire respectivele obligații, deoarece statele nu pot invoca beneficiile unui tratat la care nu sunt parte.

Chestiunea nu este la fel de simplă când se discută aplicabilitatea asupra teritoriului anexat a tratatelor bilaterale semnate de statul succesor. La prima vedere și exceptând cazul în care tratatul este astfel formulat încât se aplică numai asupra teritoriului existent la momentul semnării, tratatele bilaterale existente ale statului succesor se aplică automat oricărui nou teritoriu achiziționat. Astfel, tratatele comerciale bilaterale care obișnuiau să se aplice teritoriului cedat ca parte a statului cedent încetează să se mai aplice, în vreme ce acelea la care statul succesor este parte devin automat aplicabile acestuia. Dar în practică se asigură celeilalte părți la tratat posibilitatea de a opta pentru aplicarea tratatului și asupra teritoriului anexat, în cazul în care se consideră că acest lucru ar modifica fundamental caracterul sau baza tratatului.

Prin urmare, prevederile din Tratatele de Pace nu sunt conforme cu doctrina și practica internațională relevantă, neluând în considerare necesitatea analizării fiecărui Tratat antebelic ce urmează a fi repus în vigoare în funcție de natura sa și de drepturile și obligațiile instituite. Multe dintre aceste convenții nu mai erau aplicabile noilor situații de fapt. Prin impunerea lor obligatorie ca urmare a unei simple notificări din partea statului în cauză se încălca atât norma generală de drept internațional *rebus sic standibus* cât și principiul egalității și al nediscriminării, statele înfrânte fiind obligate să accepte aplicarea sau abrogarea, după caz, a unor Convenții la care au fost parte, fără a avea posibilitatea să își exprime acordul în acest sens.

Lichidarea Societății Națiunilor și a altor organizații multilaterale (art. 39. Tratatul cu Italia, art. 7 Tratatul cu Bulgaria, art. 9 Tratatul cu Ungaria și România, art. 11 Tratatul cu Finlanda).

Cele cinci tratate prevedeau recunoașterea lichidării Societății Națiunilor și a Curții Permanente de Justiție Internațională. Proiectele prezentate Conferinței de la Paris făceau referire și la lichidarea Institutului Internațional de Agricultură din Roma, dar CME de la New York a șters referirea la acesta, în schimb a adăugat, la Tratatul cu Italia, recunoașterea desființării Comisiei Financiare Internaționale din Grecia.

Clauze militare

Clauzele militare din tratatele cu sateliții au fost în mod considerabil mai blânde decât în cazul Italiei.

Durata clauzelor navale, militare și aeriene (art. 46 din Tratatul cu Italia, art. 18 din Tratatul cu Bulgaria, art. 20 din Tratatul cu Ungaria, art. 19 din Tratatul cu România, art. 22 din Tratatul cu Finlanda).

Articolele menționate dispuneau rămânerea în vigoare a clauzelor militare, navale și aeriene până la modificarea lor, în întregime sau în parte, prin înțelegere între statele învinse și Puterile Aliate și Asociate sau prin înțelegere între ele și Consiliul de Securitate al ONU după admiterea lor în această organizație.

Această dispoziție a fost menționată pentru prima dată de către Marea Britanie la 1 mai 1946, în legătură cu forțele aeriene italiene. Propunerea britanică făcea distincție în cadrul clauzelor militare între limitări pe termen scurt, ca de exemplu mărimea forțelor armate, navale și aeriene, care vor rămâne în vigoare până la modificarea lor de către Consiliul de Securitate și limitări permanente, cum ar fi predarea materialului de război, prevenirea reînarmării Germaniei și Japoniei. Franța dorea îndepărtarea restricțiilor privitoare la bombe din cadrul limitărilor pe termen scurt. În urma propunerii franceze Marea Britanie, susținută de Statele Unite, recomandă ca întreaga secțiune militară din Tratatul cu Italia să facă obiectul unui articol general privind durata valabilității prevederilor sale. Fiind aprobată în cazul Italiei, recomandarea s-a aplicat subsecvent și celor trei tratate balcanice.

Guvernul italian a fost singurul care a depus un memorandum pe acest subiect, insistând asupra modificării proiectului, în sensul posibilității de revizuire a clauzelor militare după o anumită perioadă de timp și pentru oferirea unor garanții împotriva eventualelor agresiuni în perioada de interimat.

În cadrul Comisiei Militare articolul a fost adoptat fără nici o modificare. Raportul Comisiei pentru Italia lua notă de o rezervă a delegației Noii Zeelande asupra dreptului său de a ridica în cadrul ședinței plenare sugestia ca nivelul înarmării fostelor state inamice să fie fixat de Consiliul de Securitate.[468]

Limitarea armamentului și demilitarizarea (toate cele cinci tratate conțin dispoziții extinse privind reducerea armamentului și limitarea forțelor armate terestre, navale și aeriene).

Ca o garanție generală și mai puțin ca o asigurare împotriva unei noi agresiuni din partea fostelor state inamice, următoarele insule urmau să fie complet demilitarizate: Pelegosa, pe care Italia o ceda Iugoslaviei, micile insule Pelagia și Pianosa care rămâneau Italiei, insulele Dodecanese cedate de Italia Greciei și Pentallaria în vestul Mediteranei. Sardinia și Sicilia urmau să fie parțial demilitarizate. Tratatul cu Finlanda reconfirma demilitarizarea Insulelor Aaland.

Tratatele cu Italia și Finlanda cereau acestor state să se alăture Organizației Internaționale de curățare a minelor din apele europene. Cele cinci variante de text impuneau statelor foste inamice să coopereze cu Puterile Aliate și Asociate pentru a se asigura că Germania și Japonia nu întreprind în afara teritoriilor naționale măsuri pentru reînarmare.

Clauzele militare ale Tratatului de Pace care constau în dispoziții legate de limitarea armamentului ridică unele chestiuni de interes juridic general. Există diverse reglementări cu privire la demilitarizarea anumitor teritorii, frontiere sau insule. Acestea apar în principal în legătură cu cedările teritoriale, obligația revenind în principiu Statului succesor, dar clauzele militare conțin și dispoziții pentru demilitarizarea anumitor teritorii sau insule ce rămân statelor foste inamice.

Dreptul internațional nu oferă o definiție generală a noțiunii de „demilitarizare", dar s-a considerat, în sensul acestor Tratate de Pace, că „demilitarizarea" ar trebui să interzică „toate instalațiile și fortificațiile

---

[468] A. C. Leiss, *op. cit.*, p. 116.

navale, militare și aeriene, obstacole militare artificiale, navale și aeriene, baze de staționare permanentă sau temporară ale unor unități militare navale sau aeriene, pregătirea militară de orice formă și producția de material de război”.

Dispoziția continuă astfel: „aceasta nu interzice forțelor de securitate națională restrânse ca număr să îndeplinească misiuni cu caracter intern și să fie echipate/dotate cu arme ce pot fi transportate și utilizate de o persoană, precum și instruirea militară necesară acestor forțe”.[469] Definiția dă expresie unui principiu de drept conform căruia dezarmarea nu poate opera de o manieră care să facă imposibilă asigurarea ordinii și securității interne a teritoriului demilitarizat.

Mai mult decât atât, termenul nu poate semnifica, din punct de vedere juridic, că un stat suveran asupra teritoriului său ar putea fi împiedicat să se apere împotriva unui eventual atac.

Un caz mult mai dificil, cu mari șanse de a se produce în practică, este cel al izbucnirii unei insurgențe/revolte sau a unui război civil într-o parte a țării al cărei teritoriu este supus demilitarizării. Ce se va întâmpla dacă insurgenții sau partizanii într-un război civil care se opun guvernului în exercițiu ocupă sau amenință să ocupe teritoriul demilitarizat și să îl folosească drept bază de operații? Într-o astfel de ipoteză se pune întrebarea dacă guvernul va fi eliberat de obligațiile sale și îndreptățit, de exemplu, nu doar să conducă operațiuni militare în acel teritoriu, dar chiar să staționeze trupe, dacă este necesar, sau să exercite acțiuni defensive?

Răspunsul variază în funcție de circumstanțe, dar logic ar fi să se permită o astfel de acțiune. Întradevăr, s-ar putea susține că guvernul a fost îndreptățit să acționeze astfel pentru a îndeplini efectiv dispozițiile cu privire la demilitarizare, deoarece, în calitate de putere executivă, el este ținut să răspundă pe plan internațional pentru obligația de a garanta că teritoriul în discuție nu este utilizat nelegal de o parte a populației în contradicție cu obligațiile de dezarmare ce privesc Statul în întregime.

Vom insista în cele ce urmează asupra situației României. Negocierea clauzelor militare din Tratatul cu România a mers în paralel cu celelalte tratate balcanice. După obiecțiile preliminare ale Uniunii

---

[469] G. G. Fitzmaurice, *op. cit.*, p. 319.

Sovietice privind orice limitare cantitativă a forțelor terestre, navale și aeriene românești, Consiliul a acceptat fără discuții cifrele propuse de experții militari. Toate aceste articole au fost aprobate de Conferință.

Forțele armate permise României au fost mai mari decât în cazul celorlalte state balcanice, probabil în considerarea contribuției acesteia la cauza aliată. Cea mai severă prevedere este cea cu privire la pregătirea militară. (Articolele 11, 12, 13 și Anexa II).

Este o contradicție de termeni și acțiune discriminatorie și punitivă să ceri unei armate să lupte pentru victoria Națiunilor Unite și apoi să impui dezarmarea acesteia, cu atât mai mult cu cât România a contribuit militar la victoria aliată cu cifre care depășeau prevederile Convenției de Armistițiu.

Limitări calitative ale armamentului (art. 1 și 59, paragraf 2 din Tratatul cu Italia, art. 13 din Tratatul cu Bulgaria, art. 15 din Tratatul cu Ungaria și art. 14 din Tratatul cu România, art. 17 din Tratatul cu Finlanda).

Prin aceste dispoziții se impunea interdicția pentru statele învinse să posede, construiască sau să experimenteze anumite categorii de arme. În propunerea pentru Tratatul cu Italia, Marea Britanie recomanda ca aceasta să nu construiască sau experimenteze nici o armă cu bătaie lungă, rachetă ghidată, mine marine, torpile, submarine sau alte vase de asalt speciale. După studiile delegaților și ale experților militari, proiectul depus Conferinței de la Paris interzicea proiectilele autopropulsate sau ghidate, mine marine de tip fără contact și torpile funcționând prin mecanism de influență. În categoria armelor interzise intrau și puștile cu o bătaie mai mare de 30 km, iar în textele balcanice era interzisă și posesia submarinelor și a altor submersibile.

Ungaria și Italia au cerut Conferinței de la Paris să permită anumitor arme din categoria celor interzise să fie utilizate în scopuri defensive. Comisia Militară a adăugat pe lista interdicțiilor armele atomice și torpilele de contact și a inserat o frază prin care erau permise torpilele și dispozitivele pentru lansarea acestora, ele făcând parte din armamentul normal al navelor de război permise de tratat. Aceste amendamente, inițiate în fiecare caz de Belgia, au fost acceptate de Conferință și aprobate de Consiliul Miniștrilor de Externe.

Proiectul Tratatului cu Italia interzicea construirea, achiziționarea și experimentarea navelor torpilă cu motor. Încercările de a introduce această prevedere și în Tratatele balcanice a iscat numeroase discuții. În Comisia Militară un amendament în acest sens adus de Grecia în legătură cu Tratatul cu Bulgaria a întrunit 13 voturi pentru, 6 contra și 2 abțineri, mai puțin de 2/3. Majoritatea (puterile vestice) au argumentat că de vreme ce navele torpilă cu motor erau considerate ofensive în cazul Italiei trebuie considerate la fel și în celelalte tratate.

Uniunea Sovietică și celelalte state est europene, pe de altă parte, au susținut că nu se poate face diferență între arme ofensive și defensive, întrucât fiecare poate fi utilizată atât pentru atac cât și pentru apărare. În plus acest grup de state a argumentat că limitarea tonajului viitoarelor nave pentru statele balcanice era de natură să le împiedice să obțină nave noi, spre deosebire de Italia, de unde concluzia că nu exista prezumția ca limitările militare să fie aceleași în toate tratatele. În continuare s-a afirmat că interdicțiile respective erau rezultatul unui studiu atent al experților militari ai Consiliului Miniștrilor de Externe, iar tentativele de a le modifica erau motivate politic.

În ședința plenară a Conferinței amendamentul propus a întrunit majoritatea de 2/3, votul fiind de 14 la 6 cu o abținere. La ședința CME de la New York, Uniunea Sovietică și-a retras obiecțiile. Conform înțelegerilor anterioare, articolul a fost identic în toate tratatele balcanice.[470]

Interzicerea producerii și deținerii materialului de război (art. 3 din Tratatul cu Italia, art. 14 din Tratatul cu Bulgaria, art. 16 din Tratatul cu Ungaria, art. 15 din Tratatul cu România, art. 18 din Tratatul cu Finlanda).

Consiliul Miniștrilor de Externe a recomandat Conferinței de Pace includerea în textul tratatelor a unei clauze care să interzică producerea sau achiziționarea materialului de război diferit de cel permis prin Tratat sau care ar excede cantitatea necesară pentru întreținerea forțelor armate permise. În Comisia Militară articolul a fost votat fără modificări. Două amendamente ale Greciei la Tratatul cu Italia prin care se limita numărul ofițerilor și se interzicea instruirea și mobilizarea rezerviștilor au fost înlăturate cu un vot de optsprezece la unu și două abțineri.

---

[470] A. C. Leiss, *op. cit*, p. 117.

Materialul de război excedentar (art. 67 și Anexa III C din Tratatul cu Italia, art. 15 și Anexa III din Tratatul cu Bulgaria, art. 17 și Anexa III din Tratatul cu Ungaria, art. 16 și Anexa III din Tratatul cu România, art. 19 și Anexa III din Tratatul cu Finlanda).

În timpul primei părți a sesiunii sale de la Paris, CME a convenit asupra unei clauze privind dispunerea materialului de război în excedent față de cel necesar pentru întreținerea forțelor armate permise prin Tratat. Materialul de război excedentar de origine aliată urma să fie pus la dispoziția Puterii Aliate sau Asociate interesate, iar cel de origine germană sau provenind din statul învins în cauză urma să fie plasat la dispoziția Uniunii Sovietice, Statelor Unite, Marii Britanii și, în cazul Italiei, Franței.

Definiția materialului de război din Anexa III. C din Tratatul cu Italia, și Anexele III din Tratatele balcanice include fabrici și echipament industrial pentru producția materialului de război. În cazul Italiei, acest tip de material a constituit o sursă de plată a reparațiilor. Comisia Militară a aprobat articolele și anexele fără nici o modificare.

Considerăm că ar fi fost necesar să se includă în textul tratatelor prevederea ca aceste bunuri, câtă vreme nu pot fi considerate pradă de război, să fie deduse din sumele impuse cu titlu de reparații. (Se subînțelege, în cazul României, că ar fi trebuit inclusă în aceeași categorie și valoarea materialului de război și a navelor preluate în mod ilegal de către Uniunea Sovietică după 23 august 1944. Luând în considerare pierderile suferite în timpul campaniilor împotriva Germaniei și Ungariei, valoarea materialului de război pe care România trebuia să îl predea Aliaților se ridică la aproximativ 150 milioane dolari. (Vezi Anexa nr. 6).

Împiedicarea reînarmării Germaniei și Japoniei (art. 2, 68 și 70 din Tratatul cu Italia, art. 15 (2) și art. 16 și 17 din Tratatul cu Bulgaria, art. 17 (2) și art. 18 și 19 din Tratatul cu Ungaria, art. 16 (2), și art. 17 și 18 din Tratatul cu România, art. 21 din Tratatul cu Finlanda).

Cu toate că CME a ajuns la un acord asupra proiectului de articol relativ la prevenirea reînarmării Germaniei și a Japoniei abia în a doua parte a sesiunii de la Paris, divergențele țineau mai mult de formulare decât de substanță. Statelor foste inamice li se cerea să coopereze cu

Puterile Aliate și Asociate pentru a preveni reînarmarea Germaniei și a Japoniei și le era interzis să folosească sau să instruiască tehnicieni care erau sau fuseseră cetățeni germani sau japonezi. Statele învinse erau oprite de la a folosi componente sau piese de proveniență sau concepție germană sau japoneză de aviație civilă.

Nici o modificare nu a fost operată de Conferință sau de comisiile sale militare.

Repatrierea prizonierilor de război (art. 71 din Tratatul cu Italia, art. 19 din Tratatul cu Bulgaria, art. 21 din Tratatul cu Ungaria, art. 20 din Tratatul cu România).

Conferința de la Paris și Comisiile sale militare au aprobat fără modificări clauze identice în toate tratatele, dispunând repatrierea cât mai repede cu putință, a prizonierilor de război către statul învins, în conformitate cu înțelegerile dintre acesta și Puterea Aliată și Asociată vizată. Cheltuielile aferente urmau să fie suportate de statul învins interesat.

Prizonierii de război urmau să fie repatriați „cât de curând posibil" în acord cu înțelegeri bilaterale speciale. Toate tratatele conțineau renunțarea la pretenții născute din convenții anterioare cu privire la prizonierii de război, ceea ce scotea această chestiune în afara sferei dreptului internațional.

Obligația de repatriere se referă la repatrierea de către Aliați a prizonierilor de război cetățeni ai fostelor state inamice, deoarece prizonierii de război Aliați au devenit repatriabili și au fost eliberați ca urmare a semnării armistițiilor. Această dispoziție dă expresie unui principiu de drept internațional, conform căruia, toți prizonierii de război trebuie eliberați odată cu încheierea păcii. Aceasta se datorează faptului că, din moment ce statul ai cărui cetățeni sunt încetează să mai fie considerat inamic, ei își pierd statutul de membrii ai forțelor armate inamice și astfel, nu se mai justifică reținerea lor ca prizonieri de război.

În ceea ce privește statutul lor în perioada dintre semnarea armistițiului sau a predării și încheierea păcii, opinia generală este în sensul că atâta timp cât un armistițiu sau alte aranjamente/înțelegeri similare nu pun capăt stării de război, prizonierii de război, în lipsa unei prevederi exprese în textul armistițiului, nu își pierd acest statut și nu

devin, automat, repatriabili. Trebuie precizat că deși încheierea păcii impune foștilor beligeranți o obligație imediată de a efectua eliberarea prizonierilor de război, nu înseamnă că aceștia își redobândesc automat liberatatea.

Convenția de la Geneva din 1929 prevede că aceștia trebuie repatriați „cât mai curând posibil” și se admite faptul că, până în momentul efectuării aranjamentelor necesare pentru repatriere, cu toate că încetează să fie captivi în sensul tehnic al noțiunii, ei rămân, ca și grup, sub disciplina militară și sub autoritatea statutui în care sunt deținuți.

Tratatul de Pace conține o prevedere adițională în sensul că suportarea costurilor repatrierii cade în fiecare caz în sarcina guvernului fost inamic interesat. În absența acestei prevederi exprese nu este foarte clar cine ar fi trebuit să suporte aceste costuri, dar, în principiu, responsabil ar trebui să fie statul care îi deține, acesta având obligația de repatriere.[471]

În cazul României considerăm necesar să aducem unele precizări.

Prizonierii de război au fost clasificați în trei categorii:

– prizonieri de război luați de armatele sovietice înainte de 23 august 1944 (conform statisticilor oficiale, cca. 180.000 prizonieri și deportați se includ în această categorie),
– prizonieri de război luați de armatele sovietice după 23 august 1944. În contradicție cu principiile și practica dreptului internațional, armatele sovietice au preluat cca. 130.000 persoane după încetarea ostilităților,
– prizonieri luați de trupele germane și ungare după 23 august 1944 (cca 36.000 persoane dintre care 20.000 erau reținuți în zonele sovietice din Germania și Austria, unde continuau să fie considerați prizonieri).

Pe lângă aceste categorii, aproximativ 40.000 civili români din Moldova și Transilvania și peste 72.000 cetățeni de origine germană au fost deportați de trupele sovietice. Așadar, aproximativ 458.000 prizonieri și civili deportați așteptau repatrierea.

Faptul că Art. 20 din tratatul cu România permite încheierea unor înțelegeri bilaterale între statul român și statul care deține aceste persoane, dă posibilitatea menținerii acestora pe teritoriul Uniunii Sovietice ca și „muncitori liberi”.

---

[471] G. G. Fitzmaurice, *op. cit.*, p. 319 și urm.

În legătură cu această situație redăm în continuare un Memoriu al președintelui Partidului Național Liberal, C.I.C. Brătianu către primul ministru Nicolae Rădescu, prin care protestează față de hotărârea Comisiei Aliate de Control de a se trimite în Uniunea Sovietică cetățeni români de origine germană. Memoriul este datat 9 ianuarie 1945, dar situația este revelatoare pentru întreaga perioadă de după semnarea Armistițiului și după încheierea păcii:

„Cererea semnată de vicepreședintele Comisiunii Aliate de Armistițiu de a trimite în Rusia la muncă pe toți cetățenii români de origine germană – bărbații de la 16 ani la 45 ani, femeile de la 18 ani la 30 de ani, neexceptându-se decât acelea cu copii de un an – constituie o flagrantă atingere a suveranității noastre naționale. Noi nu ne putem face instrumente de executare a unor măsuri împotriva unei întregi categorii de cetățeni români, în totalitatea ei, indiferent de originea lor etnică și fără a deosebi dacă se găsesc sau nu printre ei criminali de război. Ei reprezintă un element însemnat al producției agricole și industriale în Ardeal, iar deportarea lor în masă în Rusia ar crea un gol pe care nu-l putem împlini, mai cu seamă azi când ni se cere intensificarea la maximum a întregului efort de producție al țării.

Aceste cereri sunt în contrazicere și cu condițiile armistițiului de la 12 septembrie 1944 și cu declarațiile făcute cu acest prilej de Guvernul sovietic, că nu înțelege a face deportări de populație pentru muncă în Rusia.

Noi nu putem, cu populația noastră redusă, să reparăm dezastrele făcute de armatele germane în Rusia. De altfel, avem în Germania un număr de cetățeni români rămași prizonieri de război, asupra cărora se vor răzbuna cu siguranță hitleriștii și pe care nu îi putem expune la excesele lor.

La aceste cereri de deportări se mai adaugă și numărul mare de prizonieri români luați după 23 august 1944, care se găsesc, de fapt, transferați în Rusia.

Guvernul Rădescu nu poate lua singur răspunderea în fața istoriei a unei asemenea acțiuni care aduce România în cea mai grea situație, atât din punct de vedere al dreptului internațional cât și al executării însăși a armistițiului încheiat cu Națiunile Unite. Orice altă soluțiune e preferabilă creării unui precedent atât de periculos”.[472]

---

[472] Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Casa Regală. Diverse*, dosar 1/1945, f. 1.

Corpul de Control Aliat

Propunerile depuse de Marea Britanie la sesiunea CME de la Londra conțineau numeroase referiri la un Corp de Control Aliat, care să îndeplinească funcții precum determinarea instalațiilor militare și navale care trebuie distruse, stabilirea specificațiilor pentru avioanele militare și civile deținute sau produse de Italia etc. Marea Britanie a făcut o recomandare similară și în comentariile atașate propunerii sovietice la Tratatele balcanice. Dacă la început sovieticii s-au opus oricăror limitări de natură militară în cele trei tratate, ulterior au fost de acord să analizeze această chestiune, inclusiv înființarea unui corp de control.

În cadrul discuțiilor legate de Tratatul cu Italia, britanicii au detaliat structura și funcțiile Corpului de Control propus: un mecanism Aliat compus din reprezentanți ai Statelor Unite, Marii Britanii, Uniunii Sovietice și ai Franței urma să fie înființat pentru a supraveghea executarea clauzelor militare, navale și aeriene; acesta va reprezenta Puterile Aliate și Asociate în raporturile lor cu guvernul italian în toate problemele legate de executarea clauzelor militare și va fi singura autoritate căreia Italia îi va putea adresa întrebări legate de interpretare și aplicare. Corpul de control va acorda îndrumări, explicații și asistență tehnică în acest domeniu. La rândul său, Italia va pune la dispoziția Corpului de Control orice facilități și informații necesare pentru a-și îndeplini atribuțiile.

Statele Unite erau de acord cu necesitatea unui mecanism de supraveghere aliat, dar susțineau că Secția de Control a Comisiei Tratatului, pe care au propus-o pentru a verifica implementarea generală a acestuia, acoperea asemenea funcții. Diferența față de propunerea britanică viza stabilirea unei date limită pentru funcționarea acestui mecanism, mai exact până la îndeplinirea clauzelor militare sau până când Italia se va alătura Națiunilor Unite.

Uniunea Sovietică nu înțelegea utilitatea unui mecanism de control considerând propunerea britanică drept un motiv pentru anglo-americani de a menține trupe în Italia pe o perioadă nedeterminată.

Proiectul britanic nu a mai fost luat în discuție deoarece în a doua parte a sesiunii sale de la Paris, CME a convenit că supravegherea aplicării tratatelor revine șefilor misiunilor diplomatice aflați în capitalele statelor învinse respective. Aliații vestici nu au obținut sprijinul sovietic pentru înființarea unor comisii de experți pe lângă reprezentanții lor diplomatici din statele foste inamice. În consecință, proiectele de tratat înaintate Conferinței de la Paris nu conțineau nici o referire la un mecanism special de control, independent sau subordonat șefilor misiunilor diplomatice, pentru a supraveghea aplicarea clauzelor militare.

Australia a depus în cadrul Conferinței un amendament privind înființarea unui Consiliu Executiv al Tratatului, unic pentru toate cele cinci state învinse, dar propunerea a fost discutată substanțial numai în cadrul Comisiei Politice și Teritoriale pentru Finlanda. Se propunea înființarea unui Consiliu format din Statele Unite, Marea Britanie, Uniunea Sovietică, Franța și trei alte state, care va prelua toate documentele Conferinței și va avea un secretariat și un sediu central permanent. [473] Australia motiva că un astfel de organism va fi capabil să ofere informații și reguli uniforme pentru toate disputele. Totuși, majoritatea membrilor Comisiei au fost de acord cu punctul de vedere al Marii Britanii conform căruia diferitele tipuri de dispute pot fi cel mai bine soluționate de către organisme de experți separate, înființate ad-hoc. Propunerea australiană a fost respinsă cu un vot de nouă la unu (Australia) și o abținere (Noua Zeelandă).

Morminte de război

În cadrul CME de la Londra, Marea Britanie a propus inserarea unei clauze prin care statelor învinse li se cerea să reafirme existența înțelegerilor cu privire la mormintele de război cu modificările care se vor dovedi necesare pentru a fi aplicabile situației curente. Uniunea Sovietică nu vedea necesitatea unei astfel de dispoziții, iar Statele Unite și-au rezervat dreptul de a analiza această chestiune separat pentru fiecare tratat balcanic. Deși a renunțat la această rezervă în cadrul Comisiilor Militare, tratatele nu conțin nici o referire legată de înțelegeri anterioare asupra mormintelor de război.

[473] A. C. Leiss, *op. cit.*, p. 156.

Retragerea forțelor aliate

*(*Art. 73 din Tratatul cu Italia, art. 20 din Tratatul cu Bulgaria, art. 22 din Tratatul cu Ungaria, art. 21 din Tratatul cu România*)*

La CME de la Londra Marea Britanie propune retragerea trupelor din Bulgaria și România cu mențiunea că în cazul ultimei vor fi menținute forțele necesare protejării liniei de comunicații dintre Uniunea Sovietică și zona acesteia de ocupație din Austria. Nu s-a discutat o clauză similară cu privire la Ungaria și chestiunea nu a fost ridicată în legătură cu Italia.

La prima parte a sesiunii de la Paris Molotov a întrebat dacă Tratatul cu Italia conținea prevederea retragerii imediate a trupelor, caz în care ar fi fost de acord să discute o retragere necondiționată similară a trupelor din Bulgaria. (Unele surse indică faptul că Miniștrii de Externe ai celor Trei Mari Puteri au convenit în decembrie 1945 la Moscova că semnarea Tratatelor de Pace cu Italia, sateliții balcanici și Finlanda va permite retragerea forțelor de ocupație din aceste țări, exceptând anumite trupe sovietice în România și Ungaria, prin care Uniunea Sovietică să mențină liniile de comunicare cu forțele de ocupație din Austria.[474] Totuși, textul oficial al înțelegerilor stabilite la această întrunire nu menționează nimic despre retragerea trupelor. De altfel, așa cum rezultă din cele expuse în continuare, chestiunea a rămas nesoluționată pe parcursul sesiunii CME de la Paris, subsecventă Conferinței de la Moscova.

Anglo-americanii au arătat că problema retragerii necondiționate a trupelor de ocupație din Bulgaria a fost deja discutată la Londra. Bevin a adăugat că se poate identifica o situație paralelă între cazul Italiei și cel al României și Ungariei, unde sovieticii au obținut dreptul de a menține trupe.

Propunerea anglo-americană cu privire la Italia era oarecum diferită, deoarece tratatul specifica numărul maxim de trupe ce urmau să fie menținute. Comunicarea cu zona sa de ocupație din Austria era posibilă prin Germania, astfel că Statele Unite susțineau retragerea cât mai repede cu putință a trupelor din Italia, pentru a ajuta refacerea

[474] USDS, *Publication 2774*, p. 20.

economică. Și Marea Britanie se arăta favorabilă retragerii trupelor sale de pe teritoriul italian cu condiția unor înțelegeri adecvate privind comunicarea cu forțele sale din Austria prin zona de ocupație americană din Germania.

În final, înțelegerea la care s-a ajuns în cadrul Consiliului impunea retragerea tuturor trupelor din Bulgaria și Italia în termen de 90 de zile de la intrarea în vigoare a Tratatelor. Staționarea trupelor aliate în regiunea liberă Trieste era reglementată separat în Anexa VII din Tratatul cu Italia (art. 7).

În România și Ungaria, Uniunea Sovietică avea dreptul de a menține trupe pentru a-și proteja liniile de comunicație cu Austria. Această formulă a fost introdusă în Tratate fără a fi modificată în cadrul Conferinței de la Paris.[475]

Aceste dispoziții constituie o reflectare a unui principiu de drept internațional în conformitate cu care, în lipsa unei prevederi contrarii, în momentul încheierii păcii toate forțele de ocupație trebuie să se retragă, teritoriul în cauză nemaifiind teritoriu inamic, astfel că orice forțe de ocupație pot să rămână numai cu acordul expres al guvernului respectiv sau atunci când există în Tratat o prevedere expresă în acest sens. Altfel, obligația de retragere se impune automat, chiar dacă Tratatul nu prevede nimic în acest sens.

În legătură cu aceasta se naște o întrebare legitimă: dacă o astfel de obligație se impune în virtutea principiilor generale ale dreptului internațional, de ce ar mai fi necesară inserarea ei expresă în Tratatul de Pace? Explicația constă în faptul că încheierea păcii nu semnifică un set de drepturi și obligații între un grup aliat pe de o parte și un stat fost inamic pe de altă parte, ci este o înțelegere generală care creează drepturi și obligații în egală măsură între membrii aceluiași grup de Aliați, astfel că în problema retragerii forțelor de ocupație nu este interesat doar statul fost inamic.

În lipsa unei prevederi exprese în tratat, staționarea unor forțe de ocupație pe teritoriul statului fost inamic este o chestiune ce privește exclusiv acest stat și pe cel căruia îi aparțin forțele de ocupație, și nici un alt guvern nu poate exprima un interes legat de această chestiune. Într-o

[475] A. C. Leiss, *op. cit*, pp. 121–122.

astfel de ipoteză, s-ar putea susține că, în cazul în care guvernul național aprobă tacit rămânerea forțelor de ocupație, obligația de retragere nu se mai impune. În schimb, inserarea expresă a unei atari prevederi dă dreptul tuturor părților la tratat să ceară retragerea.

Absența oricărei limitări în textul tratatelor a lăsat la latitudinea sovieticilor aprecierea numărului de trupe necesare.

Aprovizionarea și resursele necesare întreținerii trupelor de ocupație nu mai erau asigurate pe gratis, ca în timpul Convenției de Armistițiu, ci în schimbul unei „indemnizații corespunzătoare” din partea Uniunii Sovietice.

Clauze economice și financiare

Problemele de natură economică și financiară apărute ca urmare a războiului, sau a încheierii tratatelor de pace prezintă o importanță deosebită atât din punctul de vedere al conținutului cât și al spațiului acordat (părțile VI-X și Anexele X, XIV-XVII din Tratatul cu Italia, părțile V și VI și Anexele IV-VI din Tratatele cu Bulgaria, Ungaria și România, părțile IV și V și Anexa IV-VI din Tratatul cu Finlanda).

În negocierea clauzelor economice atitudinea Aliaților a variat în funcție de chestiunea dezbătută și de statul în cauză.

Statele Unite au depus mari eforturi pentru ameliorarea termenilor impuși Italiei. Experiența din ultimul război a avut un anumit rol. Pe lângă argumentul bazat pe efectele distructive ale plății reparațiilor asupra comerțului mondial se credea că sarcina plății unei sume ridicate va slăbi și mai mult economia italiană afectată de război, contribuind la creșterea instabilității politice a Italiei și a zonelor învecinate. Pe de altă parte, dacă economia Italiei putea fi refăcută efectul benefic va fi resimțit în întreaga zonă de vest a Mediteranei și în sudul Europei. Statele Unite aveau un interes economic direct în a menține pretențiile împotriva Italiei la nivelul capacității sale de a le acoperi din propriile resurse.

Atitudinea americanilor față de Italia nu era lipsită de efect asupra unității Aliaților, atât în privința vesticilor, cât și a relațiilor acestora cu Uniunea Sovietică. Benevolența față de Italia, în contrast cu duritatea manifestată în privința Germaniei apărea ca fiind excesivă și ca fiind

rezultatul unui factor de politică internă, și anume, ponderea importantă a voturilor italiene în alegerile naționale și locale din Statele Unite.[476]

În privința tratatelor cu sateliții, puterile occidentale au continuat eforturile de a menține deschisă ușa Europei de Est. Mari obstacole în fața acestor tentative s-au dovedit a fi prevederile Convențiilor de Armistițiu și puterea Uniunii Sovietice de a controla situația din zonă, prin intermediul forțelor de ocupație. Încercările anglo-americane de a obține acceptarea principiului libertății comerțului și de a ușura sarcinile economice impuse statelor satelite au fost interpretate de sovietici drept manifestări ale imperialismului economic și amenințări la adresa securității lor. Pe de altă parte, Uniunea Sovietică susținea că e interesată doar de satisfacerea pretențiilor sale legitime, rezultate în urma războiului și în refacerea economică a Europei de Est pe o bază solidă. Era însă evident, în urma negocierilor, că interpretarea sovietică a intereselor lor includea monopolul controlului în sfera economică și politică.[477]

*Reparații de război (*Art. 74 din Tratatul cu Italia, art. 21 din Tratatul cu Bulgaria, art. 23 din Tratatul cu Ungaria, art. 22 din Tratatul cu România, art. 23 din Tratatul cu Finlanda).

Marile Puteri au abordat problema reparațiilor de război ca pe una care le afecta interesele vitale, fapt pentru care au fost considerate drept principalul punct de divergență și cauză a disoluției unității Aliaților.

Reparațiile urmau să fie plătite, în principal, din activele existente și producția curentă, în cursul unor perioade, ce variau de la doi la opt ani. În plus, Italia urma să transfere Uniunii Sovietice bunurile pe care le deținea în Bulgaria, Ungaria și România. În toate Tratatele fostele state inamice acceptau exproprierea din teritoriile lor a bunurilor germane publice și private. Suma totală a reparațiilor a fost fixată la 360 milioane dolari pentru Italia, câte 300 milioane dolari pentru Finlanda, Ungaria și România și 70 milioane dolari pentru Bulgaria. Italia trebuia să plătească reparații Albaniei, Etiopiei, Greciei, Uniunii Sovietice și Iugoslaviei; Bulgaria Greciei și Iugoslaviei, Finlanda și România doar Uniunii Sovietice, Ungaria Cehoslovaciei, Uniunii Sovietice și Iugoslaviei.

---

[476] R. Opie, *op. cit.*, p. 108.
[477] *Ibidem*, p. 156.

Puterile occidentale au renunțat la orice pretenții privind reparațiile.

Termenul de plată curgea de la data semnării Armistițiilor, cu excepția Bulgariei, pentru care termenul curgea de la intrarea în vigoare a Tratatului. Baza de calcul o constituia dolarul Statelor Unite la paritatea în aur de 35 dolari uncia. Tratatul cu Bulgaria prevedea ca livrările în contul reparațiilor să fie făcute la prețurile pieței din 1938, cu o creștere de 15% pentru mărfurile industriale și 10% pentru celelalte. Prevederi similare au fost incluse în înțelegerile separate încheiate de Uniunea Sovietică cu ceilalți sateliți.

Principalul beneficiar al reparațiilor a fost Uniunea Sovietică, aceasta urmând să primească câte 300 milioane dolari de la România și Finlanda și 200 milioane de la Ungaria, care mai trebuia să dea Iugoslaviei și Cehoslovaciei 100 milioane dolari, iar Bulgaria plătea Greciei 45 milioane și Iugoslaviei 25 milioane. Astfel suma totală pentru cei patru sateliți era de 970 milioane dolari dintre care 800 milioane erau destinați Uniunii Sovietice.

Negocierile au evidențiat faptul că suma reparațiilor și metoda de plată vor afecta în mod direct cadrul viitor al comerțului Italiei și indirect alinierea politică internațională a acesteia.

Statele Unite și Marea Britanie ar fi preferat să nu se impună deloc reparații, deși ele au depus cel mai mare efort în înfrângerea Italiei. Pe de altă parte, înțelegeau intensitatea sentimentelor din statele care au fost victime directe ale agresiunii italiene și erau pregătite să sprijine pretenții reduse la reparații bazate pe un calcul atent al capacității de plată a Italiei. Ultima considerație era extrem de importantă pentru Statele Unite, deoarece era principalul guvern ce acorda asistență economiei italiene. Între sfârșitul războiului și mijlocul anului 1946 asistența totală acordată însuma un miliard dolari. Orice sumă a reparațiilor care depășea capacitatea de plată a Italiei urma să fie furnizată indirect de către Statele Unite, aranjament pe care acestea nu doreau să-l accepte.

Pe de altă parte, Uniunea Sovietică afirma că nevoia de refacere a teritoriilor sale devastate era mai importantă decât capacitatea de plată a Italiei. Și mai îngrijorătoare era cererea sovietică de a se plăti parțial din producția curentă, fapt care oferea Uniunii Sovietice posibilitatea de a influența economia italiană prin colectarea reparațiilor.[478]

[478] *Ibidem*, p. 120.

În cazul celorlalte state învinse acordul în privința reparațiilor nu s-a obținut prin negocieri și compromis, cum a fost cazul Tratatului cu Italia. Cu excepția Bulgariei, cifrele impuse sateliților au rezultat din Convențiile de Armistițiu, iar negocierea tratatelor doar a confirmat aceste sume, a decis nivelul reparațiilor datorate de Bulgaria și a extins perioada de plată de la șase la opt ani. Cu toate acestea, au existat controverse. În intervalul dintre semnarea Armistițiilor și negocierea tratatelor au avut loc o serie de evenimente în statele satelit care au determinat o analiză specială. Acestea au constituit argumentele puterilor occidentale în tentativa lor de a ameliora prevederile cu privire la reparații înscrise în Convențiile de Armistițiu.

Dispozițiile cu privire la reparații din Tratatul cu România au servit ca bază pentru analiza echității pretențiilor împotriva Ungariei și a Finlandei. Statele Unite și Marea Britanie considerau că suma de 300 milioane dolari ar trebui redusă, deoarece Ungaria și Finlanda nu se aflau în aceeași situație ca România, nici în privința prejudiciilor cauzate și nici în ce privește capacitatea de plată. Deși Statele Unite au fost de acord cu înscrierea sumei de 300 milioane dolari cu titlu de reparații în proiectul de tratat cu Ungaria, ele și-au rezervat dreptul de a redeschide subiectul la Conferința de Pace. În cadrul Comisiei Economice pentru Balcani și Finlanda au cerut reducerea sumei totale a reparațiilor la 200 milioane dolari pentru Ungaria și Finlanda.

Justificarea acestor amendamente se baza pe gradul mare de devastare al economiilor acestor țări și pe faptul că economia predominant agrară a Ungariei nu era capabilă să ofere produsele prelucrate solicitate de Uniunea Sovietică. Nici una din aceste propuneri nu a întrunit un număr suficient de voturi pentru a fi adoptată. Uniunea Sovietică a interpretat aceste inițiative drept încercări de a atrage simpatia popoarelor din aceste state și singurul efect a fost de a întări poziția sovietică.[479] Totuși, Uniunea Sovietică a redus în iunie 1948, în mod unilateral, reparațiile impuse Finlandei la suma de 73, 5 milioane dolari.[480] Cereri similare ale guvernelor român și ungar au fost acceptate de Moscova.

---

[479] *Ibidem*, p. 158.

[480] H. Heikilla, *op. cit.*, p. 81.

Determinarea nivelului reparațiilor pentru Bulgaria a fost lăsată în seama autorilor Tratatului de Pace. Conform atitudinii sale generale favorabile față de acest satelit al său, Uniunea Sovietică a încercat să convingă Aliații să renunțe la orice pretenții în acest sens. După ce s-a convins că această propunere este inacceptabilă, au încercat să mențină o sumă cât mai mică. Conferința nu a reușit să ajungă la un acord asupra sumei, astfel că aceasta nu a fost completată în proiectele de tratat unde s-a prevăzut doar că beneficiari sunt Grecia și Iugoslavia. La New York Consiliul Miniștrilor de Externe a stabilit 45 milioane dolari pentru Grecia și 25 milioane pentru Iugoslavia.

După această succintă prezentare a problematicii reparațiilor, în cele ce urmează vom reda, în detaliu, evoluția discuțiilor cu privire la reparații în timpul conferinței de la Potsdam, cu ocazia conferințelor CME și la Forumul Păcii.

La Potsdam înainte de luarea unei decizii cu privire la reparații s-a încercat definirea termenului „pradă de război”. Pe 21 iulie sovieticii au înaintat un proiect în care se menționa că noțiunea include „toate livrările și echipamentul utilizat de inamic pentru a-și satisface necesitățile militare și care au fost capturate de Aliați înainte de sfârșitul războiului din teritoriile unde s-au desfășurat operațiuni militare”. Anglo-americanii considerau definiția mult prea largă. Conform acesteia, aproape toate bunurile de pe teritoriul german puteau fi incluse în această categorie. Definiția era atât de departe de viziunea vesticilor încât nici un compromis nu părea cu putință. Însă, Uniunea Sovietică vroia, prin susținerea acestei variante de definire, să se asigure că va obține cantitatea de bunuri de care avea nevoie, în cazul în care nu s-ar fi ajuns la un acord în problema reparațiilor, deoarece tot ceea ce era considerat pradă de război, nu putea fi luat în considerare în contul reparațiilor.

Statele Unite au acordat o atenție deosebită soluționării problemei Italiei. În timpul perioadei de ocupație scopul lor era să se asigure prin diferite moduri că se va prelua modelul democrației de tip vestic și că menținerea acestuia va fi garantată prin sprijinirea țării pentru a ajunge la autonomie și independență economică imediat după încheierea războiului. Reparațiile nu corespundeau ideii unei Italii independente, refăcute, participantă la politica porților deschise.

După părerea britanicilor, americanii au uitat cu desăvârșire că Italia a fost aliatul Germaniei fasciste, că a atacat Marea Britanie și a schimbat frontul numai pentru a evita consecințele unei înfrângeri militare. Americanii susțineau că englezii, din dorința de a menține Italia suspusă nu renunțaseră definitiv la ideile lor imperialiste.

La ședința miniștrilor de externe din 20 iulie Molotov a adus în discuție obligația Italiei de a plăti despăgubiri. Byrnes și Eden, deși nu au negat obligația ca principiu, erau de părere că Italia nu avea posibilitatea de plată. S-a arătat că guvernul Statelor Unite acordase deja aproximativ 200 milioane dolari ca ajutor și că probabil va trebui să mai ofere între 400–500 milioane în iarna următoare. Din aceste motive, în opinia americanilor, despăgubirile nu constituiau o problemă imediată în soluționarea chestiunii italiene.

Molotov a utilizat exemplul oferit de Finlanda: era nedrept ca o țară mică să plătească mari reparații de război și Italia, un stat mare, să nu plătească nimic. Eden a înlăturat afirmația lui Molotov întrebându-l dacă exista vreo legătură între plata reparațiilor și apartenența la o organizație internațională, deoarece Molotov susținuse că membrii Națiunilor Unite nu vor fi obligați să plătească despăgubiri. Problema conexiunii dintre apartenența la ONU și plata despăgubirilor a rămas deschisă, cu toate că mai târziu atât Eden cât și Molotov au cerut ca Tratatele de Pace, inclusiv articolele cu privire la reparații, să fie semnate înainte ca țările vizate să fie admise în cadrul organizațiilor internaționale.

La ședința plenară din 20 iulie, Truman a indicat din nou faptul că americanii nu doreau să acorde sume mari de bani statelor europene. Cu privire la reparațiile Italiei se reamintea că în cursul iernii următoare statele Unite vor acorda între 750 milioane și un miliard dolari pentru hrana populației. În consecință, țările care primeau ajutor trebuiau să ajungă mai întâi la autonomie.

Discuțiile au luat un nou curs la ședința miniștrilor de externe din 24 iulie când Molotov a solicitat reparații atât de la Italia cât și de la Austria. Se arăta că Austria este capabilă să plătească 250 milioane de dolari într-o perioadă de șase ani, iar pentru Italia se propuneau 600 milioane de dolari. Uniunea Sovietică sublinia faptul că aceste țări nu mai aveau cheltuieli militare. Problema a fost delegată subcomisiilor economice înființate anterior. Dar acestea nu au ajuns la nici o soluție.

Americanii și englezii nu au consimțit la plata reparațiilor din producția curentă câtă vreme statele în cauză beneficiau de ajutor.

La ședința miniștrilor de externe din 27 iulie Byrnes afirma că singura posibilitate în cazul Italiei era „transferul utilajelor și echipamentului industriei de război, în măsura în care nu mai erau utilizate pe perioada de pace". Molotov a insistat ca statele care au ocupat teritoriul sovietic în timpul războiului să nu rămână nepedepsite. Dacă România plătea despăgubiri era de neconceput ca italienii și austriecii să nu plătească. Acordul de Armistițiu cu România a fost semnat atât de SUA cât și de Marea Britanie, iar renunțarea americanilor la pretenții în cazul Austriei era interpretat ca o consecință a faptului că aceasta nu a ocupat teritoriul american.

La ședința plenară din 28 iulie Stalin propune un compromis: întrucât Austria nu a avut armată proprie, Uniunea Sovietică renunța la pretențiile de despăgubiri din partea acesteia. Însă, Italia și-a trimis armata peste Volga, deci responsabilitatea sa nu putea fi înlăturată. Truman nu a obiectat, cu rezerva ca Italia să fie capabilă să plătească. Stalin a reamintit că americanii au acceptat transferul echipamentului industrial și a cerut lămuriri privind cantitatea și structura acestuia, propunând stabilirea unei valori fixe în dolari, fapt imposibil la acel moment, în opinia americanilor.

Bevin cerea ca Italia să restituie mai întâi ajutorul primit din partea Statelor Unite și a Marii Britanii, în timp ce sovieticii insistau asupra priorității de a se repara măcar o parte din distrugerile provocate. Problema a rămas nerezolvată la închiderea ședinței plenare.

Discuțiile începute la Potsdam au continuat la conferința miniștrilor de externe de la Londra din luna septembrie 1945.

Deoarece anglo-americanii au considerat suma de 600 milioane de dolari pretinsă de sovietici de la Italia ca fiind prea mare, Molotov a acceptat reducerea acesteia la 300 milioane de dolari cu condiția ca aliații vestici să renunțe la cotele ce li s-ar fi cuvenit. Din această sumă 100 milioane urma să revină Uniunii Sovietice.

Cu toate acestea, Molotov considera nejustificată atitudinea anglo-americanilor cu privire la despăgubirile Italiei. El a reiterat faptul că țări mici precum România și Finlanda plăteau 300 milioane de dolari și că era o politică îndoielnică să se permită unei mari puteri precum

Italia să fie exonerată de plată. Bevin a arătat că țara sa a fost de acord cu impunerea despăgubirilor pentru România și Finlanda, numai cu rezerve și cu condiția ca acestea să nu servească drept precedente. Italia nu era capabilă să plătească reparații, acestea ar fi apăsat pe umerii contribuabililor britanici. Byrnes și-a asumat opinia britanică. Nu s-a înregistrat nici un progres în problema reparațiilor Italiei, chestiunea fiind reluată la Conferința de pace.[481]

În schimb, s-a înregistrat o modificare în atitudinea americană cu privire la Finlanda. În martie 1945 au avut loc alegeri parlamentare după modelul democrațiilor occidentale, iar în vară s-au reluat relațiile diplomatice cu toate marile puteri. Deoarece, spre deosebire de România și Ungaria, viața politică s-a stabilizat, Washingtonul a acceptat în final cererile Finlandei de negociere în problema creditelor, acordate de la începutul anului 1946.

Creditele vizau nevoile industriei lemnoase prelucrătoare, direcționate spre piețele occidentale. Cu toate că industriile ce funcționau pentru plata reparațiilor nu erau incluse în politica de creditare, dolarii acordați au oferit un sprijin indirect pentru îndeplinirea obligațiilor. Decizia cu privire la credite a constituit schimbarea politicii americane de a nu acorda ajutor financiar țărilor care plăteau reparații.

La Conferința Miniștrilor de Externe de la Paris, în principiu, se considera că programele de reparații pentru România, Finlanda și Ungaria puteau fi îndeplinite fără a se impune modificarea articolelor corespunzătoare din Convențiile de armistițiu.

În ultima zi a lunii martie 1946 Uniunea Sovietică a depus proiectul Tratatului de Pace cu Finlanda. Articolul 17 reglementa problema despăgubirilor și era similar cu dispozițiile din Armistițiu, cu luarea în considerare a prelungirii cu doi ani a perioadei de plată, acordată de Uniunea Sovietică. Delegații nu au modificat articolul cu privire la reparații astfel că acesta a fost înaintat Miniștrilor de externe în varianta propusă de sovietici.

Unanimitatea de păreri nu s-a menținut în cazul României și al Ungariei.

---

[481] *Ibidem*, pp. 92–93.

La ședința delegaților miniștrilor de externe din 21 iunie Statele Unite înaintaseră o propunere pentru Tratatul de Pace cu Ungaria prin care își rezervau dreptul să rediscute această chestiune la Conferința de pace. În nota explicativă se menționa că această rezervă exista și în Convenția de Armistițiu, pentru cazul în care interesele americane ar fi fost prejudiciate.

Americanii își manifestaseră îngrijorarea față de înrăutățirea condițiilor economice ale Ungariei și, deoarece era în pericol asigurarea condițiilor minime de viață, s-a propus analizarea situației din această țară. Deși nu s-a ajuns la un acord, inițiativa a demonstrat Uniunii Sovietice dorința americanilor de a reduce rolul jucat de plata reparațiilor în cadrul înțelegerilor economice.

Uniunea Sovietică nu a acceptat această dispoziție și nici nota explicativă care o însoțea. După discuții îndelungate, delegații miniștrilor de externe au decis să depună doar proiectele tratatelor de pace cu Bulgaria, Italia, România și Finlanda. În cele din urmă s-a acceptat includerea în proiect a rezervei propuse de americani, dar fără nota explicativă.[482]

La Conferința de Pace de la Paris, reparațiile României au venit în discuție atunci când foștilor inamici li s-a oferit posibilitatea să-și exprime părerile cu privire la proiectele de tratat. Ministrul de Externe Gheorghe Tătărăscu, președintele delegației române, în discursul din 13 august, nu propunea nici o modificare a despăgubirilor datorate Uniunii Sovietice, care își limitase cererile la o cincime din distrugerile provocate. Pe acest motiv, se exprima speranța că și alții vor trata România la fel de favorabil și vor restitui bunurile care au fost luate de pe teritoriul românesc. Deoarece Tătărăscu și-a expus astfel poziția, Byrnes nu a ezitat să profite. Delegatul american a afirmat că a rămas cu impresia că „singura modalitate de a fi considerat generos este să iei ceva din România". Părea ciudat să aduci mulțumiri pentru că nu ți s-a luat totul. Tătărăscu a explicat că nu intenționa să nege generozitatea Statelor Unite, că afirmația lui avea în vedere faptul că în timpul războiului România a distrus o mare parte din bunurile sovietice și aceștia nu au cerut compensare totală, ci doar 300 milioane dolari.

[482] *Ibidem*, p. 108.

Americanii considerau complet eronat să calculezi despăgubirile exclusiv pe baza distrugerilor provocate, fără a lua în considerare pierderile umane. Pretențiile lor față de România au crescut în principal datorită chestiunilor legate de petrol. Guvernul român dorea ca petrolul să fie inclus în cadrul reparațiilor, fixând un nivel al prețului oferit companiilor petroliere, pe care americanii îl considerau mult prea scăzut. Tătărăscu a afirmat că este conștient de această situație, că în fapt companiile britanice, italiene și românești primesc același preț și, departe de a se afla într-o situație nefavorabilă, acestea prosperă.

La 14 august a urmat discursul ministrului de externe János Gyöngyösi, șeful delegației Ungariei. Nu s-a menționat nimic despre despăgubirile datorate Uniunii Sovietice. Nici în declarațiile scrise înaintate de delegațiile României și Ungariei nu se făcea vreo referire la articolul cu privire la reparații.

În cadrul discuțiilor generale chestiunea compensațiilor a provocat neînțelegeri între Marile Puteri. Byrnes apăra cu putere interesele economice ale Statelor Unite și acuza Uniunea Sovietică de încălcarea acordurilor prin menținerea sub control a țărilor din Europa de Est. Statele Unite au acordat și continuau să acorde sprijin economic substanțial, sub diverse forme, în vreme ce reparațiile însemnau transferul valutei și al bunurilor din țările vizate.

În replică Vîșinski s-a concentrat pe situația din Ungaria. Guvernul sovietic a făcut o cerere justificată, dar a arătat flexibilitate din dorința de a se găsi o soluție practică. Din suma de 35, 5 milioane dolari datorați până la acea data, Ungaria plătise doar 10 milioane, aproximativ 35%. Mai mult, în cadrul schimburilor comerciale, Ungaria primise mărfuri sovietice într-o măsură care a redus despăgubirile la aproximativ 3, 5 milioane dolari. În ciuda acestei situații Uniunea Sovietică și-a îndeplinit obligațiile asumate și a acordat încă doi ani pentru plata reparațiilor. În consecință, Vîșinski considera că americanii au omis atât faptul că Uniunea Sovietică s-a mulțumit cu o plată parțială, cât și acordarea de ajutor economic. Dificultățile financiare ale Ungariei nu se datorau plății reparațiilor. Mult mai importante consecințe, credea el, le-a avut transferul bunurilor din timpul războiului în acea parte a Germaniei care se afla acum în zona americană de ocupație.

Finlandei i-a venit rândul să-și exprime opinia cu privire la Tratatul de Pace în aceeași zi când a avut loc schimbul de opinii dintre Byrnes și Vîșinski, astfel că atmosfera nu era deloc favorabilă. În ședința din 15 august ministrul de externe Enckell a propus reducerea sumei reparațiilor de la 300 la 200 milioane dolari, astfel că reparațiile Finlandei, care până în acel moment s-au menținut în afara disputei dintre Marile Puteri, au devenit un măr al discordiei. În ciuda discuțiilor anterioare, motivele avansate de finlandezi pentru această solicitare au produs enervarea delegației sovietice. Potrivit afirmațiilor lui Enckell, țara sa nu își putea consolida poziția economică numai prin comerțul exterior. În lipsa ajutorului extern din partea Suediei și Statelor Unite, nu era capabilă să mențină un standard de viață modest, să-și reorganizeze producția și să plătească despăgubirile. Se susținea, astfel, indirect ideea că ajutorul vestic era de o importanță vitală pentru Finlanda, mai mult decât, de exemplu, mărfurile primite în cadrul schimburilor comerciale cu Uniunea Sovietică.

Reacția sovietică a fost extrem de negativă – se părea că finlandezii încearcă să obțină sprijinul occidental împotriva Uniunii Sovietice. Dar problema nu se punea în așa manieră.[483] Finlandezii considerau situația economică mult mai gravă decât se vedea din exterior. Din motive de politică internă era de datoria guvernului finlandez să acționeze în acest sens, pentru a evita acuzații ulterioare de neglijare a oportunităților. A fost înaintat și un memoriu scris în care se solicita reducerea sumei reparațiilor. La baza inițiativei stăteau discuțiile purtate la Moscova în primăvara anului 1946. Nu se considera că Uniunea Sovietică le-a acordat un tratament privilegiat, cel puțin în privința reparațiilor. Guvernul sovietic prefera să discute această chestiune în particular, nu pe scena internațională.

Încrederea în relațiile fino-sovietice s-a restabilit înainte de închiderea conferinței, fiind promise anumite concesii economice. Aceasta însemna, în primul rând, că Finlanda nu mai era obligată să plătească amenzi pentru întârzierile în livrările efectuate în contul reparațiilor.

După ce statele foste inamice și-au exprimat punctele de vedere, proiectele tratatelor de pace au fost înaintate sub-comisiilor pentru

[483] *Ibidem*, p. 111.

redactare. Dispozițiile cu privire la reparații au fost analizate în cadrul comisiilor economice, una pentru Italia și cealaltă pentru Bulgaria, România, Finlanda și Ungaria.

Australia a încercat în permanență în cadrul Conferinței să susțină interesele statelor mici și mijlocii. Ea a propus modificări în articolele cu privire la reparații în toate cele cinci proiecte de tratat. Situațiile României și Finlandei erau similare, celelalte trei state, însă plăteau despăgubiri și altora, nu doar Uniunii Sovietice.

Prima propunere de modificare s-a făcut în legătură cu România, deoarece Comisia pentru Balcani și Finlanda a luat mai întâi în discuție acest Tratat.

Propunerea australiană stabilea două obiective. În primul rând, se considera că suma de 300 milioane dolari era mult prea mare, astfel că debitorul putea ajunge la colaps economic, sau pierderea independenței. Se impunea așadar micșorarea cifrei. În spatele acestei păreri stătea, fără îndoială convingerea că Uniunea Sovietică încearcă, prin intermediul reparațiilor, să obțină maximum de beneficii economice de la foștii aliați ai Germaniei și să-i plaseze sub controlul său. Al doilea obiectiv viza deplasarea plății despăgubirilor de sub exclusiva supraveghere a Uniunii Sovietice. Se sugera chiar revocarea înțelegerilor dintre creditor și debitor și reconsiderarea livrărilor care au fost deja executate în baza acestora.

Australia propunea ca aceste obiective să fie atinse fără a se fixa o cifră finală a reparațiilor. O comisie specială pentru reparații și plată urma să investigheze capacitatea de plată a fiecărei țări și să propună o sumă finală în șase luni de la intrarea în vigoare a Tratatului de Pace. Comisia trebuia, de asemenea, să stabilească valoarea bunurilor livrate Uniunii Sovietice de la încheierea Convenției de Armistițiu și deducerea acesteia din suma totală a despăgubirilor. Restul urma să fie eșalonat pe o perioadă între cinci și zece ani cu anumite facilități în privința capacității de plată; suma reparațiilor să reprezinte o anumită proporție din valoarea exporturilor și să fie plătită beneficiarului sub forma unui transfer de monedă convertibilă.

Inițiativele australiene erau contrare în primul rând intereselor sovietice, dar nu au fost susținute nici de anglo-americani. După cum afirma Molotov, aprobarea propunerii australiene ar fi însemnat

amânarea pe o perioadă nedeterminată a unui acord cu privire la reparații, întrucât suma finală ar fi devenit obiectul unei dispute nesfârșite în cadrul comisiei. Trebuie specificat că reprezentantul american Willard L. Thorp a respins propunerea exact cu aceste argumente, considerând preferabil pentru ambele părți să cunoască mărimea obligațiilor cât mai repede cu putință.

Existau îndoieli asupra posibilității de a se ajunge la o concluzie clară privind mărimea despăgubirilor în urma unui studiu de șase luni. S-a afirmat totodată, că nespecificarea unei cifre a despăgubirilor, ar fi obligat statul învins în cauză să semneze un acord cu termenii necunoscuți. Inserarea unei clauze similare celei din Convenția de Armistițiu era preferabilă și din considerentul că obligațiile impuse României s-au dovedit a nu fi excesive.[484]

Propunerea Australiei nu a fost susținută și delegația ei a decis să o retragă. Aceasta a fost singura inițiativă care a provocat dezbateri importante în cadrul Comisiei Economice pentru România. În raportul comisiei asupra activității sale s-a făcut mențiunea că s-a întrunit unanimitatea de păreri în această chestiune.

Toate aceste discuții au avut o importanță deosebită în chestiunea reparațiilor României, Finlandei și Ungariei. Marea Britanie și Statele Unite au acceptat varianta sovietică de a se menționa o anumită cifră a reparațiilor, deși în toamna anului 1944 au exprimat rezerve în acest sens. Experiența a demonstrat însă că varianta sovietică a dat rezultate. În toamna anului 1946 era evident că găsirea unei soluții pentru reparațiile de război ale Germaniei urma un cu totul alt curs față de cazul sateliților săi europeni, care nu puteau constitui precedente. Pe de altă parte, s-a demonstrat că prin aplicarea propunerii sovietice de stabilire a unei sume fixe a reparațiilor, cu eventuale ajustări necesare, multe dificultăți au fost evitate.

În privința Ungariei, Statele Unite propuneau o reducere a sumei reparațiilor la 200 milioane din care Uniunea Sovietică ar fi primit 133 milioane dolari, restul de 67 milioane urmând să se împartă între Iugoslavia și Cehoslovacia. Americanii și-au motivat propunerea prin faptul că economia Ungariei nu ar fi suportat obligația inițială.

[484] *Ibidem*, p. 113.

Uniunea Sovietică a încercat să respingă propunerea americană cu argumente de natură tehnică, încercând să-și convingă auditoriul că obligația impusă nu depășea capacitatea de plată a Ungariei. În plus, durata de efectuare a plății reparațiilor a fost prelungită cu doi ani. Industria țării s-a refăcut și existau perspective bune privind dezvoltarea economică. Uniunea Sovietică a subliniat că noua Ungarie democrată și-a acceptat obligațiile și era dornică să stabilească relații stabile cu celelalte state. Un efect pozitiv asupra dezvoltării economice a Ungariei l-ar fi avut, în opinia lor, restituirea bunurilor ungare aflate în zona de ocupație americană din Germania. În momentul votului propunerea americană nu a obținut sprijinul necesar. Șapte delegații au respins-o, cinci au votat pentru și două s-au abținut.

A urmat dezbaterea proiectului pentru Finlanda. În ședința Comisiei Economice din 4 octombrie Statele Unite au propus reducerea cifrei la 200 milioane dolari. Ca și în cazul Ungariei inițiativa a venit după expirarea termenului limită. Președintele Comisiei nu a înscris propunerea pe ordinea de zi deoarece de data aceasta americanii nu și-au rezervat dreptul să rediscute chestiunea. Reprezentantul american Jacques Reinstein a remarcat că era vorba de o procedură diferită deoarece inițiativa americană venea în sprijinul observațiilor făcute de guvernul finlandez. Întrucât nu au putut modifica această clauză, americanii au decis să voteze împotriva ei, ca de altfel și Uniunea Africii de Sud, Canada și Noua Zeelandă. Nouă delegații au votat pentru, Australia s-a abținut. Deoarece Australia și-a retras propriul său amendament, articolul 22 cu privire la reparații a fost aprobat fără modificări de către Comisia Economică.

Raportat la obligația de despăgubire a Bulgariei față de Iugoslavia și Grecia, Thorp a menționat că cifra de 300 milioane dolari reprezenta o sarcină ușoară pentru România, una mai grea pentru Ungaria și una mult mai dificilă pentru Finlanda. El era totuși dispus să considere cazul României ca un punct de plecare astfel că recomanda suma de 100 milioane dolari pentru Bulgaria. După câteva votări succesive, a fost aprobată suma de 125 milioane dolari, propusă de Marea Britanie.

Comisia Economică pentru Italia a discutat pentru prima dată propunerile de modificare a proiectului tratatului de pace în ședința din 27 august. Mai înainte și Italia a avut posibilitatea să-și exprime punctul

de vedere. În privința clauzei cu privire la reparații – cu excepția cotei sovietice de 100 milioane dolari – problema rămăsese deschisă, astfel că italienii nu au făcut decât unele observații de natură tehnică.

Australia a făcut aproximativ aceleași propuneri de modificare ca și în cazurile precedente. Comisia reparațiilor propusă ar fi trebuit să stabilească plățile către Uniunea Sovietică și ceilalți Aliați, astfel încât la șase luni după intrarea în vigoare a tratatului de pace Italia ar fi făcut transferuri monetare la valoarea unei anumite proporții din exporturi.

După dezbaterile pe această temă în cazul Țărilor Balcanice și Finlandei, aceste amendamente nu aveau nici o șansă de a fi aprobate. Însă reprezentantul Australiei, E.R.Walker, nu le-a retras. Australia nu punea la îndoială despăgubirile datorate Uniunii Sovietice – nimeni nu putea spune dacă suma respectivă era corespunzătoare.

Molotov a criticat din nou propunerea australiană. Pretenția sovietică la suma de 300 milioane dolari era minimă, ea nu ar fi satisfăcut nici măcar Iugoslavia și Albania. Pe de altă parte, propunerea australiană de a se plăti în valută era în mod evident favorabilă capitaliștilor occidentali, deoarece ar fi forțat țările din tabăra învinșilor să își vândă bunurile ieftin pe piețele din occident. În opinia lui Molotov stabilirea reparațiilor nu putea fi amânată sau delegată unei „comisii superficiale".

Discuțiile au continuat a doua zi. După intervențiile Greciei și ale Franței, Vîșinski și-a exprimat din nou criticismul. Deși Africa de Sud a fost dispusă să aprobe o parte a propunerii, la votul final a fost susținută doar de Australia și Noua Zeelandă.

Într-o declarație scrisă Uniunea Sovietică a respins propunerea motivând că obligațiile economice ale învinșilor trebuie stabilite cât mai curând cu putință. De aceea nu era necesară o comisie a reparațiilor, iar plata prin transferuri de valută ar fi creat probleme cu creditarea din alte țări.

La 30 august, Comisia Economică a decis înființarea unei sub-comisii care să analizeze reparațiile. Aceasta era compusă din Marea Britanie, Statele Unite, Uniunea Sovietică și Franța, din partea Consiliului Miniștrilor de Externe, și din Iugoslavia, Grecia și Etiopia, ca reprezentanți ai creditorilor. De asemenea, Cehoslovacia și Canada au devenit membre deoarece nu au ridicat nici o pretenție împotriva Italiei.

Înainte ca aceasta să-și înceapă lucrările Comisia Economică s-a pregătit să voteze articolele cu privire la reparațiile datorate Uniunii Sovietice. În legătură cu acestea au fost propuse două amendamente. Primul, din partea Australiei, sugera înființarea unei comisii care să coordoneze livrările, dar nici una din Marile Puteri nu l-a susținut.

Al doilea amendament venea din partea Braziliei, și consta în modificarea frazei „Uniunea Sovietică va trebui să furnizeze Italiei materiale pe baza relațiilor comerciale" cu fraza „Uniunea Sovietică va furniza Italiei, dacă va fi necesar". Argumentul era că prin această modificare se permitea Italiei să obțină materii prime și din alte surse, insistând astfel asupra libertății comerțului. Era evident, însă, că nu exista dorința de a se modifica proiectul: în opinia Franței textul original nu interzicea Italiei să obțină mărfuri și din altă parte. Thorp, reprezentantul Statelor Unite a subliniat că articolul obliga Uniunea Sovietică să asigure materialele necesare din livrările producției curente fără a cauza dificultăți balanței de plăți a Italiei. Într-o declarație scrisă americanii au afirmat că despăgubirile datorate Uniunii Sovietice aveau o natură specială. Intenția era ca Uniunea Sovietică să aprovizioneze Italia cu materii prime, iar cota Italiei urma să fie taxată valoric la fabricație. Aceste livrări nu micșorau posibilitățile Italiei de a obține materii prime din altă parte, fie pentru consumul intern, fie pentru export, după cum și Uniunea Sovietică putea să obțină aceste materiale din alte state.

Propunerea braziliană a întrunit doar patru voturi.

În ultima zi din august Uniunea Sovietică a propus Consiliului Miniștrilor de Externe completarea articolului cu privire la reparații în sensul că evaluarea să se facă la paritatea în aur a dolarului din data de 1 iulie 1946. După aprobarea acestei modificări au fost stabilite reparațiile datorate Uniunii Sovietice.

Comisia economică și-a continuat lucrările prin audierea altor creditori ai Italiei. Ultimele discursuri au fost ținute pe 11 septembrie când Thorp a vorbit în numele Statelor Unite iar Tarchiani pentru Italia. Delegatul american a subliniat generozitatea țării sale care avea dreptul de a pretinde compensații, dar în fapt a acordat Italiei ajutor în valoarea mai mare de 100 milioane dolari. El a admis că alte state care mențin largi forțe de ocupație pe teritoriul altor state s-ar putea să fie într-o situație financiară diferită astfel încât se pot considera îndreptățite la o compensare parțială. El nu a neglijat posibilitatea de a face propagandă

pentru țara sa. În ce privește acuzațiile Marii Britanii și ale celorlalți Aliați că Italia era tratată mult prea blând el a răspuns că fascismul și urmările acestuia au lăsat o mare povară pe umerii țării și aceasta nu ar trebui mărită prin pretenții excesive de despăgubiri.

Cota de reparații cuvenită fiecărui creditor a fost hotărâtă de către Comisia Economică la începutul lunii octombrie:

Albania	nimic
Etiopia	25 milioane dolari
Grecia	100 milioane dolari
Iugoslavia	100 milioane dolari
Total	225 milioane dolari

Recomandările Comisiei Economice pentru Italia au fost discutate în ședința plenară din 9 octombrie. Reparațiile datorate Uniunii Sovietice au fost votate cu unanimitate. Deși cotele datorate celorlalte state au necesitat un alt vot, suma în dolari decisă de Comisie a rămas valabilă.

România. Aspecte conexe reparațiilor

În continuare, vom prezenta derularea negocierilor legate de chestiuni conexe problemei reparațiilor, care s-au discutat în legătură cu România.

O problemă care a suscitat vii discuții se referea la concesiunile petroliere anglo-americane.

Puterile vestice aveau interese speciale legate de companiile petroliere din România. Încă din timpul Armistițiului, livrările de petrol au constituit procente importante în cadrul reparațiilor plătite Uniunii Sovietice. La începutul anului 1945, când livrările de cereale și alte bunuri au scăzut sub nivelurile prevăzute, plata în petrol a depășit 50% din totalul livrărilor. Guvernul român primea prețuri extrem de scăzute pentru petrolul preluat în contul Reparațiilor, punând astfel în pericol existența companiilor petroliere. Problemele apărute ca urmare a acestei situații au fost discutate la Conferința de la Paris, unde delegația australiană a propus ca România să plătească reparații în valută și nu în mărfuri. Aceasta ar fi permis companiilor să își vândă produsele la prețul pieței. Propunerea a fost respinsă în urma acuzației sovieticilor că se încearcă atragerea forțată a României într-o zonă dominată de dolar și de lira sterlină.

A urmat un amendament al Africii de Sud în sensul asigurării către România a unor prețuri echitabile raportat la condițiile economiei mondiale. Acesta a fost aprobat împreună cu o altă prevedere, ce instituia o comisie de conciliere pentru aplanarea disputelor, ce ar putea rezulta din chestiuni legate de prețul petrolului.[485]

La sesiunea Consiliului Miniștrilor de Externe de la New York, primele două dispoziții au fost respinse, iar articolul cu privire la soluționarea disputelor a fost modificat din cauza preferinței Uniunii Sovietice de a se da prioritate negocierilor diplomatice directe. Litigiile nesoluționate în acest fel urmau să fie deferite ambasadorilor Celor Trei prezenți în București și, în ultimă instanță un arbitru cu putere de decizie finală putea fi numit de Secretarul General al Națiunilor Unite.

Marea Britanie a depus la Conferința de la Paris a CME un proiect de Anexă, la care ceilalți membri ai CME s-au opus, relativ la proprietățile petroliere din România aparținând cetățenilor Națiunilor Unite. Proiectul prevedea: „1) repararea și înlocuirea bunurilor distruse sau avariate aparținând cetățenilor Națiunilor Unite din industria petrolieră în România să aibă prioritate față de bunurile de aceeași natură având altă naționalitate, iar România să plătească în valută convertibilă valoarea echivalentă a oricărui bun care nu a fost reparat și înlocuit în termen de un an de la intrarea în vigoare a Tratatului; 2) Guvernul român să compenseze cetățenii Națiunilor Unite pentru cheltuielile rezonabile efectuate pentru repararea și înlocuirea bunurilor lor în perioada de la izbucnirea războiului și până la momentul reparării sau înlocuirii complete; 3) Guvernul român să abroge Legea Petrolului din iunie 1942 și să repună în vigoare Legea Minelor din 1937 până la adoptarea unei noi legislații în domeniu; 4) cetățenii Națiunilor Unite implicați în industria petrolieră își rezervă dreptul de a cere revocarea oricăror acte, fapte sau titluri derivând din legea Petrolului din 1942 pe care le consideră prejudiciabile pentru interesele lor; 5) Guvernul român îi va despăgubi pe cetățenii săi afectați de astfel de revocări; 6) drepturile dobândite de cetățenii Națiunilor Unite sub legile miniere și petroliere menționate să fie menținute la cererea lor; 7) cheltuielile impuse pentru a facilita livrările produselor petrolifere către Puterile

[485] R. Opie, *op. cit.*, p. 158.

Axei în timpul războiului să fie suportate de guvernul român; 8) România să-și modifice legislația muncii astfel încât să permită angajaților selectați de companii ale Națiunilor Unite să vină în România și să lucreze în această industrie fără nici o piedică.

Atât Statele Unite cât și Uniunea Sovietică s-au opus propunerii întrucât considerau că drepturile Națiunilor Unite sunt protejate corespunzător prin prevederile generale ale Tratatului legate de restaurarea și compensarea proprietăților.

În timpul discuțiilor din cadrul Comisiei Economice pentru Balcani și Finlanda, Marea Britanie a depus o propunere revizuită care diferea de cea inițială sub trei aspecte și anume: 1) impunea restaurarea și înlocuirea bunurilor în cauză cât mai repede cu putință, în loc de prioritatea prevăzută pentru cetățenii Națiunilor Unite; 2) cerea modificarea Legii Petrolului din 1942 în sensul abrogării prevederilor discriminatorii pentru cetățenii Națiunilor Unite comparativ cu legislația în vigoare la 1 septembrie 1939, în locul abrogării complete a acesteia; 3) limita personalul căruia România urma să-i permită accesul în țară la înalți funcționari administrativi și experți tehnici. Nimic din textul revizuit nu a fost acceptat de Comisie.

Când Consiliul Miniștrilor de Externe s-a reunit la New York, Marea Britanie a continuat să insiste pentru adoptarea unor dispoziții care să impună României să amendeze Legea exproprierii din 1942 și să înceteze discriminarea cetățenilor Națiunilor Unite. Uniunea Sovietică, pe lângă argumentul că aceste chestiuni erau soluționate prin alte dispoziții ale Tratatului, a obiectat că ar fi neconform cu suveranitatea României să i se impună ce legi ar trebui abolite sau amendate. Deși Consiliul a fost de acord cu o propunere americană, ca delegații să examineze Tratatul, pentru a determina dacă drepturile cetățenilor Națiunilor Unite erau protejate corespunzător, nu s-a ajuns la nici un acord privind necesitatea sau oportunitatea includerii unei Anexe, care să reglementeze expres industria petrolieră.

Restituirea bunurilor ridicate din teritoriile Națiunilor Unite (art. 75 din Tratatul cu Italia, art. 22 din Tratatul cu Bulgaria, art. 24 din Tratatul cu Ungaria și art. 23 din Tratatul cu România, art. 24 din Tratatul cu Finlanda).

Toate proiectele tratatelor impuneau statelor înfrânte să accepte principiile Declarației din 5 ianuarie 1943 privind transferurile forțate de

bunuri în teritoriul controlat de inamic: „[Guvernele semnatare] și Comitetul Național Francez își rezervă dreptul de a declara nevalabile toate transferurile sau tranzacțiile cu privire la bunuri, drepturi și interese, de orice natură, care sunt sau au fost situate pe teritoriile ajunse sub ocupația sau controlul, direct sau indirect, al guvernelor cu care sunt în stare de război sau care aparțin sau au aparținut cetățenilor, inclusiv persoanelor juridice rezidente în aceste teritorii. Această avertizare se aplică indiferent dacă asemenea transferuri sau tranzacții au avut loc prin jafuri sau prădăciuni sau au fost aparent legale în formă, chiar dacă se pretinde că au fost efectuate în mod voluntar".

Având în vedere angajamentul Puterilor Aliate și Asociate de a face tot ce le stă în putință „pentru a înlătura metodele de deposedare practicate de guvernele cu care ele sunt în război împotriva țărilor și popoarelor care au fost atacate și deposedate fără motiv", CME a convenit inserarea unor astfel de clauze generale în Tratatele de Pace.

Discuțiile au început abia în 1946 deși toate puterile au depus proiecte generale la întrunirea de la Londra a Consiliului.

Pentru cele trei Tratate balcanice Uniunea Sovietică a propus versiuni elaborate ale articolelor din Convențiile de Armistițiu. Articolul 9 din Armistițiul cu România specifica remiterea vaselor care aparțin sau au aparținut Națiunilor Unite, indiferent la dispoziția cui s-ar afla. Articolul 12 impunea României „să restituie Uniunii Sovietice în completă bună stare, toate valorile și materialele strămutate de pe teritoriul ei în timpul războiului, aparținând statului, organizațiilor publice și cooperative, instituțiilor sau cetățenilor particulari".

Articolul 9 din Armistițiul cu Bulgaria menționează „toate bunurile Națiunilor Unite și ale naționalilor lor". Articolele 6 și 9 din Armistițiul cu Ungaria sunt identice prevederilor din textul românesc, cu deosebirea că obligația se extinde asupra Națiunilor Unite în general, nu doar cu privire la Uniunea Sovietică.

Propunerile înaintate de Marea Britanie și Franța pentru Tratatul cu Italia au fost diferite sub anumite aspecte: Franța cerea restituirea tuturor bunurilor, în timp ce britanicii pretindeau doar restituirea bunurilor luate prin forță sau constrângere; Franța dorea ca Italia să ramburseze toate cheltuielile legate de recondiționarea bunurilor respective, în vreme ce Marea Britanie propunea ca Italia să suporte toate costurile legate de reparare, recondiționare și restituirea bunurilor;

în propunerea franceză se includea și materialul rulant, acesta nefiind menționat în textul britanic, ca de altfel nici bunurile neidentificabile; în sfârșit, francezii nu prevedeau un termen limită pentru introducerea cererilor de restituire, pe când Marea Britanie a stabilit perioada de 1 an de la data intrării în vigoare a Tratatului.

În principiu, Statele Unite au fost de acord cu propunerea britanică, cu diferența că Italia trebuia, în opinia lor, să plătească numai reparațiile necesare pentru aducerea bunurilor în situația de a fi transportate. În schimb recomandau înființarea unei comisii pentru supravegherea implementării articolului.

În timpul discuțiilor Uniunea Sovietică a afirmat că, întrucât problema restituirilor este strâns legată de cea a reparațiilor, nu se poate soluționa decât după rezolvarea ultimei. Cea mai mare parte a discuțiilor au vizat chestiuni de substanță precum definirea bunurilor ce urmau să fie restituite, controlul și implementarea. Forma finală prevedea restituirea bunurilor identificabile preluate prin forță sau constrângere de oricare dintre puterile Axei de pe teritoriul uneia dintre Națiunile Unite, indiferent de tranzacțiile ulterioare prin care deținătorul ar fi obținut posesia. La un moment dat, Uniunea Sovietică a sugerat restrângerea definiției la bunurile transferate prin forță, dar toți ceilalți membri ai Consiliului au insistat pentru adăugarea expresiei „prin constrângere”, existând temerea că altfel o cantitate considerabilă de bunuri preluate în mod fraudulos de la proprietarul de drept nu s-ar fi putut recupera. Dispoziția cu privire la tranzacțiile subsecvente a fost introdusă la insistențele Statelor Unite și ale Marii Britanii, în ideea evitării unor pretenții juridice complicate formulate cu scopul de a împiedica restituirea.

Aliații vestici au sugerat înființarea unei comisii identice sau similară cu cea propusă pentru reparații pentru a rezolva litigiile rezultate din aplicarea acestui articol. Un tribunal arbitral mixt urma să fie stabilit ca instanță de apel. Uniunea Sovietică s-a opus, astfel că nici o referire de acest fel nu a apărut în proiectul Consiliului. Statele Unite au făcut o rezervă la paragraful din Tratatul cu Italia privind restituirea monedelor din aur.[486]

[486] A. C. Leiss, *op. cit*, pp. 135–138.

Recomandările Consiliului privind restituirile au fost identice pentru toate cele patru tratate (mai puțin Finlanda), deși textele ce vizau România și Italia conțineau paragrafe suplimentare aplicabile unor situații specifice.

Spre exemplu, Tratatul cu Italia impunea transferul către guvernul reclamant a aurului de o greutate și finețe egale cu cel jefuit sau preluat pe nedrept de către Italia. Paragraful 3 din Tratatul cu România permitea guvernului reclamant să înlocuiască procedura instituită cu înțelegeri bilaterale. În septembrie 1945, Uniunea Sovietică a încheiat un acord cu România stabilind valoarea totală a bunurilor ce urmau să fie restituite. Ceilalți membri ai Consiliului nu au dorit să menționeze expres această înțelegere în textul tratatului, astfel că au sugerat să fie inclusă respectiva prevedere adițională. Într-o opinie se consideră că alineatul respectiv a fost introdus pentru a satisface guvernul sovietic care a solicitat, alături de bunurile identificabile, înlocuirea bunurilor pierdute sau distruse cu articole de aceeași natură și valoare. Respectivele cereri de restituire ar fi trebuit analizate la capitolul reparații. Întrucât numai România și Uniunea Sovietică erau implicate, ceilalți miniștri de externe au fost de acord cu includerea acestui paragraf special.[487]

La Paris Comisiile Economice au aprobat propunerea Consiliului fără modificări majore. În textul italian, bulgar și maghiar a fost adăugat un paragraf ce impunea statului înfrânt să transfere obiecte similare ca natură și valoare în cazul imposibilității restaurării unor obiecte de o valoare artistică, istorică sau arheologică aparținând moștenirii culturale al uneia dintre Națiunile Unite. În textul cu România nu există o dispoziție similară.

La Paris delegația Greciei a propus un amendament la Tratatul cu Bulgaria cu privire la restituirea mijloacelor feroviare confiscate. Se cerea ca materialul rulant luat de pe teritoriul Greciei să fie returnat acesteia mai întâi, și ulterior proprietarului original, în cazul în care acesta era un stat terț. Prin această procedură Grecia urmărea utilizarea provizorie a trenurilor aparținând altor state până la recuperarea celor care îi aparțineau. Acceptarea acestei propuneri ar fi însemnat îndepăr-

---

[487] R. Opie, *op. cit.*, p. 160.

tarea de la principiul restituirii cât mai curând cu putință a materialului rulant către proprietarul de drept. Conferința a respins amendamentul și a inclus în toate tratatele, mai puțin în cel finlandez, prevederea expresă conform căreia „materialul rulant trebuie să fie considerat că a fost ridicat de pe teritoriul statului căruia i-a aparținut inițial".

După aprobarea de către Conferință și de către Consiliu, articolele respective au fost incluse în textul final al tratatelor.

Articolele relevante statuează: [statul fost inamic] „acceptă principiile Declarației Națiunilor Unite din 5 ianuarie 1943 și va restitui bunurile ridicate din teritoriul vreuneia dintre Națiunile Unite". „Obligația de restituire se aplică tuturor bunurilor identificabile aflate în prezent [în teritoriul statului înfrânt] și care au fost ridicate cu forța sau prin constrângere de pe teritoriul vreuneia dintre Națiunile Unite de către vreuna din Puterile Axei, oricare ar fi fost tranzacțiile ulterioare prin care deținătorul actual al unui asemenea bun și-a asigurat posesiunea lui".[488]

În Tratatul cu Finlanda, problema restituirilor a fost reglementată într-un articol scurt cu un singur paragraf, care constituia o versiune ușor modificată a clauzei din Armistițiul din 1944. Finlanda accepta obligația de a restitui Uniunii Sovietice în completă bună stare toate bunurile și materialele ridicate de pe teritoriul acesteia în timpul războiului (art. 24). Surprinzător, nu se spunea nimic despre înlocuirea bunurilor pierdute sau neidentificabile, dar redactarea articolului este de așa natură încât obligația se consideră implicită.

Articolul cu privire la restituiri din Tratatul cu România urmează de asemenea, modelul italian, dar un paragraf special îl deosebește de celelalte tratate. Paragraful poate constitui, în fapt, o renunțare la celelalte dispoziții din articol deoarece prevede că „Guvernul îndreptățit la restituire și guvernul român vor putea încheia acorduri care vor înlocui dispozițiunile articolului de față". Clauza a fost inserată la cerința Uniunii Sovietice, care a solicitat în plus și înlocuirea bunurilor distruse sau pierdute neidentificabile, cu articole de aceeași valoare și natură. În mod normal o asemenea pretenție ar fi trebuit ridicată la capitolul privind reparațiile.

[488] *Ibidem*, p. 161.

Articolul se completează cu alin. 4 „Guvernul român va restitui în bună stare bunurile menționate în acest articol și, în legătură cu aceasta, va acoperi toate cheltuielile de mână de lucru, materiale și transport în România" și alin 5: „Guvernul român va coopera cu Națiunile Unite la căutarea și restituirea bunurilor supuse restituirii în baza articolului de față și va face pe cheltuiala sa toate înlesnirile necesare".

Următorul alineat stipulează: „Guvernul va lua măsurile necesare în vederea restituirii bunurilor vizate prin articolul de față deținute în vreun stat terț de către persoane supuse jurisdicției sale".

Paragraful următor tratează sarcina probei: „Sarcina de a identifica bunurile și de a dovedi proprietatea va incumba guvernului care face cererea, iar sarcina de a dovedi că bunul nu a fost ridicat cu forța sau prin constrângere va incumba guvernului statului fost inamic [român]". Cu alte cuvinte, prezența bunului pe teritoriului statului fost inamic ridică o prezumție *prima facie* că a ajuns acolo prin forță sau constrângere și rămâne acestuia din urmă să dovedească contrariul.

Așadar, art. 23 obliga România să restituie în bună-stare toate bunurile identificabile ridicate prin forță sau constrângere de pe teritoriul Națiunilor Unite, ceea ce se referea în primul rând la aurul, echivalând, atunci, cu 300 milioane franci sau 75 milioane dolari, dobândit de la germani pe cale de bună-credință, având la bază o contraprestație efectivă de bunuri, în cadrul unor acorduri sau convenții cu un caracter financiar sau comercial; era vizat și materialul rulant străin aflat în România, care se ridica la 178 locomotive și 42.000 vagoane surprinse pe teritoriul românesc – din care 135 locomotive și circa 20.000 vagoane urmau să fie remise, după repararea lor, Uniunii Sovietice în interval de un an –, fără a se compensa acestea cu cele 274 locomotive și circa 26.000 de vagoane puse de guvernul român la dispoziția armatelor aliate, aflate în afara teritoriului național.[489]

Legat de aceste clauze se impun anumite precizări.

Prin Declarația Națiunilor Unite menționată anterior Aliații și-au exprimat intenția de a nu recunoaște nici o tranzacție efectuată în timpul războiului pe teritoriul ocupat de inamic, tranzacții care au avut ca

[489] I. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 157.

rezultat înstrăinarea bunurilor sau drepturilor aparținând Națiunilor Unite sau cetățenilor acestora și care prezentau o aparență de legalitate. Mai mult, Declarația afirma intenția de a urmări aceste bunuri indiferent de tranzacțiile subsecvente în vederea restituirii lor proprietarului original.

Trebuie observat faptul că Tratatul nu spune nimic legat de compensarea terților deținători ai bunurilor vizate și nici despre restituirea de către proprietarul inițial a unei eventuale sume pe care a primit-o în momentul efectuării tranzacției. Soluționarea primului aspect evidențiat a fost lăsată la înțelegerea între guvernul fost inamic și cetățenii săi, sau persoane rezidente pe teritoriul acestuia. În privința celui de-al doilea aspect se consideră că în foarte puține cazuri proprietarul inițial a primit valoarea reală a bunului, și în plus, că el ar fi îndreptățit la o compensație pentru că a fost privat de folosința acestuia pe durata războiului și, în consecință, poate păstra eventuala sumă primită în momentul efectuării tranzacției.

În situația în care bunul se află în posesia unui cetățean sau a unui rezident al unui stat fost inamic, aflat pe teritoriul unui stat terț, guvernul sub a cărui jurisdicție este, obligat prin Tratat să ia toate măsurile necesare pentru a asigura restituirea bunului, nu are la dispoziție altă variantă, decât legiferarea obligației de restituire, dar aplicarea acesteia presupune acțiune pe teritoriul unui stat terț, fapt realizabil în măsura în care acest lucru va fi permis.

Considerăm că modul în care a fost redactat art. 23 nu ia în considerare elementul bunei credințe care a existat în privința părții române în momentul achiziționării bunurilor aliate, bunuri pentru care Germania a obținut o contra-prestație.

Injustețea rezultă și din faptul că, în conformitate cu art. 28, România renunță la orice pretenții de restituire a unei astfel de contra-prestații din partea Germaniei. Ca atare, cumpărătorul român, chiar de bună credință, este obligat să renunțe atât la bunul achiziționat cât și la prețul plătit pentru achiziționarea acestuia, în vreme ce Germania, care a săvârșit preluarea, păstrează prețul și nu suportă nici un fel de penalizare.

Paragraful 8 al art. 23 plasează în sarcina României obligația de a face dovada că proprietatea aliată nu a fost preluată prin forță sau

constrângere. Conform principiilor de drept, general acceptate, sarcina probei incumbă întotdeauna reclamantului.

Mai mult, România ar fi trebuit să restituie doar bunurile aflate în posesia sa. În numeroase cazuri, Uniunea Sovietică a obligat România să-i predea bunuri de proveniență aliată, calificate în mod arbitrar ca fiind „bunuri germane”, cum a fost cazul companiilor petroliere „Columbia” și „Concordia” (franceză, respectiv belgiană). Într-o astfel de ipoteză, restituirea bunurilor aliate nu putea și nu ar fi trebuit să depindă de România.

Bunurile, drepturile și interesele Națiunilor Unite în Statele foste inamice (art. 78 din Tratatul cu Italia, art. 23 din Tratatul cu Bulgaria, art. 26 din Tratatul cu Ungaria, art. 24 din Tratatul cu România, art. 25 din Tratatul cu Finlanda).

Încă de la începutul negocierilor Consiliul Miniștrilor de Externe a fost de acord că tratatele trebuie să prevadă restituirea bunurilor, drepturilor și intereselor legitime ale cetățenilor Națiunilor Unite din statele foste inamice. Cu toate acestea, anumite chestiuni, ca de exemplu rata compensațiilor pentru bunurile pierdute sau avariate au rămas nedeterminate până la întrunirea CME de la New York, care a urmat Conferinței Păcii.

La începutul discuțiilor, Marea Britanie a sugerat ca restituirea bunurilor menționate să se facă pe cheltuiala statului înfrânt, iar despăgubirile pentru bunurile pierdute sau distruse să se facă în moneda locală. În cazul Tratatului cu România, britanicii au insistat pentru includerea în categoria bunurilor vizate și a navelor, iar în privința Tratatului cu Italia au propus inițial să se acorde despăgubiri și pentru vătămări corporale. Dar la Paris, Consiliul a decis să omită o astfel de clauză. Franța a susținut Marea Britanie, dar Statele Unite și Uniunea Sovietică s-au opus.

La Londra, Statele Unite s-au declarat de acord cu aplicarea principiului egalității de tratament între cetățenii Națiunilor Unite și cei ai statului înfrânt și erau în favoarea acordării despăgubirilor în moneda locală, deși au existat unele divergențe între Departamentul de Stat și delegația prezentă la întrunire. Departamentul susținea dreptul de opțiune al statului înfrânt pentru plata despăgubirilor în dolari sau în

moneda națională. Delegația prezentă la Londra, conștientă de avantajul care putea fi obținut prin aplicarea la Tratatele balcanice a formulei aprobate în cazul Italiei, favoriza plata în moneda națională. Uniunea Sovietică se mulțumea cu inserarea unei dispoziții generale în tratate, urmând ca detaliile aplicării să fie stabilite prin negocieri bilaterale între reclamant și statul înfrânt.

În timpul negocierilor au apărut două divergențe legate de formularea articolelor în cauză. Uniunea Sovietică dorea inserarea cuvântului „legal" înainte de „bunuri, drepturi și interese", pentru a preveni ca persoane, ce nu erau cetățeni ai Națiunilor Unite, să obțină beneficii din executarea acestor clauze. Ceilalți miniștri considerau că amendamentul ar îngusta sfera bunurilor incidente și ar putea da posibilitatea statului înfrânt să-și eludeze obligațiile. În cele din urmă, s-au acceptat două expresii: „drepturi și interese legitime" și „bunuri".

Discutarea unei virgule a amânat ajungerea la un acord. Delegația sovietică a afirmat că propunerea guvernului său a fost tradusă incorect, intenția reală viza „drepturi de proprietate și interese". Celelalte delegații au afirmat că în cadrul sistemelor juridice naționale era o mare diferență între „proprietate-bunuri" și „drepturi de proprietate" și că de fapt clauza vizează trei categorii diferite: bunuri, drepturi și interese. În cele din urmă, Uniunea Sovietică și-a retras protestele.

În două ocazii premergătoare Conferinței de la Paris, Uniunea Sovietică a recomandat inserarea în Tratatul cu Italia a unei clauze care să asigure egalitatea de tratament între cetățenii Națiunilor Unite și cei italieni în cazul introducerii unor măsuri de expropriere. La rândul lor, Statele Unite au cerut ca Tratatul să prevadă că orice bunuri aparținând persoanelor fizice sau juridice, cetățeni ai Națiunilor Unite, nu vor putea fi preluate decât în urma unui proces echitabil și cu plata unei despăgubiri juste și efective. Consiliul a decis în final să omită orice referire în acest sens, deoarece nu a putut ajunge la un acord.

Comisiile Economice ale Conferinței de la Paris au aprobat proiectul Consiliului cu anumite modificări. În timp ce acesta recomanda restabilirea situației din momentul izbucnirii războiului între statul înfrânt vizat și Națiunile Unite (10 iunie 1940 pentru Italia, 22 iunie 1941 pentru România, 24 aprilie 1941 pentru Bulgaria, 10 aprilie 1941 pentru Ungaria), o majoritate de 2/3 în ambele Comisii precum și

plenul Conferinței au propus modificarea datelor în cazul României și Ungariei pentru 1 septembrie 1939. Comisia Economică a adăugat prevederea obligării Ungariei la anularea transferurilor ce aveau ca parte cetățeni ai Națiunilor Unite dacă aceste transferuri au fost rezultatul dolului sau violenței în timpul războiului. O atare dispoziție, în eventualitatea aplicării ei asupra teritoriului cehoslovac anexat de Ungaria, ar fi extins perioada vizată până la 2 noiembrie 1938.

Un amendament australian viza ștergerea din definiția „cetățean al Națiunilor Unite" a condiției ca persoana fizică sau juridică în cauză să fi avut această cetățenie la momentul încheierii Armistițiului. După respingerea acestuia cu un vot de 17 la 2 și o abținere, definițiile propuse de Consiliu pentru „bunuri", „proprietar" și „cetățean al Națiunilor Unite" au fost acceptate fără modificări de către Comisia Economică pentru Italia. Comisia Economică pentru Balcani și Finlanda a aprobat un amendament cehoslovac la definiția termenului „proprietar" din Tratatul cu Ungaria. Conform acestuia, „proprietarul" putea să aibă fie cetățenia Națiunilor Unite, fie pe cea cehoslovacă, modificarea permițându-i să beneficieze de drepturile garantate de acest articol în locul persoanelor care au avut cetățenia cehoslovacă înainte de ocupație, dar au pierdut-o ca urmare a eliberării.

Discuții considerabile au avut loc în Comisia Economică pentru Balcani și Finlanda în legătură cu expresia „bunuri" din Tratatul cu România. Marea Britanie a condiționat acceptarea întregului art. 24 de stabilirea definiției „nave aparținând Națiunilor Unite". O subcomisie alcătuită din Statele Unite, Marea Britanie, Uniunea Sovietică, Franța, Grecia, Cehoslovacia și Iugoslavia a pregătit un proiect de definiție pe care Comisia l-a respins cu un vot de cincisprezece la opt și o abținere. Un proiect american diferit de cel al subcomisiei prin includerea în definiție și a vaselor înregistrate pe teritoriul sau care navigau sub pavilionul unei Națiuni Unite a întrunit doar o majoritate simplă. Delegația americană considera absurd refuzul recunoașterii apartenenței la Națiunile Unite ca fiind determinant pentru obținerea dreptului la restituire și/sau compensație. În același context, se punea la îndoială valabilitatea absolută a prezumției că un cetățean al Națiunilor Unite, proprietar al unei nave înregistrată sub un pavilion al unui stat din afara acestei categorii, ar fi putut fi un colaborator. În plenul Conferinței

propunerea Statelor Unite a obținut o majoritate de 2/3 și în consecință Marea Britanie și-a retras rezervele la articol.

În discuțiile Tratatelor cu România și Ungaria, Comisia Economică pentru Balcani a aprobat inserarea unui paragraf adițional care stabilea responsabilitatea celor două țări pentru pretențiile derivate din acțiuni desfășurate în perioada când dețineau controlul părții de Nord a Transilvaniei.

Restul dispozițiilor din articol au fost aprobate fără modificări.

La New York Consiliul a acceptat recomandările Conferinței.

În Tratatul cu România definiția navelor aparținând Națiunilor Unite a fost extinsă la cele aduse forțat în apele teritoriale române precum și la cele care se aflau acolo în perioada avută în vedere. Astfel modificată, Consiliul a introdus clauza și în tratatul cu Italia.

O obligație generală suplimentară a fost impusă României, în sensul abrogării legislației pusă în vigoare de la 1 septembrie 1939 care cuprindea discriminări împotriva drepturilor cetățenilor Națiunilor Unite. Și în Tratatul cu Italia a fost adăugat un paragraf ce atribuia responsabilitatea acesteia pentru prejudiciile aduse bunurilor Națiunilor Unite, din teritoriile cedate și din regiunea Trieste, cu excepția situațiilor în care o asemenea responsabilitate ar contraveni altor dispoziții din Tratat.

Despăgubirile. Înaintea Conferinței de la Paris, CME nu a putut ajunge la un acord în privința ratei și condițiilor de plată a despăgubirilor pentru pierderile sau avarierea bunurilor Națiunilor Unite.

Uniunea Sovietică era de părere că aceste compensații erau în realitate o formă de reparații și de vreme ce plata reparațiilor constituia o fracțiune din prejudiciul total și plata despăgubirilor ar fi trebuit să se facă fracționat, propunându-se o proporție de 1/3.

Statele Unite, Marea Britanie și Franța nu erau de acord că „reparațiile" și „despăgubirile" erau termeni sinonimi, în acest caz. Reparațiile se bazau pe cantitatea de bunuri care puteau fi transferate de pe teritoriul statului înfrânt fără a-i distruge economia, în timp ce despăgubirile urmau să fie plătite în moneda națională fără a implica transferul bunurilor în afara teritoriului național, contribuind astfel la refacerea economică prin susținerea reabilitării industriei. Pentru aceste motive cele trei puteri vestice au propus despăgubiri totale.

Pozițiile Celor Patru în timpul discuțiilor din cadrul Consiliului în problema despăgubirilor au fost exact reversul celor adoptate cu privire la reparații, în mare măsură datorită intereselor economice diferite. Uniunea Sovietică era principalul beneficiar al reparațiilor în vreme ce puterile vestice au renunțat la orice pretenții în acest sens.

Pe de altă parte sovieticii aveau puține proprietăți sau investiții în statele înfrânte, pe când cele ale Aliaților vestici se numărau în milioane de dolari. Tabelul următor, indicând investițiile în milioane de dolari, în 1938, este edificator în acest sens:

Investiții (Milioane $ 1938)

	Marea Britanie	Statele Unite	Franța
Italia	12, 5	156, 7	necunoscut
Bulgaria	48, 9	7, 9	22, 5
Ungaria	86, 8	57, 0	32,6
România	215, 0	52, 5	69, 7
Finlanda	19, 5	14, 4	necunoscut

Sursa: Redvers Opie, ș. a, *The Search for Peace Settlements*, 1951, p. 115.

Alături de proporția despăgubirilor erau și alte chestiuni controversate de discutat la deschiderea Conferinței de la Paris.

Luând în considerare natura predominat corporativă a finanțelor moderne, cei trei aliați vestici considerau că articolul ar trebui să se aplice companiilor Națiunilor Unite, asociate cu cele care nu aveau o astfel de apartenență. Uniunea Sovietică s-a opus constant, susținând opinia delegației iugoslave, că o astfel de măsură ar fi de neconceput și că „cetățenii Națiunilor Unite ar trebui tratați în același mod ca și cetățenii statului înfrânt cu care au colaborat și cu care au împărțit avantajele”.

În timpul discuțiilor din cadrul Comisiilor Economice, Statele Unite și Franța și-au modificat pozițiile cu privire la proporția despăgubirilor. După reconsiderarea sarcinii economice generale impusă țărilor înfrânte Statele Unite și Franța au decis să susțină despăgubiri parțiale, americanii invocând un procent de 25%, iar Franța 75%. Marea Britanie cerea în continuare despăgubiri totale, iar Uniunea Sovietică sprijinea propunerea americană.

Când proiectele au fost votate în ședințele plenare ale Conferinței, toate paragrafele în care era specificată proporția de 75% despăgubiri au fost aprobate cu o majoritate simplă. Propunerea franceză privind despăgubiri totale, în cazuri speciale, pentru pierderi cauzate în timpul războiului prin măsuri care nu se aplicau și naționalilor statului înfrânt a obținut o majoritate de 2/3 numai în tratatul cu Bulgaria. Majoritate simplă a întrunit și propunerea cu privire la corporațiile cu persoane ce nu aparțineau Națiunilor Unite. Restul dispozițiilor au fost votate cu 2/3 exceptând România, unde au obținut doar majoritate simplă.

Consiliul Miniștrilor de Externe de la New York a modificat atât recomandările adoptate cu 2/3 cât și pe cele cu majoritate simplă. Inițial Statele Unite au propus o rată de 50% pentru despăgubiri, dar Uniunea Sovietică a revenit la varianta sa de 1/3. Marea Britanie continua să ceară despăgubiri complete. În cele din urmă s-a ajuns la un compromis: 2/3 pentru toate prejudiciile, inclusiv cele rezultate din măsuri speciale pentru care Franța solicita despăgubiri totale la Paris. Înainte de a accepta compromisul cu privire la rata despăgubirilor, Uniunea Sovietică s-a asigurat de inserarea în Tratatele balcanice a prevederii că guvernele înfrânte vor acorda cetățenilor Națiunilor Unite același tratament ca și naționalilor lor, în alocarea materialelor necesare reparării sau refacerii bunurilor, sau în acordarea de devize străine pentru importul acestor materiale. Uniunea Sovietică și-a retras obiecțiile cu privire la bunurile deținute în asociații sau corporații cu persoane neaparținând Națiunilor Unite.

Obligația impusă prin acest articol este de a restabili toate drepturile și interesele legale ale Națiunilor Unite sau ale cetățenilor acestora așa cum existau în momentul izbucnirii războiului sau, în anumite cazuri, la data când teritoriul respectiv a intrat sub control german și să le restituie „în starea în care se găsesc în prezent", adică în momentul semnării Tratatului. „În cazurile în care bunul nu poate fi restituit sau în care un cetățean al Națiunilor Unite a suferit, ca rezultat al războiului, o pierdere de pe urma unei atingeri sau daune cauzate unui bun, el va primi de la guvernul în cauză o despăgubire până la concurența a două treimi din suma necesară, la data plății, pentru a achiziționa un bun asemănător sau pentru a repara pierderea suferită".

Reclamantul trebuie să fie cetățean al Națiunilor Unite. Noțiunea cuprinde persoanele fizice și societățile sau asociațiile constituite sub regimul legilor vreuneia din Națiunile Unite la intrarea în vigoare a Tratatului, cu condiția să fi avut acest statut și în momentul încheierii Armistițiului cu statul fost inamic. Definiția în cauză reflectă principiile stabilite și recunoscute ale dreptului internațional în problema revendicărilor și anume:

1) faptul că o acțiune în revendicare poate fi promovată de un anumit guvern numai în numele unui cetățean al său, sau în numele unui cetățean al altui stat, dar pe care îl poate reprezenta în virtutea unui drept rezultat din existența unui tratat în acest sens,

2) cu excepția unei prevederi contrare în Tratat, persoana fizică sau entitatea în cauză trebuie să fi avut naționalitatea respectivă atât în momentul luării măsurii sau producerii evenimentului care a dat naștere la cererea de restituire, cât și în momentul introducerii acțiunii.

Există și unele prevederi adiționale care modifică într-o oarecare măsură concepția clasică. Avem în vedere faptul că denumirea de cetățeni ai „Națiunilor Unite” cuprinde toate persoanele fizice, societățile, sau asociațiile, care potrivit legilor în vigoare în timpul războiului, au fost tratate ca inamici. Noțiunea include persoanele care simpatizau cu Aliații și care au fost supuși confiscărilor pe acest motiv și pe cei care s-au refugiat pe teritoriul aliat, dar au păstrat cetățenia statului fost inamic.

Denumirea „proprietar” desemnează pe cetățeanul Națiunilor Unite, astfel cum a fost definit mai sus, care are un titlu legitim asupra bunului în chestiune și include pe succesorul proprietarului cu condiția ca acesta să fie, la rândul său, cetățean al Națiunilor Unite.

Trebuie luat în considerare paragraful care stipulează că cetățenii Națiunilor Unite și bunurile lor vor fi scutite de orice impozite, taxe sau contribuții excepționale impuse de guvernele foste inamice între data Armistițiului și intrarea în vigoare a Tratatului, asupra capitalurilor lor, în scopul special de a suporta sarcinile ocupației sau reparațiile datorate vreuneia dintre Națiunile Unite. Orice sume percepute astfel vor fi restituite.

În privința străinilor rezidenți într-o anumită țară și contribuția lor la desfășurarea războiului pe acel teritoriu, dreptul internațional a impus două principii. În primul rând, străinul rezident într-o țară,

beneficiind de înlesnirile și de protecția legilor aplicabile, trebuie să își asume obligațiile și responsabilitățile comune de cetățean și să contribuie la viața societății în anumite limite. Atâta timp cât el are doar drepturi civile nu politice în țara de rezidență, va fi obligat să-și asume doar responsabilități civile, nu și politice.

Un cetățean străin este supus impozitării și altor obligații financiare, dar nu i se poate pretinde să îndeplinească serviciul militar sau să plătească taxe specifice alternative efectuării serviciului militar. Ne putem întreba dacă, în timp de război, i se poate cere să contribuie la taxe specifice sau să presteze servicii legate de stagiul militar, ca de exemplu, apărare civilă împotriva atacurilor aeriene, sau să îndeplinească munci legate de război, producție și material de război?

Aceste chestiuni nu au fost soluționate, dar se pare că atunci când nu este vorba de un război împotriva țării de origine, un rezident va fi supus oricărei impozitări ce se aplică în mod egal tuturor cetățenilor și rezidenților, chiar cu un scop special legat de ostilități și va trebui să presteze orice muncă sau serviciu, asemenea cetățenilor și rezidentilor din statul respectiv.

Situația nu este la fel de clară când războiul este împotriva țării de origine a rezidentului, dar se consideră că în această situație, dacă nu este tratat ca inamic, adică libertatea fizică nu este amenințată și bunurile lui nu sunt confiscate, el este supus oricărei obligații care nu presupune acțiune directă împotriva propriului stat. Astfel, el va fi ținut să îndeplinească obligațiile obișnuite legate de apărare civilă, care nu țin direct de desfășurarea ostilităților, cum ar fi producția de război și construcția de întăriri. Cetățeanul străin se găsește într-o situație similară unui prizonier de război, care nu poate fi angajat legal în anumite forme de muncă. În privința taxării, un cetățean străin inamic va continua să fie supus impozitelor generale, ceea ce va rezolva problema, de vreme ce în majoritatea țărilor, deși impozitele cresc mult în vreme de război, baza lor nu este, în general, modificată în mod radical, costurile de război se acoperă din veniturile generale, și nu există o regulă după care anumite taxe se percep special pentru cheltuieli de război și altele pentru altfel de cheltuieli.

La sfârșitul ostilităților se pot impune taxe pentru repararea pagubelor de război sau pentru a acoperi cheltuielile de ocupație.

Tratatul de Pace nu încearcă să excepteze cetățenii Aliați de la plata taxelor sau contribuțiilor de război, impuse pe parcursul desfășurării acestuia, dar reflectă ideea că ar fi intolerabil ca, urmare a capitulării inamicului, cetățenii Națiunilor Unite sau bunurile acestora aflate pe teritoriul fost inamic, să fie supuși, pe perioada Armistițiului, impozitelor menite să acopere cheltuielile de ocupație ale armatelor Aliate sau pentru plata despăgubirilor către Aliați. Pe de altă parte, se admite implicit că o dată cu intrarea în vigoare a Tratatului de Pace, cetățenii Națiunilor Unite și bunurile lor aflate pe teritoriul fost inamic nu mai pot pretinde vreo scutire și trebuie să suporte orice taxe aplicabile în mod general asupra cetățenilor statului de reședință și altor rezidenți sau bunurilor acestora.

Bunurile statelor foste inamice aflate pe teritoriul Puterilor Aliate sau Asociate (art. 79 din Tratatul cu Italia, art. 25 din Tratatul cu Bulgaria, art. 29 din Tratatul cu Ungaria, art. 27 din Tratatul cu România, art. 27 și art. 28 din Tratatul cu Finlanda).

Trebuie să menționăm faptul că tratamentul aplicat Finlandei în legătură cu acest articol a fost complet diferit. Astfel, se prevede că din momentul intrării în vigoare a Tratatului, toate restricțiile impuse asupra bunurilor Guvernului finlandez sau cetățenilor săi ca urmare a participării la război de partea Germaniei, vor fi înlăturate. Uniunea Sovietică a încercat, fără succes, inserarea unei astfel de dispoziții și în textele Tratatelor cu Bulgaria și Ungaria. Marea Britanie a explicat acordarea acestui tratament preferențial prin situația financiară excepțională a Finlandei, ceea ce înlătura necesitatea obținerii unor garanții pentru plata obligațiilor. Articolul a fost aprobat cu unanimitate.

Marea Britanie și Statele Unite au propus pentru întâlnirea CME de la Londra ca Puterile Aliate sau Asociate să rețină bunurile Italiei și ale naționalilor săi drept plată parțială a reparațiilor. Inițial Statele Unite au insistat să specifice categoria pretențiilor ce vor putea fi satisfăcute din astfel de bunuri. Pentru Italia erau vizate: 1) prejudicii cauzate civililor; 2) prejudicii aduse bunurilor în afara Italiei; 3) avarierea navelor deținute sau utilizate de cetățeni ai Națiunilor Unite.

În Tratatele Balcanice plângerile rezultau din: 1) prejudicii de război provocate pe teritoriile statelor respective în măsura în care bunurile nu au fost restituite sau despăgubirile nu au fost acceptate de

proprietar; 2) preluări de către Uniunea Sovietică cu titlu de pradă de război sau bunuri germane în măsura în care bunurile nu au fost restituite și nu s-au acordat despăgubiri.

Pe parcursul negocierilor anglo-americanii au solicitat ca Italia să-și compenseze proprii cetățeni pentru bunurile care erau astfel confiscate sau lichidate. Aceste propuneri au fost ulterior extinse și pentru cele trei state balcanice.

Uniunea Sovietică nu a ridicat nici o obiecție legată de Tratatul cu Italia, dar pentru celelalte trei state învinse a depus o contra-propunere cerând restaurarea bunurilor acestora și ale cetățenilor lor, în măsura în care au fost restricționați de participarea în război, ca aliați ai Germaniei.

Consiliul a optat pentru inserarea în Tratatele cu Italia și cu România a variantei britanice, însă pentru Bulgaria și Ungaria nu au ajuns la un acord.[490]

Comisia Economică pentru Italia a respins un amendament al Ucrainei care prevedea următoarele: dreptul de retenție al bunurilor italiene să revină numai acelor Puteri Aliate și Asociate care au fost ocupate în timpul războiului și numai dacă o astfel de măsură nu împiedică recuperarea economică a Italiei și nu îi pune în pericol balanța de plăți; ambasadorii celor patru puteri prezenți la Roma să determine totalul pretențiilor fiecărui reclamant și să fixeze totalul bunurilor italiene ce urmează să fie reținute de fiecare; să se acorde opțiunea plății în numerar.

La analiza termenilor cu România și Italia s-a acceptat un amendament australian prin care se adăuga proprietatea literară și artistică în categoria excepțiilor de la confiscare, deși în textul românesc majoritatea obținută a fost simplă. O largă majoritate a Comisiei pentru Italia a respins sugestia Ucrainei de a exclude proprietatea industrială de la confiscare pe când propunerea iugoslavă ce viza proprietatea cablurilor submarine ce leagă puncte de pe teritoriile Puterilor Aliate sau Asociate a fost aprobată cu unanimitate. Același cvorum a fost întrunit de inițiativa franceză în sensul excluderii de la confiscare a bunurilor instituțiilor religioase și de caritate numai dacă erau utilizate exclusiv în astfel de scopuri.

[490] A. C. Leiss, *op. cit*, p. 140.

Pentru Italia și România amendamentele votate în Comisii au fost acceptate de o majoritate de 2/3 în plenul Conferinței și ulterior de Consiliul Miniștrilor de Externe.

Deși pe parcursul negocierilor textelor cu Bulgaria și Ungaria atitudinile participanților față de proiectele depuse și amendamentele acestora au fost diferite, în final formularea articolelor pertinente a fost, în general, aceeași.

Categoria de bunuri vizată de aceste dispoziții a fost plasată în custodie, sau sub control în timpul războiului.

Tratatul de Pace dă dreptul Aliaților de a sechestra, reține, lichida sau de a întreprinde orice altă acțiune în legătură cu toate bunurile, drepturile și interesele care la data intrării în vigoare a Tratatului se găsesc pe teritoriul aliat, precum și de a întrebuința aceste bunuri în orice scop până la concurența valorii pretențiilor guvernului aliat și ale cetățenilor săi împotriva statului fost inamic, dacă aceste pretenții nu au fost satisfăcute în întregime prin alte articole ale Tratatului.

Toate bunurile sau produsul lichidării lor, în exces față de aceste pretenții, vor trebui restituite, excepție făcând doar proprietatea industrială, care poate fi reținută sau preluată în mod absolut, și care nu va fi inclusă în calculul sumelor ce vor fi restituite guvernului fost inamic. Acesta din urmă se obligă să își despăgubească cetățenii pentru bunurile luate în virtutea acestui articol și nerestituite. Măsurile de lichidare și de dispoziție privind aceste bunuri vor fi efectuate în conformitate cu legislația Puterii Aliate sau Asociate interesate.

Prin expresia „altele decât pretențiile satisfăcute în întregime prin alte articole ale Tratatului de față” se au în vedere fie pretenții care nu au fost prevăzute deloc în Tratat, fie pretenții care au fost prevăzute și satisfăcute doar parțial. Aceasta nu înseamnă că toate guvernele aliate își vor exercita drepturile stipulate în aceste articole, în unele cazuri existând chiar înțelegeri cu guvernele foste inamice pentru restituirea bunurilor.

Excepțiile de la dreptul de sechestrare și reținere includ mai multe categorii de bunuri.

Prima, le vizează pe cele utilizate pentru nevoile misiunilor diplomatice și consulare. Acestea, deși proprietate publică a statelor

foste inamice, conform practicii încetățenite, sunt sechestrate la izbucnirea războiului și date în grija unui reprezentant diplomatic dintr-o țară neutră. Exceptarea lor de la reținere și sechestrare se explică prin reluarea relațiilor diplomatice și consulare după încheierea păcii și reflectă principiul care este baza tuturor privilegiilor și imunităților diplomatice (dincolo de orice idee de suveranitate și extrateritorialitate) conform căruia, dacă un stat începe sau reia relațiile diplomatice și consulare cu un alt stat și primește misiuni ale acestuia, trebuie să facă posibilă îndeplinirea atribuțiilor acestor misiuni și să le acorde toate facilitățile, privilegiile și imunitățile necesare în acest scop.

A doua excepție privește proprietatea literară și artistică (drepturile de autor) și bunurile aparținând instituțiilor religioase sau filantropice private folosite exclusiv în scop religios sau filantropic. În aceste cazuri exceptarea nu are la bază vreun motiv legal, ci considerații de echitate și umanitate.

Următoarele excepții se întemeiază pe recunoașterea anumitor principii generale de drept. Este vorba de cea în favoarea bunurilor aparținând persoanelor fizice cetățeni ai statului fost inamic, autorizați să locuiască pe teritoriul țării unde bunurile sunt situate, cu excepția bunurilor care, în cursul războiului, au făcut obiectul unor măsuri speciale. Este cazul persoanelor care nu au fost tratate ca inamici în timpul războiului sau care erau rezidenți permanenți pe teriroriul aliat.

Ultima excepție este cea bazată pe considerente de dreptate și oportunitate în favoarea drepturilor de proprietate născute după reluarea relațiilor comerciale și financiare între Puterile Aliate și Asociate și un stat fost inamic, sau născute din tranzacții intervenite între aceste guverne după încheierea Armistițiilor relevante.

După cum s-a afirmat mai sus, în conformitate cu practica obișnuită, majoritatea guvernelor Aliate au plasat bunurile inamice, în timpul războiului, sub sechestru sau control pentru a respecta un principiu de drept internațional conform căruia proprietatea privată, spre deosebire de cea publică, nu este supusă confiscării complete ca urmare a izbucnirii ostilităților. Dacă bunurile respective se află pe teritoriul beligeranților, pot fi luate în custodie sau supuse unui sechestru în scopul conservării, dar și pentru a preveni utilizarea lor în beneficiul inamicului. Soarta lor finală se va decide la încheierea păcii.

În mod asemănător, în teritoriile ocupate nu există dreptul de a ridica și confisca proprietatea particulară, ci cel mult, în anumite limite, aceasta poate fi rechiziționată în schimbul unei despăgubiri imediate sau ulterioare.

Inițial, întreaga proprietate inamică de pe teritoriul beligeranților și cu atât mai mult de pe teritoriul ocupat era pasibilă de confiscare, chiar dacă acest lucru nu se întâmpla întotdeauna. Ulterior, s-a ajuns la concluzia, că o atare confiscare completă este nu doar inechitabilă, dar că în mare măsură nu folosește deloc scopurilor de luptă și deci nu se mai justifică pe necesități de război. Mare parte din bunurile proprietate inamică constau din bunuri sau materiale care nu au o utilizare directă în luptă, și care, situate pe teritoriul beligeranților, se află deja sub controlul sau jurisdicția acestora și deci nu vor putea fi utilizate pentru a ajuta partea adversă. În consecință, dacă pot apărea cazuri care justifică măsuri de punere sub sechestru sau sub control a acestor bunuri, confiscarea lor completă nu se impune ca o necesitate de război. De fapt, confiscarea, în aceste condiții, ar fi un atac asupra proprietății private inamice și nu un atac justificat asupra resurselor inamicului.

Pentru toate aceste motive, se consideră că orice drept de a reține în întregime proprietatea privată inamică pe uscat trebuie să fie prevăzut expres în Tratatul de Pace. În lipsa acestor prevederi, posesia și controlul acestora vor trebui să înceteze imediat și bunurile să fie restituite proprietarilor în momentul intrării în vigoare a Tratatului de Pace.

În schimb, proprietatea privată inamică, aflată sau interceptată pe mare este supusă unui tratament diferit. Astfel de bunuri sunt supuse sechestrării și confiscării complete de către beligeranți. Motivele pentru diferența de tratament nu au fost pe deplin analizate de doctrina de specialitate. Argumentul cel mai des invocat are în vedere faptul că bunurile inamice de pe uscat constau în mare parte din articole personale, mobilă etc, care nu au utilizare directă în război și care se află deja sub controlul sau jurisdicția beligeranților, deci nu vor putea ajuta inamicul. Acest argument nu se poate aplica proprietății particulare inamice aflate ca și cargo/încărcătură pe mare, și cu atât mai puțin vaselor inamice particulare. Majoritatea bunurilor și materialelor din această categorie sunt utilizate în scopuri directe de război pentru

susținerea resurselor statului inamic. Raționamentul e aplicabil și în cazul navelor. Această categorie de bunuri se află în drum spre inamic sau sunt exportate de acesta în schimbul unei plăți ce va fi utilizată de el pentru necesitățile războiului. Confiscarea acestor bunuri nu constituie un atac asupra proprietății private a inamicului, ci asupra comerțului său. Este adevărat, că scopul imediat al beligeranților ar putea fi mai bine servit prin sechestrarea temporară a bunurilor inamice aflate pe mare, fără aproprierea lor, dar analiza problemei impune o abordare din perspectivă istorică. Așa cum am arătat, inițial a existat o practică transformată ulterior în drept, de a confisca proprietatea inamică sau de a o considera supusă confiscării indiferent de locul în care se află. Treptat, această regulă s-a modificat în privința bunurilor inamice aflate pe uscat, dar nu și a celor aflate pe mare care erau supuse aproprierii în timpul ostilităților.

Pentru a determina caracterul de bun aparținând inamicului, Tratatul de Pace a utilizat criteriul naționalității.

În Tratatul de Pace cu Italia, de exemplu, dreptul de a sechestra, reține și lichida se referă la bunuri, drepturi și interese care „aparțin Italiei sau unui cetățean italian". Dar utilizarea acestui criteriu nu a fost invariabilă și exclusivă. Majoritatea țărilor anglo-saxone aplică criteriul teritorial. În cadrul ambelor sisteme există numeroase excepții și reguli speciale care le apropie în privința efectelor și scopurilor.

Bunurile au caracter inamic dacă în fapt, indiferent de naționalitatea proprietarului, ele sunt controlate, utilizate, sau pasibile de a fi controlate și utilizate de către sau în beneficiul statului inamic. În lipsa unei astfel de ipoteze simplul fapt că proprietarul are cetățenia statului inamic nu constituie prin sine însuși un motiv suficient pentru a considera bunul ca având caracter inamic sau pentru a îl trata ca atare. Cu alte cuvinte se revine la principiul menționat deja, și anume că măsurile instituite împotriva proprietății inamice private nu trebuie să îmbrace forma unui atac direct asupra acesteia, ci trebuie aplicate numai în cazul în care aceste bunuri constituie sau pot constitui parte din resursele de război la dispoziția inamicului. Acest principiu constituie însăși baza dreptului de a confisca bunurile publice inamice deoarece există o prezumție *prima facie* că acestea fac parte din resursele de război ale inamicului.

Renunțarea statelor foste inamice la pretențiile împotriva Națiunilor Unite (art. 76 din Tratatul cu Italia, art. 28 din Tratatul cu Bulgaria, art. 32 din Tratatul cu Ungaria, art. 30 din Tratatul cu România, art. 29 din Tratatul cu Finlanda).

Nu s-a discutat prea mult în cadrul întrunirilor CME asupra propunerii americane ca fostele state inamice să renunțe la pretențiile lor împotriva Națiunilor Unite, pretenții rezultate din acțiuni întreprinse în timpul războiului. Cu toate acestea, până la cea de a doua parte a sesiunii de la Paris, Uniunea Sovietică a susținut inoportunitatea inserării acestei dispoziții în textul final al tratatelor.[491]

La început Statele Unite au considerat că cea mai simplă soluție pentru această problemă ar fi o renunțare reciprocă la pretențiile rezultate din război între foștii inamici și Națiunile Unite, cu rezerva excepțiilor prevăzute în mod expres în Tratatele de Pace. Dar pe măsură ce devenea tot mai evidentă dificultatea de a-și proteja drepturile sale și pe ale cetățenilor săi în regiunea Balcanilor, Statele Unite și-au schimbat opțiunea în favoarea unei renunțări unilaterale din partea învinșilor. Dorința de a exista o uniformitate de redactare în toate tratatele, a determinat delegația americană să susțină ideea renunțării unilaterale la pretenții și în cazul Italiei. Un alt element determinant pentru această poziție era interesul general de a proteja diferitele state din America Latină care au acționat împotriva bunurilor italiene și care nu erau părți la Tratatele de Pace.

Articolele corespunzătoare erau similare în toate cel patru tratate, cu excepția Bulgariei, unde nu se prevedea responsabilitatea pentru moneda militară aliată care a circulat în timpul războiului. Numai Tratatul cu Italia excepta de la aplicare proprietatea cablurilor submarine, deținute de Italia, sau de cetățenii săi la izbucnirea războiului.

Conferința de la Paris a adoptat proiectul Consiliului cu modificări minore de redactare.

Prevederile acestor articole prin care se instituie renunțarea la orice pretenții născute din fapte de război impun diferențierea între state după cum urmează: în cazul statelor învinse renunțarea este totală și completă, în vreme ce din partea Aliaților termenul se referă doar la acele pretenții care nu sunt cuprinse în alte Articole ale Tratatului de Pace.

---

[491] *Ibidem*, p. 143.

Renunțarea foștilor inamici este astfel formulată încât exclude în mod evident, nu doar pretențiile rezultând direct din război, dar chiar și pe cele rezultând din acțiuni ale Aliaților, contrare legilor războiului sau care, în mod normal ar fi dat dreptul la acțiune, fiind neconforme cu principiile acceptate ale dreptului internațional.

Aceste dispoziții aduc în discuție chestiunea legată de amnistierea crimelor de război. Se pune întrebarea dacă un tratat de pace poate prevedea posibilitatea anulării automate, sau a renunțării la toate pretențiile pe care beligeranții le au unul împotriva celuilalt, pretenții care rezultă din fapte de război, altele decât cele expres prevăzute în Tratatul de Pace.

Nu există uniformitate de opinii în privința tratării acestei probleme. S-au impus două principale concepții:

Unele opinii susțin că încheierea unui tratat de pace înseamnă rezolvarea completă și definitivă între părți a tuturor problemelor rezultând din război, dar se impun unele nuanțări. Unii consideră rezolvate diferendele politice și economice care au dus la izbucnirea conflictului, precum și pe cele legate de repararea pagubelor de război, care în mod necesar trebuie soluționate prin Tratatul de Pace, și în legătură cu care, normele internaționale nu recunosc vreun drept la despăgubiri. Alții consideră că se au în vedere și chestiunile pentru care beligeranții ar trebui să răspundă chiar în lipsa unui tratat de pace, deoarece actele din care rezultă constituie încălcări ale dreptului internațional.

A doua concepție care s-a impus consideră includerea în Tratatele de Pace a unor dispoziții ce implică o amnistie parțială sau o anulare expresă a anumitor tipuri de pretenții, ca fiind o prezervare implicită a altor pretenții, ce au o bază independentă în normele de drept internațional.

Apare astfel extrem de dificilă găsirea unui temei juridic pentru o regulă care să impună anularea completă și definitivă a tuturor pretențiilor, indiferent de proveniența lor, prin simplul fapt al încheierii păcii.

Se înțelege de la sine, că genul de pretenții care nu au o bază independentă în dreptul internațional urmează să fie prevăzute expres în tratat ori să dispară. De asemenea, este evident și corect ca un tratat de pace să rezolve definitiv toate chestiunile cu caracter politic și

economic existente între părți, sau intervenite pe parcursul desfășurării războiului, chestiuni care urmează să fie soluționate fie printr-un tratat de pace, fie de către fiecare parte pe baza *status-quo*-ului la sfârșitul ostilităților, în virtutea regulii *uti possidetis*. În schimb, nu este la fel de evident de ce ar trebui ca încheierea păcii să absolve părțile de răspunderea pentru fapte ilegale săvârșite în timpul desfășurării ostilităților, sau pentru încălcări ale legilor războiului.

Dacă pe timp de pace, o țară sau un guvern sunt vinovate de încălcarea dreptului internațional, acestea vor fi ținute să răspundă indiferent de trecerea anumitor perioade de timp sau de încheierea unor înțelegeri între părți, cu excepția celor concepute special pentru soluționarea disputei. Un tratat de pace poate constitui un instrument de rezolvare a disputelor care au constituit cauza izbucnirii conflictului, dar nu există nici un motiv pentru a îl considera un mod de amnistiere a ilegalităților comise în timpul războiului. Este astfel evident că regula anulării sau renunțării la pretenții se bazează mai degrabă pe considerente practice decât pe vreun principiu de drept. Avem în vedere dificultatea, o dată ce Tratatul de Pace a fost semnat, de a mai pune în executare o cerere în pretenții, sau de a mai obține despăgubiri pentru ilegalități, cu exceptia celor reglementate expres în tratat, sau chiar lipsa de dorință a statelor implicate de a acționa în această direcție. Pe astfel de considerente s-a impus concepția conform căreia un tratat de pace operează ca un instrument de renunțare la toate pretențiile de acest gen, cu excepția celor prevăzute expres.

Prin clauzele în care renunță la pretențiile lor statele foste inamice își asumă totodată anumite obligații, ca de exemplu cele referitoare la moneda de ocupație.

„Guvernul va asuma deplina răspundere pentru întreaga cantitate de monedă militară aliată emisă de către autoritățile militare aliate, inclusiv toată cantitatea de monedă de aceeași natură aflată în circulație la intrarea în vigoare a Tratatului".

În condițiile războiului modern, emiterea monedei de ocupație de către un beligerant pentru nevoile forțelor sale armate este o necesitate practică și este justificată, sub rezerva că nu se urmărește înlocuirea monedei naționale, nu se emite mai multă monedă de ocupație decât este necesar pentru a acoperi nevoile legitime ale trupelor de ocupație și

cu condiția prevederii amortizării. O astfel de monedă este pusă în circulație în statul ocupat și este evident că cineva trebuie să își asume responsabilitatea pentru achitarea ei la sfârșitul perioadei de ocupație. Faptul că aceasta revine guvernului fost inamic este lucrul cel mai convenabil în astfel de circumstanțe. Însă rămâne de discutat cât de conformă este această practică cu obligația esențială a unui beligerant de a nu opera modificări fundamentale în sistemul constituțional, administrativ și financiar al teritoriului ocupat.

României i s-a impus să renunțe, potrivit art. 30, la toate reclamațiile de orice fel împotriva Puterilor Aliate și Asociate, rezultând direct din război sau din măsuri luate în urma existenței unei stări de război în Europa, după 1 septembrie 1939-dată la care România era neutră, negăsindu-se în stare de război cu vreo putere Aliată și Asociată – indiferent dacă Puterea Aliată sau Asociată a fost sau nu în război cu România, în acel timp.

Această renunțare includea: pierderile sau daunele suferite de pe urma actelor forțelor armate sau autorităților unor Puteri Aliate sau Asociate, pierderile datorate prezenței, operațiunilor sau acțiunilor forțelor armate respective pe teritoriul român. României i s-a impus, în același timp, recunoașterea ca valabile și obligatorii ale deciziilor și ordonanțelor International Prize Court, pronunțate la 1 septembrie 1939 sau după această dată, cu privire la vase românești, mărfuri românești sau la plata cheltuielilor, precum și renunțarea la reclamațiunile decurgând din exercitarea drepturilor de beligeranță sau la măsurile luate în vederea exercitării acestor drepturi.

Datorii (art. 80 și 81 din Tratatul cu Italia, art. 27 din Tratatul cu Bulgaria, art. 31 din Tratatul cu Ungaria și art. 29 din Tratatul cu România).

Un alt caz cu aspect economic reglementat de Tratat este cel al datoriilor private, termen utilizat nu în sensul datoriilor continue, rezultând dintr-un contract, ci al sumelor de bani datorate. Dreptul internațional reglementează vag chestiunea anulării ca efect al războiului, a obligațiilor pecuniare datorate de naționalii unui beligerant cetățenilor inamici precum și a suspendării dreptului de a primi plata. Soluția diferă în funcție de dreptul național aplicabil în fiecare caz particular.

Regula generală este în sensul că, dacă exista o datorie în momentul izbucnirii războiului, obligația de plată nu era afectată. Războiul poate suspenda executarea obligației sau se poate ajunge la soluția unei plăți ce se va face în conformitate cu dreptul intern al beligerantului, prin intermediul unui custode sau controlor al bunurilor inamice. Dar la sfârșitul războiului, obligația de plată renaște, deși ar putea fi modificată de dispoziții exprese din Tratatul de Pace.

Conferința de la Paris a adoptat fără nici o modificare recomandarea Consiliului de Miniștri bazată pe o propunere inițiată de Statele Unite relativă la efectul războiului asupra datoriilor pecuniare rezultate din obligații antebelice care au devenit exigibile în timpul războiului.

În Tratat chestiunea este rezolvată prin stipularea faptului că nici existența stării de război, nici vreo dispoziție a Tratatului nu sunt de natură să afecteze obligația de a plăti datoriile pecuniare ce rezultă din obligațiuni și contracte în ființă și din drepturi dobândite înainte de existența stării de război și că nu vor fi afectate raporturile de la creditor la debitor rezultate din tratate încheiate înainte de război.

Nu se spune nimic despre dobânzile ce ar trebui să se plătească pentru datorii antebelice, problemă tratată foarte diferit de diverse legislații. Pe această temă Tratatul de la Versailles conținea o stipulație expresă, conform căreia, dobânzile urmau să curgă din momentul izbucnirii războiului sau din momentul când obligația devenea exigibilă cu excepția sumelor datorate sub formă de dividend, sau altfel de plăți periodice care reprezintă ele însele dobânzi de capital. În această privință s-au exprimat diferite opinii.

Una susține faptul că dacă o datorie nu este plătită, motivul neplății este irelevant: creditorul nu a primit plata, în vreme ce debitorul a beneficiat de întârzierea plății și a utilizat banii, astfel că ar trebui să plătească dobândă. Cealaltă opinie este în sensul că obligația de plată a datoriei a fost suspendată și creditorul nu putea, în cursul războiului să acționeze în judecată pentru plata datoriei, deci nu ar fi primit nici dobânzi, astfel că până la sfârșitul războiului, când renaște obligația de plată, dobânzile nu vor începe să curgă.

Bunurile foștilor inamici în Germania și pretențiile împotriva Germaniei (art. 77 din Tratatul cu Italia, art. 26 din Tratatul cu Bulgaria, art. 30 din Tratatul cu Ungaria și art. 28 din Tratatul cu România și din Tratatul cu Finlanda).

Consiliul Miniștrilor de Externe a recomandat Conferinței de la Paris introducerea în Tratatul cu Italia a unei clauze propuse de Marea Britanie prin care Italia renunța, în numele său și al cetățenilor săi, la toate pretențiile împotriva Germaniei și a cetățenilor acesteia, inclusiv datorii, pendinte după data Armistițiului, cu excepția celor rezultate din obligații dobândite înainte de 1 septembrie 1939. Această renunțare înglobează toate pretențiile interguvernamentale în legătură cu aranjamentele încheiate în timpul războiului, dar și pe cele cu privire la pierderi sau daune, ivite în timpul războiului. Prevederea nu prejudicia nici o dispoziție luată în favoarea Italiei sau a cetățenilor săi de către puterile ocupante ale Germaniei.

Uniunea Sovietică s-a opus inserării unui articol similar în tratatele cu statele balcanice și a propus în schimb ca toate restricțiile asupra bunurilor foștilor inamici aflate în Germania sau pe teritoriile altor foști aliați ai acesteia să fie ridicate și drepturile de proprietate să fie restabilite. Statelor Balcanice urma să li se acorde dreptul la restituirea bunurilor identificabile preluate prin forță sau constrângere de către Germania după data semnării Armistițiilor, procedura fiind stabilită de către autoritățile militare ale puterilor ocupante din Germania. Pentru Italia propuneau drepturi egale cu Națiunile Unite în legătură cu restituirea bunurilor și reținerea activelor germane dinainte de război aflate pe teritoriul italian. În final își va retrage propunerea în favoarea proiectului britanic.

Comisia Economică pentru Italia a aprobat varianta Consiliului împreună cu un amendament al Statelor Unite. Acesta stipula ca Italia să faciliteze orice măsuri necesare pentru transferul acestor bunuri pe teritoriul ei, măsuri luate de puterile ocupante. Sugestia Iugoslaviei conform căreia Puterile Aliate și Asociate îndreptățite la a obține reparații din zonele de vest ale Germaniei să aibă drepturi asupra bunurilor germane din Italia, a fost respinsă.

În Comisia Economică pentru Balcani, unde Consiliul nu a depus texte convergente, votul a fost neconcludent. În fiecare caz propunerea sovietică a fost respinsă cu un vot de 5 la 9, iar propunerea vestică a obținut 9 la 5. În plenul Conferinței occidentalii vor dobândi majoritatea de 2/3 pentru tratatele cu Ungaria și Bulgaria și majoritate simplă în cazul României.

La New York CME a aprobat un text final care încorpora ambele propuneri, dispoziția urmând să se aplice doar bunurilor aflate pe teritoriul Germaniei. Statele înfrânte erau „eligibile” pentru redobândirea bunurilor ridicate de Germania prin forță sau constrângere după data semnării Armistițiilor, restituirile urmând să se facă în conformitate cu măsurile determinate de puterile ocupante în Germania. Acestea aveau așadar competența de a determina cine era „eligibil” și ce condiții vor trebui îndeplinite în propriile zone de ocupație.[492]

Pentru România, Art. 28 constituia una dintre clauzele grele ale Tratatului de Pace. Aceasta era obligată să renunțe la creanțele sale împotriva Germaniei care se cifrau la circa 1 miliard mărci germane, sold activ în *clearing*, în afară de orice discuție, rezultând din exportul românesc în Germania – dar să plătească creanțele Germaniei împotriva României, – un total care în cifre rotunde atingea suma de 1.100–1.250 milioane mărci germane (circa 400 milioane dolari, după cum estima delegația noastră), rezultate din schimburile comerciale efectuate în *clearing* între cele două țări, în perioada războiului. După ce a exportat mărfuri a căror contravaloare reprezenta tocmai soldul său activ în *clearing*, susceptibil a acoperi datoriile sale, România era obligată, în urma anulării de către Marile Puteri a creanțelor sale față de Germania, să exporte a doua oară în vederea lichidării acelorași datorii (vezi Anexa nr. 4).

Transferul bunurilor germane (art. 28 din Tratatul cu Ungaria, art. 24 din Tratatul cu Bulgaria, art. 26 din Tratatul cu România și din cel cu Finlanda)

Tratatul de Pace cu România confirma paragrafele 1 și 9 din hotărârea de la Berlin (Potsdam) privind reparațiile Germaniei conform cărora toate bunurile germane aflate în Bulgaria, România și Ungaria urmau să fie transferate Uniunii Sovietice. Propunerea acesteia ca astfel de clauze să fie incluse în toate cele trei tratate a fost aprobată în unanimitate atât de CME cât și de Conferința de la Paris.

Această obligație veche, care nu decurgea însă din prevederile Convenției de Armistițiu, era aceea care materializa o hotărâre adoptată la Potsdam potrivit căreia Marii Aliați, pentru a ușura Uniunii Sovietice

[492] N. Păun, *op. cit*, *loc. cit.*

recuperarea creanțelor ei față de Germania, treceau în patrimoniul sovietic activele germane din statele înfrânte.

În anii care au urmat, aceste averi germane au constituit în bună măsură aportul sovietic la constituirea societăților mixte Sovromuri[493] (vezi Anexa nr. 11 și capitolul despre consecintele politice ale Tratatelor de pace).

Restituirea bunurilor confiscate (art. 25 în Tratatul cu România, art. 27 din Tratatul cu Ungaria).

La Conferința de la Paris Statele Unite și Marea Britanie au introdus noi articole prin care cereau restituirea de către România și Ungaria a bunurilor confiscate pe temeiul originii rasiale sau al religiei proprietarilor acestora în timpul colaborării lor cu Germania.

Analizat inițial în legătură cu Tratatul cu România de către Comisia Economică pentru Balcani și Finlanda, textul Marii Britanii consta dintr-un singur paragraf care stipula restituirea sau compensarea în întregime pentru astfel de bunuri, drepturi sau interese ridicate sau confiscate de România cu începere de la 1 septembrie 1939.

Propunerea Statelor Unite era formată din trei paragrafe prin care: 1) se cerea restaurarea acestor drepturi și interese sau despăgubiri în moneda națională pe o bază nu mai puțin favorabilă decât aceea acordată propriilor cetățeni, pentru pierderi generale suferite ca efect al războiului; 2) se prevedea că restituirea urma să se facă fără vreo obligație sau taxă; 3) se impunea transferul bunurilor nerevendicate, fără moștenitori sau proprietari către Organizația Internațională a Refugiaților sau altă agenție internațională desemnată de către Consiliul Economic și Social al Națiunilor Unite. Deși cele două propuneri erau diferite în detaliu, principala diferență privea problema despăgubirilor. Statele Unite considerau că, pentru a fi în conformitate cu principiul evitării discriminărilor pe criterii de rasă sau religie, nu era oportun ca grupurile vizate să primească un tratament mai favorabil decât cetățenii statelor foste inamice. Uniunea Sovietică nu înțelegea necesitatea includerii în Tratate a unor astfel de prevederi.

[493] Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Ministerul Industriei și Comerțului. Direcția Studii și Documentare*, dos. 8/1947, ff. 1–18.

Propunerea Marii Britanii a obținut sprijinul unei majorități simple, votul fiind de 7 la 5 cu o abținere. Atât Statele Unite cât și Uniunea Sovietică s-au opus. Paragrafele propuse de delegația americană au fost votate separat, primele două fiind respinse printr-un vot de 1 la 7 cu 6 abțineri; al treilea paragraf a obținut votul neconcludent de 7 pentru (inclusiv Marea Britanie și Statele Unite), 5 contra (inclusiv Uniunea Sovietică) și 2 abțineri. Conferința în plen a aprobat propunerea Marii Britanii cu o majoritate de 2/3 și paragraful al treilea din textul american cu majoritate simplă.[494]

Pentru a înlătura obiecțiile Statelor Unite și ale Uniunii Sovietice, CME de la New York a introdus două modificări. Principiul unei „despăgubiri echitabile" a înlocuit expresia „compensare deplină" și României i s-a cerut să livreze bunurile nereclamate sau fără proprietari către reprezentanții din țară ai persoanelor, organizațiilor sau comunităților, victime ale persecuțiilor sau discriminărilor, în scopul ajutorului și refacerii membrilor supraviețuitori ai acestora și nu către o agenție internațională ca de exemplu, Organizația Internațională a Refugiaților.

Soluționarea disputelor generate de anumite clauze economice (art. 83 din Tratatul cu Italia, art. 31 din Tratatul cu Bulgaria, art. 35 din Tratatul cu Ungaria, art. 32 din Tratatul cu România, art. 31 din Tratatul cu Finlanda).

Chestiunea a fost discutată de CME mai întâi în legătură cu Italia, urmând ca formula asupra căreia se va cădea de acord să fie utilizată ca model și pentru celelalte tratate. Atât Statele Unite cât și Marea Britanie au propus Consiliului de Miniștri de la Londra înființarea unui tribunal arbitrar mixt sau a unei comisii alcătuită din reprezentanții celor Patru Mari Puteri pentru a soluționa litigiile legate de recuperarea bunurilor Națiunilor Unite în Italia. Deși propunerile nu au fost elaborate în detaliu, ele au iscat controverse. Disputa privea înființarea unor organisme speciale și stabilirea unei proceduri pentru soluționarea litigiilor legate de restituiri, respectiv crearea unei agenții cu subcomisii specializate având atribuții de supraveghere și putere jurisdicțională pentru toate chestiunile legate de tratatele de pace.

Conferința de la Paris a analizat două propuneri pe această temă.

[494] A. C. Leiss, *op. cit.*, p. 100.

Marea Britanie sugera crearea unei Comisii de Conciliere compusă dintr-un număr egal de reprezentanți ai Italiei și ai celeilalte puteri interesate care să decidă în litigii legate de restituiri, bunuri ale Națiunilor Unite aflate în Italia, proprietate industrială, literară și artistică, asigurări, contracte, termene de prescripție, efecte de comerț și sentințe ale instanțelor italiene. Dacă nu se ajungea la o înțelegere în trei luni, oricare parte putea cere numirea unui al treilea membru ales de către ele sau, în lipsa unui acord, de către președintele Curții Internaționale de Justiție. Deciziile Comisiei urmau să fie considerate definitive și obligatorii.

Un proiect sovietic recomanda o procedură diferită pentru numirea celui de-al treilea membru al Comisiei, mai precis prin desemnarea lui de către ambasadorii Celor Patru Puteri prezenți la Roma. Competența Comisiei era limitată la restituiri și bunuri ale Națiunilor Unite aflate în Italia.

În Comisia Economică pentru Balcani proiectul sovietic a fost respins cu o majoritate mai mică de 2/3, iar cel britanic a fost votat cu majoritate simplă, pentru ca mai apoi plenul Conferinței să-i acorde 2/3. Tratatul cu Ungaria a fost amendat prin extinderea aplicării acestor prevederi și asupra disputelor rezultate dintr-un articol nou ce viza efectele economice și financiare ale anulării Acordului de la Viena din noiembrie 1938.

Consiliul Miniștrilor de Externe de la New York a adus alte modificări. În cele trei Tratate balcanice s-a statuat că cel de-al treilea membru al Comisiei de Conciliere va fi ales de către Secretarul general ONU și nu de șefii misiunilor din capitalele statelor înfrânte (proiectul sovietic) sau de către Președintele Curții Internaționale de Justiție (proiectul britanic). A fost acceptată extinderea competenței Comisiei în cazul Ungariei.

Relații Economice Generale (art. 32 din Tratatul cu Italia, art. 29 din Tratatul cu Bulgaria, art. 33 din Tratatul cu Ungaria, art. 31 din Tratatul cu România, art. 30 din Tratatul cu Finlanda).

O altă clauză cu caracter economic supusă analizei, comună tuturor tratatelor se referă la relațiile economice generale dintre Aliați și statele foste inamice. Este evident că între acestea se vor încheia noi

tratate comerciale și înțelegeri, dar până atunci se prevedea că pentru o perioadă de 18 luni de la intrarea în vigoare a Tratatului guvernele foste inamice vor acorda, în condiții de reciprocitate, următorul tratament comerțului cu Națiunile Unite:

1. clauza necondiționată a națiunii celei mai favorizate în tot ceea ce privește taxele vamale de import, export și taxarea internă a mărfurilor;
2. absența oricărei discriminări arbitrare împotriva mărfurilor provenind sau fiind destinate uneia dintre Națiunile Unite;
3. tratamentul acordat naționalilor și clauza națiunii celei mai favorizate pentru cetățenii și persoanele juridice ale Națiunilor Unite în tot ceea ce privește comerțul, industria, navigația și alte forme de activitate comercială.

La începutul negocierilor, atât Uniunea Sovietică cât și Statele Unite erau de acord că problema relațiilor economice postbelice nu își are locul în Tratatele de Pace, ea urmând să fie reglementată prin înțelegeri bilaterale ulterioare. După Conferința de la Moscova americanii și-au exprimat dorința de a insera o clauză cu caracter general sub condiția reciprocității și aplicabilității temporare. Din cauza opoziției sovieticilor delegații miniștrilor au amânat discuțiile.

La scurt timp delegația americană a început să pregătească propriul proiect în acest sens. Schimbarea de atitudine se fundamenta pe oportunitatea existenței acestei clauze în Tratatul cu Italia ca model pentru celelalte tratate și speranța că o dispoziție cu caracter general ar satisface dorința Marii Britanii și a Franței pentru o reglementare de detaliu a acestei probleme.

Ulterior, Uniunea Sovietică și-a retras obiecțiile și discuțiile s-au concentrat asupra a cinci chestiuni fără a-și găsi toate o rezolvare înainte de Conferința de la Paris.

O primă controversă se referea la impunerea obligațiilor respective: pentru statele învinse în mod unilateral (Regatul Unit) sau pe bază de reciprocitate (Statele Unite și Uniunea Sovietică). S-a convenit asupra reciprocității.

A doua chestiune soluționată înainte de întrunirea de la Paris viza perioada de timp în care urmau să se aplice respectivele prevederi. Variantele vehiculate erau: cinci ani (Marea Britanie), doi sau trei ani

(Statele Unite), un an (Uniunea Sovietică). Proiectul înaintat Conferinței stabilea limita de 18 luni.

Trei chestiuni rămâneau în dispută înainte de deschiderea Forumului păcii: monopolurile de stat, aviația civilă și exceptări speciale relative la statele vecine. Uniunea Sovietică a propus includerea în categoria excepțiilor a domeniilor industriale în care, potrivit legislațiilor naționale, nu se găsesc întreprinderi particulare. Statele Unite considerau acest fapt de la sine înțeles. În cele din urmă, alături de Marea Britanie și Franța, au acceptat propunerea sovietică recomandând, însă, o prevedere suplimentară după care tratamentul națiunii celei mai favorizate trebuie să se aplice în orice situație care implică participare străină. Sovieticii au considerat-o drept o încălcare a suveranității economice a statelor înfrânte care singure ar trebui să decidă dacă și în ce condiții sunt admise investițiile străine în cadrul monopolurilor de stat.

Opiniile Consiliului erau împărțite și în privința exceptării sau nu a aviației civile de la sfera aplicării acestor dispoziții. Uniunea Sovietică nu vroia excluderea acestui domeniu, în timp ce anglo-americanii susțineau contrariul. Acestea au avizat excepția declarând că fostele state inamice nu pot acorda drepturi exclusive sau discriminatorii pentru operațiunile aviației civile în traficul internațional și că trebuie să permită tuturor Națiunilor Unite șanse egale în obținerea drepturilor comerciale internaționale de zbor.

Ultimul punct de divergență privea inserarea în Tratatele Balcanice a prevederii corespunzătoare din Tratatul cu Italia prin care puterile vestice stabileau interpretarea dispozițiilor și a principiului reciprocității ca fiind supuse excepțiilor incluse în mod obișnuit în tratatele comerciale încheiate de Italia înainte de război.

Uniunea Sovietică accepta o atare dispoziție sub rezerva formulării de maniera: „respectivele obligații asumate (de guvernele învinse) trebuie înțelese sub rezerva excepțiilor uzuale din tratatele comerciale încheiate (de guvernele în cauză) înainte de război sau care se referă la relații cu țările vecine".

Secțiunile din articol aprobate anterior de către Consiliu pentru Tratatele cu România, Bulgaria și Ungaria au fost adoptate fără modificări de Comisia Economică pentru Balcani și Finlanda. Comisia pentru Italia a acceptat un amendament canadian prin care se prelungea

aplicarea dispozițiilor de la 18 luni la trei ani. Plenul Conferinței a reprodus versiunile din cadrul Comisiilor.

Votul celor două proiecte privind monopolurile de stat a fost neconcludent, deoarece doar o majoritate simplă s-a opus variantei sovietice și a susținut cealaltă parte. Propunerea anglo-americană cu privire la aviația civilă a fost susținută de o majoritate de 2/3 în Comisia pentru Italia și de o majoritate simplă în Comisia Balcanică după ce a fost amendată în fiecare caz în sensul acordării pentru Națiunile Unite a dreptului de survol asupra teritoriului statului fost inamic sau de aterizare în scopuri ne-comerciale. Plenul Conferinței a aprobat proiectele modificate cu o majoritate de 2/3 în toate tratatele.

Propunerea vesticilor de inserare în Tratatele Balcanice a unei dispoziții relative la excepțiile uzuale din tratatele comerciale a fost adoptată de plenul Conferinței după ce a obținut o majoritate simplă în Comisia pentru Balcani. Statele Unite au explicat respingerea variantei sovietice după cum urmează: „toate problemele și circumstanțele speciale care se referă la relațiile economice dintre statele vecine sunt deja acoperite de proiectul anglo-americano-francez conform căruia obligațiile asumate (de guvernele balcanice în cauză) sunt supuse „excepțiilor uzuale incluse în tratatele comerciale încheiate de aceste guverne înainte de război”. Este o practică stabilită în politicile comerciale de a se recunoaște necesitatea unui tratament special al problemelor legate de traficul de frontieră și alte chestiuni limitate care apar în cadrul relațiilor economice între statele vecine. Dar impunerea unei excepții generale de la acordarea clauzei națiunii celei mai favorizate și extinderea acestei excepții la „relațiile cu statele vecine”, indiferent care ar fi fost intenția unei astfel de propuneri, este de natură să deschidă ușa unui sistem regional închis de acorduri preferențiale. Acest lucru ar anula obligațiile asumate sub paragraful 1 al articolului de față permițând îndepărtarea de la principiul „națiunii celei mai favorizate”„în privința tuturor relațiilor comerciale dintre acest guvern și vecinii săi. S-ar permite astfel, stabilirea în Europa de Est a unui nou și rigid regionalism economic fără nici o valabilitate istorică”.

Întrunit la New York, Consiliul a acceptat toate recomandările Conferinței votate cu o majoritate de două treimi. În privința monopolurilor de stat, capitol la care s-a obținut doar o majoritate

simplă, membrii Consiliului au decis să omită orice referire la acest aspect. Celelalte modificări recomandate de Conferință cu o majoritate simplă au fost respinse, ca de exemplu prelungirea aplicării articolului de la 18 luni la 3 ani.[495]

Delegația României s-a pronunțat împotriva art. 31 referitor la clauza „națiunii celei mai favorizate" care, după părerea sa, presupunea în acel moment, o știrbire a suveranității naționale. Dar, cu toată opoziția Bucureștiului, această clauză avea să fie introdusă în Tratat.

În legătură cu poziția adoptată de România relative la acest articol, în literatura de specialitate de dinainte de 1990 s-a încercat justificarea acesteia pe considerentele respectării principiilor generale de drept internațional ale egalității și avantajului reciproc.[496] Această clauză care, potrivit unei hotărâri a Consiliului Miniștrilor Afacerilor Externe, se aplica și celorlalte țări învinse, făcea parte din categoria acelor stipulații care ar fi urmat să determine guvernul român aflat la putere sau guvernele viitoare „să se vadă obligate să se încline în fața unor anumite norme în politica de urmat în viitor. În condițiile dezorganizării economiei românești în perioada postbelică, ale secătuirii resurselor sale, impunerea prin Tratatul de Pace a acestei clauze putea constitui – în numele posibilităților egale oferite tuturor Națiunilor Unite, pentru care militau Statele Unite ale Americii – o modalitate de acaparare a industriei naționale, de subordonare a ei intereselor puternicelor întreprinderi bancare și industriale occidentale". Această perspectivă nu era însă în concordanță cu eforturile ce se cereau României în acea perioadă pentru a dezvolta colaborarea și cooperarea, inclusiv pe tărâm economic, cu Uniunea Sovietică și țările de democrație populară.[497]

Problema nediscriminării și a excepțiilor permise a fost reglementată *in extenso* de Acordul General cu privire la Tarife și Comerț (GATT) semnat la Geneva în octombrie 1947 și de Carta de la Havana cu privire la „Organizația Internațională a Comerțului" semnată în martie 1948. Tratatele comerciale conțineau întotdeauna anumite excepții cu privire la aceste chestiuni, cum ar fi cele legate de interzicerea sau restricționarea unor mărfuri pe motiv de interes public și anume:

[495] *Ibidem*, p. 145.
[496] I. Alexandrescu, *op. cit*, p. 206.
[497] *Ibidem*, *loc. cit*.

securitate publică, trafic de armament, protecția sănătății publice sau a plantelor și animalelor împotriva unor boli. Este vorba de chestiuni de detaliu reglementate de tratatele comerciale.

Un aspect care merită o succintă analiză are în vedere întrebarea dacă în momentul de față putem considera nediscriminarea ca fiind un principiu admis al dreptului internațional. Au existat numeroase discuții pe această temă în ultima vreme și obligația de nediscriminare a fost asumată în legătură cu atât de multe probleme încât s-a stabilit dacă nu un principiu, cel puțin o practică a nediscriminării.

S-a recunoscut de mult că în anumite chestiuni, ca de exemplu tratamentul general al unui străin într-o țară, despăgubiri pentru bunurile expropriate sau naționalizate, nediscriminare între persoane cu cetățenie diferită sau între străini și naționali, se poate vorbi de o normă de drept internațional a cărei încălcare dă naștere la un drept de acțiune din partea guvernului străin al cărui cetățean e implicat.

În alte circumstanțe și în absența unei obligații specifice în vreun tratat este greu să se susțină că dreptul internațional impune o obligație generală de nediscriminare. Totuși este necesară o distincție între tratamentul care duce la o discriminare activă implicând comportament arbitrar și tratamentul diferențiat, care presupune tratarea diferită a unor cauze diferite.

În privința discriminării active cu un caracter intențional și arbitrar se poate susține că aceasta este inconsistentă cu comportamentul pe care fiecare stat este îndreptățit să îl pretindă de la celelalte state în relațiile dintre ele. Pe de altă parte, dacă, în absența arbitrariului, este vorba de a trata diferite țări sau cetățenii diferitelor state în mod diferit pentru că circumstanțele sunt diferite înseamnă că în absența unui tratat, nu există o obligație generală de a acorda un tratament egal.

Dispoziții economice diverse (art. 84 și 85 din Tratatul cu Italia, art. 34 și 35 din Tratatul cu România, art. 32 și 33 din Tratatul cu Bulgaria și Finlanda, art. 36 și 37 din Tratatul cu Ungaria).

Consiliul Miniștrilor de Externe a înaintat Conferinței dispoziții statuând că secțiunile din tratate relative la restituiri, bunuri aparținând Națiunilor Unite, relații economice generale, și sentințe ale International Prize Court se aplică Puterilor Aliate și Asociate și oricărei alte Națiuni

Unite care a rupt relațiile diplomatice cu respectiva putere înfrântă. În cazul statelor balcanice articolele vizau și Franța.

Comisia Economică pentru Balcani a aprobat în unanimitate un amendament, care extindea dispozițiile enumerate la toate Națiunile Unite, ale căror relații diplomatice cu respectiva putere învinsă au fost rupte indiferent cui a aparținut inițiativa. O propunere similară a fost respinsă în Comisia pentru Italia în favoarea unei moțiuni sovietice care adăuga Albania și Norvegia pe lista beneficiarilor acestor articole.

Modificările recomandate de Conferința de la Paris au fost acceptate de Consiliul Miniștrilor de Externe. Conferința a aprobat în unanimitate ideea considerării Anexelor relative la chestiuni de natură economică drept părți integrante din Tratatele de Pace.[498]

În Tratatul cu Italia sunt unele dispoziții care lipsesc din cel cu România. Avem în vedere articolele 89 și 84 care discută problema ratificării Tratatului și a acordării de beneficii unor terți.[499]

Articolul 89 stipulează că Tratatul nu va conferi drepturi și beneficii nici unui stat menționat în Preambul ca Putere Aliată sau Asociată sau cetățenilor săi decât în momentul în care acel stat devine parte la Tratat, prin depunerea instrumentului de ratificare. S-a afirmat că această dispoziție nu era necesară pentru că se înțelege de la sine că nici un stat nu poate pretinde drepturi și beneficii de la un tratat la care nu este parte și că în conformitate cu art. 90 Puterile Aliate și Asociate devin parte în momentul ratificării.

Considerăm că există argumente substanțiale pentru inserarea acestei prevederi. În primul rând, sunt posibile cazuri în care state terțe deși nu sunt părți ale unui tratat, pot pretinde anumite drepturi ce decurg din acesta. În al doilea rând, se pot pretinde beneficii pentru terți de către state parte la tratat. Este cazul Tratatelor de Pace care au cel puțin în parte un caracter legislativ și nu contractual, astfel că oricare din părți, poate insista pentru executarea Tratatului în întregimea lui, chiar în privința acelor dispoziții care constituie un beneficiu direct doar pentru terți.

Articolul 84 al Tratatului cu Italia afirmă că unele prevederi economice se aplică anumitor state care nu pot deveni parte la Tratat,

---

[498] A. C. Leiss, *op. cit*, p. 148.
[499] G. G. Fitzmaurice, *op. cit.*, p. 356.

pentru că nu s-au aflat în război cu aceasta. Este vorba de acele Națiuni Unite al căror relații diplomatice cu foștii inamicii au încetat în timpul războiului. Deși nu au participat la ostilități statele în discuție au luat măsuri cu caracter economic împotriva inamicilor, motiv pentru care li s-au acordat anumite beneficii.

Se impune analiza modului în care acești terți își pot valorifica drepturile respective. Au posibilitatea să ridice pretenții direct în fața statelor foste inamice vizate, sau acestea din urmă pot invoca argumentul că drepturile și beneficiile instituite prin Tratat pot fi pretinse numai de către statele semnatare? Practic aceasta ar însemna că pretențiile pot fi ridicate și drepturile respective pot fi valorificate numai prin bunele oficii ale unui stat parte.

Este unanim recunoscut că tratatele pot crea drepturi pentru terți și că se pot stipula beneficii pentru aceștia. Dar aceasta este o chestiune distinctă de modul în care aceste drepturi pot fi valorificate. Opinia este similară principiului deja menționat cu privire la implementarea articolelor relative la Drepturile Omului. S-a concluzionat acolo că deși articolele în cauză creează drepturi sau asigură beneficii pentru indivizi, acestea nu pot fi invocate ca atare împotriva guvernului în cauză, și va fi nevoie ca una din părțile la tratat să le invoce în numele persoanei interesate.

Din acest motiv orice stat parte la un tratat va putea să pretindă îndeplinirea oricărei prevederi ce acordă beneficii unui stat ce nu e parte.

În practică, această situație se întâlnește mai rar, deoarece, de obicei, atunci când un stat își asumă astfel de obligații, este dispus să le execute direct în favoarea terțului vizat, și nu va solicita o abordare din partea unui stat parte la tratat. În același timp, este evident că atunci când apar impedimente sau întârzieri în executarea unor atare obligații, unui beneficiar care nu a fost apt să găsească un stat parte dispus să îi preia cazul, îi va fi greu să obțină acele beneficii.

Un alt aspect al acestei chestiuni vizează posibilitatea pentru statele părți la un astfel de tratat de a modifica sau anula aceste clauze prin înțelegerea lor, fără consultarea terțului beneficiar. În acest caz, terțul ar avea vreun temei legal să obiecteze?

O parte a doctrinei de specialitate răspunde în sens negativ pentru situația când se analizează obligații cu caracter executoriu

stipulate în favoarea unor terți. Alții au sugerat că astfel de clauze operează ca o ofertă adresată terților de a participa la tratat, și sub rezerva unor limitări legate de aceste obligații și a acceptării acestei oferte, expres sau tacit, statul beneficiar dobândește un interes în această chestiune și în consecință un drept direct izvorât din tratat.

Toate aceste controverse apar de regulă în cazul tratatelor cu un caracter pur contractual, dar s-a afirmat deja că Tratatele de Pace trebuie considerate ca având un caracter legislativ cert. Când avem un astfel de tratat sau unul care urmărește să creeze drepturi generale și universale, poziția tertilor este mult mai clară.

De exemplu, tratatele creatoare de drept cum sunt diversele Convenții de la Haga, cu privire la desfășurarea războiului și neutralitate sunt considerate declaratorii a unor norme juridice general acceptate, al căror beneficiu poate fi invocat de orice stat, indiferent dacă este sau nu parte la respectiva convenție.

Există, de asemenea, convenții care instituie sisteme sau regimuri cum ar fi libertatea de navigație pe anumite cursuri de apă sau canale, și cu toate că numai anumite state sunt părți la acestea, beneficiul lor poate fi invocat de orice alt stat sau altfel spus orice alt stat are un drept direct de a se plânge dacă libera navigație a navelor sale prin acele canale este împiedicată.

Considerații similare se aplică tratatelor de genul celor din Bazinul Congo care creează drepturi comerciale pentru toate statele în anumite zone, independent de faptul că semnatarii sunt limitați ca număr.

Tratatele de Pace pot aparține acestei categorii de tratate și pot fi alcătuite din clauze mixte ca natură, unele contractuale în caracter, altele creatoare de drept sau de anumite regimuri. Dacă un război a implicat un număr mic de beligeranți Tratatul de Pace rezultant va fi considerat probabil ca având un caracter pur contractual, însă, dacă s-a desfășurat la scară mondială înțelegerea de pace va avea caracterul unei măsuri legislative. Așa a fost cazul tratatelor care au pus capăt Războaielor napoleoniene, sau Tratatul de la Berlin din 1878 și Tratatul de Pace ce a urmat războiului din 1914.

În consecință, când e vorba de o înțelegere de pace în care o mare parte a lumii este interesată direct sau indirect se poate susține că aceasta nu are un caracter pur contractual. Într-o astfel de situație când

se specifică beneficii pentru state ce nu sunt parte la tratat acestea trebuie considerate ca fiind investite cu *locus standi* necesar pentru a invoca o acțiune directă pentru aceste beneficii, iar statele care și-au asumat obligațiile respective nu pot pretinde că acestea au o natură pur contractuală și pot fi executate numai la cererea directă a unui stat parte la tratat.

Clauza cu privire la Dunăre

*Clauze cu privire la Dunăre (*art. 34 din Tratatul cu Bulgaria, art. 38 din cel cu Ungaria și art. 36 din Tratatul cu România)

Dezacordul cu privire la regulile de administrare ale Dunării a fost unul dintre cele mai serioase obstacole în încheierea Tratatelor de Pace cu statele foste satelite ale Axei. Ca și în cazul coloniilor italiene, Cele Patru Mari Puteri nu au ajuns la o înțelegere în timpul negocierilor de pace, astfel că soluția definitivă a fost amânată pentru o dată ulterioară intrării în vigoare a tratatelor.

Două comisii internaționale au servit drept autorități de control asupra Dunării cu un secol în urmă. Comisia Europeană a Dunării înființată în 1856 includea Marea Britanie, Italia, Franța și România și exercita jurisdicția asupra cursului inferior al Dunării. După Primul Război Mondial controlul a fost extins asupra Dunării superioare de către Comisia Internațională a Dunării stabilită prin Tratatul de la Versailles. În componența sa intrau Germania, membrii Comisiei Europene menționați anterior și celelalte state riverane: Austria, Cehoslovacia, Ungaria și Iugoslavia. Comisia Internațională era responsabilă pentru internaționalizarea cursului superior al Dunării după modelul râurilor Oder, Rin și Elba. Activitatea acestor două comisii a fost suspendată o dată cu impunerea dominației germane asupra Europei de Sud-Est.

În octombrie 1940, un comunicat al Berlinului anunța încetarea activității Comisiei Europene și formarea unei noi organizații care includea Uniunea Sovietică în virtutea faptului că aceasta a devenit stat riveran ca urmare a ocupării Basarabiei. Divergențele apărute între Germania și Uniunea Sovietică și apoi atacarea Rusiei au împiedicat noua organizație să devină operativă. După înfrângerea Germaniei și a sateliților săi din Estul Europei se impunea aplicarea unui model complet nou de control asupra Dunării.

Poziția Statelor Unite cu privire la controlul cursurilor de apă internaționale în teritoriul european a fost exprimată de Președintele Truman la 9 august 1945 în comunicatul radio al referatului asupra Conferinței de la Potsdam:

„Una din cauzele constante de război în Europa pe parcursul ultimelor două secole a fost controlul egoist al cursurilor de apă…

La Berlin Statele Unite au propus ca navigația pe aceste ape de interior să fie liberă și nerestricționată. Considerăm acest lucru important pentru viitoarea pace și securitate mondială. Am propus ca regulile pentru o astfel de navigație să fie elaborate de autorități internaționale.

Rolul acestor agenții va fi de a permite utilizarea cursurilor de apă și de a asigura tratament egal pentru toate statele. Printre membri vor fi Statele Unite, Marea Britanie, Uniunea Sovietică și Franța, plus statele riverane”.[500]

Existau motive întemeiate pentru propunerea americană. Dunărea este al doilea râu european, ca lungime, după Volga. Deși înainte de război statele danubiene utilizau cursul acestuia în proporție mai mică de 10% din traficul comercial, această situație reflectă gradul scăzut de dezvoltare economică al statelor riverane. Existau desigur și unele probleme de ordin administrativ, dar acestea s-ar fi putut rezolva cu ușurință. În condiții adecvate, Dunărea ar fi putut deveni un factor de o importanță considerabilă în facilitarea comerțului dintre Europa Centrală și de Est. După terminarea războiului navele occidentale au fost excluse de pe Dunăre din zona sovietică din Austria și până la Marea Neagră. Ca rezultat, comerțul de-a lungul cursului navigabil a scăzut drastic.

În calitate de putere ocupantă în Germania și Austria, ambele țări riverane, Statele Unite erau direct interesate în diminuarea costurilor ocupației prin intensificarea comerțului acestor două state cu bazinul Dunării. Libera navigație pe Dunăre ar fi contribuit la realizarea acestui obiectiv și al politicii economice externe americane. Ultimul aspect era extrem de important, deoarece acceptarea unui sistem comercial controlat de stat în bazinul Dunării, în cadrul căruia practicile restrictive reprezentau doar un element, ar fi însemnat o mare înfrângere pentru

[500] *Apud* A. C. Leiss, *op. cit.*, p. 81.

politica economică americană. Acesta era fundamentul pentru recomandarea președintelui american cu privire la controlul internațional al Dunării.

La sfârșitul lui februarie 1946 Statele Unite și-au exprimat opinia în privința Dunării într-o manieră oarecum diferită: deși susțineau în continuare libertatea comerțului și a navigației, precum și acordarea sprijinului în vederea obținerii independenței politice a țărilor din Europa Centrală și de Est, totuși nu urmăreau să dețină un loc permanent în cadrul Comisiei Dunării, fapt ce nu prejudicia, însă, dreptul Marii Britanii și al Franței în acest sens. Se spera că această politică putea fi implementată prin intermediul Consiliului Economic și Social al ONU. Libertatea de navigație pe Dunăre urma să fie asigurată, fie de către o comisie stabilită în acest scop, fie prin intermediul Consiliului Aliat de Control, fie prin negocieri directe.

Ministrul de externe al Uniunii Sovietice, Molotov, s-a exprimat în legătură cu chestiunea includerii în tratate a clauzelor cu privire la viitorul regim al Dunării astfel: „Problema reglementării navigației pe Dunăre privește în primul rând statele danubiene și nu poate fi decisă în Tratatele de Pace cu fiecare în parte. Nu e posibil ca anumite state neriverane să-și asume dreptul de a-și impune voința lor riveranilor și de a stabili un regim al Dunării, care să nu țină seama de interesele statelor danubiene, în particular ale celor două state Aliate riverane, Cehoslovacia și Iugoslavia”.[501]

Alte declarații ale reprezentaților sovietici arătau cu claritate faptul că guvernul lor susținea o agenție compusă doar din statele riverane, și politica „Dunărea pentru dunăreni”. În viziunea lui Molotov, toate acordurile încheiate cu începere din 1856, care prevedeau controlul internațional al Dunării erau produsul „erei imperialiste”. El considera propunerea americană, drept un nou plan al imperialismului economic, desemnat să stabilească dominația capitalului american în bazinul dunărean.

La întâlnirea Consiliului de Miniștri de la Londra Statele Unite, cu sprijinul Marii Britanii, au propus ca tratatele cu fiecare stat balcanic să confirme înțelegerile ce se vor stabili cu privire la controlul pe acest

[501] *Ibidem*, p. 82.

râu. Uniunea Sovietică va respinge planul, arătând că nu se poate cere acestor state să accepte o înțelegere sau un regim internațional care nu a fost încă stabilit. Bevin a explicat că anglo-americanii nu intenționau să prejudicieze drepturile de administrare, ci doar să se asigure de cooperarea celor trei guverne balcanice în implementarea viitoarelor acorduri. Byrnes a subliniat că interesele riveranilor vor fi protejate indiferent de decizia Consiliului Miniștrilor de Externe câtă vreme Uniunea Sovietică făcea parte din această categorie de state, o dată cu cedarea Basarabiei de către România. (În același timp, Statele Unite au înaintat o propunere complexă pentru stabilirea unei comisii internaționale provizorii pentru Rin, Elba, Oder, Dunăre și Canalul Kiel, proiect desemnat inițial să permită transportul alimentelor și al altor materiale necesare în scopuri de refacere. Nu s-a ajuns la nici un acord, Uniunea Sovietică afirmând că acest plan ar interfera cu controlul comandamentelor militare aliate).

Cu ocazia reluării discuțiilor la reuniunea CME de la Paris, Uniunea Sovietică a insistat asupra caracterului „impropriu și inoportun" al includerii în textului tratatelor a oricărei referiri cu privire la internaționalizarea Dunării. Întrucât nu s-a putut ajunge la o înțelegere, Marea Britanie avansează ideea ca, pentru moment, Consiliul să se rezume la o declarație de principiu, urmând să se decidă asupra chestiunii la Conferința Păcii. Consiliul a luat în discuție un proiect sovietic care exprima încrederea miniștrilor că statele dunărene vor păstra râul deschis traficului internațional.

Un text mult mai precis a fost propus de aliații vestici: „Guvernele Statelor Unite, Marii Britanii, Uniunii Sovietice și Franței își declară dorința ca, în interesul comerțului și păcii mondiale, navigația pe Dunăre, afluenții și canalele aferente să fie liberă și deschisă cetățenilor, vaselor comerciale și mărfurilor tuturor statelor. Câtă vreme forțele Aliate care protejează liniile de comunicație cu Austria staționează pe Dunăre acest principiu va trebui să opereze în conformitate cu instrucțiunile de navigație emise de ofițerii comandanți în fiecare zonă de ocupație. În ceea ce le privește, cele patru guverne vor acționa în conformitate cu acest principiu și vor lua măsurile necesare, pentru a asigura aderarea la acest principiu a tuturor statelor riverane".[502]

[502] Institutul Regal pentru Afaceri Internaționale, *Chronology of International Events and Documents*, II, pp. 391–392.

Ministrul sovietic de externe a acceptat ideea unor proiecte detaliate ca bază de discuție, dar nu era de acord ca statele riverane să fie forțate să mențină râul deschis tuturor „în condiții de deplină egalitate”. În schimb, Bevin credea că renunțarea la exprimările antebelice din Convenția cu privire la Dunăre, ar fi de natură să sacrifice un principiu valoros. În lipsa unei asemenea prevederi fostele state inamice ar fi într-o poziție discriminatorie față de Aliați. Secretarul de Stat american a reamintit că el acceptă să nu fie introdusă în tratate prevederea expresă legată de sistemul liber de navigație, numai sub rezerva că decizia Consiliului specifică expres dreptul la o navigație liberă și deschisă. În caz contrar, Statele Unite vor insista pentru inserarea în textul fiecărui tratat al principiului egalității.

Când s-a dovedit că o decizie în acest sens a Consiliului este imposibil de obținut, Statele Unite au înaintat o propunere detaliată Conferinței de la Paris. Pentru fiecare tratat proiectul prevedea că navigația pe Dunăre și afluenții acesteia va fi deschisă în condiții de deplină egalitate tuturor navelor și că statele foste inamice vor trebui să respecte următoarele reguli: 1) să aplice legi și regulamente într-o manieră non-discriminatorie și care să nu împiedice în mod nerezonabil navigația comercială; 2) să mențină principalele canale de sub jurisdicția lor departe de orice îngrădire și să permită curățarea acestora de către autorități internaționale stabilite în acest sens; 3) să impună, fără discriminare, numai acele impozite și taxe necesare pentru a rambursa cheltuielile de dezvoltare și menținere a râului în condiții prielnice navigației comerciale; 4) să se bucure de un statut de egalitate cu celelalte puteri participante în stabilirea și funcționarea unei autorități internaționale a Dunării. Orice dispută între părțile la Tratat privind aceste clauze și care nu se pot soluționa prin negocieri urmau să fie trimise unei Camere de trei sau mai mulți judecători ai Curții Internaționale de Justiție. Marea Britanie a propus adăugarea unei dispoziții privind organizarea unei conferințe a tuturor statelor interesate, inclusiv a celor foste inamice, care să fie organizată la șase luni după intrarea în vigoare a Tratatelor de Pace. Ulterior, propunerile anglo-americane au fost combinate într-un singur proiect care includea

în categoria „state interesate” pe cei cinci membri ai Consiliului și cele opt state riverane.

Uniunea Sovietică a prezentat o moțiune, cerând să nu fie inserată nici o referire cu privire la Dunăre, câtă vreme la soluționarea problemei nu participau toate statele riverane.

În memoriile înaintate Conferinței, foștii sateliți ai Axei fie s-au abținut de la a face vreun comentariu, fie și-au limitat remarcile la câteva declarații generale în sprijinul poziției sovietice.

Când chestiunea Dunării a venit în discuția Comisiei Economice pentru Balcani și Finlanda, moțiunea sovietică a fost respinsă printr-un vot de 5 la 9, doar statele est europene au susținut-o. Deși nu era membră a Comisiei, Polonia a anexat o declarație notând că „fiind de acord cu faptul că problema ar trebui rezolvată în primul rând de statele riverane, delegația poloneză se consideră obligată să introducă o rezervă în sensul participării Poloniei la orice acord internațional care ar avea un efect deosebit asupra propriei economii naționale”.

Statele Unite și Marea Britanie și-au retras propunerea în favoarea unei variante franceze. Aceasta stipula că „navigația pe Dunăre va fi liberă și deschisă în condiții de deplină egalitate, cetățenilor, vaselor comerciale și mărfurilor tuturor statelor”, iar foștii inamici, în scopul asigurării aplicării practice a acestui principiu vor participa împreună cu Statele Unite, Marea Britanie, Uniunea Sovietică și Franța la o conferință organizată în șase luni de la data când tratatele vor deveni efective. Această variantă a fost aprobată în fiecare caz cu o majoritate simplă de 8 la 5 și o abținere. Toate statele foste inamice membre ale Comisiei au respins-o. Atât Marea Britanie cât și Franța considerau că, în ciuda izbucnirii războiului, convențiile multilaterale rămâneau valabile, ceea ce implica menținerea în vigoare a Convenției Dunării din 1921 și a tuturor drepturilor pe care aceasta le instituia. Propunerea franceză a fost adoptată cu o majoritate de 2/3 în ședința plenară a Conferinței.

La întrunirea CME de la New York s-a convenit asupra unui proiect sovietic care menținea prima parte a variantei franceze, dar scotea de sub incidența acesteia traficul dintre porturile aceluiași stat, pentru a preveni competiția între comerțul internațional și navigația internă. Restul propunerii franceze, privind organizarea unei conferințe

a fost înlăturat din toate textele și inclus într-o declarație separată a Consiliului.

Varianta finală adoptată în textul Tratatului prevede: „Navigațiunea pe Dunăre va fi liberă și deschisă cetățenilor, vaselor de comerț și mărfurilor tuturor statelor, pe picior de egalitate, în ce privește taxele portuare și de navigațiune și condițiile la care este supusă navigațiunea comercială. Dispozițiunile de mai sus nu se vor aplica traficului între porturile aceluiași stat” (art. 36 Tratatul de Pace cu România).

Când Conferința Dunării s-a întrunit la Belgrad la sfârșitul lui iulie 1948 era evident că fără insistența americană sesiunea nu ar fi avut loc. Uniunea Sovietică era mulțumită cu controlul său *de facto* asupra Dunării, iar britanicii și francezii ezitau să preseze organizarea unei conferințe pe considerentul că nu era nimic de făcut pentru reducerea acestui control. Dar Statele Unite au decis că era important să determine Uniunea Sovietică să-și îndeplinească promisiunea de a organiza o conferință și au pregătit un proiect de convenție în acest scop.

Cu toate că, teoretic, statele organizatoare au fost Cele Patru Mari Puteri, conferința a constituit „un spectacol sovietic” de la început până la sfârșit.[503] Principalul obiectiv al Rusiei părea să fie eliminarea Vestului de la conferință. Fiecare decizie era astfel analizată pentru a le demonstra că nu au ce căuta acolo. Mai întâi a fost respinsă tentativa de a include Austria printre statele cu drept de vot. Acestea erau reprezentate de Uniunea Sovietică, Ucraina, Cehoslovacia, Iugoslavia, România, Bulgaria, Ungaria, Statele Unite, Marea Britanie și Franța. S-au adoptat ca limbi oficiale rusa și franceza, îndepărtând astfel engleza din documentele oficiale. În sfârșit, modul în care Estul îi întâmpina pe Aliații din Vest a fost exprimat de Vîșinski, președintele conferinței, în următorii termeni:

„Vi s-a deschis ușa ca să veniți; aceeași ușă este deschisă pentru a pleca, dacă asta doriți. Nimeni nu a forțat pe nimeni să participe la această conferință. Nimeni nu a fost obligat să vină”.[504]

Puterile vestice nu au acceptat invitația de a se retrage în fața unei majorități adverse.

---

[503] R. Opie, *op. cit.*, p. 169.

[504] *Ibidem, loc. cit.*

Un prim aspect discutat la Belgrad a vizat valabilitatea Convenției din 1921 care stabilea Comisia Internațională a Dunării. Franța și Marea Britanie erau de părere că drepturile dobândite în virtutea acestui document nu puteau fi abrogate fără consimțământul lor. În replică, Uniunea Sovietică a afirmat că un acord din 1938 prin care se modificau anumite atribuții ale Comisiei Europene a Dunării a anulat documentul din 1921. Mai mult, Vîșinski a anunțat că majoritatea Conferinței va adopta o nouă convenție, indiferent de opinia minorității. Sloganul era „Râul pentru riverani", cu toate că Austriei, stat riveran, nu i s-a permis să voteze și în proiectul prezentat de sovietici nu se făcea nici o referire la o viitoare participare a altui riveran, Germania.

După acest început puțin promițător, majoritatea conferinței a procedat la autorizarea proiectului sovietic. A fost înființată o Comisie a Dunării slab organizată și cu puteri limitate, iar statele ne-riverane au fost excluse. Jurisdicția Comisiei omitea două dintre punctele strategice, gurile și Delta Dunării, precum și Porțile de Fier. Primele intrau sub administrarea comună a României și Uniunii Sovietice, iar ultimele reveneau controlului comun româno-iugoslav. Comisia nu avea drept de control asupra afluenților sau canalelor laterale ale Dunării. Sugestia Vesticilor de a aduce noua organizație în contact cu organizații similare ale Națiunilor Unite a fost ignorată.

Slăbiciunea administrativă a noii comisii a fost criticată de șeful delegației Statelor Unite la 13 august: „Propunerea Uniunii Sovietice de stabilire a unor administrații bilaterale autonome la Porțile de Fier și pe Dunărea maritimă ar exclude efectiv ceilalți riverani de la orice decizie în administrarea acestor zone".

Pe parcursul Conferinței, Statele Unite, Marea Britanie și Franța au prezentat 28 de amendamente la proiectul sovietic. Dar toate au fost respinse. Pe de altă parte, toate articolele propuse de sovietici au fost adoptate de blocul Estic, controlul exercitat de Uniunea Sovietică asupra sateliților săi fiind atât de puternic încât aceștia nu au prezentat decât un singur amendament. În total au fost adoptate 129 de propuneri.

La sfârșitul sesiunii, noua convenție a fost semnată de aceleași șapte guverne. Singurul vot negativ a fost exprimat de Statele Unite, iar Franța și Marea Britanie s-au abținut. Austria a anunțat că, de vreme ce nu a participat la vot, nici nu va semna nici nu va accede la convenție.

Poziția Statelor Unite a fost exprimată în următorii termeni: „Din punctul nostru de vedere conferința nu a ajuns la nici un rezultat tangibil. Rezultatele imediate și desfășurarea conferinței au fost descurajante. Dar s-au învățat anumite lecții, s-a stabilit un precedent și s-au avansat anumite idei care nu vor fi uitate. Problemele Dunării nu au fost rezolvate; acesta rămâne un râu mort și divizat".[505]

La aproximativ un an după Conferința de la Belgrad, în 11 noiembrie 1949, semnatarii Convenției au anunțat că s-au întâlnit în România pentru a înființa o Comisie a reprezentanților a șase state, în scopul exercitării controlului asupra Dunării. Au fost aleși un președinte român, un vicepreședinte cehoslovac și un secretar sovietic. Controlul administrativ total a fost atribuit secretariatului, inclusiv dreptul de a numi și supraveghea munca secretarului, și de a acționa în numele comisiei în negocierea cu guvernele interesate. Propunerea acordării acestor atribuții a fost aprobată cu un vot de 5 la 1. (Doar Iugoslavia s-a opus).

Statele Unite au protestat vehement împotriva stabilirii acestei Comisii, prin note identice adresate celor șase guverne. Acestea afirmau că prin Convenția de la Belgrad erau încălcate Tratatele de Pace din 1947 care stabileau libertatea navigației pe Dunăre și de asemenea că Marea Britanie, Franța, Italia, Belgia și Grecia erau private, fără consimțământul lor, de drepturile instituite prin acordul internațional din 1921. Mai mult, deși Convenția afirma că protejează interesele statelor riverane, Austriei i s-a refuzat dreptul de a fi reprezentată în așa-numita Comisie a Dunării și nu exista nici o dispoziție privind participarea Germaniei. Având în vedere aceste aspecte, Statele Unite au refuzau să recunoască valabilitatea Comisiei Dunării, afirmând că așteaptă momentul în care se va negocia o nouă convenție care „să promoveze efectiv utilizarea constructivă, non-discriminatorie a Dunării. Până atunci, Statele Unite consideră că Statutul Definitiv al Dunării semnat la Paris în 23 iulie 1921 este în vigoare pentru întregul curs al râului". Franța și Marea Britanie au trimis note similare celor șase guverne.[506]

---

[505] *Ibidem*, p. 171.
[506] *Ibidem*, p. 172.

Clauze relative la anumite tipuri de bunuri, drepturi și interese

(Anexele XV, XVI și XVII din Tratatul cu Italia și Anexele IV, V și VI din Tratatele cu Bulgaria, Ungaria, România și Finlanda)

Proprietatea industrială, literară și artistică

Consiliul Miniștrilor de Externe a ajuns la un acord de substanță asupra clauzelor relative la proprietatea industrială, literară și artistică a cetățenilor Națiunilor Unite înainte de Conferința de la Paris. Atât secțiunile acceptate cât și cele discutate au fost identice în toate tratatele.

Statele Unite nu erau convinse de necesitatea acestor Anexe, drept pentru care au insistat pentru inserarea unor dispoziții adecvate, prin două propuneri care nu au fost însă acceptate de Consiliu.

Prima statua că nicio prevedere din Anexe, care urma să se aplice în egală măsură statelor învinse și naționalilor lor cât și Puterilor Aliate și Asociate și cetățenilor acestora nu vor putea opera în mod discriminatoriu, în sensul de a oferi primilor drepturi mai mari decât cele acordate în cazuri similare, de oricare dintre Puterile Aliate și Asociate, oricărei alte Națiuni Unite.

Uniunea Sovietică găsea superfluă o astfel de clauză. Controversa a fost soluționată la Conferința Păcii când cele două Comisii Economice au aprobat cu unanimitate propunerea americană revizuită care prevedea că statul înfrânt în cauză nu va fi obligat să acorde vreunei Puteri Aliate sau Asociate sau cetățenilor acesteia un tratament mai favorabil decât primeau proprii săi cetățeni pe teritoriul respectivei Puteri Aliate sau Asociate.

Al doilea punct de dispută pornea de la o altă propunere a Statelor Unite prin care foștii inamici erau obligați să extindă, pe bază de reciprocitate, beneficiile ce decurgeau din aceste Anexe asupra oricărei Națiuni Unite ce nu era Putere Aliată sau Asociată. Nici această clauză nu apărea ca necesară în viziunea sovieticilor. Și în acest caz, cele două Comisii Economice au căzut de acord asupra modificării propunerii în sensul extinderii beneficiilor, doar asupra acelor Națiuni Unite care au rupt relațiile diplomatice cu statul înfrânt în cauză.

Asigurări. CME nu a ajuns la un numitor comun cu privire la necesitatea sau oportunitatea unor dispoziții speciale legate de bunurile

sau interesele deținute de asiguratori în statele foste inamice. Sovieticii considerau că dispoziția generală privind bunurile, drepturile și interesele Națiunilor Unite acopereau și problema asigurărilor. Marea Britanie a depus un proiect de text detaliat. Statele Unite, deși de acord cu necesitatea anumitor clauze legate de asigurări, nu acceptau propunerea britanică în întregime.

Propunerea Marii Britanii stipula: 1) asigurătorilor, cetățeni ai Națiunilor Unite, trebuie să li se ofere toate facilitățile pentru a-și recupera portofoliile și nu li se poate cere să se conformeze unei legislații mai oneroase decât cea aplicabilă la izbucnirea războiului; 2) în cazul diminuării depozitelor de garanții și rezervelor în urma pretențiilor rezultate din război, asigurătorii sunt îndreptățiți la despăgubiri prin refacerea depozitelor sau rezervelor până la valoarea sumelor plătite; 3) dacă valoarea depozitelor de garanție sau a rezervelor a scăzut sub limita legală permisă în statul înfrânt, guvernul respectiv va trebui fie să reconstituie depozitul sau rezerva, fie să accepte garanțiile la valoarea pe care o aveau la izbucnirea războiului pentru a corespunde cerințelor legale.

În Comisia Economică pentru Italia, delegația britanică și-a revizuit proiectul, eliminând prevederile legate de despăgubiri și cerând Italiei: 1) să acorde asigurătorilor, cetățeni ai Națiunilor Unite, toate facilitățile necesare refacerii portofoliilor; și 2) să accepte pe o perioadă de trei ani, depunerile în garanție și rezervele la nivelul lor curent, dacă au scăzut sub cerințele legale. O majoritate de 2/3 în Comisie și apoi plenul Conferinței au acceptat propunerea modificată. Franța și SUA au susținu-o, iar Uniunea Sovietică s-a opus.

Printr-o procedură oarecum diferită Comisia Economică pentru Balcani a aprobat cu majoritate simplă un proiect similar pentru Tratatul cu România. Franța a depus o propunere asemănătoare versiunii britanice revizuite, cu excepția perioadei prevăzute pentru acceptarea rezervelor reduse și anume optsprezece luni. Totuși un amendament canadian care mărea termenul la trei ani a fost acceptat cu șapte voturi (inclusiv Marea Britanie) la șase voturi (Uniunea Sovietică și Statele Unite), Franța abținându-se. Cu acest amendament propunerea franceză a fost aprobată cu un vot de nouă la cinci, iar în plenul Conferinței a obținut majoritatea de 2/3.

Când s-a discutat Tratatul cu Ungaria, propunerea franceză modificată cu termenul limită de trei ani a fost votată cu nouă la cinci, iar moțiunea sovietică, în sensul ștergerii oricărei referiri la asigurări, a fost respinsă. În plen se vor întruni, din nou 2/3.

În momentul discutării Tratatului cu Bulgaria, situația din această țară s-a schimbat în urma naționalizării societăților de asigurări, la 18 iunie 1946. În aceste circumstanțe, Regatul Unit a considerat că nici clauza generală de restaurare a drepturilor de la începutul războiului (art. 23), nici formula propusă în celelalte trei tratate nu mai erau adecvate. În schimb, din dorința de a arăta cu certitudine că „guvernul bulgar trebuie să acorde despăgubiri efective pentru bunurile, drepturile și interesele dobândite”, Marea Britanie sugerează ca aceste cerințe să fie aduse la cunoștința guvernului bulgar urmând ca termenii și metodele aplicării acestui principiu să se facă prin negocieri separate. Comisia a acordat o majoritate simplă acestei propuneri, votul fiind de șase (inclusiv Marea Britanie) la cinci (inclusiv Uniunea Sovietică) și șapte abțineri (Statele Unite și Franța). Moțiunea sovietică de înlăturare a oricărei dispoziții în sensul analizat a fost respinsă. Și plenul Conferinței a respins proiectul britanic.

La New York, CME a convenit să omită dispozițiile legate de asigurări din Tratatul cu Bulgaria și a adus modificări recomandărilor Conferinței în cazul celorlalte tratate. Statele învinse erau obligate să înlăture toate obstacolele din calea cetățenilor Națiunilor Unite în scopul refacerii portofoliilor lor, iar termenul limită pentru acceptarea rezervelor sau depozitelor reduse a fost stabilit la 18 luni.

Contractele, prescripțiile și efectele de comerț

Membrii CME nu au reușit să convină asupra necesității sau oportunității de a face recomandări Conferinței.

Regatul Unit, care a depus proiecte detaliate pentru Conferință, considera că inserarea în tratate a unor clauze cu privire la problemele menționate este în măsură să evite litigii lungi și complicate, care ar apărea după intrarea în vigoare a acestora.

Franța împărtășea această părere și a susținut proiectul britanic, dar numai în legătură cu termenele de prescripție și efectele de comerț, nu și în privința contractelor. Uniunea Sovietică, pe de altă parte, nu

considera necesar să se trateze astfel de chestiuni specializate în tratate iar Statele Unite, deși nu se opuneau unor dispoziții generale în acest sens, doreau să se explice în mod expres că, datorită sistemului său constituțional federal, acestea nu se vor aplica între foștii inamici și Statele Unite.

Delegația americană a menționat, cu fiecare ocazie, că problemele tratate în Anexe constituie chestiuni rezervate jurisdicției statelor sale federate. O declarație în acest sens, a fost inserată în textul final al fiecărui tratat, deși în cazul României a fost susținută doar de o majoritate simplă.

Canada s-a abținut de la vot în ambele Comisii Economice, până la clarificarea acestor chestiuni în cadrul structurii sale federale, dar nu a făcut nici o rezervă la Tratate.

Contracte

Regatul Unit a propus rezilierea contractelor de la momentul când părțile au devenit inamici, cu excepția datoriilor dobândite, a sumelor de bani plătite și a altor obligații pecuniare. Conform proiectului britanic, părțile unui contract devin inamici când comerțul dintre ele devine ilegal în virtutea legilor aplicabile uneia dintre părți sau contractului ca atare.

La Conferința de la Paris această definiție, incidentă pentru toate Anexele, nu a fost votată separat, dar textele finale o acceptă implicit. Anumite tipuri de contracte sunt considerate excepții de la principiul general enunțat: 1) contracte privind transferul proprietăților sau al bunurilor mobile și imobile, când transferul sau predarea au avut loc înainte ca părțile să devină inamici; 2) închirieri sau înțelegeri de închirieri de terenuri sau clădiri; 3) contracte de ipotecă sau gaj; 4) concesionări de mine, cariere sau depozite; 5) contracte sau concesiuni între persoane fizice sau asociații și state, comunități locale sau alte persoane juridice cu funcții administrative; și 6) orice contract a cărui executare este cerută în interes general în timp de șase luni de la intrarea în vigoare a Tratatului de Pace, când partea care o invocă este membru al Națiunilor Unite.

Dacă aplicarea dreptului garantat la ultima excepție provoacă celeilalte părți un prejudiciu însemnat, aceasta poate cere Comisiei de

Conciliere acordarea unei despăgubiri echitabile. Când numai anumite părți dintr-un contract erau reziliate, în urma aplicării principiului general menționat, restul prevederilor rămâneau în vigoare, în măsura în care se puteau disjunge. De la regula generală enunțată s-a mai enunțat o excepție pentru contractele executate în mod legal cu autorizația guvernului uneia dintre Națiunile Unite.

Marea Britanie a acceptat un amendament francez ce instituia obligația de restituire a sumelor primite ca avansuri sau aconturi în baza unor contracte ulterior anulate. Propunerea, cu amendamentele precizate, a fost respinsă de ambele Comisii Economice, Statele Unite și Uniunea Sovietică fiind printre oponenți. Americanii considerau nerezonabilă clauza care permitea executarea unor contracte în interesul general.

În Comisiile Economice pentru Balcani moțiunea sovietică pentru ștergerea acestor dispoziții a fost respinsă. Plenul Conferinței va respinge propunerea în întregime.

La New York Consiliul a acceptat un text ce relua principiul general, conform căruia, contractele care presupun, în vederea executării, raporturi comerciale între inamici urmează să fie reziliate. Lista de excepții din propunerea originală nu a fost reprodusă.

Efectul războiului asupra contractelor private încheiate între beligeranți a suscitat un interes deosebit. Se considera că nu este viabil ca același tip de contract să fie considerat valabil într-o țară și anulat ca efect al războiului în cealaltă. Din acest motiv a devenit o practică tratarea acestor chestiuni în dispozițiile Tratatului de Pace.

În cazul nostru, prevederile pe această tema au la bază mai mult considerații de *common sense.* Se evită orice sugestie de genul abrogării tuturor contractelor ca urmare a războiului și se adoptă principiul că nu există nici o imposibilitate inerentă pentru continuarea valabilității contractelor între beligeranți. Pe de altă parte, contractele care necesită, în vederea executării, raporturi între părți devenite inamice, devin ilegale sau imposibil de executat și se consideră reziliate. Aceasta nu afectează valabilitatea obligațiilor devenite exigibile.

Articolul relevant continuă în felul următor: „Stipulațiunile din orice contract care se pot disjunge și a căror executare nu necesită raporturi între părți devenite inamice nu vor fi reziliate ci vor rămâne în vigoare. În cazul în care stipulațiunile unui contract nu se pot disjunge contractul va fi considerat ca reziliat în întregime”.

Este ușor de observat că există numeroase contracte, care nu presupun, în fapt, nici un fel de raporturi între inamici pe timp de război. Există de asemenea cazuri, precum închirierile și asigurările de viață care includ un element al proprietății ca și contract. O închiriere sau o poliță de asigurare de viață sunt elemente de proprietate și există un principiu general admis că războiul prin sine însuși nu distruge și nu alterează dreptul de proprietate.

În concluzie, în acordurile de pace de după al doilea Război Mondial s-a considerat, în privința contractelor relative la raporturi familiale și stare civilă, că acestea nu cad sub incidența noțiunii de comerț cu inamicul. Din expresia „contracte care impun pentru executare schimburi între părți care au devenit inamice" nu rezultă cu claritate, dacă se vor rezilia de drept numai acele contracte ale căror obligații devin scadente în timpul războiului, sau în general toate contractele între părți devenite inamice. Conform interpretării generale, contractele de ipotecă, gaj sau garanție, concesionări de mine, terenuri de vânat și zăcăminte, arendări și înțelegeri de închiriere de terenuri și case vor trebui menținute, dacă încheierea contractului a creat un drept *in rem* conform *lex situs.*

Drepturile dobândite (datorii sau alte obligații financiare rezultate din contract) rămân în vigoare. Drepturile *in rem* și *in personam* sunt menținute, ca și contractele executate în parte, dacă nu se mai impun contacte între părți.

Atât efectele contractelor anulate cât și ale celor menținute cad sub incidența dreptului național. Se prevede că partea unui contract terminat este obligată să restituie sumele primite ca avans dacă obligația corelativă nu a mai fost executată. Tribunalul Arbitrar Mixt, respectiv Comisiile de Conciliere au servit drept organe jurisdicționale pentru anularea contractelor antebelice.

Contracte comerciale

În cadrul acestora distingem două categorii: cele care tratează chestiuni legate de impozite, tarife, taxe, datorii și cele care au ca obiect drepturi de acces și de stabilire. În privința primei categorii este general acceptat faptul, că izbucnirea războiului afectează relația dintre state astfel încât aceste prevederi trebuie să-și înceteze existența.

Cât privește a doua categorie, opiniile diferă. Unele tratate pot conține clauze care permit cetățenilor celor două state să dobândească și să dețină bunuri în proprietate pe teritoriul celuilalt stat și să fie îndreptățiți să-și transfere proprietatea, sau să o dobândească prin moștenire. Astfel de prevederi urmăresc să creeze drepturi cu caracter permanent și chiar dacă în timpul desfășurării războiului cetățenii statului inamic ar putea fi restricționați în exercitarea acestor drepturi, nu există nici o rațiune pentru care ei să fie decăzuți din statutul lor de proprietari sau din dreptul de moștenire. Oricum, opinia majoritară este în sensul că prevederile de această natură continuă să fie în vigoare în timpul războiului, chiar dacă aplicabilitatea lor se suspendă, ele urmând să-și redobândească forța deplină odată cu încetarea ostilităților.

În cazul convențiilor multilaterale situația este mult mai simplă, problema terminării sau a suspendării acestora nu apare deoarece rareori se întâmplă ca toate statele semnatare să devină beligeranți. Aplicarea acestora va fi suspendată între beligeranți în timpul ostilităților sau între unii beligeranți și neutrii din cauza situației de fapt, dar nu va fi afectată existența sau valabilitatea convenției, iar aplicarea acesteia va fi reluată automat la stabilirea păcii, fără a fi nevoie de o prevedere expresă în acest sens. Aceasta acoperă marea majoritate a tratatelor multilaterale (poștale, cele referitoare la droguri periculoase etc). Unele ar putea necesita amendamente ca și consecință a războiului.

Atunci când toate părțile la o convenție, indiferent de natura acesteia sunt beligeranți, problema se rezolvă de aceeași manieră ca în cazul tratatelor bilaterale. Astfel, categoria tratatelor creatoare de drept, sau a convențiilor care creează o înțelegere permanentă, ca de exemplu, cele care permit libera navigație pe anumite canale sau cursuri de apă, nu vor fi afectate de faptul că a izbucnit un război între toate părțile contractante. Aplicarea lor poate fi parțial suspendată, dar ele continuă să fie în vigoare și se vor reaplica în momentul încheierii păcii. Dacă însă este vorba de un tratat cu caracter politic și izbucnește un război între toți semnatarii, acesta poate fi considerat ca fiind terminat, deși nu există o regulă universală aplicabilă în acest sens. De exemplu, este posibil ca toate părțile unui tratat care au calitatea de beligeranți să se afle în aceeași tabără, ceilalți fiind neutri și astfel tratatul nu este afectat.

Există și categorii de tratate cu caracter special. De exemplu, cele prin care se stabilește un statut permanent pentru o țară, sau cele prin care se garantează neutralitatea unui stat, în sensul intrării în război pentru apărarea acestuia. În acest ultim caz, fie războiul nu are nimic de a face cu statul neutru, fie este necesar ca garanția în cauză să se implementeze. În ambele cazuri, obligația nu este afectată atâta timp cât statutul de neutralitate subzistă.

Comisiile Economice au luat în discuție un proiect sovietic și unul britanic cu privire la extinderea termenelor de prescripție pe perioada războiului. Ambele propuneri sugerau ca termenele de prescripție ce pun în cauză cetățeni ai Națiunilor Unite să fie considerate suspendate pe perioada războiului, pentru a reîncepe să curgă la trei luni după intrarea în vigoare a Tratatelor de Pace. Sovieticii insistau ca acest beneficiu să se acorde pe bază de reciprocitate, pe când britanicii susțineau o obligație unilaterală din partea statului fost inamic. În plus aceștia propuneau soluționarea de către Comisia de Conciliere a tuturor pretențiilor rezultate în urma unei acțiuni a statului înfrânt, sau a unei alte părți la tratat, dacă inacțiunea cetățeanului Națiunii Unite în cauză s-a datorat războiului. Comisia de Conciliere va trebui să impună restabilirea drepturilor sau acordarea unor despăgubiri.

Statele Unite au respins ambele proiecte. Cel sovietic apărea ca fiind prea vag, îndeosebi prin extinderea principiului la „răscumpărarea garanțiilor", iar cel britanic ca depășind scopul dispoziției prin secțiunea legată de restaurarea drepturilor și acordarea de despăgubiri. Cu toate acestea, delegația americană nu s-a opus unei clauze generale privind prelungirea termenelor de prescripție.

În cadrul Comisiilor Economice ambele proiecte au fost respinse, ca de altfel și în plenul Conferinței. La New York s-a adoptat un text care prelua elemente din acestea, dar modifica data de la care termenele vor reîncepe să curgă, și anume data intrării în vigoare a Tratatelor de Pace. Textul final prevedea condiția reciprocității. Elemente din propunerea britanică erau reflectate într-o clauză generală, ce impunea statelor înfrânte să restabilească drepturile lezate, sau să acorde o despăgubire justă și echitabilă în cazul în care au fost luate măsuri de executare silită, pentru neîndeplinirea unui act, sau a unei formalități în timpul războiului.

Efecte de comerț

După respingerea propunerii sovietice de a se înlătura dispozițiile relative la efecte de comerț, Comisiile Economice au votat cu majoritate simplă un proiect britanic pe acest subiect. Cu modificări minore, Consiliul Miniștrilor de Externe de la New York a acceptat inserarea acestuia în toate cele patru tratate.

Dispozițiile relative la termenele de prescripție nu ridică probleme de interes general și nici cele referitoare la efectele de comerț sau drepturile de proprietate industrială, literară sau artistică. În fiecare caz se urmărește prezervarea drepturilor private luând în considerare că perioada războiului a dus la expirarea anumitor termene de prescripție sau că părțile au fost împiedicate să ia măsurile necesare în vederea continuării, reînnoirii sau protecției drepturilor lor. Aceste clauze garantează prelungirea termenelor sau acordă părților interesate timp sau facilități pentru reînnoirea sau protecția acestor drepturi.

International Prize Court

Comisiile Economice de la Paris și Conferința au aprobat fără modificări inserarea în Tratatul cu Italia și în cel cu România a unor dispoziții cu privire la revizuirea deciziilor International Prize Court. Proiectul a fost acceptat de CME înainte de deschiderea Conferinței de pace.

Cu toate că CME a fost de acord cu necesitatea includerii în tratate a unor clauze de revizuire a hotărârilor date de instanțele statelor inamice în timpul războiului, care implicau cetățeni ai Națiunilor Unite, nici un proiect de text în acest sens nu a fost înaintat Conferinței.

În schimb, au fost depuse trei proiecte separate foarte diferite între ele, în privința procedurii de revizuire și a despăgubirilor.

Statele Unite, susținute de Uniunea Sovietică propuneau ca revizuirea să se facă de către instanțele naționale ale statului în cauză, iar dacă cetățeanul Națiunilor Unite a suferit un prejudiciu ca urmare a hotărârii inițiale, se impunea restabilirea situației anterioare sau „o compensare justă și echitabilă în funcție de împrejurări”. Atât americanii cât și sovieticii respingeau ideea acordării unor despăgubiri, considerând că „reglementarea drepturilor și intereselor între cetățeanul Națiunilor Unite și persoana care a beneficiat de hotărârea inițială” este mult mai echitabilă.

Regatul Unit susținea acordarea unor despăgubiri de către Comisia de Conciliere în situațiile în care cel în cauză nu a fost în măsură să își expună cauza într-un mod satisfăcător și repunerea părților în situația dinainte de pronunțarea sentinței nu mai este posibilă. Mai mult, britanicii au propus ca statele foste inamice să recunoască drept finale sentințele date de instanțe ale Națiunilor Unite în toate cazurile în care acestea aveau competență, iar Comisia de Conciliere să acorde despăgubiri pentru prejudicii suferite ca urmare a unei măsuri juridice luate pe teritoriul invadat sau ocupat.

Franța a depus un text ce se vroia un compromis între varianta americană, care nu oferea cetățeanului Națiunii Unite nici o garanție că va fi despăgubit corespunzător și varianta britanică, ce oferea puteri mari Comisiei de Conciliere în raport cu competențele instanțelor statului înfrânt vizat. Propunerea acorda competența de revizuire în primă instanță, tribunalelor naționale cu posibilitate de apel la Comisia de Conciliere în litigiile în care cel în cauză nu a fost în măsură să își susțină cauza în mod corespunzător sau despăgubirea acordată nu a fost adecvată.

Pe lângă faptul că se opuneau acordării de despăgubiri, Statele Unite nu considerau rezonabilă soluționarea litigiilor de către o instanță internațională în locul celor naționale. În schimb, Marea Britanie era de părere că tribunalele naționale vor fi puse într-o situație deosebită prin cerința de a-și revizui propriile hotărâri.

Comisiile Economice au aprobat proiectul american cu majoritate simplă și le-au respins pe cel francez și britanic. În ședințele plenare propunerea americană a întrunit 2/3, exceptând Tratatul cu România (majoritate simplă). La New York s-a acceptat inserarea textului în tratatele finale.

Anexa cu privire la International Prize Court și sentințe urmărește să dea Aliaților dreptul de a examina, potrivit unei proceduri care urmează a fi stabilită, toate deciziile și ordonanțele International Prize Court date în procese ce pun în cauză drepturile de proprietate ale cetățenilor Statelor Aliate sau Asociate și să recomande guvernului fost inamic să dispună revizuirea acelora dintre decizii sau ordonanțe care ar putea să nu fie conforme cu dreptul internațional. La rândul lor guvernele foste inamice se obligă să accepte toate recomandările formulate în urma examinării acestor procese și să dea urmare respectivelor recomandări.

În mod similar, orice cetățean al Națiunilor Unite, oricând în termen de 1 an de la intrarea în vigoare a Tratatului, va putea să intenteze înaintea autorităților competente o acțiune în revizuire a oricărei sentințe pronunțată de o instanță judecătorească între data intrării în război a acelui stat și data intrării în vigoare a Tratatului, în orice proces în care repectivul cetățean nu a fost în măsură să-și susțină cauza într-un mod satisfăcător, fie în calitate de reclamant, fie în calitate de pârât. În cazul în care a suferit un prejudiciu de pe urma unei asemenea sentințe, guvernul fost inamic va lua măsurile necesare pentru ca acel cetățean să fie repus în situația în care se găsea înainte de pronunțarea sentinței sau să primească indemnizația care, în cazul respectiv va apare ca fiind justă și echitabilă.

Clauze finale. Interpretarea și aplicarea Tratatelor. Soluționarea diferendelor

(Art. 86 și 87 din Tratatul cu Italia, art. 35 și 36 din Tratatul cu Bulgaria, art. 39 și 40 din Tratatul cu Ungaria, art. 37 și 38 din Tratatul cu România, art. 34 și art. 35 din Tratatul cu Finlanda).

Interpretare. Pentru o perioadă de 18 luni de la intrarea în vigoare, orice problemă de interpretare și aplicare urma să fie rezolvată de ambasadorii Marilor Puteri Aliate acționând în diverse capitale, astfel: la Roma reprezentanții Franței, Marii Britanii, Uniunii Sovietice și ai Statelor Unite, la Sofia, Budapesta și București reprezentanții Marii Britanii, Uniunii Sovietice și ai Statelor Unite, iar la Helsinki reprezentanții Marii Britanii și ai Uniunii Sovietice. Orice dispută cu privire la interpretare care nu putea fi soluționată prin negocieri diplomatice sau de către ambasadorii vizați, urma să fie deferită unei comisii compuse dintr-un reprezentant al fiecărei părți și un reprezentant al unui stat terț ales prin înțelegere de cele două state implicate sau, în caz contrar, numit de către Secretarul General al ONU.

Pentru soluționarea diferendelor ivite în legătură cu interpretarea, aplicarea și executarea Tratatului, anglo-americanii au propus înființarea unei Comisii a Tratatului compusă din cei trei reprezentanți ai puterilor învingătoare (și Franța pentru Italia) care să reprezinte Puterile Aliate și Asociate în raporturile lor cu foștii inamici pe o

perioadă de optsprezece luni[507]. Comisia ar fi avut competențe executive și judiciare în chestiuni militare, reparații, restituiri și crime de război. Marea Britanie a sugerat crearea unui mecanism de rezolvare a disputelor legate de interpretare și aplicare. Se propunea un tribunal arbitral mixt format din reprezentanții părților implicate în conflict și un al treilea ales de aceștia. În cazul unui principiu de drept neclar se impunea avizul consultativ al Curții Internaționale de Justiție.

Ministrul de externe sovietic a respins ideea unei Comisii a Tratatului pe considerentul că aceasta „ar deține puteri excepțional de largi în teritoriul unui stat democratic străin în contradicție cu suveranitatea Italiei pentru care, după semnarea tratatului de pace, se deschide drumul alăturării la Națiunile Unite". Un astfel de organism ar indica un regim de capitulare pentru Italia, incompatibil cu principiul suveranității de stat.

Când s-a deschis Conferința de la Paris, Consiliul nu convenise încă asupra procedurii de soluționare a disputelor, pentru care nu s-a stabilit un mecanism special. Cele trei puteri vestice considerau că divergențele legate de interpretarea și aplicarea tratatului ar trebui deferite ambasadorilor celor trei (respectiv patru) puteri și în lipsa unui acord timp de două luni, Curții Internaționale de Justiție. Orice dispută apărută după ce activitatea ambasadorilor înceta (18 luni), și care nu era soluționată prin negocieri directe, urma să fie trimisă Curții Internaționale.

Uniunea Sovietică a respins categoric această procedură ce constituia, în opinia sa, violarea principiului jurisdicției voluntare a Curții Internaționale de Justiție. Varianta sovietică plasa responsabilitatea primară negocierilor directe. În caz de eșec, diferendul urma să fie trimis reprezentanților Marilor Puteri, ale căror atribuții nu încetau, însă după 18 luni.

Propunerea lor a fost respinsă în Comisiile Politice și Teritoriale. Varianta anglo-americană a obținut două treimi în cazul României și Italiei și o majoritate simplă în cazul Bulgariei și Ungariei. Plenul Conferinței a aprobat proiectul cu o majoritate de două treimi în toate cazurile.

---

[507] Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond *Conferința de Pace*, vol. 70, ff. 300–328.

Pe parcursul discuțiilor din Comisii, delegația australiană a depus o serie de amendamente desemnate să stabilească un Consiliu Executiv al Tratatului, unic pentru toate cele cinci state învinse, dar propunerea a fost discutată substanțial numai în cadrul Comisiei Politice și Teritoriale pentru Finlanda. Se propunea înființarea unui Consiliu format din Statele Unite, Marea Britanie, Uniunea Sovietică, Franța și trei alte state, care să preia toate documentele Conferinței și care va avea un secretariat și un sediu central permanent. Australia motiva că un astfel de organism va fi capabil să ofere informații și reguli uniforme pentru toate disputele.

Totuși, majoritatea membrilor Comisiei au fost de acord cu punctul de vedere al Marii Britanii, conform căruia, diferitele tipuri de dispute pot fi cel mai bine soluționate de către organisme de experți separate, înființate ad-hoc. Propunerea australiană a fost respinsă cu un vot de nouă la unu (Australia) și o abținere (Noua Zeelandă). Amendamentul a fost retras sau respins fără discuții și în celelalte patru comisii.

La New York, Consiliul a adoptat în final o procedură similară celei stabilite pentru soluționarea diferendelor de natură economică. În spiritul propunerii sovietice inițiale, problemele urmau să fie discutate, mai întâi în cadrul unor negocieri diplomatice directe și dacă metoda eșua, erau preluate de către ambasadorii Marilor Puteri al căror mandat nu se limita în acest caz la 18 luni. În lipsa unui acord, după trecerea unei perioade de 2 luni se va înființa o comisie alcătuită din reprezentanții părților în conflict și un terț ales de aceștia, sau, în lipsa unui acord după o lună, terțul va fi numit de către Secretarul General al ONU. Deciziile luate de Comisie cu majoritate vor fi definitive și obligatorii. Părțile vor putea, prin acord reciproc, să stabilească o altă procedură decât înființarea unei comisii. Este interesant de menționat că în ciuda succesului obținut în votarea variantei lor, scopurile puterilor vestice au fost contracarate prin refuzul guvernelor balcanice de a-și numi membrii în aceste comisii.

În legătură cu paragrafele care reglementează supravegherea executării tratatului și soluționarea diferendelor se impun câteva precizări.

Mai întâi, trebuie menționat faptul că nu se prevăd nici un fel de penalități, sancțiuni, asigurări sau garanții pentru neîndeplinirea obli-

gațiilor. Dar în toate cele cinci tratate se stipulează că pentru o perioadă de 18 luni de la intrarea lor în vigoare, șefii misiunilor diplomatice, lucrând în înțelegere, vor reprezenta Puterile Aliate și Asociate pentru a trata cu guvernele foste inamice în toate chestiunile relative la executarea și interpretarea Tratatului.

Prima facie această prevedere se aplică doar când apar anumite chestiuni generale în legătură cu executarea și interpretarea, implicând o problemă comună ce afectează drepturile și obligațiile tuturor Puterilor Aliate. Dar chiar și într-o astfel de situație, una din Puterile Aliate poate să-și exprime punctul de vedere individual, către guvernul fost inamic, iar acesta nu va putea spune că nu acceptă vreo dispoziție oficială decât dacă vine de la reprezentanții diplomatici ai Marilor Puteri acționând împreună.

Accederea la Tratate (art. 88 din Tratatul cu Italia, art. 37 din Tratatul cu Bulgaria, art. 41din Tratatul cu Ungaria, art. 39 din Tratatul cu România, art. 36 din Tratatul cu Finlanda).

În Tratatul cu Finlanda nu se prevede dreptul de accedere al nici unui alt stat membru al Națiunilor Unite, cu excepția semnatarilor.

La recomandarea Consiliului Miniștrilor de Externe, Conferința de la Paris a inclus în fiecare din celelalte Tratate o dispoziție privind accederea la acesta a oricărei Națiuni Unite aflată în război cu statul înfrânt și nesemnatară a tratatului. După depunerea instrumentelor de accesiune statul în cauză va dobândi statutul de Putere Asociată.[508]

„Orice membru al Organizației Națiunilor Unite care nu este semnatar al Tratatului de față și care se găsește în război cu (statul în cauză), va putea accede la Tratat și va fi considerat din momentul accesiunii ca Putere Asociată pentru aplicarea Tratatului. Instrumentele de accesiune vor fi depuse Guvernului Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste și vor produce efect din momentul depunerii".

Aprobarea a fost unanimă cu excepția Comisiei pentru România unde Cehoslovacia s-a opus pretextând că dispoziția era superfluă, din moment ce toate Națiunile Unite în război cu aceasta erau semnatare ale Tratatului.

La New York Consiliul Miniștrilor de Externe a modificat textul Italian, pentru a permite accesiunea Albaniei.

---

[508] *Ibidem*, p. 151.

În textul cu Italia art. 88 prevede că statele membre ale Națiunilor Unite, care nu apar în preambul și nu sunt semnatari originali, aflați în război cu Italia, pot accede la Tratat devenind astfel Puteri Asociate în sensul Tratatului.

Problema de interes juridic constă în acordarea dreptului de accesiune țărilor nesemnatare. Și aceasta din cauză că un semnatar al Tratatului devine parte la acesta, fie prin faptul semării, fără alte formalități, dacă există o dispoziție expresă în acest sens, fie prin ratificare. Accesiunea este o procedură necesară doar pentru statele care nu semnează și prin urmare nu au ce să ratifice, deoarece ceea ce se ratifică este semnătura pe care statele au atașat-o Tratatului.

Aspectul care trebuie avut în vedere, deși nu este stipulat în Tratat vizează momentul realizarii accederii Aceasta ar trebui să fie permisă numai după ce Tratatul intră în vigoare, pentru că mai înainte nu există din punct de vedere juridic, un instrument operativ la care să se acceadă. Mai mult decât atât, dacă accesiunea este permisă înainte de intrarea în vigoare și Tratatul este de natura celor care au nevoie de un anumit număr de semnături pentru a deveni executorii, se pune întrebarea dacă statele accesoare intră în calcul pentru realizarea cvorumului necesar. Dacă nu există o prevedere expresă în acest sens se pot crea confuzii.

Este astfel de dorit în practică și corect din punct de vedere juridic ca accederea să fie permisă numai după intrarea în vigoare a Tratatului și acest lucru să rezulte cu claritate din articolul relevant.

Revizuirea Tratatului. Australia a depus o recomandare la Conferința de la Paris pentru stabilirea unui mecanism de revizuire a Tratatului. Necesitatea acestuia se justifica pe baza experiențelor din trecut, care au demonstrat pericolul rigidității clauzelor unui tratat ce, inevitabil, conțin anumite erori și nedreptăți. Prin stabilirea în avans a unei proceduri echitabile de revizuire modificările pot interveni înainte ca pacea mondială să fie tulburată. Ca și în cazul altor propuneri australiene, sugestia a fost analizată mai întâi de către Comisia Politică și Teritorială pentru Finlanda. Ca urmare a respingerii sale, va primi doar o atenție formală în celelalte comisii.

În consecință, Tratatele de Pace din 1947 nu conțin nici o clauză de revizuire. Articolul 46 din Tratatul cu Italia permite, totuși, revizuirea

clauzelor militare, într-o măsură limitată. Pe această bază, Italia și-a exprimat de la început speranța în modificarea prevederilor Tratatului. Prima notă oficială în acest sens a adresat-o Statelor Unite la 17 iulie 1951. Cereri similare au fost trimise și celorlalte mari puteri occidentale, iar în 8 decembrie 1951 o notă detaliată a tuturor pretențiilor sale a fost distribuită tuturor părților semnatare. De îndată ce toate statele vestice și-au exprimat acordul, fără a mai aștepta replica sovietică, Italia a anunțat că ea consideră revizuirea realizată. În nota din 28 februarie 1952, Uniunea Sovietică și-a declarat dorința de a accepta condițiile Italiei în schimbul retragerii acesteia din NATO.

Celelelte state foste inamice nu au făcut nici o cerere oficială de revizuire a Tratatelor de Pace semnate.

Intrarea în vigoare, depunerea ratificărilor și textele oficiale (art. 90 din Tratatul cu Italia, art. 38 din Tratatul cu Bulgaria, art. 42 din Tratatul cu Ungaria, art. 40 din Tratatul cu România, art. 36 din Tratatul cu Finlanda).

Dispozițiile legate de aceste chestiuni au fost aprobate de Conferința de la Paris așa cum au fost recomandate de către Consiliul Miniștrilor de Externe. În textele relevante pentru toate statele foste inamice se prevede că Tratatul va intra în vigoare după ce va fi ratificat de Marile Puteri Aliate.

Redăm spre exemplificare art. 40 din Tratatul cu România: „Tratatul de față, ale cărui texte în limbile rusă și engleză sunt autentice, va fi ratificat de Puterile Aliate și Asociate. El va fi de asemenea ratificat de România. El va intra în vigoare imediat după depunerea ratificărilor de către Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, Regatul Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord și Statele Unite ale Americii. Instrumentele de ratificare vor fi depuse Guvernului Republicilor Sovietice Socialiste în cel mai scurt timp posibil. În ce privește fiecare Putere Aliată sau Asociată al cărei instrument de ratificare va fi depus ulterior, tratatul va intra în vigoare la data depunerii".[509]

Și ceilalți semnatari, inclusiv statele învinse, trebuiau să ratifice tratatele. Tratatul cu Italia a intrat în vigoare după depunerea instrumentelor de ratificare de către Franța, Uniunea Sovietică, Marea

---

[509] Arhiva Ministerului de Externe, fond *Conferința de Pace*, vol. 74, f. 320–328.

Britanie și Statele Unite, cele cu Bulgaria, Ungaria și România după depunerea ratificărilor de către Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite, iar cel cu Finlanda după ratificarea de către Uniunea Sovietică și Marea Britanie. Cu toate că Bulgaria, Finlanda și Italia au ratificat tratatele lor (Italia numai după o dezbatere parlamentară furtunoasă), Ungaria și România au refuzat să îndeplinească acest act de o valoare pur declarativă. Urmare a unei propuneri sovietice, 15 septembrie 1947 a fost fixată ca dată finală pentru depunerea ratificărilor la Paris pentru Italia, respectiv la Moscova pentru celelalte state. Întrucât această dată a fost respectată, toate cele cinci tratate au intrat în vigoare la 15 septembrie 1947.

Ratificarea Tratatului ridică unele probleme de interes general. Efectul acestor prevederi este intrarea în vigoare a Tratatului, independent de ratificarea lui de către statul fost inamic în cauză, în sensul că acesta va fi ținut de obligațiile prevăzute. Așadar, din punct de vedere juridic, obligația de ratificare ce revine statului fost inamic este lipsită de semnificație și implică o contradicție logică, pentru că în fapt obligația de a ratifica Tratatul apare numai ca urmare a semnării acestuia. Ori, atâta timp cât semnarea obligă statul fost inamic, fără a mai fi nevoie de altceva, atunci nu se mai justifică prevederea obligației de ratificare și ar fi fost suficient să se dispună că tratatul va intra în vigoare în momentul ratificării de către Marile Puteri, iar pentru celelalte Puteri Aliate în momentul depunerii, de către fiecare, a instrumentului de ratificare. Probabil că efectul juridic urmărit prin această dispoziție era ca statele foste inamice să fie ținute de Tratat ca urmare a semnării acestuia, obligațiile lor fiind suspendate până la ratificarea de către Marile Puteri.[510]

Pe aceste considerente, obligația de ratificare de către statele învinse pare să fi avut mai mult o semnificație politică decât juridică. La aceeași concluzie se ajunge din analiza naturii juridice a ratificării, care este în esență o acțiune voluntară. O obligație de a ratifica nu are sens din punct de vedere juridic și este o contradicție de termeni de vreme ce sensul ratificării este că statul în cauză își confirmă semnătura.

Formula conținută în Tratate este fără îndoială eliptică „tratatul de față va fi ratificat”. Nu înseamnă că semnatarii trebuie să ratifice. Este un mod de a spune că validitatea lui depinde de ratificare, cu alte cuvinte, că este supus ratificării. În ceea ce privește statele învinse,

[510] G. G. Fitzmaurice, *op. cit.*, p. 351.

formula are o cu totul altă semnificație: după semnare, acestea acceptă obligația de ratificare. Concluzia este că Tratatul ar fi intrat în vigoare și ar fi obligat statele foste inamice care l-au semnat chiar dacă acestea nu l-ar fi ratifcat ulterior. Problema este de natură strict teoretică de vreme ce toate aceste state au ratificat tratatul, dar dispoziția a ridicat atât de multe controverse încât elucidarea ei este binevenită.

Ar fi fost posibil ca unul din statele învinse să nu ratifice, dar în practică să execute Tratatul, ceea ce nu ar fi creat în fapt nici un fel de probleme. Neratificarea ar fi însemnat evident o neîndeplinire a unei obligații asumate, dar fără prea multă semnificație. Dacă, însă neratificarea era expresia intenției de a nu executa Tratatul am fi fost în prezența unei situații complet noi care ar fi necesitat acțiune din partea Aliaților. Însă, din perspectiva celor afirmate mai sus, în cazul de față statele foste inamice nu ar fi putut argumenta că neratificarea nu le obligă la executarea Tratatului.

Problema ratificării și cea a înțelegerilor internaționale care intră în vigoare în momentul semnării ridică chestiuni de ordin constituțional pentru țările care au nevoie de acordul legislativului în aceste materii. Ce se va întâmpla dacă guvernul unui astfel de stat negociază o convenție care se aplică imediat după semnare? Actul guvernului va obliga statul ca entitate internațională? și ce se va întâmpla dacă ulterior legislativul refuză să își dea consimțământul necesar?

Din punct de vedere juridic opinia corectă ar trebui să fie în sensul că dacă un guvern acționează ca atare indiferent din ce motive și s-ar putea găsi într-o poziție neconstituțională, acțiunea sa este fără îndoială valabilă din punct de vedere internațional și ea obligă statul ca entitate. Dacă ulterior legislativul refuză să își dea acordul și guvernul nu poate executa tratatul, statul, ca și persoană juridică internațională, își încalcă obligațiile asumate prin Tratat. Guvernul este agentul acreditat al statului și singurul organ îndreptățit să vorbească pe plan internațional în numele acestuia. Toate celelalte guverne sunt îndreptățite să considere ca valabile actele și faptele acestuia, să accepte declarațiile oficiale și să se bazeze pe inferențele ce rezultă în mod legitim din comportamentul său.

Executarea clauzelor Tratatelor

Clauzele teritoriale ale Tratatelor de Pace, cel puțin în privința teritoriilor europene, au fost duse la îndeplinire așa cum au fost prevăzute, chiar dacă în unele cazuri au fost necesare înțelegeri suplimentare pentru a reglementa anumite detalii tehnice.

Frontiera ruso-finlandeză a fost stabilită, în final, printr-o înțelegere bilaterală din 9 decembrie 1948.

Probleme mai mari au apărut cu ocazia delimitării frontierei finale în cazul fostelor colonii italiene din Africa, chestiune ce a fost încredințată spre soluționare Celor Patru Puteri Aliate în acord cu art. 23 și Anexa XI din Tratatul cu Italia. Teritoriile urmau să fie administrate de Marea Britanie, cu excepția regiunii Fezzan din Libia, încredințată Franței. Nu a fost posibil să se ajungă la o soluție finală înainte de termenul limită prevăzut în textul Tratatului, 15 septembrie 1948. Conform Anexei XI, paragraful 3, problema a fost înaintată Adunării Generale a Națiunilor Unite. După numeroase dezbateri, în cadrul celei de a treia sesiuni din 1949 Adunarea Generală a decis soarta finală a acestor colonii prin Rezoluția 289 (IV) din 1950. Pe parcursul acestei perioade administrarea a fost parțial transferată Națiunilor Unite. Libiei i s-a acordat independența în mod treptat, fiind declarată independentă la 24 decembrie 1951. Eritreea a fost unită într-o federație cu Etiopia la 11 septembrie 1952. Fosta regiune somaleză italiană a devenit teritoriu italian sub tutelă. Clauzele cu privire la regiunea Trieste s-au executat în întregime.

Executarea clauzelor politice, care își aveau izvorul în mentalitatea de după război, a fost influențată în mod considerabil în fiecare stat de evenimentele de după 1947, în special în privința politicii interne. Așa cum am prezentat deja, în aprilie 1949 Australia, Canada, Regatul Unit, Noua Zeelandă și Statele Unite, în calitate de semnatare ale Tratatelor de Pace, au atras atenția Adunării Generale ONU asupra faptului că guvernele Bulgariei, Ungariei și României nu își îndeplinesc obligațiile asumate în privința garantării drepturilor fundamentale ale omului. Adunarea Generală a cerut un aviz consultativ Curții Internaționale de Justiție. Aceasta și-a exprimat opinia în două etape, la 30 martie, respectiv 18 iulie 1950.

Instanța internațională și-a exprimat opinia pe această temă prin două decizii. În 30 martie 1950 a statuat că exista o dispută între Marea Britanie și Statele Unite pe de o parte și România, Bulgaria și Ungaria pe de altă parte și că cele trei state balcanice trebuie să respecte procedura prevăzută în tratate pentru soluționarea diferendelor. Întrucât cele trei state au refuzat în continuare să-și numească membrii în comisiile de investigare, Curtea a analizat în continuare posibilitatea Secretarului General al Națiunilor Unite de a stabili, în aceste circumstanțe, componența comisiilor și competența acestor comisii de a emite hotărâri obligatorii. Prin decizia din 18 iulie instanța a statuat că posibilitatea Secretarului General de a numi membrii acestor comisii nu putea deriva decât din acordul părților. Prin urmare litigiul nu a fost soluționat.

Clauzele relative la Dunăre din tratatele cu Bulgaria, Ungaria și România stabileau inițierea Convenției cu privire la Dunăre, care s-a semnat la Belgrad în data de 18 august 1948.

Clauzele militare au fost reduse gradual, datorită contextului politic general, iar în unele cazuri rezultatul a fost reversul a ceea ce se intenționa. Unul din primele proiecte care a trebuit să fie abandonat a fost demilitarizarea Italiei. În februarie 1848 comisia navală formată din reprezentanți ai Celor Patru Mari Puteri au decis împărțirea flotei italiene. Franța și Uniunea Sovietică au preluat livrarea navelor și a echipamentului alocat. Marea Britanie și Statele Unite au renunțat la pretențiile privind cota lor. În aprilie 1949 Italia a devenit membru fondator al Organizației Tratatului Atlanticului de Nord și în consecință, pornind de la prevederile art. 46 al Tratatului de Pace, s-a considerat eliberată de obligațiile asumate prin clauzele militare.

Din motive practice, Bulgaria, Ungaria și România abrogaseră într-o măsură substanțială prevederile militare în 1948, când au semnat tratate de asistență reciprocă cu Uniunea Sovietică, poziție confirmată când s-au alăturat Tratatului Organizației de la Varșovia, în 1955. Numai Finlanda, urmare a deciziei de a urma o politică de neutralitate, și-a îndeplinit în întregime obligațiile militare, în ciuda Tratatului de asistență mutuală încheiat cu Uniunea Sovietică la 6 aprilie 1948.

Clauzele economice Dacă dispozițiile relative la restituiri, drepturi de proprietate și datorii au fost executate, clauzele cu privire la reparații au fost ulterior revizuite.

Mai întâi, la cererea guvernelor Bulgariei, Ungariei și României, Uniunea Sovietică și-a redus pretențiile cu privire la reparații la jumătate în iunie și iulie 1948[511]. În februarie 1949 o înțelegere similară a redus obligațiile Finlandei față de Uniunea Sovietică în aceeași proporție.

Printr-o înțelegere din 11 decembrie 1948 Italia a reușit să obțină compensarea plății reparațiilor cu transferul bunurilor sale din Bulgaria, Ungaria și România către Uniunea Sovietică, în acord cu art. 74A (2) b din Tratatul de Pace. În 4 aprilie 1950 sovieticii s-au plâns, printr-o notă de protest, că guvernul italian întârzie cu plata reparațiilor. Răspunsul italian a fost că valoarea bunurilor menționate a fost subapreciată, pentru ca în 8 februarie 1952, printr-o declarație unilaterală, Italia să se declare absolvită de plata obligațiilor datorate Uniunii Sovietice în baza Tratatului de pace.

Valabilitatea Tratatelor de Pace

Tratatele de Pace semnate în februarie 1947 au legalizat poziția sovietică în estul Europei, stabilită *de facto* la sfârșitul ostilităților.

Încheierea Tratatelor de Pace a ridicat noi probleme în legătură cu manifestarea pe deplin suverană a statelor învinse în comunitatea internațională.

Procesul de stabilire a păcii desfășurat pe parcursul anilor 1945–1947 s-a finalizat cu menținerea în textul Tratatelor de Pace a prevederilor Convențiilor de Armistițiu cu unele mici modificări. Acest fapt avea semnificația recunoașterii implicite a unei divizări fără precedent a vechiului Continent la care s-a adăugat instaurarea unei Cortine de Fier[512].

După ratificarea Tratatelor de Pace trupele sovietice au rămas în Ungaria și România pentru a menține liniile de comunicație cu zona sovietică din Austria. Politica din timpul războiului și cea antebelică au fost influențate de geografie și de faptul că Marea Britanie și Statele Unite nu aveau interese majore, economice sau de altă natură, în Estul

[511] N. Păun, *op. cit.*, pp. 394–395.
[512] Vezi lucrarea Wilfried, Loth, *op. cit.*, *passim.*

Europei sau în statele danubiene. Indiferent de explicațiile posibile, noul *status-quo* european reducea considerabil limitele necesare apărării Vestului și plasa o sută milioane de oameni în zona de dominație sovietică.

Motivele pentru care Aliații s-au concentrat asupra încheierii Tratatelor de Pace cu sateliții și nu cu principalii învinși au fost diverse. Astfel, Rusia era interesată ca discuțiile să aibă loc în momentul când Armata Roșie era la maximum puterii și prestigiului. Cu excepția Italiei, toți sateliții se aflau sub ocupație militară sovietică și deci Rusia avea primul și ultimul cuvânt în negocieri. În cazul Italiei pretențiile ruse aveau o șansă mai mare de a fi satisfăcute înainte ca o înțelegere cu privire la Germania să facă inutilă menținerea armatelor sovietice în inima Europei.

Churchill era preocupat de puterea Armatei Roșii și de avansul pe râul Elba. Dacă se încheiau Tratate de Pace cu sateliții, rușii trebuiau să evacueze Europa Centrală și de Est, fapt care, în opinia britanică, ar fi oprit răspândirea comunismului, ar fi restabilit democrația și libertatea în spatele Cortinei de Fier și ar fi restabilit balanța de putere în Europa.

O parte a istoriografiei consideră că decizia Celor Trei Mari de a începe reașezarea lumii postbelice în jumătatea estică a Europei a fost o mare greșeală, făcută de oameni care nu au luat parte la conducerea strategică a războiului și care au omis să ia în considerare consecințele acestei decizii, pentru că au redus problema dintre Rusia și Vest la regiunea unde conflictul era cel mai adânc și o înțelegere cel mai greu de stabilit.

Byrnes și Bevin, înarmați doar cu Carta Atlanticului și cu „Declarația de la Ialta", au încercat să ia prin asalt frontal principalele poziții deținute de Armata Roșie, pe care sovieticii le considerau drept vitale pentru securitatea lor. Aliații occidentali au ales regiunea de pe glob unde Uniunea Sovietică era cea mai puternică. Aici sovieticii aveau posesia teritorială și puterea de acțiune, în vreme ce occidentalii puteau doar să protesteze și să argumenteze.

Aliaților occidentali li se impută faptul că, în cadrul Conferinței de pace, au forțat națiunile mici să declare public de partea cui sunt, sub presiunea zilnică a lui Molotov și a lui Vîșinski. Au fost făcuți să se certe cu rușii și nu li s-a dat în schimb decât suport moral. Toate acestea au dus la un eșec diplomatic și nu la un triumf al democrației.

Pentru învinși, majoritatea clauzelor Tratatelor de Pace prezentau un caracter injust prin greutatea sarcinilor economice impuse și prin consecințele politico-juridice pe care le antrena punerea lor în executare.

De aceea s-a încercat, de-a lungul timpului, atât în momentele imediat următoarele semnării Tratatelor cât și mai târziu, după revenirea la regimurile democratice, să se găsească argumente pentru a declara nevalabilitatea prevederilor Tratatelor de Pace, în scopul neexecutării acestora sau, ulterior, în scopul reparării sau înlăturării consecințelor de natură juridică sau politică.

Cele mai des invocate motive de nevalabilitate privesc chestiuni precum: ne-răspunderea statelor pentru actele și faptele regimurilor anterioare, ne-valabilitatea tratatelor impuse, statutul de sateliți ai Axei pentru care au fost sancționați cei cinci învinși semnatari ai Tratatelor de Pace din 1947.

În cele ce urmează vom face o succintă analiză a acestor argumente pornind de la caracterul și natura juridică a Tratatelor de Pace, așa cum au fost analizate în prima parte a acestui capitol, pentru a demonstra netemeinicia motivelor invocate.

Responsabilitatea pentru actele regimului anterior. O problemă controversată în dreptul internațional o constituie semnificația juridică a actelor unui Stat, acte îndeplinite sub un anume regim sau guvern, atâta timp cât acel guvern a fost recunoscut pe plan internațional ca fiind legal și a fost îndreptățit să acționeze și să angajeze răsunderea internațională.

Nimeni nu poate nega faptul că, răspunderea unui Stat, din perspectiva dreptului internațional, nu este și nu poate fi afectată de componența politică a guvernului zilei, nici de modul în care acesta a venit la putere, dacă este guvernul recunoscut pe plan internațional, cu care tratează celelalte guverne. Un corolar al acestei reguli este acela că un guvern nu poate, din punct de vedere al ordinii internaționale, să repudieze în mod valabil sau să refuze să fie ținut de acțiunile și obligațiile guvernului precedent, invocând motivul că dezaprobă aceste acțiuni, sau că guvernul precedent avea un caracter politic diferit sau chiar motivul că fostul guvern a preluat puterea prin metode violente sau neconstituționale, dacă, în fapt, acesta devenise guvernul stabilit și recunoscut al țării.

Această poziție poate fi uneori neplăcută, dar este esențială din punct de vedere juridic și practic, pentru a se asigura continuitatea relațiilor internaționale și o bază solidă pentru îndeplinirea obligațiilor internaționale. Subiectul de drept internațional este întotdeauna Statul. Guvernele sunt doar agenți ai acestuia.

Întrebarea esențială se reduce la stabilirea dacă o acțiune a fost întreprinsă sau o obligație a fost asumată în numele sau pe seama statului respectiv. În cazul unui răspuns afirmativ, statul ca atare este responsabil. Acțiunile sau obligațiile sunt ale statului. Statele sunt entități permanente a căror identitate rămâne neschimbată, chiar dacă guvernele lor se schimbă. Pe cale de consecință obligațiile unui Stat nu sunt afectate de schimbarea guvernelor. Desigur, pot exista metode legitime prin care un guvern se poate elibera de obligații asumate de un guvern precedent, ca de exemplu prin notificarea unei perioade de suspendare, dar aceasta este o altă chestiune care nu are aplicabilitate în acest caz.

Valabiliatatea tratatelor impuse. Așa cum menționam pe parcursul lucrării, Tratatele de Pace au o caracteristică ce le distinge de toate celelalte categorii de tratate: faptul că în majoritatea cazurilor sunt impuse de o parte, sau un grup celeilalte părți. S-ar putea susține oare că există un element de constrângere sau violență care să pună în discuție valabilitatea tratatului?

De regulă, simplul fapt că un stat, la un anumit moment, trebuie, din necesități politice sau militare, să semneze un tratat și nu are multe posibilități de alegere, nu afectează valabilitatea tratatului atâta timp cât constrângerea sau violența nu s-au exercitat împotriva persoanei fizice care a negociat și semnat tratatul. Este discutabil dacă un atare consimțământ a fost valabil exprimat. Dacă un negociator, acționând în numele Statului său și fără a fi personal constrâns sau sub influența dolului sau înșelăciunii consideră că ar fi mai bine pentru țara lui să accepte propunerile decât să suporte consecințele politice, militare sau economice ale ne-acceptării și semnează, statul său va fi obligat pe plan internațional.

Se impune analiza modului în care a fost tratată delegația română la Paris de către reprezentanții sovietici, interzicerea contactului cu celelelte delegații, șantajul în problema Transilvaniei, toate aceste

fapte fiind relevate de mărturiile unora dintre delegații României la Paris, redate cu ocazia discutării modului în care au fost tratați învinșii la Forumul Păcii. Ar putea fi considerate acestea drept forme de constrângere sau viciere a consimțământului? Care ar fi implicațiile juridice și politice ale admiterii acestui punct de vedere?

Conform regulii clasice de drept internațional, numai utilizarea directă a forței împotriva persoanei negociatorului sau plenipotențiarului în momentul semnării documentului poate invalida tratatul. Articolul 51 al „Convenției de la Viena cu privire la dreptul tratatelor" din 1969 a confirmat această regulă, iar articolul 52 a extins-o și pentru situația tratatelor încheiate ca urmare a amenițării sau utilizării forței prin încălcarea principiilor Cartei ONU.

Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor prevede în art. 42 că „valabilitatea unui tratat sau consimțământul unui stat de a se obliga printr-un tratat pot fi contestate numai prin aplicarea prezentei Convenții". În continuare se stipulează că încetarea unui tratat, denunțarea lui, sau retragerea unei părți, precum și suspendarea executării sale pot avea loc numai ca rezultat al aplicării dispozițiilor tratatului respectiv sau ale Convenției.

În unele cazuri tratatele inegale pot fi afectate de elemente ce constituie motive de invalidare, conform Convenției (constrângerea unui stat prin amenințare sau utilizarea forței, art. 2). Conform art. 3 al Convenției de la Viena „un tratat este nul dacă, la momentul încheierii sale, contravine unei norme imperative de drept internațional" (*jus cogens).* Principiul egalității suverane a statelor nu este totuși, de așa natură încât să interzică tratatele care nu stabilesc un echilibru între beneficiile și îndatoririle diverselor părți. Nu interzice nici chiar tratatele în care unele părți au doar drepturi iar altele numai obligații.

O interpretare diferită se impune, însă, în cazul războiului de agresiune. Am arătat mai sus că acesta este considerat fapt ilicit și în consecință regula enunțată trebuie modificată în sensul exceptării cazului unui tratat de pace impus de un agresor victorios. Dacă admitem că atâta vreme cât războiul este injust nici una din consecințele sale nu poate da naștere unor drepturi valabile în favoarea agresorului culpabil, urmează logic că orice tratat de pace pe care agresorul îl poate impune *de facto* ca rezultat al războiului este lipsit de orice bază legală din punct de vedere juridic și deci nu creează nici o obligație valabilă.

Statul înfrânt nu este ținut să onoreze prevederile acestuia, cu exceptia cazului când circumstanțele îl obligă să o facă, și va fi îndreptățit să anuleze aceste obligații de îndată ce va fi posibil.

Pe astfel de argumente s-a fundamentat opinia recentă că înțelegeri precum cea de la München din 1938 sunt lipsite de orice valabilitate. Tehnic vorbind, agresiunea nu s-a exercitat în acel caz, dar înțelegerea s-a făcut cu certitudine sub amenințarea agresiunii. Un tratament similar a fost acordat României în privința Dictatului de la Viena, acesta fiind declarat nul și neavenit. Nu s-a procedat la fel, însă, în cazul ultimatumului sovietic din 1940. După cum arătam cu ocazia discutării clauzelor teritoriale ale Tratatului de Pace, acesta a fost considerat un acord valabil încheiat, producând toate consecințele juridice și politice care decurg dintr-o atare situație. Remarcăm așadar, din nou, reglementarea diferită a unor situații similare, în funcție de interesele de moment ale factorilor decizionali de pe scena relațiilor internaționale.

Ca și în cazul exercitării constrângerii asupra reprezentanților unui stat cu ocazia semnării tratatului, chestiunea poate fi discutată la nivel strict teoretic, ea nemaiprezentând, la ora actuală, vreo relevanță juridică, atâta timp cât Tratatul de Pace a fost semnat, ratificat, și executat, fără a se invoca, în fața unei instanțe internaționale, ne-valabilitatea acestuia ca urmare a exercitării constrângerii, la momentul semnării, asupra membrilor delegației unui stat, parte la Tratat. Cu atât mai puțin, ar putea fi invocate chestiunile relative la clauzele teritoriale, din moment ce România a acceptat, în cadrul Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa de la Helsinki, din 1975, respectarea *status-quo*-ului european. În Actul final al acesteia se precizează că statele semnatare „consideră că frontierele lor pot fi modificate, în conformitate cu dreptul internațional, prin mijloace pașnice și prin acord".[513]

Statutul de sateliți ai Axei. Într-un război mondial, datorită circumstanțelor, anumite state se pot găsi aliniate în tabere diferite, dar pot să nu ia nici un fel de atitudine efectivă, definită, unul împotriva celuilalt, dacă nu sunt obligate de necesități practice.

Din punct de vedere juridic, lipsa unei declarații oficiale de război sau faptul că nu se desfășoară ostilități între state nu sunt condiții pentru inexistența unei stări de război între respectivele state. Teoretic

[513] Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa, București, 1975, p. 283.

vorbind, este aproape imposibil să se susțină că o țară care declară război statului A este în pace cu statul B care e aliatul lui A. Din punct de vedere legal, nu este posibil, să se facă distincție între deținătorii unui statut comun. Așadar, statele care luptă de aceeași parte au în mod necesar un statut comun *vis-à-vis* de toate celelalte state și nici unul nu poate să se dezică de acest statut.

Chestiunea a fost ridicată în legătură cu tratamentul acordat învinșilor la sfârșitul ostilităților pornind de la considerarea acestora drept inamici, foști sateliți ai Axei. Multe dintre prevederile Tratatelor de Pace au fost consecința firească a acestei încadrări juridice, inclusiv ne-acordarea statului de cobeligeranță pentru statele care l-au solicitat, cu excepția Italiei.

Propaganda aliată în perioada războiului prezenta România, Finlanda, Ungaria, Bulgaria și chiar Italia între 1940–1944 ca fiind țări ocupate de Reich-ul nazist. Aceasta a fost politica oficială a Națiunilor Unite care s-au condus după un asemenea principiu pentru a dispune blocarea bunurilor acestor state. Cu precădere spre sfârșitul ostilităților în Europa, asemenea formule au fost abandonate, deoarece Aliații și-au dat seama că, propunându-și să pedepsească într-un fel sau altul pe cei care au colaborat cu Axa, trebuiau să scoată România, Ungaria, Bulgaria și Finlanda din categoria țărilor ocupate, altfel criteriul de culpabilitate proprie pentru care ar fi fost ținute responsabile, nu ar mai fi funcționat.

Susținătorii satelitismului aduc numeroase argumente. Termenul a fost folosit și înainte de 1939, dar s-a impus în domeniul dreptului internațional și al politicii mondiale cu precădere în epoca celui de-al doilea Război Mondial. Unei astfel de calificări i-au căzut victime nu doar o serie de mici puteri, ci chiar Franța, Italia, China.

Caracteristica statutului de satelit este posibilitatea largă de manevră în domeniul relațiilor internaționale.

În privința României, se știe, aceasta a întreținut relații diplomatice nu numai cu membrii Axei, ci și cu statele neutre, (Spania, Portugalia, Elveția, Suedia, Turcia sau Vaticanul), iar în măsura în care nu a intervenit starea de beligeranță, cu membrii Națiunilor Unite, ceea ce nu s-a întâmplat în cazul țărilor realmente ocupate de Germania (Polonia, Cehoslovacia, Danemarca), ori a regimurilor marionetă ale lui Tisso, Pavlovici sau Quisling. Tocmai acest regim i-a permis României să desfășoare ample negocieri de pace separată în anii 1943–1944.

Pe tot parcursul colaborării româno-germane, problema statutului României în cadrul Axei s-a aflat necontenit pe tapet, dezbaterea ei survenind însă doar în momentele de criză înregistrate între București și Berlin.

Statutul juridic internațional al României în raporturile cu membrii Axei, cu Germania în special, nu a fost precizat printr-un document. În istoriografie s-a vorbit de un regim de stat ocupat sau cvasi-ocupat, de stat aliat Axei sau de stat satelit, această din urmă opinie fiind predominantă.

Așa cum a arătat pe parcursul lucrării, istoricul german Andreas Hillgruber contestă statutul de satelit al României în perioada celui de-al doilea Război Mondial. Conform acestuia, noțiunea de satelit privește numai statele care și-au adaptat politica externă, dar și structura politică internă, și, în special economia, unor interese străine. Analizând istoricul relațiilor germano-române în domeniile politic, militar și economic, autorul conchide că în nici una din fazele războiului România nu a fost satelit al Germaniei, factorii politici români reușind să mențină independența țării. Relațiile personale de încredere care s-au stabilit între Hitler și Antonescu nu au putut trece dincolo de limita unei obișnuite coaliții pentru ducerea unui război. În fond, cele două țări au dus un „război paralel", asemănător celui dus de către Germania și Finlanda. Mareșalului Antonescu nu i-au fost niciodată dezvăluite intențiile politice reale și planurile militare ale lui Hitler. Pe de altă parte, cercurile conducătoare românești care voiau să salveze rezervele economice ale României se opuneau unei totale epuizări a forțelor economice ale țării.

În ciuda acestei diversități de opinii și teze exprimate în legătură cu raporturile Germaniei cu cei cinci învinși în perioada celui de-al doilea Război Mondial, dintre care am exemplificat aici cu România, la sfârșitul conflagrației acestea vor fi tratate ca foști inamici, Convențiile de Armistițiu și mai târziu Tratatul de Pace din 1947 incluzându-le în categoria statelor învinse, ex-satelite ale Axei.

Consecința firească a acestei calificări juridice a fost neacordarea statutului de cobeligeranță nici unuia dintre statele învinse, cu excepția Italiei.

Întrucât am clarificat, în detaliu, chestiunea cobeligeranței, în special în privința României, nu vom reveni asupra acestei chestiuni.

În concluzie, Tratatele de Pace din 1947 constituie, din punct de vedere juridic, acte normative internaționale perfect valabile. Nici unul dintre motivele invocate de statele învinse pentru a susține ne-valabilitatea acestora nu sunt întemeiate în drept. În privința temeiniciei lor cu privire la fond, aspectele invocate în lucrare rămân în continuare valabile.

Capitolul VI

Consecințele încheierii Tratatelor de Pace

Ca regulă generală, orice act juridic se încheie cu scopul de a produce anumite efecte. Pe cale de consecință, prin încheierea Tratatelor de Pace din 1947 au rezultat consecințe economice și politice.

În anul 1947, pe plan internațional s-a înregistrat o vie preocupare pentru refacerea economiei statelor europene, grav afectată de participarea lor la cei de-al doilea Război Mondial.

La sfârșitul războiului s-a produs o modificare în atitudinea americană cu privire la Finlanda. În martie 1945 au avut loc alegeri parlamentare, după modelul democrațiilor occidentale iar în vară s-au reluat relațiile diplomatice cu toate Marile Puteri. Așa cum am menționat deja, în Finlanda, spre deosebire de România și Ungaria, viața politică s-a stabilizat iar Washingtonul i-a acceptat cererile de negociere în problema creditelor, finalizate cu acordarea acestora la începutul anului 1946.

Acestea vizau nevoile industriei lemnoase prelucrătoare, direcționate spre piețele occidentale. Cu toate că industriile ce funcționau pentru plata reparațiilor nu erau incluse în politica de creditare, dolarii acordați au oferit un sprijin indirect pentru îndeplinirea obligațiilor. Decizia cu privire la credite a constituit o schimbare în politica americană de a nu se acorda un astfel de ajutor țărilor care plăteau reparații. [514]

---

[514] H. Heikilla, *op. cit*, p. 94.

În Ungaria și România situația este complet diferită, după cum rezultă din sinteza „Situația economică actuală din țările est-europene" întocmită de Biroul de cercetare și informații din cadrul Departamentului de Stat al SUA, 24 iulie 1946.

„În ambele state există numeroase trupe de ocupație și ambele sunt controlate sever, din punct de vedere politic și economic, de puterea de ocupație. Plata reparațiilor, restituirea de bunuri și rechizițiile constituie o povară zdrobitoare pentru economia sfărâmată a Ungariei și apasă, de asemenea, greu asupra României. În ambele țări, ramurile de bază ale industriei sunt aduse treptat sub controlul URSS, prin intermediul sistemului așa numitelor Societăți Mixte pe Acțiuni. În baza acestui aranjament, rușii își adjudecă 50% din acțiunile unei întreprinderi date și își rezervă, de obicei, poziția de manager. Participarea Rusiei în aceste companii constă, aproape în întregime, din bunuri rechiziționate din cele două țări, sub un motiv sau altul. Mai mult, cea mai mare parte a comerțului extern al Ungariei și României se orientează spre URSS.

Guvernele Statelor Unite și Marii Britanii au făcut, în numeroase ocazii, demersuri pe lângă ruși cu intenție de a restabili, într-o oarecare măsură, libertatea politică și economică a Ungariei și României. Statele Unite au insistat, în special în cazul Ungariei, pentru luarea în discuție, la nivel tripartit, a reconstrucției economice, în conformitate cu Declarația de la Ialta. Poziția SUA a fost aceea că situația economică haotică din Europa de Est limitează restabilirea întregii Europe și că deși țările foste inamice nu au dreptul să fie protejate de urmările războiului, ele sunt îndreptățite să beneficieze de un minim nivel de trai și de un program întocmit conform posibilităților lor de plată. Până acum aceste eforturi au fost sortite eșecului."[515]

În privința României, o imagine asupra efortului necesar pentru îndeplinirea obligațiilor economice impuse prin Tratatul de Pace rezultă din Referatul întocmit la 12 februarie 1947, pe care îl redăm în continuare.[516]

---

[515] R. M. Mocanu, *România în anticamera Conferinței de pace de la Paris,* Arhivele Statului din România, București, 1996, p. 124.

[516] Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Casa Regală, Regele Mihai*, dosar 4/1947, f. 1–25.

„1947 februarie 12, București. Referat asupra sarcinilor economice ale României, reieșite în baza Tratatului de Pace, privind întreținerea trupelor sovietice, despăgubirile către URSS, restituirile bunurilor sovietice ș. a.

Sarcinile economice ale României de pe urma Tratatului de Pace (pe care statul și economia generală le au de suportat de acum înainte).

Dăm mai jos o sistematizare rezumativă a acestor sarcini și anume a celor mai importante.

Stabilirea exactă și definitivă a tuturor sarcinilor economice nu este posibilă în acest moment. Pentru unele, lipsește documentația – care abia urmează să fie strânsă și sistematizată – pentru altele, nu se poate cunoaște rezultatul unor negocieri care abia urmează a fi întreprinse.

Cifrele de mai jos dau totuși o idee destul de apropiată de realitate și satisfăcătoare pentru stadiul actual al cunoștințelor.

Pentru a se atribui cifrelor valoarea justă care li se cuvine, vom meționa la fiecare post nesigur, caracterul aleatoriu al evaluării și de unde provine acest caracter.

Pentru a elimina elementul de instabilitate în timp a valorii, vom adopta ca unitate de măsură finală dolarul USA ($), cu puterea de cumpărare de azi.

Întreținerea trupelor sovietice (art. 21 al Tratatului, conjugat cu art. 10 al Convenției de Armistițiu)

Tratatul pune un termen: 90 zile (trei luni), pentru retragerea „forțelor aliate" din România, dar acest termen decurge numai de la intrarea în vigoare a Tratatului, adică de la ratificarea lui. Nu este exagerat să prevedem că desăvârșirea operației de retragere a trupelor nu va avea loc mai devreme de finele anului curent. Până atunci vom avea de susținut sarcina întreținerii acestor trupe. Ea se ridică astăzi la circa 18–20.000.000 $ pe trimestru, adică la 72–80.000.000 $ pe an. Chiar dacă la finele anului sarcina s-ar subția ca obligație a momentului, vor fi în cursul anului prestații suplimentare reclamate în scopul compensării vreunor deficiențe din trecut.

Nu uităm nici faptul, că vor mai fi – și după aceea -, trupe sovietice pe teritoriu pentru asigurarea liniilor de comunicație cu Austria. Termenul pentru retragerea acestora este imprevizibil în acest moment.

Tot astfel și volumul trupelor. Este adevărat ca Tratatul prevede compensarea „aprovizionărilor și înlesnirilor" asigurate de către Guvernul român acestor trupe. Dar foarte probabil ea nu va fi totală.

Vom adopta, la acest capitol, cifra de 75.000.000 $ drept valoare probabilă a sarcinii statului român de aici înainte, sarcina de executat în cursul anului 1947.

Despăgubirile către URSS (art. 22 al Tratatului, conjugat cu art. 11 al Convenției de Armistițiu)

Este vorba de restul din datoria de 300.000.000 $, cu mențiunea că datoria este măsurată aici în dolari cu puterea de cumpărare din 1938, deși Tratatul – specifică în mod expres că „dolarul" luat în considerare este „la paritatea lui aur la data semnării Convenției de Armistițiu" (adică la 12 septembrie 1944). Valorificarea acestui din urmă punct de vedere, perfect just, va fi împiedicată, însă, de invocarea Convenției din 18 ianuarie 1945, dintre Guvernul român și URSS, care va fi desigur dată ca liber consimțită și deci făcând funcție de „voință a părților". Ori, pomenita convenție consolidează în mod explicit punctul de vedere al puterii de cumpărare din 1938, prin adoptarea prețurilor mărfurilor din 1938.

Valoarea datoriei restante este de aproape 200.000.000 $ 1938, eșalonată pe aproape 8 ani (până la 12 septembrie 1952), în rate anuale, de circa 35.000.000 $ 1938.

Restituirile bunurilor sovietice (art, 23 al Tratatului, conjugat cu art. 12 al Convenției de Armistițiu)

Aici sunt trei capitole de evaluat:

a) capitolul bunurilor sovietice nerestituite încă și asupra cărora Comisia Aliată (Sovietică) de Control ridică pretenții: în special material de cale ferată și vase;

b) capitolul mărfurilor românești în baza Convenției de la Moscova din 11 septembrie 1945 (semnată de dnii dr. Petru Groza și Gh. Tătărăscu), convenție care narează prevederile art. 12 al Convenției de Armistițiu și în baza căreia Guvernul român este obligat a livra către U.R.S.S. mărfuri românești în valoare de 300.000.000.000 $, în lei (pe prețuri „1 aprilie 1945") în trei rate anuale egale – obligația eșalonată, printr-o înțelegere ulterioară, pe șase ani, în rate de câte 5.000.000.000 lei pe an, începând cu anul 1948;

c) capitolul bunurilor românești care au făcut obiect de prelevări neregulate operate de către trupele sovietice în trecere sau staționare pe teritoriul românesc, bunuri în vederea cărora convenția menționată din 11 septembrie 1945, radiază 300.000.000 lei, din datoria pe art. 12 Armistițiu a Statului român, care deci au servit drept compensație și a căror valoare Statul român (sau economia generală a țării) o pierde definitiv.

Este de făcut aici aceeași mențiune ca și la capitolul „despăgubiri" în privința succesului, puțin probabil, ce se poate aștepta de pe urma unei acțiuni de a pune executarea acestui capitol pe baza mai justă a textului Tratatului de Pace. Se va invoca desigur Convenția de la Moscova din 12 septembrie 1945.

Evaluarea celor trei subcapitole de mai sus, ar fi:

a) materialele sovietice în chestiune, în valoare de circa 70 miliarde lei (pe prețuri dinainte de 31 martie 1945) reprezintă, împreună cu cheltuielile aferente de restituire, o sarcină de circa 70.000.000 $;

b) mărfurile de 50 miliarde lei „1 aprilie 1045", pe an, reprezintă împreună cu cheltuielile suplimentare o sarcină de circa 50.000.000 $ anual vreme de aproape cinci ani (exact: până la 31 XII 1951) adică cca 250.000.000 $;

c) bunurile românești „prelevate neregulat", valorau aproximativ 375 miliarde lei iunie 1945, adica cca. 150.000.000 $.

Înscrierea în paranteză, a cifrei de mai sus este determinată de următorul scrupul. Noi facem aici prezentarea numai a sarcinilor ce decurg pentru viitor de pe urma Tratatului de Pace, ori bunurile în chestiune au fost prelevate în toamna 1944 și în iarna 1944/1945. Pe de altă parte, Tratatul consacra definitiv pierderea fără despăgubire în viitor a acestor bunuri, atât prin faptul că obliga țara noastră (prin art. 30) să renunțe „în numele Guvernului sau al cetățenilor români" la orice reclamație etc, cât și prin faptul (susceptibil de interpretare juridică) că la punctul 3 al art. 23 din Tratat, dispozițiile articolului sunt declarate substituibile prin acorduri între Guvernul român și „Guvernul îndreptățit la restituire". Ori, în cazul de față se va invoca acordul din 12 septembrie 1945, pe care Tratatul pare să-1 ratifice. De aceea, neputând omite această cifră, o înscriem între paranteze.

Reintegrarea în drepturi a Națiunilor Unite și a resortisanților respectivi (art. 24 al Tratatului, conjugat cu art 13 al Convenției de Armistițiu)

Aici par să intre toate pagubele suferite în România, de pe urma măsurilor luate de Statul român, sau de pe urma faptelor de război, de către bunurile Națiunilor Unite sau cetățenilor lor. Cităm, ca exemplu:

a) distrugerile suferite prin bombardamente, de către industria petroliferă în măsura în care aceasta aparține unor cetățeni ai Națiunilor Unite;

b) pagubele suferite de industria petroliferă de pe urma practicării, la exportul către țările Axei, a unor prețuri inferioare prețului de cost, de pe urma așa zisului „Oelpakt" încheiat de guvernul Antonescu la 4 decembrie 1940.

La ora actuală, nu cunoaștem – și nimeni nu poate cunoaște întinderea tuturor pretențiilor, care se pot ridica înăuntrul acestui capitol, nici măcar varietatea lor.

Admițând că partea cea mai importantă a sarcinii o constituie la acest capitol despăgubirea industriei petrolifere, se pare că valoarea întregii sarcini s-ar ridica la circa 200.000.000 $.

Renunțarea, din partea României la datoriile Germaniei contractate în timpul războiului (art. 28 al Tratatului, punctul 4).

Se pare că aceste datorii se anulează, fără anularea contrapartidei, adică a datoriei României către Germania, care datorie s-ar transfera asupra URSS. Ea s-ar cifra la aproape un miliard mărci germane (1.000.000.000 R. M.), ceea ce ar conduce – în funcție de cursul de convertire al mărcii germane – la o sarcină al cărei minimum ar fi de 5.000.000 $ și al cărei maximum ar fi de 400.000.000 $.

Vom adopta – făcând toate rezervele – cifra medie de circa 200.000.000 $.

Alte sarcini, neexplicite, ale Tratatului

În cursul execuției, vor apărea, desigur, zeci de obligații soldându-se cu sarcini economice pentru România.

Dăm un singur exemplu:

Prin art. 28 România recunoaște că URSS are dreptul la toate averile germane, a căror transferare în proprietatea URSS incumbă României. Ori, nu numai că România va fi, foarte probabil, ținută să

împlinească lipsurile rezultate din sustragerile făcute de proprietari, dar și lipsurile rezultând din reaua administrație, care a fost făcută acestor bunuri, sub egida Statului român de la 23 august 1944 până la transferare.

Nu vom exagera, adăugând seriei de sume exprimând sarcinile explicite de mai sus, o sumă forfetară de 50.000.000 $ pentru sarcinile neexplicite ale Tratatului.

Recapitulațiune (în $ cu puterea de cumparare 1947)

- Întreținerea Armatei Sovietice ………….......... 75.000.000 $
- Despăgubirile …………………………............ 300.000.000 $
- Restituirile ……………………………..........….. 320.000.000 $
- + (150.000.000 $)
- Reintegrarea în drepturi ……………….......…… 200.000.000 $
- Renunțarea la datoriile Germaniei ……........…200.000.000 $
- Sarcini neexplicite ……………………...........…..50.000.000 $

1.195.000.000 $

adică, rotund, 1.200.000.000 $

+ (150.000.000 $)

Pentru a ne da seama de enormele dimensiuni ale acestei sarcini, vom spune că:

- exportul României în cel mai bun an de pace, 1938, s-a cifrat la 23.000 milioane lei, egal cu circa 18.000.000 $ 1938, sau cu circa 250.000.000 $ 1947;

- capacitatea actuală de export a țării, în ipoteza că ar înceta brusc orice obligație de pe urma Tratatului și dată fiind istovirea economiei țării de pe urma eforturilor făcute, deja, până acum, (În bună parte reprezentând de multă vreme adevărate prelevări „din substanța"), nu poate fi evaluată la mai mult de 1/5 din exportul anului 1938, adică 50.000.000 $ 1947 pe an;

- ca să-și plătească fără nici o ajustare sau fără nici un sprijin extern sarcinile Tratatului de Pace, României i-ar trebui, deci, un sfert de secol;

- în acest timp, nici un progres nu ar mai fi permis, decât pentru întreținerea capacității de plată; populația ar fi osândită la o permanentă și fără de ieșire viață de mizerie.

București, 12 februarie 1947"

Acest document emis de Ministerul de Finanțe a fost asumat de către Guvernul României. Situația economică socială a țării era atât de gravă, încât dr. P. Groza și acoliții lui, comuniști subordonați Moscovei, unelte ale sovietizării țării, au fost nevoiți să accepte antetul executivului pe această fotografie întunecată, care avea și ea darul să scoată România din Europa.

Consecințe social-politice

Principala consecință de natură social-politică pentru cele cinci state a constat în stabilirea statutului de stat învins și, în consecință, nerecunoașterea statutului de stat cobeligerant. Așa cum menționam mai sus, am tratat această problemă, care a generat efecte în durata medie a istoriei, schimbând statutul politico-juridic al acestor țări – România, Ungaria și Bulgaria din poziția de sateliți ai Germaniei, în cea de sateliți ai Moscovei și așezându-i, pentru o jumătate de veac, în spatele Cortinei de Fier.

România, o fotografie în albumul trofeelor lui Stalin

Revenind la momentul 23 august subliniem contribuția Regelui Mihai, care l-a destituit și arestat pe mareșalul Ion Antonescu, anunțând apoi ieșirea României din alianța cu Germania și trecerea ei în coaliția Națiunilor Aliate, încetarea războiului împotriva URSS, instaurarea unui guvern de uniune națională, condus de generalul Constantin Sănătescu. În seara de 23 august 1944, după orele 22.00, posturile de radio centrale au difuzat succesiv „Proclamația Regelui Mihai către Țară", „Declarația noului guvern român" și primele decizii ale acestuia: decrete-legi privind amnistia, desființarea lagărelor de concentrare și eliberarea din închisori a celor care se opuseseră regimului antonescian. [517]

În cursul nopții de 23 spre 24 august paza demnitarilor arestați la Palat a fost preluată de un grup de comuniști conduși de Emil Bodnăraș,

[517] Ș. Constantinescu, *România în al doilea Război Mondial, partea a-II-a, (23 august 1944–9 mai 1945. Conferința de pace de la Paris) Repere cronologice și comentarii*, Ed. Nereamia Napocae, Cluj Napoca, 2002, p. 5.

care i-a dus într-o casă din cartierul Vatra Luminoasă. Aici au fost ținuți sub supravegherea aceleiași grupe până la 31 august 1944, când au fost predați sovieticilor. Analiza pregătirii și înfăptuirii actului în cauză evidențiază că doar unul dintre comuniștii români a participat la evenimente, acesta fiind Lucrețiu Pătrășcanu.[518]

Includerea în Blocul Național Democrat (BND)[519] – format din Partidul Național Țărănesc, Partidul Național Liberal și Partidul Social Democrat – a Partidului Comunist (PCdR) a fost apreciată de suveran și principalii lideri ai opoziției ca o măsură necesară, în perspectiva înaintării armatei sovietice pe teritoriul național și a rolului decisiv al URSS-ului în stabilirea viitoarelor condiții ale armistițiului. Pe de altă parte, comuniștii au ajuns să joace un rol semnificativ în lovitura de stat și datorită absenței celorlalte partide în seara respectivă, contrabalansată de organizarea superioară a comuniștilor. Pătrășcanu a fost primul reprezentant al unui partid politic care și-a făcut apariția la Palat la 23 august; Maniu și Brătianu nu au putut fi contactați, iar Bodnăraș și ale sale „gărzi patriotice" au fost singurele forțe civile care s-au prezentat ca să-l preia pe Antonescu. Aceste fapte au fost utilizate de către comuniști, pentru a-și argumenta pretenția că au jucat rolul conducător în lovitura de stat.

Declarația guvernului de la București difuzată în după amiaza de 24 august 1944, ora 16.30 a legiferat starea de război cu Reich-ul, menționând explicit că Wehrmachtul a deschis ostilitățile împotriva statului român: „Prin aceste acte de agresiune, care s-au produs simultan în mai multe puncte ale țării, Germania s-a pus în stare de război cu România".[520]

La 31 august 1944 a fost publicat în „Monitorul Oficial" Decretul-lege nr. 1.626, prin care „toate drepturile și libertățile cetățenești recunoscute deveneau cele consacrate în Constituțiile din anii 1866 și 1923". În aceste condiții se reintroducea regimul parlamentar, constituit din mai multe partide, care însă nu convenea Uniunii Sovietice în perspectiva scopului său final, de a institui în România un regim comunist.

Presiunea sovietică și cea comunistă începe să se manifeste din primul moment, treptat, dar tenace, în sensul nesocotirii Constituției,

---

[518] D. Deletant, *Teroarea comunistă în România, Gheorghiu-Dej, 1948–1965*, Ed. Polirom, București, 2001, p. 47.

[519] BND avea ca scop înlăturarea de la putere a mareșalului Ion Antonescu.

[520] Fl. Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1997, p. 440.

pretinzându-se continuu derogări și modificări ale textului fundamental, ca și cum ar fi fost o lege ordinară oarecare, pretextându-se, în ultima instanță și în lipsa altor argumente, rațiuni de război.[521] Din această cauză, URSS va acționa în perioada următoare, pe mai multe planuri, cu scopul de a distruge toate instituțiile tradiționale ale României și pentru a impune controlul deplin al Partidului Comunist Român.

Semnarea Convenției de Armistițiu și aplicarea prevederilor acesteia a fost un alt mijloc de realizare a planurilor sovietice. Termenii Convenției nu lăsau nici un dubiu în privința noului stăpân al României. Este ilustrativ din acest punct de vedere Art. 18 unde se preciza că în Comisia Aliată de Control puterea de decizie revenea Înaltului Comandament Sovietic ce acționa în numele puterilor Aliate. Într-o comparație făcută cu actele similare încheiate cu Bulgaria și Ungaria s-a putut observa, că în aceste din urmă cazuri se prevedea formal și participarea reprezentanților englezi și americani la dezbaterea problemelor ce erau de resortul Comisiei Aliate de Control. Acesta constituie un argument în plus pentru situarea României în prima linie a intereselor de securitate sovietice.

O serie de alte prevederi, sub pretextul efortului de război, a păstrării în siguranță a căilor de comunicații, permiteau amestecul sovietic în treburile interne ale României. Prevalându-se de nerespectarea acestor prevederi, sovieticii, cu ajutorul comuniștilor români, au provocat, succesiv, căderea primului și apoi al celui de-al doilea guvern Sănătescu, în octombrie, respectiv noiembrie 1944. În 4 decembrie 1944 a fost ales un nou lider de Cabinet în persoana generalului Rădescu.

Confruntat cu gravele probleme ale societății românești, slăbită și mai tare în condițiile atacurilor violente ale comuniștilor, acesta și-a asumat misiunea de a introduce un control sever, dezarmând acele „gărzi patriotice” ce deranjau efortul de război. După ce, în timpul celui de-al doilea guvern Sănătescu comuniștii și aliații lor au dobândit câteva posturi cheie, dr. Petru Groza devenind vice prim-ministru, Gheorghiu-Dej ministru al comunicațiilor, Lucrețiu Pătrășcanu ministru de justiție, următorul pas vizat de ei era acela de a controla ministerul de interne. Ca urmare a demonstrațiilor împotriva ministrului în funcție Nicolae Penescu, al doilea guvern Sănătescu a căzut, iar noul prim ministru,

---

[521] E. Focșeneanu, *Istoria constituțională a României (1859–1991),* Ed. a-II-a revăzută, Humanitas, București, 1998, p. 92.

pentru a nu permite preluarea și a acestei poziții cheie de către comuniști a reținut pentru sine acest portofoliu, numindu-l totuși în funcția de secretar de stat pe Teohari Georgescu, cunoscut lider al Partidului Comunist.

În condițiile în care, conducătorii comuniști doreau o cât mai rapidă preluare a controlului politic, conflictul dintre aceștia și prim-ministru a căpătat accente dramatice. Deși Rădescu a îndeplinit exigențele Convenției de Armistițiu,[522] ca de exemplu eliminarea legislației antievreiești, decretul privind arestarea criminalilor de război, epurarea administrației, atacurile comuniștilor împotriva sa au vizat în principal sabotarea efortului de război, protejarea unor elemente fasciste, încurajarea propagandei antisovietice și eșecul în asigurarea condițiilor de ordine și securitate pe teritoriul țării.

Una din direcțiile principale în care a acționat Moscova a fost cea referitoare la armata română, propunându-și să utilizeze la maximum unitățile române disponibile pe front, împotriva trupelor germane și ungare, dezarmarea și anihilarea completă a forțelor române existente în interiorul țării și formarea unor unități noi, ca nuclee ale viitoarei armate „populare”, menite să sprijine direct regimul pro-comunist, care va fi instaurat la București cu forța de către autoritățile sovietice.

Înaltul Comandament Sovietic „pe unde a putut a luat prizonieri români – între 100.000 și 162.000 – sub pretextul că, până la semnarea Convenției de Armistițiu, România se afla, juridic, în stare de război cu Uniunea Sovietică”.[523]

În perioada 24 august 1944 – 12 mai 1945, armata română a participat pe fronturile din țară, din Ungaria, Cehoslovacia și Austria. Pâna la 7 septembrie 1944 s-a aflat sub comanda exclusivă a Marelui Stat Major Român, iar în intervalul 7 septembrie 1944–12 mai 1945 a acționat în cadrul Frontului 2 Ucrainean la ordinele Înaltului Comandament Sovietic, perioadă în care Marele Stat Major Român a rămas cu funcții de aprovizionare, completare a pierderilor, organizarea instrucției de

[522] *Declarations du premier ministre general N. Radesco. L'effort militaire de la Roumanie dans la guerre contre l'Allemagne et la Hongrie.* Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Casa Regală. Diverse*, dos. 27/1944; ff 1–13, plus Anexa A și B.

[523] D. C. Giurescu, *România în al doilea Război Mondial (1939–1945),* Ed. All, București, 1999, p. 45.

interior. S-a confruntat cu grave ingerințe din partea aliatului sovietic, ceea ce i-a perturbat funcționalitatea, fiind nevoit să accepte concepte străine tradițiilor Armatei Române.[524]

La 5 septembrie 1944 a avut loc dezarmarea și ocuparea de către sovietici a tuturor navelor române aflate în portul Constanța, inclusiv a instalațiilor militare, clădirilor și depozitelor marinei, existente în port. Nici flota de pe Dunăre nu a beneficiat de o soartă mai bună. Astfel, în mod abuziv, până la 12 septembrie 1944, comandamentul naval sovietic de la Constanța a preluat 44 de unități, respectiv întreaga flotă maritimă românească precum și principala forță fluvială de luptă, un total de 66 nave de război și 28 de nave auxiliare. Între 7 și 31 octombrie un număr însemnat dintre navele noastre de război și comerciale au părăsit portul Constanța, îndreptându-se către porturile sovietice de la Marea Neagră, iar ulterior unele dintre acestea aveau să primească denumiri rusești.

Perioada dintre 23 august și 12 septembrie a fost pentru statul român una dramatică, circa 130.000 soldați au fost luați prizonieri, întreaga flotă militară și mare parte din cea civilă a fost preluată de către sovietici, au fost rechiziționate bunuri și echipamente, mai ales din industria petrolieră, pierderile fiind estimate în istoriografie la 2.000 milioane dolari. Însă, ceea ce era mai important a fost faptul că pârghiile puterii nu puteau funcționa fără acordul sovieticilor, într-o țară cvasi-ocupată în care trupele lui Malinovski se comportau ca și „hoardele de tătari”.[525] De altfel, pentru ca aceste pierderi să fie definitive și din punct de vedere formal, în Tratatul de Pace încheiat la Paris în 10 februarie 1947 se spunea că România a luat parte activă la războiul împotriva Germaniei numai din data de 12 septembrie 1944, ori aceasta însemna că România a rămas în război cu URSS în aceste douăzeci de zile, iar materialele capturate au fost considerate „pradă de război”.

În octombrie 1944, în condițiile ocupației sovietice și ale abuzurilor mentionat, situația economică a României continua să se agraveze anticipându-se un viitor sumbru; pe plan politic, comuniștii se aflau într-o continuă ofensivă, pentru acapararea puterii.[526]

---

[524] Gen. C. Degeratu, *Statul Major Genaral la 140 de ani*, în „Magazin Istoric”, anul XXXIII, nr. 12 (393), p. 21.

[525] M. Științban, coord., *Istoria contemporană a României*, Ed. Accent, 2001, p. 284.

[526] Ș. Constantinescu, *op. cit*, p. 57.

Andrei Ianuarievici Vîșinski, adjunct al ministrului de externe al URSS, la vizită în România, punea în practică dispoziția Moscovei prin care se ordona expulzarea administrației române din teritoriul eliberat al Transilvaniei, pretextul fiind asigurarea securității în zona din spatele frontului. Realitatea a demonstrat că sovieticii au folosit problema teritoriului Transilvaniei de nord-vest ca un mijloc de presiune și șantaj asupra guvernelor de la București, până la 6 martie 1945; în concepția lor, remiterea acestei zone a Ardealului, României, trebuia să servească drept cea mai importantă pârghie pentru influențarea guvernului român, nu numai în domeniul îndeplinirii obligațiilor economice din Convenția de Armistițiu, dar și în domeniul promovării politicii sale interne și externe.

Generalul Constantin Sănătescu, în Jurnalul său, nota, referindu-se la situația țării în această perioadă: „Mare bătaie de cap cu rușii, care nu respectă nimic. Devastările și jafurile continuă și pricep că asta va duce la o săracie de care se vor resimți și ei. Nu se pot face semănăturile de toamnă, fiindcă ridică fără nici o socoteală vitele de pe câmp, așa că nu este exclus ca în anul viitor să suferim în privința hranei. Dificultăți am și în guvern. Comuniștii, care nu însemnau nimic până la venirea rușilor, acum, cu protecția lor și mai ales cu fondurile ce le-au pus la dispoziție, au devenit foarte combativi și, dirijați de ruși, au uitat că sunt români și pun interesul partidului mai presus de acela al țării. Am dificultăți și cu aplicarea armistițiului. Rușii nici nu se gândesc a-l respecta. Transportă tot ce pot la Est de Prut, fără nici o socoteală”.[527]

Referitor la comportamentul ocupanților sovietici, Inspectoratul de jandarmi Iași a constatat pe teritoriul a șase județe, Bacău, Fălciu, Iași, Roman, Neamț și Vaslui, în perioada 23 august – 31 decembrie 1944, următoarele fapte ale militarilor ruși: 61 de agresiuni contra jandarmilor soldate cu 3 morți, 3.399 devastări, 10.065 vehicule și 9.7630 animale au fost confiscate, 35.000 tone de cereale au fost luate, 110 persoane ucise și 53 grav rănite[528].

În Jurnal, criticul prim-ministru Constantin Sătănescu, continua o analiză din care, pe lângă revolta că nu poate efectiv guverna, lasă să

[527] C. Sănătescu, *Jurna*l, Ed. Humanitas, București, 1993, p. 172–173.
[528] N. Păun, *Viața economică a României 1938–1948,* … pp. 335–336.

se intrevadă, fatalismul și deznădejdea: „Comuniștii își urmează planul dictat de Moscova și scot masele de lucrători la manifestații. Miniștrii comuniști din guvern nici nu se interesează de treburile departamentelor lor, fiind ocupați cu întrunirile și discursurile incendiare ce trebuie să țină la aceste întruniri. Sufletul partidului comunist român este… Ana Pauker, sosită din Rusia și…Vasile Luca. Manifestațiile lucrătorilor produc dezordine și o scădere în producție. Cu toate apelurile ce se fac către membrii guvernului, nu găsesc înțelegerea necesară la comuniști de-a ne așterne pe lucru serios și a scăpa țara asta de greutățile prin care trece”.[529]

Nici obiectivele guvernului Rădescu nu s-au putut pune în practică, în condițiile unui guvern lipsit de omogenitate, precum și a agitațiilor tot mai accentuate și mai ample organizate de comuniști și de grupările de stânga, care nu încetau lupta pentru acapararea deplină a puterii politice. Scopul final urmărit de PCdR îl constituia căderea guvernului Rădescu și instalarea unui cabinet condus de un reprezentant desemnat de ei, în care să dețină majoritatea portofoliilor importante.

Planul elaborat de PCdR privind răsturnarea guvernului Rădescu, în care un rol important l-a avut secretarul general al FND, Vasile Luca, a prevăzut organizarea de manifestații de stradă și ocuparea de prefecturi și primării, care dând naștere unei stări de instabilitate și confuzie, deschidea drumul comuniștilor spre preluarea puterii. În țară, legea și legalitatea nu sunt respectate, un exemplu constituindu-l trecerea la „înfăptuirea” reformei agrare prin exproprierea și împărțirea proprietății funciare. Acțiunea s-a declanșat la 10 februarie 1945, când din inițiativa PCdR, Frontul Plugarilor a lansat către țărănime chemarea de a trece imediat, cu de la sine putere, la „realizarea” reformei agrare, așa cum sublinia ziarul „Scânteia” din 15 februarie 1945. Asaltul primăriilor și prefecturilor realizat de comuniști s-a încheiat cu instalarea de către aceștia a propriilor reprezentanți în 52, din 58 de județe ale țării.[530]

Ca urmare a presiunilor exercitate de sovietici, Regele Mihai a cedat și l-a numit prim-ministru pe dr. Petru Groza, decizia fiind determinată de promisiunile sovieticilor privind restituirea Transilvaniei de

---

[529] *Ibidem*, p. 181.
[530] Vezi M. Știrban, N. Păun, *op. cit., loc. cit.*

Nord, precum și aceea de atenuare a rigorilor materiale ale aplicării armistițiului.

*
* *

În condițiile încetării războiului antihitlerist economia românească se confrunta cu greutățile produse de marile pierderi și distrugeri din timpul ostilităților, cu problemele trecerii la condițiile de pace, ale depășirii conflictelor sociale, precum și ale îndeplinirii la timp a sarcinilor față de Aliați, sarcini ce decurgeau din Convenția de Armistițiu Linia fundamentală a programelor tuturor forțelor politice din țară era aceea a refacerii economice. În atingerea acestui scop existau, însă, deosebiri de opinii, căile posibile identificate fiind economia liberală sau cea dirijată.

Guvernul constituit în martie 1945 se manifesta în favoarea controlului statului și al rolului sporit al acestuia în economie, la început cu recunoașterea proprietății private și necesitatea efectuării unor reforme sociale. Cu preponderență de-a lungul anului 1945 a acționat în paralel și un „control de jos", prin sindicate, care va slăbi treptat, în 1947, rolul principal ocupându-l aparatul de stat.

Vom reda în cele ce urmează principalele măsuri legislative adoptate în sfera economicului de către guvernele care s-au succedat la conducere în perioada 1944–1947 și vom încerca să surprindem impactul pe care acestea l-au avut asupra societății românești. Specificăm faptul că în literatura de specialitate românească de până în 1989, interpretarea evenimentelor în ansamblu, inclusiv a celor cu caracter economic, a fost, fără îndoială, influențată de linia impusă de regimul politic aflat la guvernare. [531]

Reglementarea situației din agricultură, mai exact înfăptuirea unei reforme agrare era considerata prioritară de toate partidele politice.

Partidul Comunist, Frontul Plugarilor și Partidul Național Țărănesc erau în principiu adeptele înfăptuirii acesteia. Diferența apărea în privința datei, suprafeței și modului de aplicare. Împotrivă s-au declarat premierul Nicolae Rădescu și Partidul Național Liberal, care considerau soluția prematură, atâta timp cât războiul continua. Premierul Nicolae

[531] Vezi pe larg N. Păun, *Viața economică a României 1938–1948…*, pp. 329–396.

Rădescu se declara împotriva reformei până la sfârșitul războiului, considerând că soldații de pe front erau cei mai îndreptățiti să beneficieze de rezultatele ei și că situația internă făcea reforma inoportună. În schimb el încerca să mențină ordinea și stabilitatea politică și economică prin diverse metode, ca de exemplu „Legea de reglementare din 26 ianuarie 1945” prin care s-a dorit eliminarea speculei, controlul transporturilor de cereale, inventarierea disponibilităților pe județe și întocmirea unui plan general de aprovizionare a populației.[532]

Temperatura politică a crescut brusc la începutul lui februarie 1945, pe fundalul publicării „Platformei de guvernare a FND”. Într-o declarație de presă, președintele național liberal, Dinu Brătianu, arăta că partidul său nu găsea oportună reforma agrară, stârnind replica ministrului agriculturii, național-țărănistul Ion Hudiță. După câteva zile, PNȚ depune în fața Comisiei pentru Studiul Reformei Agrare, proiectul pentru exproprierea suprafețelor de peste 50 ha la șes și 30 hectare la deal și la munte. Publicat în ziarele „Ardealul”, „Argus” și alte ziare centrale, el corespundea în principiu celor precizate în „Manifestul program al PNȚ” din octombrie 1944, în care se susținea proprietatea individuală țărănească, limitată la capacitatea de muncă a unei familii, întemeiată pe doctrina și motivațiile „statului țărănesc”. Proiectul prevedea și organizarea unor ferme-model cu funcția de stațiuni agricole și zootehnice.

Pe de altă parte, Frontul Plugarilor lansa un „Manifest”, cerând reformă agrară imediată prin exproprierea moșiilor de peste 50 hectare. Diferența era că se avea în vedere „calea revoluționară” de punere în aplicare, care ar fi condus la căderea guvernului Rădescu.

Partidul Comunist sprijinindu-se pe prezența trupelor sovietice, a declanșat o vastă campanie de subminare a pozițiilor partidelor politice istorice, urmărind înlăturarea lor de la putere. În acest scop a fost utilizat radicalismul manifestat în problema reformei agrare, cerându-se confiscarea imediată a tuturor proprietăților moșierești de peste 50 hectare și împroprietărirea țăranilor care nu aveau pământ sau aveau foarte puțin, fără să se mai aștepte sfârșitul războiului. La

---

[532] Gh. Onișoru, *România în anii 1944–1948. Transformări economice și realități sociale*, Fundația Academia Civică, București, 1998, p. 41.

îndemnul comuniștilor, țăranii din mai multe sate au intrat în noiembrie 1944 pe moșiile părăsite, trecând la însămânțarea terenurilor arabile. Îndemnurile la liniște și la legalitate ale național-țărăniștilor și liberalilor erau prezentate ca fiind semne de opunere la înfăptuirea reformei agrare. Se poate constata, așadar, că interesul manifestat de către partide în problema agrară urmărea, fără îndoială, și anumite avantaje politice. Forțele aflate în luptă își disputau adeziunea țărănimii pentru unul sau altul din programele lor, văzând în reforma agrară un mijloc de a dobândi capital electoral.[533]

În acest context, una dintre primele măsuri adoptate de guvernul Groza a fost legiferarea reformei agrare prin „Decretul-lege nr. 187" din 20 martie 1945.[534]

Scopul legii, prevăzut la art. 2, era împroprietărirea țărănimii și crearea rezervelor de stat. Erau afectate suprafețele de peste 50 hectare. Regimul exproprierii era aplicat și colaboraționiștilor cu Germania, criminalilor de război și vinovaților de dezastrul țării, refugiaților de după 1944, absenteiștilor, loturilor de peste 10 hectare care nu fuseseră cultivate în regie proprie în ultimii șapte ani, voluntarilor împotriva Națiunilor Unite și bunurilor de „mână moartă".

Definitorie pentru concepția legiuitorului era ordinea de prioritate pentru cei îndreptățiți la împroprietărire: ostașii concentrați sau mobilizați și toți cei care au luptat împotriva Germaniei hitleriste; orfanii, văduvele și invalizii din războiul antihitlerist, orfanii, văduvele și invalizii de război în general, țăranii fără pământ; muncitorii agricoli și dijmașii care au lucrat proprietățile expropriate; țăranii cu pământ sub 5 ha.

Caracteristică pentru concepția reformei era prevederea că bunurile ce cădeau sub incidența legii, terenuri sau inventar agricol confiscat treceau imediat în proprietatea statului, fără nici o despăgubire. Tractoarele, batozele, locomotivele, secerătoarele și combinele de pe terenurile expropriate treceau asupra statului care urma să înființeze ulterior centre județene de închiriat mașini agricole. Se prevedeau și exceptări de la expropiere: domeniile mănăstirilor, bisericilor, cooperativelor rurale și ale organizațiilor culturale și de caritate, domeniile regale,

---

[533] I. Alexandrescu, *Economia României în primii ani postbelici (1945–1947*), Ed. Științifică și enciclopedică, București, 1986, pp. 104–105.

[534] M. Of. din 23 martie 1945.

orezăriile, viile și pădurile, al căror regim urma să facă obiectul unei legi speciale, precum și terenurile care dobândeau statutul de ferme model.

Conform art. 21 din lege, prețul pentru loturile primite, stabilit în bani sau în natură (cereale), echivala cu valoarea unei recolte anuale mijlocii. Se justifică, astfel, afirmația că prețul acesta era mai mult simbolic. „Suma era mică și nu constituia o povară pentru țăranul individual. Era totuși importantă, întrucât Partidul Comunist, conștient de lupta îndelungată a țăranilor pentru pământ s-a folosit de aceasta pentru a le dovedi că proprietatea lor asupra pământului era definitivă".[535]

În primăvara 1948 lucrările de aplicare a reformei agrare au fost, în linii mari, încheiate. Au fost expropriate 155.823 proprietăți aparținând unor cetățeni de origine română sau de altă naționalitate, în suprafață totală de 1.468.946 hectare. Din acestea 1.109.62 hectare au fost împărțite țăranilor, iar restul au fost constituite ca rezervă de stat. Acestea au determinat schimbări în structura proprietății agricole realizându-se ceea ce s-a numit în epocă „lichidarea moșierimii din punct de vedere economic", prin desființarea marii proprietăți funciare de peste 50 de hectare.[536]

În ansamblu, reforma agrară din 1945 a avut un puternic impact asupra evoluției economice și politice a României. Urmarea esențială a fost dispariția marii proprietăți și transformarea țării într-una de mici proprietari.[537]

În privința greșelilor, abuzurilor și inconsecvențelor apărute în aplicarea reformei agrare din 1945 se consideră că aceste fenomene au fost potențate de condițiile adoptării și aplicării ei, adică faptul că a fost concepută și pusă în aplicare de un regim comunist, că a început în faza finală a războiului, când atmosfera era încă tulbure, și, de asemenea, sub ocupația trupelor sovietice, dar nu în ultimul rând,datorită faptului că pământul destinat împroprietăririi era puțin, fapt ce a creat o tensiune specifică între cei interesați să-l primească.

Disfuncționalitățile provenite din prevederile dar și din aplicarea legii și-au spus cuvântul, în multe zone observându-se o reacție de bu-

---

[535] K. Hitchins, *Rumania 1866–1947*, Ed. Humanitas, București, 1998, ediția a-II-a, p. 530.

[536] N. Constantinescu, *Istoria economică a României,* Ed. Economică, București, 2000, pp. 104–105.

[537] *Ibidem*, p. 107.

merang. Fără inventar agricol, semințe și credite, destui împroprietăriți s-au văzut nevoiți să renunțe la pământ sau să-l lase nelucrat.

Una dintre cele mai grave consecințe ale abuzurilor produse a fost exproprierea totală, în masă, a cetățenilor români de naționalitate germană. Starea de război cu Germania și Ungaria a condus la impunerea prin Convenția de Armistițiu din 12 septembrie la obligația impusă României, de a lua măsuri în vederea internării cetățenilor celor două state, care își aveau resedința aici. Autoritățile sovietice au transformat internarea în „deportare", astfel încât în ianuarie 1945, numeroși germani din Transilvania au fost trimiși la munci de reconstrucție în URSS, proprietățile lor fiind confiscate (Anexa nr. 9). Prevederile Legii reformei agrare din martie 1945 conțineau, la art. 3 alineatul a, ca primă categorie ce urma să fie expropriată, „pământurile și proprietățile agrare de orice fel aparținând cetățenilor germani și cetățenilor români, persoane fizice și juridice de naționalitate (origine etnică) germană, care au colaborat cu Germania hitleristă". Până în februarie 1947 prin efectul legii agrare, se expropriaseră în proporție de 95% întinderile aflate în posesiunea sașilor și șvabilor.[538]

O altă problemă ridicată de legea reformei agrare privea faptul că proprietarii absenți nu puteau reține mai mult de 10 hectare. Restul intra în posesia statului, care avea să aloce aceste terenuri celor ce nu dețineau pământuri, fără să acorde nici o compensație foștilor proprietari. Dar, după câteva luni, Ministerul de Justiție a hotărât că proprietarilor din afara țării li se putea restitui valoarea pământurilor confiscate, așa cum era prevăzut și în art. 18 din Constituția din 1923.

La început, Statele Unite s-au opus acestei hotărâri și au solicitat restituirea terenurilor confiscate. În septembrie 1947, Departamentul de Stat a hotărât, totuși, că o compensație este preferabilă restituirii pământurilor, de vreme ce această ultimă alternativă era, practic, imposibilă.[539] Însă Washingtonul dorea ca această compensație să fie în conformitate cu legislația internațională, nu cu art. 24 din Tratatul de Pace, căci în tratat se stipula clar că ea se poate achita în moneda de schimb locală. Practic, reclamantul trebuia să cheltuie toată compensația în România. În schimb, legislația internațională prevedea achitarea compensației în

[538] Anexa nr. 9.
[539] J. Courtney, J. Harrington, *op. cit*, pp. 95–97.

valută convertibilă în afara României. Întrucât majoritatea reclamanților americani își aveau domiciliul în SUA, evident că aceasta era soluția preferabilă. Bucureștiul a refuzat să accepte soluția oferită de americani. Negocierile au continuat până în ianuarie 1951, când Departamentul de Stat a hotărât ca proprietarilor americani să li se acorde compensații din bunurile românești din SUA, blocate prin „Legea privind relațiile comerciale cu țara inamică". Aceste bunuri totalizau aproximativ 24,5 milioane dolari și problema compensațiilor avea să fie soluționată, până la urmă, în 1960, în condițiile unui acord româno-american.

Alături de numeroasele măsuri operative adoptate pe parcursul aplicării reformei trebuie menționată „Legea din 7 iunie 1947"[540] prin care acțiunile legate de reforma agrară au fost declarate „acte de guvernământ care nu pot fi atacate în justiție". În felul acesta au fost stinse din oficiu procesele intentate de foștii proprietari țăranilor împroprietăriți. A doua zi a fost votată „Legea pentru reglementarea circulației și stabilirea regimului juridic al imobilelor agricole"[541] prin care se anulau înstrăinările de terenuri agricole din 29 de județe afectate de secetă, făcute de agricultori cu o proprietate sub 5 ha în perioada 1 august 1946 – 23 iunie 1947, la alte persoane decât descendenții până la gradul trei, presupuse fiind că au fost făcute sub imperiul constrângerii. Se preciza, totodată, că puteau dobândi terenuri și imobile agricole numai țăranii care dețineau o suprafață de teren agricol mai mică de 15 ha. Controlul circulației imobilelor agricole se exercita de către stat, prin dreptul de preempțiune și prin faptul că, pentru orice cumpărare trebuia obținută, în prealabil, autorizația statului.

În legătură cu scopul și efectele acestei legi există mai multe puncte de vedere. Astfel, pe de o parte s-a considerat că s-a pus capăt numeroaselor acțiuni judecătorești intentate de foștii proprietari expropriați, multor țărani împroprietăriți, lichidându-se, totodată, starea de nesiguranță care se ivea la sate în rândul unor țărani care primiseră pământ. În luna iunie 1947 erau în curs de judecare, în întreaga țară, peste 2.000 de procese, care puneau pe drumuri zeci de mii de țărani.[542] În aceeași opinie se considera că prin cel de-al doilea act normativ menționat anterior se stăvilea refacerea moșiilor și se împiedica dezvoltarea

---

[540] M. Of. nr. 127 din 7 iunie 1947, p. 4.553.
[541] M. Of., nr. 140 din 23 iunie 1947, pp. 5.062–5.068.
[542] I. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 188.

gospodăriilor burgheziei sătești și continuarea fărâmițării proprietății țărănești, interzicându-se divizarea proprietăților mai mici de 2 ha la șes și 1 ha la deal și munte, ipotecarea proprietății agricole putându-se face numai la instituțiile financiare autorizate în acest sens.

Într-o altă opinie[543] se considera că planificarea centralizată și dirijismul erau la ordinea zilei și măsurile luate erau pregătitoare pentru colectivizarea agriculturii. Legea din 6 iunie impunea un control strict asupra vânzărilor proprietăților particulare și oferea prioritate statului în achiziționarea de pământ. Guvernul justifica legea prin nevoia de a preveni atât reconstituirea marilor proprietăți cât și continua fărâmițare a micii proprietăți, dar și pentru extinderea sistemului fermelor de stat. O altă lege tipică a fost cea din 2 iulie, care impunea limitări la vânzările de produse agricole de către țăranii particulari, prin intermediul unor taxe (cote). Noile taxe erau, de fapt o predare forțată a recoltei către stat, care le putea folosi după cum considera necesar.

Ca și completări ale reformei agrare din 1945 sunt considerate confiscarea din 1948 a suprafețelor de pământ deținute până la 30 decembrie 1947 de Casa Regală, precum și confiscările suprafețelor de 50 de hectare rămase foștilor proprietari. [544]

Prin cel din urmă act normativ, proprietatea asupra pământului a fost luată complet din mâinile particularilor. Aceasta a permis lichidarea rămășițelor „fostei clase moșierești și a chiaburilor”, echivalent al termenului sovietic *kulak*, definind țăranii înstăriți (Aceia care angajau forță de muncă sau își închiriau propriile mașini, indiferent de mărimea proprietății lor). Pământul, efectivul de animale și echipamentul proprietarilor de pământ care posedaseră terenuri de până la maximum 50 ha în temeiul „Legii agrare” din 1945 au fost expropriate fără compensare. Practic, peste noapte, Miliția a acționat și a scos 17.000 familii din casele lor și le-a mutat în zone de reașezare. Pământurile confiscate, totalizând aproape un milion de hectare, au fost comasate pentru a crea fie gospodării de stat, fie gospodării colective care, teoretic erau proprietate colectivă dar în fapt erau conduse de stat, întrucât Ministerul Agriculturii indica tipurile de culturi și fixa prețurile. Membrilor gospodăriilor colective li s-a permis să păstreze mici loturi de pământ care să nu depășească 0,15 hectare. Cei mai mulți țărani,

[543] K. Hitchins, *op. cit.*, p. 543.
[544] Decret-lege nr. 83 din 2 martie 1949.

mergând de la cei lipsiți de pământ, până la cei care își lucrau pământul folosindu-se doar de brațele de muncă ale familiei au fost organizați în gospodării de stat sau în gospodării colective. Acest proces s-a făcut prin măsuri de coerciție pe scară largă.

Rezistența față de colectivizare, nepredarea „cotelor", întârzierile în plata impozitelor sau în efectuarea muncilor agricole au avut drept rezultat aruncarea în închisoare a circa 80.000 de țărani, 30.000 dintre aceștia fiind judecați public. Colectivizarea a fost încheiată în 1962. Ca urmare, 60% din totalul suprafeței de 15 milioane hectare de teren agricol au revenit gospodăriilor colective, 30% gospodăriilor de stat, abia 9% rămânând în proprietate personală. Aceste din urmă terenuri se aflau în zonă de deal și de munte, inaccesibilitatea făcând colectivizarea lor nepractică.[545]

În legătură cu aceste măsuri opiniile specialiștilor din literatura occidentală și cea română de după 1990 sunt unanime. Pentru exemplificare, o singură trimitere ni se pare elocventă. „În cele mai multe dintre cazuri redistribuirea pământurilor nu însemna altceva decât furt legalizat. Prin sistemul de cooperative țărănești agenții guvernamentali nomenclatura comunistă, au fost trimiși în sate pentru a avea sub control fiecare aspect din viața țăranilor. Constituirea cooperativelor reprezintă pasul final în instaurarea unei forme de feudalism colectivist."[546]

*

* *

În ceea ce privește industria și finanțele, perioada de după încheierea războiului a cunoscut o continuă și impresionantă creștere a inflației. Măsurile anti-inflaționiste luate în timpul guvernelor Sanătescu și Rădescu s-au dovedit ineficace. Avem în vedere Împrumutul Refacerii Naționale aprobat prin legea din 23 decembrie 1944 și conceput nu pentru investiții în economia națională, ci pentru acoperirea dificultăților de moment din trezoreria statului. Acest împrumut a fost pus în legătură cu emiterea și difuzarea unor medalii comemorative, din aur, ceea ce a însemnat înstrăinarea a 5.895 kg aur din rezerva BNR, de care

---

[545] D. Deletant, *România sub regimul comunist*, Fundația Academia Civică, București, 1997, p. 68.

[546] R. Markham, *România sub jugul sovietic*, Fundația Academia Civică, 1996, p. 269.

s-au folosit speculanții, mai ales că medalia avea anumite similitudini cu napoleonul francez. Speculațiile cu medalii erau încurajate și de către bănci, care acordau credite pentru procurarea lor. Consecința imediată a fost deprecierea masivă a leului.

La 19 iunie 1945 a fost adoptat un decret-lege pentru trecerea industriei la producția de pace. Conform prevederilor acestuia, plasarea salariaților disponibili urma să se efectueze de către Ministerul muncii la propunerea și sub supravegherea unui comitet format dintr-un delegat al Ministerului Muncii, doi delegați ai Confederației Generale a Muncii și un delegat al Uniunii Generale a Industriașilor din România. Subsecretariatul de Stat al Industriei de război a fost transformat în Subsecretariatul Industriei de Stat. Principala sarcină a acestuia era crearea mijloacelor de adaptare și de transformare a industriei de război în industrie de pace, coordonarea producției industriale de stat, asigurarea materiilor prime necesare pentru realizarea comenzilor primite. În vederea sprijinirii diverselor industrii, în condițiile reluării relațiilor comerciale cu majoritatea țărilor vecine, au putut fi importate însemnate cantități de fontă, oțel, materiale tehnice, bumbac etc. În cadrul măsurilor de reprofilare a industriei, potrivit condițiilor de pace, s-au adoptat măsuri în vederea producerii de material necesar căilor ferate, agriculturii, acoperirii nevoilor populației, măcar în parte. Întreprinderile, indiferent că erau de stat, mixte sau particulare, au primit comenzi și credite. [547]

În același timp, guvernul sovietic era interesat în monopolizarea producției și a comerțului exterior al României printr-o serie de tratate economice pe termen lung.[548] Cel mai important prin implicațiile sale asupra dezvoltării politice și economice ulterioare a țării a fost cel semnat la Moscova în 8 mai 1945. (Anexa nr. 10)[549]

În viziunea literaturii de specialitate de dinainte de 1990, livrările de materii prime, semifabricate și alte produse sovietice efectuate potrivit acestui acord au avut în împrejurările arătate, un efect pozitiv

---

[547] N. Păun, *op. cit.*, p. 370.

[548] K. Hitchins, *op. cit*, p. 536.

[549] Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Președenția Consiliului de Miniștri*, dos. 5/1945, ff. 16–25.

asupra funcționării unor importante ramuri ale economiei românești, deși volumul total al schimburilor economice externe continua să fie la sfârșitul anului 1944 și în anul 1945 cu totul nesatisfăcător față de necesități.[550]

Istoriografia română recentă[551] apreciază că acordul economic semnat cu Uniunea Sovietică la Moscova, la 8 mai 1945, anunțat ca o mare victorie a guvernului, s-a dovedit repede a fi o nouă piedică în calea refacerii României. El poate fi încadrat într-o serie inițiată de Kremlin cu Bulgaria (14 martie 1945), și continuată, în iulie și septembrie 1945 cu Polonia, respectiv Cehoslovacia. Oficial s-a anunțat că A. I. Mikoian, din partea sovietică, și Mircea Durmă, din cea română, au semnat un acord privind livrările reciproce de mărfuri dintre cele două state pe termen de un an.[552] El a fost însoțit de un protocol în care se preciza că Uniunea Sovietica va transmite României 2.000 de tractoare și se prevedea înființarea de societăți mixte în industrie. În fapt, conform protocolului, era vorba de 2.000 de tractoare pe care România ar fi trebuit să le retrocedeze Moscovei.[553] Se specifica faptul, că părțile vor cădea de acord asupra condițiilor utilizării acestora. Instrucțiunile pentru punerea în aplicare a textelor semnate la Moscova s-au transpus în documente: Acordul privind livrări reciproce de mărfuri, Anexa A confidențială cuprinzând lista mărfurilor sovietice de importat din România; Anexa B confidențială cuprinzând lista mărfurilor românești de exportat în URSS; Protocolul confidențial privind stabilirea prețurilor mărfurilor care vor face obiectul schimburilor între România și URSS; Tabelul de calculare prețuri pentru materialul lemnos și Protocolul asupra modului de lichidare a soldurilor în conturile vechi ale Băncii de Stat a URSS constituite la BNR. Părțile au căzut de acord ca schimburile produselor românești și sovietice să se facă pe baza prețurilor mondiale ale zilei, cu precizarea că pentru o parte a mărfurilor ele fuseseră deja fixate și consemnate în Protocolul confidențial anexat Acordului.[554]

---

[550] I. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 214.
[551] Gh. Onișoru, *op. cit.*, p. 45.
[552] M. Of. partea I, nr. 133, 15 iunie 1945, pp. 5029–5030.
[553] Arhivele Naționale Istorice Centrale, *fond. cit.*, f. 22.
[554] Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Casa Regală Mihai*, dos. nr 38/1945, ff. 17–19.

În privința societăților mixte înființate prin același acord, întreaga literatură de specialitate este unanimă în a considera că au fost principalul instrument prin care Uniunea Sovietică a exploatat statele vecine în primii ani postbelici.[555]

Sovromurile în teorie presupuneau egalitate între parteneri, dar în practică deveneau instrumentele exploatării de către sovietici a resurselor economice ale României.[556] Sovromurile au fost stabilite în fiecare ramură a economiei, iar cele mai importante din perspectiva URSS, „Sovrompetrol" și „Sovromtransport" au început să funcționeze imediat. Investițiile românești în aceste întreprinderi erau disproporționate în raport cu beneficiile obținute și cu posibilitățile de exercitare a controlului. Direcția și controlul erau în mâinile oficialilor sovietici. Sovromurile beneficiau de orice avantaj posibil, ca de exemplu exceptarea de la taxe și reglementări restrictive, în vreme ce companiile britanice, americane sau olandeze trebuiau să opereze în condițiile cele mai nefavorabile, desemnate de guvern pentru a le înlătura (Anexa nr. 11).

Existența și extensiunea sovromurilor creau mari dificultăți economiei naționale, deoarece ele exprimau relații economice neechivalente între cele două țări, în dauna României.[557] Nu era respectat principiul avantajului reciproc, problemele privitoare la orientarea și desfacerea producției, la investiții și amplasarea lor, la aprecierea personalului, se soluționau numai cu acordul părții sovietice, iar statul român era obligat să asigure partenerului sovietic o cotă parte de beneficii chiar dacă din diferite motive, întreprinderile respective nu obțineau profit. România a insistat continuu pentru desființarea sovromurilor, lucru care s-a întâmplat abia în anul 1954.[558]

În 1947 greutatea specifică a sovromurilor va fi de 36% în industria petrolieră, de 12% în cea forestieră, de circa 53% în domeniul bancar.

„Sovrompetrol", creată la 17 iulie 1945, deținea în 1947, 37% din numărul metrilor forați pentru explorări, 43,7% din numărul metrilor

[555] Gh. Onișoru, *op. cit*, p. 45

[556] H. Hitchins, op. cit., p. 536.

[557] N. N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 95.

[558] Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Președinția Consiliului de Miniștri*, dos. 5/1945, f. 16–25. Vezi pe larg comentariile din N. Păun, *Viața economică a României 1918–1948*, pp. 369–373.

forați pentru exploatare, 29,8% din producția de țiței, 36,5% din cantitatea de țiței prelucrat, 37,7% din expedițiile interne de petrol și 38,2% din cele externe.[559]

O analiză a modului de constituire a capitalului și a funcționării acestor societăți ne oferă istoricul R. Markham, preluând descrierea făcută de către Brutus Coste, fostul însărcinat al României la Washington.[560]

„Sovrompetrol" controla 30% din industria petrolieră și deține monopolul noilor câmpuri petrolifere aflate în exploatare. Participarea sovietică constă în controlul acțiunilor fostelor companii germane și italiene, precum și al investițiilor belgiene și franceze pe care Germania le preluase când aceste țări se aflau sub ocupație germană. Participarea părții române constă în totalitatea companiilor petroliere românești, în totalitatea terenurilor petrolifere deținute de guvern, precum și în indemnizațiile datorate guvernului român. În toate cazurile în care întreprinderilor particulare românești li se cerea să se unească cu sovromurile, guvernul român semna în numele acestora, fără nici un consult prealabil, iar la refuzul directorilor de a recunoaște valabilitatea acordurilor, guvernul îi înlocuia pur și simplu cu oamenii săi de încredere. „Sovrompetrol" a fost singura companie petrolieră autorizată să importe utilaje și echipament de foraj.[561]

„Sovromtransport" a închiriat toate porturile românești și a obținut dreptul de proprietate deplină asupra tuturor instalațiilor portuare, docurilor, macaralelor, a șantierelor de construcții navele etc. Acestea reprezentau în totalitate proprietatea statului român. Participarea română a mai constat din faptul că toate navele maritime și fluviale ce aparținuseră anterior statului, precum și cele 200 de vapoare și șlepuri aparținând proprietarilor particulari, fuseseră rechiziționate de guvernul român, cu scopul de a le pune la dispoziția companiei „Sovromtransport". Rusia a contribuit cu doar câteva nave, pe care le capturase tot din România, în ciuda prevederilor Armistițiului. Cu toate că așa numita ei participare reprezenta mai puțin de 5% din bunurile de valoare ale Sovromului, Uniunea Sovietică deținea 51,2% din acțiunile companiei. Porturile, transportul maritim și fluvial erau aproape în

[559] N. Păun, *op. cit.*, p. 371.
[560] R. Markham, *op. cit,* p. 393.
[561] Arhivele Naționale Istorice Centrale, *fond. cit.*, f 18.

întregime proprietatea guvernului, funcționând încă de la formarea României moderne.[562]

„Sovromlemn” e responsabil pentru 50% din producția de lemn de constucție a României. Participarea României la această companie mixtă constă în toate pădurile statului, precum și în toate pădurile aparținând instituțiilor publice (peste 60% din pădurile României), împreună cu gaterele și funicularele aferente. Contribuția sovietică, de pe urma căreia Uniunea Sovietică beneficiază de 50% din capitalul acestei companii mixte, precum și de conducerea ei, s-a mărginit la câteva utilaje și instalații industriale. Ea reprezenta mai puțin de a zecea parte din cea românească. Această neînsemnată contribuție, constând în mașini și echipament industrial, capturate de ruși ca pradă de război din diferite țări europene, se dovedea inutilă pentru că industria lemnului și a cherestelei suferea de pe urma investițiilor excesive, raportate la rezervele forestiere ale României. Ca o consecință a tăierilor masive de păduri, efectuate între anii 1940–1946, mai mult de 60% din fabricile de cherestea nu au avut de lucru, și-au rămas în această situație cel puțin 10 ani. Aceasta înseamnă că România a cedat Uniunii Sovietice 50% din capitalul companiei mixte care controla jumătate din industria lemnului și a cherestelei, fără a beneficia în fapt de o contrapartidă.[563]

Grupul „Sovrombanc”, care cuprindea „Sovrombanc” creată în august 1945, împreună cu „Societatea Bancară Română” și „Banca Agricolă”, al căror capital îl deținea în majoritate, avea o participare tot mai importantă în activitatea bancară din România. Dacă la 31 decem¬brie 1946, suma bilanțurilor era de 424 miliarde lei, pentru grupul „Sovrombanc” și de 579,7 miliarde lei pentru celelalte bănci, după numai 6 luni acesta era de 3.621,7 și respectiv 3.249,3 miliarde lei. Aceeași situație și în ceea ce privește suma plasamentelor. La 30 decem¬brie 1946, grupul „Sovrombanc” înregistra 298,3 miliarde lei, iar celelalte bănci 400,9 miliarde lei, pentru ca la 30 iunie 1947, sumele să fie de 2.637,9 și respectiv 2.367,7 miliarde lei.

„Sovrombanc” controlează peste 40% din capitalul investit în bănci și manevrează aproape 90% din totalul exporturilor, finanțând

[562] Fl. Banu, *Transportul pe Dunăre în primii ani ai regimului comunist, Sovromtransport*, „Anuarul Muzeului Marinei”, Constanța, 2002, 5, pp. 383–390.

[563] N. Păun, *op. cit.*, p. 372–373.

peste 70% din principalele tranzacții comerciale. Participarea României a constat din câteva bănci comerciale și într-o subscripție de capital din partea guvernului român, în timp ce Uniunea Sovietică a contribuit cu acțiunile germane la mari bănci românești, ca de pildă „Banca Comercială Română" sau „Banca Comercială Româno-Italiană". Întrucât toate băncile românești au fost mai târziu naționalizate, acestea vor fuziona cu „Sovrombanc", oferind Rusiei controlul asupra întregii activități financiare a României.[564]

„TARS – Liniile aeriene Sovrom" dețin monopolul asupra transportului aerian în România și operează pe mai multe linii internaționale din Europa de Est. România a contribuit la capitalul acestei companii cu aeroporturile sale, cu toate instalațiile de la sol, cu serviciile de reparații etc., precum și cu avioane aflate în proprietatea LARES (singura companie română de transport aerian, controlată de guvern). Uniunea Sovietică a furnizat majoritatea avioanelor de linie. Potrivit înțelegerii care a stat la baza înființării Sovrom-ului, Uniunea Sovietică a obținut controlul deplin asupra tuturor aeroporturilor, precum și a navigației aeriene.[565]

Cât privește „Sovrom-ul pentru transportul pe drumurile publice", acesta deține întreg monopolul în domeniu. În schimbul a câteva zeci de vagoane, Uniunea Sovietică a obținut o participare de 50%. Partea românească de 50% consta din toată contribuția Căilor Ferate Române, din cea a câtorva zeci de întreprinderi de transport mai mici, precum și din dreptul la libera folosință a căilor de transport, aflate în întregime în proprietatea statului.[566]

Chiar și literatura de specialitate[567] de dinainte de 1990 este de acord că forma de colaborare, prin asemenea societăți mixte, s-a dovedit neadecvată, ceea ce a făcut ca rezultatele financiare pentru statul român să nu fie cele scontate.

---

564 *Ibidem*, p. 371.

565 N. Gherghina, *Încercarea de imixtiune în spațiul aerian al României.* Înființarea Societății T.A.R.S, în „Buletin Științific", Universitatea din Pitești, studii istorice, 2002–2003, nr. 1–2, pp. 253–258.

566 N. Păun, *op. cit.*, p. 372.

567 I. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 214.

Prin acordurile succesive privind vânzarea și predarea către România a părții de participație sovietică la aceste societăți, încheiate la 31 martie și 18 septembrie 1954, 12 din cele 16 Sovrom-uri au fost desființate. Valoarea părții de participație sovietică urma să fie răscumparată în rate anuale egale, eșalonate pe un număr de 15 ani, suma de plată fiind considerată un credit fără dobândă acordat României de către Uniunea Sovietică. În 1956 au fost desființate ultimele 3 societăți mixte sovieto-române. În momentul lichidării Sovrom-urilor s-a ajuns, potrivit protocoalelor de răscumpărare a participației sovietice, la stabilirea unei sume disproporționat de mari față de aportul efectiv adus de partea sovietică din propriul său venit național.

Ca urmare a discuțiilor dintre guvernele român și sovietic, URSS a consfințit să reducă cu 4,3 miliarde lei suma prevăzută anterior, potrivit protocoalelor de răscumpărare a participației sovietice, din care pentru averi germane 1,5 miliarde lei, cifra ce reprezenta corectarea sumei stabilite inițial ca urmare a regimului preferențial, a reglementărilor și procedeelor neechitabile intervenite în activitatea fostelor unități sovrom, precum predarea bunurilor unor cetățeni austrieci, cehi, francezi, belgieni; preluări forțate de către Germania de la persoane fizice sau juridice; supuși aliați; bunuri românești greșit considerate germane.

Tratativele de la Moscova din perioada 4–13 septembrie 1945 au adus modificări în ceea ce privește situația economică a României. URSS a consimțit să compenseze o parte din cerealele pe care România trebuia să le livreze în contul despăgubirilor de război cu alte produse. S-a admis și reducera livrărilor de cereale alimentare și de furaje pentru nevoile trupelor sovietice aflate în țară precum și a altor obligații în contul articolului 10 din Convenția de Armistițiu. URSS a admis să se reducă și datoria cu privire la restituirea bunurilor prevăzute de articolul 12 precum și eșalonarea restituirilor pe trei ani. Se restituie și un număr de vagoane și locomotive și un număr de vase din flota maritimă de război și din cea comercială considerate până atunci trofee de război.

Pentru frânarea cursei dintre prețuri și salarii, ameliorarea aprovizionării interne și ușurarea executării obligațiilor ce decurgeau din convențiile încheiate cu URSS, care nu se realizase prin măsurile anterioare, au fost adoptate, – în condițiile în care raritatea mărfurilor,

diproporția dintre producție și nevoile consumului intern, tendințele inflaționiste rezultate din volumul mare de credite acordate se mențineau, mai multe acte normative.

Dincolo de problemele macro-economice, din vara lui 1945 s-au accentuat dificultățile zilnice ale populației, asigurarea hranei devenind problematică pentru un important segment social. Prima soluție imaginată a avut în vedere înființarea economatelor pentru aprovizionarea lucrătorilor salariați.[568]

Înființate la începutul lunii mai 1945, în cadrul întreprinderilor industriale și comerciale, ca mijloc de luptă contra speculei, prin intermediul economatelor salariații din întreprinderile respective erau aprovizionați cu o serie de mărfuri strict necesare întreținerii, la prețuri oficiale. La 20 ianuarie 1946 numărul economatelor se ridica la 978, aprovizionând o treime din populația țării în acel moment.[569]

Economatele constituiau un element de bază pe care se sprijinea guvernul în tentativa de ameliorare a puterii de cumpărare a salariaților și a populației sărace în general. Prin ele se urmărea dirijarea în continuare a puținelor articole de primă necesitate care existau, putându-se realiza, totodată, o repartiție echitabilă a bunurilor distribuite prin însuși intermediul lor, în funcție de răspunderea și greutatea muncii fiecărui salariat; se stabilea, distribuirea de rații suplimentare pe categorii de angajați, în raport cu efortul depus și energia consumată în procesul de producție. O importanță deosebită o avea concretizarea dreptului de preferință la aprovizionare din partea statului, atât față de particulari, cât și față de celelalte organizații comerciale prevăzute în legea de înființare, precum și reducerea taxelor fiscale, la unele articole textile destinate aprovizionării salariaților prin economate.[570]

Deși funcționau cu multe deficiențe și s-a propus înlocuirea lor cu cooperative, acestea au contribuit într-o anumită măsură la ușurarea aprovizionării salariaților.[571] Prin intermediul acestora erau aprovizionați circa 1,6 milioane de salariati cu produse care dispăruseră din

568 N. Păun, *op. cit.*, p. 368.
569 I. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 116.
570 N. Constantinescu, *op. cit*, p. 96.
571 I. Alexandrescu, *op. cit*, p. 116.

comerț datorită speculei. Soluția, una de criză, nu putea surmonta, însă, realul colaps economic spre care se îndrepta țara.[572]

La 5 decembrie 1945 se adoptă o măsură de adaptare a fiscalității la veniturile reale, renunțându-se la majorarea impozitelor indirecte, lucru favorabil celor cu venituri mici.

Prin Legea 67 din 15 februarie 1946 se stabileau prețurile oficiale, în special pentru combustibili. Actul normativ prevedea că revizuirea, modificarea, recalcularea și actualizarea prețurilor să se facă cu aprobarea și sub controlul Comisariatului General al Prețurilor, în corelație cu realitățile economice.

În strânsă legătură cu această măsură, se adoptă Legea nr. 68 din 16 februarie 1946[573]. Aceasta organiza schimbul de mărfuri dintre sat și oraș prin colectarea disponibilităților de produse agricole, vegetale și animale și distribuirea, fără a se face schimb în natură, de produse industriale și alimentare, cu plata în numerar, la prețuri oficiale, atât pentru produsele agricole cât și pentru cele industriale. Se spera, astfel, să se asigure aprovizionarea satelor cu produse industriale și a orașelor cu produse vegetale și animale, la prețuri accesibile marii mase de consumatori, fixate la producător, printr-o implicare a cât mai puțini intermediari. Colectarea produselor agricole și distribuirea mărfurilor industriale la sate urmau a se face, potrivit prevederilor legii, prin „Incoop", cooperative locale izolate, comercianți care dispuneau de capital și erau constituiți în asociații sau oficii de colectare sub controlul organelor de stat, precum și prin centre de exploatare teritoriale ale armatei.

În pofida acestor măsuri, starea economiei românești în 1946 era departe de a fi considerată favorabilă, din cauza secetei și producției agricole insuficinte. Industria suferea de lipsă de materii prime, de piese de schimb din import, de combustibili etc. Penuria de produse alimentare provocată de seceta extrem de severă a condus la sporirea rapidă a prețurilor la articolele alimentare. Prin influențarea de către aceasta a costului vieții ea a condus și la creșterea masivă a prețurilor industriale, drept urmare puterea de cumpărare scade și procesul inflaționist se agravează. Din cauza recoltei foarte slabe și stagnării producției indus-

---

[572] Gh. Onișoru, *op. cit,* p. 49.
[573] M. Of. nr. 40 din 16 februarie 1946, pp. 1.242–1.243.

triale, veniturile bugetare ale statului nu mai puteau acoperi cheltuielile și se făcea tot mai mult apel la emisiuni ale Băncii Naționale pentru acoperirea golurilor. La acestea se adaugă evaziunea fiscală în creștere, în ciuda măsurilor de combatere, dar și faptul achitării obligațiilor ce decurgeau din Armistițiu.[574]

Pentru anul 1946, una dintre cele mai importante măsuri pentru procesul de sporire a rolului statului în economie a constituit-o etatizarea Băncii Naționale prin Legea din 28 decembrie. Prin efectul acesteia, BNR rămânea pe mai departe o societate pe acțiuni (200.000 a câte 3.000 lei una), dar toate acțiunile aparțineau statului. Deși operațiunile ei rămâneau, în esență aceleași, ea a fost învestită cu dreptul de a îndruma și controla băncile din țară, indiferent dacă apațineau sau nu statului, avea dreptul de a cere de la ele informații și de a le face recomandări, de a le da norme și instrucțiuni în interesul economiei naționale. BNR a luat măsuri în sfera creditelor, inclusiv în domeniul celor acordate prin fondurile proprii ale băncilor, având prioritate cele destinate producției, în vreme ce creditele pentru circulație erau limitate la înlăturarea greutăților ce apăreau în calea trecerii mărfurilor de la producători la consumatori. Oportunitatea și condițiile pentru acordarea creditelor de investiții au fost lăsată la aprecierea BNR. Pentru a i se respecta linia impusă, Banca Națională a trecut la introducerea în Consiliile de Administrație ale băncilor a unor reprezentanți ai ei, iar prin Legea din 15 iulie 1947 și prin normele date la 22 iulie 1947 a fost reglementat controlul folosirii creditelor. A fost interzisă acordarea de credite pentru cumpărarea de aur, bijuterii, pentru stocarea de mărfuri etc. Se interzicea acordarea creditelor întreprinderilor care dispuneau de fonduri proprii în măsură suficientă, dar le utilizau în scopuri speculative, imobilizându-le în aur, valută forte, iar nu în producție.

Deosebit de important era faptul că mijloacele financiare obținute de la acestea trebuiau să fie utilizate, sub amenințarea aplicării unor amenzi sau sancțiuni penale, exclusiv în scopurile pentru care au fost acordate. Potrivit normelor de creditare, aprobate de Consiliul de

[574] Potrivit calculelor Ministerului Finanțelor, efortul României pentru aplicarea Convenției de Armistițiu de la semnarea acesteia în septembrie 1944 până la Tratatul de Pace în ce privește livrările și serviciile prestate în sectoarele cele mai importante ale economiei a fost evaluat la 1,2 miliarde de dolari. (N. Constantinescu, *op. cit*, p. 99.)

administrație al BNR la 22 iulie 1947, se acordau numai credite care erau menite să contribuie la mărirea producției și refacerea economică a țării, excluzându-se de la creditare orice solicitări neconforme cerințelor economiei sau care erau de o însemnătate minoră pentru perioada respectivă, precum și solicitatorii care dispuneau de fonduri lichide proprii.[575]

O serie de alte legi financiare, adoptate concomitent, prevedeau interzicerea în contracte a clauzei de plată în aur, monede străine și medalii comemorative, precum și a operațiilor de gaj pe asemenea valori, stabilirea regimului de vânzare a acțiunilor societăților pe acțiuni, regimul mărfurilor aflate în străinătate, plătite sau acontate de comercianți, industriași și orice proprietari de mărfuri români prin devize puse la dispoziție de BNR sau prin credite în *clearing*. Ele erau îndreptate împotriva speculei cu devize și aur.

Același scop avea și autorizarea baterii unui milion de medalii comemorative de aur, măsură care se spera că va contribui la neutralizarea efectelor produse de acțiunile speculative asupra aurului și în special asupra medaliei comemorative emise la începutul anului 1945, la scăderea cursului acestora și deplasarea activității de la speculații cu aur, medalii și devize către acțiunile industriale, al căror curs putea determina scăderea prețurilor și redresarea monedei naționale.

În literatura de dinainte de 1990 se considera că aceste măsuri, și în primul rând etatizarea BNR au creat un cadru propice politicii financiare unitare și ferme, în vederea redresării economiei, întăririi evidenței și controlului și în special la frânarea inflației.[576]

Literatura occidentală[577] nuanțează argumentația, evidențiind că în a doua jumătate a anului 1947, Partidul Comunist și-a intensificat controlul asupra fiecărei ramuri din economie, și în domeniul financiar se înregistrează aceleași tendințe. Prin etatizarea BNR Partidul Comunist avea la dispoziția sa una dintre cele mai importante pârghii economice, care îi permitea să dirijeze întregul sistem financiar înspre îndeplinirea scopurilor sale.

Dar cea mai gravă problemă financiară era inflația galopantă. Indexul costului vieții a crescut continuu pe perioada războiului de la

---

[575] I. Alexandrescu, *op. cit*, p. 169–170.
[576] *Ibidem*, *loc. cit*.
[577] K. Hitchins, *op. cit*, p. 543.

100 în august 1939 la 944 în august 1944, pentru a ajunge în aprilie 1947 la 440.869 iar în iulie același an la 525.688. Pentru o vreme, guvernul a lăsat inflația să-și urmeze cursul pentru a slăbi puterea economică a adversarilor săi politici. Dar la 15 august a anunțat o reformă monetară severă, pe care a pregătit-o în secret. Reforma a lovit puternic în clasa de mijloc, care a pierdut o mare cantitate din economiile sale, dar au suferit și muncitorii și țăranii, cu toate că lor li s-a permis să schimbe mai mulți lei vechi pentru noua monedă.[578]

Reforma monetară din 15 august 1947 era menită să pună capăt inflației și haosului financiar. Ea a stabilit retragerea din circulație a bancnotelor BNR, a banilor din metal emiși de Ministerul Finanțelor, a bonurilor de tezaur, a bonurilor de casă, a certificatelor de plăți și a altor asemenea semne bănești. În locul lor s-au pus în circulație bancnote noi ale BNR și noi bilete ale Ministerului de Finanțe. Leul nou introdus era definit printr-un conținut de 6,6 miligrame de aur cu titlul de 0,900, prețul unui kg de aur fiind de 168.350,17 lei. Preschimbarea leilor vechi cu bani noi pe baza raportului 20.000 la 1 s-a efectuat în cantități diferențiate, potrivit ocupației prezentatorului: familiile de agricultori – 5 milioane lei; salariați și pensionari-câte 3 milioane de persoană; celor fără profesie-câte 1,5 milioane. Întreprinderilor particulare li s-a permis schimbul doar în cantități limitate, egale cu salariile plătite în luna iulie, cu precizarea că întreprinderile comerciale erau complet lipsite de dreptul de a prezenta lei vechi la schimb. Cauza rezida în dorința de a le forța să pună în vânzare stocurile de mărfuri pe care le dețineau și să împiedice, astfel, specularea acestora. Restul sumelor în lei vechi a fost declarat „blocat", astfel că o mare parte din capitalul speculativ din comerț, bănci și industrie a fost expropriat, iar circulația monetară redusă la 1.377 milioane lei.[579]

O dată cu reforma monetară a fost adoptată și o lege specială care prevedea cedarea obligatorie, contra plată, către BNR, a aurului deținut de particulari. Cu acest prilej s-au pus in circulație alți 1.465 milioane lei noi.

---

[578] *Ibidem*, *loc. cit.*

[579] N. Constantinescu, *op. cit*, p. 110.

Reforma bănească a pus capăt cursei dintre prețuri și salarii, și lovind în speculă, a îndreptat eforturile spre refacerea și mărirea producției.[580]

În același sens s-a pronunțat și istoricul I. Alexandrescu. Acesta arăta[581], în consens cu întreaga literatură din perioada comunistă, că stabilizarea monetară a lovit puternic pozițiile economice ale burgheziei mari, ale capitalului speculative. Ea a contribuit la îmbunătățirea situației materiale a celor ce muncesc, asigurând o creștere substanțială a puterii de cumpărare a marii mase a salariaților. Prețurile au fost recalculate de stat, înlăturându-se anomaliile provocate de inflație în structura și corelația prețurilor industriale și agricole. Salariile au fost, de asemenea, recalculate, astfel încât să rezulte o creștere a puterii lor de cumpărare. Literatura de specialitate amintită, evidențiază că reforma monetară a fost înfăptuită fără împrumuturi externe, și fără concesionarea de activități economice ale țării[582]. Ea a reprezentat o manifestare a independenței economice și politice a țării.

Analizele bazate pe documentele epocii, corelate cu evoluțiile macro-economice indică faptul că reforma monetară a fost gândită și realizată de pe poziții de clasă, ea a condus la o nouă repartiție a venitului național prin sterilizarea capitalurilor bănești. A scăzut spectaculos suma totală de bani aflați în circulație, de circa 17.000 de ori, ajungând la 2.842.000.000 lei. Paralel, printr-o lege specială, particularii erau obligați să-și convertească aurul și valuta în lei stabilizați, la paritatea fixată de Banca Națională a României. Primele rapoarte sosite la centru confirmau că o parte însemnată a populației a receptat inițial bine reforma, în speranța că inflația va fi domolită semnificativ. Spre toamnă, însă, mai toată lumea sesiza că reforma monetară nu rezolvase problemele economice ale țării, singurul punct lovit bine fiind „dușmanul de clasă". O dată cu acesta, sufereau, însă, și muncitorii, țăranii și funcționarii.[583]

O poziție extrem de critică a exprimat și C. Sănătescu, în epocă. Acesta afirma că – reforma monetară „nu a fost o stabilizare, ci o confiscare de averi, căci s-a dat dreptul de a schimba numai o sumă infim de mică, care abia îți ajungea să trăiești câteva zile. Au fost ruinați

[580] *Ibidem*, p. 111.
[581] I. Alexandrescu, *op. cit*, p. 184.
[582] *Ibidem*, *loc. cit*.
[583] Gh. Onișoru, *op. cit*, p. 62.

complet negustorii și țăranii, care aveau sume mari de bani; însă neputând să le schimbe, și-au văzut munca irosită".[584]

Într-adevăr, sensul politic al reformei monetare a fost efectuarea acesteia de pe pozițiile luptei clasei muncitoare împotriva clasei exploatatoare, spuneau reprezentanții partidului comunist. În realitate stabilizarea a lovit în clasa de mijloc, care asigura stabilitatea socială și bunăstarea generală. Nu a fost o reformă monetară, ci un furt în masă. A însemnat retragerea ilicită a masei monetare aruncată, fără măsură, pe piață, și a avut un efect benefic, de foarte scurtă durată.

Pentru anul 1947 reține atenția Legea din 6 aprilie cu privire la înființarea Ministerului Industriei și Comerțului. O serie de organisme economice statale care funcționau separate – Ministerul Economiei Naționale, Subsecretariatul Aprovizionării, Comisariatul Prețurilor, Comisariatul pentru Comerț Exterior și Subsecretariatul Industriei de Stat – au fost încadrate într-un singur minister, cel al Industriei și Comerțului, care devenea un organ efectiv de îndrumare și control economic. Acestuia îi revenea stabilirea de norme și luarea de măsuri în vederea întocmirii și orientării programelor de producție, utilizării și distribuirii mijloacelor de producție, a colectării și folosirii materiilor prime, a procesului tehnic de fabricație, repartiției produselor industriale, a activității de comerț intern și comerț exterior, stabilirea regimurilor salariilor și profiturilor, orientarea creditelor ș.a.

Istoricul Ion Alexandrescu evidențiază că, sarcinile și competențele largi conferite MIC au permis statului să treacă cu mai multă energie și eficiență la îngrădirea posibilităților burgheziei de a exploata masele muncitoare, la obligarea industriașilor de a lucra în conformitate cu interesele generale ale regimului revoluționar-democrat.[585] Prevederile sale, care permițeau ca multe probleme să poată fi rezolvate prompt, prin simple decizii ministeriale, au determinat opoziția membrilor grupului parlamentar liberal tătărăscian care și-au exprimat dezacordul, teama față de modul cum vor fi folosite „puterile generale și discreționare" de care urma să dispună PCdR în domeniul politicii economice prin intermediul MIC.

---

[584] C. Sănătescu, J*urnal*, Ed. Humanitas, București, 1993, p. 254.
[585] I. Alexandrescu, *op. cit*, p. 177.

La nivel microeconomic, acest cadru s-a concretizat prin Legea oficiilor industriale din 24 mai 1947.[586] Acestea erau grupări obligatorii de întreprinderi a căror activitate era supusă controlului noii puteri de stat. Create pe ramuri, incluzând atât întreprinderi de stat cât și particulare, ele funcționau ca societăți anonime și erau conduse de Consilii de Administrație constituite pe principiul parității, din reprezentanți ai Ministerului Industriei și Comerțului și ai proprietarilor privați, rolul decisiv în conducere avându-l însă ministerul. Președintele era numit de stat. Activitatea oficiilor se desfășura pe baza statutului aprobat de minister. În total au fost constituite 27 astfel de oficii. Deși nu desființau proprietatea privată capitalistă, exercitau un control sistematic asupra modului în care aceasta era utilizată, urmau să limiteze caracterul producției și să orienteze activitatea întreprinderilor particulare în vederea refacerii și consolidării economiei naționale. Prin natura și obiectul lor oficiile industriale aveau un caracter anticapitalist și au născut numeroase conflicte de interese. Odată cu înființarea oficiilor au fost lichidate cartelurile industriale existente până atunci, în unele ramuri industriale.[587]

Sporirea dirijismului în economie a continuat cu crearea, la 21 iunie 1947, a Comisiei ministeriale de redresare economică și stabilizare monetară.

La propunerea reprezentanților PCdR, Adunarea Deputaților a votat, la 3 iulie 1947, Legea pentru organizarea controlului economic de către MIC.[588] Potrivit legii, controlul acționa în toate ramurile economiei naționale și era efectuat de către un aparat larg care cuprindea Direcția generală a controlului economic, ca organ central, și de organe locale în fiecare județ, precum și de delegați permanenți pe lângă fabrici și uzine, cuprinzând principalele sectoare economice.

Intervenția directă a statului în sectorul comercial, prin înființarea în lunile octombrie și noiembrie 1947 a „Societății Comerciale de Stat pentru distribuirea produselor raționate" cu sediul în București, a „Societății Comerciale Municipale pentru aprovizionarea capitalei cu articole alimentare de primă necesitate, vegetale, animale, precum și cu

[586] M. Of. nr. 129 din 10 iunie 1947, pp. 4647–4653.
[587] I. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 177.
[588] M. Of. nr. 159 din 15 iulie 1947, pp. 6029–6034.

combustibil", și a „Magazinelor de Stat" de sub controlul direct al MIC, a dus la îngrădirea speculei comerciale. Aprovizionarea cu produse alimentare și industriale pe bază de cartele, sistem introdus în vara anului 1947, se făcea, de asemenea, prin cooperative de consum și magazine de desfacere. La 31 decembrie 1947 numărul cartelelor pentru produse alimentare era de 3.767.262, iar al celor pentru produsele industriale de 3.446.86.

Către sfârșitul anului 1947, controlul și intervenția statului, realizate în conformitate cu legile adoptate de parlament au devenit multilaterale, cuprinzând principalele ramuri industriale a căror producție era controlată în proporții apreciabile, depășind în numeroase cazuri 50% din producție, precum și alte sectoare ale vieții economice.

După semnarea Tratatului de Pace din februarie 1947 se impunea rezolvarea problemelor comerțului exterior (Anexa nr. 17).

Deteriorarea treptată a relațiilor de colaborare statornicite în timpul celei de-a două conflagrații mondiale între puterile Națiunilor Unite s-a răsfrânt negativ asupra ansamblului relațiilor economice internaționale, afectând îndeosebi țările mai puțin dezvoltate.

Posibilitățile României de participare la circuitul economic internațional erau drastic diminuate din cauza distrugerilor și pierderilor materiale datorate războiului, schimburilor comerciale neechitabile cu Germania, a distrugerilor provocate de trupele inamice în retragere, a efortului economic cerut de participarea la război alături de Națiunile Unite și a livrărilor de produse în contul prevederilor Convenției de Armistițiu.

Disponibilitățile principalelor articole de export ale țării în acea perioadă – produsele petroliere, produsele agroalimentare și lemnul – erau aproape inexistente în primii ani postbelici. La rândul lor, blocarea valutei și a devizelor românești aflate în țările occidentale[589], situația juridică internațională a țării aflată sub regimul armistițiului și însăși executarea obligațiilor asumate ca urmare a prevederilor Convenției de Armistițiu, care vizau în mare măsură produsele menționate, reduceau și mai mult posibilitățile de import ale țării. La incapacitatea de transfer

---

[589] Devizele în *clearing* blocate în străinătate se ridicau, la sfârșitul anului 1944, la aproape 58 miliarde lei. La aceasta trebuie adăugată o importantă cantitate în aur și devize, care totalizau circa 200–250 milioane franci elvețieni.

se adăuga, astfel, incapacitatea de plată, ceea ce a avut drept consecință faptul că, în perioada la care ne referim, comerțul exterior și balanța de plăți au constituit unele din cele mai grave probleme ale economiei românești.

În anii 1946–1947 România a obținut credite în sumă de 27 milioane dolari – din Uniunea Sovietică (10 milioane), Cehoslovacia (10 milioane), și SUA (7 milioane), pentru achiziționarea de mărfuri din aceste țări sau cu ajutorul lor, pentru acoperirea deficitului balanței de plăți și parțial pentru achiziționarea de cereale. Din Elveția, România contractase un împrumut de 75 milioane franci (din care 45 milioane sub formă de devize libere, iar 30 milioane sub forma de materiale). Toate aceste credite erau acordate pe termene variind de la 3 la 5 ani. Ele erau cu totul insuficiente, dacă le raportăm la volumul importului necesar funcționării normale a economiei naționale și la valoarea plăților ne-comerciale indispensabile, evaluate la un minim anual de 110 milioane dolari. Coroborăm această „fotografie" cu disponibilitățile pentru export în urma îndeplinirii obligațiilor ce decurgeau din Convenția de Armistițiu și ulterior din Tratatul de Pace, care erau estimate la 15–20 milioane dolari anual, pentru perioada 1946–1951. Creditele necesare pentru executarea unui program de reconstrucție- după cele mai echilibrate estimări nu puteau fi inferioare a circa 600 milioane dolari.

Tratată ca țară învinsă, deși a participat cu toate forțele umane și materiale de care dispunea, la războiul antihitlerist, România nu a primit, spre deosebire de alte țări est-europene, ajutoare materiale din partea UNRRA pentru a depăși criza alimentară.[590]

Paralel cu restabilirea relațiilor diplomatice și intensificarea contactelor cu diferite țări, în special europene, guvernul a reușit să reia schimburile comerciale cu un număr crescând de state. În baza acordurilor încheiate în 1945, aplicabile și în 1946, precum și a celor

---

[590] United Nations Relief and Rehabilitation Administration, organism constituit în urma acordului între SUA, URSS, Marea Britanie și China, la 9 noiembrie 1943, menit să vină în ajutorul țărilor, populațiilor din Europa și Extremul Orient, foste membre ale coaliției Națiunilor Unite. Finanțată în proporție de 90% de SUA, Anglia și Canada, și-a încetat activitatea în anul 1947. A acordat ajutoare care s-au ridicat la circa 13 milioane tone bunuri în valoare de 3.960 milioane dolari.

semnate în 1946, importul și exportul au crescut, fără a atinge, totuși, valori considerabile.

În anii 1945 și 1946 România a încheiat acorduri și convenții comerciale cu Bulgaria (9 ianuarie, 12 octombrie 1945 și 26 septembrie 1946), URSS (8 mai 1945), Polonia (7 iulie și 31 decembrie 1945), Cehoslovacia (9 noiembrie 1945), Iugoslavia (15 decembrie 1945, 26 iunie 1946 și decembrie 1946), Ungaria (13 aprile 1946), Elveția (29 iunie 1946), și Franța (3 iulie 1946). Acordurile cu Elveția și Franța nu s-au aplicat în 1946, deoarece la data aplicării lor s-au prevăzut contingente de export de produse românești care datorită secetei nu s-au putut efectua.[591]

Schimburile de mărfuri efectuate în perioada 1944–1947, desfășurate în condiții speciale, determinate de urmările economice și politice ale războiului și cei doi ani consecutivi de secetă, evidențiază câteva direcții esențiale ale politicii economice externe promovate de România. Pornind de la situația concretă a economiei naționale, de la posibilitățile ei de a se integra în circuitul postbelic de valori materiale, precum și de la situația internațională existentă la sfârșitul celui de-al doilea Război Mondial în primii ani postbelici, România și-a reorientat schimburile comerciale intensificându-le pe cele cu Uniunea Sovietică și cu țările vecine. Astfel, ponderea acestor state în volumul comerțului exterior a cunoscut o creștere vertiginoasă. Față de perioada interbelică, când schimburile cu aceste țări reprezentau circa 18% din volumul total al comerțului exterior al țării noastre, în anul 1947 ele dețineau circa 91% din exportul și 70% din importul României. Se remarcă, totodată, tendința de extindere continuă a ariei geografice a țărilor cu care România întreținea relații economice, prin includerea unor state din America (Argentina, Panama, SUA), și Africa (Etiopia, Egipt, Palestina, Siria). Dacă în 1945 România întreținea relații comerciale cu numai 12 state, numărul lor a ajuns la 26 în 1947.

Volumul comerțului exterior a cunoscut o creștere rapidă, fără a atinge însă, proporțiile corespunzătoare necesităților sporite ale economiei naționale.

În structura importului s-a accentuat tendința, prezentă și în perioada interbelică, de creștere a ponderii semifabricatelor și materiilor

[591] N. Păun, *op. cit.*, loc. cit.

prime. Totodată, a avut loc o reducere a importurilor de produse finite, renunțându-se la importul produselor de lux sau de importanță minoră pentru refacerea economiei naționale. Importul de mașini, utilaje și mijloace de transport, țevi pentru industria petrolieră și de gaze, produse chimice și medicamente, materiale refractare, produse pentru siderurgie și industria de prelucrare a metalelor deținea poziții tot mai însemnate. În cadrul exportului, mult inferior importului, locul prim îl dețineau petrolul și derivatele sale, lemnul și produsele din lemn. Un loc neînsemnat l-a ocupat exportul de cereale, inexistent în anii 1945 și 1946 și în primele 11 luni ale anului 1947, din cauza, în principal, celor doi ani consecutivi de secetă. Au apărut în acele condiții produse noi – ciment, geamuri – care nu figurau anterior în exportul românesc. Manopera a figurat cu o pondere deloc neglijabilă.

Din punct de vedere al modalităților de plată, atât la import cât și la export, operațiile în *clearing* au ocupat un loc preponderent. Ponderea importurilor cu plata în acest sistem erau avantajoase pentru România în condițiile lipsei disponibilităților de devize.

Analiza evoluției relațiilor economice externe ale țării noastre în anii 1944–1947 reliefează faptul că România a trebuit să învingă grave dificultăți, între care pe prim plan s-au aflat insuficiența mijloacelor materiale și financiare și îndeplinirea unor obligații materiale externe de mari proporții în raport cu disponibilitățile de care dispunea atunci economia românească.

Despre toate aceste evoluții, mai bine zis involuții, care au scos România din Europa, istoricul K. Hitchins afirma: „O consecință fatală a intervenției masive a sovieticilor în economia românească a fost limitarea, din 1947, a legăturilor sale tradiționale cu Occidentul, o izolare mult mai complexă decât cea din timpul suveranității otomane din secolul al XVIII-lea”.[592]

Transformarea economiei românești în conformitate cu modelul sovietic a fost însoțită de integrarea acesteia în blocul sovietic, și în consecință, a generat izolarea economică față de Vest. Un acord comercial complex semnat la Moscova în februarie 1947 reglementând schimburi de produse și sistemul de plăți punea bazele relațiilor econo-

[592] K. Hitchins, *op. cit.*, p. 543.

mice româno-sovietice. Cifrele relative la comerțul exterior sugerează gradul în care economia României a fost integrată într-un sistem de complementarități care se va transforma nu peste mulți ani în ceea ce s-a numit CAER (Consiliul Economic de Ajutor Reciproc) al statelor de democrație populară. Spre sfârșitul anului 1947,70% din importuri și 90% din exporturi veneau din, respectiv înspre Europa de Est și Uniunea Sovietică. Cifrele care atestă relațiile economice cu URSS sunt șocante: 48% din importuri și 50.1% din exporturi".[593]

După R. Marhkham[594], o comparație a exporturilor României din 1947 cu cele din 1938, ultimul an antebelic, demonstrează catastrofalul efect pe care ocupația sovietică în România, acapararea bogățiilor țării și continua hemoragie de bunuri românești spre Moscova, l-au avut asupra situației economice a țării. În timp ce în 1938 România a exportat bunuri în valoare de 143.000.000 dolari, în anul 1947 exporturile ei au atins abia 13.900.000 dolari. Din aceste exporturi, aproximativ trei sferturi se îndreaptă spre Uniunea Sovietică.

În 1947 România nu dispunea de nici un produs agricol pentru export, în parte din cauza secetei, în parte din cauza jafului sistematic practicat de Rusia sovietică. Nu existau nici măcar produsele agricole absolut necesare pentru populație. Importurile României înfățișează un tablou și mai trist. Majoritatea lor veneau din Rusia, care înainte de război furniza numai 1% din importul românesc. Volumul importurilor României, începând cu septembrie 1944, pare la fel de substanțial ca cel dinainte de război, numai că acum jumatate din ceea ce importă România reprezentau alimentele, în timp ce înainte de instalarea comunismului România vindea alimente în cantități uriașe, produsele alimentare constituind, de fapt, al doilea produs de export, situat imediat după petrol. Între anii 1946–1947, România a importat aproximativ 150.000 tone de material industrial brut, produse semifinite, finite și instalații mecanice.

Concluziile, de o manieră critică, sunt în sensul că, la doi ani după ce Vâșinski bătea cu pumnul în masa și trântea ușile Cotrocenilor, la întâlnirile cu Regele Mihai, luând practic România din „mâinile"

---

[593] *Ibidem. loc. cit.*
[594] R. Markham, *op. cit.*, p. 208.

democrației occidentale și predând-o comuniștilor, producția a scăzut la 45% din nivelul anului 1938, venitul național a scăzut de la 1.300.000.000 dolari, la mai puțin de 600.000.000 dolari, costul vieții a crescut cu 24,67%[595], masa monetară a sărit de la 211 miliarde lei la 3.025 miliarde lei, iar exporturile, practic, au încetat. Aceasta este fotografia crudă, cadoul pe care Kremlinul l-a oferit clasei muncitoare din România, prin intermediul nomenclaturii comuniste.

Jocurile erau deja făcute. Sârma ghimpată pentru inaugurarea sistemului bazat pe utopia comunistă se forja deja în combinatele de la Hunedoara, Reșița sau rebotezata „Malaxa" în „23 August" nu peste mult timp.

Pentru a demonstra că învăța cu sârguință lecția democrației populare și comuniste venite de la Răsărit, inclusiv Gh. Tătărăscu – respingea printr-o scrisoare rituoasă Planul Marshall. (Anexa nr. 16)

Poziția fermă de respingere a invitației franco-britanică, de participare la Conferința internațională ce urma să se deschidă la Paris, la 12 iulie 1947 a fost luată de guvernul român la 4 iulie, la propunerea ministrului afacerilor străine pe care l-am amintit mai sus. Ea urma refuzului ministrului de externe sovietic, V. M. Molotov, de a accepta planul franco-britanic.

Guvernul român aprecia că organizarea propusă de guvernele britanic și francez „va duce fatal la rezultate care vor însemna pe de o parte, o știrbire a independenței, pe care țările Europei vor și trebuie să o păstreze cu privire la politica lor economică", iar, pe de altă parte, „o imixtiune în afacerile interne ale acestor țări". El își exprima în același timp, dezacordul față de tendința de divizare în două a Europei, ce se contura, ca urmare a procesului aflat în vara anului 1947 în plină desfășurare și în cadrul căruia propunerile generalului Marshall și cele anglo-franceze care i-au urmat ocupau un loc distinct. Situația care se creea zădărnicea statornicirea unui climat favorabil colaborării și cooperării europene. „Organizarea Vestului cu izolarea Estului continentului nu poate fi o creațiune fericită nici pentru redresarea economică a Europei și nici pentru statornicirea încrederii și consolidarea păcii". În consecință, guvernul român declara că nu poate colabora la o acțiune pe

---

[595] N. Păun, *op. cit.*, pp. 386–395.

care o socotea atunci neeficientă pe planul economic și primejdioasă pe planul politic.

O scrisoare care și ea indică drumul unei Românii vlăguite de război, de șocuri diplomatice, politice, sociale, o țară confiscate de agresivitatea unui partid venit de nicăieri, dar care a reușit să confiște Istoria, să o împingă sub șenilele tancurilor sovietice care, bătătoreau sârguincios, singurul drum accesibil României – spre Răsărit. (Anexa nr. 16). Puterea instalată la București l-a „măturat" însă, în câteva luni, de la acest moment și pe Gh. Tătărăscu. În fruntea Externelor, așa cum era deja firesc venea „tovarășa Ana" (Ana Pauker).

A urmat, apoi, proiectul de Constituție înaintat Parlamentului la 8 aprilie 1948. După două zile de la prima întrunire a acestuia și a fost adoptat în unanimitate la 13 aprilie, fără a suferi schimbări esențiale. Cele 110 articole au fost reduse la 105, ca rezultat al anumitor ajustări. Capitolul al II-lea se ocupă cu structura economico-socială a Republicii. Această parte a Constituției permite statului nu doar să controleze orice activitate economică, dar și să-și însușească orice fel de proprietate, inclusiv pământul țăranilor. Guvernul comunist a pus imediat în aplicare acest drept, conceput anume pentru a-l deposeda pe om de bunurile sale, „în folosul binelui comun". Confiscarea proprietății constituie esența acestei Constituții, scopul principal pentru care au acționat comuniștii, încă din ziua în care au preluat puterea.[596]

Acapararea proprietății s-a făcut treptat, ca rezultat al mai multor planuri temeinic întocmite și puse în aplicare. În vara anului 1948 cele mai multe surse de venit, cu excepția pământurilor, fuseseră preluate de comuniști sub forma naționalizării. În iunie a fost aprobată Legea pentru naționalizarea industriei, a băncilor și asigurărilor, a întreprinderilor miniere și de transport. Toate principalele concerne industriale și comerciale, care nu trecuseră încă în stăpânirea statului au trecut acum în mâinile comuniștilor. A fost, de fapt, o adevărată operație de „epurare". Consiliul de Miniștri a adoptat măsura în doar o jumătate de oră, iar Marea Adunare Națională, pronunțându-se favorabil, a votat imediat ca proiectul să devină lege. El a fost supus dezbaterilor doar de la ora 11 la ora 15, practic nemaifiind deloc analizat. La puțin timp,

[596] R. Markham, *op. cit.*, p. 444.

guvernul a dat citire legii și a făcut o serie de comentarii înflăcărate în legătură cu ea. Când totul a luat sfârșit, cei 414 membri au votat, prin aclamații, pentru o rapidă transformare a ordinii sociale în România. Comuniștii au pus mâna pe întregul sistem economic, fără ca vreo voce din Parlament să se ridice impotriva acestui act de confiscare în masă a proprietății. Mai mult de o mie dintre cele mai importante întreprinderi ale țării au fost naționalizate. Între ele se aflau 25 de companii petroliere și 20 de companii metalurgice. Străinii au fost și ei deposedați de bunurile lor, împreună cu localnicii. Singurele excepții au fost companiile și instituțiile pe care Armata Roșie și guvernul sovietic le preluaseră mai înainte, în favoarea Uniunii Sovietice. Totul s-a desfășurat într-o adevărată atmosferă de bâlci.[597]

Primul articol al legii, cuprinzând 75 de alineate, enumeră tipurile de întreprinderi care urmau să fie confiscate: uzine metalurgice, întreprinderi producătoare de cărbune, metale prețioase, petrol, gaze, materiale de construcții, energie electrică, sticlă, fabrici de cherestea, de mobilă, de hârtie, industria construcțiilor, textilă, produse chimice, mase plastice, cosmetice, medicamente, fabrici de băuturi alcoolice, cele din industria alimentară. Orice mijloc de transport și comunicație a fost luat în posesie de către stat.

Naționalizarea din iunie încheie un ciclu, din punct de vedere economic. Și de această dată s-a urmărit doborârea adversarului de clasă în numele victoriei revoluției proletare, lovindu-se decisiv esența libertății individului, proprietatea privată.

În viziunea Partidului Muncitoresc Român, acum erau create condițiile optime pentru planificarea economică și trecerea la industrializarea socialistă. Prin Legea nr. 119 din 11 iunie 1948 pentru naționalizarea întreprinderilor industriale, bancare, de asigurări, miniere și de transport[598], care avea 31 de articole, cu excepția Societății Naționale de Credit Industrial, celelalte bănci și instituții de credit urmau să fie lichidate. A fost o lovitură economică, dublând-o pe cea politică și venind după numeroasele valuri de arestări, prin care partidul unic și-a asigurat controlul total

[597] *Ibidem*, p. 353.
[598] M. Of. nr 133 bis din 11iunie 1948, pp. 5041–5062.

asupra societății. În termenii documentelor de partid se poate spune că au fost puse de acord realitățile politico-sociale cu cele economice.

În urma legilor de naționalizare din 11iunie 1948, s-au înregistrat 55 de cazuri în care americanii au solicitat despăgubiri, însă acest număr era mic în comparație cu cele 400 de cazuri înregistrate în Ungaria. Strădaniile americanilor de a soluționa repede aceste revendicări au fost zadarnice, căci au avut de așteptat până în 1960, ca și în cazul cererilor emise în urma Legii reformei agrare.

În urma etatizării Băncii Naționale nu au apărut prea multe revendicări, dar una dintre excepții o reprezintă cazul dnei Kauffman-Cosla, ale cărei fonduri din România au fost naționalizate, în vreme ce conturile din America au fost blocate.[599]

Prin Decretul nr. 119/29 iunie 1948 a fost înființată „Comisia de Stat a planificării", care înlocuia fostul „Consiliu Suprem al Economiei Naționale" și „Comisia pentru Redresare Economică și Stabilizare Monetară". Prin articolul 2, punctul b se stabilea că noul organism era abilitat să întocmescă planul general al economiei naționale și obiectivele economico-politice stabilite de guvern.

Nu era timp de pierdut. În economie se trecea la conducerea planificată și la industrializarea socialistă. Puterea lucra cu spor la nivelarea brutală a societății românești.

Proclamarea Republicii Populare Române este fotografia pe care Partidul Comunist i-o trimitea lui Stalin cu ocazia Anului Nou 1948. În poza de grup de la București nu mai era nici Regele, nici chiar Pătrășcanu. Erau Gheorghiu Dej, Vasile Luca și tovarășa Ana Pauker.

---

[599] J. Courtney, J. Harrington, *op. cit.*, p. 54.

Capitolul VII

Divizarea Europei și începutul Războiului Rece. De ce? Tăcerea unei jumătăți de veac

Operațiunile militare și demersurile diplomatice din timpul conflagrației au avut un impact major asupra procesului postbelic de restructurare a relațiilor internaționale.[600] Bi-polarismul, declinul Europei ca și centru al diplomației mondiale, comportamentul politic și diplomatic al celor două puteri, Statele Unite și Uniunea Sovietică, au constituit elementele cheie ale politicii internaționale, ale structurii de putere ale sistemului internațional și ale temelor de dezbateri internaționale. Aceste schimbări au fost prevăzute încă din timpul războiului, mai ales în statele coaliției anti-naziste și în cele ocupate de puterile Axei. Chiar și în România au existat astfel de predicții: Prof. Gheorghe I. Brătianu observa că „pacea viitoare se va baza în mod necesar pe noile și puternicile forțe de peste ocean”, dar nu putea să admită că acestea vor neglija „esența spiritului european”.[601]

---

600 V. Pușcaș, *1944–1947 - from the parallel diplomacy to the diplomacy of resignation. (The case of Romania's satellization),* in „On both sides of the Iron Curtain. 1945–1989”, Acts of International Conference, Bucharest, 9–10 may, 2000, p. 12.

601 Gh. I. Brătianu, *L'organization de la paix dans l'histoire universale,* București, 1997, p. 7.

Numit de către Charles de Gaulle „anul teribil", pentru că a deschis o perioadă de haos generalizat în cadrul sistemului internațional, anul 1947 a fost un an decisiv în istoria Europei și a lumii în general. El a marcat încheierea Tratatelor de Pace după cel de-al doilea Război Mondial, coborârea „Cortinei de Fier" între Est și Vest, înlăturarea ultimelor obstacole în calea instituirii regimului socialist de tip stalinist în țările aflate în zona de dominație sovietică.

Patru evenimente cu semnificație specială pentru Europa au avut loc în acest an:

1. Semnarea Tratatelor de Pace cu foștii sateliți ai Axei și ratificarea acestora (10 februarie, Paris);
2. Anunțarea oficială a sprijinului pe care Statele Unite îl acordau Greciei și Turciei pentru a rezista presiunii sovietice (martie);
3. Lansarea Planului Marshall, respectiv refuzul Uniunii Sovietice și a sateliților săi de a participa la acesta (5 iunie – 11 iulie);
4. Conferința secretă de la Szklarska Poreba (Polonia) și formarea Cominformului, o variantă nouă a Cominternului adaptată condițiilor postbelice (septembrie).

Toate aceste evenimente au avut consecințe directe pentru țările din Europa Centrală și de Sud-Est.

Menționăm, în primul rând, întărirea regimurilor pro-comuniste din Bulgaria și România, slăbirea coaliției guvernamentale din Ungaria și creșterea pozițiilor ocupate de partidul comunist în această țară, instaurarea Republicii Populare în Polonia la 19 februarie 1947. Anterior, Albania, Bulgaria și Iugoslavia deveniseră republici de democrație populară. Urma România, la 30 decembrie 1947.

Pe plan internațional, la ordinul Moscovei, Polonia, Ungaria, România și Bulgaria se vor detașa de Europa. O atare separație constituia deja o realitate pentru Iugoslavia și Albania și va urma și pentru Cehoslovacia, în prima parte a anului 1948.[602] Toate acestea au fost interpretate drept manifestări ale fenomenelor de satelizare și sovietizare.

---

[602] D. C. Giurescu, *România 1947. The beginning of the cold war,* în *„On both sides of the Iron Curtain. 1945–1989"*, Acts of International Conference, Bucharest, 9–10 may, 2000, p. 21.

Este vorba despre două procese care s-au derulat în paralel, dar au cunoscut anumite specificități, în funcție de modul în care au evoluat relațiile strategice în coaliția Națiunilor Unite, precum și de ritmul în care Uniunea Sovietică și-a administrat interesele geopolitice în regiune.

Satelizarea, definită exclusiv în funcție de interesele de securitate ale URSS și de măsura în care acestea au fost acceptate de SUA și Marea Britanie, a fost interpretată ca fiind procesul prin care țările din Europa Centrală și de Est, viitoare democrații populare, s-au subordonat imperativelor politicii externe sovietice. Început în 1944, odată cu intrarea Armatei Roșii pe teritoriul statelor din această regiune, procesul a continuat prin impunerea și acceptarea pretențiilor sovietice în ceea ce privește organizarea internă.

Sovietizarea a constat în transformarea tuturor statelor din regiune în acord cu modelul stalinist. Alături de preluarea regimului politic, ea a presupus și reconstruirea, pe alte criterii valorice, a întregii societăți. Economia, structurile sociale, instituțiile și în final, omul dintr-o anumită țară sunt transformate după canoanele, normele și valorile sovietice. Dacă satelizarea a adus „siguranța” unor aliați în Centrul și Estul Europei, sovietizarea a însemnat impunerea modelului comunist în toate aceste țări.

Sub formula „state vecine prietene”, Uniunea Sovietică avea drept obiectiv satelizarea, obținută în primul rând prin Convențiile de Armistițiu semnate între 1944–1945. Din motive de securitate, la început Moscova a preferat să obțină avantaje imediate materiale și militare de la „vecinii vinovați” din vest, comunizarea fiind lăsată pe planul doi. Acest comportament constituia doar pregătirea cadrului pentru procesul de bolșevizare totală a „zonei de securitate” vestice.

Evoluțiile politico-militare, sociale și economice înregistrate în țările din Europa Centrală și de Sud-Est la sfârșitul celui de-al doilea Război Mondial au demonstrat rolul important pe care l-a jucat prezența Armatei Roșii în procesul de instaurare a comunismului în aceste state.

S-ar putea susține ideea că simpla prezență a Armatei Roșii și a instituțiilor administrative impuse de sovietici nu erau suficiente pentru impunerea unui sistem politic lipsit de legitimitate și de sprijinul poporului în state precum România, Cehoslovacia, Polonia, Ungaria, toate, cu o îndelungată tradiție democrată și o economie liberală.

Dar, analiza metodelor utilizate de Uniunea Sovietică, pentru extinderea sistemului său politic în statele din Europa Centrală și de Est a evidențiat existența programului menit să asigure impunerea necondiționată a sistemului politic sovietic, prin anihilarea oricărei forme de rezistență internă.

Problema lui Stalin era natura controlului sovietic și mecanismele exercitării lui. El a creat un imperiu satelit în care statele componente și-au păstrat identitatea juridică separată unul față de altul și față de URSS, dar care respecta hotărârile Moscovei datorită puterii militare sovietice, a metodelor PCUS, a regimului polițienesc și a tratatelor economice inechitabile. Curând aveau să existe tot mai puține deosebiri între foști inamici ca Ungaria, România și Bulgaria sau între aliații pe timp de război ca Polonia, Cehoslovacia și Iugoslavia. De fapt, între inamicii înfrânți și aliați s-a pus semnul egal prin încheierea Tratatului de Pace din februarie 1947 și a tratatelor ulterioare dintre fiecare dintre ei și URSS în timpul anului 1948. Tratatele din 1948 prevedeau acordarea de ajutor reciproc împotriva Germaniei și interziceau orice alianță încheiată de unul dintre semnatari, care putea fi interpretată ca fiind îndreptată împotriva celuilalt.[603]

Lipsa de interes manifestată de cercurile economice, politice și diplomatice ale Marilor Puteri față de statele din Europa Centrală și de Sud-Est, abandonarea deliberată a acestora în beneficiul dominației complete a Moscovei, prezența trupelor sovietice precum și obediența guvernelor comuniste instalate de sovietici au constituit factori activi în procesul de instaurare a sistemului politic sovietic.

Starea de fapt creată a fost rezultatul procesului care a contribuit la separarea postbelică a Europei, în sfere de influență. În cadrul acestui proces Cele Trei Mari Puteri învingătoare au luat în considerare propriile lor interese geostrategice.[604]

În privința Europei Centrale și de Sud-Est, stabilirea sferelor de influență s-a făcut printr-o înțelegere bilaterală între Marea Britanie și Uniunea Sovietică. Recunoașterea frontierelor vestice, rezultate în urma anexărilor teritoriale din 1939–1941 a reprezentat o adevărată axiomă

[603] P. Calvocoresi, *Politica mondială după 1945*, Polirom, 1995, p. 89.

[604] A. Preda-Mătăsaru, *Tratat de relații internaționale moderne și contemporane (1648–1947)*, Lumina Lex, 2000, p. 60.

pentru diplomația sovietică. Statele care acopereau regiunea dintre Marea Baltică și Marea Neagră erau state-tampon, între două sisteme politice diferite. Analizată din perspectiva principiilor tradiționale ale relațiilor internaționale, o astfel de arhitectură a creat impresia că Marile Puteri erau preocupate exclusiv de securitatea propriilor frontiere. În fapt, arhitectura statală postbelică era o acoperire perfectă pentru întărirea influenței Marilor Puteri, dincolo de frontierele naționale. Un astfel de mecanism instituționalizat în cadrul relațiilor internaționale a permis Uniunii Sovietice să instaleze regimuri pro-sovietice în Republica Democrată Germană, Polonia, Ungaria, Cehoslovacia, România, Bulgaria, Albania, Iugoslavia.

Factorii de decizie politică și militară din Londra și Washington au înțeles că nu puteau înlătura influența militară sovietică în Europa Centrală și de Sud-Est cu forțele lor armate și nu au intervenit în sprijinul statelor care au devenit sateliți ai Moscovei. Pragmatismul specific Marilor Puteri a înlăturat orice alte considerații.

Cu privire la începutul Războiului Rece s-a spus că pentru anglo-americani originea a fost discursul lui Churchill la Fulton. Dimpotrivă, sovieticii, francezii și celelate națiuni vest-europene au considerat anul 1947 ca fiind punctul de cotitură al Războiului Rece, manifestat prin Doctrina Truman, Planul Marshall și înființarea Cominformului.[605]

Statele Unite ale Americii au inițiat Planul Marshall, căruia i s-a făcut o largă publicitate. În iulie 1947 a fost convocată la Paris, Conferința statelor care au aderat la Planul Marshall, la care a fost invitată și România.[606] Acest plan de redresare a țărilor europene distruse de război nu viza și Uniunea Sovietică, fapt ce a determinat Kremlinul să ceară țărilor satelite să nu-1 accepte.

Guvernul român nu a dat curs acestei invitații, afirmând că ar duce la slăbirea independentei și suveranității naționale a țării. O asemenea afirmație, în condițiile în care România era practic ocupată de trupele sovietice, era cel puțin bizară.

---

605 Deoarece este imposibil de recomandat – ținând cont de spațiul dedicat în această carte – lucrări de linie, despre Războiul Rece, facem trimitere la lucrarea lui W. Loth, *op. cit.*, *passim*.

606 Arhivele Naționale Istorice Centrale (vezi Anexa nr. 16).

În fapt, România intrase în orbita Uniunii Sovietice nu numai din punct de vedere politic, dar și economic. Acordurile încheiate cu marele vecin de la Răsărit legau tot mai strâns economia românească de cea sovietică. De asemenea, Guvernul român a încheiat acorduri de colaborare cu Bulgaria, Iugoslavia, Ungaria, Cehoslovacia și celelalte state din „blocul sovietic". Răspunsul României la Planul Marshall este redat în Anexa nr. 16[607].

Moscova a interzis participarea statelor-satelit la Conferința de la Paris pentru adoptarea Planului Marshall, considerând că acceptarea acestuia ar duce la pierderea controlului și nu numai, a statelor situate în zona sa strategică, riscând astfel să piardă avantajele politice și strategice pe care le câștigase la sfârșitul războiului.

Stalin percepea Planul Marshall ca pe o acțiune a Statelor Unite îndreptată împotriva sa. De altfel, el interpreta ca atare orice diferență ideologică sau instituțională manifestată în zona sa strategică. Astfel, va iniția și va înființa, în septembrie 1947, la Szklarska Poreba, un nou centru al partidelor comuniste din țările socialiste o adevărată „centura de securitate" în jurul Uniunii Sovietice.

Crearea Cominformului reconfirma poziția de lider a Uniunii Sovietice, în cadrul mișcării comuniste internaționale și nu permitea nici o deviere de la ideologia comunistă pentru nici unul dintre noii sosiți.

Prioritatea cooperării, a subordonării față de Uniunea Sovietică și Partidul Comunist al Uniunii Sovietice erau norme obligatorii pentru așa numitele „țări de democrație populară". Înființarea Biroului Informativ a fost urmată de stabilirea Comecom-ului, în ianuarie 1949. Și din punct de vedere juridic, hegemonia sovietică asupra democrațiilor populare a fost obținută printr-un sistem de tratate bilaterale de prietenie, cooperare și ajutor reciproc, încheiate între 1947–1949.

Începând cu anii '50, controlul sovietic asupra politicii interne și externe a țărilor din Europa Centrală și de Est era complet. Monopolitismul blocului sovietic, bazat pe structuri politice și economice similare, părea imposibil de înlăturat.

Atât încercările individuale, cât și cele de grup, făcute de câteva state pentru a rupe acest monopolitism, s-au dovedit fără rezultat. Chiar

[607] *Ibidem.*

și ideea creării unor noi structuri interstatale, precum proiectata federație balcanică, federația Slavilor de sud, federația statelor danubiene, sau o uniune vamală globală au fost respinse cu brutalitate de Moscova, care își simțea amenințată hegemonia.[608]

Satelizarea României

Factorii decisivi ai procesului de intrare a României în zona de hegemonie a Moscovei și ai instaurării, prin voința acesteia, a regimului comunist în România sunt considerați a fi ocupația țării de către Armata Roșie în 1944 și înțelegerea între anglo-americani și sovietici asupra sferelor de influență în Europa de Sud-Est.[609]

Înaintarea Armatei Roșii, însoțită de declarații precum cea a lui Molotov din 2 aprilie 1944 conform căreia guvernul sovietic „nu urmărește scopuri de dobândire a vreunei părți a teritoriului românesc sau schimbarea regimului social din România, iar intrarea armatelor sovietice pe teritoriul României este dictată exclusiv de necesitați militare și de continuarea rezistenței de catre armatele adversarului”[610] nu era considerată ca o expansiune a comunismului. În virtutea solidarității „Marii Alianțe”, toți emisarii din țările satelite Reich-ului, printre care și România, care încercau să negocieze numai cu anglo-americanii, erau trimiși să discute și cu sovieticii. În martie 1943 ministrul de externe britanic, Anthony Eden, nota: „Politica noastră față de România este subordonată relațiilor cu URSS și noi nu vrem să acceptăm nici un angajament, sau să întreprindem vreo acțiune, fără deplina cunoștință și consimțământul guvernului sovietic”.[611]

Poziția SUA față de România era mai nuanțată: „În timp ce noi recunoaștem interesul prioritar al Uniunii Sovietice, credem că atât Statele Unite, cât și Marea Britanie ar trebui să aplice României principiile generale care definesc felul nostru de a conduce războiul, asigurând, pe cât este posibil, continuarea existenței României ca stat, cu un

---

[608] I. Alexandrescu, *op cit*, p. 109.
[609] I. Chiper, *op. cit*, p. 8.
[610] *Ibidem*, p. 10.
[611] P. Quinlan, *op. cit*., p. 84.

astfel de teritoriu, încât să-i permită să se dezvolte ca o țară independentă”.[612]

Aceasta era, așadar, în linii mari, situația politico-diplomatică în perioada de referință. Din punct de vedere strategico-militar, în mai 1944, după succesul operațiunii Uman – Botoșani (5 martie – 17 aprilie 1944), trupele sovietice ajung pe teritoriul României. În flancul sudic al frontului de est, Wermachtul suferea pierderi considerabile și nu se știa cât avea să mai reziste presiunii sovietice. Perspectiva ce se deschidea în urma prăbușirii dispozitivului germano-român era îngrijoratoare pentru Londra; drumul Armatei Roșii era deschis spre Grecia, țară care constituia, împreună cu Cipru, un scut al Suezului, punct strategic deosebit de vulnerabil al rutei spre teritoriile din Asia. O prezență militară sovietică în Grecia însemna implicit o amenințare pentru Suez. Împiedicarea unei atari prezențe era un obiectiv esențial al politicii externe și al strategiei britanice. [613]

Așa cum am analizat pe parcursul lucrării, reluăm și aici ideea că, în acord cu această politică, pe baza instrucțiunilor lui Churchill, la 5 mai 1944 Eden propune ambasadorului sovietic la Londra, Feodor Gusev, ca Uniunea Sovietică să aibă principala responsabilitate în problemele românești, același rol revenind Marii Britanii în problemele grecești. În săptămânile următoare, în discuții au fost implicate și Statele Unite, cărora Marea Britanie le-a solicitat, la sfârșitul lui mai 1944, acordul pentru diviziunea responsabilităților între Londra și Moscova. Departamentul de Stat era, în general, ostil propunerii britanice, considerate, pe drept cuvânt, ca o manifestare a politicii sferelor de influență. În cele din urmă, sub presiunea lui Churchill, Roosevelt a trecut peste dorințele și rezervele Departamentului de Stat, lăsându-se convins de afirmația lui Churchill că acordul anglo-sovietic avea un caracter strict militar și că va dura doar pe timpul războiului. La 15 iulie 1944, Departamentul de Stat a comunicat ambasadei sovietice din Washinghton că nu avea obiecții față de acordul anglo-sovietic, considerat ca o perioada de încercare cu o durată de trei luni.

Churchill nu l-a informat pe Roosevelt asupra conținutului exact al acestui acord, limitându-se să-l prezinte în termeni generali. Președin-

---

[612] *Ibidem*, p. 89.
[613] I. Chiper, *op. cit*, p. 12.

tele american îl avertizase pe Stalin că, deși absent la discuțiile ce urmau să înceapă a Moscova, Washingtonul considera că „în acest război global, nu există efectiv nici o problemă, politică sau militară, în care Unite să nu Statele fie interesate”. În ciuda acestei declarații atât de categorice, Roosevelt nu va interveni în problemele sud-est europene, lăsând Marea Britanie și Uniunea Sovietică să acționeze potrivit înțelegerii din 1944. Acordul a fost pus în aplicare aproape imediat. Și pentru un timp s-a dovedit eficace. Churchill a ordonat armatei britanice să suprime rezistența armată a stângii împotriva Casei Regale de la Atena. Stalin și-a onorat înțelegerea sa cu Churchill și a păstrat tăcerea asupra Greciei. Când Stalin a intervenit în România în februarie 1945, pentru a instala acolo un guvern dominat de comuniști, Churchill nu a intervenit.

Se considera, astfel, că în vara anului 1944, când numai partea de nord a țării era ocupată de Armata Roșie, Marea Britanie a oferit România Uniunii Sovietice, pentru a-și asigura, în schimb, controlul asupra Greciei.

Acestor dispute existente pe planul relațiilor internaționale li se adaugă viziunea greșită a oamenilor politici români din anii războiului cu privire la politica mondială. Astfel, Iuliu Maniu, ca și alte personalități politice, inclusiv Mihai Antonescu, gândeau și acționau în anii războiului în parametrii și conceptele relațiilor internaționale care dominaseră până în 1938–1939:

- un sistem de securitate european pe un întreg continent până la hotarele URSS-ului, fără a lăsa o zonă dominată exclusiv de o mare putere;
- România, parte integrantă a unui atare sistem cu presupunerea că poziția geostrategică a țării avea aceeași insemnătate ca și în trecut;
- convingerea că negocierea poate funcționa și atunci când ai pierdut partida militară (ca de exemplu, neamestecul învingătorului în problemele interne ale țării învinse, evitarea unui regim prelungit de ocupație militară).

Asemenea premise și conceptii nu mai aveau valoare în anii 1943–1946. După cum am relevat pe parcurs, conducerea sovietică avea o cu totul altă opinie despre modul de desfășurare al războiului și urmările acestuia pentru învinși.

Pentru români acest lucru însemna impunerea prin forță a unui nou sistem politic care nu corespundea evoluției, tradițiilor sau tendințelor de dezvoltare. Impactul sistemului politic sovietic asupra vieții economice, politice și sociale a fost devastator pentru întreaga societate.

Similar celorlalte state din regiune, și pentru România satelizarea a constituit politica prin care interesele naționale erau în mod sistematic subordonate intereselor sovietice.

Într-adevăr, după 23 august1944, suveranitatea României a fost grav știrbită, statutul ei devenind unul de țară ocupată. Așa cum am prezentat deja în lucrare, caracterul acestei ocupații a cunoscut unele oscilații. Până la semnarea Convenției de Armistițiu, regimul de ocupație a avut un caracter drastic, întrucât comandamentele sovietice nu au luat în considerare organele puterii și ale administrației românești, pe care le-au nesocotit, refuzând orice contact sau tratative. La rândul lor, comandanții și militarii izolați au acționat după bunul lor plac, atât în raporturile cu autoritățile cât și cu cetățenii.

Prin semnarea Convenției, potrivit dreptului internațional, se inaugura regimul Armistițiului. Convenția a respins autoritatea suverană a guvernului român, atât sub raport politic cât și teritorial, limitând competențele administrației românești. Comandamentele sovietice din teritorii nu recunoșteau dispozițiile guvernului român, cerând ca toate hotărârile acestuia să fie semnate și de catre Comandamentul Sovietic. La măsurile instituite de armata de ocupație s-au adăugat cele hotărâte de CASC, astfel că până la încheierea păcii în România s-a menținut, cu toate consecințele dezastruoase, regimul de *occupatio bellica*.

Situarea României, ca și a altor state implicate în conflictul mondial, în zona de dominare sovietică, s-a făcut prin Conferința de Pace de la Paris.

Eforturile depuse de delegațiile române în comisiile Conferinței pentru a asigura României un statut cât mai aproape de realitatea europeană postbelică, prin semnarea Tratatului de Pace cu Puterile Aliate și Asociate, nu au dat roade, prevederile Tratatului păstrând majoritatea dispozițiilor din Convenția de Armistițiu.

Raportul Biroului de informații al Departamentului de Investigații pentru Europa al SUA din iulie 1947, cu privire la amestecul sovietic în afacerile interne ale României adresat forurilor conducătoare

americane, era tardiv, nu mai putea influența cursul evenimentelor, acestea lămurindu-se abia acum că „rușii au interese personale în România, principalul lor scop fiind să influențeze dezvoltarea economică și politică a României într-o direcție favorabilă URSS”.[614]

Opinia cercurilor occidentale despre influența sovietică în zonă rezultă din schimbul de scrisori între președintele SUA, F.D. Roosevelt și primul ministru al Marii Britanii, prin care se exprima hotărârea de a respecta Convenția de la Ialta, deși rușii au avut de la început controlul indiscutabil asupra României: „Mă gândesc, desigur, foarte mult la considerațiile privind România și problema poloneză și împărtășesc preocupările dumneavoastră în privința acestor evenimente. Sunt întru totul hotărât, așa cum sunteți și dumneavoastră, să nu las ca bunele decizii stabilite în Crimeea să se scurgă printre degete și voi face, desigur, ceea ce pot, pentru a îl determina pe Stalin să le îndeplinească onest. În privința României, Averell a ridicat și ridică din nou întreaga problemă cu Molotov, invocând «Declarația privind Europa Eliberată». Este evident că rușii au instalat un guvern minoritar pe propriul lor gust, dar în afară de motivele menționate în mesajul dumneavoastră, România nu este un loc bun pentru o testare. Rușii au avut de la început controlul indiscutabil și cu România de-a curmezișul căilor de comunicație rusești este, de altfel, dificil să se conteste pretextul necesității militare și al securității, folosit de ei pentru a justifica acțiunea lor. Vom face cu siguranță tot ce putem și vom conta, desigur, pe sprijinul dumneavoastră”, sublinia președintele american.[615]

Dealtfel, atitudinea Statelor Unite față de România în anii 1942–1944 a fost dictată de considerente militare și politice. La început a predominat factorul militar, iar în anii 1943–1944, cel politic. În lipsa raporturilor oficiale, contactele bilaterale s-au menținut prin activitatea românilor americani din SUA de încercarea lui Carol Davila de a forma un Comitet Național prin negocierile de pace separată, angajate de emisarii guvernului antonescian și de opoziția națională din anii 1943–1944, în vederea desprinderii din Axa fascistă.

---

[614] Arhivele Naționale Istorice Centrale, colecția Microfilme SUA, nr. 579–625.
[615] *Ibidem.*

Raporturile româno-americane de după august 1944 au fost dominate de două chestiuni. Prima a avut în vedere semnarea Armistițiului cu Națiunile Unite, la care reprezentanții SUA au participat, fără a-și impune punctul de vedere. A doua se referă la pregătirea proiectului și a Tratatului de Pace cu România, în cadrul reuniunilor Consiliului Miniștrilor de Externe ai Marilor Puteri sau la Forumul păcii de la Paris, din 1946.

SUA și-au precizat poziția față de principalele probleme politice, teritoriale, economice și militare românești încă din perioada 1943–1944. Referitor la chestiunile teritoriale, americanii declarau că SUA nu se angajează în disputele teritoriale dintre România și vecinii ei. Cât privește statutul politic al României, SUA opina că se impune, pentru o perioadă tranzitorie, o ocupație militară, în cadru aliat, a acestei țări. Convorbirile oficialităților de la București cu unii diplomați americani din anii 1944–1945 au avut în vedere o eventuală recunoaștere a cobeligeranței României, cu care, inițial, Departamentul de Stat s-a declarat de acord. Dar, la 19 martie 1945, Washingtonul a anunțat că decizia politică a Aliaților de a nu acorda statut de cobeligerantă României ar trebui să rămână, pentru moment, neschimbată.

Dacă pentru Roosevelt era dificil de contestat argumentul sovietic al necesităților militare și al securității, pentru Truman acest lucru era mai greu de acceptat. Noul președinte, ținând cont de recomandările de la București, transmise de Berry și Melbourne, se pronunța pentru o schimbare radicală a politicii față de URSS. În acest context, cei doi diplomați americani încurajau opoziția din România în încercările de a răsturna guvernul Petru Groza.

După încheierea Tratatului de Pace și abdicarea Regelui, politica americană față de România a trebuit să țină cont de înțelegerile interaliate din 1943–1944 și mai ales de acordurile de procentaj de la Moscova din octombrie 1944. Începând cu 1948 România nu a mai prezentat în cadrul politicii Departamentului de Stat vreo importanță, motiv pentru care a fost lăsată, în continuare, în sfera de interes sovietică și curând, ea a devenit țara cea mai sovietizată dintre statele lagărului comunist.

Sovietizarea României

Cadrul constituțional în care societatea românească urma să funcționeze după 23 august 1944 a fost stabilit de Decretul nr. 1626 din 31 august 1944, de Constituția din 1866, cu modificările ei ulterioare, inclusiv Constituția modificată din 1923. Datorită presiunilor externe și interne, condiționărilor războiului, obligațiilor impuse prin Convenția de Armistițiu și apoi prin Tratatul de Pace, actele normative adoptate de guvernele care s-au succedat la conducere atât înainte cât mai ales după 6 martie 1945 nu au respectat întru totul aceste prevederi constituționale, unele chiar le-au încălcat în mod flagrant.

Neconstituționalitatea multor reglementări legislative elaborate în această perioadă va fi dublată și agravată de abuzurile săvârșite de autorități în aplicarea lor. Totul va culmina cu adoptarea Constituției comuniste din 1948, al cărei caracter se îndepărtează radical de spiritul Constituțiilor de la 1866, respectiv 1923, legea fundamentală din 1948 fiind o constituție democrat-populară ce consacra un nou regim politic.

În aceste condiții, conducerea de la Kremlin se pregătea să construiască și în România cei doi stâlpi de rezistență ai sistemului comunist, și anume teroarea ca politică de stat exercitată prin forța organelor de represiune și minciuna răspândită prin canale propagandistice și diplomatice.

Dar sovietizarea României n-a fost opera exclusivă a rușilor. Ea a găsit un puternic punct de sprijin în elementele autohtone. Partidul comunist a fost un factor activ în opera nefastă a distrugerii societății democratice românești bazată pe valori europene și a înlocuirii ei cu sistemul totalitar. Prin mijloace de o moralitate îndoielnică, dar mai ales prin acordarea de avantaje materiale și funcții de comandă în stat, comuniștii și-au creat rapid o largă rețea de simpatizanți, mai mult sau mai puțin fideli. Treptat, recrutarea individuală se extinde, ia caracter de masă, îndeosebi prin crearea sindicatelor, care nu erau decât o anexă a partidului comunist. Ele au devenit o forță capabilă să manevreze marile mulțimi ne-înregimentate în partid, mai ales după ce au fost transformate într-un „front al muncii”.[616]

[616] I. M. Oprea, *România și Imperiul Rus. 1924–1947*, vol. II, Albatros, București, 2003, p. 313.

Planul preconizat de Partidul Comunist din România pentru acapararea puterii politice centrale și locale a inclus demonstrații de stradă și mitinguri repetate în întreprinderi și instituții, susținute de o presă agresivă și violentă, toate desfășurându-se sub aripa ocrotitoare a armatei sovietice, care controla întreaga țară. Totalitatea acțiunilor inițiate de comuniști și instalarea treptată a unei stări de anarhie în țară aveau scopul să dovedească ineficiența și lipsa de voință a guvernului de coaliție pentru menținerea ordinii.[617]

Toate acestea au constituit un pretext pentru sovietici pentru a impune la București la 6 martie 1945 un guvern dominat și controlat de comuniști, motivând cu necesitatea asigurării ordinii în spatele frontului.

Profitând de prezența trupelor străine pe teritoriul național, precum și de sprijinul activ și de multe ori direct al reprezentanților diplomatici și militari ai URSS, în septembrie 1944, Partidul Comunist din România a inițiat o acțiune concertată de lichidare a partidelor istorice și de instalare treptată la conducerea țării a regimului comunist.

Pentru a-și consolida puterea, executivul a trecut la așa-zisa „epurare”, din aparatul de stat a elementelor socotite fasciste, ostile comunismului, precum și, prin violarea fățișă a Constituției din 1923, prin desființarea Senatului. A fost publicată Legea nr. 60 privitoare la alegerile pentru Adunarea Deputaților. Deși Regele Mihai își dădea seama că noua lege electorală cuprindea o serie de dispoziții organizatorice, care permiteau măsluirea alegerilor și mai ales falsificarea rezultatelor, a încercat să câștige timp și, după multe ezitări, a semnat decretul.

În legătură cu alegerile din 1946, prezentăm sinteza intitulată „Alegerile postbelice în Europa Centrală și de Est”, întocmită de Biroul de Cercetare și Informații din cadrul Departamentului de Stat al SUA, referitor la împărțirea țărilor în categoriile de interes ale URSS, raport întocmit în 19 martie 1946.

„În pofida acordului formal al Celor Trei Mari Puteri, cu privire la oportunitatea acestora, alegerile din țările eliberate și foste satelite din Europa Centrală și de Est au cauzat și promit să cauzeze divergențe grave pe plan internațional și local. Dificultatea esențială derivă din faptul că principiul alegerilor este conceput în așa fel încât să aibă

[617] D. Giurescu, *Guvernarea Nicolae Rădescu*, București, 1996, p. 263.

implicații care, în unele zone, sunt incompatibile cu ceea ce una sau alta dintre Marile Puteri, în speță URSS, consideră a fi în concordanță cu interesele securității sale. Acestei dificultăți i se adaugă situația economică instabilă, confuzia din rândul opiniei publice, amplificarea sentimentelor antisovietice și lipsa de forță a tradiției democrat-parlamentare. Cea mai mare parte dintre aceste țări se află în zone de maxim interes strategic pentru URSS, care este avantajată și de faptul că acestea au guverne pro-sovietice. Țările respective se împart în patru categorii:

1. Țări care se află în afara sferei de control exclusiv sovietic și în care influența comunistă-sovietică nu este predominantă: Austria și Grecia.
2. Țări în care influența sovietică, deși dominantă, nu a impus comuniștii într-o poziție de conducere și a permis non-comuniștilor să păstreze o poziție relativ puternică: Finlanda, Ungaria, Cehoslovacia. În aceste țări alegerile par să fi avut un efect stabilizator, deși rămâne de văzut care vor fi, în final, consecințele obținute de micii proprietari unguri.
3. Țări în care Partidul comunist are o poziție dominantă: Iugoslavia, Bulgaria și Albania. În aceste țări fronturile naționale dominate de comuniști au câștigat victorii copleșitoare, în cadrul unor alegeri care nu au fost democrate în sens occidental și care nu au fost recunoscute de SUA sau de Marea Britanie.
4. Țări în care Uniunea Sovietică și-a folosit influența pentru a compensa lipsa de forță a comuniștilor: România, Polonia, Germania, zona sovietică. Aceste țări prezintă cel mai dificil cadru pentru organizarea alegerilor, ca urmare a faptului că orice exprimare reprezentativă a voinței poporului va fi aproape sigur în contradicție cu interesele sovietice, care sunt deosebit de puternice.

Concluzia, în plan general este aceea că, în timp ce în unele țări alegerile au avut un efect benefic, în altele par să existe în prezent puține speranțe privind organizarea unor alegeri care să fie acceptate de URSS și care în același timp să evite violarea principiilor electorale democrate. Mijloacele prin care aceste dificultăți pot fi depășite – amânarea

alegerilor, formarea unor coaliții pre-electorale – prezintă serioase probleme privind punerea lor în aplicare și în același timp ar putea impieta asupra caracterului general al participării la alegeri".[618]

„Câștigarea" alegerilor din noiembrie 1946 de către guvernul Groza a reprezentat al doilea pas spre instaurarea dictaturii comuniste.

Al treilea pas spre monopolizarea întregii puteri de stat a fost arestarea, la 14 iunie 1947, a lui Iuliu Maniu, Ion Mihalache și a altor fruntași național-țărăniști, urmată de condamnarea lor la grele pedepse privative de libertate, de dizolvarea partidelor politice, de întemnițarea fruntașilor și chiar a membrilor de rând. [619]. Ziarele acestor partide au fost suprimate, sediile închise, iar întrunirile opoziției împrăștiate de bande organizate. Astfel, prin violență și abuzuri, care au mers până la exterminarea fizică, guvernul Groza a eliminat orice împotrivire politică.

Partidele politice istorice fiind lichidate, un ultim bastion de rezistență mai stătea în calea politicii guvernului Groza, de totală aservire față de URSS și de comunizare a țării. Acesta a fost reprezentat de monarhie, înlaturată la 30 decembrie 1947. Amenințat în integritatea sa personală de ministrul de externe sovietic Andrei Vîșinski și de marioneta acestuia Petru Groza, Regele Mihai I, pus să aleagă între plecarea din țară și masacrarea a peste 1.000 de studenți arestați, a consimțit să abdice.

Proclamarea Republicii s-a făcut prin Legea nr. 363 din 30 decembrie 1947.[620]

Actul normativ prevedea că puterea legiuitoare va fi exercitată de Adunarea Deputaților, până la dizolvarea ei și organizarea unei adunări constituante.

Aceeași lege prevedea că până la intrarea în vigoare a noii Constituții, puterea executivă va fi exercitată de un prezidiu alcătuit din cinci membri, aleși de Adunarea Deputaților. Ulterior, prin Decretul nr. 3 din 9 ianuarie 1948, au fost stabilite atribuțiile acestui organ.

Legea nr. 32 din 25 februarie 1948 a dispus dizolvarea Adunării Deputaților, corpul electoral fiind convocat pe data de 28 martie 1948 în vederea alegerii unei Adunări constituante. Efectuate prin binecunos-

---

[618] Arhivele Naționale Istorice Centrale, colecția Microfilme SUA, rola 636, c. 650–651.

[619] V. Georgescu, *Istoria românilor,* A.R.A., Los Angeles, 1984, p. 258.

[620] Monitorul Oficial nr. 300 bis din 30 decembrie 1947 (Anexa nr. 18).

cutele metode comuniste de siluire a voinței alegătorilor și de măsluire a rezultatelor votului, aceste alegeri au făcut ca partidul comunist, rebotezat Partidul Muncitoresc Român, aliat cu alte formațiuni politice aservite lui, să câștige 405 mandate, față de 9 locuri obținute de o așa numită opoziție, din care lipseau reprezentanții partidelor politice desființate. Pusă în discuție, în aceste condiții, prima Constituție a noului regim a fost adoptată cu obișnuita unanimitate comunistă și a intrat în vigoare la 13 aprilie 1948.

Pe baza noilor prevederi constituționale s-a trecut, la 11 iunie 1948, la naționalizarea principalelor întreprinderi industriale, a băncilor, a societăților de transport și de asigurări. Această primă naționalizare a fost urmată de altele, înfăptuite prin legi ulterioare, în diferite sectoare ale economiei naționale, ca: întreprinderile de căi ferate particulare, industria cinematografică, instituțiile sanitare, radioul, o parte a imobilelor aparținând fondului de locuințe etc. Ea a intervenit și în domeniul agricol, cuprinzând exploatările moșierești care nu au fost anterior expropriate, precum și fermele model.

Paralel cu naționalizările, după 3–5 martie 1949 a început să fie pusă în practică colectivizarea forțată a agriculturii, care a dus la crearea, pe spatele cooperatorilor, a unei birocrații parazitare și corupte, precum și la o planificare centralizată a producției, care a distrus spiritul de inițiativă și a lipsit țărănimea de cea mai mare parte a rodului muncii, pauperizând-o. Ca urmare a monopolizării puterii politice de către partidul comunist, a creării noilor organe de represiune (securitatea și miliția), precum și a persecuțiilor dezlănțuite împotriva așa-zișilor exploatatori, a chiaburilor, a membrilor fostelor partide istorice, a intelectualilor acuzați de concepții mistice și reacționare, a unor culte religioase, în curând în sânul populației se conturează categorii sociale necunoscute mai înainte, între care deosebirile devin tot mai tranșante, deși, atât Constituția din 1948, cât și Constituțiile din 1952 și 1965 proclamau cu fățărnicie egalitatea în fața legilor a cetățenilor, fără deosebire de sex, naționalitate, rasă, religie sau grad de cultură.[621]

[621] T. Drăganu, *Drept constituțional și instituții politice, Tratat elementar*, Lumina Lex, București, 2000, p. 87.

Pentru a instaura sistemul sovietic, România a fost privată de resursele economice interne necesare pentru reconstrucție, de relațiile economice cu Occidentul și i s-a impus plata unor grele despăgubiri. Aceste acțiuni au provocat o criză economică gravă, scăderea nivelului de trai, bulversarea întregului sistem de valori al societății românești, înfrîngerea rezistenței naționale și crearea condițiilor pentru aducerea la putere a forțelor pro-sovietice, susținută de impresionanta armată de ocupație care staționa pe teritoriul românesc.

Distrugerea totală a economiei românești a fost a acțiune deliberată a Uniunii Sovietice. Prin amestecul brutal în afacerile interne ale României, sovieticii urmăreau crearea unui cadru economic ostil companiilor occidentale care activau în domeniul petrolier, financiar, comunicații, precum și creșterea presiunii asupra personalului care lucra în aceste companii. Toate aceste acțiuni îndreptate împotriva marilor companii aveau un singur scop: să-i forțeze pe aceștia să se retragă, pentru a face loc investițiilor sovietice.

Pe baza acordului economic de colaborare semnat la 8 mai 1945 au fost create companiile mixte româno-sovietice în aproape toate ramurile economice, așa numitele „Sovromuri". Principiul de funcționare se baza pe împărțirea acțiunilor. Fiecare parte contractantă deținea 50% din acțiuni, dar controlul revenea sovieticilor. Direct sau indirect, România contribuia cu toate bunurile dintr-un anumit domeniu de activitate. Capitalul sovietic provenea din două surse: valoarea bunurilor germane din România și furnizarea echipamentului tehnic.

Sovromurile – și am analizat în lucrare activitatea acestora -, au funcționat până în 1956. Ele au beneficiat de numeroase privilegii acordate de statul român, datorate atât legislației cât și presiunii sovietice, ajungând să dețină controlul în domeniul lor de activitate. Aveau un profund caracter anticapitalist, creând cadrul pentru trecerea de la economia liberă de piață, dominată de principiul competiției, la o economie centralizată, specifică sistemului politic sovietic.

Funcționarea Sovromurilor a însemnat pentru statul român pierderea controlului efectiv asupra unor importante ramuri economice. Accesul la informații economice obținut de sovietici prin intermediul acestor companii a permis Moscovei să cunoască adevărata stare a economiei românești. Pe această bază, Moscova putea evalua în mod precis evoluția viitoare, impunând programe sectoriale, în special în

privința materiilor prime – petrol, lemn, uraniu, gaze naturale – în concordanță cu interesele sovietice.

Printr-un astfel de control asupra întregii economii românești Uniunea Sovietică a estimat corect potențialul ecomomic văzut ca o sursă de materii prime și piață de desfacere pentru bunurile industriale. Premisele înființării CAER-ului (Consiliul de Ajutor Economic Reciproc) au fost favorizate de existența acestor companii mixte, create nu numai în România, ci în toate celelalte state europene satelite.

Plasarea României în cadrul sferei de influență sovietice a avut consecințe negative asupra participării sale la schimburile comerciale internaționale. Posibilitatea redusă de transfer, determinată de diminuarea producției industriale și agricole ca rezultat al sarcinilor impuse prin Convenția de Armistițiu și apoi prin Tratatul de Pace, a fost urmată de incapacitatea de plată în domenii unde importurile erau strict necesare. Singura soluție economică viabilă era obținerea unor credite externe, în bunuri sau valută convertibilă.

Capitalul străin nu mai avea încredere în capacitatea de plată a României. Cercurile financiare europene se temeau de schimbările politice și economice preconizate a avea loc în România după preluarea modelului sovietic, fapt care determina considerarea pieței românești ca fiind nesigură și neprofitabilă.

În 1946, ziarul „Liberalul" scria: „în timpuri de criză precum cele la care asistăm astăzi, intervenția capitalului străin este o problemă al cărei element principal este de natură politică; și acesta prevalează asupra oricăror alte argumente"[622]. Aceeași opinie era exprimată de ziarul Partidului Național Țărănesc: „țara a cărei politică este anticapitalistă va avea un stat mort. Numai rareori există anumite motive superioare care determină cercurile financiare internaționale să acorde împrumuturi anumitor state, în ciuda faptului că conducătorii lor au o atitudine deschisă sau ascunsă, împotriva sistemului capitalist. România nu constituie o astfel de excepție"[623].

Aspectele evidențiate au influențat decisiv modificările care au intervenit în statutul juridic internațional al României, țara noastră

[622] „Liberalul" nr. 165 din 30 august 1946, p. 1.
[623] „Dreptatea" nr. 153 din 14 august 1946, p. 1.

„experimentând" o varietate de situații, de la neutralitatea *de facto* și *de jure* în perioada 1939–1940, la nonbeligeranță *de jure*, dar *de facto* în tabara Axei între septembrie 1940-iunie 1941, la beligeranță de partea statelor fasciste din 22 iunie 1941 la 23 august 1944 și în sfârșit la beligeranță în tabăra Națiunilor Unite, fiind, pe etape, stat independent, victimă a agresiunilor fasciste, satelit al Axei, stat sub ocupație militară aliată sovietică, din nou satelit, de data aceasta împotriva voinței sale și în partea nedorită a Cortinei de Fier.

Deși, formal, România își păstra independența și suveranitatea, în realitate era țară sub regim de ocupație militară sovietică. Acest statut a durat până în 1958, când trupele Armatei Roșii au fost retrase din România, lăsând în urma lor, pentru încă trei decenii, un regim comunist, prosovietic, de esență stalinistă.

Ambasadorul SUA la București, William Crawford, considera retragerea trupelor sovietice drept o „recompensă" dată Bucureștiului pentru comportamentul liderului român, Gheorghiu Dej, în timpul revoluției din Ungaria. El considera că retragerea sovieticilor, „epurarea politică" din 1952 și dispariția Sovromurilor în 1956 constituiau „cele trei semne ale schimbării" care trebuiau să fie luate în considerare de către Statele Unite în politica lor față de România. Cu certitudine, retragerea trupelor sovietice nu putea trece neobservată în lumea occidentală, câtă vreme în celelalte state comuniste bazele militare sovietice au fost menținute până în 1990, momentul colapsului sistemului comunist în Europa și sfârșitul Războiului Rece.

Greșelile se plătesc greu

Legătura dintre politica Marii Alianțe în timpul celui de-al doilea Război Mondial și divizarea Europei postbelice a generat dezbateri considerabile. Privite prin prisma istoriei, evenimentele constituie, încă, mult timp obiect de studiu pentru istorici.

Obiectivul major comun al Aliaților a fost, fără îndoială, câștigarea războiului împotriva Germaniei. Aliații nu au fost întotdeauna de acord asupra strategiilor militare, deciziile luate au avut consecințe politice postbelice. Diplomația occidentală susținea două principii: a)

cooperarea dintre Marea Britanie, SUA și URSS – „Marea Alianță”, trebuia menținută peste orice incidente pe parcurs și b) Uniunii Sovietice trebuie să i se facă, în cursul negocierilor, concesii rezonabile.

Se urmărea o abordare realistă a procedurii de pacificare prin acceptarea ideii predominanței Marilor Puteri pe scena internațională. Se prezuma că obiectivele comune ale Marilor Puteri din timpul războiului vor favoriza armonizarea intereselor postbelice. Cu toate acestea, dificultățile au apărut cu mult înainte de începerea negocierilor de pace.

În lucrările de specialitate s-a avansat ipoteza că o abordare graduală a păcii ar fi putut funcționa în secolul 19 sau chiar după Primul Război Mondial, deoarece Marile Puteri învingătoare aveau aceeași viziune asupra lumii iar aspirațiile și așteptările lor erau compatibile. Însă, la momentul supus analizei, viziunea sovietică și cea occidentală asupra ordinii juridice și politice ce urma să fie instaurată erau foarte diferite.

Politica americană, influențată de greșelile trecutului, dorea trecerea de la izolaționism la universalism. În acest scop și-a fixat țeluri înfrângerea completă, dezarmarea și ocuparea țărilor care au început războiul, promovarea autodeterminării și prevenirea depresiunilor pe plan politic și economic, participarea într-o nouă organizație de securitate colectivă.

Marea Britanie și URSS au acceptat cu rezerve autodeterminarea și politicile economice multilaterale. Deși au aprobat Carta Atlanticului, Churchill a exceptat întregul Imperiu Britanic de la prevederile acesteia, iar Stalin a susținut că aplicarea practică a principiilor respective trebuie să se adapteze circumstanțelor, nevoilor și particularităților istorice ale fiecărei țări.

Caracterizarea dată de Stalin celui de-al doilea Război Mondial constituie o adevărată declarație de principii, în contrapondere cu principiile înscrise în Carta Atlanticului, sau în „Declarația de la Ialta asupra Europei Eliberate”. Reluăm această opțiune care amintește simbolic de Petru cel Mare, într-o continuitate imperială panslavă, care traversează istoria, devenind o constantă a liderilor de la Răsărit. „Acest război nu este ca acelea din trecut. Oricine ocupă un teritoriu impune și propriul său sistem social. Fiecare impune propriul său sistem social, până unde înaintează armata lui”[624].

---

[624] M. Djilas, *Convorbiri cu Stalin*, New York, Harcourt Brace Jovanovich, 1962, p. 121.

În proiectele de organizare a lumii postbelice elaborate la Foreign Office și Departamentul de Stat se lua în considerare că o Mare Putere, ca Uniunea Sovietică, având o contribuție masivă la războiul împotriva Germaniei, trebuie să beneficieze de un „glacis strategic", un brâu de securitate, alcătuit din state mai mult sau mai puțin clintelare, cu o politică aflată în acord cu interesele Uniunii Sovietice. În percepția occidentalilor, URSS abandonase, sau era pe punctul de a o face – mesianismul revoluționar și intrase în jocul clasic al politicii de putere.

Anglo-americanii erau de acord cu politica lui Stalin, chiar îl sprijineau în privința Finlandei, Țărilor Baltice și Sud-Estului european. Roosevelt afirma că pentru el este firesc „ca țările europene să sufere transformări profunde, ca să se adapteze Rusiei".[625] Mergând mai departe, el sublinia apăsat:

„Departe de a ne opune, sprijinim eforturile Uniunii Sovietice de a dezvolta o asociere cât mai apropiată și prietenoasă cu vecinii săi central și est europeni. Suntem pe deplin conștienți de interesele sale speciale de securitate în aceste țări și am recunoscut aceste interese în înțelegerile făcute pentru ocuparea și controlul fostelor state inamice".[626]

Pe măsură ce se demonstra că Rusia încerca să stabilească un monopol al puterii politice în această regiune, eforturile negociatorilor americani s-au îndreptat înspre menținerea unei baze de protecție a intereselor americane. Spre exemplu, Cele Trei Puteri occidentale (Statele Unite, Marea Britanie și Franța) au încercat să garanteze libertatea de navigație pe Dunăre, în scopul deschiderii acestei mari artere comerciale pentru vasele tuturor țărilor pe o bază nediscriminatorie.

Poziția Uniunii Sovietice de dominație politică și militară în Europa de Est îi permitea să se opună acestor nuanțări, pe care le considera tardive. Convențiile de Armistițiu încheiate cu sateliții i-au întărit această poziție prin clauzele de natură economică și teritorială. Când Statele Unite și Marea Britanie au semnat Convențiile de Armistițiu s-au bazat pe posibilitatea de a influența într-o anumită măsură cursul evenimentelor prin faptul că erau membre în Comisiile de Control Aliate. Dar pe măsură ce războiul continua, Uniunea Sovietică, folosind drept scuză necesități de ordin militar, îi trata pe reprezentanții vestici din aceste comisii doar ca membrii de formă.

---

[625] *Apud* C. I. Drăgan, *Istoria Românilor*, Europa Nova, București, 1993, pp. 259–261.
[626] R. Opie, *op. cit*, p. 144.

Tensiunile din ce în ce mai frecvente manifestate înainte de terminarea oficială a războiului, în relațiile dintre Uniunea Sovietică pe de o parte și SUA și Marea Britanie pe de altă parte, nu au fost de natură să pună în pericol înțelegerile anterioare. Interesul comun al a prevalat. Astfel, incidentele sau nemulțumirile ca efect al măsurilor luate de Uniunea Sovietică în cadrul zonei sale de influență s-au rezolvat de cele mai multe ori prin compromis. Marile Puteri au cooperat relativ bine în cadrul Conferinței de Pace de la Paris, făcând posibilă încheierea și semnarea Tratatelor cu foștii aliați ai Germaniei anunțând prin animozitățile și neînțelegerile evidente dezintegrarea Alianței, divizarea Europei și începutul Războiului Rece.

Germenii acestor contradicții s-au manifestat încă din 1943. Este edificatoare în acest sens Nota informativă asupra problemelor dezbătute la Conferința de la Quebec în legătură cu eventuala preponderență de interese ale Rusiei în Europa. De remarcat că SSI, la 30 august 1934, estima corect înfrângerea Germaniei.

„Aliații sunt îngrijorați de independența tot mai mare a acțiunilor lui Stalin, care nu se lasă cu nimic angajat de către Aliați, înțelegând să-și păstreze libera hotărâre în spațiile în care luptă.

Această atitudine s-a remarcat odată cu victoriile de arme din ultima vreme, începând cu Stalingradul. Această teamă încurcă azi toate socotelile de viitor ale Aliaților. Dorința lui Stalin de a rămâne independent s-a învederat prin toate manifestările lui din ultimul timp. Astfel: n-a voit să ia parte personal la nici o conferință; l-a retras pe Maisky de la Londra pentru a refuza Aliaților posibilitatea menținerii unei legături directe; a numit în locul acestuia un ministru slab și fără nici o practică și care, în plus, întârzie să se prezinte la post, lipsind pe aliați de adevărata legătură; l-a rechemat pe Litvinov ori de câte ori a fost informat că ar avea loc vreo conferință a anglo-americanilor, spre a nu putea fi reprezentat și a nu-și lua astfel nici un fel de angajament.

Un conflict deosebit de serios – spun diplomații Apusului neutru – s-a ivit între Aliați și Stalin și de felul cum el va fi rezolvat vor depinde operațiunile viitoare ale anglo-americanilor”.[627]

---

[627] Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Președinția Consiliului de Miniștri, Serviciul Special de Informații, Situația internațională*, dosar 7/1943, f. 518.

În același sens se poziționează și telegrama transmisă de ministrul României în Portugalia, Victor Cădere, cu privire la raporturile anglo-americanilor cu URSS, dominate de divergențe în problemele celui de-al doilea front în Europa și ale configurării păcii (28 septembrie 1943, Lisabona): „criza ivită în raporturile Aliaților cu URSS are ca principală cauză neîncrederea reciprocă. Rușii au impresia că Aliații fac economie de forțe în speranța de a se afla la sfârșitul războiului în fața unei Rusii istovite; că anglo-americanii încearcă să neutralizeze influența Rusiei în răsăritul Europei prin federalizare; că tendința generală a politicii anglo americanilor este acum conservatoare, atât în interior cât și în exterior (atitudinea negativă față de generalul de Gaulle, susținerea monarhiei în Italia, refuzul de a sacrifica drepturile Poloniei, susținerea generalului Mihailovici în Iugoslavia). Aliații bănuiesc că prin insistențele pentru deschiderea frontului occidental și prin opoziția la orice operație militară aliată în Balcani, Rusia ar urmări: a. fie ameliorarea în favoarea sa a raporturilor de forțe la sfârșitul războiului și asigurarea dominației sovietice în răsăritul Europei; b. fie restabilirea situației din 1939. În fond, suspiciunile ambelor părți par întemeiate. Cât timp operațiunile militare s-au desfășurat în defavoarea Rusiei, guvernul sovietic urmărea să obțină de la Aliați recunoașterea formală a arbitrajului pe care îl vedea amenințat. Odată cu schimbarea situației pe frontul rus, pozițiile au fost răsturnate, guvernul sovietic dorește a păstra mână liberă, iar Aliații caută a îngrădi prin mijloace diplomatice expansiunea rusă, în vederea eventualității că armata sovietică ar izbuti să pătrundă în regiunile în care sunt angajate interesele lor sau drepturile altor națiuni”.[628]

Este adevărat că deschiderea celui de-al doilea front a constituit o importantă cauză privind creșterea suspiciunilor dintre Aliați. La aceasta s-au adăugat neînțelegerile în problema capitulării Germaniei și a sateliților ei, dar și a Poloniei, atât în privința frontierelor, cât și a componenței guvernului. Reparațiile de război au fost constant puncte de divergență.

După încheierea războiului, SUA voiau ca în țările foste satelite ale Axei să se desfășoare alegeri libere în acord cu „Declarația asupra

[628] Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71/192–1944, Portugalia, Telegrame, 1943, vol 6, f. 382–385.

Europei Eliberate", adoptate la Ialta. Dacă în cazul Finlandei și Ungariei rușii nu s-au putut opune procedurilor democratice, au fost acuzați că încearcă să impună guverne marionetă în Bulgaria și România. Americanii sperau să impună respectarea acordurilor de la Ialta în aceste țări prin amânarea semnării tratatelor de pace refuzând inclusiv recunoașterea lor diplomatică. De altfel, la Potsdam americanii au arătat clar că doresc reorganizarea guvernelor din România și Bulgaria și admiterea corespondenților de presă americani. Ulterior, americanii au evaluat corect că nesemnarea tratatelor de pace poate deveni un motiv pentru menținerea trupelor sovietice în zonă. Au acceptat un compromis, în sensul lărgirii celor două guverne de la București și Sofia, prin includerea unor reprezentanți ai partidelor democratice. Noilor miniștri fără portofoliu li s-a asigurat un rol de figuranți.

În privința tratatelor cu sateliții, puterile occidentale au continuat eforturile de a menține deschisă ușa Europei de est. Mari obstacole în fața acestor tentative s-au dovedit a fi prevederile Convențiilor de Armistițiu și forțele de ocupație. Încercările anglo-americane de a obține acceptarea principiului libertății comerțului și de a ușura sarcinile economice impuse statelor satelite au fost interpretate de sovietici drept manifestări ale imperialismului economic și amenințări la adresa securității lor. Pe de altă parte, Uniunea Sovietică susținea că e interesată de satisfacerea pretențiilor sale legitime rezultate în urma războiului, dar și de refacerea economică a Europei de est pe o bază solidă. Era evident, că interpretarea sovietică includea monopolul și controlul în sfera economică și politică.[629]

Poziția statelor balcanice a fost diferită de cea a Italiei pe parcursul negocierilor. Italia se afla în sfera de influență occidentală[630], în vreme ce România, Ungaria, Bulgaria și Finlanda se aflau în sfera de dominație sovietică. „Eliberarea" acestor state a însemnat de fapt că ele au încetat să mai fie sateliți ai Germaniei și au devenit sateliți ai Uniunii Sovietice. Cu excepția Finlandei, toate erau ocupate militar și ca rezultat al acordurilor de armistițiu au fost plasate oficial sub dominația economică sovietică.

După capitulare și asupra Germaniei a fost instituit un control comun, într-o formulă concepută dinainte exclusiv de anglo-americani,

---

[629] R. Opie, *op. cit.*, p. 156.
[630] *Ibidem*, p. 108.

pe de o parte, și URSS pe de altă parte (plus Franța, care era tratată ca o rudă săracă, dar nu îndeajuns de săracă pentru a fi exclusă). Aranjamentul nu a ținut. Controlul comun trebuia să fie un mecanism de tranziție, care să ducă la o înțelegere permanentă – dar învingătorii nu au reușit să cadă de acord asupra naturii acestei înțelegeri, tentativele fiind abandonate în iarna din 1947–1948.

Plecând de la această neînțelegere fundamentală privind economia germană, s-a renunțat la controlul comun, Germania a fost divizată în două entități, care s-au transformat ulterior în state separate. Stalin a acceptat această împărțire, în parte pentru că nu prea avea de ales și pentru că prefera controlul absolut asupra unei părți a Germaniei. Acesta a fost primul semn fățiș și vizibil al Războiului Rece. Prin el s-a demonstrat că armata sovietică, deși învingătoare în confruntarea cu cea germană, nu se putea compara cu mașina de război americană, susținută de o formidabilă economie și de un imens arsenal, ambele intacte. Stalin și-a limitat ambițiile, stabilindu-și controlul asupra a ceea ce devenea o Europă a sateliților – practic, un nou imperiu regional, intrat sub controlul și, de atunci înainte, sub protecția puterii militare sovietice; acesta funcționa prin intermediul unor partide comuniste obediente. Noul imperiu impozant pe hartă, a contribuit la crearea mitului celor două superputeri. Mitul s-a consolidat, când Uniunea Sovietică s-a dovedit capabilă să producă arme nucleare, cu numai câțiva ani mai târziu decât Statele Unite. Dar hărțile nu sunt, prin ele însele, reprezentări ale echilibrului de forțe…

Atitudinea americană față de sateliții[631] Axei a fost foarte diferită de cea față de Germania. Acest lucru este evident din apelul făcut primilor de a rupe legăturile cu Germania și de a ieși din război. Când s-au predat, li s-au acordat condiții de armistițiu și nu capitulare necondiționată. Ulterior, ei au declarat război Germaniei, iar România și Bulgaria au avut contribuții militare importante în campania de pe frontul de est.

În „Declarația asupra Europei Eliberate” din Crimeea, (11 februarie 1945), cei trei principali Aliați au plasat foștii sateliți ai Axei pe aceeași poziție cu statele eliberate în privința acordării sprijinului pentru rezolvarea problemelor politice și economice rezultate din război. La

[631] S. Kertesz, *op. cit.*, p. 39.

Potsdam (2 august 1945) s-a convenit că cei trei principali Aliați vor lua în considerare restabilirea relațiilor diplomatice cu foștii sateliți și vor pregăti Tratatele de Pace cu aceștia, iar după semnare, îi vor susține să devină membrii ai Organizației Națiunilor Unite.

În conformitate cu această atitudine Departamentul de Stat a subliniat deseori că Tratatele de Pace cu cei trei foști sateliți nu ar trebui să aibă un caracter punitiv. Clauzele privind „vinovăția", amputări teritoriale nejustificate și restricții militare, politice și economice injuste vor trebui eliminate. Printr-o astfel de politică se speră să se evite divizarea Europei Centrale și a Balcanilor în grupuri ireconciliabile de state susținătoare ale *status-quo-ului* și state „revizioniste", consecință a ultimului acord de pace și unul din motivele pentru care Europa de Sud-Est a căzut atât de ușor sub dominația Germaniei. În interesul unei înțelegeri durabile era de dorit să se încheie Tratate de Pace care să facă posibilă admiterea cât mai grabnică a celor trei state foste inamice în Organizația Națiunilor Unite și stabilirea unor relații mutuale de prietenie între statele din această regiune.

…„Credem că securitatea generală în regiunea danubiano-balcanică poate fi asigurată mai bine de ONU și prin înțelegeri regionale conforme Cartei ONU, decât prin restricții speciale în textul tratatelor privind stabilimentele militare sau industriile statelor foste satelite. În mod asemănător, nu se dorește impunerea unor sarcini economice grele care ar face mai dificilă refacerea economică generală a Europei și în cele din urmă ar fi mai costisitoare pentru Statele Unite.

Deși condițiile de pace nu trebuie să fie «dure», totuși nu vor fi de o așa natură încât să lase impresia că statele foste inamice sunt recompensate pentru decizia de a lupta de partea Axei, sau că sunt favorizate față de națiunile care au opus rezistență Germaniei și au luptat de partea Națiunilor Unite".[632]

Textul final al Tratatelor de Pace rezultat în urma negocierilor s-a îndepărtat mult de aceste declarații de principiu, așa cum am relevat în cadrul analizei clauzelor acestora.

Tratatele încheiate cu toate cele cinci state au fost urmarea unui compromis. Sovieticii i-au acuzat pe vestici că încearcă să obțină drepturi care le-ar permite să influențeze negativ controlul sovietic asupra sud-estului Europei. Au reacționat îndeosebi la protestele

---

[632] *Ibidem.*

occidentale împotriva înțelegerilor pe care Rusia le-a impus României și Ungariei și care permiteau crearea unor companii mixte în care sovieticii ar fi fost parteneri egali, fapt ce permitea să controleze industria celor două țări în domeniul petrolului, lemnului, aviației și navigației pe Dunăre. Aliații occidentali cereau ca statelor foste inamice să li se garanteze participarea cu șanse egale la comerțul mondial. Molotov a replicat că politica americană se explică prin dorința acestora de a câștiga financiar prin penetrarea regiunii danubiene și a declarat că Uniunea Sovietică va proteja aceste state de înrobirea la diplomația dolarului.[633]

În urma semnării Tratatelor de Pace care constituiau temeiul juridic al noii situații mondiale, Stalin a impus o nouă ordine pe harta Europei centrale și răsăritene, pe care a plasat-o aproape în întregime sub o conducere comunistă obedientă. Deși statele Europei centrale și Răsăritene n-au fost încorporate în cadrul Uniunii Sovietice ca republici sovietice (cum s-a întâmplat, spre exemplu, cu Ucraina în Europa și cu Kazahstan în Asia), ele au devenit niște state suverane neputincioase, sub titulaturi de genul „Republică socialistă" sau „Democrație populară". Având acest statut, ele erau nu doar subordonate din punct de vedere politic, ci și obligate să adopte modele politice și economice preluate din Uniunea Sovietică. Mai exact, conducerea aparținea Partidului Comunist, al cărui secretar general era șeful efectiv al guvernului, iar economia bazată pe proprietatea socialistă era strict centralizată. Instrumentele dominației staliniste asupra sateliților sovietici erau responsabilii comuniști. Nomenclatura provenind din Uniunea Sovietică au reprezentat partide, care înainte de război nu contaseră în viața publică. Unele partide socialiste, fonturi populare, agrare, etc. care veneau, la rândul lor, din sisteme pluripartidiste, democrate, dar fără relevanță electorală deosebită, asociate cu comuniștii după război, au fost tolerate pentru o vreme, în măsura în care au oferit regimului nou instaurat o aură de pluralism respectabil, fără a obstrucționa în mod serios controlul comunist. Dominația comunistă a fost curând transformată într-un monopol, o schimbare de politică devenită evidentă încă din 1947.[634]

---

[633] H. Feis, *From Trust to Terror, The Outset of the Cold War, 1945–1950*, Anthony Blond Limited, 1970/1971, p. 32.

[634] P. Calvocoresi, *Europa de la Bismarck la Gorbaciov*, Polirom, 2003, p. 56.

Preluarea treptată a puterii de către comuniști în Ungaria, în 1947, includerea Cehoslovaciei în sfera sovietică în 1948 și excluderea puterilor vestice din bazinul Dunării prin Convenția cu privire la Dunăre, impusă de Rusia la Conferința de la Belgrad în același an – erau consecințe ale fisurii începută între Aliați în timpul războiului și transformată treptat într-o politică „de blocuri” despărțite de Cortina de Fier. Țările din „lagărul” socialist ieșean – nu din voința lor, din Europa, din sistemul de valori și din modelul de democrație liberal, occidental.

*
* *

La Paris, în 1946, regulile de procedură propuse au redus posibilitățile țărilor de a își exprima punctele de vedere.

Ideea sovietică de pacificare era simplă: Moscova a transformat Convențiile de Armistițiu în Tratate de Pace. Molotov s-a exprimat expres în acest sens. Atitudinea necooperantă a sovieticilor a iscat crize și a blocat negocierile. Philip E. Mosely, membru al delegației americane, remarca retrospectiv că „în negocieri de acest fel guvernul cel mai reluctant determină rata maximă de progres”. Un mare avantaj pentru sovietici îl constituia faptul că, exceptând Italia, toate celelalte state foste inamice se aflau în zona lor de influență. În această atmosferă orice concesie, cât de mică, aducea ușurare. Problemele fundamentale au fost evitate și participanții au limitat nivelul discuțiilor.

John Foster Dulles, membru al delegației americane, scria: „scopul evident și subînțeles era să se dovedească faptul că Uniunea Sovietică poate și dorește să întrerupă orice procedură care nu duce la rezultate satisfăcătoare pentru ea…noi nu negociem pacea cu Italia sau cu România sau cu Germania, ci cu Uniunea Sovietică, Marea Britanie, Franța și celelalte Națiuni Unite”, frază revelatoare pentru natura relațiilor dintre Aliați.[635]

În cadrul Conferinței de la Paris s-a constatat unanimitate de păreri doar în privința modului de redactare a clauzelor Tratatelor de Pace. Paradoxal multe dificultăți intervenite pe parcursul desfășurării Conferinței se datorau deciziei de unanimitate în a insera, în toate proiectele Tratatelor de Pace, prevederi identice, stereotipe, și de a nu se

[635] R. Opie, *op. cit.*, p. 76.

reveni asupra redactării inițiale decât cu asentimentul unanim al URSS, SUA, Marii Britanii și Franței.

Italia, România, Bulgaria, Ungaria și Finlanda erau privite global, nediferențiat, în pofida situației lor economice și politice anterioare diferite, ca și a problemelor cu care aceste state se confruntau în acel moment Astfel, chiar dacă unele delegații recunoșteau justețea cererilor exprimate de reprezentanții învinșilor, susțineau că ele nu puteau fi acceptate, întrucât modificarea proiectului de tratat cu un stat ar fi antrenat o schimbare de text în toate celelalte tratate.

De asemenea, stabilirea diferențelor de tratament între cei 21 de participanți la Conferință a contribuit la menținerea atmosferei de neîncredere.

Membrii delegațiilor statelor foste inamice nu aveau drept de vot. Aceștia au avut posibilitatea să-și susțină cauzele în cadrul sesiunilor plenare și ulterior, pe baza unei invitații, în cadrul comisiilor și subcomisiilor. De asemenea, aveau posibilitatea să participe la sesiunile Conferinței numai dacă erau invitați. Ei nu erau parteneri de negociere, rolul lor era comparabil cu cel al acuzaților în procesele penale.

Aceasta, în timp ce membrii misiunilor diplomatice acreditate pe lângă Guvernul francez, precum și jurnaliști din aceste state puteau să asiste la toate ședințele plenare și la cele din comisii și subcomisii. Era o metodă fără precedent. Pentru prima dată în istorie toate negocierile aveau loc în fața opiniei publice, însă în anumite situații efectul publicității a fost contraproductiv.

Toate aceste realități istorice s-au reflectat în modul de redactare al clauzelor Tratatelor de Pace. Acestea consfințesc statul de învinși pentru cei cinci semnatari și constitue temeiul legal pentru noua ordine politică mondială.

Clauzele Tratatelor conținând termeni vagi, imprecişi, lasă loc arbitrariului, nu prevăd instrumente clare de control și verificare reciprocă.

Fără a relua chestiunile menționate cu ocazia analizei termenilor Tratatului amintim aici doar câteva aspecte relevante.

Cu excepția Tratatului cu Italia, nu au fost reglementate problemele generate de transferurile de teritorii, fapt care a generat abuzuri ale

sovieticilor legate de cetățenia persoanelor afectate, de tratamentul aplicat bunurilor acestora. Clauzele politice referitoare la predarea criminalilor de război și dizolvarea organizațiilor de tip fascist au constituit temeiul juridic pentru înlăturarea tuturor oponenților politici ai partidelor comuniste. Lipsa prevederii unor instrumente de implementare și control în privința drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului, precum și a unor sancțiuni clare pentru nerespectarea acestora au făcut superfluă menționarea acestora în Tratate.

Ambiguitatea termenilor utilizați în redactarea clauzelor militare, economice și financiare au oferit Uniunii Sovietice posibilitatea de a da o interpretare favorabilă intereselor proprii. Lipsa unor dispoziții precise cu privire la modalitatea de îndeplinire a obligațiilor impuse au permis soluționarea problemelor intervenite prin convenții ulterioare încheiate între Uniunea Sovietică și statele aflate în zona sa de influență, cu consecința reorientării economice și politice a acestora.

Concluzia care se impune este clara: dispozițiile înscrise în Tratatele de Pace din 1947 au determinat, la rândul lor, alături de toate celelalte aspecte subliniate, alinierea politică internațională a celor cinci state foste inamice.

În istoriografie se analizează și acum, în 2018, registrul de cauze care au sufocat Europa central-răsăriteană 50 de ani. Ele sunt mult prea multe, interne sau de geopolitică, de la opinia că lipsa unei strategii americane pentru împiedicarea ambițiilor politice ale URSS în Europa de est a favorizat in mare masura realizarea politicii sovietice.

Amintim, în acest context, de la propunerea lui Churchill de a ocupa Berlinul înaintea Armatei Roșii și până la pozițiile deseori ambigue ale Marii Britanii, dar și Conferința de la Moscova cu celebrele procente. În acest fel a salvat, fără îndoială, Grecia de comunism, dar a cedat România, Bulgaria, Ungaria.

Întreaga istoriografie a subliniat diferența între principiile generoase înscrise în documente precum Carta Atlanticului, în numele cărora s-a purtat războiul, și realitatea crudă a politicii de putere și a sferelor de influență decise prin Tratatele de Pace.

Demne de a fi reproduse ni se par aprecierile realiste formulate de marele om politic Iuliu Maniu cu privire la Armistițiu și Tratatul de Pace: „Nu ascundem, firește, că armistițiul care ni s-a impus ne cere sacrificii mari și lasă deschise în inimi răni dureroase. Ne dăm însă seama cu toții că nu avem altă alegere, că toate greșelile politice se plătesc greu, și că popoarele mici pe deasupra, sunt silite să plătească și păcatele săvârșite de cele mari".[636]

[636] Maniu, Iuliu, „Universul", 3 sept 1944, p. 1.

Listă anexe

Anexa 11. Sovromurile

Anexa 12. 1948 decembrie 11, București. Expunerea ministrului Eugen Filotti asupra activității Delegației române la lucrările Conferinței de Pace de la Paris, august-octombrie, vizând clauzele politice ale proiectului de Tratatul de Pace cu România elaborat de miniștri de externe ai Puterilor Aliate

Anexa 13. Notă asupra chestiunii Transilvaniei

Anexa 14. Din presa internațională

Anexa 15. Textul Tratatului de Pace

Anexa 16. 1947 iulie 9, București. Răspunsul Guvernului României la invitația guvernelor Marii Britanii și Franței de a participa la programul pentru redresarea economică a Europei (Planul Marshall)

Anexa 17. 1948 martie, București. Notă asupra situației economiei românești în urma aplicării obligațiilor ce decurgeau din Convenția de Armistițiu, apreciată ca o sarcină destul de grea chiar și pentru o economie normală

Anexa 18. 1947 decembrie 30, București. Legea pentru constituirea Statului Român în Republica Populară Română

Anexa 1.

Nivelul de dezvoltare al țărilor europene – 1930

Țara	Venitul pe cap de locuitor în $ în 1937	Repartiția populației active (în % în 1930)		Producția industrială pe cap de locuitor în % față de media europeană
		Agricultură	Industrie	
Anglia	440	7	37	203
Germania	340	29	40	191
Franța	306	36	34	110
Austria	190	32	34	82
Cehoslovacia	170	28	42	84
Ungaria	120	51	23	41
Spania	-	56	21	-
Polonia	100	65	17	29
România	81	78	7	17
Iugoslavia	80	79	7	-
Bulgaria	75	80	8	13

Sursa: J. -Ch., Asselain, P., Deffaud, P., Guillaume, Sylvie, Guillaume, J. P., Kintz, F., Maugel, *Précis d'histoire européenne : XIXe-XXe siècle,* A. Colin, Paris, 1993, p. 215.

Anexa 2.

Balanța comercială a României în anii 1926–1941
– valori – cifre absolute –

Anii	Milioane		Lei Solduri
	Import	Export	
1926	37.195	38.265	+1.060
1927	33.852	38.111	+4.259
1928	31.641	27.030	–4.611
1929	29.628	28.960	–668
1930	23.044	28.22	+5.478
1931	15.755	22.197	+6.442
1932	12.011	16.722	+4.711
1933	11.742	14.171	+2.429
1934	13.209	13.656	+447
1935	10.847	16.756	+5.909
1936	12.638	21.703	+9.065
1937	20.285	31.68	+11.283
1938	18.768	21.33	+2.765
1939	22.890	26.809	+3.919
1940	27.411	36.780	+3.359
1941	30.76	41.986	+10.710
1942	44.907	52.816	+7.910

Sursa: Mitiță Constantinescu, *Politică economică aplicată,* vol. I, București, 1943, Anexe. Tabela 10, p. 355.

Anexa 3.

Germania și România

GERMANIA ȘI ROMÂNIA

După un document redactat de legațiunea Reich-ului la București

Redăm, în traducere și fotografie, Raportul anual economic asupra României, întocmit de legațiunea Germaniei la București, în 13 Februarie 1940 și semnat de Domnul Ministru Fabricius. [637]

....

SINTEZA DOCUMENTULUI

1. România este, alături de Rusia, cel mai important furnizor al economiei germane.
2. Măsurile militare române, impuse de teama Rusiei, Ungariei și Bulgariei au diminuat muncile agricole, în toamna anului 1939, cu circa 40%. De felul cum se va putea lucra câmpul, în primăvara 1940, depinde furnizarea către Germania a excedentului producției.

Petrolul

3. Exploatarea și exportul petrolului românesc sunt în scădere, din cauza Societăților anglo-franceze, care au tot interesul să diminueze posibilitățile de aprovizionare ale Germaniei, pe acest tărâm. Orice lovitură militară, dată Aliaților, va întări România să treacă la naționalizarea economiei petrolului, problemă ce pare foarte simpatică Reich-ului. În acest scop, România nu numai că nu va putea, dar nici nu va voi să renunțe la colaborarea financiară a Germaniei.

Creditul englez

4. Creditul englez de 5 milioane lire sterline plătit României, până la sfârșitul lui Decembrie 1939 prin livrări de mărfuri acoperind numai 2, 3 milioane lire „n-a devenit niciodată popular, căci România se găsește mult mai presus decât stilul colonial în care a fost exprimat.”

---

[637] Fiecare copie dată diferitelor autorități politice, economice și financiare germane purta un număr special. În cazul copiei de față - W III b 1031/40 și V 3 a. Aceasta pentru a se ușura determinarea vinovaților de indiscreție.

<u>Concluziuni pentru anul 1940</u>

5. Pentru 1940, „important pentru industria germană de război" este ca:

- Spațiul Dunărean să-și aibă asigurată pacea;
- România să fie ajutată pentru a-și mări producția petrolului și a-și efectua muncile agricole;
- Să se asigure mijloacele de transport spre Germania.

....

Copie W III b 1031/40 București 13 Februarie 1940
Legația Germană
București
Tgb. Nr. 1076/40 - V 3 a –

Conținut: Raportul anual economic 1939

1) Generalități

Economia română, în 1939 s-a întărit în toate ramurile de activitate. Bogățiile naturale ale țării au putut fi vândute cu prețuri foarte bune, în special începând din Septembrie 1939. La aceasta s-a adăugat o recoltă record neobișnuită, în special în capitolul cerealelor de nutreț (Futtergetreide), din care cea mai mare parte este destinată Germaniei și anume: un milion de tone porumb și 150.000 tone orz. Prin această livrare de cereale la care se adaugă încă 400.000 tone de grâu, precum și cantitatea de 1,56 milioane tone produse de marfă, România devine, alături de Rusia, cel mai important furnizor al economiei de război germane.

Comerțul extern a putut să marcheze, datorită producției favorabile și situației prețurilor, un excedent de export care se anunță oficial la 3,9 miliarde lei, care însă, în realitate, din surse confidențiale și demne de încredere, pare a fi de 5 miliarde lei. De acest excedent de export România dispune aproape exclusiv în devize libere, astfel că și situația, în devize a României, la sfârșitul anului 1939, poate fi socotită ca favorabilă și se va putea îmbunătăți progresiv.

Pe lângă acești factori favorabili, anul 1939 a adus economiei României și anumite îngrijorări, înainte de toate pe tărâmul monetar și financiar. Necesitățile de înzestrare, foarte ridicate, care numai în anul 1939 se pot aprecia, numai în scopuri pure de înarmare, la cifra de circa 25 miliarde lei (la un buget ordinar de 32 miliarde lei) au fost acoperite, în cea mai mare parte de Banca Națională care, în cursul anului 1939, a putut găsi 25 miliarde lei, prin noile mijloace de plată, astfel că circulația monetei hârtie a fost ridicată de la 14 miliarde, la 48 miliarde lei. La 1 Noiembrie 1939 s-a

lansat un mare împrumut de înarmare, la care s-a subscris, până astăzi, cam 10 miliarde lei și care după aprecierile românești ar putea să se ridice la cifra de 18 miliarde lei.

....

În timp ce greutățile financiare și valutare au fost combătute până la sfârșit cu succes, și-a făcut paralel apariția scumpetea neobișnuită internă care n-a putut fi învinsă cu aceleași rezultate. Luna Ianuarie 1940, a adus ridicări neobișnuite de prețuri, la pâine și carne, fapt ce a avut un puternic efect asupra maselor populației; dar încă anul 1939 a cunoscut însemnate ridicări de prețuri ce au provocat probleme sociale încă nesoluționate. Absența unei clase corecte de funcționari și prezența întreprinderilor puternic orientate după sistemul capitalist, este de temut că vor produce, în conjunctura de război românească, pentru masele largi, mai degrabă dezavantaje decât avantaje.

Luată în parte, fiecare ramură a economiei se dezvoltă după cum urmează:

2) Agricultura:

Rezultatul recoltei anului 1939, comparat cu anii precedenți a fost:

	În mii tone		
	1937	1938	1939
Porumb	3701	5117	5879
Grâu	3700	4921	4489
Secară	424	517	475
Orz	865	832	1006
Ovăz	380	463	476
Fasole	-	46	40
Floarea soarelui	-	198	127
Soia	33	49	116

3) Industria petroliferă

Industria petroliferă este, pe lângă agricultură, cea mai importantă sursă de bogăție a țării. Rezultatul exploatațiunii în 1939 a scăzut la 6.154.000 tone față de cantitatea de 6.600.000 tone a anului 1938, și 8.700.000 tone a anului record, 1936. Această diminuare a exportului se explică, în cea mai mare parte, prin rezistența pasivă a Societăților de exploatare anglo-franceze influente, care au ținut să facă o exploatațiune redusă, în scopul de a modifica legea existentă a minelor și care, cu începere din Septembrie, nu urmăresc decât interesul de a scădea posibilitatea de export a României, în acest domeniu.

Rezultatul exploatării se împarte, asupra Societăților celor mai importante, după cum urmează:

Ianuarie – Decembrie	1939 în t	1938 în t	Diferență
Astra Română	1.363.298	1.460.729	−97.431
Concordia	823.51	863.961	−40.410
Steaua Română	713.842	740.094	−26.252
Româno-Americană	777.854	899.336	−121.482
Unirea	522.201	671.220	−149.019
Columbia	625.068	377.331	+247.737
Creditul Minier	304.614	380.629	−76.016
Prahova	308.710	335.121	−26.411
I. R. D. P.	146.650	167.344	−20.694
Foraky Românească	47.224	52.894	−5.670
Grupul Ptr. Românesc	95.463	110.447	−14.984
Dacia Rom. petr. Synd.	54.428	58.058	−3.630
Redevența	29.839	28.485	+1.354
Forage Lemoine	48.383	56.483	−8.100

…………………………………………………………………………………………………

Exportul și consumul intern s-a dezvoltat, în ultimii ani, după cum urmează:

	Consumul intern în 1000 t	Export în 1000 t
1936	1.460	6.885
1937	1.621	5.668
1938	1.674	4.495
1939	1.784	4.177

Diminuarea exploatării și creșterea consumului intern influențează direct exportul. Ordinea țărilor importatoare, în ultimii ani, este următoarea:

	1939 în t	la %	1938 în t	la %
Germania și	848.459	30,8	704.342	22,2
Protectoratul	436.84		294.898	
Italia	636.760	15,2	560.475	12,5
Anglia	635.734	15,2	576.751	12,8
Franța	358.693	8,6	289.338	6,4
Ungaria	165.016	4,0	198.076	4,4
Belgia	144.446	3,5	120.089	2,7
Iugoslavia	149.769	3,6	143.156	3,2
Alte țări	802.000	19,1	1.607.637	35,8
Total:	4.177.71	100,0	4.494.762	100.0

În exportul românesc de petrol partea Germaniei crește, față de anul 1938, de la 22,2% la 30, 8% dacă se socotește și Protectoratul, respectiv fosta Cehoslovacie. Dar și Anglia și Franța și-au majorat cotele de petrol primite.

4) Industria

Din Octombrie 1939, nu se mai publică nimic asupra producției industriale a României, aceasta pentru considerațiunile economiei de război. Producția industrială a României, fixată la 100 pentru anul 1927, atinge cifra de 169,3 în Octombrie 1939 față de 180 în Octombrie 1938. De remarcat însă că cifra producției, pentru industria de înarmare, în special pentru industria fierului și a oțelului a fost 180, pe când pentru industria obiectelor de uzanță obișnuită cifra este numai de 151,2. Efortul făcut în capitolul industriei de război a avut drept efect reducerea producției industriei mărfurilor și îndeosebi a industriei de uzanță obișnuită. Conjunctura industrială devine, din ce în ce mai mult, o conjunctură de Stat. Din Septembrie 1939 încep să se resimtă puternic greutăți în ceea ce privește materiile prime, mai cu seamă în industria grea și în cea textilă.

....

5) Comerțul extern

Comerțul extern al României, în anul 1939, se caracterizează prin recolta foarte bună și prin ridicarea prețurilor. Surplusul balanței comerciale externe a fost de 3,92 miliarde lei (în anul precedent 3,66 miliarde lei).

....

6) Tratatele comerciale

Pe tărâmul economic s-au încheiat urnătoarele înțelegeri bilaterale:

Germania: Înțelegerea economică din 23 martie 1939.

Protocolul între Guverne, din 29 septembrie 1939.

Protocolul între Guverne, din 21 decembrie 1939.

Anglia: Înțelegerea de plăți, din 17 iulie 1939.

Belgia: Schimb de note, 8 martie 1939, la înțelegerea de transfer, din 24 august 1937.

Franța: Înțelegerea pentru plăți comerciale, din 8 aprilie 1939.

Ungaria: Înțelegerea de plăți, din 20 septembrie 1939.

Slovacia: Înțelegerea de plăți, din 15 decembrie 1939.

Elveția: *Modus vivendi* la înțelegerea de calcule 1937, din 10 noiembrie 1939.

Turcia: Înțelegerea de plăți din 25 noiembrie 1939.

Iugoslavia: Înțelegerea provizorie comercială și de plăți, din 18 decembrie 1939.

....

Datoriile Statului Român, se cifrează, după ultimele publicațiuni din Septembrie 1939, la 68,89 miliarde lei, datorii externe plătibile în valute străine, din care 2,13 milioane RM. Și 42,92 milioane coroane cehe. Datoriile interne se cifrează la 35,23 miliarde lei.

Asupra situației băncilor românești există date de încredere, numai până la sfârșitul lui August 1939. La băncile mai mari, care au un capital de acțiuni de peste 60 milioane lei, ceea ce reprezintă 80% din capitalurile băncilor românești, se poate constata, în prima jumătate a anului 1939, o scădere de depuneri cu 500 milioane lei și o scădere a disponibilului lichid de circa 1,25 miliarde lei. Contrar însă, s-au ridicat avansurile pe hârtii de valoare cu 1,3 miliarde lei și avansurile la Banca Națională cu proximativ 500 milioane lei. O anumită tensiune în această privință s-a resimțit chiar înaintea începerii războilului, care, între timp însă, s-a accentuat și mai mult.

....

Important, pentru industria germană de război, pentru anul curent este:

1) Asigurarea păcii în spațiul dunărean.
2) Ajutorarea eforturilor românești pentru mărirea producției în economia petrolului.
3) Asigurarea muncilor agricole române din primăvara 1940 și
4) Asigurarea mijloacelor de transport spre Germania.

Ministerului de Externe. Berlin (ss) Fabricius.

Sursa: *Arhivele Istorice Naționale Centrale, fond. Casa Regală Carol al II-lea. Diverse,* dos. nr. 2/1940, f. 1–23 (fragmente).

Anexa 4.

Bilanțul relațiilor economice româno-germane în august 1944

I. Obligațiile germane de plăți – în milioane de mărci germane (1 marcă = 60 lei) în august 1944:

a) Datoria *clearing* a Germaniei.. 1.000

b) Obligațiile germane de plăți rezultate din comenzile românești care nu au fost executate de către contractanții germani, sau alte avansuri românești făcute pe bază de contracte și care au devenit fără obiect din cauza ruperii relațiilor germano-române..0

c) Datorii față de Căile Ferate Române, în primul rând pentru transporturile militare... 80

d) Datoria rezultată din contribuția ce trebuia să o plătească Germania pentru refacerea rafinăriilor de petrol distruse din cauza războiului (dar aceasta cu clauza ca și guvernul român să achite rafinăriilor de petrol partea de contribuție ce-i revenea conform înțelegerii stabilite).. 30

e) Contravaloarea mărfurilor germane exportate, în special a materialului de război, care trecuseră în proprietatea serviciilor române, dar care n-au mai fost transportate în România... 20

f) Diverse (garanții, asigurări, comisioane pentru agenți, rechiziții făcute de trupele germane în România, sume care nu au fost adăugate la *clearing*, materialul rulant pentru căile ferate și altele).. 70

Total... 1.250

II. Obligațiile de plăți ale României – în milioane de mărci germane (1 marca = 60 lei) în august 1944:

a) Sume de bani din creditul de 1,05 miliarde mărci germane (acordat României pentru achiziționarea de materiale de război și pentru acoperirea livrărilor normale de mărfuri germane către ministerele române și către societățile cu personalitate juridică), precum și sume datorate pentru tranșa de 50% din livrările de materiale de război pe care România le primise fără a le plăti și fără a avea o acoperire de credit corespunzătoare, a căror achitare urma să se facă după terminarea războiului... 1000

   Achiziții de mărfuri făcute în Germania de particulari și rămase neachitate, precum și alte plăți neefectuate... 10

Contravaloarea mărfurilor exportate de România, trecute în proprietatea Germaniei și achitate de aceasta prin *clearing*, dar care nu au mai ajuns în Germania..0

b) Contravaloarea aurului și devizelor străine predate în 1940 guvernului român drept plată pentru alimentele pe care România se angajase să le livreze, dar care nu au mai fost livrate în întregime... 12

c) Despăgubiri pentru terenurile agricole ale țăranilor germani din Bucovina de Sud și din Nordul Dobrogei, care în anul 1940 s-au strămutat în Germania..... 75

d) Diverse (material rulant pentru căile ferate, nave, instalații pentru nave și altele).. 80

Total.. 1.217

Sursa: Hillgruber, A., *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu. Relații germano-române (1938–1944)*, Ed. Humanitas, București, 1994.

Anexa 5.

Convenția de armistițiu

CONVENȚIE DE ARMISTIȚIU

Între Guvernul Român, pe de o parte, și Guvernele Uniunii Sovietice, Regatului Unit și Statele Unite ale Americii, pe de altă parte

Guvernul și Înaltul Comandament al României, recunoscând faptul înfrângerii României în războiul împotriva Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice, Regatului Unit și Statelor Unite ale Americii și celorlalte Națiuni Unite, acceptă condițiunile Armistițiului prezentate de către Guvernele sus menționate celor trei Puteri Aliate, lucrând în interesele tuturor Națiunilor Unite.

Pe baza celor de mai sus, reprezentanții Guvernului și Înaltului Comandament Român, Ministru de Stat și Ministru de Justitie L. Pătrășcanu, Ministru Subsecretar de Stat al Afacerilor Interne, Adjutant al Majestății Sale Regelui României, General D. Dămăceanu, Principele B. Știrbey și d-l G. Popp, având depline puteri, pe de o parte, — și reprezentantul Înaltului Comandament Aliat (Sovietic), Mareșal al Uniunii Sovietice R. Ya. Malinowski, deplin împuternicit pentru aceasta de către Guvernele Uniunii Sovietice, Regatului Unit și Statelor Unite ale Americii, lucrând în interesul tuturor Națiunilor Unite, pe de altă parte, au semnat următoarele condițiuni:

1. De la 24 August 1944, ora 4 a.m., România a încetat cu totul operațiunile militare împotriva Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice, pe toate teatrele de război, a ieșit din războiul împotriva Națiunilor Unite, a rupt relațiunile cu Germania și sateliții săi, a intrat în război și va duce războiul alături de Puterile Aliate împotriva Germaniei și Ungariei, cu scopul de a restaura independența și suveranitatea României, pentru care scop va pune la dispoziție nu mai puțin de 12 divizii de infanterie, cu mijloacele suplimentare.

Operațiunile militare din partea forțelor armate române, cuprinzând forțele navale și aeriene, împotriva Germaniei și Ungariei, vor fi purtate sub conducerea generală a Înaltului Comandament Aliat (sovietic).

2. Guvernul și Înaltul Comandament al României se obligă să ia măsurile pentru dezarmarea și internarea forțelor armate ale Germaniei și Ungariei, aflate pe teritoriul României, ca și pentru internarea cetățenilor celor două State menționate, care își au reședinta acolo (vezi anexa la art. 2).

3. Guvernul și Înaltul Comandament al României vor asigura forțelor sovietice, și ale celorlalți Aliați, înlesniri pentru libera lor mișcare pe teritoriul României, în orice direcție, dacă este cerut de către situația militară, Guvernul și Înaltul Comandament al României acordând orice concurs posibil pentru o astfel de mișcare, prin mijloacele lor proprii de comunicație și pe cheltuiala lor, pe pământ, pe apă și în aer (vezi anexa la art. 3).

4. Se restabilește frontiera de stat între Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice și România, stabilită prin acordul sovieto-român din 28 iunie 1940.

5. Guvernul Român și Înaltul Comandament al României vor preda imediat Înaltului Comandament Aliat (Sovietic), pentru înapoierea în țara lor, pe toți prizonierii de război sovietici și aliați, aflați în mâinile lor, precum și pe toți cetățenii internați și pe cei aduși cu sila în România.

Din momentul semnării condițiunilor de armistițiu (pace) și până la repatriere, Guvernul și Înaltul Comandament Român se obligă să asigure, pe socoteala sa, tuturor prizonierilor de război, sovietici și aliați, precum și cetățenilor internați sau aduși cu sila, persoanelor strămutate și refugiaților, hrana potrivită, îmbrăcăminte și asistență medicală, conform cu cerințele sanitare, cum și mijloacele de transport pentru reîntoarcerea acestor persoane în țara lor proprie.

6. Guvernul Român va elibera imediat, fără distincție de cetățenie sau naționalitate, pe toate persoanele arestate din cauza activității lor în favoarea Națiunilor Unite, sau pentru simpatiile lor pentru cauza Națiunilor Unite, sau din cauza originei lor etnice, și va desființa orice legislație discriminatorie și restricțiunile impuse din această cauză.

7. Guvernul și Înaltul Comandament Român se obligă să remită ca trofee în mâinile Înaltului Comandament Aliat (sovietic) orice material de război al Germaniei și al sateliților ei, aflat pe teritoriul român, inclusiv vasele flotei germane și ale sateliților ei, aflate în apele românești.

8. Guvernul și Înaltul Comandament Român se obligă să nu permită exportul sau exproprierea a oricărei forme de propritate (inclusiv obiecte de valoare și bani) aparținând Germaniei, Ungariei sau naționalităților lor, sau persoanelor cu reședința în teritoriile lor, sau în teritoriile ocupate de ele, — fără autorizația Înaltului Comandament Aliat (Sovietic). Guvernul și Înaltul Comandament Român vor păstra aceste bunuri în condițiile ce urmează a se stabili de Înaltul Comandament Aliat (Sovietic).

9. Guvernul și Înaltul Comandament Român se obligă să remită Înaltului Comandament Aliat (Sovietic), pentru folosința acestuia, pe întreaga perioadă de război, împotriva Germaniei și Ungariei, și în interesul general al Aliaților, toate vasele care aparțin sau au aparținut Națiunilor Unite aflate în porturile românești, indiferent la dispoziția cui s-ar afla; ulterior aceste vase urmează să fie restituite proprietarilor lor.

Guvernul Român poartă întreaga răspundere materială pentru orice stricăciune sau distrugere a bunurilor sus menționate, până în momentul predării lor Înaltului Comandament Aliat (Sovietic).

10. Guvernul Român trebuie să facă, în mod regulat, în monedă românească, plățile cerute de către Înaltul Comandament Aliat (Sovietic), pentru îndeplinirea funcțiilor sale, și în caz de necesitate va asigura folosința, pe teritoriul românesc, a întreprinderilor industriale și de transport a mijloacelor de comunicație, stațiunilor generatoare de energie, întreprinderilor și instalațiilor de utilitate publică, depozitelor de combustibili, petrol, alimente și alte materiale sau servicii, în acord cu instrucțiunile date de către Înaltul Comandament Aliat (Sovietic).

Vasele de comerț românești, care se găsesc atât în apele românești, cât și în cele străine, vor fi supuse controlului operativ al Înaltului Comandament Aliat (Sovietic), pentru folosirea lor, în interesul general al aliaților (vezi anexa la art. 10).

11. Pierderile pricinuite Uniunii Sovietice prin operațiunile militare și prin ocuparea de către România a teritoriului sovietic vor fi despăgubite de către România față de Uniunea Sovietică, însă, luând în considerare că România nu numai că s-a retras din război, dar a și declarat război și în fapt duce război contra Germaniei și Ungariei, Părțile sunt de acord ca compensațiile pentru pierderile menționate să nu fie plătite în întregime de România, ci numai în parte, și anume în suma de 300 milioane dolari ai Statelor Unite, plătibili în curs de 6 ani, în mărfuri (produse petrolifere, cereale, materiale lemnoase, vase maritime și fluviale, diverse mașini etc.)

România va plăti despăgubiri pentru pierderile pricinuite în România proprietăților celorlalte State Aliate și naționalităților lor, pe timpul războiului, despăgubiri a căror sumă va fi fixată ulterior (vezi anexa la art. 11).

12. Guvernul român se obligă ca în termenele indicate de către Înaltul Comandament Aliat (Sovietic) să restituie Uniunii Sovietice, în desăvârșită bună stare, toate valorile materiale luate de pe teritoriile ei, în timpul războiului, aparținând Statului, organizațiilor publice și cooperative, întreprinderilor, instituțiilor sau cetățenilor particulari, precum și utilajul fabricilor și uzinelor, locomotive, vagoane de căi ferate, tractoare, autovehicule, monumente istorice, valori de muzeu și orice alte bunuri.

13. Guvernul Român se obligă să restabilească toate drepturile legale și interesele Națiunilor Unite și ale naționalilor lor, pe teritoriul român, așa cum existau înainte de război, și să le restituie în perfectă stare.

14. Guvernul și Înaltul Comandament Român se obligă să colaboreze cu Înaltul Comandament Aliat (Sovietic), la arestarea și judecarea persoanelor acuzate de crime de război.

15. Guvernul Român se obligă să dizolve imediat toate organizațiile pro-hitleriste de tip fascist aflate pe teritoriul românesc, atât cele politice, militare sau paramilitare, cât și orice alte organizații care duc propagandă ostilă Națiunilor Unite și în special Uniunii Sovietice, nepermițând în viitor existența unor organizații de acest fel.

16. Tipărirea, importul și răspândirea în România a publicațiilor periodice și neperiodice, prezentarea spectacolelor de teatru și a filmelor, funcționarea stațiunilor de T.F.F., poștă, telegraf și telefon vor fi efectuate în acord cu Înaltul Comandament Aliat (Sovietic). (Vezi anexa la art. 16).

17. Administrația civilă românească este restabilită pe întregul teritoriu al României, afară de un sector de 50–100 km de linia frontului, depinzând de condițiile terenului; organele administrative românești se obligă să aducă la îndeplinire, în interesul restabilirii păcii și securității, instrucțiunile și ordinele Înaltului Comandament Aliat (sovietic), date de către el, în scopul de a asigura execuția acestor condițiuni de armistițiu.

18. Va fi înființată o Comisiune de Control Aliată, care va lua asupra sa, până la încheierea păcii, reglementarea și controlul executării prezentelor condițiuni, sub directivele generale și ordinele Înaltului Comandament Aliat (Sovietic) acționând în numele Puterilor Aliate. (vezi anexa la art. 18)

19. Guvernele Aliate socotesc hotărârea Arbitrajului de la Viena, cu privire la Transilvania, ca nulă și neavenită și sunt de acord ca Transilvania (sau cea mai mare parte a ei) să fie restituită României sub condiția confirmării prin Tratatul de Pace, și Guvernul Sovietic este de acord ca forțele sovietice să ia parte în acest scop, în operațiuni militare, conjugate cu România, contra Germaniei și Ungariei.

20. Prezentele condițiuni intră în vigoare în momentul semnării lor.

Dat în Moscova, în patru copii, fiecare, în limbile rusă, engleză și română; copiile rusești și englezești fiind autentice.

12 Septembrie 1944.

Din însărcinarea Guvernului și Înaltului Comandament al României,
(ss) LUCREȚIU PĂTRĂȘCANU
(ss) G-RAL ADJ. DĂMĂCEANU
(ss) B. ȘTIRBEY
(ss) G. POPP

Din însărcinarea Guvernelor Statelor Unite ale Americii, Uniunii Republicii Socialiste Sovietice și Regatului Unit,
(ss) R. YA. MALINOWSKI

ANEXA

La Convenția de Armistițiu între Guvernul Român, pe de o parte, și Guvernele Uniunii Sovietice, Regatului Unit și Statele Unite ale Americii, pe de altă parte

A. Anexă la art. 2

Măsurile prevăzute la art. 2 al Convenției referitoare la internarea cetățenilor germani și unguri, actualmente aflându-se în teritoriul român, nu se aplică cetățenilor de origine evreiască ai acestor țări.

B. Anexă la art. 3

Prin cooperarea Guvernului Român și Înaltului Comandament Român, menționată în art. 3 al acestei Convențiuni, se înțelege punerea la dispoziția Înaltului Comandament Aliat (Sovietic), pentru deplina folosință cum va socoti de cuviință, pe durata armistițiului, a tuturor construcțiilor și instalațiunilor românești, militare, aeriene și navale, porturi, cheiuri, cazărmi, magazii, câmpuri de aviație, mijloace de comunicație, stațiuni meteorologice, care ar putea fi cerute pentru nevoi militare în desăvârșită bună stare și cu personalul necesar pentru întreținerea lor.

C. Anexă la art. 10

Guvernul Român va retrage și răscumpăra în limitele de timp și potrivit condițiunilor pe care Înaltul Comandament Aliat (Sovietic) le va specifica, toate monetele deținute în teritoriul românesc și emise de Înaltul Comandament Aliat (Sovietic) și va înmâna moneta astfel retrasă fără plată Înaltului Comandament Aliat (Sovietic).

D. Anexă la art. 11

Baza pentru aranjamentul plăților de compensații prevăzute în art. 11 al prezentei Convenții va fi dolarul american la paritatea sa aur din ziua semnării acestei convenții, adică 35 de dolari pentru o uncie de aur.

E. Anexă la art. 16

Guvernul Român se obligă ca transmiterile fără fir, corespondența telegrafică și poștală, corespondența cifrată și prin curier, precum și comunicările telefonice cu țările străine ale Ambasadelor, Legațiunilor și Consulatelor aflătoare în România să fie dirijate potrivit modului stabilit de Înaltul Comandament Aliat (Sovietic).

F. Anexă la art. 18

Controlul cu privire la exacta execuție a clauzelor de armistițiu este încredințat Comisiunii Aliate de control, care va fi stabilită în conformitate cu art. 18 al Convenției de Armistițiu.

Guvernul Român și organele sale vor îndeplini toate instrucțiunile Comisiunii Aliate de constor care decurg din Convenția de Armistițiu.

Comisiunea Aliată de control va instaura organe sau secțiuni împuternicindu-le respectiv cu executarea de diferite funcțiuni.

În plus, Comisiunea Aliată de control va putea să aibă funcționari în diferite părți ale României.

Comisiunea Aliată de control va avea sediul său în București.

Moscova, 12 Septembrie 1944.

Sursa: Monitorul Oficial nr. 219 P. 1 din 22 septembrie 1944

Anexa 6.

Convenție specială România – U.R.S.S.

1945 ianuarie 16, București. Convenție specială încheiată între guvernele României și URSS, cu privire la aplicarea prevederilor. art. 11 din Convenția de Armistițiu.

CONVENȚIE

Între Guvernul Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice și Guvernul Român, asupra mărfurilor pe care România urmează să le livreze, în compensarea daunelor cauzate de către România, Uniunii Sovietice prin operațiunile militare și ocuparea teritoriului sovietic.

În conformitate cu art. 11 al Convenției de Armistițiu între Guvernele Uniunii Sovietice, Regatului Unit și Statelor Unite ale Americii, pe de o parte și Guvernul Român pe de altă parte, semnată în orașul Moscova la 12 septembrie 1944, Guvernul Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice și Guvernul Român au încheiat prezenta Convenție asupra celor ce urmează:

Articolul 1. Guvernul Român va livra Uniunii Sovietice în perioada de timp de la 12 septembrie 1944 până la 12 septembrie 1950, produse petroliere, cereale, vite, material lemnos, vase maritime și fluviale, diferite mașini, locomotive, vagoane, cisterne și materiale de cale ferată, pentru suma totală de 300 milioane dolari U. S. A.

Livrările mai sus arătate se vor efectua în părți egale în decurs de șase ani, adică pentru suma de câte 50 milioane dolari *U. S. A*, anual, conform anexei I.

Articolul 2. Specificările mărfurilor, care urmează a fi livrate la prețurile prevăzute în anexa 1 în cursul primului an de aplicare a prezentei Convențiuni, oarecum și termenele de livrare ale acestor mărfuri, sunt indicate în anexa I.

Specificările mărfurilor, care urmează a fi livrate, conform anexei *I.* în anii următori, precum și termenele acestor livrări vor fi fixate prin înțelegere între Guvernul Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice și Guvernul Român cu cel puțin două luni înainte de începerea perioadei anuale următoare.

Articolul 3. Calcularea valorii livrărilor arătate în articolul 1 al prezentei Convențiuni se va efectua în conformitate cu prețurile mondiale din 1938, în dolari U.S.A., cu o majorare de 15% a acestor prețuri pentru mașini și material de cale ferată, locomotive, vagoane, cisterne și vase, și de 10% pentru toate celelalte mărfuri.

În ce privește mașinile industriale, locomotivele, vagoanele, vasele maritime și fluviale, care au fost întrebuințate, se stabilesc, pentru uzură, în raport cu starea lor tehnică, reducerile corespunzătoare din prețurile sus-menționate.

Articolul 4. Livrările mărfurilor, prevăzute în prezenta Convenție, se vor efectua *fob* porturile române sau *franco* frontiera sovieto-română, după cererea Uniunii Sovietice, cu excepția cazurilor arătate în anexa I.

Livrările de vase maritime și fluviale se vor efectua *franco* porturile române, după cererea Uniunii Sovietice.

Articolul 5. Data predării mărfii este: a) la livrarile *fob* port – data conosamentului; b) la livrările *franco* frontiera – data procesului-verbal de primire-predare sau data aplicării ștampilei de către stația de frontieră sovietică pe scrisoarea de trasură în virtutea căreia încărcăturile sunt predate căilor ferate sovietice; c) la livrările de vase *franco* port – data procesului-verbal de recepționare definitivă a vasului.

Articolul 6. În caz de nepredare la timp a mărfurilor. Guvernul Român se obligă, pentru fiecare lună de întârziere, să livreze suplimentar 5% din aceeași marfă nelivrată la termen sau din alte mărfuri, după indicațiunea Uniunii Sovietice, pentru suma reprezentând 5% din valoarea mărfii nelivrate la termen fiind înțeles că asemenea livrări suplimentare nu scutesc Guvernul Român de obligațiunea de a livra acele cantități de mărfuri care nu au fost predate la timp.

În privința mașinilor livrate incomplet și care din această cauză nu se pot întrebuința pentru scopul destinat, se aplică dispozițiunea acestui articol, ca și cum aceste mașini nu ar fi fost livrate.

Guvernul Român se liberează de plata penalităților în acele cazuri, când face dovada că intârzierea expedierii în Uniunea Sovietică a mărfurilor prezentate la predare s-a produs exclusiv din cauza transporturilor programate de Comandamentul militar sovietic.

Articolul 7. Pentru realizarea, din partea sovietică, a operațiunilor în legătură cu livrările României, prevăzute prin prezenta Convențiune, Guvernul Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice va înființa în România, în orașul București, o Direcțiune pentru livrările din România.

Direcțiunea menționată se va bucura de toate privilegiile diplomatice, inclusiv imunitatea personalului său, intangibilitatea bunurilor și arhivelor și va avea dreptul să comunice prin cifru și curieri diplomatici.

Articolul 8. Specificările amănunțite și condițiunile tehnice ale livrărilor de mărfuri, prevăzute de prezenta Convențiune, se stabilesc de către Direcțiunea Livrărilor din România, împreună cu organul împuternicit pentru aceasta de Guvernul Român.

Articolul 9. Direcția Livrărilor din România este în drept a controla oricând, la întreprinderile și depozitele respective, prin împuterniciții săi, bunul mers al producției și al pregătirii mărfurilor în vederea livrării și calitatea lor, precum și, în caz de necesitate, calitatea materialelor întrebuințate la fabricarea mărfurilor. Defectele descoperite de către împuterniciții Direcțiunii pentru livrări din România urmează a fi imediat înlăturate.

Dacă la mașinile și vasele livrate se vor descoperi ulterior defecte, printre care ar figura și lipsa calităților cuvenite sau neîndeplinirea condițiunilor tehnice stabilite, independent dacă aceste defecte puteau fi constatate cu ocazia recepționării, Guvernul Român, la cererea menționatei Direcțiuni, va înlătura, fără întârziere, defectele descoperite în termen rezonabil, prin repararea mărfurilor reclamate. Dacă aceasta nu va fi cu putință, atunci evaluarea mărfurilor menționate se va reduce corespunzător.

Articolul 10. La expirarea fiecărui trimestru de aplicare a prezentei Convențiuni, Direcția Livrărilor din România, împreună cu organul respectiv, împuterniciți de Guvernul Român, va verifica situația livrărilor efectuate în cursul trimestrului expirat și va stabili cuantumul livrărilor efectuate.

Rezultatul verificării, făcute în conformitate cu cele de mai sus, se consemnează într-un proces-verbal semnat de ambele părți.

Articolul 11. Prezenta Convenție intră în vigoare îndată după semnarea ei.

Făcută în dublu exemplar, fiecare în limba rusă și română, ambele texte având aceeași putere.

Încheiată în orașul București, astăzi, 16 ianuarie 1945.

Semnează:

Prin împuternicirea
Guvernului Român,

Președintele Consiliului de Miniștri
și Ministrul Afacerilor Interne,
General de Corp de Armată Adj.
(ss) Nicolae Rădescu
Ministrul Afacerilor Străine
(ss) Constantin Vișoianu
Ministrul Economiei Naționale
(ss) Aurel Leucuția
Președintele Comisiunii Române
pentru Aplicarea Armistițiului
(ss) Savel Rădulescu

Prin împuternicirea
Guvernului Uniunii Republicilor
Socialiste Sovietice

Mareșal al Uniunii Sovietice
(ss) Malinovski

Sursa: Arhivele Istorice Naționale Centrale, *fond Vasile Stoica, dosar I/102, 1950, f. 3–4.*

Anexa 7.

Convenția de Armistițiu și situația românilor din Basarabia

1945. Memoriu intitulat „Convențiunea de Armistițiu și situația românilor din Basarabia", alcătuit în urma hotărârilor U.R.S.S.-ului ca românii basarabeni să fie socotiți „cetățeni sovietici"

Spre a se putea fixa principiile de aplicat în drept, se impune și este absolut necesar a se restabili unele constatări în fapt și unele preciziuni în drept anterioare semnării Convențiunii de Armistițiu din 12 septembrie 1944.

Prin actul Unirii din 27 martie 1918 și tratatele de pace de aprobare a lui, Basarabia a fost anexată la Statul Român.

Situațiunea locuitorilor din Basarabia prima dată a fost legiferată prin Legea din 1924, privitoare la dobândirea și pierderea naționalității române.

Această Lege prin art. 6 a acordat cetățenia română de drept tuturor locuitorilor Basarabiei, care au avut domiciliul pe teritoriul ei la data de 21 martie 1918, cum și celor, care, deși nu au locuit la acea dată în Basarabia, erau născuți în Basarabia.

Aceeași Lege prin art. 47 prevede dreptul de renunțare la beneficiile acelei Legi, la cetățenia română deci, recte *dreptul de opțiune pentru orice altă cetățenie.*

Din textele și spiritul Legii rezultă cert și neîndoios, că dacă pentru dobândirea cetățeniei române, legiuitorul a fixat unele condițiuni de fond și termene fatale, apoi pentru opțiune, Legea nu fixează nici o condițiune și nici un termen.

De unde rezultă *că Legea română nu numai că nu* a *forțat pe nimeni să* se *înscrie în listele de cetățeni români,* ci, dimpotrivă, prin condițiile fixate a îngreunat într-o măsură oarecare înscrierea; *în schimb, a lăsat absolută libertatea tuturor să opteze pentru orice altă cetățenie.*

Cum însă și după închiderea înscrierilor și definitivarea listelor au rămas totuși mulți cetățeni, care din neglijență și alte cauze au rămas în afară de liste, cerând totuși recunoașterea cetățeniei române pe calea naturalizării, Statul Român a venit în anul 1939 cu o nouă lege, care a prelungit termenul de înscriere până la 1 februarie 1940 *în aceleași condițiuni.* În sfârșit, după reocuparea Basarabiei de România în anul 1941, Statul Romîn a venit cu o nouă și ultimă Lege din 3 septembrie 1941, care a redat cetățenia tuturor basarabenilor, ce au avut-o până la 28 iunie 1940 asemenea în vechile condițiuni.

Astfel a fost reglementată situațiunea basarabenilor sub stăpânirea Statului Român.

Cum a fost reglementată situațiunea basarabenilor sub stăpânirea și guvernarea Statului Sovietic?

Din păcate, nici convențiunea de cedare a Basarabiei din 1940 și nici condițiunile de armistițiu din 1944 nu reglementează prin texte exprese și precise situația locuitorilor basarabeni.

Si nici vreo lege sau dispozițiune de altă natură a Statului Sovietic nu s-a ocupat de această problemă în toată perioada de ocupațiune.

Este absolut cert, că nici o măsură legală sau de ordin administrativ interior nu a fost comunicată sau publicată, spre a fi adusă la cunoștința celor interesați.

Cu toate acestea, în fapt totuși, Statul Sovietic a aprobat multe mii de repatrieri ale basarabenilor în România (ultimul transport a plecat în luna iunie 1941),

Și încă și mai multe mii de cereri au rămas nerezolvate din cauza războiului declarat la 22 iunie 1941.

De unde rezultă două lucruri:

1. Că statul Sovietic a admis *de fapt* dreptul de opțiune a basarabenilor pentru Statul Român, cum și

2. Că dacă nu ar fi izbucnit războiul neașteptat în iunie 1941, încă și mai multe mii de repatriați ar fi plecat în România cu încuviințarea Statului Sovietic. Războiul doar a întrerupt exercitarea dreptului de opțiune admis și recunoscut.

Aceasta este situațiunea în fapt absolut autentică.

Acum vom analiza, cum este reglementată problema cetățeniei în legislația internă sovietică.

Legea în vigoare și în anul 1940 și în prezent în U.R.S.S., care reglementează instituția cetățeniei, este Legea cetățeniei din 19 august 1938. Această lege spune:

1. Că sunt cetățeni sovietici toți acei ce au fost supuși ai vechiului Imperiu rus și care după revoluție nu au pierdut cetățenia sovietică,

2. Cum și toți acei ce au dobândit cetățenia sovietică în ordinea stabilită și care este Decizia Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S.

Aceeași lege mai spune că pierderea cetățeniei se hotărăște numai de Prezidiul Sovietului Suprem al U.R.S.S. -ului.

Această Lege, fiind o lege internă a Statului Sovietic, se referă evident numai la cetățenii sovietici deveniți ca atare prin efectul legilor ordinare sovietice *(Legea din 1938), ci nu și la acei ce se încadrează în Statul Sovietic prin anexiune sau tratate internaționale.* Pentru aceștia ar fi trebuit o lege specială, cum a fost la noi Legea din 1924.

Din cele de mai sus rezultând că legile interne naționale nu se ocupă de asemenea probleme, iar convențiile din 1941 și 1944 între U.R.S.S. și România nu precizează prin expresie situația locuitorilor basarabeni, rămâne a se vedea cum se *reglementează asemenea probleme de doctrină și tratatele internaționale.*

În doctrina dreptului internațional există o maximă, izvorâtă din zeci de tratate de pace și anume că suveranitatea Statului anexat se extinde nu

numai asupra teritoriului anexat ci și asupra locuitorilor acelui teritoriu, care îl locuiesc în momentul anexiunii lui.

Această suveranitate însă nu se extinde asupra cetățenilor care încă înainte de anexiune au părăsit cetățenia (statului cedent) sau schimbând domiciliul au refuzat să mai aparțină teritoriului (anexat).

De unde rezultă că suveranitatea Statului anexant privește numai pe foștii supuși ai Statului cedent și care în momentul anexiunii au *domiciliat pe teritoriul anexat.* Momentul hotărâtor este acela, când anexiunea se produce. Ca atare, cei ce au părăsit acest teritoriu scapă de suveranitatea Statului anexat.

Același principiu, tot astfel definit îl găsim susținut de prof. Foehill datat 1927, în tratatele de Lausanne, art 30, Tratatul din Craiova 1940 etc.

Deci, prima condițiune bine definită este *legătura actuală și efectivă a cetățenilor cu teritoriul cedat, adică domicilierea lui efectivă și stabilă pe teritoriul cedat în momentul anexiunii.*

Dar nici acest drept al Statului anexant nu este absolut: doctrina și tratatele internaționale i-au adus un corectiv, anume: *opțiunea,* instituție juridică devenită clasică prin aplicațiunea ei constantă și continuă în decursul secolului XIX.

Astfel sunt tratatele: Pacea din Paris din 30 mai 1814, prin care s-a acordat un termen de 6 ani, pentru lichidarea proprietăților și repatriere în altă țară; Pacea din Paris la 20 noiembrie 1815 reproduce aceeași regulă la art. 7; Pacea dintre Franța și Sardinia din 24 martie 1860, art. 6; Pacea de la Viena din 30 octombrie 1864, art. 19; Pacea de la Frankfurt din 10 mai 1871, art. 2.

Principiul opțiunii în cazuri de anexiuni de teritorii a fost recunoscut și respectat și de vechiul Imperiu rus. Ne vom referi numai la cele două tratate, care privesc chiar Basarabia, anume: *Tratatul din 16 mai 1812 de la București,* prin care Basarabia a fost anexată la Statul rus și *prin care locuitorilor Basarabiei li s-a acordat pentru opțiune un termen de 18 luni;* Tratatele *din San Stefano din 3 martie 1878 și Tratatul din Constantinopol din 8 februarie 1879*, privitor la cedarea județelor din sudul Basarabiei, *asemenea au acordat locuitorilor libertatea de a părăsi teritoriile cedate și să vândă proprietățile lor imobiliare.*

Mai mult, și Statul Sovietic a recunoscut principiul opțiunii prin mai multe tratate de pace. Astfel sunt: *Tratatul sovieto-turc din 1921,* prin care s-a acordat libertatea de repatriere a optanților. *Tratatul sovieto-leton din 1921,* prin care optanții puteau rămâne pe vechiul teritoriu, însă obligați să-l părăsească la primul ordin al Guvernului; Tratatul *sovieto-estonian din 1921,* prin care optanții au fost obligați să evacueze teritoriile cedate și, în sfârșit, *Tratatul Republicilor Sovietice ucrainiene și bieloruse cu Statul polon actual din 1944,* prin care asemenea s-au fixat anumite principii privind problema optanților (repatrierilor).[638]

În cazul Basarabiei, de data aceasta, prin cele 2 convențiuni din 1940 și 1941 problema opțiunilor nu a fost determinată în formă expresă, totuși *Statul Sovietic,*

[638] Tratatele din 1921 citate din „Enciclopedia sovietică”, ed. 1938, vol. 7, p. 750.

consecvent tradițiilor rusești, a recunoscut și *a aplicat acest principiu în anii 1940–1941, căci a aprobat multe mii de repatrieri ale basarabenilor din Basarabia în România.*

De altfel, deși opțiunea nu se prevede prin texte exprese, totuși admisibilitatea ei rezultă din textul art. din Armistițiul din 1944.

Textul art. este: „Guvernul Român și înaltul Comandament al României vor preda imediat pentru înapoiere în țara lor, pe toți *prizonierii* de război sovietici și aliați, precum și pe toți *cetățenii internați* și pe cei *aduși cu sila în România*".

Din textul art. rezultă neîndoios obligativitatea înapoierii numai pentru *trei categorii de cetățeni, aduși pe teritoriul României, fără voia lor, ci prin efectul războiului.*

Deci *toți ceilalți, ce se află pe teritoriul României fără să fie siliți, de bună voie, manifestându-și în felul acesta dreptul de opțiune pentru cetățenia Statului Român, nu pot fi obligați a se înapoia în Basarabia cedată.*

De altfel, am demonstrat mai sus, *că suveranitatea Statului anexant,* în tradiția raporturilor internaționale *nici nu se extinde asupra locuitorilor, pe care anexiunea nu-i mai găsește pe teritoriul anexat.*

O asemenea interpretare a conversiunii din 1944 se impune și rezultă tocmai din faptul că părțile semnatare au înțeles să limiteze obligativitatea înapoierilor numai la cele 3 categorii de cetățeni. Ceilalți sunt liberi să hotărască ei înșiși soarta lor, ceea ce este dreptul de opțiune.

În altă ordine de idei, se mai susține că obligativitatea basarabenilor ar rezulta din textul art. 4 din convențiune, anume, se zice, că prin art. 4 *restabilindu-se frontierele din 1940, implicit se restabilește* „status-quo ante", adică se restabilește situațiunea basarabenilor din 1940, rămânând ocupațiunea română din 1941–1944 inexistentă, iar *locuitorii Basarabiei revenind automat la cetățenia sovietică din 1940.*

O asemenea interpretare nu poate sta în picioare pentru următoarele considerațiuni:

a) Art. 4 din convențiune nu se preocupă *decât de problema teritoriului,* după cum rezultă textul din cuprinsul lui; de altfel, în această ipostază el se bate cap în cap cu art., *care tratează problema populației,* căci dacă interpretarea art. 4 este aceea ce i se încearcă a se da, apoi art. este inutil. Art. 4 în aceasta ipoteză reprezintă regula generală, cuprinzând pe toți locuitorii Basarabiei, astfel că excepțiile de la art. rămân fără nici un sens.

b) Dar chiar în ipoteza susținută pe teza sovietică, încă cetățenii basarabeni, plecați din Basarabia, nu pot fi înapoiați căci ei *nu au făcut altceva, decât să-și exercite dreptul de opțiune pentru cetățenia română, drept pe care nu l-au pierdut;* exercitarea lui doar a fost numai întreruptă prin războiul izbucnit. Și cum în prezent *războiul între U.R.S.S. și România a încetat, dreptul de opțiune renaște de drept automat, la fel, după cum și cetățenia sovietică a revenit de drept locuitorilor din Basarabia* (după cum se susține teza sovietică).

Se mai susține, că *mulți din* locuitorii Basarabiei sub ocupațiunea sovietică din 1940–1941 *au obținut pașapoarte sovietice, deci* au optat atunci pentru cetățenia sovietică.

Mai întâi trebuie făcută o remarcă, nu „mulți" ci „toți" *locuitorii Basarabiei au primit asemenea pașapoarte și* totuși aceasta nu schimbă întru nimic situațiunea; și aceasta pentru mai multe motive:

a) Este adevărat, că conform Legii pașapoartelor sovietice din 27 decembrie 1932, toți cetățenii sovietici sunt obligați a avea pașapoarte, cu excepția sătenilor, pentru care existau altfel de legitimații.

Străinii nu puteau avea pașapoarte, ci autorizații speciale.

Până în luna noiembrie 1940, toți basarabenii locuitori ai Basarabiei nu aveau nici un fel de legitimații sovietice. În luna noiembrie 1940, toți au fost chemați prin comunicate publicate *la circumscripțiile polițienești pentru a-și primi pașapoartele.*

Și cum asupra dreptului de opțiune sau repatrierii nu s-a dat nici un fel de comunicat, după cum am spus și mai sus, pe o parte, iar pe de altă parte, pentru diferite necesități, ca cartele, înscriere la Birourile de populație etc. lumea avea nevoie de acte de identitate, a fost necesar și se explice de ce toți locuitorii basarabeni sub stăpânirea rusă din 1940–1941 au primit pașapoarte sovietice.

Și *ca eliberarea pașapoartelor sovietice atunci nu avea caracterul și consecințele ce* se *atribuie astăzi acestei operațiuni, rezultă din faptul că Statul Sovietic a aprobat mii de repatrieri și după eliberarea pașapoartelor; s-au repatriat mulți basarabeni, care nu numai au primit pașapoarte rusești, ci până în ziua repatrierii au ocupat diferitele posturi și funcțiuni publice în administrațiunea sovietică.*

Nu se poate concepe o aprobare de repatriere *a cetățenilor Statului sovietic.* Prin însăși aprobarea repatrierii se recunoaște implicit calitatea de străin celui în cauză.

De aceea, s-a întâmplat un lucru curios la prima vedere în Basarabia ocupată atunci: cei ce au reușit să se repatrieze înainte de a se începe operațiunile de „pașaportizare" au plecat fără să fi posedat asemenea acte de identitate, *iar cei ce au obținut aprobarea repatrierii după primirea pașapoartelor au plecat în România, ca români, cu toate că au obținut și folosit înainte de ziua plecării pașapoartele rusești.*

Însăși doctrina sovietică identifică instituția „opțiunii" astfel „Opțiunea este alegerea cetățeniei, care, de obicei, este rezervată populației teritoriului, ce trece de la un Stat la altul".

„Optanții sunt acei care aleg una sau alta din cetățenii". [639]

---

[639] Citat din „Enciclopedia sovietică", vol. 7, p. 750.

Cum se poate susține ideea opțiunii pentu cetățenia sovietică, rezultând prin primirea pașaportului, când locuitorii Basarabiei nu au avut *alegererea* acordată.

În altă ordine de idei, dacă se poate admite această teză, apoi ea ne servește și pe noi: *în anul 1941, după reocuparea Basarabiei de România, aceiași locuitori ai Basarabiei au cerut și au primit buletinele de populație și certificatele de naționalitate românești* (având de data aceasta libertatea opțiunii pentru orice altă cetățenie).

Toți aceștia ca atare au devenit din nou cetățeni români.

Din cele de mai sus rezultă:

1) În spiritul art. din Convențiunea din 1944, obligativitatea înapoierii în Basarabia nu se extinde, decât asupra celor 3 categorii de cetățeni, acolo prevăzuți.

2) Suveranitatea Statului anexant nu se extinde, decât asupra locuitorilor ce se află cu domiciliile reale și efective pe teritoriul cedat.

3) Populației ce se găsește în momentul anexiunii pe teritoriul cedat, trebuie să i se acorde un termen pentru opțiune, termen care în prezent nu a fost limitat.

În altă ordine de idei și făcând abstracție de cele susținute mai sus se mai pune o problemă de ordin principial, anume, dacă nu cumva soluționarea problemei revenirii basarabenilor în Basarabia este prematură.

În adevăr, ceea ce a intervenit și s-a semnat la 12 septembrie 1944 între U.R.S.S. și România nu este un tratat de pace definitiv ci un armistițiu, adică o convenție provizorie, care face să înceteze războiul între beligeranți și se fixează unele clauze de conviețuire provizorie, până la încheierea păcii definitive.

În limbajul juridic francez „armistice" este o suspendare sau întrerupere a ostilităților până la pace.

Armistițiu este actul ce precedează Tratatul de Pace, sau „pacea preliminară", cum sunt botezate asemenea convențiuni în doctrina dreptului internațional, cum sunt: Tratatul preliminar de la Versailles din 26 februarie 1871, după care a urmat Tratatul de Pace de la Frankfurt din 10 mai 1871; Tratatul preliminar greco-turc din 18 septembrie 1897, după care a urmat Tratatul definitiv de pace din 14 decembrie 1897.

Asemenea tratate preliminare de pace a încheiat și U.R.S.S., astfel tratatul preliminar și armistițiu între U.R.S.S. și R.S.S.U., pe de o parte, și Polonia, de altă parte, încheiate, la Riga, la 12 octombrie 1920.

Și cum Convențiunile de Armistițiu nu fixează decât condițiuni provizorii de înțelegere până la pacea definitivă, este natural *ca ele să nu poată dispune asupra problemelor ce depășesc ideea de provizorat, ca spațiu de timp.*

Ori *soarta populației unui teritoriu cedat, având indubitabil un pronunțat caracter de permanență, nu poate face obiectul unor convențiuni preliminare păcii și provizorii ca atare.*

Și numai astfel se explică de ce condițiunile de armistițiu din 12 septembrie 1944 nu prevăd nici o dispoziție privitoare la soarta populației Basarabiei cedate.

Este deci logic și normal, ca această problemă, de soluționare a căreia depinde soarta a câtorva sute de mii de români, să aștepte soluționarea la „masa verde", ce va urma ca încheiere definitivă a acestui război.

Sursa: Arhivele Istorice Naționale Centrale*, fond I Pelivan,* dosar *IV/526, 1944, f. 1–10.*

Anexa 8.

Raport al reprezentantului american în Comisia Aliată de Control

1945 mai 1, București. Raport al reprezentantului american în Comisia Aliată de Control în România, gen. C. V. R Schuyler, către Comitetul Mixt al Șefilor de Stat Major privind situația din România și Bulgaria.

APENDIX „A"
Reprezentanța militară a Statelor Unite
în Comisia Aliată de Control pentru România

1 mai 1945

Subiect: Situația actuală din România
Către: Secretariat Comitetul Mixt al Șefilor de Stat Major

Este anexat pentru a fi luat în considerație de dvs., raportul intitulat „Situația actuală din România." Acest raport cuprinde părerile șefului Reprezentanței Militare a Statelor Unite în Comisia Aliată de Control pentru România privind situația din România, mai ales în ceea ce privește planurile viitoare, acțiunile politice și prestigiul Statelor Unite.
/s/CV. R. Schuyler
General de brigadă, SUA
Reprezentant șef

ANEXA LA APENDICELE A
Reprezentanța militară a Statelor Unite
în Comisia Aliată de Control pentru România
30 aprilie 1945

Situația actuală în România

I. *Scopul și bazele de fapte*

1.Scopul acestui document este:

a. A prezenta, din punct de vedere al Reprezentanței Statelor Unite în Comisia Aliată de Control pentru România, o scurtă schiță a acelor faze ale

situației actuale din România, care pot afecta direct planurile viitoare, acțiunile politice și prestigiul Statelor Unite.

b. A examina diversele direcții posibile de acțiune, care apar practicabile în aceste împrejurări și

c. A recomanda acea direcție de acțiune care apare ca cea mai recomandabilă.

2. Faptele prezentate în paragrafele următoare ale acestui raport sunt sprijinite pe date cuprinse în telegramele și rapoartele documentare ale Reprezentanței Statelor Unite în Comisia Aliată de Control, România, și ale Misiunii Statelor Unite, România.

II. *Activitatea Comisiei Aliate de Control, România*

1. Prin Convenția de Armistițiu semnată la 12 septembrie 1944 (Tab. „A"), controlul executării de către România a condițiilor de armistițiu a fost încredințat Comisiei Aliate de Control. Prin acordurile suplimentare ulterioare între Cei Trei Mari aliați, Rusiei Sovietice i-a fost acordat rolul principal executiv în această comisie. Era de așteptat ca Marea Britanie și Statele Unite să participe numai într-o măsură restrânsă.

2. Personalul Reprezentanței Statelor Unite în această comisie a sosit la București la sfârșitul lui noiembrie 1944. El a găsit comisia pe deplin organizată de ruși și funcționând în întreaga Românie. Reprezentanța britanică sosise aproximativ cu o lună mai devreme (decât cea americană, n. ed.).

3. Scurt timp după sosirea lor, cele două reprezentanțe, britanică și americană, au fost informate de locțiitorul rus al președintelui (Comisiei, n. ed.) că nu se așteaptă ca ele să exercite o autoritate executivă, ci că rolul lor va fi limitat la acela de observatori. Această situație a continuat până în prezent.

4. În ciuda repetatelor proteste, reprezentanțele britanică și americană nu au fost informate în ceea ce privește natura directivelor politice sau a altor instrucțiuni trimise Guvernului român în numele Comisiei, nici nu au fost invitați acești reprezentați să participe la conferința în care planurile Comisiei și acțiunile politice au fost discutate. Informațiile în ceea ce privește acțiunile întreprinse de Comisie au fost obținute aproape în întregime din surse românești. Întrebările adresate mai târziu membrilor ruși ai Comisiei în această privință au obținut răspunsuri numai de caracter foarte general. Ședințe ocazionale ale celor trei reprezentanți șefi aliați au fost ținute într-adevăr ca și ședința la un nivel mai scăzut a șefilor diverselor secțiuni ale Comisiei. Aceste ședințe au fost totuși, convocate aproape întotdeauna la cererea specifică a reprezentanților britanic sau american și întrebările au primit răspuns numai în termeni generali și imprecişi. S-a binevoit să se dea informații exacte numai când ele fuseseră deja difuzate public. De mai multe ori, cereri specifice ale reprezentanților britanic și american pentru ședințe în care să se discute probleme actuale critice au fost sau respinse sau ședințele au fost amânate pentru una sau două săptămâni când schimbările în situație făceau discuțiile fără obiect.

5. Activitatea Reprezentanței Statelor Unite a fost serios obstrucționată prin aplicarea unui număr al restricțiilor ruse, care pot fi interpretate numai ca parte a unui plan deliberat de a împiedica dezvoltarea intereselor comerciale americane, de a diminua prestigiul și de a împiedica efortul lor de a se ține la curent cu toate fazele situației actuale. De exemplu:

a. Toate cererile pentru intrarea în România a corespondenților de presă americană au fost fie refuzate, fie ignorate.

c. Aprobările pentru avioanele americane care aduceau provizii și personal de înlocuire pentru Reprezentanța Statelor Unite au fost reținute timp de trei săptămâni.

d. Un număr de scrisori către Comisia de Control, semnate de reprezentantul șef al Statelor Unite, cerând răspunsuri precise asupra unor probleme importante, au fost fie complet ignorate, fie au căpătat răspunsuri verbale neangajante (*non comitta*), date printr-un ofițer de legătură după lungi amânări.

e. Personalului de înlocuire pentru Reprezentanța Statelor Unite și personalului suplimentar pentru Misiunea Statelor Unite (Departamentul de Stat) li s-a permis intrarea în România numai cu aprobarea specifică a Comisiei. Aceste aprobări au venit de la o săptămână la două luni și au necesitat supunerea în fața Comisiei a numelui, locului și datei nașterii, cetățeniei și naționalității, scopul și durata vizitei, precum și alte date similare pentru fiecare persoană.

f. Persoanele care întreprind cercetări din partea Reprezentanței Statelor Unite pot călători normal în afara Bucureștiului numai când sunt însoțite de un ofițer de legătură rus. Înțelegerile pentru deplasări de această natură necesită una până la trei săptămâni. Reprezentanții ruși din Comisie aflați în provincie refuză să răspundă la întrebările privind progresele activităților Comisiei, spunând că astfel de informații pot fi date numai de la sediul din București al Comisiei. Membrii Reprezentanței britanice au fost supuși la restricții similare.

6. Într-un număr de cazuri Comisia de Control a interpretat anumite articole ale Convenției de Armistițiu într-un mod impropriu, după opinia reprezentantului Statelor Unite, și care sporește de câteva ori sarcinile de armistițiu ale României astfel cum ele au fost luate în considerație de Puterile semnatare. De exemplu:

a. Prin interpretarea art. 5 s-a cerut României să restituie Rusiei Sovietice un mare număr de cetățeni români care locuiau anterior în provinciile Basarabia și Bucovina de Nord, devenite prin armistițiu părți ale Rusiei Sovietice.

b. Prin art. 7 s-a cerut României să livreze Rusiei Sovietice ca trofee de război mari cantități de echipament și stocuri industriale cumpărate anterior de România din Germania. Printre aceste articole se află cantități de echipament pentru forări petroliere, multe fiind proprietatea companiilor petroliere america-

ne și britanice. Unele conducte de benzina aflate în funcțiune și anumite echipamente industriale, considerate esențiale de România pentru menținerea industriei ei au fost de asemenea cerute.

Tot prin acest articol, autoritățile sovietice au cerut ca toate trofeele de război să fie livrate într-o bună condiție tehnică. Aceasta impune un imens efort asupra atelierelor de reparații din România și a stocului românesc de piese – de rezervă și înlocuire.

c. Prin art. 10 s-a cerut României să contribuie din greu la întreținerea armatelor ruse, care operează departe de frontierele statului român. I s-a cerut să furnizeze nu numai hrană, dar și mari cantități de articole manufacturate precum bandaje, paltoane, cămăși, cizme, șei etc. Plățile în bani efectuate de Guvernul român prin acest articol se ridică la 280 miliarde lei, care echivalează cu 50–200 milioane de dolari, în funcție de rata de schimb folosită în convenție.

d. Prin articolul 11, Rusia Sovietică a cerut ca prețurile din 1938 să fie folosite ca bază pentru determinarea cantităților și articolelor care vor constitui cele 300 milioane (dolari, n. ed.), plata reparațiilor. Stabilirea acestei baze a prețurilor din 1938 a avut drept efect aproape dublarea cantităților ce s-ar fi cerut României să le furnizeze dacă prețurile mondiale actuale ar fi fost luate ca index.

e. Art. 12 cere ca România să restituie Rusiei tot ceea ce s-a luat din Rusia în timpul ocupației române ca echipament de fabrică, locomotive, tractoare și orice alte proprietăți. Comisia de Control a interpretat cuvintele „orice alte proprietăți" ca referindu-se la plata completă a tuturor cerealelor și altor produse ale solului și subsolului, toate vitele, caii, oile și articole similare luate din Rusia, dar care au fost fie pierdute, fie distruse, fie consumate. Rambursarea acestei categorii depășește cu mult, în unele cazuri, cantitățile adevărate care trebuie furnizate Rusiei ca reparații prin art. 10.

f. Prin art. 10, Rusia a cerut României să stabilească o cenzură strictă a radioului și presei până la un punct care să împiedice efectiv răspândirea oricăror știri care nu sunt favorabile acțiunilor politice ale aripii stângi (comuniste).

7. Comisia de Control a emis, de asemenea, un număr de directive în probleme care, potrivit opiniei delegației Statelor Unite, nu au acoperire în Convenția de Armistițiu.

De exemplu:

a. Comisia a dat directive de deportare în Rusia pentru munca forțată a locuitorilor de origine etnică germană din România, barbații între 17 și 45 de ani, femeile între 18 și 30 de ani. Majoritatea acestor oameni sunt cetățeni români care au trăit în țară, toată viața lor. Aproximativ 70.000 de persoane au fost deportate prin acest ordin. Majoritatea lucrează acum în minele de cărbuni din Rusia.

b. Prin acțiunile Comisiei de Control, forțele române din interior, incluzând armata, jandarmeria și poliția au fost drastic reduse până la punctul în care a fost necesar ca trupele ruse să patruleze în orașele românești pentru a asigura ordinea.

8. Funcționari importanți ai Comisiei de Control au încurajat direct organizațiile comuniste să țină mitinguri deschise cu liderii comuniști și să permită ofițerilor și soldaților sovietici să se amestece nestingherit în mulțimea de la demonstrațiile comuniste. Pe de altă parte, când liderii partidelor istorice din România au cerut audiențe funcționarilor sovietici, pentru a discuta situația politică au fost refuzați.

9. Atât reprezentanții Statelor Unite, cât și cei ai Marii Britanii au protestat viguros împotriva multor acțiuni întreprinse de sau în numele Comisiei Aliate de Control. Aproape invariabil aceste proteste au fost primite politicos cu declarația că vor fi comunicate la Moscova. Există puternice mărturii tangibile că nu li s-ar fi acordat o atenție serioasă.

IV. *Situația economică din România*

1. Datorită expulzării rapide a armatei germane din țară, în decurs de câteva zile, după lovitura de stat de la 23 august 1944, industria românească a ieșit din război aproape intactă cu excepția distrugerilor suferite de la bombardamente de către rafinăriile din jurul Ploieștiului. Industria românească este, totuși, confruntată cu lipsuri critice de materii prime, dintre care numai o parte sunt disponibile în țară. Lipsurile majore includ bumbac, cărbune, aramă și tutun.

2. Începând la puțin timp după 23 august 1944 și continuând până acum, structura industrială și economică a României a fost supusă la o continuă presiune crescândă de către Rusia Sovietică. Unele măsuri luate au fost menționate în secțiunea îi mai sus. Această situație este rezumată, mai jos, din punct de vedere economic:

a. Creșterea continuă a cererilor muncitorimii de a participa la conducerea întreprinderilor a dus la actuala activitate cu totul insuficientă a unei mari părți a industriei României.

b. Rusia a plasat direct întreprinderilor industriale românești mari comenzi pentru un număr de produse manufacturate, ca parte a contribuției României la întreținerea armatei rusești (Art. 10 al armistițiului). De exemplu, comenzi recente includ produse ca 10 milioane metri de bandaje, 400 (XX) cămăși bumbac, 150.000 paltoane, 20.000 costume de damă și rochii, 40.000 perechi de pantofi etc. Aceste comenzi, dacă vor fi executate fie și parțial, vor epuiza complet multe categorii de materii prime rămase în țară.

c. Comenzi de felul celor menționate mai sus trebuie plătite de Guvernul român. 0% din costul total este furnizat ca un aconto către întreprinderile particulare interesate. Aceasta constituie unul dintre cei trei factori majori în situația financiară critică. Vezi Tab. „B" anexat, în care este arătat că totalul biletelor de bancă în circulație s-a dublat aproape din septembrie trecut, că acest total crește alarmant în fiecare săptămână și că acontunle în bani cerute ca rezultat

al anumitor interpretări rusești a clauzelor armistițiului au atins deja suma de 284 miliarde lei (aproximativ 50 milioane de dolari), în ultimele săptămâni, rata de schimb a leului s-a ridicat de la 3.000 la 8.000 pentru un dolar. Funcționarii Băncii Naționale a României au exprimat opinia că haosul financiar similar celui cunoscut în Grecia poate fi așteptat în scurt timp, dacă nu sosește ajutor financiar din afară.

d. Institutul Român pentru Cercetări Statistice a publicat următoarele date care indică sporul uriaș al costului vieții în România (nivelul 1933 egal cu 100).

Data	Prețul cu amănuntul	Costul vieții	Produse alimentare	Îmbrăcăminte încălțăminte	Com-bustibil
1943	1206.3	773.7	702.	831.9	495.8
1944	3454.8	1922.6	1063.3	1460.9	882.2
1945 ianuarie	4365.4	2712.2	4395	4902.2	3205.
Febr. 1945- martie	4928.7	2712.2	4395	4902.2	3205.

Așadar, comparat cu 1933, costul vieții în România a crescut de 27 de ori.

e. Rusia a refuzat continuu să permită României să importe cantitatea mare de materii din afară. Eforturile de a încheia un acord comercial cu Turcia au fost recent blocate. O misiune economică românească este acum la Moscova, încercând să obțină anumite materiale din Rusia. Majoritatea industriașilor români se îndoiesc că această misiune își va atinge scopul.

f. Comisia Aliată de Control s-a opus tuturor eforturilor Marii Britanii și Statelor Unite de a deschide comunicații comerciale cu România.

g. Adoptarea recentei legi de confiscare a moșiilor mari a slăbit și mai mult încrederea în economia românească. Investitorii potențiali se tem acum că alte legi pot fi adoptate, confiscând în mod asemănător întreprinderi industriale, proprietăți urbane, bănci etc. Publicul face eforturi disperate pentru a transforma bunurile sale în valută străină.

h. Rusia a luat cu forța din România mari cantități de echipament de foraj petrolier de la companiile petroliere care urmau să continue forările de exploatare. Reducerea acestor explorări va aduce în chip necesar în următoarele șase luni o serioasă reducere în producția română de petrol. Pentru un număr de ani, petrolul a fost un export important, iar industria petrolieră a jucat un rol însemnat în economia României.

3. În măsura în care este cunoscut Reprezentanței Statelor Unite, Rusia nu a făcut nici un efort serios pentru a studia situația economică a României sau pentru a-și limita cererile pe baza capacității adevărate a industriei României de a purta povara astfel impusă. De fapt, există mărturii tot mai numeroase care indică o încercare deliberată a Rusiei de a crea confuzie și haos economic, posibil în speranța că, în acest fel, România se va dovedi apoi mai receptivă pentru economia comunistă.

V. *Rezumat*

1. Comisia Aliată de Control pentru România este dominată în întregime de Rusia Sovietică. Este evident că prin Comisia de Control, Rusia procedează într-un ritm rapid la comunizarea națiunii române, poate cu scopul încorporării, la o dată ulterioară, Uniunii Sovietice.

2. Reprezentanții Statelor Unite și britanic în Comisia Aliată de Control sunt practic neputincioși pentru a schimba cursul actual al evenimentelor din România. Prestigiul Statelor Unite este afectat negativ atât în ochii rușilor cât și al românilor, ca rezultat al acestei situații și al restricțiilor impuse activității Reprezentanței Statelor Unite de către funcționarii ruși ai Comisiei de Control.

3. Actualul Guvern român este un guvern minoritar impus națiunii prin presiunea sovietică. Acest guvern este dominat de Partidul Comunist Român care reprezintă probabil mai puțin de 10% din populația românească. Această vastă majoritate a poporului român este puternic naționalistă și ferm opusă comunismului sub orice formă.

4. Deși Guvernul român este deja, în largă măsură, comunist va mai trece o lună sau mai mult înainte ca partidul comunist să poată fi considerat ca fiind puternic consolidat politic în România.

5. Comuniștii câștigă treptat controlul industriei României. Programul lor va fi probabil accelerat de o prăbușire financiară care, dacă se continuă cursul actual, poate fi așteptată în următoarele două sau trei luni.

VI. *Concluzii*

1. Singura posibilitate pentru a împiedica o comunizare deplină a statului român este o acțiune imediată pe următoarele direcții:

a. Crearea unei adevărate Comisii tripartite Aliate de Control pentru România în care reprezentanții celor trei Națiuni Aliate să aibă puteri aproximam egale (Terminarea operațiilor militare majore în Germania poate oferi un prilej potrivit pentru a cere o reorganizare a actualei Comisii).

b. Lărgirea imediată a actualului guvern Groza prin includerea reprezentării proporționale a tuturor partidelor politice.

c. Deschiderea imediată a relațiilor comerciale dintre România și alte Națiuni Aliate, îndeosebi Marea Britanie și Statele Unite.

d. Instituirea imediată a controalelor efective de către Comisia Aliată de Control pentru a opri iminenta catastrofă financiară și a ameliora situația economică critică.

2. În actuala situație, următoarele orientări apar a fi deschise Statelor Unite.

a. A lăsa în întregime Rusiei Sovietice responsabilitatea pentru acțiuni ulterioare în România, menționând participarea noastră în Comisia Aliată de Control, România, pe bază actuală.

(Această orientare va evita posibilitatea de conflict cu Rusia în problema României. Aceasta va însemna, totuși, că Statele Unite vor continua să împartă responsabilitatea pentru acțiuni care sunt cu totul contrarii principiilor de bază ale Acordului de la Ialta și Cartei Atlanticului.

Aceasta va încuraja de asemenea Rusia să procedeze la fel în alte țări balcanice, în Ungaria, Polonia și poate în Austria și Germania).

b. Retragerea completă din Comisia Aliată de Control, anunțând public că responsabilitatea inferioară pentru supravegherea activităților acestei țări revine în întregime Rusiei Sovietice.

(Această orientare ar avea avantajul de a evita conflictul cu interesele Rusiei, și în același timp, de a nu scoate din implicarea în alte violări ale politicii asupra căreia s-a căzut de acord la Ialta. Totuși, într-o măsură mai mare decât prin orientarea de la punctul a, aceasta va încuraja activități similare ale Rusiei în alte țări. Acesta ar fi, de asemenea, deosebit de prejudiciabil intereselor comerciale și industriale americane în România.)

c. A informa de îndată Rusia despre intenția noastră de a insista asupra realizării depline a Acordului de la Ialta în România și de a sprijini această orientare prin forța armelor dacă este necesar.

(Nu pare că interesul Statelor Unite în România este suficient de vital pentru a justifica această orientare. Ea nu ar trebui, desigur, luată în considerație până când nu au fost epuizate toate strădaniile pentru a atinge obiectivele noastre.)

d. A insista pentru realizarea Acordului de la Ialta în România și a libertății de acțiune pentru reprezentanții Statelor Unite în această țară. Sprijinind poziția noastră prin presiune diplomatică, prin anunțarea în public a adevăratei situații din România, prin amenințarea retragerii asistenței economice și financiare acordate Rusiei, prin creșterea activităților noastre de spionaj și contraspionaj pentru a egala activitatea agențiilor similare rusești.

(Luând în considerație numai situația din România, această orientare ar părea pe deplin justificată. Ea ar amâna cu certitudine actualul curent spre întărirea comunismului în această țară și ar putea servi la restabilirea României ca națiune independentă pe plan politic și economic. Dacă această orientare va fi adoptată cât de cât acțiunea trebuie începută imediat. Pașii inițiali ar trebui să fie cei schițați la paragraful I al acestei acțiuni.)

VII. Recomandare

Față de situația din România se recomandă ca Statele Unite să adopte orientarea indicată din Secția VI, paragraful 2 de mai sus. Pentru o eficacitate maximă, ea ar trebui însoțită de acțiuni similare în cazul Bulgariei și Ungariei și, dacă situația o cere, de asemenea în Cehoslovacia, Polonia și Austria.

(s) CV. R. Schuyler
General de brigadă, Reprezentantul Șef
al Statelor Unite ale Americii

Sursa: Arhivele Naționale – Washington D.C., R.G. 43, EAC, Mosley, Box 14, *apud* Ion Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *Sovietizarea României. Percepții anglo-americane (1944–4947)*, Editura Iconica, București, 1993, p. 146–162.

Anexa 9.

Bunuri ale cetățenilor străini preluate prin Convenția de armistițiu de către sovietici

MINISTERUL INDUSTRIEI ȘI COMERȚULUI
Direcția Generală a Controlului
Capitalurilor și Supravegherii Societăților

NOTĂ CONFIDENȚIALĂ

Obiectiv: Eventualele pretențiuni care se pot ridica la Conferința Păcii de la Paris în legătură cu capitalurile Națiunilor Unite, învestite în România.

Prin Convenția de Armistițiu de la Moscova din 12 septembrie 1944 (art. 8) se stabilește că: „Guvernul și Înaltul Comandament Român vor păstra bunurile inamice în condițiunile ce urmează a se stabili de Înaltul *Comandament Aliat (Sovietic)*".

Cum însă art. 8 din Convenția de Armistițiu nu stabilește modul în care se va rezolva și nici nu indică un termen în acest sens, înseamnează că Guvernul Român este obligat să păstreze, în bună stare, bunurile germane și ungare până în momentul în care semnatarii Convenției de Armistițiu vor decide altfel.

Ori, la 3 Iulie 1945, Comisia Aliată de Control U.R.S.S., prin adresa nr. 3191 E/ 1945, cere trecerea în patrimoniul U.R.S.S. a acțiunilor germane din industria petroliferă română.

Aici încep marile dificultăți. Dacă asupra societăților, a căror acțiuni au fost trecute în mâini germane cu toate formele legale, nu poate exista nici o discuție și că deci acțiunile lor trec de plin drept, pe baza art. 8 din Convenția de Armistițiu, în patrimoniul URSS nu tot așa de simplă se prezintă situația cu întreprinderile din categoria doua, unde transferurile de acțiuni în mâini germane, nu s-au făcut cu îndeplinirea formelor legale (cazul „Concordia" s. a. petroliferă, „Colombia" s. a. petroliferă, „Macazul" s. a. metalurgică, etc., etc.).

Trebuie să menționăm că pentru moment Guvenul U.R.S.S., prin Comisia Aliată de Control din București, nu s-a ocupat de aceste distincțiuni de ordin juridic. El a examinat situația în fapt a fiecărei întreprinderi, și acolo, unde a găsit la 23 August 1944, o conducere efectiv germană, a dispus pur și simplu trecerea întreprinderii în patrimoniul U.R.S.S.

Consecința directă a acestei stări de lucruri a fost provocarea unor masive proteste din partea purtătorilor francezi, belgieni, englezi, americani, etc. Protestele s-au făcut prin Legația franceză din București pentru purtătorii francezi și prin misiunile engleze și americane pentru cei din urmă.

Guvernele Națiunilor Unite fac răspunzător Guvernul Român pentru transferurile făcute în mod arbitrar Guvernului U.R.S.S. a acțiunilor din întreprinderile românești, aparținând supușilor lor. Mai mult, Guvernul francez, nu ezită, prin adresa Legației Franței din București, adresată la 18 August 1945 d-lui Gheorghe Tătărăscu, Vice-Președinte al Consiliului de Miniștri și Ministrul al Afacerilor Străine, să arunce răspunderea asupra Guvernului Român pentu faptul de a fi legalizat transferul acțiunilor petrolifere „Concordia" și „Colombia" în patrimoniul U.R.S.S., prin decretul-lege nr. 2224, publicat în Monitorul Oficial nr. 161 din 19 iulie 1945.

Sursa: Arhivele Naționale Istorice Centrale, *fond I. Pelivan,* dosar IV/526, 1944, f. 1–10.

Anexa 10.

Acordul dintre România și URSS

Acordul din mai 1945 dintre România și URSS.
Stenograme ale Consiliului de Miniștri (Fragmente)

De joi, 17 mai 1945, ora 11:30
- Ședința se deschide la ora 11:45, sub președinția domnului dr. Petre Groza, președintele Consiliului de Miniștri
- Iau parte domnii:
Gh. Tătărăscu, vice-președintele Consiliului și Ministrul Afacerilor Străine;
L. Pătrășcanu, Ministrul Justiției;
M. Ralea, Ministrul Artelor;
Ing. Gh. Nicolau, Ministrul Asistenței;
St. Voitec, Ministrul Educației Naționale;
Gh. Gheorghiu Dej, Ministrul Comunicațiilor și Lucrărilor Publice;
Lotar Rădăceanu, Ministrul Muncii;
Mircea Durma, Ministrul Finanțelor;
Ing. P. Bejan, Ministrul Industriei și Comerțului;
Teohari Gheorghescu, Ministrul Afacerilor Interne;
Romulus Zăroni, Ministrul Agriculturii și Domeniilor;
Prof. P. Constantinescu – Iași, Ministrul Propagandei;
General C. Vasiliu Rășcanu, Ministru de Război ;
Prof. Dr. D. Bagdazar, Ministrul Sănătății;
Anton Alexandrescu, Ministrul Cooperației;
Preot, C. Burducea, Ministrul Cultelor;
M. Ghelmegeanu, Președintele Comisiei Române pentru Aplicarea Armistițiului;
Gh. Vlădescu Răcoasa, Subsecretar de Stat al naționalităților minoritare;
I. Burcă, Subsecretar de Stat la Ministerul Afacerilor Interne pentru Administrație;
Adrian Dimitriu, Subsecretar de Stat la Ministerul Industriei și Comerțului pentru Industria de Război;
Aurel Potop, Subsecretar de Stat la Ministerul Educației Naționale;
I. Gh. Maurer, Subsecretar de Stat la Ministerul Comunicațiilor și Lucrărilor Publice;
Pamfil Ripoșanu, Secretar General la Președenția Consiliului de Miniștri
…………………………………………………………

S-a stabilit ca modalitatea de colaborare între organismele desemnate de Uniunea Sovietică și România să fie concretizate în următoarele posibilități de realizare: fie prin exploatarea mijloacelor de activitate a unor întreprinderi sau organisme existente, fie prin constituirea de organisme cu participare mixtă, care ar folosi cu chirie sau arenda întreprinderile existente și cărora li se pot acorda direct concesionări, sau exploatări. S-a stabilit că, dată fiind situația actuală a economiei românești și a îndatoririlor excepționale cărora trebuie să le facem față câtăva vreme încă, aportul sovietic să fie mai ales în utilaj și bunuri destinate să sporească potențialul ramurilor respective ale economiei românești, sau mijloace care să permită achiziționarea acestui utilaj. Pentru ca Guvernul Român să aibă un deplin control asupra acestor organisme mixte româno-sovietice, s-a prevăzut în acordul de colaborare că orice acord special de participare sau de constituire a unei societăți mixte să se stabilească de comun acord între reprezentanții Uniunii Sovietice și acei ai autorităților românești și să poată funcționa numai după ratificarea desemnării acestor persoane și aprobarea actelor respective de către Delegația Economică a Guvernului Român, pentru ca să știe Guvernul Român care sunt acele organisme și care sunt persoanele care le compun și numai cu acest control să se facă executarea.

Totodată s-a prevăzut că Guvernul Român va înlesni prelucrarea în fabricile existente din România a materiilor prime puse la dispoziție de Uniunea Sovietică. Un asemenea acord n-am reușit să facem decât în domeniul filaturilor de bumbac, rămânând ca mai departe țesătoriile de bumbac să prelucreze acest material care devine proprietate sovietică pentru 20.000 tone în cursul acestui an. Prin urmare, s-a stabilit și o convenție de prelucrare.

În acordul de colaborare este trecut principiul că și în alte domenii, dacă Uniunea Sovietică va găsi de cuviință, va putea pune la dispoziția uzinelor noastre materii prime pentru prelucrare.

…………………………………………………………………………

La rugămintea noastră s-a admis și s-a trecut în protocol transmiterea de către Guvernul Român a două mii tractoare, pe care avem obligația de a le restitui Uniunii Sovietice, în conformitate cu prevederile art. 12 din Convenția de Armistițiu. Deși n-aveam mandat pentru acestea, căci eu mă dusesem pentru alte lucruri, totuși asupra acestui punct, pentru că nu s-a putut satisface cererea de a căpăta tractoare din Uniunea Sovieetică, am căpătat recunoașterea pentru nevoile agriculturii noastre a necesității de a ni se da cele 2.000 tractoare, rămânând ca într-o lună să se hotărască dacă aceste tractoare se vor da sub formă de împrumut, sau în proprietate, în care caz se vor plăti în timp de 5–6 ani.

……………………………………………………………………..

Sursa: Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond, *Președenția Consiliului de Minștri,* dos. 5/1945, f. 16–25.

Anexa 11.

Studiu sumar asupra motivității și rolului societăților mixte sovieto-române

16.03.1948 – extrase

Studiu sumar asupra motivității și rolului scietăților mixte sovieto-române

În executarea acordului economic din 8 Mai 1945 între Guvernul Sovietic și Guvernul Român au luat ființă în România, în baza unor convențiuni încheiate între ambele guverne, următoarele societăți cu capital mixt sovieto-român:

Sovrombanc, Sovrompetrol, Sovromlemn, Sovromtransport, TARS (Societatea de Transporturi Aeriene Româno–Sovietice – *n. a.*).

Baza de participare este 50% capital sovietic, 50% capital românesc.

Aportul sovietic constă în principal din bunuri germane trecute în patrimoniul URSS și din investițiuni industriale.

Diferențele dintre valoarea aporturilor din momentul subscrierii și valoarea cu care sunt trecute în capitalul social se înregistrează ca fond de rezervă și nu sunt impozabile.

I SOVROMBANC
Înființat la 16 august 1945.
Capital social 12.000 acțiuni – lei 1.200.000.000

II. SOVROMPETROL
Înființat la 10 August 1945
Capital social 5.000.000.000 lei.

III. SOVROMLEMN
Această societate funcționează în baza convenției încheiată cu Guvernul URSS din 20 martie 1946.
Activitatea a început în fapt la 1 Octombrie 1946.
Capitalul a fost stabilit la 425.000.000 lei 1938 (1$ = 143 lei) și subscris în părți egale de grupul român și grupul sovietic.

IV. T.A.R.S.
A fost înființat la 8 August 1945
Conform actului constitutiv, capitalul societății a fost fixat la lei 1.800.000.000, în părți egale: 900.000.000 lei aport URSS și 900.000.000 aport România. Conform hotărârii Comisiei Interguvernamentale româno-sovietică, aporturile au fost reduse la 1.400 milioane, în părți egale.

Sursa: Arhivele Istorice Naționale Centrale, fond *Ministerul Industriei și Comerțului, Direcția Studii și Documentare*, dos. 8/1947, filele 1–18.

Anexa 12.

Expunerea ministrului Eugen Filotti, decembrie 1946

1946 decembrie 11 București. Expunerea ministrului Eugen Filotti asupra activității Delegației române la lucrările Conferinței de Pace de la Paris august-octombrie vizând clauzele politice ale proiectului de Tratat de Pace cu România elaborat de miniștri de externe ai Puterilor Aliate.

Conferința de la Paris
Expunerea dlui ministru Eugen Filotti

Miercuri 11 decembrie 1948, la orele 17.30, a avut loc în sala bibliotecii din Ministerul Afacerilor Străine, o reuniune la care au luat parte:

Dl. ministru Brabetzianu, secretar general, dl. ministru Eugen Filotti, dl. ministru Ed. Ciuntu, dl. ministru Radu Crutzescu, dl. ministru G. Elefterescu, dl. ministru N. Constantinide, dl. ministru V. Petala, dl. ministru N. Solacolu, dl. consilier A. Negus, dl. consilier Penciulescu, dl. consilier Paclisanu, dl. Raicoviceanu.

Dl. ministru Eugen Filotti a făcut următoarea expunere asupra lucrărilor Delegației române la Conferința de la Paris (august-octombrie 1946):

„Acum, când lucrările în vederea stabilirii textului Tratatului de Pace cu România sunt terminate, rolul *Comisiunii pentru studiul problemelor Păcii*, însărcinată cu pregătirea materialului pentru Conferința de Pace, este de fapt terminat.

Totuși, dacă înțeleg bine intențiile conducerii ministerului, această comisie ar urma să-și continue activitatea, într-o compunere care rămâne să fie stabilită de minister și cu atribuții noi, adică cu acelea de a face studii, pregătiri și propuneri în vederea aplicării Tratatului de Pace. Ea ar deveni un organ de interpretare a Tratatului și ar propune măsurile practice necesare, pe măsură ce chestiunile se vor ivi.

Personal, socotesc că, în afară de această comisie care, prin natura ei, nu ar fi decât un organ consultativ, ar trebui să existe un serviciu care să ia în primire toate lucrările pregătitoare și arhiva Conferinței și să se ocupe, în mod curent, cu lucrările și măsurile practice privind aplicarea Tratatului. Bineînțeles, acest serviciu ar lucra în cadrul Direcției Politice pentru chestiunile politice și în cadrul Direcției Economice pentru chestiunile economice.

Pentru a lega firul lucrărilor, de la plecarea Delegației române la Paris și până în prezent, dorința d-lui Secretar General a fost să se facă o expunere asupra felului cum au decurs lucrările și schimburile de vederi care au dus la stabilirea textului Tratatului de Pace. Mi-am luat această sarcină în ceea ce privește clauzele generale, cele politice, cele militare și dispozițiile finale, rămânând ca dl. ministru Christu să vă vorbească de cele economice.

Conferința de la Paris s-a terminat la sfârșitul lunii iulie, după ce cei patru miniștri de externe ai principalelor Puteri stabiliseră proiectul de Tratat, în forma care a fost publicată și vă este cunoscută.

Conferința a ținut întâi o serie de ședințe plenare, pentru a stabili procedura și în această primă fază, ea nu a invitat Statele foste inamice.

De altfel, în general, Statele ex-inamice nu au fost invitate să-și spună părerea sau să facă observații în prima fază a discuțiilor, adică atunci când cei patru miniștri de externe au stabilit proiectele de Tratate de Pace. Ele au avut totuși posibilitatea de a prezenta Memorii, posibilitate pe care a folosind-o și Guvernul nostru.

Invitația s-a produs numai în primele zile ale lunii august. Delegația română așteptase să se producă invitația Conferinței pentru a pleca la Paris. Au fost alte state care și-au trimis delegații înainte de a primi invitația, dar lucrul nu s-a dovedit util, căci delegații *nu* au putut nici lua contacte oficiale, nici lucra în mod efectiv. Hotărârea guvernului nostru ca Delegația română să nu plece la Paris decât după ce se va fi produs invitația s-a dovedit deci justă.

Bineînțeles, înainte de sosirea delegației la Paris, ca și în timpul Conferinței Miniștrilor de Externe, guvernul nostru avea acolo o reprezentanță foarte calificată și vigilentă pentru a urmări lucrările și a stabili contactele necesare, reprezentanță încredințată d-lui ambasador Franasovici, care lucra în strânsă colaborarea cu dl. Stoilov, ministrul nostru la Paris, și era asistat de câțiva colaboratori.

Menționez întâi pe dl. Dimancescu, consilier de Legație, reprimit în cadre – hotărâre care s-a dovedit foarte fericită – și care a fost și în timpul Conferinței unul din colaboratorii cei mai utili ai delegației. Dl. Dimancescu a folosit foarte mult relațiile pe care și le-a creat în timpul lungei sale șederi în Statele Unite și în Anglia.

După aceea, tot dintre cei ce se găseau în străinătate, pe dl. Daniel Danielopol, reprezentantul BNR la Londra, care a devenit mai târziu Secretarul Comisiei Economice a delegației noastre.

Pe de altă parte, cum erau să fie aduse în discuție și chestiunile ungurești – care formau una din principalele preocupări ale delegației noastre – și cum propaganda ungară era foarte activă în perioada pregătitoare, dl. ambasa-

dor Franasovici a cerut să fie asistat de experți deosebit de competenți în chestiunea Transilvaniei și atunci, d-nii consilieri Paclisanu și Negus au fost trimiși la Paris aproape o lună înainte de sosirea delegației guvernamentale.

Pentru activitatea în sectorul economic, plecase chiar mai devreme o echipă condusă de dl. ministru Christu și cuprinzând pe d-nii Christureanu, directorul Acordurilor din Ministerul Economiei Naționale, Zilber, directorul Institutului de Conjunctură, Mircea Nicolescu, subdirector general al Datoriei Publice care au constituit un Comitet de experți economici, au luat anumite contacte și, de îndată ce proiectul de Tratat cu România a fost cunoscut, au procedat la studiul clauzelor economice paralel cu studiile ce s-au făcut la București.

Delegația guvernamentală a sosit la Paris la 11 august 1946 și și-a început imediat lucrările.

Președintele delegației era, după cum se știe, dl. Gheorghe Tătărăscu, vicepreședintele Consiliului și titular al Departamentului nostru, asistat de câțiva membri ai guvernului și câțiva șefi de misiune: d-nii miniștri Gheorghiu Dej, Pătrășcanu, Voitec, Rădăceanu, d-nii subdirectori de Stat gen. Dămăceanu și Maurer, d-nii Franasovici, Stoilov, Ralea, Horia Grigorescu, Boeuve și doamnele dr. Bagdazar și Elena Văcărescu. Aceste persoane constituiau delegația guvernamentală.

Ei au avut depline puteri semnate de prim-ministrul și de ministrul Afacerilor Străine, pentru a prezenta observațiile în numele guvernului. Aceste depline puteri au fost comunicate Conferinței.

Delegația guvernamentală, în această compunere, se întrunea în fiecare zi, stabilea programul de lucru, examina textele, delibera asupra hotărârilor de luat și fixa însărcinările Consilierilor tehnici. S-a format atunci și secretariatul general al delegației.

S-a hotărât ca delegația să lucreze, în vederea formulării observațiilor, cu două comisii: una politică și una economică.

Delegația guvernamentală avea să dea directivele și să stabilească punctul de vedere al guvernului, era datoria și răspunderea ei – iar organele tehnice să procedeze la formularea și redactarea observațiilor.

Bineînțeles că experții tehnici au uzat de facultatea – care era și datoria lor – de a face și sugestii, care au fost de altfel în bună parte acceptate și încorporate în observațiile oficial prezentate, fie la început, fie în cursul Conferinței.

Comisia politică a fost constituită astfel:

În prima fază, înainte de formularea observațiilor, a fost prezidată de dl. Pătrășcanu asistat, dintre delegați de d-nii Voitec, Franasovici și Stoilov, iar dintre experți, de miniștri plenipotențiari Ciuntu, Pella (care venise din Elveția și fusese alipit delegației ca expert jurist și diplomat) și Filotti și de d-nii Paclisanu, Negus, Pavel Pavel, Golopentia, Barbu Zevedei și dl E. Oprisan ca

secretar. Ulterior, Comisia Politică a lucrat într-o compunere mai restrânsă: d-nii Pătrășcanu, Franasovici, Stoilov, Ciuntu, Pella și Filotti.

Comisia Economică, prezidată de dl. subsecretar de stat Maurer, era compusă din dl. ministru Christu, profesor V. V. Bădulescu, împreună cu d-nii Mircea Nicolescu, Zilber, Virgil Constantinescu, Bârlădeanu, Chr. Emanoil, avocat G. Pascu, Al. Bianu și D. Danielopol ca secretar.

Câtva timp au lucrat în Comisia Economică și dl. Bucur Schiopul, Comisar General al prețurilor și T. Christureanu, care apoi s-au înapoiat la București.

Chestiunile militare erau încredințate d-lui gen. Dămăceanu asistat câtva timp de col. Protopopeseu din Marele Stat Major și având ca secretar pe dl. maior Vasiliu Rășcanu.

Prima preocupare a delegației a fost punerea la punct, după dorința d-lui Tătărăscu, a discursului pe care Domnia sa avea să-l țină în fața plenului Conferinței.

Dl. Tătărăscu a fost invitat să facă declarațiile pe care fiecare șef de delegație a statelor foste inamice era chemat să le facă în ședința plenară, marți 13 august, când a ținut discursul pe care *îl* cunoașteți. Înainte de d-sa, într-o ședință precedentă vorbise dl. de Gasperi, în numele Italiei iar în ședințele următoare au vorbit ministrul bulgar și ungar, iar pe urmă au fost o serie de ședințe plenare în care au luat cuvântul șefii delegațiilor statelor care, deși aparțineau Națiunilor Unite, nu erau membre ale Conferinței, precum și miniștri de externe ai Austriei și Albaniei, interesați în Tratatul cu Italia.

Discursul d-lui Tătărăscu, care fusese în cea mai mare parte redactat de d-sa încă de la București, a primit anumite completări de ordin economic și a fost, natural, supus în prealabil delegației guvernamentale, care vedea toate textele pentru ca ele să fie într-adevăr expresia punctului de vedere al guvernului de coaliție.

În discursul d-lui vicepreședinte Tătărăscu erau deja anunțate principalele noastre cereri în legătură cu tratatul nostru și cu Ungaria.

Accentul era pus de pe atunci asupra cererii de a ni-se recunoaște calitatea de co-beligerant. Acesta era un lucru la care guvernul – încă de aici, înainte de plecarea delegației – și membrii delegației țineau foarte mult. Guvernul se considera îndreptățit să ceară acest lucru pentru români, ca o satisfacție morală pentru sacrificiile făcute alături de aliați și aceasta cu atât mai mult, cu cât calitatea de co-beligerant fusese recunoscută Italiei, care a adus o contribuție mult mai mică decât România pe plan militar.

Mai era și un alt aspect: În concepția guvernului această recunoaștere trebuia să antreneze consecințe de ordin practic; alta era să fie poziția noastră în raport cu aceea a Ungariei și tot alta era să fie poziția noastră juridică în ce

privește reparațiile pe care le reclama din partea Ungariei și în ce privește alte clauze ale tratatului cu această țară.

Respingerea, în comisie, a acestei cereri a noastre a anulat de la început toate șansele noastre de a putea spune un cuvânt care să cadă în cumpănă în ce privește Tratatul cu Ungaria și a anulat și șansele noastre ca să vedem recunoscute pretențiile noastre de reparații față de Ungaria.

După discursul d-lui vicepreședinte Tătărăscu cele două comisii amintite au procedat imediat la formularea observațiilor noastre. Bineînțeles că în ultimul rând ele au fost supuse delegației guvernamentale, care le-a dat forma finală și le-a comunicat Secretariatului General al Conferinței. Într-adevăr, toate Statele ex-inamice trebuiau să termine până la 20 august observațiile lor asupra proiectului de Tratat și să le remită Secretariatului Conferinței care urma să le multiplice și să le distribuie Comisiunilor respective.

Se știe că Conferința a lucrat în 10 comisii din care ne interesau în special: comisia politică și teritorială pentru România și în ce privește clauzele care aveau repercursiuni asupra țării noastre; Comisia politică și teritorială pentru Ungaria, precum și Comisia pentru Balcani și Finlanda, care avea să examineze clauzele economice din toate Tratatele de Pace cu excepția celor pentru Italia. într-adevar, erau comisii politice și teritoriale – separate pentru Italia, România, Bulgaria, Ungaria și Finlanda, dar afară de Comisia pentru Italia, o singură comisie economică pentru Statele Balcanice și Finlanda și aceasta avea să se ocupe la început de România așa că tratatul nostru intră de la început în dezbateri paralele în Comisia politică și teritorială pentru România și *în* Comisia economică pentru Balcani și Finlanda ceea ce a supus delegația noastră și experții români la un efort foarte mare încă de la început. Alte delegații puteau să-și concentreze atenția numai asupra lucrărilor Comisiei lor politice și teritoriale, dat fiind că clauzele economice din tratatele lor nu aveau să fie puse în discuție decât după terminarea dezbaterilor privitoare la clauzele economice din tratatul cu România. Or, discuția Tratatului cu România a durat mai mult de o lună în Comisia economică pentru Balcani și Finlanda și aceasta pentru două motive: întâi pentru că România era statul cel mai important dintre Statele ex-inamice – afară de Italia – și al doilea, pentru că clauzele economice din tratatele cu statele ex-inamice erau cu mici excepții stereotipe, așa că ceea ce se hotăra pentru România devenea un punct câștigat și pentru redactarea tratatelor cu celelalte state în afară de Italia.

Delegația română și experții noștri au trebuit deci să urmărească de la început lucrările ambelor comisii ceea ce a cerut un efort foarte intens.

Paralel mai era și o a treia comisie care ne interesa, dar unde nu ne venea rândul decât după Italia: Comisia militară.

Mai era și o comisie de redactare și juridică, dar rolul ei era mai mult de ordin consultativ și delegația noastră nu a fost în corespondență directă cu această comisie.

Celelalte comisii nu ne interesau așa mult.

Cu Italia nu aveam nimic.

Comisia politică și teritorială pentru Bulgaria nu ne interesa întrucât guvernul hotărâse să nu ridice nici o chestiune față de Bulgaria. Finlanda, bineînțeles, ne interesa și mai puțin.

Firește însă că și aceste comisii trebuiau urmărite pentru că hotărârile lor puteau constitui precedente pentru noi.

Care au fost observațiile noastre la proiectul de Tratat de Pace?

Prima observație a fost, la preambul, cererea noastră de a ni se recunoaște calitatea de co-beligerant.

Am arătat că Guvernul român se consideră calificat, față de importanța și utilitatea aportului nostru pentru grăbirea sfârșitului și față de toate sacrificiile făcute de România, să ceară să i se recunoască calitatea de co-beligerant.

La preambul am mai cerut încă două lucruri care reținuseră atenția noastră încă de la București:

Primul era faptul că Preambulul afirma că am purtat războiul și contra Ungariei. Or, recunoașterea stării de război dintre noi și Ungaria era baza pretențiilor noastre față de Ungaria. De altfel, lucrul e consemnat în art. 1 din Convenția de Armistițiu, așa că noi nu ceream nimic nou, ci recunoașterea situației consacrate însăși de Convenția de Armistițiu. Cererea noastră era întemeiată cu atât mai mult cu cât art. 7 al proiectului de Tratat proclama restabilirea păcii dintre noi și Ungaria, așa că era logic în preambul să se constate existența stării de război dintre noi și Ungaria. În al treilea rând, delegația noastră a cerut să se schimbe data la care România a participat activ la război. Adevărul este că nu am intrat în război numai la 12 septembrie, adică după încheierea Armistițiului, ci încă de la 23 august, când a fost declanșată acțiunea de curățire a teritoriului nostru de trupele germane, realizată numai de trupele românești. Ținem să se recunoască acest fapt, care nu e lipsit de semnificație politică și corespunde, în orice caz, adevărului istoric.

Acestea erau cele trei cereri în ce privește preambulul Tratatului cu România.

La art. 1, care stabilește frontierele României, nu s-a formulat nici un fel de observație. Voi reveni mai târziu asupra hărții de care este vorba în acest articol și care formeaza Anexa nr. 1 a Tratatului. Această hartă nu a fost comunicată delegației noastre odată cu testul proiectului de Tratat. Delegația a obținut-o numai ulterior în mod incidental. (Dl. Dămăceanu a fost acela care a reușit să și-o procure).

În ce privește art. 2, prin care se anulează Arbitrajul de la Viena și se restabilește frontiera româno-ungară din 1938, nu era cazul să formulăm nici o observație.

La art. 3, care ne obliga să luăm măsuri pentru asigurarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale fără deosebire de rasă, de sex, de limbă sau de religie, tuturor persoanelor de sub jurisdicția României, Guvernul nostru a considerat articolul superfluu, întrucât toate aceste garanții există în Constituția țării și în legile puse în vigoare după 23 august și care anulează toată legislația discriminatorie rasială. Am cerut deci, în observațiile noastre, să se menționeze pur și simplu la art. 3 că: „La Roumanie agissant dans la plenitude de sa souverainete et conformement aux principes proclames dans sa Constitution et renforees, par les textes legislatifs ulterieurs au 23 aout 1944 et au 6 mars 1945, s'engage a veiiier a d'application effective des principes enonces..."

În ce privește art. 4. care vorbește despre suprimarea măsurilor cu caracter discriminatoriu și stipulează că România se obligă „să completeze..." măsurile reparatorii, Guvernul nostru considerând că măsurile în chestiune sunt deja complete, a cerut să se suprime cuvintele „s'engage à completer" astfel ca să rămână numai mențiunea ca România nu trebuie să ia în viitor nici o măsură cu caracter discriminatoriu.

La art. 8 obligația de a pedepsi pe criminalii de război, nu s-a făcut nici o observație.

Art. 7 obligația să recunoaștem Tratatele de Pace ce vor fi încheiate cu Italia, Ungaria, Bulgaria și Finlanda, precum și toate acordurile sau aranjamentele care au fost sau vor fi încheiate de Puterile Aliate și Asociate în ce privește Austria, Germania și Japonia este pentru noi o poliță în alb. Bineînțeles că tratatele cu Ungaria, Italia, Bulgaria și Finlanda nu făceau obiect și nu dădeau motiv de rezerve din partea noastră în legătură cu această clauză, pentru că textul lor ne este cunoscut. Delegația noastră a făcut însă observații cerând să se precizeze întâi că tratatele și aranjamentele cu Germania și Japonia nu vor crea pentru România sau cetățenii români obligații sau sarcini noi și nici nu vor putea să-i lipsească de drepturile lor și interesele existente în afara prevederilor prezentului tratat. În al doilea rând, că statele vizate se angajează și ele să recunoască deplina valoare a tratatului cu România și în fine că acele tratate să nu fie de natură să aducă vreo atingere drepturilor României cu privire la reparațiuni decurgând din tratatele de după Primul Război Mondial și din acordurile ulterioare derivând din acestea.

Înțelegeam să rezolvăm vechile drepturi – deși mai mult teoretice și fără șanse practice – la reparațiile care au rămas pendinte după Primul Război Mondial și pentru a beneficia de o eventuală redeschidere a chestiunilor financiare pendinte între noi și Ungaria sau Bulgaria decurgând din Tratatele de la Trianon și Neuilly și din acorduri ulterioare.

Ce soartă au avut aceste observații?

România, ca de altfel nici unul din Statele ex-inamice, nu a fost admisă să ia parte directă la lucrările Conferinței. Singura ocazie de a vorbi în fața plenului Conferinței a fost discursul d-lui Tătărăscu din 13 august. În ce privește comisiile, nu am fost chemați decât de 3–4 ori, când ceruserăm în mod expres să fim audiați și când cererea noastră a fost admisă. În restul timpului, delegații noștri nu au putut asista la ședințe nici măcar ca public. Era într-adevăr și un impediment practic, căci sălile comisiilor erau foarte mici, dar și în afară de acest motiv, nici un membru al delegației noastre nu era admis. Rezultatul paradoxal era că ziariștii se puteau totuși strecura în sală, dar nici un delegat nu putea să asiste și astfel nu puteam lua cunoștință nici imediat și nici direct de dezbateri pentru a putea formula obiecțiuni.

Măsura nu avea nici o justificare, întrucât dezbaterile nu erau secrete. Ele se publicau în ziare. Exista însă inconvenientul de a nu putea cunoaște dezbaterile cuvânt cu cuvânt și în special în timp util. Pentru comisii, în adevăr, nu se publicau dări de seamă stenografice, ci numai un rezumat, iar buletinele de presă nu puteau avea exactitatea riguroasă a dărilor de seamă.

Delegația română era astfel silită să recurgă la ziariști și delegații statelor prietene – în special la Delegația cehoslovacă – pentru a afla exact ce se petrecea.

La preambul, cererea de a ni se recunoaște calitatea de co-beligerant nici nu a fost luată în discuție. Într-adevăr, potrivit procedurii adoptate pentru a fi luată în discuție orice cerere a statelor ex-inamice trebuia să fie însușită de o delegație. Nefiind susținută de nimeni această cerere a noastră nici nu a fost pusă la vot.

Cererea de schimbare a datei participării noastre active la război a fost respinsă.

Recunoașterea stării de război între noi și Ungaria, susținută de Delegația cehoslovacă care a propus un amendament, a fost și ea respinsă cu 8 voturi contra 4 iau votat pentru U.R.S.S., Ucraina, Bielorusia și Cehoslovacia.

Tot la preambul au mai fost două amendamente australiene de detaliu: într-unul era vorba de inversarea unei fraze: „qui formera la base des relations...”, iar în celălalt de inserarea cuvintelor „... se conforma aux principes de justice et d’equité reglementera”; primul fiind adoptat, iar al doilea numai cuvintele „. se conformant aux principes de justice”.

Cu ocazia acestei discuții a preambulului, delegația Noii Zeelande a trimis la 26 august o notă precizând că acceptă preambulul dar că aceasta nu angajează țara sa să sprijine cererea de admitere la O.N.U. a vreunei țări ex-inamice.

După adoptarea Preambulului, delegația noastră a remis imediat o nouă notă cerând ca într-o fază ulterioară a lucrărilor să se reexamineze cererea României de a i se recunoaște co-beligeranța.

Această cerere a fost repetată și în observațiile prezentate unor state prietene în vederea discuțiilor plenului Conferinței și în cele trimise acum în urmă la New-York d-lui ambasador Franasovici pentru a fi supuse discuției celor patru miniștri de externe.

În ce privește textul tratatului, observațiile noastre la art. 3 nu au fost admise. Ele au fost susținute de Bielorusia și respinse cu 10 voturi contra 2.

Cu ocazia discuției art. 3, delegația australiană a găsit că nu este suficientă garanția cuprinsă în acest articol și a cerut să i se dea obligațiilor asumate un caracter constituțional. După discuții amendamentul australian a fost retras.

O altă propunere australiană prezentată la acest articol, cerea să se instituie o Curte Internațională a Drepturilor Omului. Propunerea tindea să prevadă în toate tratatele această clauză prin care se înființează această Curte Internațională și care avea să fie un tribunal care să judece orice plângere, indiferent dacă vine de la un minoritar sau majoritar, care se consideră lezat în drepturile sale de om. S-a obiectat cu drept cuvânt că un asemenea tribunal nu ar avea rost decât dacă s-ar constitui în cadrul Națiunilor Unite și Australia și-a rezervat să revină la O.N.U. cu această propunere. În cadrul Tratatelor de Pace, ea ar fi avut un caracter discriminatoriu și am fi căzut din nou într-un regim de stat minor, ca cel creat de Tratatul de la Versailies.

În cadrul acestui articol au cerut și ungurii să li se dea anumite garanții în ce privește persoanele de limbă maghiară domiciliate în România. Într-adevăr, în observațiile prezentate de ei la proiectul de Tratat cu Ungaria, ei au cerut să se completeze Tratatul de Pace cu dispoziții obligând România să recunoască fără condiții dreptul de cetățenie persoanelor având domiciliul pe teritoriile respective. Ei au cerut însă să se completeze art. 3 din tratatul nostru cu obligația de a recunoaște „libertatea de a-și alege domiciliul, limba de învățământ, libertatea de muncă și libertatea de întreprindere", să se adauge la: „fără deosebire de rasă..." cuvintele „de naționalitate". Mai cereau ca, Conferința să recomande negocieri directe între România și Ungaria pentru a ajunge la un acord bilateral privind drepturile minorităților. Cereau în fine să se acorde o largă autonomie minorității ungare din România și în special secuilor. În caz că negocierile nu ar fi dus la un rezultat, ungurii propuneau soluția să fie găsită de Comisia politică și teritorială, care să o supună Consiliului celor Patru.

Delegația română a combătut aceste cereri, cuprinzând într-o notă situația reală a minorității ungare din România. În fine, aspectele chestiunii recunoașterii cetățeniei române celor care decăzuseră din ea fie din pricina atitudinii lor în timpul ocupației ungare în Transilvania de Nord, fie că în

perioada autonomiei optaseră pentru cetățenia ungară sau nu îndepliniseră anumite formalități legale.

Art. 3 a fost adoptat cu 11 voturi și o abținere.

Spre a urma în această expunere ordinea articolelor cu caracter politic din tratat, voi reveni acum, înainte de a trece mai departe, la art. 1 și anexa I și la art. 2 din Proiectul de Tratat.

Art. 1, care stabilește frontierele României, spune că ele sunt cele indicate în harta anexată tratatului.

Această hartă, care constituie Anexa I, a fost prezentată de Soviete. Ea a fost tipărită în Rusia la o scară absolut neobișnuit de mică, iar linia frontierei este foarte groasă, astfel încât harta nu poate avea toată exactitatea cerută unei hărți a frontierelor cu atât mai mult cu cât tratatul nu definește în amănunte în text traseul frontierelor noastre, așa cum face Tratatul cu Italia în privința noilor granițe cu Franța, cu Iugoslavia și cu teritoriul liber al Triestului.

(Harta în chestiune este întinsă pe masă și arătată asistenței).

Firește, nu pot exista controverse în ce privește frontierele României cu Ungaria, Iugoslavia și Bulgaria, care sunt cunoscute și au fost stabilite în detaliu pe hartă la scara 1: 20.000 și pe teren la epoca respectivă; există însă o frontieră nouă: aceea cu Sovietele.

De îndată ce am ajuns în posesia hărții, am însărcinat pe dl. Golopenția, expert statistician, și pe unul din delegații militari, maiorul Vasiliu-Rășcanu să verifice frontierele indicate pe hartă. Ei au arătat că o confruntare precisă este foarte grea deoarece harta este la o scară atât de mică că nu se pot studia amănuntele.

Anumite inexactități au fost constatate totuși, la unele puncte ale frontierei. Astfel: Ostrovul Corbul de pe Dunăre era incorporat Iugoslaviei, deși aparținea României. Unele mici ostroave aparținând Bulgariei apar ca aparținând României și invers, altele aparținând României sunt atribuite Bulgariei.

Pe de altă parte era chestiunea celor trei ostroave din brațul Chilia care pe hartă sunt indicate clar ca intrând în teritoriul U.R.S.S., deși potrivit frontierei din Tratatul de la Berlin din 1878 aceste ostroave aparțin României. În ce privește ostrovul Musura de la gura brațului Chilia, experții noștri nici nu au putut spune dacă frontiera era bine trasată; s-ar părea că acest ostrov nici nu există pe hartă.

Se punea deci întrebarea care este valoarea acestei hărți?

Dacă unul din statele semnatare ar putea să aibă dreptul să ceară să se stabilească frontiera după această hartă, o asemenea situație ar fi extrem de primejdioasă și de absurdă, frontierele se stabilesc de obicei pe hărți la 1/20.000, iar nu la 1/100.000.

Chestiunea era: ce era oportun să facem, ținând seama de considerațiile politice pe care delegația și guvernul nu doreau să le piardă din vedere?

După ce am avut cunoștință de hartă, către sfârșitul lucrărilor Comisiunii teritoriale pentru România, președintele Delegației române a adresat, la 16 septembrie, o scrisoare secretarului general al Conferinței, atrăgând atenția că harta conține anumite erori și arătând ca exemplu pe cea izbitoare – aceea cu ostrovul Corbul, și stabilind punctul de vedere principial că nu această hartă poate stabili frontierele, ea având numai o valoare indicativă generală și că textul art. 1 și 2 din tratat este cel ce prevalează.

Chestiunea ostroavelor de pe Dunăre nu a fost *expresis verbis* atinsă în această notă.

În urma acestei observații, Delegația sovietică a cerut chiar ea să tipărească o ediție revizuită a hărții, opunându-se la oferta Delegației franceze de a întocmi și tipări harta în institutele cartografice ale statului francez.

Am discutat chestiunea hărții și verbal cu raportorul comisiei care, din fericire, era delegatul unui stat prieten, Cehoslovacia. Țin să subliniez cu acest prilej sprijinul extrem de prețios pe care delegații noștri l-au găsit la Delegații cehoslovaci, dintre care mulți ne erau cunoscuți dinainte. Ei au fost în tot timpul alături de noi, cu sfaturi, cu informații, cu sprijinul lor. În comisii ei au susținut de mai multe ori amendamentele pe care i-am rugat să le susțină, ne-au dat sugestii și indicații utile, iar șansa noastră a vrut ca raportorul comisiei politice și teritoriale pentru România să fie reprezentantul cehoslovac, dl. Lisieky, ministru plenipotențiar.

După cum am mai spus, rușii au vrut să retipărească ei înșiși harta. Ediția a doua a rectificat pur și simplu chestiunea ostrovului Corbul, după ce Delegația sovietică a luat avizul Iugoslaviei. Restul a rămas la fel. Există, însă, în dosarele Conferinței nota noastră sus-amintită în care se spune că frontiera nu este și nu poate fi cea indicată pe hartă, ci aceea rezultând din textele art. 1 și 2 ale tratatului. Cred că această frontieră, în ce privește sovietele, va avea să fie delimitată pe teren.

O discuție în privința hărții a avut totuși loc în Comisia Politică și teritorială pentru România. Au ridicat chestiunea delegații englezi, americani și australieni cu ocazia discuției raportului final al Comisiei. S-a abordat și chestiunea hărții, care fusese rezervată pentru sfârșit. Atunci delegatul Marii Britanii, Marjoribanks, a ridicat chestiunea celor 4 ostroave care figurează pe hartă ca aparținând sovietelor și care de la 1878, conform tratatului de la Berlin, aparțineau României și și-a rezervat dreptul de a supune Consiliului celor Patru un Memorandum precizând exact frontiera României. Tot astfel, delegatul Statelor Unite și-a rezervat dreptul să prezinte observații în această chestiune în Conferința miniștrilor de externe. Delegatul Australiei a criticat imprecizia hărții de dimensiuni atât de reduse și a exprimat dorința ca ea sa fie înlocuită cu o altă hartă la o scara mai mare.

După aceste observații, și cu aceste observații articolul și anexa 1 au fost aprobate în unanimitate.

În ce privește art. 2 care anulează Arbitrajul de Ia Viena, în discursul ținut la 14 august – a doua zi după dl. ministru Tătărăscu – ministrul de externe ungar formulase pe față și categoric, cererea Ungariei de a i se reda 22.000 km^2 din teritoriul Transilvaniei, pe baza principiului echilibrului etnic (revendicarea aceasta nu era cunoscută „încă înainte de plecarea Delegației române la Paris) în așa fel încât să treacă la Ungaria un număr de români egal cu acela al ungurilor rămași în România. Cereau nu unguri, ci români, ca să aibă un gaj pentru tratamentul la care vor fi supuși ungurii din România.

Noi nu am avut cunoștință la București de traseul frontierei propuse. Experții noștri au căutat însă să stabilească care ar fi această linie și această zonă de 22.000 km^2 care să dea totodată ungurilor cca. 800.000–900.000 români. Linia exactă am aflat-o abia din harta depusă de Delegația ungară la Conferință. Ea încorpora Ungariei un colț din județul Maramureș, aproape întreg județul Satu-Mare inclusiv bazinul minier de la Baia Mare, cea mai mare parte a județului Sălaj cu orașele Zalău și Șimleul Silvaniei, întreg județul Bihor cu Oradea, Beiuș, Salonta (linia trecea prin Ciucea și pe creasta munților Bihorului), o bună parte din județul Arad inclusiv capitala lui, și chiar o parte din județul Timiș. Zona aceasta de 22.000 km pătrați cuprindea 872.000 români, 423.000 unguri, 113.000 germani și 148.000 alte neamuri. Românii reprezintă 58% în acest teritoriu.

Pe de altă parte, în discursul său, dl. Göngydsy a repetat acuzațiile vehemente adresate nouă în chestiunea tratamentului ungurilor din România, acuzații deja formulate într-un memoriu prezentat în sesiunea de la Londra a miniștrilor de externe. Ei acuzau nu guvernele române din trecut, dar chiar și guvernul actual, care a făcut atât de largi concesiuni pentru a încadra pe unguri în viața de stat a României. Recunoșteau eforturile personale ale șefilor guvernului, dar acuzau administrația română că nu aplică, ba chiar că sabotează măsurile luate de guvern, pentru că ar fi încă pătrunsă de spirit sovin, ostil populației ungare. Cereau în concluzie negocieri directe româno-ungare pentru o convenție de protecție a minorităților și un regim de autonomie națională pentru minoritatea ungurească și în special pentru zona secuiască.

În observațiile asupra Tratatului cu Ungaria prezentate Conferinței după discursul lui Gyöngydsy, ungurii repetau aceleași acuzații și pretindeau chiar că inițiativa Arbitrajului de la Viena a fost luată de Guvernul român. Într-o broșură oficială prezentau ei o serie destul de mare de cazuri concrete în care minoritatea ungară ar fi fost tratată inegal în ce privește regimul școlar, aplicarea reformei agrare, regimul fiscal etc... Observațiile repetau cererea de 22.000 km^2.

Încă de la București întocmisem un document memoriu, tipărit apoi la Paris, care combătea cu argumente politice, economice și istorice, pretenția de a împărți din nou Transilvania arătând că o nouă împărțire ar fi inadmisibilă, neviabilă și nu ar mulțumi nici unul dintre cele două state.

În ședința din 28 august a Comisiei teritoriale pentru Ungaria, art. 1 din Tratatul cu Ungaria a fost adoptat fără a se ține seama de cererile maghiare.

Într-adevăr, observațiile statelor ex-inamice, dacă nu erau însușite de nici unul din membrii comisiei, cădeau de la sine. Cum nimeni nu și-a însușit cererea Ungariei și cum pe de altă parte Ungaria nu ceruse în mod expres să fie audiată asupra acestei chestiuni, comisia a adoptat articolul nemodificat, fără a hotărî ca Delegația ungară să fie chemată în fața ei.

Ungurii au făcut imediat o întâmpinare cerând să fie audiați, și atunci, cum ei nu mai puteau fi ascultați la articolul din Tratatul cu Ungaria, ei au cerut să fie audiați la art. 2 din Tratatul nostru și la art. 3 unde aveau de asemeni cereri de formulat.

Comisia pentru România a hotărât cu 8 voturi contra 4 ca Delegația ungară să fie audiată. Bineînțeles, spiritul de echitate cerea să fie audiată și Delegația română, lucru ce s-a admis în unanimitate. S-a hotărât ca expunerile celor două delegații să fie făcute într-o ședință comună Comisiilor teritoriale și politice pentru România și Ungaria.

S-a fixat astfel ședința din 31 august, memorabilă pentru noi, când, din nou, s-a dezbătut în fața Conferinței, în contradictoriu, chestiunea Transilvaniei.

Dl. Tătărăscu a avut ideea (care s-a dovedit foarte justificată) să ceară dinainte ca să nu fie pus să răspundă în aceeași ședință, ci după ce va fi luat cunoștință de expunerea ungară. Ar fi dorit chiar să nici nu fie pus să asiste la expunerea ungară – lucru mai greu de obținut – ci numai să ni se comunice expunerea.

Comisia a invitat ambele delegații simultan, într-o ședință comună a celor două comisii, care a fost prezidată de cei doi președinți, care și-au trecut succesiv președinția.

Sâmbătă, 31 august, au fost introduse cele două delegații în fața comisiei (în sala mare unde era de obicei Comisia pentru Italia, mult mai numeroasă).

Ungurii au fost reprezentați de dl. Auer, ministrul lor la Paris, care a făcut o expunere destul de scurtă, un discurs moderat în ton și în formă, dar din care nu lipseau totuși anumite picături de venin în ce privește regimul minorității ungare, afirmația că noi am fi cerut Arbitrajul de la Viena, și schimbă însăși baza pretențiilor ungare: printr-o adevărată lovitură de teatru, Ungaria care ceruse până atunci o frontieră de echilibru etnic între cele două state își reducea pretențiile la o zonă modestă de 4.000 km pătrați în care intrau principalele centre din regiunea de vest: Satu-Mare, Carei, Oradea, Arad și Salonta. De astă

dată ea părăsea teza șubredă a echilibrului etnic spre a invoca pe aceea mult mai sugestivă a frontierei etnice.

Dl. ministru Fiiotti arătă pe hartă cele doua zone: cea de 22.000 km^2 și cea de 4.000 km^2.

Teza aceasta era mult mai primejdioasă decât cealaltă. Înainte Ungaria ceruse români; acum cerea mai ales unguri. În adevăr, cele patru zone cerute acum erau zone cu majorități compacte unguresti chiar după recensământul nostru din 1930. Cele patru sectoare întrunite cuprindeau, după statisticile noastre, dintr-un total de 486.000 locuitori, 143.000 români și 257.000 unguri, adică 52% unguri și 29% români. În sectorul Oradea – Satu-Mare revendicat, sunt 28%: români și 53% unguri; în sectorul Salonta 70% unguri și 24% români; numai în regiunea reclamată din Arad ungurii nu au majoritate absolută, dar totuși o majoritate relativă: 44% unguri și 38% români.

Argumentele pregătite de noi pentru a combate prima teză nu mai erau valabile pentru a doua. Întreaga argumentare trebuia refăcută. De astă dată trebuia să punem accentul în apărarea noastră pe unitatea organică, pe interdependență economică dintre centrele mari urbane de la vest pe de o parte și restul țării și mai ales regiunile imediat învecinate de la est pe de alta și – argumentul etnic nemaifiind valabil – pe importanța vitală a căilor de comunicație situate în zonele revendicate. Argumentele acestea se găseau în bună parte deja în memoriul de bază întocmit de dl. Paclisanu cu privire la frontiera de vest, memoriu tipărit de noi de la început și depus la Conferința miniștrilor de externe ținută la Londra.

Arătam că România nu poseda în zona de vest decât orașele acestea, pe când Ungaria poseda în vecinătatea frontierei, orașele Debretin, Solnok, Segedin etc... Se mai arată în cifre statistice, dezvoltarea acestor orașe sub stăpânirea românească și faptul că, întotdeauna, ele au constituit centrele urbane ale zonei situate la răsărit mai mult decât ai zonei de la vest de ele, chiar și în cei patru ani de stăpânire maghiară.

Acest expozeu al d-lui Tătărăscu a fost pronunțat în ședința de luni, 2 septembrie, după amiază, ședință la care au venit din nou și ungurii. Delegația română a profitat astfel de faptul că a fost duminica între cele două ședințe în care a putut lucra intens.

Comisia hotărâse încă de la început că după audieri, cele două delegații nu vor asista la dezbateri și nu vor avea cuvântul în replică.

Discursul d-lui Tătărăscu a ținut aproximativ o oră și a impresionat într-adevăr comisia, lucru ce s-a văzut din declarațiile făcute ulterior în comisie de diferite delegații. Greutatea argumentului economic adus în expunere a fost considerată fără replică.

Discuția a fost reluată în ședința următoare. Cele patru Puteri principale erau angajate să-și mențină hotărârea, dat fiind că existase unanimitate între ei în faza pregătitoare a Conferinței.

Ambasadorul Harriman care reprezenta Statele Unite a venit să declare că sprijina art. 2 astfel cum a fost întocmit de cei patru miniștri de externe, dar a amintit totuși, că în septembrie 1945 Guvernul american a sugerat modificarea frontierei româno-ungare în așa fel ca să corespundă cu linia de despărțire etnică. Propunerea americană nefiind acceptată atunci de Consiliul miniștrilor de externe, Guvernul Statelor Unite nu a mai insistat. Totuși declara că Guvernul Statelor Unite este în favoarea unor negocieri directe între România și Ungaria care să rezolve pe deplin chestiunea. Declarația a fost consemnată în procesul-verbal.

Dl Jebb, delegatul Marii Britanii, a subliniat temeinicia argumentelor d-lui Tătărăscu și a arătat că unitatea indivizibilă a Transilvaniei, dovedită timp de 20 de ani, ar face primejdioasă și de nedorit orice amputare teritorială. A recunoscut de asemenea că legislația pusă în vigoare de Guvernul român în ce privește minoritățile, pledează în favoarea României.

Generalul Catroux, în numele Franței, s-a declarat pentru adoptarea art. 2, în redactarea Marilor Puteri, care implica condamnarea morală a Arbitrajului de la Viena. A adăugat: soluția în sine nu este poate ideală dar, dat fiind interesele economice, trebuie acceptată ca fiind totuși cea mai puțin susceptibilă de litigii.

Dl Bogomolov, reprezentantul sovietelor, a fost foarte vehement în ce privește Arbitrajul de la Viena, calificându-l drept dictat al imperialismului german. A arătat că Cei Patru au examinat cu multă grijă problema Transilvaniei, după cum dovedesc numeroasele texte ce constituie dosarul. A ținut totodată să declare că recunoașterea graniței apusene a României este și o recompensă și un act de justiție cuvenit țării noastre pentru contribuția ei importantă la războiul Națiunilor Unite.

Australienii au avut și ei observații, ca de obicei. Ei au cerut să se înscrie în procesul-verbal opinia lor ca adoptând art. 2 comisia ar trebui să exprime dorința ca adjuncții celor Patru Mari să reexamineze acest articol înainte de a-i da forma definitivă spre a vedea dacă nu există mijloace de a face ca, printr-o modificare de frontieră Ungaria să poată recupera un număr cât mai mare din naționalii ei.

Pus la vot, art. 2 a fost adoptat cu 10 voturi și 2 abțineri, aceea a Australiei și Uniunii Sud-Africane. A fost un moment de mare ușurare pentru Delegația română. Acest vot însemna închiderea chestiuni în mod practic. O astfel de majoritate exclude redeschiderea chestiunii în Conferința plenară. În adevăr în Conferința plenară nu se adăugau la statele reprezentate în comisie decât state cu care nu suntem în război și care nu sunt chemate a semna

tratatul. Ele nu puteau avea motive de a sprijini cauza Ungariei. Unele, ca Polonia și Iugoslavia aparțineau blocului slav care vota întotdeauna la fel cu U.R.S.S. Altele ca Brazilia, Belgia, Grecia, Norvegia, China nu erau calificate să redeschidă o chestiune rezolvată de statele direct interesate. Bineînțeles că certitudinea absolută nu a existat decât atunci când Plenul a adoptat astfel și el, în unanimitate, art. 2 în ședința de noapte din 10 octombrie – ședința plenară în care s-a votat acest articol – nu a fost nici un fel de discuție; nu a cerut nimeni cuvântul. Australia și Uniunea Sud-Africană s-au mărginit să declare că se vor abține și de data aceasta de la vot. Articolul a fost adoptat cu 19 voturi și 2 abțineri.

A mai fost și votul în comisia politică și teritorială pentru Ungaria, dar întrucât comisia votase deja, nu s-a mai procedat la vot în privința acestei chestiuni.

Art. 3 A

Chestiunea evreilor din Romania avea și ea să fie pusă în fața Conferinței.

Înainte de Conferință, noi ne așteptam ca această chestiune să fie ridicată. Cum spunea dl Tătărăscu nu a fost Conferință sau tratat pe care România să fie chemată să-1 semneze în ultimele decenii, în care chestiunea evreilor să nu fie ridicată. Așa a fost la Berlin în 1878, așa a fost la Versailles în 1919. Așa avea să fie și acum.

Organizațiile mondiale ale evreilor prezentaseră mai multe memorii și, aproape ca un guvern, le tipărise și comunicase membrilor Conferinței. Un prim memoriu cuprindea doleanțele de ordin general. Al doilea înfățișa observații pe tratate și pe articole, un capitol important era firește consacrat Tratatului cu România.

Memoriul din 28 iunie prezentat Celor Patru cerea garanții, pedepsirea criminalilor de război, un statut colectiv al populațiilor evreiești, anularea măsurilor discriminatorii etc.

Aceste doleanțe erau formulate înainte de cunoașterea proiectelor Tratatelor de Pace. De îndată ce aceste proiecte de tratate au fost cunoscute, ca și celelalte guverne, Organizațiile Mondiale Evreiești și-au formulat observațiile pe articole și pe tratate: Memoriul în ce privește Tratatul cu România, Memoriul în ce privește Tratatul cu Ungaria, Memoriul în ce privește Tratatul cu Italia etc. Aceste memorii au fost semnate de 8 organizații evreiești și anume: World Jewish Congress, Agudas Israel World Grganisation, American Jawish Conference, American Jewish Committee, Board of Deputies of British Jews, Anglo-Jews Association, Conseil Representatif des Juif de France, Alliance Israelite Universelle, Souts-African Jewish Board of Deputies.

Am rugat atunci pe dl. Oprișan să formuleze contra-observațiile noastre și am supus toate doleanțele lor unui studiu amănunțit. Guvernul însă nu a considerat că este cazul să polemizeze și să răspundă direct unui memoriu neoficial. Aceste contra-observații au rămas deci ca un document intern ai delegației.

Doleanțele evreiești nu au rămas fără efect. Un prim efect a fost acest art. 3 A, delegații englezi, probabil din anumite considerente politice – animozitatea față de Marea Britanie în chestiunea Palestinei – au vrut să dea o satisfacție evreilor pe cheltuiala noastră. Au cerut astfel înserarea acestui articol pe care noi (și toată delegația noastră guvernamentală a fost unanimă, cei mai convinși fiind chiar membrii de extremă stângă ai delegației), l-am considerat inutil. Anglia voia o întărire a dispozițiunilor articolului 3. Ei au venit cu un amendament, care a fost apoi adoptat cu majoritatea simplă ca articol suplimentar (3 A) deși sovietele și alte state s-au opus și au căutat până la sfârșit să-l respingă.

La acest articol noi am prezentat observații, formulate în prima formă de dl. Pellia și pe urmă revizuite de comisia noastră politică și în ultima instanță de delegația guvernamentală. S-a arătat că acest articol este superfluu și violează principiile suverane ale statului, că drepturile evreilor sunt deja garantate la noi și că în forma aceasta, articolul are un caracter discriminatoriu și deci vexatoriu pentru demnitatea Statului român.

Propunerea a fost combatută de Ucraina și de alte state. În comisie ea nu a avut majoritatea de două treimi, în sedința plenară a fost admisă cu 2/3. Generalul Catroux declarase în comisie că dacă această dispoziție se introduce numai în Tratatul cu România, el votează contra. Anglia a depus însă același amendament pentru Tratatele cu Ungaria și Bulgaria. În ședința plenară generalul Catroux a declarat că, deși în comisie a votat contra, acum votează pentru dat fiind că articolul nu a fost impus numai României. După două zile același text a fost admis și în Tratatul cu Ungaria.

Art. 4 și 5 au fost votate în unanimitate.

La art. 6, australienii au venit cu un amendament prin care cereau ca comisia celor trei miniștri din București să fie înlocuită prin „Consiliul Executiv al Tratatului”. Ei cereau constituirea acestui Consiliu prin alt memoriu. Propunerea a fost respinsă de Comisia juridică și amendamentul australian retras.

Articolul a fost apoi adoptat în unanimitate.

La art. 7 România a cerut să fie ascultată oral. De fapt, nu numai la art. 7. Printr-o notă, am cerut să fim audiați asupra art 7, 8 și 10. La art. 9 nu era cazul să facem observații.

Noi avem interes ca, la art. 7 care prevede să recunoaștem Tratatul cu Ungaria, să venim cu pretențiile noastre față de Ungaria.

La București, noi crezusem că vom fi în poziție aproape de cosemnatari ai Tratatului cu Ungaria. Avem în orice caz interes să aducem în fața Comisiei cererile noastre față de Ungaria, formulate în memoriul nr. 4 relativ la reparații, redactat de dl. ministru Ciuntu: chestiunea restituțiunilor vechi derivând din Tratatul de la Trianon, restituțiunile noi decurând din ocuparea Transilvaniei timp de 4 ani, chestiuni mai secundare ca Triplex Confinium-ul, chestiunea Fundației Godju etc. Neștiind exact unde să prezentăm aceste reclamații, ne-am gândit că procedura cea mai practică era să le înfățișăm Comisiei politice și teritoriale pentru România în fața căreia eram calificați să ne prezentăm doleanțele, iar aceasta la rândul ei, să le transmită Comisiei politice și teritoriale pentru Ungaria, sau Comisiei Economice pentru Statele Balcanice, după natura lor.

În ce privește articolul 8 o cerere, formulasem în observațiile noastre inițiale, în care se vorbește de restabilirea stării de pace între noi și Ungaria. Într-adevar procedura prezentată de acest articol este neuzitată pentru că stipulează restabilirea stării de pace între noi și Ungaria fără ca să intervină nici o semnatură directă între cele două state. Bineînțeles, o dispoziție paralelă exista în Tratatul cu Ungaria. Juriștii noștri erau de părere că ar fi cazul să fim admiși – ceea ce era mai greu – să semnăm noi Tratatul cu Ungaria, sau cel puțin să se facă un Protocol bilateral care să poarte semnătura celor două state și să fie anexat celor două Tratate cu România și cu Ungaria. În acest sens formulasem cererea noastră la art. 8.

Cererea noastră era însă un cuțit cu două tăișuri:

Pentru perfecțiunea juridică a instrumentului de drept internațional și pentru demnitatea noastră de stat suveran, ar fi fost preferabil să avem un asemenea Protocol. Dar situația evolua acolo dintr-un moment într-altul. Când am formulat pretenția noastră noi nu cunoșteam atitudinea Puterilor față de unguri și tendințele Delegației ungare. Când am văzut că ideea unor tratative directe între noi și Ungaria este sprijinită de Statele Unite și Australia – și fără indoială ar fi fost sprijinită și de alte Puteri care nu luaseră cuvântul în această chestiune (dominioanele care făceau întotdeauna bloc) ne-am dat seama că aceste tratative ne puteau antrena nu numai la discuția cererilor noastre față de Ungaria dar și a celor ungare față de noi, printre care figura în primul rând aceea a unui acord bilateral pentru garantarea drepturilor minorităților maghiare din România. Aceste drepturi, România întelege să le garanteze și le-a garantat în mod larg pe plan intern și în cadrul minorității ei.

România nu putea însă accepta să facă din ele obiectul unui aranjament bilateral, de la stat la stat, care ar da Ungariei un drept de imixțiune în treburile noastre interne, un prilej de a ne duce în fața unor instanțe internaționale și de a

face zi de zi intervenții diplomatice pentru orice plângere minoritară. Mai exista riscul ca, în cazul insuccesului tratativelor bilaterale, chestiunea acordului să fie diferită hotărârii Conferinței sau hotărârii Celor Patru Puteri — așa cum de altfel Ungaria propunea.

Acest risc a devenit și mai evident pentru noi în urma unei conversații dintre mine și delegatul cehoslovac în comisie care era și raportorul ei. Era jurist, cunoștea bine starea de spirit din sânul comisiei și, ca cehoslovac, apreciase din proprie experiență tendințele din sânul ei. Conversația mea a avut loc în seara premergătoare audierii noastre. Dl. Lisicky, acesta este numele delegatului cehoslovac – cu care întrețineam un strâns contact – ne-a atras atenția asupra riscurilor pe care cererea noastră le implică și ne-a sfătuit să renunțăm la ea. Era preferabil să lăsăm articolul 8 astfel cum era redactat, decât să ne angajăm pe panta primejdioasă a tratativelor și arbitrajelor. România mai făcuse asemenea experiențe. Chiar dacă Ungaria nu semna un protocol direct cu noi pentru restabilirea păcii, ea avea să fie legată de articolul 7 din tratatul ei cu statele învingătoare, articol identic cu art. 8 din tratatul nostru.

Am pus chiar în noaptea aceea pe șeful delegației noastre și pe dl. Franasovici în curent cu aceste aspecte ale chestiunii și cu sfaturile delegatului cehoslovac. S-a hotărât atunci ca să renunțăm la cererea noastră de a încheia cu Ungaria un protocol direct, în legatură cu art 8.

În ziua de 7 septembrie am fost audiați în comisie. Dl. ambasador Franasovici a făcut o expunere orală în sensul unei note scrise prezentată în ajun.

Reprezentând întâi cererile noastre directe la art. 7 cereri care vizau viitorul Tratatului de Pace cu Germania și Japonia, a dezvoltat cererile noastre față de Ungaria propunând ca ele să fie transmise, după natura lor, Comisiei politice și teritoriale pentru Ungaria și Comisiei economice pentru statele Balcanice, care avea să discute și clauzele economice ale Tratatului cu Ungaria. Dsa a făcut în ședință și declarația că noi nu mai insistăm asupra negocierii și semnării unui Protocol bilateral cu ungurii în legatură cu art. 8, trecând apoi de-a dreptul la art. 10. La art. 9 nu am avut observații de formulat.

La art. 10 noi am cerut numai precizări în privința Convențiilor bilaterale care aveau să fie repuse în vigoare. Articolul prevede ca toate convențiile bilaterale dinainte de război vor putea fi menținute sau repuse în vigoare printr-o notificare făcută în termen de 6 luni de Puterile Aliate și Asociate interesate. Noi înțelegem că anumite tratate, care au expirat înainte de război, să nu poată fi repuse în vigoare fără un comun acord. De îndată ce s-a retras dl. Frauasovici, comisia a abordat discuția. Cererile noastre directe la art. 7 nefiind susținute de nici o delegație, au căzut. Cele privind Ungaria au fost trimise comisiilor respective, așa cum cerusem.

La art. 8 s-a ridicat dl. Harriman și a propus ca, comisia să recomande ca România și Ungaria să intre în tratative directe și să negocieze un protocol prin care să lichideze toate chestiunile pendinte între ele. S-a dovedit astfel utilitatea retragerii propunerii noastre în această chestiune.

Delegatul cehoslovac, cu care vorbisem înainte, a replicat că nu se poate cere acest lucru întrucât romanii și-au retras propunerea, dar americanii nu au propus nici un amendament. Dl. Harriman a cerut atunci ca propunerea să fie înscrisă în procesul-verbal, ceea ce a determinat pe delegatul cehoslovac să ceară ca și obiecțiunea sa să fie inserată în procesul- verbal al ședinței. Articolul 8 a fost apoi adoptat.

La art. 10, delegatul britanic, Lord Hood a dat unele explicații asupra tratatului bilateral în chestiune. Delegatul sovietic a observat că nu se consideră legat decât de textul articolului care a fost apoi adoptat în unanimitate.

Tot în competența comisiei politice și teritoriale intră art. 21 care prevede retragerea trupelor de ocupație de pe teritoriul nostru în termen de 90 de zile de la data intrării în vigoare a Tratatului, cu rezerva menținerii forțelor necesare pentru asigurarea comunicațiilor cu Austria.

Delegația noastră politică nu a socotit oportun să formuleze observații, nici în privința efectivelor, nici în aceea a comunicațiilor de asigurat, nici în aceea a plăților pentru întreținerea trupelor. Fiind vorba de trupele sovietice, ea a socotit că orice obiecție risca să indispună sovietele, al căror sprijin politic ne era atât de necesar. Chestiunea a rămas rezervată ca și altele unei înțelegeri directe cu U.R.S.S. La clauzele finale – art. 35, 36, 37 și 38 – România nu a prezentat decât puține observații.

La art. 35 a fost însă un amendament australian cerând să se instituie un Consiliu executiv al Tratatului, compus din Statele Unite, Franța, Anglia și Soviete, precum și alte două Puteri Aliate și Asociate desemnate de Conferință, care să fie o instanță de interpretare a Tratatului și să dezvolte diferendele ivite în ce privește interpretarea tratatului.

Acest amendament australian a fost respins.

La art. 38 nu a existat o propunere comună a celor Patru Puteri. Art. 36 este acela care stabilește că în caz de neînțelegere între cei trei miniștri acreditați la București, asupra interpretării și executării Tratatului, diferendele să fie diferite, după propunerea anglo-americană, Curții Internaționale de Justiție de la Haga, iar după propunerea sovietică să fie rezolvate prin negocieri diplomatice directe dar, în caz de insucces, să fie aduse în fața celor trei șefi de misiune aliați prevăzuți de art. 35. Evident, propunerea anglo-americană prezenta pentru noi mai multe garanții decât cea sovietică, după care Aliații urmau să fie și judecători și parte în diferendele vizate. Pentru considerațiile de

oportunitate amintite și potrivit principiului de a formula observații asupra textelor comune ale Celor Patru miniștri de externe, delegația noastră s-a marginit să comunice Delegației sovietice dorința noastră de a se găsi o formulă care să asigure recursul la un for imparțial.

Comisia a adoptat propunerea anglo-americană care a fost transmisă și Conferinței plenare ca recomandare. Conferința plenară a adoptat – cu două treimi acest text. Acum însă, după informații noi. la Conferința de la New York, sovietele s-au opus din nou la această teză. La baza este, desigur, teama cunoscută a Sovietelor de a nu fi puși în minoritate căci la Curtea de la Haga hotărârile se iau cu majoritate. Se pare că în cele din urmă Cei Patru miniștri de externe au căzut de acord ca în locul Curții Internaționale de la Haga să se recurgă ia Secretarul General al ONU-ului care să recomande un arbitru pentru tranșarea diferendelor.

În ce privește art. 37 care spune că Națiunile Unite nesemnatare ale Tratatului și aflate în război cu noi pot acceda la acest Tratat și ca instrumentele de accesiune vor fi depuse în mâinile Guvernului U.R.S.S., noi am propus un amendament care să definească calitatea de supus al Națiunilor Unite spre a impiedica posibilitățile de frauda- într-adevăr, printre statele care sunt în Națiunile Unite se găsesc unele Republici Sud – Americane care conferă calitatea de cetățean cu foarte mare ușurință. Prin accesiunea unui stat din această categorie la Tratat, persoane care au dobândit acum, în ultimul timp, calitatea de cetățean al acestor Republici, ar deveni beneficiarul clauzelor economice ale Tratatului și ar avea drept la despăgubiri. De aceea, noi am cerut să se fixeze calitatea de supus al Națiunilor Unite la perioada anterioară încheierii Armistițiului Noi am mai spus de altfel că socotim articolul 37 superfluu întrucât nu cunoaștem alte Națiuni Unite, afară de cele menționate în Preambul, care să fi fost în stare de război cu noi.

Am arătat, pe de altă parte, că Tratatul cu Finlanda nu conține o clauză corespunzătoare.

Am avut atunci din nou o conversație cu delegatul cehoslovac. Trebuie să spun aici că cehoslovacii ajunseseră aproape să se compromită din cauză atitudinii lor amicale față de noi. Ei au fost față de noi întotdeauna leali și curajoși și ne-au susținut pănă la sfârșit. A fost chiar un incident într-o discuție când dl. Alexander, delegatul Marii Britanii, a avut o ieșire contra generalului Pika reproșându-i că intervențiile și deosebirile care le face în favoarea României sunt inoportune.

Observațiile noastre mai cereau ca Germania și Ungaria, care au fost în război cu România după 23 august să nu poată adera la acest Tratat, atunci când vor fi admise în Organizația Națiunilor Unite. (A fost un scrupul juridic, poate excesiv, al dlui Pella).

Amendamentul nostru, deși susținut de Cehoslovacia, a fost respins cu 8 voturi contra 4 (Sovietele, Ucraina, Bileorusia și Cehoslovacia) și articolul a fost adoptat cu 11 voturi contra 1, în forma lui inițiala. Votul contra era, firește, al Cehoslovaciei.

Art. 38, ultimul articol intrând în competența Comisiei politice și teritoriale, e cel care vorbește de ratificarea Tratatului. și aici este o inovație – ca și în ce privește restabilirea stării de pace între noi și unguri – față de dreptul internațional consacrat; Tratatul intra în vigoare de îndată ce va fi fost ratificat de cele trei principale Puteri Asociate și Aliate (Statele Unite, Anglia, și U.R.S.S.). El va trebui ratificat și de noi. Ratificarea noastră este obligatorie, nu însă și indispensabilă pentru intrarea în vigoare a Tratatului.

În observațiile noastre, noi am cerut ca și ratificarea noastră să fie necesară pentru intrarea în vigoare a Tratatului. Ulterior însă am fost sfătuiți, în mod amical, de Delegația sovietică să nu insistăm și să nu prezentăm din nou această cerere. Motivul era foarte temeinic. Evident, când am formulat observațiile inițiale, noi ne gândeam numai la Tratatul nostru. Deși acest Tratat este greu, noi nu ne putem gândi să refuzăm a semna Tratatul. Este adevărat că pierdem mult, foarte mult, prin el; pierdem teritorii și ni se impun sarcini foarte grele, dar avem cel puțin o parte pozitivă, care pentru națiunea noastră este esențială: consacrarea vechii noastre frontiere cu Ungaria, Ungaria însă nu obține nimic prin Tratatul ei; are toate sarcinile noastre, are pierderi teritoriale și față de Iugoslavia și față de Cehoslovacia și față de noi și nu primește în schimb nimic. Deci pentru ea ar putea să existe posibilitatea ca să nu semneze Tratatul, sau să-l semneze și să nu-1 ratifice. Ratificarea depinde de Parlament. și atunci Tratatul cu Ungaria nu ar fi intrat nici el în vigoare dacă se făcea modificarea cerută de noi. Exista riscul ca nici Italia să nu semneze sau să nu ratifice Tratatul, cel puțin ăn acel moment se putea imagina o astfel de posibilitate.

De aceea am consimțit să ne retragem cererea de modificare a art. 38 și am adresat Conferinței o notă în acest sens.

În încheiere, trebuie să menționez că în tot timpul Conferinței, șansele de a obține o modificare oricât de mică a Tratatului au fost reduse. Acordul Celor Patru Mari fusese realizat cu atâta greutate, încât ele țineau să evite modificări generatoare de noi discuții. Delegația noastră a făcut eforturi foarte mari dar totuși proiectul de tratat a rămas aproape neschimbat, afară de mici chestiuni mai mult de redactare.

Înainte de a termina, aș dori să vă arăt, care a fost soarta cererilor noastre față de Ungaria. Ele au fost transmise Comisiei politice pentru Ungaria și celei economice, unde nu au fost nici măcar puse în discuție. Au căzut pentru că nimeni nu și le-a însușit. Delegația română a făcut foarte mari eforturi pentru

luarea lor în considerație căci guvernul ținea foarte mult la aceste cereri, în special la reparații și restituiri. Eu însumi am intervenit stăruitor la delegațiile cehoslovacă și iugoslavă, iar dl. ministru Ciuntu la cea franceză, remițându-le scurte memorii. Ne-am dat însă seama că nu avem nici o șansă. Fiecare stat ne promitea să voteze pentru, dacă altul își însușea aceste cereri. Dar nici Rusia, nici Ucraina, nici Bielorusia, nici Iugoslavia, nici Cehoslovacia nu și-au însușit cererile noastre. Aceste două state din urma aveau prea multe interese proprii de apărat. Așa că cererile noastre nici nu au fost luate în discuție. Președintele nici nu le-a amintit, nici nu a sesizat măcar Comisia să spună: „Ce facem cu ele?” M-am dus eu însumi în ședință când se discutau articolele respective ale Tratatului cu Ungaria, împreună cu dl. ministru Horia Grigorescu, la președintele Comisiei economice, delegatul cehoslovac Korbel și la raportorul comisiei, delegatul sovietic Guerachtchenko. Am înmânat o notă semnată de dl. Președinte Tătărăscu. Le-am spus că această trecere cu vederea nu este justă. Am cerut ca cel puțin comisia să spună dacă înțelege sau nu să le ia în discuție. Comisia însă lucrase 24 de ore fără întrerupere pentru că trebuia să-și termine lucrările la 5 octombrie, când trebuiau să înceapă ședințele plenare care la rândul lor trebuiau să se termine la 15 octombrie. Delegații erau extenuați. Președintele ne-a spus că România nu are de ce să se plângă, că a fost cea mai favorizată, că în ce privește România s-a discutat cel mai mult. Era locul să observăm că dacă toate chestiunile noastre au fost pe larg discutate și ni s-au cerut chiar informații, lucrul se explică prin faptul că multe din chestiunile discutate pentru noi rămâneau bune și pentru celelalte tratate.

Demersurile noastre rămânând fără rezultat, cererile noastre față de Ungaria au căzut rând pe rând.

Trebuie să amintesc că cererile noastre de restituiri erau de fapt paralele cu ale Cehoslovaciei și ale Iugoslaviei față de Ungaria. Era o similitudine de situații completă (arhive istorice, obiecte de artă vechi, biblioteci, pe care ungurii erau obligați să le dea în baza Tratatului de la Trianon și restituiri noi) căci Slovacia de Sud și Bacică erau considerate că teritorii ocupate de unguri, ca și Transilvania de Nord. De aceea cerusem să ni se dea și nouă beneficiul clauzelor inserate, în privința restituirilor, pentru Cehoslovacia și Iugoslavia.

Împotriva cererilor noastre, Ungaria a venit cu un memoriu. Trebuie să destăinuiesc aici, ca un concurs favorabil de împrejurări ne-a permis, în tot timpul Conferinței, să cunoaștem la timp memoriile ungurilor. Primele 11 memorii noi le-am cunoscut încă de la București, ele fiind obținute prin relații personale de dl. ambasador Franasovici și colaboratorii lui. Iar memoriul acesta ne-a fost dat să-i cunoaștem printr-o curioasă șansă: o greșeală a curierului însărcinat să-l ducă la Comisie și care probabil văzând pe plic adresa: Comisiei politice și teritoriale pentru România, nu a dat atenție decât cuvântului români și

1-a dus la hotel Continental la sediul delegației noastre. Onoarea noastră ne-a impus să-1 trimitem la adevarata lui destinație, dar firește am luat cunoștință de el.

Ungurii argumentau în acest memoriu, pe de o parte, că România nu poate să se erijeze în națiune învingătoare și să ceară restituiri și despăgubiri cu același titlu ca țările învingătoare și pe de altă parte, că Ungaria nici nu a avut beneficii din Transilvania de Nord; din contră, administrația locală a acestui teritoriu fiind deficitară, Ungaria a trebuit să învestească capitaluri. Concluzia era că Ungaria este aceea care ar trebui să primească de la noi restituiri și reparații pentru aceste investiții.

După cum am arătat, Conferința nu ne-a admis la beneficiul clauzelor admise pentru Iugoslavia și Cehoslovacia în ce privește restituirile, socotind că în calitatea noastră de stat ex-inamic nu putem avea aceleași drepturi.

Un singur avantaj a decurs din respingerea cererilor noastre tot așa cum au fost lăsate să cadă cererile noastre, tot astfel au fost lăsate să cadă cererile ungare față de noi, adică cererile ca să fim obligați la tratative directe pentru toate chestiunile în litigiu (chestiuni financiare, hidrotehnice, de trafic frontalier, de tranzit etc.) și în caz că nu s-ar fi obținut rezultate prin tratative directe, chestiunile să fie supuse arbitrajului Celor Patru Mari.

Aceste cereri maghiare fuseseră de altfel punct cu punct combătute printr-un memoriu român. Argumentarea noastră era: suntem gata să tratăm, dar nu sub presiunea unei instanțe internaționale și numai după încheierea păcii.

Acum ungurii vor veni desigur să ceară aceste tratative și guvernul nostru va avea să-și decidă atitudinea.

Sursa: Arhiva Ministerului Afacerilor-Externe, Fond, *Conferința de Pace, vol. 74, f 300–32B.*

Anexa 13.

Poziția României asupra chestiunii Transilvaniei

Pozițiunea juridică a României față de problema Transilvaniei

Problema Transilvaniei a fost drept și definitiv soluționată în 1919, prin Tratatul de la Trianon.

Prin anularea Dictatului de la Viena s-a revenit la *status quo ante* restabilindu-se starea de drept creată prin Tratatul de la Trianon.

Convenția de Armistițiu, prin art. 19, a repus în discuție problema Transilvaniei, cu ocazia negocierii Tratatului de Pace – care este chemat confirma drepturile noastre asupra Ardealului – este necesar să se pună accentul pe contribuția noastră în războiul împotriva Germaniei și Ungariei, întrucât – conform argumentelor de text și a considerațiunilor generale expuse mai jos – rezolvarea chestiunii frontierei noastre cu Ungaria este legată de angajamentele militare contractate de România prin Convenția de Armistițiu.

I. Convenția de Armistițiu, încheiată de România cu Uniunea Sovietelor, Marea Britanie și Statele Unite, la Moscova, la 12 septembrie 1944, prevede: prin art. 1, restaurarea suveranității României; prin art. 17, restabilirea administrației civile române pe întregul teritoriu al României; prin art. 19, nulitatea arbitrajului de la Viena.

Toate aceste dispozițiuni și întreaga economie a Convenției indică intențiunea părților contractante de a recunoaște drepturile României asupra întregului teritoriu de care dispune prin Tratatul de la Trianon.

O singură dispozițiune – supusă confirmării Tratatului de Pace –, creează o rezervă în ceea ce privește restituirea imediată și integrală a teritoriului Transilvaniei.

Această rezervă a fost introdusă pentru rațiuni de ordin politic și militar-valabile la data semnării cu Armistițiului-, cu scopul de a permite aliaților continuarea acțiunii diplomatice față de Ungaria, fără a prejudicia ajutorul militar pus în luptă de România.

Rezerva cuprinsă în art. 19 implică un termen și o condițiune suspensivă pentru definirea restituțiunii integrale a teritoriului Transilvaniei. Termenul: de la Armistițiu până la încheierea păcii; condițiunea: executarea reală a angajamentelor militare luate de România prin această convenție.

Astăzi, deci reluarea chestiunii Transilvaniei, în cadrul negocierilor Tratatului de Pace, comportă, din partea noastră, nu discuțiunea asupra legitimității reale a angajamentelor militare contractate – prin Convenția de la 12 septembrie 1944, – ca o contra-parte a recunoașterii drepturilor noastre asupra Transilvaniei, de către alianță.

II. Analiza textului art. 19 – încadrat în economia întregii Convenții – este lămuritoare.

„Guvernele aliate socotesc hotărârea Arbitrajului de la Viena, cu privire la Transilvania, ca nulă și neavenită și sunt de acord ca Transilvania (sau cea mai mare parte a ei) să fie restituită României, sub condiția confirmării prin Tratatul de Pace, și Guvernul Sovietic este de acord ca forțele sovietice să le preia, în acest scop, în operațiuni militare conjugate cu România, contra Germaniei și a Ungariei."

Art. 19 cuprinde deci:

a) o declarație de principiu, cu privire la nulitatea arbitrajului;

b) un acord al celor trei guverne, recunoscând dreptul României asupra Transilvaniei;

c) un angajament sovieto-român pentru ducerea operațiilor militare în comun, contra Germaniei și Ungariei, având ca scop redobândirea Transilvaniei.

Declarația de principiu, cu privire la nulitatea arbitrajului de la Viena, a dobândit efect la data de 20 Ianuarie 1945, prin semnarea de către Ungaria a textului Armistițiului, cuprinzând recunoașterea acestei nulități.

Acordul militar sovieto-român s-a concretizat în operațiile duse în comun, între septembrie 1944 și mai 1945, scopul acestor operații, prevăzut de Convenție, a fost atins prin recucerirea Transilvaniei și apoi, prin restabilirea suveranității române peste întregul teritoriu, în martie 1945.

Acordul celor trei guverne, ca Transilvania să fie restituită întreagă sau cea mai mare parte a ei, rămâne a fi confirmat prin Tratatul de Pace.

III. Care este sensul și valoarea clauzei „sub condițiunea confirmării prin Tratatul de Pace"?

Introducerea în acest articol a clauzei confirmării, prin Tratatul de Pace, a fost numai un subterfugiu juridic, pentru a amâna pronunțarea. Confirmarea, prin Tratatul de Pace, a dispozițiunilor mai importante – deci a clauzelor teritoriale – este o condiție generală subînțeleasă în orice Convenție de Armistițiu, prin definiție, provizorie. Clauza confirmării este numai un pretext procedural, pentru obținerea unui termen de amânare a pronunțării, termen înlăuntrul căruia Cele Trei Guverne aliate să poată aprecia nu date statistice, care erau perfect cunoscute, dinainte, Ministerelor de Externe, ci valoarea

viitoare a acțiunii militare și politice, pe care urma să o desfășoare fiecare din cele două state interesate, în perioada armistițiului.

Care este sensul și valoarea clauzei „guvernele aliate sunt de acord ca Transilvania (sau cea mai mare parte a ei) să fie restituită României?

Aceste cuvinte nu pun în discuție drepturile noastre asupra Transilvaniei ci stabilesc condițiunea executării leale a angajamentelor noastre militare, luate prin Convenția de la 12 septembrie 1944.

Forma alternativă a avut valoarea de presiune diplomatică: formulă de captare a Ungariei, formulă de stimulare a României. Ea a stabilit o cursă și o primă: recompensa pentru serviciile ce se vor aduce operațiilor militare aliate.

La 12 septembrie 1944, – 20 de zile după lovitura de Stat, dar, după patru ani de la războiul împotriva aliaților-Marile Puteri erau în drept să-și rezerve un mijloc de verificare a lealității noastre și a valorii contribuției noastre militare. Alternativa: se restitue întreaga Transilvanie sau numai cea mai mare parte a ei, urma să fie în funcție de probele ce armata și Statul român erau chemate a da. 26 divizii eroice, 120.000 morți și răniți, războiul scurtat cu câteva luni, au fost sacrificiile și meritele contribuției noastre. Integritatea teritoriului românesc este o recompensă justă. Ea este, de altfel, și îndeplinirea condițiunii subînțeleasă în această clauză a Convenției de la 12 Septembrie 1944.

IV. Pe ce se poate întemeia această interpretare ?

1. O Convenție de Armistițiu este dominată de rațiuni militare. Ea nu tinde a fi creatoare de situațiuni de drept, cât de a crea situații politico-diplomatice necesare menite a avea un cert efect militar. Întrucât recunoașterea, în acel moment, a drepturilor românești asupra întregului teritoriu al Transilvaniei ar fi putut să îndepărteze capitularea Ungariei și eventuala sa raliere la lupta împotriva Germaniei, *considerațiuni de ordin militar* cereau ca recunoașterea să fie amânată.

2. Guvernele aliate au recunoscut nulitatea arbitrajului de la Viena nu numai pentru că el se întemeiază pe violență, nu numai pentru că suspendase o situație de drept creată de Marile Puteri în 1919, ci pentru că urma a fi răsplata unor operațiuni militare ce urmau a fi duse *în comun* contra Germaniei și a Ungariei. Același articol din Convenția de Armistițiu- art. 19- recunoaște nulitatea arbitrajului, este de acord cu restituirea condiționată a Transilvaniei și stabilește participarea forțelor sovietice în *operațiuni militare comune cu România în acest scop*.

Recunoașterea drepturilor, pe de o parte, și angajamentele militare, pe de altă parte, sunt angajamente corelative inseparabile.

3. Convenția de la 12 Septembrie 1944 are un caracter complex. Ea cuprinde atât dispoziții tipice unei Convenții de Armistițiu, cât și cele caracteristice unui tratat de pace. Convenția încheia un războiu și iniția un altul.

Prin preambul, România recunoaște faptul înfrângerii sale în războiul contra Aliaților. 1) [639] prin art. I însă, se recunoaște României situația de co-beligerantă în războiul contra Germaniei și Ungariei.

Convenția dela 12 Septembrie 1944 este o Convenție de Armistițiune este, în același timp, o Convenție de colaborare militară.

Dacă Convenția de Armistițiu cuprinde clauzele de reparațiuni față de Statele cu care a fost în războiul până la 23 August 1944, în schimb Convenția de colaborare militară cuprinde angajamentele reciproce pentru o luptă comună, cu scopul – prevăzut formal de art. I al Convenției „- de a restaura independența și suveranitatea României".

Dacă este admisibil ca un Stat învins să fie pedepsit de Statele învingătoare și obligat să cedeze teritorii în profitul învingătorilor, nu este însă admisibil ca România, co-beligerantă țărilor victorioase, să fie pedepsită cedând teritoriul său unui Stat învins.

(Întrucât România a dus războiul alături de aliați contra Germaniei și Ungariei, ea este în drept a pretinde să fie consultată în încheierea tratatelor cu aceste două State).

4. Art. I al Convenției prevede „restaurarea suveranității României", ca scop al războiului dus de România, alături de Puterile Aliate, împotriva Germaniei și Ungariei. Anularea arbitrajului de la Viena implică revenire la situația de drept creată de Tratatul de la Trianon.

Art. 17 – corolar al scopului enunțat – prevede restabilirea administrației civile române pe întregul teritoriu al României. „Restabilire" nu introducere: „pe întregul teritoriu", nu numai pe o parte a lui. Art. 17 este traducerea în termeni practici a principiului restaurării suveranității României.

Transilvania nu putea să ne fie restituită integral, la 12 Septemvrie 1944, fără a prejudicia succesul operațiunilor militare aliate. În clipa în care argumentele de ordin militar nu-i mai erau o piedică 2)[640], și războiul dus împotriva

---

[639] 1). Ținând seama de condițiile negociate la Cairo și de aprecierile Marilor Puteri pentru lealitatea cu care România a servit cauza aliată, România este în drept a spera că în afară de alte îmbunătățiri, Tratatul de Pace să nu cuprindă acest preambul, Convenția de Armistițiu fiind în principal un act de alianță militară.

[640] 2). Extinderea suveranității Statului român asupra întregului său teritoriu urma să nu se execute imediat pentru rațiuni de ordin militar, ci numai după îndeplinirea, în prealabil, a patru condițiuni legate esențial de operații militare:

. /. a) teritoriul Transilvaniei să nu mai fie sub suveranitatea *de facto* și *de jure* a Ungariei; b) teritoriul Transilvaniei să nu mai fie zonă de război; c) eliminarea perspectivei Ungariei de a păstra unele porțiuni din Transilvania, să nu mai poată mări forța sa de rezistență

Ungariei era câștigat de aliați și de România, nu mai era niciun motiv pentru ca suveranitatea română să nu fie recunoscută asupra întregului teritoriu al Transilvaniei.

Acest lucru a fost confirmat prin textul Convenției de Armistițiu cu Ungaria, semnat la 20 Ianuarie 1945, de aceeași semnatari care încheiaseră Convenția de Armistițiu cu România.

Într-adevăr, art. 19, din Convenția de Armistițiu cu Ungaria, reproduce dispoziția nulității arbitrajului de la Viena. Articolul nu reproduce, însă, alternativa cedării întregii Transilvanii sau păstrarea unei porțiuni din ea. Formulă necesitată pentru rațiuni militare, la 12 Septemvrie 1944, era superfluă la 20 Ianuarie 1945. Această omisiune nu a fost întâmplătoare, ci intenționată: ea prejudeca opiniunea celor Trei Mari Puteri în chestiunea Transilvaniei. Rezistența maghiară fusese înfrântă, războiul împotriva Ungariei era terminat în favoarea aliaților și *a României*, și România făcuse dovada loialității sale în executarea angajamentelor militare contractate prin Convenția de colaborare militară de la 12 Septemvrie 1944.

Faptul că România și-a îndeplinit obligațiile militare luate prin art. 1 și art. 19 ale Convenției de armistițiu, a îndreptățit-o la întregul teritoriu al

---

militară; d) România să fi făcut dovada lealității în executarea angajamentelor sale militare.

a') La data de 23 Octomvrie 1944, teritoriul Transilvaniei fusese liberat de trupele germane și maghiare și se afla sub ocupațiunea armatelor sovietice și române. La data de 20 Ianuarie 1945, art. 2 al Convenției de Armistițiu cu Ungaria obligă guvernul ungar a retrage toate autoritățile sale civile și militare de pe teritoriile ce depășesc frontiera trianonică. Transilvania nu mai era sub suveranitatea *de facto* și *de jure* a Ungariei.

b') În luna Decemvrie, teritoriul Transilvaniei nu mai era zonă de operațiuni. Linia frontului fusese mutată de armatele sovietice și române mult peste frontiera trianonică a României. Autoritățile civile românești au putut, deci, fi restabilite pe întregul teritoriu, care nu mai era zonă de război.

c') La data de 20 Ianuarie 1945, Ungaria a capitulat. Speranțele puse de aliați în Ungaria, de a-și ralia forțele sale în lupta contra Germaniei naziste, nu au fost materializate. Guvernul de la Debrecen nu avea forța polarizantă pe care o avusese Regele României de a mobiliza întreaga națiune română.

d') România a făcut proba lealității sale. Cu 20 de zile înainte de încheierea Convenției, armata română era în luptă contra Germaniei și liberase Bucureștiul și regiunea petroliferă. România se angajase, prin art. 1, a pune în luptă 13 divizii, au luptat 26. România nu a precupețit jertfe nici în oameni. Nici în materiale. Valoarea contribuțiilor au prețuit-o alții, aliați și adversari. Generalul von Rundstedt a recunoscut că pierderea României a fost una din cauzele principale ale pierderii războiului, decorarea Regelui Mihai, cu ce mai înaltă decorație sovietică a arătat aprecierea aliaților. (A se vedea toate datele în Memoriul „Efortul militar și economic al României în războiul contra Germaniei și Ungariei”).

Transilvaniei. Tratatul de Pace urmează numai a confirma hotărârea luată de Cele Trei Puteri și exprimată prin Convenția de armistițiu cu Ungaria, la 20 ianuarie 1945.

Recunoașterea dreptului nostru asupra întregului teritoriu al Transilvaniei este contra-partea obligațiunilor noastre de colaborare militară executate cu lealitate în războiul victorios dus contra Ungariei și Germaniei.

V. Rămânea un singur semn de întrebare. Marea Britanie și Statele Unite fuseseră cosemnatare ale Tratatului de la Trianon. Era Rusia Sovietică de acord cu dispozițiile acestui tratat în ceea ce privește Transilvania?

Era probabil ca U.R.S.S. – apărătoarea constantă a principiului naționalităților și al auto-determinării – să respecte acest act de justiție.

Tratatul de la Trianon reparase o injustiție „milenară". Frontiera trasată de acest tratat consacrase:

a) Dreptul de autodeterminare al populației: drept exprimat de populația română la 1 Decemvrie 1918, în Adunarea Națională de la Alba-Iulia și de populația săsească la 8 Ianuarie 1919, la Mediaș;

b) Principiul Naționalităților: întrucât Românii reprezentau și reprezintă majoritatea populației transilvane;

c) Unitatea geografică și economică a României: întrucât podișul Transilvaniei, înconjurat de cele trei brâie ale sale, de munți, dealuri și șes, reprezintă o entitate economică și geografică indivizibilă.

Tratatul de la Trianon a încheiat problema Transilvaniei. Dacă Tratatul ar fi ținut seama numai de angajamente juridice valabile în acel moment politic, frontiera urma să se găsească lângă Seghedin și să cuprindă încă 9.000 de km^2 în executarea textului Tratatului de alianță româno-anglo-franco-rus, din 1916. Acea frontieră ar fi putut fi discutată. În schimb, Tratatul de la Trianon a trasat frontiera după scrupuloase și minuțioase cercetări de documente, statistici (mai ales maghiare), rapoarte de Comisii Internaționale, ținând seama de realitățile geografice, etnice, economice, căi de comunicații, argumente permanent valabile. Tratatul de la Trianon a trasat frontiera justă și rațională dintre România și Ungaria. *Res judicata*.

Marea Britanie și Statele Unite fuseseră judecători. Rămânea întrebarea dacă Rusia Sovietică se socotea dispusă a recunoaște valabilitatea și justiția Tratatului de la Trianon.

Prin art. 19 al Convenției de armistițiu, Uniunea Sovietică proclamă nulitatea arbitrajului de la Viena. Se revine, deci, la *status-quo ante*, la starea de drept stabilită prin Tratatul de la Trianon. „Arbitrariul" de la Viena dăinuise spațiului unei Dictaturi.

Prin schimbul de note dintre Guvernul Sovietic și Guvernul Român, intervenit la 8 și 9 martie 1945, Guvernul Sovietic a confirmat dreptul Statului Român de a extinde suveranitatea sa asupra întregului său teritoriu, consfințind, prin aceasta, nu numai dispozițiile Convenției de Armistițiu dar și frontiera dreaptă, trasată la Trianon în 1919, de ceilalți doi semnatari ai Convenției de Armistițiu.

VI. Alternativa: se restitue Transilvania sau cea mai mare parte a ei este, în ultima analiză, alternativa recompensării României sau a Ungariei.

A Ungariei? Pentru ce?

Pentru că a făcut două războaie alături de Germania, pentru că a fost constantă în politica de frondă față de Societatea Națiunilor și în politica sa de sprijinire a Axei, pentru că a refuzat aplicarea sancțiunilor, a fost solidară în pace și războiu cu Germania și Italia, pentru că a fost primul stat în care au apărut mișcările rasiste, primul Stat care a semnat Pactul Comintern, dar ultimul care să înceteze lupta împotriva aliaților; pentru că a fost mereu credincioasă instituțiilor sale feudale și propagatoare a ideilor de șovinism, cucerire, războiu, persecuții naționale?

A României? Da.

A acelei Românii care a sângerat alături de aliați în 1916–1918 și – răscumpărând crima unui uzurpator – a sângerat din nou în 1944–1945, a României care a fost credincioasă politicii Genevei, dela rezoluțiile B.I.T.-ului și până la aplicarea sancțiunilor Italiei, a României, care în interior, a urmat un pas progresiv și democratizat și a făcut, în 1921, prima reformă agrară și care, în politica externă, sub Nicolae Titulescu, a fost pionerul politicii de solidaritate în Estul și Sud-Estul Europei; a României: al patrulea Stat în lupta contra Germaniei hitleriste.

Polonia a cedat Uniunii Sovietice teritorii la Răsărit de linia Curzon, ea a primit, în schimb, teritorii în Apus. România a cedat U.R.S.S. teritoriul la Răsărit de Prut. Ea nu cere în compensație nimic, dar nici nu înțelege să fie pedepsită de două ori pentru o singură vină în folosul unui Stat contra căruia a luptat alături de aliați și a învins.

România nu revendică nimic. Pentru că un dictator român a greșit, în numele ei, fără să o consulte, România ispășește luptând cu dificultăți economice uriașe, execută leal obligațiile Armistițiului.

România nu pretinde decât ceea ce art. 1din Convenția din Septemvrie 1944 prevede: „Restaurarea independenței și suveranității României". Pentru aceasta Regele, cu întregul său popor, a luptat alături de aliați împotriva Germaniei și a Ungariei.

România nu revendică nimic. Dar nu poate înțelege de ce dacă prin această luptă, pornită la 23 August 1944, pentru cauza libertății, a scurtat cu câteva luni războiul mondial, a salvat, prin aceasta viața a zeci de mii, poate sute de mii de englezi, americani și ruși, sacrificând 120.000 de români, să i se mai ia un petec de pământ.

Ar fi nedrept.

Tratatul de la Trianon a însemnat, în 1919, un act de justiție pentru populația Transilvaniei. Confirmarea Tratatului va fi întărirea unui act de justiție printr-o prețuire a lealității române.

Redactat
Richard Hillard

Sursa: Arhiva Ministerului de Externe, fond *Conferința de Pace*, dos. nr. 95, f. 1–11.

Anexa 14.

Conferința de pace în presa internațională

20 ianuarie 1947
AGENȚIA A.F.P.

Din Washington: ora 21.15

Iată cum a decurs ceremonia semnării tratatelor de pace cu Italia, Bulgaria, România și Ungaria de către secretarul de Stat, Byrnes:

D-l Byrnes a pus semnătura d-sale în sala cea mare de conferințe splendid luminată de reflectoarele fotografilor și de protectoarele cineaștrilor. Așezat la o masă lungă de acajou, d-l Byrnes avea la stânga d-sale pe senatorul Connelly iar la dreapta pe senatorul Vandenberg. Lângă d-sa stăteau în picioare consilierul d-sale, Benjamin Cohen, adjunctul d-sale favorit, d-l Charles Dohlen, d-l Freeman Mathews, șeful biuroului afacerilor europene și d-l Samuel Reber, însărcinat cu chestiunea Europei orientale în Departamentul de Stat.

Toți aceștia au compus echipa americană de la Conferința de la Paris.

Printre invitați se puteau observa în primul rând d-na Byrnes, subsecretarii de stat Acheson și Clayton, precum și secretarul de stat adjunct, d-l Willard Thorp.

Secretarul de Stat a semnat mai întâi tratatul cu Italia, apoi în ordinea alfabetică cele cu Bulgaria, Ungaria și România. Documentele încă nu erau legate, paginile lor fiind ținute numai cu o panglică... Semnătura d-lui Byrnes este pusă pe o despărțitură specială rezervată Statelor Unite. Semnătura guvernului Statelor Unite trebuia să vină, conform ordinei fixate în tratat, după cele ale Uniunii Sovietice și Marei Britanii, deoarece locul rezervat lor este lăsat liber.

Patru penițe au fost utilizate și după semnare d-l Byrnes a predat prima peniță senatorului Vandenberg, a doua senatorului Connally și ultimele două d-l Cohen și Bohlen.

D-l Byrnes n-a rostit nici o alocuțiune.

Pentru d-sa această zi reprezintă încoronarea a 18 luni de eforturi pentru realizarea „celui mai bun compromis posibil”.

Ceremonia a avut un caracter familiar. Dealtfel și d-l Byrnes dorea să-și încheie într-o astfel de atmosferă cariera d-sale la Departamentul de Stat.

10 Februarie 1947

PARIS 10 (RADOR). – După ce a fost semnat Tratatul de Pace cu România, ședința a fost suspendată timp de 50 de minute, după care s-a trecut la semnarea tratatului de pace cu Bulgaria.

Ceremonia s-a desfășurat în aceeași ordine ca cea precedentă. După introducerea delegației Bulgariei, d. George Bidault, ministrul de externe al Franței, a rostit aceeași cuvântare de întâmpinare, după care d. Fouquec Duparc a chemat pe rând pe reprezentanții Națiunilor aliate, cari au semnat documentul.

Întreaga ceremonie nu a durat decât 19 minute, după care ședința a fost din nou suspendată.

La ora 16,15, (ora Paris) se deschide din nou ședința pentru semnarea tratatului de pace cu Ungaria.

După ce ministrul de externe francez a rostit discursul său, d. Bogomolov, delegatul sovietic a semnat primul, urmat de d. Duff Cooper, reprezentantul Marei Britanii și apoi în ordine de dnii Jefferson Oaffery (Statele Unite), Beasley (Australia), Kiselev (Bielorusia), generalul Vanier (Canada), Masaryk (Cehoslovacia), sir Samuel Runganadhan (India), Jordan (Noua Zelandă), Senin (Ucraina), Parminter (Uniunea Sud africană) și Simici (Iugoslavia).

La ora 16,45, plenipotențiarii.... au semnat tratatul, după care ședința a fost din nou ridicată de d. Bidault.

După 13 minute a început ceremonia semnării tratatului de pace cu Finlanda.

D. George Bidault și-a rostit cuvântarea și statele semnatare au semnat în următoarea ordine: Dnii Bogomolov (Uniunea Sovietică), Duff Coper (Marea Britanie), Beasley (Australia), Kiselev (Bielorusia), generalul Vanier (Canada), Masaryk (Cehoslovacia), sir Samuel Runganadhan (India), Jordan (Noua Zelandă), Senin (Ucraina) și Parminter (Uniunea Sud Africană).

Delegația finlandeză a semnat tratatul la ora 17,10 după care ședința a fost ridicată.

Plenipotențiarul polonez, d. Sigmund Modzelewski, ministrul de externe al Poloniei, a semnat Tratatul de Pace cu Italia la ora 17,20 (ora Paris).

Se știe că d. Modzelewski, din cauza întârzierii trenului, nu a putut lua parte la ședința solemnă de luni dimineața. Pe de altă parte, Polonia nu semnează celelalte tratate de pace.

Sursa: *Apud* Cornel Sigmirean, Corneliu Cezar Sigmirean (ed.), *România și Ungaria în fața Congerinței de Pace de la Paris (1945–1947)*, Ed. Univ. Petru Maior, Tg. Mureș, 2010, p. 239–242.

Anexa 15.

Agențiile de presă și presa de limbă română despre Conferința de Pace

Timpul, 10 februarie 1947

La ceremonia semnării tratatelor de pace vor participa plenipotențiarii a 20 de state aliate și a cinci state foste inamice

– Cine va semna tratatele de pace la Paris –

PARIS 8 (RADOR). – Ceremonia sau mai degrabă seria celor cinci ceremonii pentru semnarea tratatelor de pace cu statele foste satelite ale Germaniei, ce va avea loc luni, 10 Februarie, în salonul „Galerie dela Paix" din Palatul Ministerului de Afaceri Străine de la Quai d`Orsay va fi o adevărată reducție a conferinței de pace ce s-a desfășurat între 28 Iunie și 30 Octombrie 1946, în Palatul Luxembourg.

Toate statele ce au participat la Conferința de pace, vor fi reprezentate oficial, în afară de Norvegia care „luând parte la lupta împotriva statelor europene inamice cu forțe militare lipsite de importanță" nu se găsește în stare de război cu nici un inamic. Vor participa deci plenipotențiarii a 20 de state aliate și a cinci state foste inamice.

D. Georges Bidault va prezida ceremonia, așa cum a prezidat și inaugurarea și o parte a conferinței de la Paris, iar d. Fouques Duparc își va relua funcția de secretar general pe care a ocupat-o în Palatul Luxembourg.

Peste 40 de semnături, pentru că se cunoaște de acum numele plenipotențiarilor desemnați de diferitele țări, vor fi puse dedesubtul tratatului de pace cu Italia, iar vreo 20 de altele pentru fiecare din tratatele cu România, Ungaria, Bulgaria și Finlanda. Aceste semnături vor fi mai întâi ale celor „mari": d. Alexandru Bogomolov, ambasadorul Uniunii Sovietice la Paris; d. Alfred Duff, Cooper, ambasadorul Marei Britanii vor semna în dosul semnăturilor d-lor Molotov și Bevin care figurează deja pe cele cinci tratate.

D. Jefferson Cafforu, ambasadorul Statelor Unite la Paris, nu va contra semna decât patru tratate, deoarece Statele Unite, nu au fost în război cu Finlanda.

Franța și China nu vor fi părți contractante decât în Tratatul de Pace cu Italia și vor fi reprezentate prin semnăturile d-lor Georges Bidault ministrul afacerilor străine, François Billoux, ministrul apărării naționale, și Marius Moutet, ministrul Franței de peste mări, de o parte, și de dr. Tsion Tai, ambasadorul Chinei la Paris, de alta.

10 februarie 1947

POSTUL LONDRA – ora 14.45 – (în l. română)

D. Tătărăscu, ministrul de externe al României a făcut la Paris următoarele declarațiuni reprezentanților presei: „România va semna Tratatul de Pace în spiritul unei colaborări internaționale, deși consideră că unele părți ale acestui tratat sunt injuste.

Astfel, una dintre acestea este clauza cu privire la renunțarea României la reparații din partea Germaniei".

După părerea dlui Tătărăscu tratatul cuprinde unii termeni care se contrazic.

D. sa a arătat că guvernul român intenționează să înceapă imediat după semnare negocieri cu unele dintre țările semnatare, pentru a adapta acești termeni la posibilitățile reale ale României.

D. Tătărăscu nu a precizat nici care sunt acei termeni contradictorii, nici care sunt statele cu care guvernul român intenționează să înceapă negocierile.

Pregătirile pentru semnare

*

La 11 precis, d. Bidault deschide ședința printr-o scurtă cuvântare de bun venit, adresată tuturor. D. Bidault a spus:

„Domnilor,

În numele poporului francez, guvernul Republicii spune bun venit delegaților națiunilor aliate, venite la Paris pentru a semna tratatele de pace cu Italia, România, Bulgaria, Ungaria și Finlanda.

Pentru a doua oară, în mai puțin de 30 de ani, guvernul francez a fost chemat de aliații săi și prietenii săi să pună capăt pe teritoriul său, unor războaie teribile.

El apreciază la înalta sa valoare încrederea și onoarea care i-au fost astfel făcute.

În felul acesta, la data de 10 Februarie 1947, greaua durere a șase ani de lupte nemiloase, dificultățile și neliniștile prezentului, se clarifică și se luminează prin promisiunile pentru viitor.

Să-mi fie permis de a face urarea ca în curând să fie admise în rândul internațional al națiunilor, statele ai căror plenipotențiari își vor depune semnătura în josul tratatelor, fapt care le va permite să se îndrepte cu mai multă hotărâre către un viitor mai bun, aducând contribuția lor la efortul comun.

Lungile suferințe ale lumii și dureroasa răbdare a popoarelor ne-au cerut să sfârșim cu bine elaborarea acestor tratate.

Va fi rolul guvernelor semnatare ale acestor instrumente, domnilor, de a întemeia cu ajutorul tuturor și într-o înțelegere mutuală, în serviciul justiției și libertății, o lume eliberată de război din care teama să fie pentru totdeauna îndepărtată.

În numele dv., domnilor invit plenipotențiarii italieni să vină alături de noi să semneze Tratatul de Pace".

După scurta cuvântare a ministrului francez de afaceri străine, interpreții au tradus textul cuvântării sale.

Până acum, în jurul mesei verzi, nu erau decât reprezentanții celor 20 puteri chemate să semneze tratatele de pace.

D-nii Founque Duparc și Dumain, șeful protocolului, ies din cameră pentru a chema pe plenipotențiarii italieni.

Se așterne o tăcere grea.

Trec mai multe clipe și apoi cei doi reprezentanți ai Italiei intră în sală.

(...)

Semnarea Tratatului cu România

La ora 15, d. Bidault deschide din nou ședința, de data aceasta pentru semnarea tratatului de pace cu România.

Dispozitivul în Sala Orologiului este același ca în cursul dimineții, când s-a semnat Tratatul de Pace cu Italia.

Numai fotoliile din jurul mesei verzi sunt mai puțin numeroase, pentru că Tratatul cu România, primul dintre cele ce vor fi semnate în cursul după amiezii, nu va fi semnat decât de 11 delegați.

Cu puțin înainte de ora 16 (ora București), d. Duff Cooper, intră în sală, urmat îndată de d. Masaryk, generalul Vanier, și alți delegați.

După câteva minute, sosește și d. Bidault care ia loc pe fotoliul prezidențial și deschide ședința.

Imediat apoi, d. Fouque Duparc introduce delegația română condusă de dl. Tătărăscu.

D. Bidault adresează delegației o alocuțiune de bună venit identică celei adresate în cursul dimineții delegației italiene, iar la ora 15 și 15 începe chemarea delegațiilor pentru actul semnării.

Sunt chemați mai întâi reprezentanții marilor Trei Puteri. Rând pe rând, d-nii Bogomolov, Duff Cooper și Jefferson Caffery trec în Sala Păcii pentru a-și depune semnăturile.

Urmează apoi semnăturile d-lor Tsien Tai, ambasadorul chinez, și Bidault, ministrul francez de externe.

Celelalte națiuni au semnat în ordinea alfabetică: Australia, Bielorusia, Canada, Cehoslovacia, India, Noua Zeelandă, Ucraina și Africa de Sud.

La ora 16 și 20 (ora București), delegația română intră în Sala Păcii, pentru a semna.

La ora 16 și 23 minute, d. George Bidault ridică ședința.

Semnarea Tratatelor cu Bulgaria, Ungaria și Finlanda

Paris 10 (RADOR). – După ce a fost semnat Tratatul de Pace cu România, ședința a fost suspendată timp de 50 de minute, după care s-a trecut la semnarea Tratatului de Pace cu Bulgaria.

Ceremonia s-a desfășurat în aceeași ordine ca cea precedentă. După introducerea delegației Bulgariei, d. George Bidault, ministrul de externe al Frației, a rostit aceeași cuvântare de întâmpinare, după care d. Fouques Duparc a chemat pe rând reprezentanții Națiunilor aliate, cari au semnat documentul.

Întreaga ceremonie nu a durat decât 19 minute, după care ședința a fost din nou suspendată.

La ora 16,15, (ora Paris) se deschide din nou ședința pentru semnarea tratatului de pace cu Ungaria.

După ce ministrul de externe francez a rostit discursul său, d. Bogomolov, delegatul sovietic a semnat primul, urmat de d. Duff Cooper, reprezentantul Marei Britanii și apoi în ordine de d-nii Jefferson Caffery (Statele Unite), Beasley (Australia), Kiselev (Bielorusia), generalul Vanier (Canada), Masaryk (Cehoslovacia), sir Samuel Rungunodhen (India), Jordan (Noua Zeelandă), Senin (Ucraina), Parminter (Uniunea Sud Africană) și Simici (Iugoslavia).

La ora 16,45, plenipotențiarii maghiari au semnat tratatul, după care ședința a fost din nou ridicată de d. Bidault. (...)

Sursa: Cornel Sigmirean, Corneliu Cezar Sigmirean (ed.), *op.cit*, *loc cit.*

Anexa 16.

Tratatul de pace, Paris 1947

Notă: Din motive de spațiu am optat să redăm în anexă doar partea a V-a din Tratat, respectiv Tratatul cu România. În lucrare am prezentat comparativ, pe probleme, aspecte care privesc toate cele cinci state subiect al Tratului, din aceste motive dăm în această anexă și trimiterea la textul integral, în limba engleză (original), disponibil la adresa web http://www.austlii.edu.au/au/other/dfat/treaties/1948/2.html (accesat în martie 2018)

V. Tratatul de pace cu România

MINISTERUL REGAL AL AFACERILOR STRAINE

TRATATUL DE PACE ÎNTRE
ROMÂNIA ȘI PUTERILE ALIATE ȘI ASOCIATE

SEMNAT LA PARIS LA 10 FEBRUARIE 1947
TEXTELE ÎN LIMBILE ROMÂNĂ, RUSĂ, ENGLEZĂ ȘI FRANCEZĂ

TRATATUL DE PACE CU PUTERILE ALIATE ȘI ASOCIATE
- TRADUCERE REVIZUITĂ-

SUMAR

PARTEA VIII. CLAUZE FINALE
Articolele 37–40

LISTA ANEXELOR
I. Harta frontierelor române (Nereprodusă)
II. Definiția instrucției militare : terestre, aeriene și navale
III. Definiția și lista materialului de război
IV. Dispozițiuni speciale relative la anumite feluri de bunuri:
A. Proprietatea industrială, literară și artistică
B. Asigurări
V. Contracte, prescripție și efecte de comerț
VI. Tribunale de Prize și sentințe

Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, Regatul Unit al Marei Britanii și al Irlandei de Nord, Statele Unite ale Americii, Australia, Republica Sovietică Socialistă a Bielorusiei, Canada, Cehoslovacia, India, Noua Zeelandă, Republica Sovietică Socialistă a Ucrainei și Uniunea Sud-Africană, ca State aflate în război cu România și care au purtat în mod activ războiul împotriva Statelor europene inamice cu forțe militare importante, desemnate în cele ce urmează cu numele de „Puterile Aliate și Asociate", e o parte,

și România, de altă parte;

Având în vedere că România, care a încheiat o alianță cu Germania hitleristă și a participat, alături de ea, la războiul împotriva Uniunii Republicelor Sovietice Socialiste, a Regatului Unit, a Statelor Unite ale Americii și a altor Națiuni Unite, poartă partea sa de răspundere în acest război;

Având în vedere însă că la 24 August 1944 România a început toate operațiunile militare împotriva Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, s-a retras din războiul contra Națiunilor Unite și a rupt relațiile cu Germania și Sateliții ei și că, după ce a încheiat la 12 Septemvrie 1944 un Armistițiu cu Guvernele Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, Regatului Unit și Statelor Unite ale Americii, lucrând în interesul tuturor Națiunilor Unite, ea a participat activ la războiul împotriva Germaniei; și

Având în vedere că Puterile Aliate și Asociate și România sunt doritoare să încheie un tratat de pace care să reglementeze, în conformitate cu principiile de justiție, chestiunile aflate încă în suspensie de pe urma evenimentelor amintite mai sus, și să constitue baza unor relațiuni amicale între ele, îngăduind astfel Puterilor aliate și Asociate să sprijine cererea României de a deveni membră a Organizației Națiunilor Unite, precum și de a adera la orice Convențiune încheiată sub auspiciile Națiunilor Unite;

Pentru aceste motive, au căzut de acord să proclame încetarea stării de război și să încheie în acest scop Tratatul de Pace de față, desemnând, în consecință, pe Plenipotențiarii subsemnați care, după ce au prezentat deplinele lor puteri, găsite în bună și cuvenită formă, s-au înțeles asupra dispozițiunilor ce urmează:

PARTEA I. FRONTIERE

Articolul 1
Frontierele României, indicate în harta anexată Tratatului de față (Anexa I), vor fi cele care erau în ființă la 1 Ianuarie 1941, cu excepția frontierei româno-ungare, care este definită în articolul 2 al Tratatului de față.

Frontiera sovieto-română este astfel fixată în conformitate cu Acordul sovieto-român din 28 Iunie 1940 și cu Acordul sovieto-cehoslovac din 29 Iunie 1945.

Articolul 2
Hotărârile Sentinței dela Viena din 30 August 1940 sunt declarate nule și neavenite. Frontiera dintre România și Ungaria este restabilită prin articolul de față astfel cum exista de la 1 Ianuarie 1938.

PARTEA II. CLAUZE POLITICE

SECȚIUNEA I

Articolul 3
1. România va lua toate măsurile necesare pentru a asigura tuturor persoanelor de sub jurisdicția română, fără deosebire de rasă, de sex, de limbă sau de religie, folosința drepturilor omului și a libertăților fundamentale, inclusiv libertatea de exprimare, libertatea presei și de publicare, libertatea cultului, libertatea de opinie politică și de întrunire publică.

2. România se obligă de asemenea ca legile în vigoare în România să nu se stabilească sau să nu se implice, în conținutul între persoane de cetățenie română, pe temeiul rasei, sexului, limbii sau religiei lor, fie în ce privește persoane lor, bunurile, interesele comerciale, profesionale sau financiare, statutul personal, drepturile politice sau civile, fie în orice altă materie.

Articolul 4
România, care, în conformitate cu Convențiunea de Armistițiu, a luat măsuri pentru eliberarea, fără deosebire de cetățenie și naționalitate, a tuturor persoanelor deținute din cauza activității lor în favoarea Națiunilor Unite sau din cauza simpatiei lor pentru acestea sau din cauza originei lor rasiale și pentru abrogarea legislației descriminatorii și a restricțiunilor impuse prin ea, va completa aceste dispozițiuni, nu va lua în viitor nicio măsură și nu va edicta vreo lege care ar fi incompatibile cu scopurile enunțate în acest articol.

Articolul 5

România, care, în conformitate cu Convențiunea de Armistițiu, a luat măsuri pentru dizolvarea tuturor organizațiunilor de tip fascist pe teritoriul român, unele politice, militare sau paramilitare, precum și a celor organizațiuni făcând o propagandă ostilă Uniunii Sovietice sau oricăreia dintre celelalte Națiuni Unite, nu va îngădui în viitor existența și activitatea unor organizațiuni de această natură care au drept scop lipsirea poporului de drepturile sale democratice.

Articolul 6

1. România va lua toate măsurile necesare pentru a asigura arestarea și predarea în vederea judecării a:

a) persoanelor acuzate de a fi comis crime de război și crima contra păcii sau umanității, de a le fi ordonat sau de a fi contribuit la făptuirea lor;
b) cetățenilor oricărei Puteri Aliate sau Asociate acuzați de a fi violat legile lor naționale prin trădare sau colaborare cu inamicul în timpul războiului.

2. La cererea Guvernului Națiunii Unite interesate, România va pune de asemenea la dispoziție, ca martori, persoanele de sub jurisdicția sa, a căror mărturie este necesară pentru judecarea persoanelor vizate prin paragraful 1 al acestui articol.

3. Orice dezacord privitor la aplicarea dispozițiunilor paragrafelor 1 și 2 ale acestui articol va fi supus de oricare dintre Guvernele interesate Șefilor Misiunilor Diplomatice din București ale Uniunii Sovietice, Regatului Unit și Statelot Unite ale Americii, cari vor cădea de acord cu privire la acea dificultate.

SECȚIUNEA II

Articolul 7

România se obligă să recunoască deplina valoare a Tratatelor de Pace cu Italia, Bulgaria, Ungaria și Finlanda, precum și a altor acorduri sau aranjamente care au fost sau vor fi încheiate de Puterile Aliate și Asociate cu provire la Austria la Germania și Japonia în vederea restabilirii păcii.

Articolul 8

Starea de război dintre România și Ungaria va lua sfârșit la data intrării în vigoarea a Tratatului de Pace de față și a Tratatului de Pace dintre Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, Regatul Unit al Marei Britanii și Irlandei de Nord, Statetele Unite ale Americii, Australia, Republica Sovietică Socialistă a Bielorusiei, Canada, Cehoslovacia, India, Noua Zelandă, Republica Sovietică Socialistă a Ucrainei, Uniunea Sud-Africană și Republica Federativă Populară a Iugoslaviei, de o parte, și Ungaria, de altă parte.

Articolul 9

România se obligă să accepte toate aranjamentele care au fost sau ar putea fi incheiate pentru lichidarea Societății Națiunilor și a Curții Permanente de Justiție Internațională.

Articolul 10

1. Fiecare Putere Aliată sau Asociată va notifica României, în termen de șase luni dela intrarea în vigoare a Tratatului de față, tratatele sale bilaterale dinainte de război, cu România, pe care dorește să le mențină sau să le repună în vigoare. Dispozițiunile care nu ar fi în conformitate cu Tratatul de față, vor fi însă suprimate din tratatele sus-menționate.

2. Toate tratatele de acest fel, notificate după cum s-a arătat, vor fi înregistrate la Secretariatul Organizațiunii Națiunilor Unite în conformitate cu articolul 102 din Charta Națiunilor Unite.

3. Toate tratatele de acest fel, care nu vor fi fost notificate în modul arătat, vor fi socotite ca abrogate.

PARTEA III. CLAUZE MILITARE, NAVALE ȘI AERIENE

SECȚIUNEA I

Articolul 11

Armamentele terestre, navale și aeriene și fortificațiile vor fi limitate strict la cerințele îndatoririlor cu caracter intern și de apărare locală a frontierelor. În conformitate cu cele de mai sus, România este autorizată să dispună de forțe armate care nu vor depăși:

a) pentru armata de uscat, inclusiv grănicerii, un efectiv total de 120.000 oameni;
b) pentru artileria antiaeriană, un efectiv de 5.000 oameni;
c) pentru marină, un efectiv de 5.000 de oameni și un tonaj total de 15.000 tone;
d) pentru aviația militară, inclusiv aeronautica navală, 150 avioane cuprinzând și rezervele, din care cel mult 100 vor putea fi avioane de luptă, și un efectiv total de 8.000 oameni. România nu va poseda sau dobândi avioane concepute esențial ca bombardiere sau dispozitive interioare pentru a purta bombe.

Aceste efective vor cuprinde, în fiecare caz, personalul unităților combatante, al serviciilor și de comandament.

Articolul 12

Personalul armatei, marinei și aviației române care depășește efectivele respective îngăduite prin articolul 11, va fi licențiat în termen de șase luni de la intrarea în vigoare a Tratatului de față.

Articolul 13

Personalul care nu face parte din armata, marina sau aviația română, nu va primi niciun fel de instrucție militară, navală sau militară aeriană, astfel cum sunt definite în Anexa II.

Articolul 14

România nu va poseda, construi sau experimenta nicio armă atomică, niciun proiectil auto-propulsat sau dirijat, și niciun dispozitiv utilizat la lansarea acestor proiectile (altele decât torpilele și dispozitivele pentru lansarea torpilelor făcând parte din armamentul normal al navelor de război îngăduite prin Tratatul de față), nicio mină marină sau torpilă de tip fără contact funcționând prin mecanism de influență, nicio torpilă umană, niciun submarin sau alt vas submersibil, nicio vedetă torpiloare și niciun tip special de vas de asalt.

Articolul 15

România nu va păstra, produce sau dobândi în alt mod material de război și nu va menține instalațiuni pentru fabricarea acestui material, peste ceea ce este necesar pentru întreținerea forțelor armate îngăduite prin articolul 11 al Tratatului de față.

Articolul 16

1. Materialul de război în excedent, de proveniență aliată, va fi pus la dispoziția Puterii Aliate sau Asociate interesate, potrivit instrucțiunilor date de acea Putere. Materialul de război român, în excedent, va fi pus la dispoziția Guvernelor Uniunii Sovietice, Regatului Unit al Statelor Unite ale Americii. România va renunța la toate drepturile asupra acestui material.

2. Materialul de război de proveniență sau concepție germană, în excedent față de cel necesar forțelor armate îngăduite prin Tratatul de față, va fi pus la dispoziția celor Trei Guverne. România nu va dobândi sau fabrica niciun fel de material de război de proveniență sau concepție germană și nu va folosi sau instrui niciun tehnician, inclusiv personalul de aviație militar și civil, care este sau a fost cetățean german.

3. Materialul de război în excedent, menționat în paragrafele 1 și 2 ale acestui articol, va fi predat sau distrus, în termen de un an dela intrarea în vigoare a Tratatului de față.

4. Definiția și lista materialului de război, vizat prin Tratatul de față, sunt cuprinse în Anexa III.

Articolul 17

România va coopera pe deplin cu Puterile Aliate și Asociate în scopul de a pune Germania în imposibilitate de a lua, în afara teritoriului german, măsuri tinzând la reînarmarea ei.

Articolul 18

România nu va dobândi sau fabrica avioane civile de concepție germană sau japoneză, sau care cuprind elemente importante de fabricație sau concepție germană sau japoneză.

Articolul 19

Fiecare din clauzele militare, navale și aeriene ale Tratatului de față va rămâne în vigoare până la modificarea ei, în întregime sau în parte, prin înțelegere între Puterile Aliate și Asociate și România sau, după ce România va fi devenit membră a Organizațiunii Națiunilor Unite, prin înțelegere între Consiliul de Securitate și România.

SECȚIUNEA II

Articolul 20

1. Prizonierii de război români vor fi repatriați cât mai curând posibil, în conformitate cu aranjamentele stabilite între fiecare din Puterile ce-i dețin și România.

2. Toate cheltuielile, inclusiv cele de întreținere, cauzate de transferarea prizonierilor de război dela centrele de adunare respective, alese de Guvernul Puterii Aliate sau Asociate interesate, până la punctul de intrare pe teritoriul român, vor fi suportate de Guvernul român.

PARTEA IV. RETRAGEREA FORȚELOR ALIATE

Articolul 21

1. Toate Forțele Aliate vor fi retrase din România în termen de 90 de zile dela intrarea în vigoare a Tratatului de față, Uniunea Sovietică rezervându-și dreptul de a păstra pe teritoriul român forțele armate care i-ar putea fi necesare pentru menținerea liniilor de comunicație ale Armatei Sovietice cu zona sovietică de ocupație din Austria.

2. Toată valuta românească neîntrebuințată și toate bunurile românești aflate în posesiunea Forțelor Aliate în România, dobândite în baza articolului 10 al Convențiunii de Armistițiu, vor fi restituite Guvernului român în același termen de 90 de zile.

3. România va pune totuși la dispoziție aprovizionările și serviciile, care ar putea fi în mod special necesare menținerii liniilor de comunicație cu zona sovietică de ocupație din Austria, și pentru care Guvernul român va primi compensația corespunzătoare.

PARTEA V. REPARAȚIUNI ȘI RESTITUIRI

Articolul 22

1. România va despăgubi Uniunea Sovietică pentru pierderile cauzate ei prin operațiunile militare și prin ocuparea de către România a teritoriului

sovietic, însă, ținând seamă de faptul că România, nu numai s-a retras din războiul împotriva Națiunilor Unite, dar a declarat război Germaniei și a dus efectiv război contra acesteia, s-a convenit că reparațiunile pentru pierderile de mai sus nu vor fi efectuate de România în întregime, ci numai în parte, anume pentru o valoare de 300.000.000 dolari U.S.A., plătibili în decurs de opt ani de la 12 Septemvrie 1944 în bunuri (produse petrolifere, cereale, lemn, vase maritime și fluviale, utilaj divers și alte mărfuri).

2. Baza de calcul pentru reglementarea prevăzută în acest articol va fi dolarul Statelor Unite la paritatea lui aur la data semnării Convențiunii de Armistițiu, adică 35 de dolari pentru o uncie de aur.

Articolul 23

1. România acceptă principiile Declarației Națiunilor Unite din 5 Ianuarie 1943 și va restitui bunurile ridicate din teritoriul vreuneia dintre Națiunile Unite.

2. Obligațiunea de restituire se aplică tuturor bunurilor identificabile aflate în prezent în România și care au fost ridicate cu forța sau prin constrângere de pe teritoriul vreuneia dintre Națiunile Unite de... vreuna din Puterile Axei, oricare ar fi fost... ulterioare prin care deținătorul actual al unui asemenea bun și-a asigurat posesiunea lui.

3. Guvernul îndreptățit la restituire și Guvernul român vor putea încheia acorduri care vor înlocui dispozițiunile articolului de față.

4. Guvernul român va restitui în bună stare bunurile menționate în acest articol și, în legătură cu aceasta, va acoperi toate cheltuielile de mână de lucru, materiale și transport în România.

5. Guvernul român va coopera cu Națiunile Unite în căutarea și restituirea bunurilor supuse restituirii pe baza articolului de față și va face pe cheltuiala sa toate înlesnirile necesare.

6. Guvernul român va lua măsurile necesare în vederea restituirii bunurilor vizate prin articolul de față deținute în vreun Stat terț de către persoane supuse jurisdicțiunii române.

7. Cererile pentru restituirea bunurilor vor fi prezentate Guvernului român de către Guvernul Statului de pe teritoriul căruia au fost ridicate bunurile, înțelegându-se că materialul rulant va fi considerat ca luat de pe teritoriul căruia îi aparținea la origine. Termenul în care vor putea fi prezentate aceste cereri, va fi de șase luni dela intrarea în vigoare a Tratatului de față.

8. Sarcina de a identifica bunurile și de a dovedi proprietatea va incumba Guvernului care face cererea, iar sarcina de a dovedi că bunul nu a fost ridicat cu forța sau prin constrângere va incumba Guvernului român.

PARTEA VI. CLAUZE ECONOMICE

Articolul 24

1. În măsura în care nu a procedat încă la asemenea măsuri, România va restabili toate drepturile și interesele legale în România ale Națiunilor Unite și ale cetățenilor acestora, astfel cum ele existau la 1 Septemvrie 1939 și va restitui acestor Națiuni Unite și cetățenilor lor toate bunurile care le aparțineau în România, inclusiv vasele, în starea în care se găsesc în prezent.

Dacă va fi necesar, Guvernul român va abroga legislația pusă în vigoare dela 1 Septemvrie 1939, în măsura în care cuprinde discriminări împotriva drepturilor cetățenilor Națiunilor Unite.

2. Guvernul român va restitui toate bunurile, drepturile și interesele vizate în articolul de față, libere de toate ipotecile și sarcinile de orice fel, cu care au putut fi grevate din cauza războiului și fără impunerea din partea Guvernului român a vreunei sarcini în legătură cu această restituire. Guvernul român va anula toate măsurile, inclusiv cele de confiscare, sechestru sau control, luate de el împotriva bunurilor Națiunilor Unite între 1 Septemvrie 1939 și intrarea în vigoare a Tratatului de față. În cazurile în care bunul nu va fi fost restituit în termen de șase luni dela intrarea în vigoare a Tratatului de față, restituirea va fi cerută autorităților române într-un termen de cel mult douăsprezece luni dela intrarea în vigoare a Tratatului, cu excepția cazurilor în care reclamantul va fi în măsură a dovedi că nu și-a putut depune cererea în acest termen.

3. Guvernul român va anula transferurile privind proprietatea, drepturile și interesele de orice fel aparținând cetățenilor Națiunilor Unite, atunci când aceste transferuri rezultă din măsuri de forță sau de constrângere aplicate în cursul războiului de Guvernele Axei sau de organele lor.

4. (a) Guvernul român va fi răspunzător de repunerea în complectă bună stare a bunurilor restituite cetățenilor Națiunilor Unite pe baza paragrafului 1 al articolului de față. În cazurile în care bunul nu poate fi restituit sau în care un cetățean al Națiunilor Unite a suferit, ca rezultat al războiului, o pierdere de pe urma unei atingeri sau daune cauzate unui bun în România, el va primi dela Guvernul român o despăgubire în lei până la concurența a două treimi din suma necesară, la data plății, pentru a achiziționa un bun asemănător sau pentru a repara pierderea suferită. În niciun caz cetățenii Națiunilor Unite nu vor fi supuși în ce privește despăgubirile, unui tratament mai puțin favorabil decât acela acordat cetățenilor români;

(b) Cetățenii Națiunilor Unite cari dețin, direct sau indirect, părți de interese în societăți sau asociațiuni care nu au naționalitatea Națiunilor Unite în înțelesul paragrafului 9 (a) al acestui articol, dar care au suferit o pierdere din cauza unei atingeri sau daune cauzate unui bun în România, vor primi o

despăgubire în conformitate cu aliniatul (a) de mai sus. Această despăgubire va fi calculată pa baza totalului pierderii sau daunei suferite de societate sau asociațiune și va avea aceeași proporție față de acea pierdere sau daună ca și proporția în care se găsește partea de interes deținută de numiții cetățeni în acea societate sau asociațiune față de capitalul total al acesteia.

(c) Despăgubirea va fi plătită liberă de orice taxe, impozite sau alte sarcini. Ea va putea fi folosită în mod liber în România, dar va fi supusă dispozițiunilor relative la controlul devizelor străine care, la un moment dat, ar fi în vigoare în România.

(d) Guvernul român va acorda cetățenilor Națiunilor Unite același tratament ca cel de care se bucură cetățenii români în ce privește atribuirea de materiale pentru repararea sau refacerea bunurilor lor din România și în ce privește atribuirea de devize străine pentru importul de astfel de materiale.

(e) Guvernul român va acorda cetățenilor Națiunilor Unite o indemnizație în lei în aceeași proporție ca și cea prevăzută în aliniatul (a) de mai sus, pentru a-i despăgubi de pierderea sau daunele decurgând din măsuri speciale aplicate bunurilor lor în timpul războiului și care nu erau aplicabile bunurilor românești. Aliniatul de față nu se aplică unei lipse de câștig.

5. Dispozițiunile paragrafului 4 al acestui articol nu se vor aplica României în cazul în care măsurile care ar putea să dea naștere unei reclamațiuni pentru daune cauzate unor bunuri situate în Transilvania de Nord și aparținând Națiunilor Unite sau cetățenilor ei, au fost luate în cursul perioadei când acest teritoriu nu era supus autorității României.

6. Toate cheltuielile raționale făcute în România pentru stabilirea reclamațiunilor, inclusiv evaluarea pierderilor și daunelor, vor cădea în sarcina Guvernului român.

7. Cetățenii Națiunilor Unite și bunurile lor vor fi scutite de orice impozite, taxe sau contribuțiuni excepționale impuse de către Guvernul român sau de către orice autoritate română, între data Armistițiului și intrarea în vigoare a Tratatului de față, asupra capitalurilor lor aflate în România, în scopul special de a întâmpina sarcini rezultând din război sau cheltuielile pentru întreținerea forțelor de ocupație sau reparațiile de plătit vreuneia dintre Națiunile Unite. Orice sume percepute astfel vor fi restituite.

8. Proprietarul bunurilor în chestiune și Guvernul român vor putea încheia aranjamente care se vor substitui dispozițiunilor articolului de față.

9. În înțelesul acestui articol:

(a) Denumirea „cetățeni ai Națiunilor Unite” se aplică persoanelor fizice care sunt cetățeni ai vreuneia din Națiunile Unite sau societăților sau asociațiunilor care se găsesc constituite sub regimul legilor vreuneia din

Națiunile Unite la intrarea în vigoare a Tratatulu de față, cu condiția ca numitele persoane fizice, societăți sau asociațiuni să fi posedat acest statut și la data Armistițiului cu România.

Denumirea „cetățeni ai Națiunilor Unite" cuprinde de asemenea toate persoanele fizice, societățile sau asociațiunile care, potrivit legilor în vigoare în România în timpul războiului, au fost tratate ca inamici;

(b) Denumirea „proprietar" desemnează pe cetățeanul Națiunilor Unite, astfel cum este definit în aliniatul (a) de mai sus, care are un titlu legitim asupra bunului în chestiune, și cuprinde pe succesorul proprietarului, cu condiția ca acest succesor să fie de asemenea cetățean al unei Națiuni Unite în înțelesul aliniatului (a). Dacă succesorul a cumpărat bunul în starea lui avariată, vânzătorul va păstra dreptul la indemnizare conform acestui articol, fără ca prin aceasta obligațiunile existând între vânzător și cumpărător în virtutea legislației interne să fie atinse.

(c) Denumirea „bunuri" desemnează toate bunurile mobile sau imobile, corporale sau incorporale, inclusiv drepturile de proprietate industrială, literară și artistică, precum și toate drepturile sau interesele de orice natură asupra unor bunuri. În afară de dispozițiunile generale de mai sus, bunurile Națiunilor Unite și ale cetățenilor lor cuprind toate vasele maritime și fluviale, împreună cu aparatura și echipamentul lor, care aparțineau Națiunilor Unite sau cetățenilor lor, sau erau înregistrate pe teritoriul uneia din Națiunile Unite, sau navigau sub pavilionul uneia din Națiunile Unite și care, după 1 Septemvrie 1939, aflându-se în apele române, sau după ce fuseseră aduse cu forța în apele române, au fost sau puse sub controlul autorităților române ca bunuri inamice, sau au încetat de a fi la libera dispoziție în România a Națiunilor Unite sau a cetățenilor lor, în urna măsurilor de control luate de autoritățile române în legătură cu existența stării de război între unele din Națiunile Unite și Germania.

Articolul 25

1. România se obligă ca, în toate cazurile în care, cu începere dela 1 Septemvrie 1939, bunurile, drepturile sau interesele legale din România ale unor persoane de sub jurisdicție română au făcut obiectul unor măsuri de sechestru, de confiscare sau de control pe temeiul originei rasiale sau a religiei unor asemenea persoane, bunurile, drepturile sau interesele legale menționate să fie restituite împreună cu accesoriile lor sau, dacă restituirea este imposibilă, o despăgubire echitabilă să fie acordată.

2. Toate bunurile, drepturile și interesele în România ale persoanelor, organizațiunilor sau comunităților care, individual sau ca membri ai unor grupuri, au făcut obiectul unor măsuri de persecuție rasială, religioasă sau altor măsuri cu caracter fascist și care rămân fără moștenitor sau nereclamate timp de

șase luni după intrarea în vigoare a Tratatului de față, vor fi transferate de Guvernul român organizațiunilor din România care reprezintă asemenea persoane, organizațiuni sau comunități. Bunurile transferate vor fi întrebuințate de acele organizații pentru scopuri de ajutorare și refacere a membrilor supraviețuitori din astfel de grupuri, organizațiuni și comunități din România. Acest tranfer va fi efectuat în termen de douăsprezece luni dela intrarea în vigoare a Tratatului și va cuprinde bunurile, drepturile și interesele ce trebuesc restituite potrivit paragrafului 1 al acestui articol.

Articolul 26

România recunoaște că Uniunea Sovietică are dreptul la toate averile germane din România care au fost transferate Uniunii Sovietice de către Consiliul de Control pentru Germania și se obligă să ia toate măsurile necesare spre a înlesni asemenea transferuri.

Articolul 27

1. Fiecare dintre Puterile Aliate și Asociate va avea dreptul de a sechestra, reține, lichida sau de a întreprinde orice altă acțiune în legătură cu toate bunurile, drepturile și interesele care, la data intrării în vigoare a Tratatului de față, se găsesc pe teritoriul ei și care aparțin României sau unor cetățeni români, precum și de a întrebuința aceste bunuri sau produsul lichidării lor în orice scop va dori, până la concurența valorii pretențiunilor ei și ale cetățenilor ei împotriva României sau cetățenilor români, inclusiv creanțele, altele decât pretențiunile satisfăcute în întregime prin articolele din Tratatul de față. Toate bunurile românești sau produsul lichidării lor, depășind totalul ziselor pretențiuni, vor fi restituite.

2. Măsurile de lichidare și de dispoziție privind bunurile românești vor fi efectuate în conformitate cu legislația Puterii Aliate sau Asociate interesate. Proprietarul român nu va avea alte drepturi în ceea ce privește bunurile în chestiune decât acelea conferite, de acea legislație.

3. Guvernul român se obligă să despăgubească pe cetățenii români pentru bunurile luate lor în virtutea acestui articol și nerestituite.

4. Acest articol nu creează nicio obligațiune pentru vreuna din Puterile Aliate sau Asociate de a restitui Guvernului român sau cetățenilor români drepturile de proprietate industrială și nici de a include aceste drepturi în calculul sumelor ce vor putea fi reținute în baza paragrafului 1 al acestui articol. Guvernul fiecăreia dintre Puterile Aliate și Asociate va putea impune drepturilor și intereselor relative la proprietatea industrială pe teritoriul Puterii Aliate sau Asociate respective și care au fost dobândite de Guvernul sau cetățenii României, înainte de intrarea în vigoare a Tratatului de față, orice limitări, condițiuni și restricțiuni pe care Guvernul Puterii Aliate sau Asociate ar putea să le considere necesare în interesul național.

5. Printre bunuri, în sensul paragrafului 1 al articolului de față, se înțeleg bunurile românești care au făcut obiectul unor măsuri de control din cauza stării de război existente între România și Puterea Aliată sau Asociată sub jurisdicțiunea căreia se găsesc bunurile, exceptându-se:

(a) Bunurile Guvernului român utilizate pentru nevoile misiunilor diplomatice sau consulare;

(b) Bunurile aparținând instituțiunilor religioase sau filantropice private folosite pentru scopuri religioase sau filantropice;

(c) Bunurile persoanelor fizice cetățeni români, autorizate să locuiască pe teritoriul țării unde bunurile sunt situate sau pe teritoriul vreuneia dintre Națiunile Unite, afară de bunurile românești care, în cursul războiului, au făcut cândva obiectul unor măsuri ce nu se aplicau în mod general bunurilor cetățenilor români locuind pe acel teritoriu;

(d) Drepturile de proprietate născute după reluare relațiunilor comerciale și financiare între Puterile Aliate și Asociate și România sau născute din sancțiuni intervenite între Guvernul vreunei Puteri Aliate sau Asociate și România după 12 Septemvrie 1944;

(e) Drepturile de proprietate literară și artistică,

Articolul 28

1. De la intrarea în vigoare a Tratatului de față, bunurile din Germania aparținând României sau unor cetățeni români, nu vor mai fi tratate ca bunuri inamice și toate restricțiunile aplicate pe această bază vor fi ridicate.

2. Bunurile identificabile aparținând României sau cetățenilor români, ridicate cu forța sau prin constrângere de pe teritoriul român și duse în Germania de către forțe sau autorități germane după 12 Septemvrie 1944, vor putea fi restituite.

3. Restabilirea drepturilor și restituirea bunurilor române din Germania vor fi efectuate în conformitate cu dispozițiunile ce vor fi stabilite de Puterile ocupante ale Germaniei.

4. Fără a prejudicia dispozițiunile de mai sus, precum și orice alte dispozițiuni luate în favoarea României și a cetățenilor români, de către Puterile ocupante ale Germaniei, România renunță în numele său și în numele cetățenilor săi, la orice pretențiuni împotriva Germaniei și a cetățenilor germani, pendinte la 8 mai 1945, cu excepțiunea pretențiunilor rezultând din contracte și alte obligațiuni anterioare datei de 1 Septemvrie 1939, precum și din drepturi dobândite înainte de aceeași dată. Această renunțare va fi considerată ca înglobând creanțele, toate pretențiunile interguvernamentale în legătură cu aranjamente încheiate în cursul războiului, precum și toate pretențiunile cu privire la pierderi sau daune ivite în timpul războiului.

Articolul 29

1. Existența stării de război nu va fi considerată în sine ca afectând obligațiunile de a plăti datoriile pecuniare ce rezultă din obligațiuni și contracte care erau în ființă și din drepturi ce erau dobândite înainte de existența stării de războiu, datorii care deveniseră exigibile înainte de intrarea în vigoare a Tratatului de față și care sunt datorate, fie de Guvernul sau de cetățenii români, Guvernului sau cetățenilor uneia dintre Puterile Aliate și Asociate, fie de Guvernul sau de cetățenii uneia dintre Puterile Aliate și Asociate Guvernului sau cetățenilor români.

2. În afară de dispozițiuni contrare, prevăzute în mod expres în Tratatul de față, nicio clauză din acesta nu va putea fi interpretată ca afectând raporturile dela debitor la creditor, ce rezultă din contracte încheiate înainte de război, fie de Guvernul român, fie de cetățenii români.

Articolul 30

1. România renunță, în numele Guvernului român sau al cetățenilor români, la toate reclamațiunile de orice fel împotriva Puterilor Aliate și Asociate, rezultând direct din război sau din măsuri luate în urma existenței unei stări de război în Europa, după 1 Septemvrie 1939, indiferent dacă Puterea Aliată sau Asociată a fost sau nu în război cu România în acel timp. Sunt cuprinse în această renunțare:

(a) reclamațiuni relative la pierderi sau daune suferite de pe urma actelor forțate armate sau autorităților unor Puteri Aliate sau Asociate;

(b) reclamațiuni decurgând din prezența, din operațiunile sau din acțiunile forțelor armate sau autorităților unor Puteri Aliate sau Asociate pe teritoriul român;

(c) reclamațiuni în legătură cu deciziunile sau ordonanțele Tribunalelor de Prize ale unor Puteri Aliate sau Asociate, România acceptând să recunoască ca valabile și obligatorii toate deciziunile și ordonanțele acestor Tribunale de Prize, pronunțate la 1 Septemvrie 1939, sau după această dată, cu privire la vase românești, mărfuri românești sau la plata cheltuielilor;

(d) reclamațiuni decurgând din exercitarea drepturilor de beligeranță sau din măsurile luate în vederea exercitării acestor drepturi.

2. Dispozițiunile articolului de față vor exclude complect și definitiv toate reclamațiunile de natura celor prevăzute în acest articol și care vor fi stinse de acum înainte, oricare ar fi părțile interesate. Guvernul român acceptă să verse, în lei, o despăgubire echitabilă pentru a satisface reclamațiunile persoanelor care au furnizat, pe cale de rechiziție, mărfuri sau servicii forțelor armate ale unor Puteri Aliate sau Asociate pe teritoriul român, precum și reclamațiunile împotriva forțelor armate ale Puterilor Aliate sau Asociate, relative la pagube cauzate pe teritoriul român și care nu rezultă din fapte de război.

3. România renunță de asemenea, în numele Guvernului român sau al cetățenilor români, la toate reclamațiunile de natura celor vizate prin paragraful 1 al acestui articol, împotriva oricăreia din Națiunile Unite ale cărei relațiuni diplomatice cu România au fost rupte în timpul războiului și care a întreprins vreo acțiune în cooperare cu Puterile Aliate și Asociate.

4. Guvernul român va asuma deplina răspundere pentru întreaga cantitate de monetă militară aliată emisă în România de către autoritățile militare aliate, inclusiv toată cantitatea de monetă de aceeași natură aflată în circulație la intrarea în vigoare a Tratatului de față.

5. Renunțarea la care România subscrie prin paragraful 1 al acestui articol, cuprinde și toate reclamațiunile decurgând din măsurile luate de oricare din Puterile Aliate și Asociate cu privire la vasele românești, între 1 Septemvrie 1939 și intrarea în vigoare a Tratatui de față, precum și orice pretențiune sau creanță decurgând din Convențiunile în vigoare în prezent cu privire la prizonierii de război.

Articolul 31

1. Până la încheierea unor tratate sau acorduri comerciale între vreuna din Națiunile Unite și România, Guvernul român va acorda pe o perioadă de optsprezece luni, dela intrarea în vigoare a Tratatului de față, următorul tratament fiecăreia din Națiunile Unite care, în fapt, acordă ea însăși României, în aceste domenii, un tratament similar, pe cale de reciprocitate:

(a) În tot ce privește taxele vamale și taxele de import sau de export, impunerea în interiorul țării a mărfurilor importate și toate reglementările în legătură cu aceasta, Națiunile Unite vor beneficia de clauza necondiționată a națiunii celei mai favorizate;

(b) România nu va aplica în nicio altă privință vreo discriminare arbitrară împotriva mărfurilor provenind din teritoriul oricăreia dintre Națiunile Unite sau destinate acestui teritoriu, în raport cu mărfurile analoage provenind din teritoriul oricărei alte Națiuni Unite sau oricărei alte țări străine sau destinate teritoriilor acestora;

(c) Cetățenii Națiunilor Unite, inclusiv persoanele juridice, vor beneficia de tratamentul acordat naționalilor și acela al națiunii celei mai favorizate, în tot ceea ce privește comerțul, industria, navigația și alte forme de activitate comercială în România. Aceste dispozițiuni nu se vor aplica aviației comerciale;

(d) România nu va acorda niciunei țări vreun drept exclusiv sau preferențial în ce privește exploatarea aviației comerciale în traficul internațional; ea va acorda tuturor Națiunilor Unite condițiuni de egalitate la obținerea de drepturi în materie de transporturi aeriene comerciale internaționale pe teritoriul român, inclusiv dreptul de a ateriza pentru aprovizionarea cu carburanți și pentru reparații, iar în privința exploatării aviației comerciale în traficul internațional, ea va acorda, pe bază de reciprocitate și fără discriminare,

tuturor Națiunilor Unite, dreptul de survol peste teritoriul român fără escală. Aceste dispozițiuni nu vor afecta interesele de apărare națională ale României.

2. Obligațiunile de mai sus luate de România trebuesc înțelese sub rezerva excepțiunilor uzuale din tratatele de comerț încheiate de România înainte de război, iar dispozițiunile relative la reciprocitatea acordată de fiecare din Națiunile Unite, trebuesc înțelese sub rezerva excepțiunilor uzuale din tratatele de comerț încheiate de Statul respectiv.

Articolul 32

1. Orice diferende, care s-ar putea ivi în legătură cu articolele 23 și 24 și Anexele IV,V și VI, partea B din Tratatul de față, vor fi supuse unei Comisiuni de Conciliațiune, compusă, în număr egal, din reprezentanți ai Guvernului Națiunii Unite interesate și ai Guvernului român. Dacă nu s-a ajuns la un acord în termen de trei luni de când diferendul a fost supus Comisiunii de Conciliațiune, oricare dintre cele două Guverne va putea cere adăogirea unui al treilea membru în Comisiune, iar în lipsa unui acord între cele două Guverne asupra alegerii acestui membru, una sau cealaltă dintre părți va putea cere Secretarului General al Organizațiunii Națiunilor Unite să facă numirea.

2. Deciziunea majorității membrilor Comisiunii va fi considerată ca deciziunea Comisiunii și acceptată de părți ca definitivă și obligatorie.

Articolul 33

Orice diferende care s-ar putea ivi în legătură cu prețurile plătite de Guvernul Român pentru mărfurile livrate de acest Guvern în contul reparațiunilor și dobândite dela cetățeni ai unei Puteri Aliate sau Asociate sau dela societăți care aparțin unor cetățeni ai acestor Puteri, vor fi rezolvate, fără a prejudicia executarea obligațiunilor României cu privire la reparațiuni, prin negocieri diplomatice între Guvernul țării interesate și Guvernul român. Dacă negocierile diplomatice directe între părțile interesate nu ar duce la o rezolvare a diferendului în termen de două luni, diferendul va fi supus Șefilor Misiunilor Diplomatice din București ale Uniunii Sovietice, Regatul Unit și Statelor Unite ale Americii pentru a fi rezolvit. În cazul că Șefii de Misiune nu vor ajunge la un acord în termen de două luni, una sau cealaltă dintre părți va putea cere Secretarului General al Organizațiunii Națiunilor Unite, să numească un arbitru, a cărui hotărâre va fi obligatorie pentru părțile în litigiu.

Articolul 34

Articolele 23, 24, 31 și Anexa VI din Tratatul de față se vor aplica Puterilor Aliate și Asociate, Franței și acelora dintre Națiunile Unite ale căror relații diplomatice cu România au fost rupte în timpul războiului.

Articolul 35

Dispozițiunile Anexelor IV, V și VI precum și celelalte Anexe fac parte integrantă din Tratatul de față și vor avea aceeași valoare și efect.

PARTEA VII. CLAUZĂ RELATIVĂ LA DUNĂRE

Articolul 36

Navigațiune pe Dunăre va fi liberă și deschisă cetățenilor, vaselor de comerț și mărfurilor tuturor Statelor, pe picior de egalitate, în ce privește taxele portuare și de navigațiune și condițiunile la care este supusă navigațiunea comercială. Dispozițiunile de mai sus nu se vor aplica traficului între porturile aceluiași Stat.

PARTEA VIII. CLAUZE FINALE

Articolul 37

1. Pentru o perioadă care nu va depăși optsprezece luni dela intrarea în vigoare a Tratatului de față, Șefii Misiunilor Diplomatice din București ale Uniunii Sovietice, Regatului Unit și Statelor Unite ale Americii, lucrând în înțelegere, vor reprezenta Puterile Aliate și Asociate pentru a trata cu Guvernul român în toate chestiunile relative la executarea și interpretarea Tratatului de față.

2. Cei Trei Șefi de Misiune vor da Guvernului român îndrumările, sfaturile tehnice și lămuririle care ar putea fi necesare spre a asigura executarea grabnică și eficace a Tratatului de față, în litera și spiritul lui.

3. Guvernul român va pune la îndemâna acestor Trei Șefi de Misiune toate informațiile necesare și tot ajutorul de care ei ar putea avea nevoie în îndeplinirea sarcinilor conferite lor prin Tratatul de față.

Articolul 38

1. Cu excepția cazurilor pentru care se prevede în mod expres o altă procedură prin orice articol al Tratatului de față, orice diferend cu privire la interpretarea sau executarea Tratatului și care nu va fi fost rezolvat prin negocieri diplomatice directe, va fi supus celor Trei Șefi de Misiune, lucrând conform articolului 37, dar în acest caz, Șefii de Misiune nu vor fi legați de termenul prevăzut în acel articol. Orice diferend care nu va fi rezolvat de ei în termen de două luni, va fi supus, la cererea unei sau celeilalte dintre părțile în litigiu, dacă acestea nu cad de acord asupra unei alte căi de rezolvire, unei Comisiuni compuse din câte un reprezentant al fiecărei părți și un al treilea membru, ales de comun acord de cele două părți dintre cetățenii unei a treia țări. Dacă cele două părți nu ar fi izbutit să se înțeleagă în termen de o lună cu privire la numirea celui de al treilea membru, una sau cealaltă dintre părți va putea cere Secretarului General al Organizațiunii Națiunilor Unite să facă numirea.

2. Deciziunea majorității membrilor Comisiunii va fi considerată ca deciziunea Comisiunii și acceptată de părți ca definitivă și obligatorie.

Articolul 39

1. Orice membru al Organizațiunii Națiunilor Unite care nu este semnatar al Tratatului de față și care se găsește în război cu România, va putea acceda la Tratat și va fi considerat din momentul accesiunii ca Putere Asociată pentru aplicarea Tratatului.

2. Instrumentele de accesiune vor fi depuse Guvernului Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste și vor produce efect din momentul depunerii.

Articolul 40

Tratatul de față, ale cărui texte în limbile rusă și engleză sunt autentice, va fi ratificat de Puterile Aliate și Asociate. El va fi de asemenea ratificat de România. El va intra în vigoare imediat după depunerea ratificărilor de către Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, Regatul Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord și Statele Unite ale Americii. Instrumentele de ratificare vor fi depuse Guvernului Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste în cel mai scurt timp posibil.

În ce privește fiecare Putere Aliată sau Asociată al cărei instrument de ratificare va fi depus ulterior, Tratatul va intra în vigoare la data depunerii. Tratatul de față va fi depus în arhivele Guvernului Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, care va remite copii certificate fiecăruia din Statele semnatare.

L I S T A A N E X E L O R

Anexa I. Harta frontierelor române.
Anexa II. Definiția instrucției militare: terestre, aeriene și navale.
Anexa III. Definiția și lista materialului de război.
Anexa IV. Dispozițiuni speciale relative la anumite feluri de bunuri.
A. Proprietatea industrială, literară și artistică.
B. Asigurări.
Anexa V. Contracte, prescripție și efecte de comerț.
Anexa VI. Tribunale de Prize și sentințe.

A N E X A I

(Vezi articolul 1)

HARTA FRONTIERELOR ROMÂNE

A N E X A II

(Vezi articolul 13)

DEFINIȚIA INSTRUCȚIEI MILITARE: TERESTRE, AERIENE ȘI NAVALE

1. Instrucția militară este definită după cum urmează: studiul și practica folosirii materialului de război, conceput sau adaptat în mod special pentru scopuri militare, și a dispozitivelor de instrucție corespunzătoare; studiul și executarea tuturor exercițiilor sau manevrelor folosite în învățământul sau practica evoluțiunilor executate de forțele combatante în luptă; studiul metodic al tacticei, al strategiei și al serviciului de Stat-Major.

2. Instrucția militară aeriană este definită după cum urmează: studiul și practica folosirii materialului de război, conceput sau adaptat în mod special pentru scopurile aeronauticei militare, și a dispozitivelor de instrucție corespunzătoare; studiul și practica tuturor evoluțiunilor specializate, inclusiv sborul în formație, executate de aeronave în îndeplinirea unei misiuni militare aeriene; studiul metodic al tacticei aeriene, al strategiei și al serviciului de Stat-Major.

3. Instrucția navală este definită după cum urmează: studiul, organizarea generală sau practica folosirii navelor de război sau a instalațiilor navale, precum și studiul sau folosirea tuturor aparatelor și dispozitivelor de instrucție corespunzătoare care sunt întrebuințate în purtarea războiului naval, cu excepția acelora care sunt folosite în mod normal și pentru scopuri civile; de asemenea, învățământul, practica sau studiul metodic al tacticei navale, al strategiei și al serviciului de Stat-Major, inclusiv executarea tuturor operațiunilor și manevrelor care nu sunt necesare în întrebuințările pacinice a navelor.

A N E X A III

(Vezi articolul 16)

DEFINIȚIA ȘI LISTA MATERIALULUI DE RĂZBOI

Denumirea „material de război”, întrebuințată în Tratatul de față, cuprinde toate armele, munițiunile și materialul concepute sau adaptate în mod special pentru scopuri de război, enumerate mai jos.

Puterile Aliate și Asociate își rezervă dreptul de a amenda în mod periodic această listă, prin modificări sau adăogiri, în lumina desvoltării științifice ulterioare.

Categoria I

1. Puști, carabine, revolvere și pistoale militare, țevi pentru aceste arme si alte piese de schimb ce nu pot fi ușor adaptate pentru o întrebuințare civilă.

2. Mitraliere, puști mitraliere automate sau cu repetiție și pistoale mitraliere; țevi pentru aceste arme și alte piese de schimb ce nu pot fi ușor adaptate pentru o întrebuințare civilă; afete de mitraliere.

3. Tunuri, obuziere, mortiere, tunuri de bord pentru avioane; tunuri fără culasă sau fără recul și aruncătoare de flăcări; țevi și alte piese de schimb ce nu pot fi ușor adaptate pentru o întrebuințare civilă; chesoane și afete pentru cele de mai sus.

4. Aruncătoare de rachete; mecanisme pentru lansarea și controlul proiectilelor auto-propulsate și dirijate; suporturi pentru acestea.

5. Proiectile auto-propulsate și dirijate, proiectile, rachete, munițiuni și cartușe, pline sau goale, specificate în aliniatele 1–4 de mai sus sau mecanisme pentru explodarea sau funcționarea lor. Nu sunt cuprinse detonatoarele necesare pentru scopuri civile.

6. Grenade, bombe, torpile, mine, grenade submarine, materiale sau încărcături incendiare, pline sau goale, precum și toate mijloacele pentru explodarea și funcționarea lor. Nu sunt cuprinse detonatoarele necesare pentru scopuri civile.

7. Baionete.

Categoria II

1. Vehicule de luptă blindate, trenuri blindate, netransformabile din punct de vedere tehnic pentru o întrebuințare civilă.

2. Vehicule mecanice și auto-motoare pentru oricare din armele enumerate în Categoria I; șasiuri sau caroserii militare de tipuri speciale, altele decât cele enumerate în alineatul 1 de mai sus.

3. Plăci de blindaje mai groase de 3 țoli, întrebuințate în scopuri de protecție, în războiu.

Categoria III

1. Aparate de ochire și de calcul pentru controlul tirului, cuprinzând aparatele regulatoare de tir și de înregistrare; instrumente pentru dirijarea tirului; înălțătoare de tun; vizoare pentru bombardament; regulatoare de focoase.

2. Material de pontoane pentru asalt, bărci de asalt și de atac.

3. Dispozitive pentru stratageme de război.

4. Echipament de război individual de o natură specială, care nu poate fi ușor adaptat pentru scopuri civile.

Categoria IV

1. Nave de război de orice fel, inclusiv vase tranformate și imbarcațiuni concepute sau destinate pentru însoțirea sau sprijinirea acestora, care, din punct de vedere tehnic, nu pot fi transformate pentru scopuri civile, precum și armamentul, blindajul, munițiunile, avioanele și orice alt echipament, material,

mașini și instalațiuni care, în timp de pace, nu sunt întrebuințate decât pe vase de război.

2. Vase de debarcare și vehicule sau echipament amfibiu de orice fel; vase de asalt sau material de asalt de orice fel, precum și catapulte sau alte dispozitive pentru lansarea sau proiectarea avioanelor, rachetelor, armelor propulsate sau oricărui alt proiectil, instrument sau dispozitiv, cu sau fără personal, dirijat sau nedirijat.

3. Nave, imbarcațiuni, arme, dispozitive sau aparate de orice fel, submersibile sau semi-submersibile, inclusiv estacade special concepute pentru apărarea porturilor, cu excepția celor necesare pentru salvări de vase sau de persoane, sau pentru alte scopuri civile, precum și orice echipament, accesorii, piese de schimb, dispozitive de experimentare sau de instrucție, instrumente sau instalațiuni ce ar putea fi concepute în mod special pentru construirea, încercarea, întreținerea sau adăpostirea acestora.

Categoria V

1. Aeronave, montate sau în piese detașate, mai grele sau mai ușoare decât aerul, concepute sau adaptate pentru lupta aeriană prin folosirea de mitraliere, aruncătoare de rachete sau artilerie, sau pentru transportul și lansarea bombelor sau care sunt echipate cu vreunul din dispozitivele menționate în alineatul 2 de mai jos, sau care pe baza concepției sau construcției lor sunt pregătite spre a fi echipate cu asemenea dispozitive.

2. Afete si amplasamente pentru tunuri aeriene, dispozitive pentru înmagazinarea bombelor port-torpile și dispozitive pentru lansarea bombelor sau torpilelor, turele și cupole pentru tunuri.

3. Echipament conceput în mod special și întrebuințat exclusiv pentru trupele aero-purtate.

4. Catapulte sau dispozitive de lansare pentru avioanele îmbarcate pe nave, pentru avioane terestre sau hidroavioane; dispozitive pentru lansarea de arme sburătoare.

5. Baloane de baraj.

Categoria VI

Substanțe asfixiante, mortale, toxice sau apte a scoate din luptă, destinate unor scopuri de război sau fabricate în cantități depășind necesitățile civile.

Categoria VII

Propulsoare, explozive, material pirotehnic sau gaze lichefiate destinate la propulsarea, explodarea, încărcarea sau umplerea materialului de război din categoriile de față, sau la orice întrebuințare în legătură cu acest material și care

nu pot avea întrebuințări civile sau sunt fabricate în cantități depășind necesitățile civile.

Categoria VIII

Instalațiuni și utilaj industrial, concepute în mod special pentru fabricarea și întreținerea materialului enumerat mai sus, și care, din motove tehnice, nu pot fi transformate pentru scopuri civile.

A N E X A IV

DISPOZIȚIUNI SPECIALE RELATIVE LA ANUMITE FELURI DE BUNURI

PROPRIETATEA INDUSTRIALĂ, LITERARĂ ȘI ARTISTICĂ

1. (a) Un termen de un an dela intrarea în vigoare a Tratatului de față va fi acordat Puterilor Aliate și Asociate și cetățenilor lor, fără plata vreunor taxe de prorogare sau alte sancțiuni de orice fel, spre a le permite să îndeplinească toate actele necesare pentru obținerea sau conservarea în România a drepturilor de proprietate industrială, literară și artistică, care nu au putut fi îndeplinite din cauza existenței stării de război.

(b) Puterile Aliate și Asociate sau cetățenii lor, care vor fi făcut în modul cuvenit, pe teritoriul vreuneia dintre Puterile Aliate și Asociate, o cerere, fie pentru obținerea unui brevet sau pentru înregistrarea unui model de utilitate, cu cel mult douăsprezece luni înainte de izbucnirea războiului cu România sau în timpul războiului, fie pentru înregistrarea unui desen industrial, a unui model sau a unei mărci de fabrică, cu cel mult șase luni înainte de izbucnirea războiului cu România sau în timpul războiului, vor avea dreptul să ceară în termen de douăsprezece luni dela intrarea în vigoare a Tratatului de față drepturi corespunzătoare în România, cu un drept de prioritate întemeiat pe înregistrarea anterioară a cererii lor pe teritoriul acelei Puteri Aliate sau Asociate.

(c) Se vor acorda fiecăreia din Puterile Aliate și Asociate și cetățenilor ei un termen de un an dela intrarea în vigoare a Tratatului de față, în timpul căruia vor putea intenta acțiuni în România împotriva persoanelor fizice sau juridice cărora li s-ar imputa o încălcare ilegală a drepturilor lor de proprietata industrială, literară sau artistică între data izbucnirii războiului și intrarea în vigoare a Tratatului.

2. La determinarea perioadei înăuntrul căreia un brevet trebue să fie exploatat sau un model, sau o marcă de fabrică trebue să fie folosită, nu se va ține seama de o perioadă cuprinsă între izbucnirea războiului și sfârșitul lunii a optsprezecea dela intrarea în vigoare a Tratatului de față.

3. Perioada dintre izbucnirea războiului și intrarea în vigoare a Tratatului de față va fi scăzută din durata normală de valabilitate a drepturilor de proprietate industrială, literară și artistică care erau în vigoare în România la izbucnirea războiului sau care vor fi recunoscute sau stabilite în condițiunile

prevăzute în partea A a acestei Anexe și aparțin vreuneia dintre Puterile Aliate și Asociate sau cetățenilor ei. În consecință, durata normală de valabilitate a acestor drepturi va fi considerată ca prelungită în mod automat în România cu un nou termen corespunzând aceluia care va fi fost astfel scăzut.

4. Dispozițiunile de mai sus, privitoare la drepturile în România ale Puterilor Aliate și Asociate și ale cetățenilor lor, se vor aplica deopotrivă drepturilor României și ale cetățenilor români, în teritoriile Puterilor Aliate și Asociate. Niciuna din aceste dispozițiuni, însă, nu va da României sau cetățenilor români dreptul la un tratament mai favorabil, pe teritoriul vreuneia din Puterile Aliate și Asociate, decât cel acordat de acea putere în aceleași cazuri altor Națiuni Unite sau cetățenilor acestora. România nu va fi ținută nici ea, în virtutea acestor dispozițiuni, să acorde vreuneia din Puterile Aliate și Asociate sau cetățenilor ei un tratament mai favorabil decât cel de care România sau cetățenii români beneficiază pe teritoriul acelei Puteri în privința materiilor la care se aplică dispozițiunile de mai sus.

5. Terții din teritoriile vreuneia din Puterile Aliate și Asociate sau din România cari, înainte de intrarea în vigoare a Tratatului de față, au dobândit de bună credință drepturi de proprietate industrială, literară sau artistică în opoziție cu drepturile restabilite potrivit dispozițiunilor părții A a acestei Anexe sau de drepturile obținute datorită priorității acordate din acele dispozițiuni, sau cari de bună credință au fabricat, publicat, reprodus, folosit sau vândut proiectul acestor drepturi, vor fi autorizați, fără a se dispune la urmăriri pentru încălcare, să continue a exercita acele drepturi și să continue sau să reia acea fabricare, publicare, reproducere, folosință sau vânzare, dobândite sau întreprinse cu bună credință. În România această autorizație va fi data sub forma unei licențe fără exclusivitate, acordată în termeni și condițiuni ce urmează să fie fixate de comun acord între părțile interesate sau, în lipsa unei înțelegeri, de către Comisiunea de Conciliațiune instituită potrivit articolului 32 al Tratatului de față. Pe teritoriile fiecăreia din Puterile Aliate și Asociate..., terții de bună credință vor beneficia de protecția ce este acordată în împrejurări similare terților de bună credință ale căror drepturi sunt în opoziție cu ale cetățenilor altor Puteri Aliate și Asociate.

6. Nicio dispozițiune din partea A a acestei Anexe nu va putea fi interpretată în sensul că acordă României sau cetățenilor români drepturi la brevete sau la modele de utilitate, pe teritoriul vreuneia din Puterile Aliate și Asociate, cu privire la invențiuni relative sau orice articol indicat nominal în Anexa III a Tratatului de față, invențiuni care au fost făcute, sau pentru care s-au depus cereri de înregistrare, de către România ori de vreun cetățean român, în România sau pe teritoriul vreunei alte Puteri a Axei sau pe orice teritoriu

ocupat de forțele armate ale Axei, în timpul când teritoriul în chestiune se găsea sub controlul forțelor armate sau al autorităților Puterilor Axei.

7. România va acorda de asemenea beneficiul dispozițiunilor de mai sus ale acestei Anexe, Franței precum și altor Națiuni Unite care nu sunt Puteri Aliate sau Asociate, ale căror relații diplomatice cu România au fost rupte în timpul războiului și care se obligă să acorde României avantagiile conferite ei în virtutea ziselor dispozițiuni.

8. Nicio dispoziție din partea A a acestei Anexe nu va fi înțeleasă ca fiind în contradicție cu articolele 27 și 29 ale Tratatului de față.

ASIGURĂRI

1. Asigurătorii, cetățeni ai Națiunilor Unite, vor putea relua vechile lor portofolii fără nicio restricțiune, afară de cele aplicabile asigurătorilor în general.

2. Dacă un asigurător, cetățean al vreuneia din Națiunile Unite, ar dori să-și reia activitatea profesională în România și dacă se constată că valoarea depunerilor în garanție sau a rezervelor cerute întreprinderilor de asigurare ca o condiție pentru exercitarea activității lor în România a scăzut în urma pierderii sau a deprecierii titlurilor care constituiau acele depuneri sau rezerve, Guvernul român se obligă să recunoască, pe termen de optsprezece luni, că ceea ce a mai rămas din aceste titluri îndeplinește toate cerințele legale în ce privește depunerile și rezervele.

A N E X A V

CONTRACTE, PRESCRIPȚIE ȘI EFECTE DE COMERȚ

A. CONTRACTE

1. Sub rezerva excepțiunilor enumerate în paragrafele 2 și 3 de mai jos, orice contract care în executarea sa necesita raporturi între părți devenite inamice în înțelesul Părții D a acestei Anexe va fi considerat ca reziliat dela data când una din părți a devenit inamică. Această reziliere nu va aduce însă nicio atingere prevederilor articolului 29 al Tratatului de față și nici nu va libera vreuna din părțile contractante de obligațiunea de a restitui sumele primite ca avansuri sau ca aconturi și pentru care acea parte contractantă nu a efectuat o contraprestațiune.

2. Cu toate dispozițiunile paragrafului 1 de mai sus, stipulațiunile din orice contract care se pot disjunge și a căror executare nu necesita raporturi între părți devenite inamice în înțelesul Părții D. a acestei Anexe nu vor fi reziliate ci vor rămâne în vigoare, fără ca aceasta să aducă vreo atingere drepturilor prevăzute în articolul 27 al Tratatului de față. În cazurile în care stipulațiunile vreunui contract nu se pot disjunge, contractul va fi considerat ca reziliat în întregime. Dispozițiunile de mai sus se înțeleg sub rezerva aplicării

legilor, ordonanțelor și regulamentelor naționale edictate de vreuna din Puterile Aliate sau Asociate sub jurisdicția căreia se află contractul sau una din părțile contractante precum și sub rezerva stipulațiunilor contractului.

3. Nicio dispoziție cuprinsă în Partea A a Anexei de față, nu va fi considerată ca anulând transacțiunile egalmente executate în conformitate cu contractele încheiate între inamici dacă aceste transacțiuni au fost executate cu autorizația Guvernului uneia dintre Puterile Aliate și Asociate.

4. Prin derogare la dispozițiunile de mai sus, contractele de asigurare și de reasigurare vor face obiectul unor convențiuni deosebite între Guvernul Puterii Aliate sau Asociate interesate și Guvernul român.

B. TERMENE DE PRESCRIPȚIE

1. În raporturile juridice interesând persoane sau bunuri ce pun în cauză cetățeni ai Națiunilor Unite sau cetățeni români, cari din cauza stării de război nu au putut să introducă sau să continue o acțiune judiciară, sau să îndeplinească formalitățile necesare pentru salvgardarea drepturilor lor, toate termenele de prescripție sau de limitare a dreptului de a introduce sau de a continua o acțiune judiciară sau a dreptului de a lua măsuri conservatorii vor fi considerate ca fiind suspendate pe durata războiului, pe teritoriul român, pe de o parte, și pe teritoriul acelor Națiuni Unite care acordă României, prin reciprocitate, beneficiul dispozițiunilor acestui paragraf, pe de altă parte, indiferent dacă aceste termene au început să curgă înainte sau după izbucnirea războiului. Aceste termene vor reîncepe să curgă dela intrarea în vigoare a Tratatului de față. Dispozițiunile acestui paragraf se vor aplica și termenelor fixate pentru prezentarea cupoanelor de dobânzi sau de dividente sau pentru prezentarea spre rambursare a valorilor ieșite la sorți sau rambursabile pentru orice alt motiv.

2. În cazul când, din cauza neexecutării unui act sau neîndepliniri vreunei formalități în timpul războiului, s-au luat pe teritoriul român măsuri de executare în dauna unui cetățean al vreunei Națiuni Unite, Guvernul român va restabili drepturile lezate. Dacă restabilirea acestor drepturi este imposibilă sau ar fi inechitabilă, Guvernul român va lua măsurile necesare pentru ca cetățeanul Națiunii Unite să primească indemnizația care, în cazul respectiv, va apare justă și echitabilă.

C. EFECTE DE COMERȚ

1. În relațiunile dintre inamici, niciun efect de comerț întocmit înainte de război nu va fi considerat a-și fi pierdut valoarea pe motiv că, în termenele prescrise, nu a fost prezentat spre acceptare sau încasare, sau nu s-a comunicat

trăgătorilor sau andosanților neacceptarea sau neplata, sau n-a fost protestat, nici pentru faptul neîndeplinirii vreunei formalități în timpul războiului.

2. Dacă termenul înăuntrul căruia un efect de comerț trebuia să fie prezentat spre acceptare sau încasare, sau înăuntrul căruia trebuia să se dea trăgătorului sau andosatorului un aviz de neacceptare sau neplată sau înăuntrul căruia efectul trebuia să fie protestat, a expirat în timpul războiului și partea care trebuia să prezinte efectul sau să-l protesteze, sau să dea aviz de neacceptare sau neplată a omis a face aceasta în timpul războiului, se va acorda un termen de cel puțin trei luni, dela intrarea în vigoare a Tratatului de față, înăuntrul căruia să se poată face prezentarea sau protestul efectului sau să se dea aviz de neacceptare sau neplata lui.

3. Dacă o persoană a contractat obligțiuni în baza unui efect de comerț, fie înainte, fie în timpul războiului, în urma unui angajament luat față de ea de către o persoană care a devenit ulterior inamică, aceasta din urmă rămâne obligată să despăgubească pe cea dintâi în privința acelor obligațiuni, independent de faptul izbucnirii războiului.

D. DISPOZIȚIUNI SPECIALE

1. În înțelesul Anexei de față, se va considera că persoanele fizice și juridice au devenit inamice începând dela data când relațiile comerciale dintre ele au devenit ilegale conform legilor, ordonanțelor și regulamentelor cărora aceste persoane sau contracte le erau supuse.

2. Ținând seama de sistemul juridic al Statelor Unite ale Americei, dispozițiunile acestei Anexe nu se vor aplica relațiunilor dintre Statele Unite și România.

A N E X A VI

TRIBUNALE DE PRIZE ȘI SENTINȚE

A. TRIBUNALE DE PRIZE

Fiecare din Puterile Aliate sau Asociate își rezervă dreptul de a examina, potrivit unei proceduri pe care urmează a o stabili, toate deciziunile și ordonanțele Tribunalelor de Prize române date în procese ce pun în cauză drepturile de proprietate ale cetățenilor acelei Puteri și de a recomanda Guvernului român să dispună revizuirea acelora dintre deciziuni sau ordonanțe care ar putea să nu fie conforme cu dreptul internațional.

Guvernul român se obligă să pună la dispoziție copii după toate documentele și actele acestor procese, inclusiv deciziunile luate și ordonanțele date, să accepte toate recomandațiunile formulate în urma examinării acelor procese și să dea urmare acelor recomandațiuni.

B. SENTINȚE

Guvernul român va lua măsurile necesare pentru a permite cetățenilor vreuneia din Națiunile Unite, oricând în termen de un an dela intrarea în vigoare a Tratatului de față, să intenteze înaintea autorităților române competente o acțiune în revizuire a oricărei sentințe date de o instanță judecătorească română între 22 Iunie 1941 și data intrării în vigoare a Tratatului de față, în orice proces în care cetățenii vreuneia dintre Națiunile Unite nu a fost în măsură a expune cauza sa într-un mod satisfăcător, fie în calitate de reclamant, fie în calitate de pârît. În cazul în care un cetățean al vreuneia din Națiunile Unite a suferit un prejudiciu de pe urma vreunei asemenea sentințe, Guvernul român va lua măsurile necesare pentru ca acel cetățean să fie repus în situația în care se găsea înainte de pronunțarea sentinței sau să primească indemnizația care, în cazul respectiv, va apare justă și echitabilă. Denumirea „cetățeni ai Națiunilor Unite" cuprinde și societățile sau asociațiunile organizate sau constituite conform legislației vreuneia dintre Națiunile Unite.

Sursa: Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond *Conferința de Pace Paris 1946*, Dosar 91.

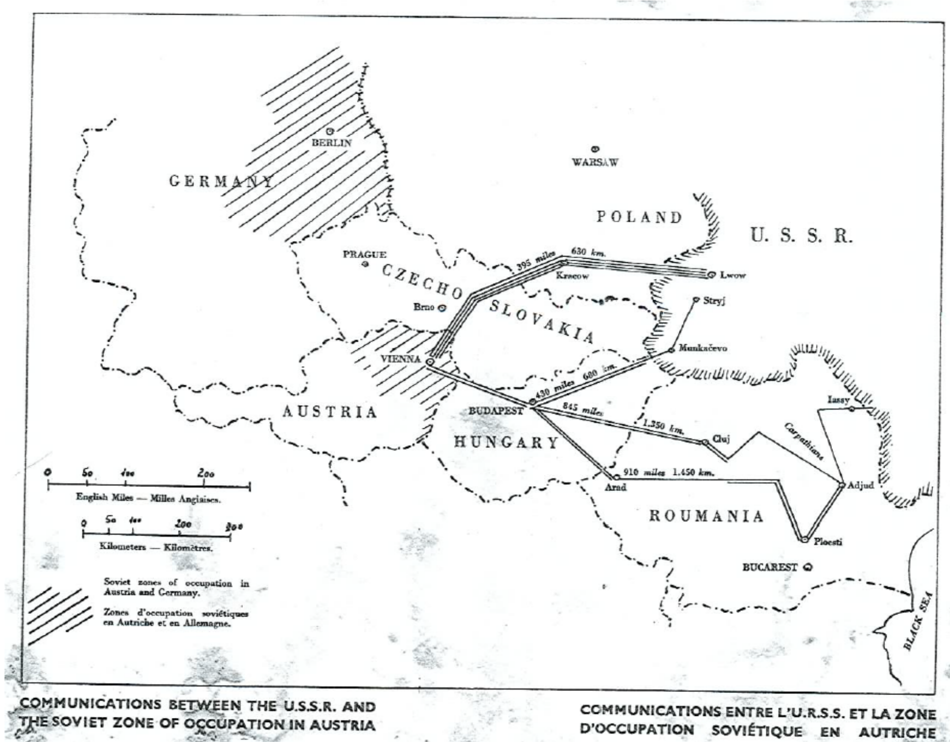

Foto: Această hartă a fost depusă de partea sovietică drept anexă la Tratat. Ea a fost contestată de România și marile puteri, dată fiind scara de 1:200.000, neuzuală pentru un Tratat de Pace. Serviciul de geografie cartografică al Franței a solicitat elaborarea unei alte hărți, conforme cu regulile internaționale în domeniu, dar sovieticii au refuzat. Pe cale de consecință, în teren, această hartă a produs foarte multe neclaritați, legate mai ales de insule, ostroave și Delta Dunarii.

Trasarea frontierei de stat între Republica Populară Română și URSS s-a „finalizat" mai târziu, printr-un protocol special semnat la Moscova, în 4 februarie 1948, de către dr.Petru Groza, pe de o parte, și Vyacheslav Molotov, de cealaltă parte, care prevedea că „În conformitate cu art. 1 al Tratatului de pace cu România, intrat în vigoare la 15 septembrie 1947, Guvernul RPR, pe de o parte, și Guvernul URSS, pe de altă parte, au convenit asupra:[...] de-a lungul fluviului Dunărea, de la Pardina la Marea Neagră, lăsând insulele Tătaru Mic, Daleru Mic și Mare și Limba de partea URSS, iar insulele Tătaru Mare, Cernovca și Babina, de partea României; Insula Șerpilor, situată în Marea Neagră, la răsărit de gurile Dunării, intră în cadrul URSS". (Protocolul referitor la precizarea parcursului liniei frontierei de stat între România și URSS, art. 1, lit. b.).

Protocolul a fost pregătit de către noul ministru al Afacerilor Străine a României, „tovarășa Ana".[641] Predarea efectivă a avut loc pe 23 mai în același an în procesul verbal fiind introdusă o modificare față de protocol, sintagma „intră în cadrul URSS" fiind înlocuită cu formularea „a fost înapoiată URSS de către RPR".

[641] Ana Pauker.

Anexa 17.

Răspunsul Guvernului României la invitația de a participa la Planul Marshall

1947 iulie 9, București

Răspunsul Guvernului României la invitația guvernelor Marii Britanii și Franței de a participa la programul pentru redresarea economică a Europei (Planul Marshall).

Am onoarea a confirma primirea Notei din 4 iulie 1947, prin care Guvernul Majestății sale din Regatul Unit și Guvernul francez transmit Guvernului român invitațiunea de participare la organizarea programului pentru redresarea economică a Europei sugerată de Secretarul de Stat al Statelor Unite ale Americii.

Reprezentând o țară care se zbate în nevoile create de urmările războiului și de urmările a doi ani consecutivi de secetă, Guvernul român este în măsură să aprecieze valoarea unui plan destinat să redreseze economia țărilor europene. El a luat în serioasă examinare propunerile cuprinse în Nota Excelenței Voastre și se grăbește să vă comunice rezultatul acestui examen.

Guvernul român socotește că, în situațiunea de azi, Europa nu poate fi considerată astfel cum o face planul franco-britanic drept o unitate economică putând fi obligată să se ajute ea însăși prin reglementarea și dezvoltarea producțiilor ei fundamentale și făcându-se abstracție de interesele particulare ale țărilor de pe continent și de năzuințele lor economice specifice.

Un program de ajutor reciproc – întocmit pe baza disponibilităților europene actuale și tinzând la crearea de curente de schimburi artificiale sau silite, care fatal nu vor ține seamă de necesitățile și de realitățile existente precum și de orientarea economică a fiecărei țări suverane – nu ar putea contribui eficace nici la redresarea economică a României.

Concluzia aceasta este întărită de lipsa oricărei precizări referitoare la declanșarea acțiunii de ajutorare, precum și la proporțiile acestei acțiuni.

Guvernul român consideră apoi că organizarea propusă de Guvernele britanic și francez va duce fatal la rezultate care vor însemna, pe de o parte, o știrbire a independenței pe care țările Europei vor și trebuie să o păstreze cu privire la politica lor economică, iar pe de altă parte, o imixtiune în afacerile interne ale acestor țări.

Pe de altă parte, orice plan de redresare economică europeană nu-și poate atinge țelurile decât dacă se sprijină pe colaborarea tuturor țărilor de pe continent și dacă se sprijină în primul rând pe colaborarea Uniunii Sovietice.

Uniunea Sovietelor, prin bogăția resurselor sale naturale, prin volumul producției sale agricole și industriale, prin puterea organizării sale tehnice și prin disciplina muncii popoarelor ce o alcătuiesc constituie elementul de bază, elementul indispensabil al oricărei organizări pentru reconstrucția economică a Europei. Dar Uniunea Sovietelor fiind absentă, organizarea la care România e invitată să participe este lipsită de colaborarea factorului esențial care ar putea să-i asigure realizarea. În consecință, organizarea Vestului cu izolarea Estului continentului nu poate fi o creațiune fericită nici pentru redresarea economică a Europei și nici pentru statornicirea încrederii și pentru consolidarea păcii lumii.

Iată de ce Guvernul român declară că nu poate să colaboreze la o acțiune pe care o consideră neeficientă pe planul economic și primejdioasă pe planul politic și totodată își exprimă toate regretele de a nu putea accepta invitațiunea ce a avut onoarea să primească.

Primiți, vă rog, domnule Ministru, expresiunea prea înaltei mele considerațiuni.

Vicepreședintele Consiliului de Miniștri și Ministru al Afacerilor Străine, Gh. Tătărăscu.

Sursa: Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Președinția Consiliului de Miniștri. Stenograme,* dosar 711947, f. 49–50.

Anexa 18.

Notă asupra situației economiei românești

1948 martie, București. Notă asupra situației economiei românești în urma aplicării obligațiilor ce decurgeau din Convenția de Armistițiu, apreciată ca o sarcină destul de grea chiar și pentru o economie normală.

Situația economică prezintă aspecte destul de îngrijorătoare.

Conjunctura generală de după 23 august 1944 și obligațiile cărora țara noastră trebuie să le facă față, în executarea actului din 12 septembrie 1944, constituie cauzele care au determinat starea serioasă actualaă a economiei românești.

Datele care înfățișeazaă această situație economică sunt expuse în cele ce urmează.

Conjunctura generală și obligațiile armistițiului

Stările create de război n-au făcut încă posibilă revenirea economiilor la situația antebelică.

Producția este insuficientă și necesitățile nu pot fi satisfăcute în limita unui standard de viață normal.

România are o situație mai precară.

Relațiile economice cu străinătatea au fost în parte reluate la jumătatea anului 1945.

Obligațiile armistițiului; chiar în condiții normale pentru economia românească, reprezintă o sarcină destul de grea.

Evaluate în lei 1938, aceste obligații sunt egale cu valoarea exportului românesc din anul 1938.

Cu alte cuvinte, executând aceste obligații, Romania nu mai are posibilitatea să-și reîmprospăteze echipamentul industrial și rezervele de materii prime indispensabile unei bune dezvoltări a economiei sale.

Felul		1938			1946–1947		
		Venit național	**Export**	**%**	**Venit național**	**Armistițiu**	**%**
a)	În mil. lei 1938	230,8	21,5	9,3	149,1	20,7	13,9
b)	În dolari U.S.A.	1064	99	9,3	687	95	13,9

Obligațiile armistițiului, pe principalele categorii de produse românești, în raport cu disponibilitățile economiei noastre, confirma cele menționate mai sus:

1. Petrol (mii tone)

Anii	**Producție țiței**	**Produse petroliere**	**Export, armistițiu și consum intern**			
			Export sau armistițiu	**Consum intern**	**Total**	**% din disponibil**
1938	6610	6218	4471	1674	6145	98,8%
1946	4000	3600	1850	1750	3600	-

2. Animale

Statistica ce se poseda în acest sector este aceea a Ministerului de interne, efectuată la data de 30 iunie 1945, prin organele sale locale.

Ținând seama de condițiile în care a fost întocmită și de organul care a patronat-o considerăm că cuprinde toate garanțiile de obiectivitate și situație reală.

Dacă se admite că procesul refacerii șeptelului este egal cu tăierile clandestine ce se practică, se poate lua această statistică ca reprezentând situația actuală.

O mențiune trebuie făcută cu privire la disponibilul de animale. Anume, după statistica în cauză, numărul de cabaline și bovine existent se împarte în: 80% animale bătrâne și cu defecte fizice și 20% animale tinere, servind la refacere, în raport cu nevoile consumului intern și obligațiile armistițiului, situația septelului în 1946 arăta astfel:

(mii capete)

Felul	**Șeptel 1946**		**Nevoi 1946**	
	Total	**20%**	**Consum intern**	**Obligații armistițiu**[642]
Cabaline	832	166	-	44
Bovine	2804	561	292	111
Porcine	1237	-	656	57
Ovine	6354	-	2755	103

Sursa: Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Ministerul Finanțelor, Oficiul de studii, dosar* 467/1946, f. 1–8.

[642] Condițiile de predare la art. 11 din Convenția de Armistițiu sunt severe, în raport cu disponibilul speciilor animalelor din România. Cabalinele este sigur că nu pot fi livrate și vor face obiect de compensație cu bovine, în condițiile în care s-a ajuns, pentru art. 12.

Anexa 19.

Legea pentru constituirea Statului Român în Republica Populară Română

LEGEA PENTRU CONSTITUIREA STATULUI ROMÂN ÎN REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ (30 decembrie 1947)

Art. l. Adunarea Deputaților ia act de abdicarea Regelui Mihai I pentru el și urmașii săi.
Art. 2. Constituția din 1866 cu modificările din 29 martie 1923 și acelea din 1 septembrie 1944 și următoarele se abrogă.
Art. 3. România este Republică Populară.
Denumirea Statului Român este „Republica Populară Română" (R.P.R.).
Art. 4. Puterea legislativă va fi exercitată de Adunarea Deputaților până la dizolvarea ei și până la constituirea unei adunări legislative constituante care se va face la data ce se va fixa de Adunarea Deputaților.
Art. 5. Adunarea constituantă va hotărî asupra noii Constituții a Republicii Populare Române.
Art. 6. Până la intrarea în vigoare a noii Constituții puterea executivă va fi exercitată de un prezidiu compus din cinci membri aleși, cu majoritate, de Adunarea Deputaților, dintre personalitățile vieții publice, științifice și culturale ale Republicii Populare Române.
Art. 7. Membrii Prezidiului Republicii Populare Române vor depune în fața Adunării Deputaților jurământ de credință poporului după următoarea formulă:
„Jur a apăra drepturile și libertățile democratice ale Poporului Român și independența și suveranitatea Republicii Populare Române, precum și legile sale".
Art. 8. în termen de trei zile de la apariția prezentei legi, funcționarii publici vor depune jurământ de credință.
Formula jurământului pentru funcționarii publici este:
„Jur de a fi credincios poporului și de a apăra Republica Populară Română împotriva dușmanilor din afară și dinăuntru".
„Jur a respecta legile Republicii Populare Române și de a păstra secretul în serviciu".
Pentru armată, grăniceri și jandarmi, formula jurământului este:

„Jur de a fi credincios poporului și de a apăra Republica Populară Română împotriva dușmanilor din afară și dinăuntru".
„Jur de a respecta legile Republicii Populare Române și de a păstra secretul de serviciu".
„Jur supunere legilor și regulamentelor militare în toate ocaziile".
Art. 9. Promulgarea prezentei legi se va face de către președintele Consiliului de Miniștri.
Această lege s-a votat de Adunarea Deputaților în ședința de la 30 decembrie, anul 1947, și s-a aprobat cu unanimitate de două sute douăzeci și cinci voturi.

Președinte, MIHAIL SADOVEANU

Secretar, STELIAN MORARIU
L. S. A. D.

Promulgăm această lege și ordonăm să fie investită cu Sigiliul Statului și publicată în Monitorul Oficial.

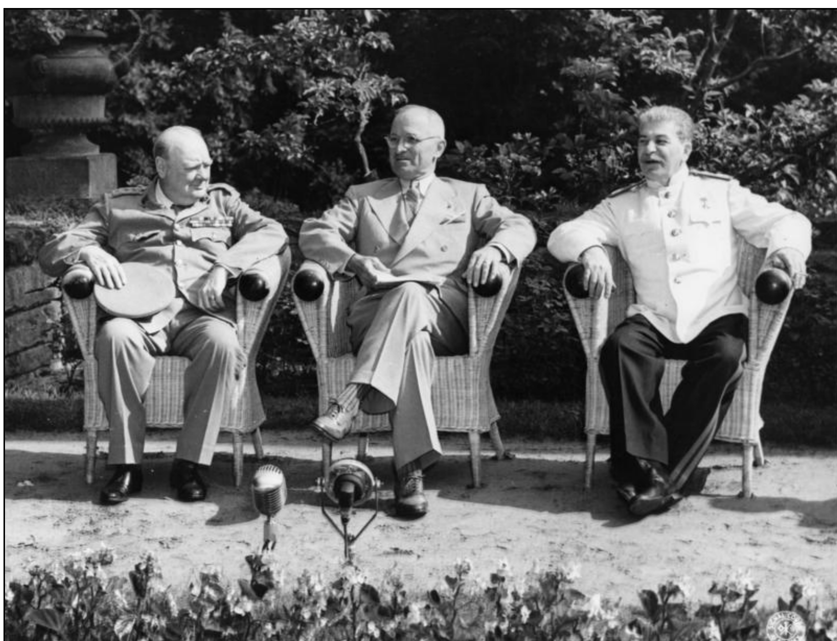
Dată la București, la 30 septembrie 1947.

Președintele Consiliului de Miniștri, Dr. PETRU GROZA

Ministrul justiției, LUCREȚIU PATRĂȘCANU

Sursa: „Monitorul oficial", nr. 300 bis din 30 decembrie 1947.

Arhiva foto: ***Întâlnirea de la Potsdam – iulie-august 1945***

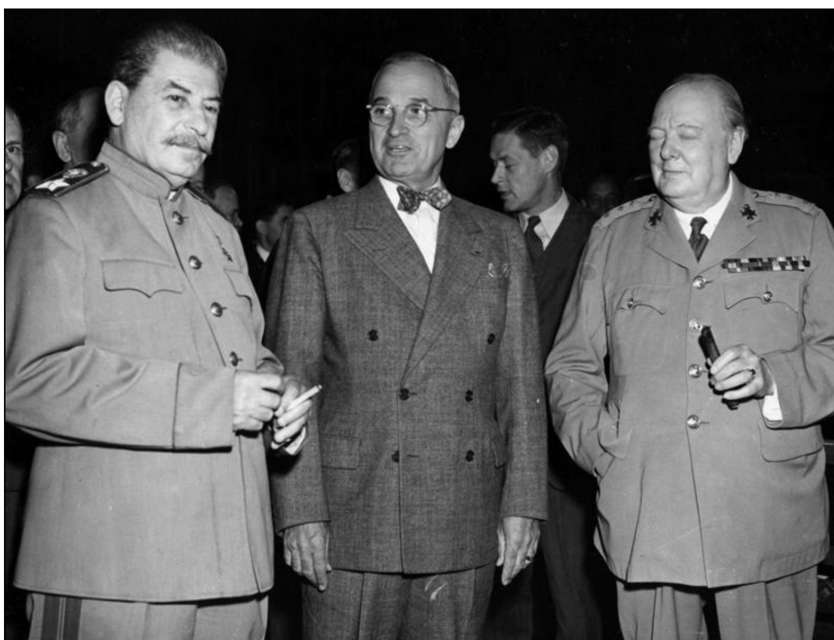
1.

2.

3.

4.

5.

Arhiva foto: *Conferința de Pace de la Paris, 29 iulie 1946*

6.

7.

8.

9.

10.

11.

12.

13.

14.

15.

16.

17.

18.

19.

20.

21.

22.

Legendă fotografii

1. Prim-ministrul britanic, Winston Churchill, Președintele Harry S. Truman (SUA) și liderul URSS, Iosif Stalin, în grădina Palatului Cecilienhof, înaintea întâlnirii de la Potsdam, Germania. 25 iulie 1945. *Credit: Wikimedia Commons, prin bunăvoința The National Archives and Records Administration (SUA)*
2. „Cei Trei Mari", fotografiați împreună cu consilierii principali, Potsdam, Germania, circa 28 iul – 1 aug 1945. De la stânga la dreapta, Jos: Premierul britanic Clement Attlee, Președintele SUA, Harry S. Truman, Premierul sovietic, Iosif Stalin. Sus: Amiralul William D. Leahy, Marina Americană, șeful cancelariei președintelui Truman, Ministrul de Externe britanic Ernest Bevin, Secretarul de Stat al SUA, James F. Byrnes, Ministrul de Externe al URSS, Vyacheslav Molotov. *Credit: Wikimedia Commons, prin bunăvoința The National Archives and Records Administration (SUA), Army Signal Corps Collection în Arhivele Naționale Americane*
3. Winston Churchill, Președintele Harry S. Truman și Generalissimul Iosif Stalin la Conferința de la Potsdam. *Credit: United States Army Signal Corps. Harry S. Truman Library & Museum. http: //trumanlibrary. org, domeniul public*

4. De la stânga la dreapta: Premierul sovietic, Iosif Stalin, Președintele american, Harry S. Truman, Premierul britanic, Winston Churchill, împreună pentru prima dată, cu puțin înainte de deschiderea Conferinței de la Potsdam, iulie 1945. *Credit: United States Army Signal Corps. Harry S. Truman Library & Museum. http: //trumanlibrary. org, domeniul public*
5. Curtea Palatului Cecilienhof, Potsdam, unde s-au ținut întâlnirile tripartite. Florile care formează steaua roșie au fost plantate de sovietici. *Credit: Official U. S. Navy Photograph, în colecția Arhivelor Naționale ale SUA*
6. Sosirea delegațiilor, Paris, Palais du Luxembourg, 29 iulie 1946, vedere dinspre Rue de Tournon. *Credit: United Nations (UN audio-visual archive)*
7. Palais du Luxembourg, intrarea principală. *Credit: United Nations (UN audio-visual archive)*
8. Sosirea delegaților – Vyacheslav Molotov (URSS). *Credit: United Nations (UN audio-visual archive)*
9. Sosirea delegaților – James Byrnes (SUA). *Credit: United Nations (UN audio-visual archive)*
10. Garda de onoare, Palais de Luxembourg. *Credit: United Nations (UN audio-visual archive)*
11. Sosirea delegaților – Clemence Attlee (Marea Britanie). *Credit: United Nations (UN audio-visual archive)*
12. Palais de Luxembourg, curtea interioara. *Credit: United Nations (UN audio-visual archive)*
13. Parzizieni veniți să asiste la sosirea delegațiilor străine. *Credit: United Nations (UN audio-visual archive)*
14. Delegația SUA. *Credit: United Nations (UN audio-visual archive)*
15. Secretarul general al Națiunilor Unite, Trygve Lie, se adresează plenului. *Credit: United Nations (UN audio-visual archive)*
16. Sala de plen. *Credit: United Nations (UN audio-visual archive)*
17. Delegatia Franței. *Credit: United Nations (UN audio-visual archive)*
18. Sala de plen. *Credit: United Nations (UN audio-visual archive)*
19. Delegația URSS – Andrei Vîșinski (stânga) și Vyacheslav Molotov (dreapta). *Credit: United Nations (UN audio-visual archive)*
20. George Bidault (Franța) – discursul de bun-venit, despre problemele lumii de după Război și eforturile pentru construcția unei păci care să dureze. *Credit: United Nations (UN audio-visual archive)*
21. Președintele american Harry Truman îi strânge mâna Secretarului de Stat Janmes Byrnes înainte de plecare acestuia din urmă la Conferința de Pace de la Paris, 27 iulie 1946. *Credit: Wikimedia Commons, prin bunăvoința The National Archives and Records Administration (SUA)*
22. Secretarul de Stat James Byrnes, discurs la ceremonia de plecare la Conferința de Pace de la Paris, 27 iulie 1946. *Credit: Wikimedia Commons, prin bunăvoința The National Archives and Records Administration (SUA)*

Bibliografie generală

I. IZVOARE ARHIVISTICE

1. Arhivele Naționale Istorice Centrale
   a. Colecția Microfilme SUA, nr. 79–625.
   b. Colecția Microfilme SUA, rola 636, c. 650–651.
   c. Fond C. C. al P. C. R. Sec. Economică, dos. 43/1945; dos. 49/1945; dos. 4/1945; Stenograme, dos. 8/1946;
   d. Fond Președinția Consiliului de Miniștri, dos. 8/1923; dos. 4/1927; dos. 15/1928; dos. 14/1934, vol. I; Cabinet, 1940–1941; Serv. Special de Informații, St. dos. 7/1943; dos. 12/1945; Stenograme, dos. 1/1944, dos. 1/1945, dos. 2/1945; dos. 4/1945; dos./1945; Stenograme, dos. 7/1944, dos. 10/1947;
   e. Fond Casa Regală; Diverse, dos. 2/1940; 24/1944; 1/1945;
   f. Fond Casa Regală Carol al II-lea, dos. 10/1939;
   g. Fond Casa Regală Mihai, dos. 27/1944, dos. 38/1945, dos. 38/1945, dos. 7/1947, dos. 7/1947;
   h. Fond Ministerul Economiei Naționale. Direcția Secretariat dos. 6/1945; Direcția Plăților în străinătate dos. 2/1946;
   i. Direcția Secretariat dos. 26/1946; Direcția Studii și Documentare, dos. 8/1947; Secretariat 11/1947; 34/1947; dos. 27/1945; 8/1947
   j. Fond Ministerul Inventarului Avuțiilor Publice. Ministerul de Finanțe, dos. 1/1940–1944 (nenumerotat);
2. Arhivele Băncii Naționale a României
   a. Fond Studii, dos./1934–1938; dos. 33/1938–1941.
3. Arhivele Ministerului Apărării Naționale
   a. Microfilme r P îi 2265 c. 150–154.
4. Arhivele Ministerului Afacerilor Externe
   a. Fond 71/1939, E9, VI 8, Condiții de pace, vol. 161.
   b. Fond Conferința de Pace, vol. 70; vol. 74.
   c. Fond 71/1939, E9, vol 157.
   d. Fond 71/192–1944, Portugalia, Telegrame, 1943, vol 6.
   e. Fond 71/920–1944, Turcia, Telegrame, Ankara, vol. 6 și 7.

f. Fondul 71/România, dosarul nr. 03, telegrama nr. 66266/21 octombrie 1939, semnată Gafencu, către legația din Roma.
g. Fond 71/1939, E9, VI 8, Condiții de pace, vol. 161, f. 236.
h. Fond I. Pelivan, dos. IV/526, 1944.
i. Fond Vasile Stoica, dos. I/102, 1950.

II. COLECȚII ȘI VOLUME DE DOCUMENTE. CODURI. LEGI. TRATATE. CONVENȚII.

1. Actul Final 1975: *Actul Final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa, 1975.*
2. Banca Națională a României. *Contribuțiuni la problema materiile prime din România,* vol. I-III, București, 1939.
3. Banca Națională a României. *Dare de Seamă a Consiliului de Administrație pe anii 1919–1940,* București, 1919–1940.
4. Biblioteca Academiei Române. Arhiva Istorică
   a. Fond XIV, dos. 07.
5. *Carta Națiunilor Unite, 26 iunie 1945.*
6. Ciuceanu, R., Chiper, I., *Misiunile lui A. I. Vîșinski în România (Din istoria relațiilor româno-sovietice 1944–1946), Documente secrete,* Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 1997.
7. Ciurea, E. C., *Le traite de Paix avec la Roumanie, du 10 fevrier 1947*, Edition A, Pedone, Paris, 1946.
8. *Codul general al Industriei, cuprinzând legi industriale, miniere, muncitorești. Ghid practic al meseriașului.* Cu o prefață de ing. C. Petrescu, București, 1940.
9. Convenția Haga 1907: *Convenția a-XIII-a de la Haga din 1907 cu privire la neutralitatea în războiul maritim.*
10. Convenția Haga 1907: *Convenția a IV-a de la Haga cu privire la legile și obiceiurile războiului terestru, 1907.*
11. Convenția Geneva 1949: *Convenția de la Geneva privitoare la protecția victimelor în timpul conflictului armat, Comisia ONU pentru Drepturile omului, 1949.*
12. Convenția Geneva 1949: *Convenția de la Geneva cu privire la protecția civililor în timp de război, 1949.*
13. Convenția Geneva 1949: *Convenția de la Geneva cu privire la tratamentul prizonierilor de război, 1949.*
14. Convenția ONU 1951: *Convenția ONU cu privire la drepturile refugiaților, 1951.*
15. Convenția ONU 1951*: Convenția cu privire la prevenirea și pedepsirea crimei de genocid, 1951.*
16. Convenția 1969: *Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor, 1969.*
17. *Decret-lege pentru evacuarea și dispersarea unor industrii,* „Monitorul Oficial”, Partea I, nr. 139 din 17 iunie 1944.
18. Delbruck, J., *Encyclopedia of Public International Law,* vol. 4, 1982.

19. *Documents concerning the Fate of the Jewry during the Holocaust,* vol. IX, *Romanian-German Relations*, 1939–1944, selected and edited by dr. Jean Ancel, Jerusalem, 1986.
20. Faur, A., *Măsuri legislative și economico-administrative de aplicare a Convenției de Armistițiu (septembrie 1944 – mai 1945). Documente,* Ed. Fundației Culturale „Cele Trei Crișuri", Oradea, 1995.
21. Giurescu, D. C., *Cade Cortina de Fier, România 1947. Documente diplomatice,* Ed. Curtea Veche, București, 2002.
22. Giurescu, D. C., *România 1947. The beginning of the cold war,* în *„On both sides of the Iron Curtain. 1945–1989",* Acts of International Conference, Bucharest, 9–10 may, 2000.
23. Idem, *Cade Cortina de Fier. România 1947. Documente diplomatice*. Ed. Curtea Veche, București, 2002
24. Grenville, I. A. S., *The Major International Treaties 1914–1973. A History and Guide with Texts,* London, Methuen and Co. Ltd., 1974.
25. Grewe, W. G., *Tratate de pace, Encyclopedia of Public International Law*, nr. 4, *Use of force, War and Neutrality, Peace Treaties*, 1982.
26. Institutul Regal pentru Afaceri Internaționale Haga, *Chronology of International Events and Documents*, II.
27. Iorgovan, A., *Tratat de drept administrativ*, Nemira, 1996.
28. Lache, St., Constantiniu, Fl., *Antonescu-Hitler, Corespondență și întâlniri inedite (1940–1944*), 2 vol, Ed. Cozia, București, 1991.
29. *Legea nr. 443 din 2 septembrie 1944 pentru regimul bunurilor supușilor cu care România se găsește în stare de război*, în M. Of. Nr. 202 din 2 septembrie 1944.
30. *Legea nr. 453 din 11 septembrie 1944 pentru interzicerea supușilor inamici de a dispune de casete (safeuri*), în M. Of. Nr. 209 din 11 septembrie 1944.
31. *Legea nr. 615 pentru înființarea Comisariatului General pentru preluarea, conservarea, controlul, administrarea și lichidarea unor întreprinderi și bunuri*, în M. Of. Nr. 33 din 10 februarie 1945.
32. *Legea nr. 644 pentru completare Legii nr. 498 din 3 iulie 1942, a Legii nr. 453 din 11 septembrie 1944 și a Legii nr. 478 din 6 octombrie 1944 pentru administrarea provizorie a unor societăți pe acțiuni*, în M. Of. Nr. 33 din 10 februarie 1945.
33. *Legea nr. 91 pentru înființarea Casei de Administrare și Supraveghere a Bunurilor Inamice în M. Of. Nr. 33 din 10 februarie 1945.*
34. Leiss, A. C., Raymond Dennettt, *European Peace Treaties After World War Two, Negotiations and Texts of Treaties with Italy, Bulgaria, Hungary, Romania and Finland*, supplementary to Documents on American Foreign Relations, VIII, 1945–1946, and IX, 1947: World Peace Foundation.
35. Leuștean, L. *România, Ungaria și Tratatul de la Trianon 1918–1920,* Polirom, 2002.
36. M. Of. nr. 24 din 29 ianuarie 1941.

37. M. Of. nr. 61 din 13 martie 1941, p. 1249.
38. M. Of. nr. 233 din 2 octombrie 1941.
39. M. Of. nr. 206/ 7 septembrie 1939- Comunicatul nr. 8/6 septembrie al Casei Regale.
40. M. Of. nr. 233, 5 octombrie 1940, pp. 703–5704.
41. M. Of. nr. 274, 20 noiembrie 1940, pp. 6510.
42. M. Of. nr. 74 din 28 martie 1941, pp. 1530–1531.
43. M. Of, nr. 1023, mai 1941, p. 2330.
44. M. Of. din 23 martie 1945.
45. M. Of. partea I, nr. 133, 15 iunie 1945, pp. 5029–5030.
46. M. Of. nr. 40 din 16 februarie 1946, pp. 1.242–1.243.
47. M. Of. nr. 129 din 10 iunie 1947, pp. 4647–4653.
48. M. Of. nr. 159 din 15 iulie 1947, pp. 6029–6034.
49. M. Of. nr 133 bis din 11iunie 1948, pp. 5041–5062
50. *Mareșalul Antonescu la judecata istoriei. Contribuții, mărturii, documente (*coord. Gh. Buzatu), București, Ed. Mica Valahie, 2002.
51. Mocanu, R. M, *România, marele sacrificat al celui de-al doilea Război Mondial, Documente*, București, 1994, Documentele 134, 141, 143, 148.
52. Idem, *România în anticamera Conferinței de Pace de la Paris,* Arhivele Statului din România, București, 1996.
53. Morvay, W., *Encyclopedia of Public International Law, vol. 7, History of International Law, Foundations and Principles of International Law, Sources of International Law, Law of Treaties*, 1984.
54. *Notă în legătură cu pagubele provocate României de Germania în timpul războiului.* Ministerul Finanțelor, D. S. Oficiul de Studii și Documentare Economico-Financiară, București, 1946.
55. Opie, Redvers, Joseph W Ballantine, Paul Birsdall, Jeannette E. Muther, Clarence E. Thurber, *The Search for Peace Settlements,* The Brookings Institution, Washington D. C., 1951.
56. *Pactul Molotov-Ribbentrop și Consecințele lui pentru Basarabia,* Chișinău, 1981.
57. Preda-Mătăsaru, A., *Tratat de relații internaționale moderne și contemporane (1648–1947*), Lumina Lex, 2001.
58. Puttkamer, E., *Tratatele de Pace din 1947*, în „Enciclopedia of Public International Law”, vol. 4, 1982.
59. *Raportul generalului american Cortland van Rensselaer Schuyler, reprezentant al SUA în Comisia Aliată de Control pentru România, raport trimis Comitetului mixt al Șefilor de Stat Major la 30 aprilie 1945.*
60. *Rome Statute of the International Criminal Court, UN Doc. A/CONF. 183/9 (1998).*
61. *Report of the Secretary-General Pursuant to Paragraph 2 of the Security Council Resolution 808 (1993) UN Doc. S/25704 (1993).*

62. Rezoluția 3.314/XXIX a ONU din 14 decembrie 1974, prin care Adunarea Generală a ONU a adoptat definiția agresiunii armate directe.
63. *România, viața politică în documente 1947,* coord. I. Scurtu, București, 1994.
64. *România și armistițiul cu Națiunile Unite, Documente,* vol. II, coord. Marin Radu Mocanu, București, 1994–1995,
65. Schachter, O., *International Law in Theory and Practice,* Nijhoff, 1991.
66. Seidl-Hohenveldern, I., *Tratatele de Pace din 1947*, în Encyclopedia of Public International Law, vol. 4, *Use of force, War and Neutrality, Peace Treaties*, 1982
67. Stănescu, F., Zamfirescu, D., *Ocupația sovietică în România. Documente 1944–1946,* București, 1998.
68. Steinkamm, A. A., *Material de război*, în „Encyclopedia of Public International Law", vol. 4, *Use of force, War and Neutrality, Peace Treaties*, 1982
69. Steimel, C., *Encyclopedia of Public International Law*, vol. 4, 1982.
70. Știrban, M.; Vesa, V.; Păun, N.; Pușcaș, V.; *Istoria contemporană a României. Texte social economice și politice,* Caiet de Seminar, Cluj-Napoca, Universitatea Babeș-Bolyai, 1989.
71. Tătărăscu, Gh., *Primejdia invaziei rusești a sfărâmat toate pozițiile noastre externe,* în Gh. Buzatu, *România cu și fără Antonescu. Documente, studii, relatări și comentarii,* Iași, Ed. Moldova, 1991.
72. Văratic, V., *Relații româno-sovietice. Culegere de documente*, Enciclopedică, București, 2003.
73. Waltz, K., *Theory of International Relations,* MA, Addison-Wesley, 1979.
74. Wright, Q., *Encyclopedia of Public International Law,* vol. IV, 1982.
75. *** *Cartea Neamului, Marea Unire din 1918. Documente Istorice* (Vol. Întocmit de I. Arimia, I. Ardeleanu, C. Botoran), Ed. Globus, București, 1993.
76. *** *23 august 1944*, Documente 1944–1945, vol. III.

III. INSTRUMENTE DE LUCRU

1. Alexianu, G., *Principii de drept constituțional,* București, 1939.
2. *** *Bibliografia istorică a României*, vol. IX (1994–1999), Bibliografie selectivă (coord. Gh. Hristodol), Ed. Academiei Române, București, 2000.
3. *** *Bibliografia istorică a României*, vol. X (1999–2004), Bibliografie selectivă (coord. Gh. Hristodol), Ed. Academiei Române, București, 2005.
4. *Comunicări statistice. Recensământul din 1941*, București, 1945.
5. *Constituția României din 1923. Adnotată cu dezbateri parlamentare și jurisprudențe*, de A. Lascarov Moldoveanu și Sergiu D. Ionescu, București, 1925.
6. Dașcovici, N., *Interesele și drepturile României în texte de drept internațional public*, Iași, 1936.

7. Deleanu, I., *Instituții și proceduri constituționale*, Ediția a-II-a, Servo –Sat, Arad, 1999.
8. Diaconu, I., *Curs de drept internațional public*, București, 1993.
9. Drăganu, T., *Drept comstituțional și Instituții politice. Tratat elementar*, vol. I, Ed. Lumina Lex, 1988, Ed. a II-a, 2000
10. Duculescu, V., *Instituții de drept public și relații internaționale în dinamică*, Lumina Lex, București, 2002.
11. Ecobescu, N., Duculescu, V., *Drept internațional public*, București, 1993.
12. *Enciclopedia României*, vol. I-IV, București, 1938–1943.
13. Firoiu, D. V., *Istoria statului și dreptului românesc*, Argonaut, Cluj Napoca, 1998.
14. Focșeneanu, E., *Istoria constituțională a României (1859–1991),* Ed. a II-a revăzută, Humanitas, București, 1998.
15. Glaser, E., *Reguli de interpretare a tratatelor internaționale*, Academiei, București, 1968.
16. Grotius, H., *Despre dreptul războiului și al păcii*, București, 1968
17. Negulecu, P., Alexianu, Ghe., *Tratat de drept public*, București, 1942.
18. Neagu, R., *Organizația Națiunilor Unite*, București, 1983.
19. Niciu, M., *Drept internațional public*, Servosat, Arad, 1997.
20. Nicolson, N., *The Evolution of Diplomatic Method,* London, 1953.
21. Idem, *Diplomacy,* Washington DC, 1988.
22. Păun, N., *Sisteme economice contemporane*, Efes, Cluj Napoca, 2004.
23. Pictet, J., *Developpment et principes du Droit international humanitaire, Geneva,* Institutul Henry – Dunant, Paris, 1983.
24. Pohoață, I., *Capitalismul. Itinerare economice,* Polirom, Iași, 2000.
25. Popescu, E., *Din istoria politică a României. Constituția din 1923,* Ed. Politică, București, 1983.
26. Poenaru, D., Sârbu, C., *Istoriografia economică românească*, Bibliografie selectivă (1944–1969), București, 1970.
27. Predescu, L., *Enciclopedia României*. *Cugetarea*, Ed. Saeculum, București, 1999.
28. Pușcaș, V., *Relații Internaționale contemporane,* Cluj-Napoca, 1999.
29. *Recensământul general al populației României din 1930*, București, 1938.
30. *Statistica Societăților Anonime din România pe anii 1939, 1940*, vol. 21, 22, București, 1940.
31. Steiner, H., J., Alston, P., *International Human Rights in Context,* Oxford University Press, Second Edition.
32. Titulescu, N., *Discursuri*, Editura Științifică, București, 1967.
33. Young, R., *American Law and Politics*, New York, London, 1967.

IV. MEMORII, JURNALE, CORESPONDENȚĂ, DISCURSURI

1. *Antonescu-Hitler. Corespondență și întâlniri inedite. 1940–1944,* (ed. alcătuită de V. Arimia, I. Ardeleanu, Șt. Lache), vol. I, București.
2. Bossy, R., *Jurnal, 2 noiembrie 1940 – 9 iulie 1969,* (editor J. Mamina), București, 2001.
3. *Carol II. În zodia Satanei. Reflexiuni asupra politicii internaționale,* Ed. Universitaria, București, 1994.
4. Călinescu, A., *Însemnări politice 1916–1939*, (ed. Gheorghe Savu). Ed. Humanitas, București, 1990.
5. Churchill, W., *Al doilea Război Mondial,* Ed. Saeculum, București, 1998.
6. Ciano, G., *Jurnal politic*, Ed. Elit, Ploiești, 2002.
7. Ciobanu, M., *Convorbiri cu Mihai al României,* Ed. Humanitas, București, 1991.
8. Danielopol, D., *Jurnal Parizian, Documente confidențiale,* Institutul European, Iași, 1995.
9. Gafencu, G., *Jurnal,* Ed. Humanitas, București, 1991.
10. Iorga, N., *Memorii,* București, 1939.
11. *La Roumanie devant la Conférence de paix*, Imprimerie fédérative S. A. Berne, Paris, juillet 1946.
12. Manoilescu, M., *Dictatul de la Viena. Memorii. Iulie-august 1940,* Ed. Enciclopedică, București, 1991.
13. *Mèmoire sur l'effort militaire et èconomique de la Roumanie dans la guerre contre l'Allemagne et la Hongrie*, Imprimerie d'Etat, Bucarest, 1946.
14. *Mèmoire sur la Transylvanie*, Imprimerie d'Etat, Bucarest, 1946.
15. *Mèmoire concernant la frontiére roumaine-hongroise*, Imprimerie d'Etat, Bucarest, 1946.
16. *Mémoire sur les réparations que la Roumanie demande à la Hongrie*, Imprimerie d'Etat, Bucarest, 1946.
17. Rădulescu-Motru, C, *Revizuiri și adăugiri,* III-V, Bucharest, 1998.
18. Rose, N., *Churchill, o viață de rebel*, All, București, 1998.
19. Sănătescu, C., *Jurnal,* București, 1993.
20. Vulcănescu, M., *Ultimul cuvânt,* Ed. Humanitas, 1992.

V. PERIODICE, REVISTE, ANUARE, BULETINE

1. Almanahul economic, București, 1947.
2. Almanahul Finanțe și Industrie, București, 1946.
3. Analele Băncilor, București, 1940.
4. Analele Economice și Statistice, București, 1940.
5. Analele industriei și comerțului, nr. 8, 9, 1939.
6. Analele Sighet, Fundația Academia Civică, 1947.
7. Analele Științifice ale Universității „Al. I. Cuza", Iași, 2000–2001, 46–47, supliment.
8. Anuarul Institutului de Istorie Națională „G. Barițiu", Cluj-Napoca, 1970–2017.

9. Anuarul Ministerului Economiei Naționale, 1938.
10. Anuarul Statistic al României 1919–1940, București.
11. Anuarul Statistic al României, 1939–1940, București, 1940.
12. Buletinul Informativ al Ministerului Agriculturii și Domeniilor, 1939.
13. Buletinul Statistic al României, 1918–1940.
14. Bursa, nr. 1991 din 28 martie, nr. 1992 din 25 aprilie, nr. 1999 din 28 noiembrie, nr. 2000 din 28 decembrie 1945.
15. Conjunctura economiei românești, 3, nr. 4, 1938.
16. Dosarele istoriei, 2000–2008.
17. Dreptatea, nr. 153 din 14 august 1946.
18. Liberalul, nr. 165 din 30 august 1946.
19. Independența economică, 1944.
20. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 206 din 1939; nr. 215 din 1939; nr. 235 din 10 octombrie 1939; nr. 248 din 16 octombrie 1939; nr. 274 din 1940; nr. 74 din 1941; nr. 123 din 1941; nr. 235 din 1944; nr. 294 din 1944; nr. 17 din 1945; nr. 34 din 1945; nr. 94 din 1945; 40 din 1946; nr. 239 bis din 1946; nr. 127 din 1947; nr. 129din 1947; nr. 140 din 1947; nr. 159 din 1947.
21. Studia UBB Oeconomica, 1980–2018.
22. Studia UBB Europaea, 1997–2018.
23. Studia UBB Historia, 1980–2017.
24. Timpul, 1939; 1940.
25. Curentul, 1939; 1940.
26. Universul, 1939.
27. Neamul Românesc, 1939; 1940.
28. Drapelul, 1947.

VI. CĂRȚI

1. Achim, G., *România sub jugul sovietic*, Fundația Academia Civică, București, 1996.
2. Aldcroft, D., Morewood, S., *Economic change in Eastern Europe since 1918,* England, 1995.
3. Alexandrescu, I., *Economia României în primii ani postbelici* (1945–1947), Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1986.
4. Idem., *România în anii celui de-al doilea Război Mondial*, Ed. Militară, București, 1989.
5. Anescu, V., *Efortul economic al poporului român în războiul antihitlerist*, Ed. Militară. ed. a II-a, București, 1974.
6. Anghel, I., *Dreptul tratatelor*, București, 1993.
7. Arendt, A., *Eichmann in Jerusalim: A Report on the Banality of Evil,* London, Penguin, 1994.

8. Asselain, Jean-Charles; Pierre, Deffaud, Pierre, Guillaume, Sylvie, Guillaume, Jean Pierre, Kintz, Francois, Maugel, *Précis de l'histoire européenne XIX-XX sciele*, A. Collin, Paris, 1993
9. *Aspecte ale economiei românești*, București, 1939 (publicat de C. S. E.).
10. Axenciuc, V., *Evoluția economică a României. Cercetări statistico-istorice 1859–1947*, vol. I, Industria, București, 1992.
11. Idem, *Introducere în istoria economică a României, Epoca modernă*, Ed. Fundației „România de Mâine", București, 1997.
12. Baciu, N., *Ialta și crucificarea României*, Ed. Europa, 1993.
13. Idem, *Agonia României (1944–1948),* Dacia, Cluj Napoca, 1990.
14. Ball, H., *Prosecuting War Crimes and Genocide: The twentieth Century Experience,* Kansas, 1999.
15. *Banca Națională a României*, București, 1939 (monografie).
16. Banciu, A., *Rolul Constituției din 1923 în consolidarea unității naționale*, Ed. Științifică și Enciclopedistică, București, 1988.
17. Banu, Fl., *Asalt asupra economiei României de la Solagra la Sovrom (1936–1956),* Ed. Nemira, București, 2004.
18. Idem, *Transportul pe Dunăre în primii ani ai regimului comunist, Sovrom-transport*, „Anuarul Muzeului Marinei", Constanța, 2002.
19. Bars, G. J., *Stay the Hand of Vengeance: The Politics of War Crimes Tribunals,* Princeton: P. U. Press, 2000.
20. Barbul, Gh., *Memorial Antonescu. Al Treilea Om al Axei*, Ediție de V. Fl. Dobrinescu, Ed. ProHistoria, 2001.
21. Bassiouni, M. C., *International Criminal Law Conventions and their penal provisions*, 1997.
22. Beaud, M., *Historie du capitalisme de 1500 a nos jours*, Edition du Seuil, 3 edition, Paris, 1987.
23. Beddard, R., *Human Rights and Europe,* Third Edition, Grotius Publication, Cambridge University Press.
24. Beigbeder, Y., *Judging War Criminals. The Politics of International Justice,* Theo van Boven, 1999.
25. Beniuc, M. L., *Sub patru dictaturi,* București, 1999.
26. Benjamin, L., Florian, Al. (coord.), *Cum a fost posibil? Evreii din România în perioada Holocaustului,* Ed. Institutului Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel", București, 2007.
27. Bogdan, C., Preda, E., *Sferele de influență,* București, 1986.
28. Bogza, V., Puia, I., *Istoria economiei naționale*, A. S. E., București, 1995.
29. Bogza, V., *Criza agrară în România dintre cele două războaie mondiale,* București, 1975.
30. Boldur, Al., *Imperialismul sovietic și România*, Ed. Militară, București, 2000.
31. Bolintineanu, A., *Carta ONU. Document al erei noastre,* București, 1970.

32. Bolintineanu, A., Năstase, A., *Drept internațional contemporan*, București, 1995.
33. Bolintineanu, A, Popescu, D., *Mijloace juridice prin care statele devin părți la tratate,* București, 1967.
34. Bossuat, G., *L`Europe occidentale a l`heure americaine 1945–1952*, Editions Complexe 1992.
35. Botoran, C.; Calafeteanu, I.; Campus, E.; Moisuc, V., *România și Conferința de Pace de la Paris (1918–1920). Triumful principiului naționalităților,* Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1983.
36. Brătianu, G. I., *L'organization de la paix dans l'histoire universale,* București, 1997.
37. Brown, J. F., *Eastern Europe and Communist Rule,* Durham & London, 1988.
38. Brownlie, J., *Principles of Public International Law,* Fourth Edition, Clarendon Press, Oxford, 1990.
39. Bușe, C., Vianu, Al., *Istorie universală. Epoca contemporană*, Ed. Didactică și pedagogică, București, 1979.
40. Bușe, C, Dăscălescu, N., *Diplomație în vreme de război,* București, 1998.
41. Buzatu, Gh., *România și Marile Puteri (1939–1947),* Ed. Enciclopedică, București, 2003.
42. Idem, *Din istoria secretă a celui de-al doilea Război Mondial*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1988.
43. Idem, *O istorie a petrolului românesc*, București, 1998.
44. Idem, *Agresiunea comunismului în România: documente. 1944–1989*, Ed. Paideia, București, 1998.
45. Idem, *România și războiul mondial din 1939–1945*, Iași, Centrul de istorie și civilizație europeană, 1995.
46. Buzatu, Gh, D. Beldiman, *23 august 1939–1944. România și proba bumerangului*, Mica Valahie, București, 2003.
47. Bürger, U., *Misiunea Ethridge în România*, Fundația Academia Civică, București, 2000.
48. Calafeteanu, I., *Români la Hitler,* Ed. Univers enciclopedic, București, 1999.
49. Calvocoresi, P., *Politica mondială după 1945,* Polirom, 1995.
50. Idem, *Rupeți rândurile! Al doilea Război Mondial și configurarea Europei postbelice,* Iași, 2000.
51. Idem, *Europa de la Bismarck la Gorbaciov*, Polirom, 2003.
52. Campus, E., *Din politica externă a României 1913–1947,* Ed. Politică, București, 1980.
53. Ceterchi, I., *Teoria generală a statului și dreptului*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1967.
54. Ciachir, N., *Marile Puteri și România (1856–1947),* Ed. Albatros, București, 1996.
55. Idem, *Istoria relațiilor internaționale de la pacea westfalică (1648) până în contemporaneitate (1947*), Oscar Print, București, 1998.
56. Cioriceanu, Șt., *Basarabia. Populația, Istoria, Cultura,* Ed. Clio, București, 1992.

57. Chiper, I.; Constantiniu, Fl.; Pop, A., *Sovietizarea României, Percepții anglo-americane (1944–1947),* Ed. Iconica, București, 1993.
58. Chirițoiu, M., *Lovitura de stat din 1947*, Ed. Fundația Academia Civică, București, 1997.
59. Chirnoagă, P., *Istoria politică și militară a războiului României contra Rusiei sovietice, 22 iunie 1941–23 august 1944*, Ediția a-III-a, Fides, Iași, 1997.
60. Claudin, F, *The communist movement*: *from Comintern to Cominform*, London, Penguin Books, 1975.
61. Cloșcă, C., *România în Infernul Marii Conflagrații (Frontul Iași-Chișinău),* Ed. Sedcom Libris, Iași, 1997.
62. Constantin, I., *Marile puteri și problema Basarabiei,* Ed. Enciclopedică, București, 1995.
63. Constantiniu, Fl., *O istorie sinceră a poporului român*, Univers Enciclopedic, București, 1997.
64. Idem, *Doi ori doi fac șaisprezece*, Eurosong& Book, 1997.
65. Idem, *De la războiul fierbinte la războiul rece,* Corint, București, 1998.
66. Constantinescu, M., *Politică economică a României,* vol. II, 1939–1989, Ed. Economică, București, 2000..
67. Constantinescu. N., *Istoria economică a României*, Ed. Economică, 2000
68. Constantinescu, S., *România în al doilea Război Mondial,* partea a II-a (23 august 1944 – 9 mai 1945, *Conferința de Pace de la Paris). Repere cronologice și comentarii,* Ed. Nereamia, Cluj-Napoca, 2002.
69. Conte, A., *Ialta sau împărțirea lumii,* Compania, București, 2000.
70. Coposu, Corneliu, *Armistițiul din 1944 și implicațiile lui*, Ed. Gândirea românească, București, 1990.
71. Courtney, J., Harringtton, J., *Tweaking the Nose of the Russians. Fifty years of Romanian-American Relations 1940–1990,* New York, 1991.
72. Crainic, N., *Zile albe, zile negre. Memorii* I, Ed. Gândirea, București, 1991.
73. Crampton, J., *Eastern Europe in the Twentieth Century*, London-New York, Rothledge, 1994.
74. Idem, *Europa răsăriteană în secolul al XX-lea…și după,* Ed. Curtea Veche, București, 2002.
75. Cretzianu, Al., *Captive Romania, A decade of soviet rule 1945–1955*, New York, Thames and Huston, 1956.
76. Idem*, Ocazia pierdută*, Institutul european, Iași, 1995.
77. Idem, *Relapse into bondage, Political Memoirs of a Romanian Diplomat 1918–1947*, Sherman David Spector, The Center for the Romanian Studies, Iași, Oxford, Portland, 1998.
78. Dascălu, N., Eggleston, P., *Sub povara graniței imperiale,* Recif, București, 1993.
79. Davies, N., *Europe: a History*, Harper Publishers, New York, 1998.

80. David, A., *Soluția Antonescu în guvernarea României în situația limită specifică perioadei 1940–1944*, în L. Culda (coord), *România în situații limită*, Ed Licorna, București, 1995.
81. Deleant, D., *România sub regimul comunist,* Fundația Academia Civică, București, 1997.
82. Idem, *Teroarea comunistă în România, Gheorghiu-Dej 1948–1965,* Ed. Polirom, București, 2001.
83. Idem., *Studies in Romanian History,* București, 1991
84. Deleant, D.; Pearton, M., *Romania observed,* Ed. Enciclopedică, București, 1998.
85. Desanti, D., *L'annee ou le monde a tremble. 1947,* Paris, 1976.
86. Dimstein, Y., *Prizonieri de război*, în Encyclopedia of Public International Law, vol. 4, *Use of force, War and Neutrality, Peace Treaties*, 1982.
87. Idem, *War Crimes in International Law,* Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, Boston, London.
88. Djilas, M., *Convorbiri cu Stalin*, New York, Harcourt Brace Jovanovich, 1962.
89. *Dezvoltarea și modernizarea în România interbelică 1919–1939,* Coord. V. Vese, V. Pușcaș, Ed. Politică, București, 1988.
90. Dobre, M., *România la sfârșitul războiului rece*, Editura enciclopedică, 2011.
91. Dobrinescu, V. Fl., *România și sistemul tratatelor de pace*, Institutul European, Iași, 1993.
92. Idem., *România și organizarea postbelică a lumii (1945–1947),* Ed. Academiei, 1988.
93. Idem, *România și Ungaria. De la Trianon la Paris (1920–1947). Bătălia diplomatică pentru Transilvania,* București, Ed. Viitorul Românesc, 1986.
94. Dobrinescu, V. Fl., Tompea, D., *România la cele două conferințe de pace de la Paris*, Neuron, 1996.
95. Dolzer, R., *Rechiziții,* în Encyclopedia of Public International Law, vol. IV, *Use of force, War and Neutrality, Peace Treaties*, 1982.
96. Drăgan, C. I., *Istoria Românilor*, Europa Nova, București, 1993.
97. Duțu, Al., Alexandrescu, I., *România în al II-lea Război Mondial*, Sylvi, București, 1997.
98. Duțu, Al, Retegan, M., *Război și societate*, vol. II, RAO, București, 2000.
99. Idem., *Război politic în blocul comunist: documente*, RAO Tritonic, București, 2002–2004.
100. Farmer, A., *Marea Britanie: politica externă și colonială, 1939–1964,* All, București, 1994.
101. Fătu, M., *Consens pentru salvarea națională 1940–1944,* Ed. Ministerului de Interne, București, 1996.
102. Feis, H., *From Trust to Terror, The Outset of the Cold War, 1945–1950,* Anthony Blond Limited, 1970/1971.
103. Fitzmaurice, G. G., *The Juridical Clauses of the Peace Treaties,* Recueil des Cours, 1948, II, Tome 73 de la Collection, Librarie du Recueil Sirey,

Academie de Droit International etablie avec le concours de la Donation Carnegie pour la Paix Internationale).
104. Fleming, D., *The Cold War and its origins*, New York, 1960.
105. Floyd, D., *Romania, Russia's Dissident Ally,* London, Pall Mall Press, 1965.
106. Fontaine, A., *Histoire de la guerre froide*, Fayard Publishing House, Paris, 1966.
107. Frank, N., *La Roumanie dans l'engrenage,* Paris, 1977.
108. Franck, N., *O înfrângere în victorie. Cum a devenit România din Regat, Republică populară (1944–1947),* Humanitas, București, 1992.
109. Frunză. V., *Istoria stalinismului în România*, Humanitas, București, 1990.
110. Idem, *Scrieri*, Ed. Victor Frunză, București, 2001.
111. Gaddis, J. L., *The United States and The Origins of the Cold War, 1941–1947*, Columbia University Press, New York.
112. Gafencu, G., *Politica în exil: 1942–1957*, Oscar Print, București, 2000.
113. Gardner, L. C., *Sfere de influență. Împărțirea Europei între marile puteri, de la München la Yalta,* Elit, 1993.
114. Gavrilescu, L., *România între 1944–1947*, Editura Politică, București, 1972.
115. Georgescu, V., *Politică și istorie. Cazul comuniștilor români 1944–1947*, Ediția a II-a, Munchen, 1983.
116. Idem, *Istoria românilor,* A. R. A., Los Angeles, 1984.
117. Georgescu, T., *România în istoria Europei,* Holding Reporter, București, 1997.
118. Giurescu, D. G., *Guvernarea Nicolae Rădescu,* București, 1996.
119. Idem, *Imposibila încercare*, Ed. Enciclopedică, București, 1999.
120. Idem, *România în al doilea Război Mondial*, All, București, 1999.
121. Goldstone, R., *Prosecuting War Criminals*, The David Davies Memorial Institut for International Studies, 1996.
122. Gori, F., *The Soviet Union and Europe in the Cold War 1943–1953*, Bari, 1996.
123. Goudoever, van, P., *Great Peace Congresses in History: 1648–1990*, Utrecht, 1991.
124. Gould Lee, A., *Coroana contra secerea și ciocanul*, Humanitas, București, 1998.
125. Grad, C., *Al doilea arbitraj de la Viena,* Institutul European, Iași, 1998.
126. Grenville, J. A. S., *The major international treaties 1914–1973. A History with Guide and Texts,* 1974..
127. Halechi, O., *The Milenium of Europe,* New York, 1963.
128. Harrington, J.; Courteney, J., *Tweaking the Nose of the Russians. Fifty years of American-Romanian Relations 1940–1990,* New York, 1991.
129. Hay, D., *Europe. The Emergency of an Idea*, Edimburgh University Press, 1968.
130. Hazard, E., *Cold War Crucible: U. S. Foreign Policy and the conflict in Romania 1943–1953,* New York, 1996.

131. Heikillä, H., *The Question of european raparation in Allied Policy, 1943–1947*, SHS, Helsinki, 1988.
132. Heller, A.; Feher, F., *De la Ialta la Glasnost,* Ed. De Vest, Oradea, 1993.
133. Hillgruber, A. Hitler, *Regele Carol și Mareșalul Antonescu. Relațiile germano-române (1938–1944),* Ed. Humanitas, București, 1994.
134. Hitchins, K., *Romania 1866–1947,* Humanitas, București, 1996.
135. Hlihor, C.; Scurtu, I., *The Red Army in Romania,* The Center for Romanian Studies, Iași, Oxford: Poland, 2000.
136. Hobsbawn, E., *Secolul Extremelor*, Lider, București, 2003.
137. Hobson, J. M., *The State and International Relations*, Cambridge University Press, 2000.
138. Iancu, Gh.; Țârău, V.; Toașcă, O., *Colectivizarea agriculturii în România 1945–1952,* PUC, Cluj-Napoca, 2000.
139. Ionașcu, Tr., *Teoria și practica litigiilor precontractuale,* Academiei, București, 1963.
140. Ionescu, Gh., *Comunism în România, 1944–1964*, Litera, București, 1994.
141. Ionescu, G., *Oameni de stat intr-o lume interdependentă,* All, București, 1998.
142. Iorga, N., *Supt Trei Regi. Istoria unei lupte pentru un ideal moral și național,* București, Ed. Pro., f. a.
143. *Industria românească 1930–1940,* București, 1940.
144. *Istoria Românilor,* vol. VIII, România Întregită (1918–1940), Ed. Enciclopedică, București, 2003.
145. *Istoria Românilor,* vol. IX, *România în anii 1940–1947* (coord. Dinu C. Giurescu), Ed. Enciclopedică, București, 2008.
146. Johnson, P., *O istorie a lumii moderne 1920–2000*, Humanitas. București, 2003
147. Jorgensen, N. H. B., *The Responsibility of States for International Crimes,* Oxford University Press;
148. Kelsen, H., *Collective and Individual Responsibility for Acts of State in International Law*, 1948.
149. Kertesz, S. *The Last European Peace Conference: Paris 1946, Conflict Of Values*, in „The Credibility of Institutions Policies and Leadership”, vol. 10, University Press of America, Inc, Lanham, NewYork, London.
150. Kirițescu, C. I., *România în al doilea Război Mondial*, Vol. I și II, Univers Enciclopedic, 1996.
151. Kissinger, H., *Diplomacy*, Published by Simon&Schuster, New York London Toronto Sydney Tokyo Singapore
152. Idem, Y*ears of Upheavel*, Little Brown and Company, Boston, 1982.
153. Koryn, A., *Romania in the policy of the Great Powers, 1944–1947*, 1983.
154. Lache, Șt., Țuțui, Gh., *România și Conferința de Pace de la Paris din 1946*, Dacia, Cluj Napoca, 1978.

155. Launy de J., *Mari decizii ale celui de-al doilea Război Mondial,* vol. I, București, 1988.
156. Lehrman, H., *Russia's Europe,* New York, 1947.
157. Levy, R., *Gloria și decăderea Anei Pauker (Introducere),* Iași, 2002.
158. Loghin, L., *Al doilea Război Mondial*, Politică, București, 1984.
159. Idem., *Mari conferințe internaționale (1939–1945),* Politică, București, 1989.
160. Loth, Wilfried, *Dincolo de războiul rece. O istorie a destinderii,* Ed. Fundației pentru Studii Europene, Cluj Napoca, 2013.
161. Idem, *Împărțirea lumii. Istoria războiului rece 1941–1955,* Saeculum, I. O., București, 1997.
162. Lucian, S., *Relații economice româno-germane (1940–1944),* Buzău, Coresi și Mitrofan, 2004.
163. Lupu, C., *Eforturi politico-diplomatice românești de ieșire din al II-lea Război Mondial în lumina arhivei diplomatice a SUA,* Casa de Presă și Editura Tribuna, Sibiu, 2003.
164. Idem, *România, Axa și Aliații (1939–1944). Aspecte ale politicii externe a României*, Ed. Alma Mater, Sibiu, 2003.
165. Madgearu, V., *Evoluția economiei românești după războiul mondial,* București, 1995 (ed. I, București, 1940).
166. Malanczuk, P., *Akehurst's Modern Introduction to International Law,* Routledge, London and New York, 1997.
167. Marcou, L., *Le Kominform – le communisme de guerre froide,* Paris, 1977.
168. Markham, R., *România sub jugul sovietic*, Fundația Academia Civică, București, 1996.
169. Marinescu, A. S., *1944–1958 Armata Roșie în România,* Ed. Vremea, București, 2001.
170. Marinescu, C., *Diplomația României și Tratatul de la Trianon,* Iași, Academia Română, 1988.
171. Mastny, V., *Russia's Road to the Cold War. Diplomacy, Warfare and the Politics of communism, 1941–1945*, Columbia University Press/ New York.
172. McCauley, M., *Communist power in Europe 1944–1949*, London, 1977.
173. McCormack, T. L. M., Gerry J. Simpson, *The Law of War Crimes. National and International Approaches*, Kluwer Law International, The Hague, London, Boston, 1997.
174. Mc Kay, D., *Federalism and European Union. A Political Economy Perspective,* Oxford University Press, 1999.
175. Medvedev, R., *Let History Judge,* New York, 1989.
176. Mee, Ch., *Meeting at Potsdam*, Corgi Books, 1975
177. Minow, M., *Between Vengeance and Forgiveness: Facing History after Genocide and Mass Violence,* Boston-Beacon, 1998;

178. Moisuc, V., *Diplomația României și problema apărării suveranității și independenței naționale în perioada martie 1938 – mai 1940,* Ed. Academiei, București, 1971.
179. Morgenthau, Hans, *Politica între națiuni. Lupta pentru putere și lupta pentru pace*, Polirom, București, 2007.
180. Mureșan, M., Mureșan, D., *Istoria economiei,* Ed. Economica, București, 1998.
181. Mureșan, M., Josan A., *Istoria economiei europene, De la Revoluția industrială la UE*, ASE, București, 2005.
182. Neagoe, S., *Istoria politică a României 1944–1947*, Noua Alternativă, București, 1996–*1999,* Ed. A II-a revizuită și adăugită, Machiavelli, București, 1999.
183. Nino, C., *Racial Evil on Trial,* Yale University Press, 1995.
184. Niri, I., *Istoricul unui tratat înrobitor. Tratatul economic româno-germane din 22 martie 1939,* București, 1972.
185. Nistor, I. S., *Românii în al doilea Război Mondial,* Ed. Mesagerul, Cluj-Napoca, 1997.
186. Northdge, F. S., Grieve, M. J., *A Hundred Years of International Relations,* London, 1971.
187. Onișoru, Gh., *România în anii 1944–1948. Transformări economice și realități sociale,* Fundația Academică Civică, 1998.
188. Oprea, I. M., *România și Imperiul Rus. 1924–1947*, vol. II, Albatros, București, 2003.
189. Oțetea, A., *The history of the romanian people*, Ed. Științifică, București, 1970.
190. Otu P.; Alexandrescu, I.; Botoran, C.; Constantin, Fl..; Duțu, Al.; *România de la război la pace (1939–1947). Semnificațiile politico-militare,* Ed. V. Cârlova, București, 1997.
191. Paterson, Th. G., *The origins of the cold war*, University of Connecticut, second edition.
192. Păiușan, I. R, *Regimul comunist în România, o cronologie politică (1945–1989),* Tritonic, București, 2002.
193. Păun, N., *Bani și bănci în structurile europene,* Biblioteca Apostrof, 1995.
194. Idem, *Stat și economie,* Ed. Interferențe, Cluj-Napoca, 1991.
195. Idem, *Construcția europeană modernă,* EFES, Cluj-Napoca, 1997.
196. Idem, *Viața economică a României 1918–1948*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2009.
197. *Pe marginea prăpastiei 21–23 ianuarie 1941,* vol. I, Editor I. Scurtu, București, 1992.
198. Pearton, M., *Oil and the Romanian State,* London, Oxford University Press, 1971.
199. Percival, M., *British Attitudes towards The Romanian Historic Parties and the Monarchy 1944–1947.*

200. Potra, G., *Nicolae Titulescu, Pledoarie pentru pace,* Enciclopedică, București, 1996.
201. Preda-Mătăsaru, A., *Forța cinismului și cinismul forței,* Colecția de Istorie Militară, București, 1995.
202. Pușcaș, V., *Al doilea Război Mondial*, Fundația Culturală Română, Cluj Napoca, 1995.
203. Idem, *Speranță și disperare. Negocieri Româno-Aliate. 1943–1944,* București, 1995.
204. Quinlan, P., *Clash over Romania, British and American Policies toward Romania: 1938–1947*, Los Angeles, 1977.
205. Ratner, S. R., Abrams, J. S., *Accountability for HR Atrocities in International Law: Beyond the Nurenberg Legacy,* Oxford, Clarendon, 1997.
206. Rădulescu-Zoner, *Instaurarea totalitarismului comunist în România*, București, Cavallioti, 1995.
207. Roucek, J. S., *Balkan Politics,* Stanford UP, 1948.
208. Rubinstein, A. Z., *Soviet Foreign Policy Since World War II,* second edition, Boston, 1985.
209. Saiu, L., *The great powers and Romania, 1944–1946*, Boulder, 1992.
210. Sălăgean, M., *Administrația sovietică în Nordul Transilvaniei*; noiembrie 1944 – martie 1945, Cluj-Napoca, 2002.
211. Schuyler, C., *Witnesses to the Origins of the Cold War*, Seattle and London, 1982.
212. Scurtu, I., Stănescu, I., *Structuri politice în Europa Centrală și de Sud-Est, (1918–2001),* vol. I, Editura Fundației Culturale Române, București, 2003.
213. Scurtu, I., *Din viața politică a României (1926–1947). Studiu critic privind Istoria Partidului Național Țărănesc,* Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1983; ed. a II-a, 1994.
214. Scurtu, I.; Buzatu, Gh., *Istoria Românilor în secolul XX*, Ed. Paideea, 1999.
215. *Evreii din România în anii 1940–1944,* vol. I, *Legislația antievreiască,* prefață șef Rabin Moses Rosen; volum alcătuit de Lya Benjamin, coord. St. Sergiu Stanciu, Ed. Hasefer, București, 1993.
216. Simion, A., *Dictatul de la Viena*, Ed. Dacia, Cluj, 1972.
217. Idem., *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944*, Dacia, Cluj Napoca, 1979.
218. Idem, *Regimul politic din România în perioada septembrie 1940-ianuarie 1941*, Cluj Napoca, 1976.
219. Sigmirean, C., Sigmirean C.S. (ed.), *România și Ungaria în fața Conferinței de Pace de la Paris (1945–1947),* Ed. Univ. Petru Maior, Tg. Mureș, 2010
220. Soulet, J. F., *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, Iași, 1999.
221. Sprințeroiu, Gh., *Ialta și problemele europene*, Casa de Editură Excelsior Multi Press, București, 1996.

222. Știrban, M., *Istoria contemporană a României,* Ed. Accent, 2001.
223. Taylor, A. J. P., *Originile celui de-al doilea Război Mondial*, Polirom, București, 1999.
224. Tiscanu, I. I., *Basarabia în contextul relațiilor sovieto-române 1940,* Ed. Civitas, Chișinău, 2007.
225. Toynbee, A., J., *Studiu asupra istoriei*, Humanitas, București, 1997.
226. Turnock, D., *The romanian economy in the Twentieth Century*, London, Croom Helm, 1986.
227. Vago, B., *Communist power in Europe, 1944–1949*, London, MacCauley, 1977.
228. Vattel de, E., *Le droit des gens*, (Nouvelle edition), Tome II, Paris, 1983.
229. Verona, S., *Military occupation and diplomacy. Soviet troops in Romania 1944–1958*, Durnham and London, 1992.
230. Vesa, V.,6 *martie 1945. Începuturile comunizării României*, București, 1995.
231. Wandycz, P., *Prețul libertății. O istorie a Europei central-răsăritene din Evul Mediu până în prezent*, All, București, 1998.
232. Woetzel, R. K., *The Nuremberg Trials in International Law with a Postlude on the Eichmann case*, London Stevens and Sons Limited, 1962.
233. Wolton, Th., *Roșu-brun. Răul secolului*, Fundația Academia Civică, București, 2001.
234. Yakovlev, N. N., *The contemporary history of the USA, 1917–1960,* Moscova, 1963.
235. Zaharia, Gh., Cupșa, I., Vianu, Al., *Al doilea Război Mondial (schiță istorică),* Politică, București, 1975.
236. Zarnea, I., *Politică și administrație în România (6 martie 1945 – 1 martie 1946). Epurarea,* Ed. Universității din Oradea, Oradea, 2004.
237. *** *6 martie 1945. Începuturile comunizării României. Cu un cuvânt înainte de S. Papacostea,* Ed. Enciclopedică, București, 1995.

VII. STUDII ȘI ARTICOLE DE SPECIALITATE

1. Axente, S., *Economia românească și ultimele două decenii*, „Universul", VI (iunie), 1941.
2. Dobrinescu, V. Fl., Pârvu, S., *Marile puteri și problema cobeligeranței României din anii 1944–1945,* în „Cercetări istorice", nr. 14–15/1983–1984, Muzeul de istorie, Iași.
3. Campus, E., *Conferința de pace de la Paris. Încheierea Tratatului de pace cu România (1946–1947),* în „Anale de Istorie", nr. 6/1982.
4. Degeratu, C., *Statul Major Genaral la 140 de ani*, în „Magazin Istoric", anul XXXIII, nr. 12 (393).
5. N. Gherghina, *Încercarea de imixiune în spațiul aerian al României.* Înființarea Societății T. A. R. S, în „Buletin Științific", Universitatea din Pitești, studii istorice, 2002–2003, nr. 1–2.

6. Graham, M. W., *Armistices, 1944, Style*, în „The American Journal of International Law”, vol. 39, No. 2, aprilie 1945.
7. Ilinca, A., *Societățile mixte româno-sovietice în economia României,* „Studii și materiale de istorie contemporană”, Institutul N. Iorga, nr. 2, București, 2003.
8. Ionescu, Maior M. E, *Cobeligeranța României în războiul antihitlerist-un fapt istoric incontestabil*, în „Lupta întregului popor. Revista Română de istorie militară”, nr. 2/1985.
9. Păun, N., *Planul Marshall – Veritabilă instituție a construcției europene,* în vol: *Studii istorice. Omagiu Profesorului Mureșanu,* PUC, 1988.
10. Idem, *Aspecte ale problemei capitalului străin în industria petrolului din România înainte și după legea minelor din 1924,* „Studia UBB hist.”, nr. 2, 1980.
11. Pușcaș, V., *1944–1947 – From the parallel diplomacy to the diplomacy of resignation. (The case of Romania's satellization),* in „On both sides of the Iron Curtain. 1945–1989”, Acts of International Conference, Bucharest, 9–10 may, 2000.
12. Știrban, M.; Păun, N., *Continuitate și schimbare în structurile instituționale din România în anii 1940–1947,* „Studia historia”, 36, nr. 1–2, 1991.
13. Udrea, T., *Preliminariile semnării Convenției de Armistițiu între România și Națiunile Uni*te, în „Revista de Istorie”, nr. 8/1987, tomul 40, Ed. Academiei RSR.

SURSE DOCUMENTARE PE SUPORT ELECTRONIC

http: //www. un. org/icty/
http: //www. un. org/ictr
http: //www. redress. org/unijeur. html

Indice

C

D

E

F

G

H

I

J

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

U

V

W

X

Z

Istoria oferă analogii. O face adesea cu un substrat pedagogic. Tentația istoricului de a se apleca asupra lor vine tocmai din posibilitatea de a evidenția diferențele dintre episoade relativ similare. Primul și al Doilea Război Mondial constituie asemenea ocazii. În mare măsură, aceiași actori: Germania, Marea Britanie, Franța, Rusia și Statele Unite, alături de cobeligeranți în sisteme de alianță, răscolesc geopolitica europeană și lasă în urmă mai mult ruine decât o cenușă fertilă din care să renască o nouă societate. Secolul 20 este, în fond, un secol condensat la un război de 30 de ani, cu un intermezzo plin de speranțe, urmat de o competiție globală între ceea ce istoria umanității încă nu mai văzuse: două superputeri.

Pe acest fundal vast, plin de mutații geopolitice și ideologice, lucrarea de față își propune o analiza aprofundata atat juridica, cu precadere din perspectiva dreptului internațional, cât și economică, a ceea ce Istoria a făcut să fie, imediat după război, o discrepanta între intenția reala și discursul Marilor Puteri, între justețe și realitate, între promisiune și fapt. Interpretarile, inclusiv prin comparatie, sunt complexe, în special privitor la clauzele tratatelor de pace, la rechizitii (ca definiție și modalitate de aplicare), la reparații și despăgubiri, la prevederile teritoriale și politice (sensibile pentru că invocau drepturile omului, arestarea și predarea criminalilor de război, tratamentul simpatizanților Națiunilor Unite, dizolvarea organizațiilor de tip fascist, punând totodată capăt lumii interbelice prin lichidarea simbolică a Societății Națiunilor). Conferința de Pace a trasat, pe o hartă deloc imaginară, divizarea Europei, care nu era decât începutul unei epuizant Război Rece.

ISBN: 978-606-37-0447-5